

ÜNİVERSİTELERİN
ÖN LİSANS VE LİSANS
PROGRAMLARI İÇİN

TÜRK DİLİ VE KOMPOZİSYON

Mustafa AÇA

Erdoğan ALTINKAYNAK

Hakan ÖZDEMİR

Ankara 2011

ÜNİVERSİTELİRİN
ÖN LİSANS VE LİSANS
PROGRAMLARI İÇİN

TÜRK DİLİ VE KOMPOZİSYON

Batum Devlet Üniversitesi

Kütüphane

Mustafa AÇA
Erdoğan ALTINKAYNAK
Hakan ÖZDEMİR

Armağan

Ankara 2011

Karadeniz Dergi Yayınları

•
ISBN

978-605-4432-10-3

•
Kapak Tasarımı
Gökalp Kabacaoğlu

•
Mizampaj
Kültür Ajans Tantım ve Org. Ltd. Şti.
0.312.4259353

•
Baskı
BRC Basım Matbaacılık Ltd. Şti.
0.312.3844454

•
Baskı Tarihi
Şubat 2011

•
İsteme Adresi
dergikaradeniz@gmail.com

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	1
I. BÖLÜM.....	3
TEMEL KAVRAMLAR	3
1- DİL NEDİR?.....	3
A- Dilin Özellikleri Nelerdir?.....	3
B- Dil ve Düşünce İlişkisi Nedir?.....	5
C- Dilin Türleri Nelerdir?.....	6
D- Diller Nasıl Ortaya Çıkmıştır?.....	8
2- DİL BİLGİSİ VE KOLLARI NEDİR ?.....	10
3- KÜLTÜR NEDİR?.....	11
A- Kültürün Özellikleri Nelerdir?.....	11
B- Kültürün Türleri Nelerdir?.....	13
C- Kültürün Unsurları Nelerdir?.....	13
D- Dil ve Kültür İlişkisi Nedir?.....	16
4-MEDENİYET NEDİR?.....	17
A- Kültür İle Medeniyet Arasındaki Farklar Nelerdir?.....	17
5- HALK NEDİR?.....	17
6- MİLLET NEDİR?.....	18
A- Halk ve Millet Arasındaki Farklar Nedir?.....	19
B- Dil ve Millet İlişkisi Nedir?.....	19
7- DEVLET NEDİR?.....	20
A- Devletin Görevleri Nelerdir?.....	21
I. BÖLÜMLE İLGİLİ SINAMA SORULARI.....	22
II. BÖLÜM.....	25
YERYÜZÜNDEKİ DİLLER VE TÜRKÇE	25
1- YERYÜZÜNDEKİ DİLLER NASIL SINIFLANDIRILMIŞTIR?.....	25
A- Dil Aileleri Nelerdir?.....	25
B- Diller Yapıları Bakımından Nasıl Sınıflandırılmıştır?.....	28
C- Türkçenin Dünya Dilleri İçindeki Yeri Nedir?.....	28
2- AĞIZ, ŞİVE VE LEHÇE NEDİR?.....	28
3- TÜRKLER TARİH BOYUNCA HANGİ ALFABELERİ KULLANMIŞLARDIR?.....	30
4- TÜRK DİLİNİN TARİHİ DEVİRLERİ NELERDİR?.....	48
5- TÜRK DİLİNİN BUGÜNKÜ DURUMU VE YAYILMA SAHALARI NEDİR?.....	60
II. BÖLÜMLE İLGİLİ SINAMA SORULARI.....	64
III. BÖLÜM.....	67
TÜRKÇENİN SES BİLGİSİ	67
1- SES, HARF VE ALFABE NEDİR?.....	67
A- Seslerin Temel Özellikleri Nelerdir?.....	67

2- TÜRKÇENİN SESLERİ NELERDİR VE NASIL SINIFLANDIRILIR?.....	68
A- Türkçenin Ünlüleri (Vokal) ve Çeşitleri Nelerdir?.....	68
B- Türkçenin Ünsüzleri (Konsonant) ve Çeşitleri Nelerdir?	69
3- TÜRKÇENİN SES ÖZELLİKLERİ NELERDİR?	70
4- TÜRKÇENİN SES OLAYLARI NELERDİR?.....	72
5- TÜRKÇENİN HECE YAPISI NASILDIR?.....	80
6- TÜRKÇENİN VURGU ÇEŞİTLERİ NELERDİR?.....	81
III. BÖLÜMLE İLGİLİ SINAMA SORULARI	85
IV. BÖLÜM	89
TÜRKÇENİN ŞEKİL BİLGİSİ	89
1- KELİME NEDİR?.....	89
2- YAPILARI BAKIMINDAN KELİMELER KAÇA AYRILIR?.....	89
3- KÖK NEDİR, TÜRLERİ NELERDİR?	90
4- EK NEDİR, TÜRLERİ NELERDİR?.....	91
1- Yapım Ekleri Nelerdir?:	91
a- İsimden İsim Yapım Ekleri:	91
b- İsimden Fiil Yapım Ekleri:.....	94
c- Fiilden İsim Yapım Ekleri:.....	95
ç- Fiilden Fiil Yapım Ekleri	97
2- Çekim Ekleri Nelerdir?:.....	98
A- İsim Çekim Ekleri Nelerdir?:	98
B- Fiil Çekim Ekleri Nelerdir?:.....	100
5- TÜRKÇENİN KELİME TÜRLERİ NELERDİR?.....	103
A- Anlamlı Kelimeler Nelerdir?:.....	104
B- Görevli Kelimeler Nelerdir?	116
IV. BÖLÜMLE İLGİLİ SINAMA SORULARI.....	122
V. BÖLÜM.....	127
TÜRKÇENİN CÜMLE BİLGİSİ.....	127
1- CÜMLE NEDİR?.....	127
A- Cümlelerin Özellikleri Nelerdir?	127
B- Cümlelerin Öğeleri Nelerdir?.....	127
C- Cümle Çeşitleri Nelerdir?	138
1- Yüklem Türüne Göre Cümleler	139
2- Öğelerin Dizilişine Göre Cümleler	141
3- Anlam Yönünden Cümleler	142
4- Yapı Bakımından Cümleler.....	144
V. BÖLÜMLE İLGİLİ SINAMA SORULARI	149
VI. BÖLÜM	153
DOĞRU VE GÜZEL KONUŞMA-YAZMA	153
1. KONUŞMA VE YAZININ FARKLARI NELERDİR?.....	153
A- Konuşma Dili ve Yazı Dili Nedir?	153

1- Konuşma Nedir? (Sözlü Anlatım).....	154
2- Doğru ve Güzel Konuşmanın Şartları Nelerdir?.....	155
3- Konuşma Türleri Nelerdir?	165
2- YAZILI ANLATIM ÇALIŞMASI NASIL YAPILIR?.....	169
A- Paragraf Nedir ve Nasıl Oluşturulur?	171
1- Paragrafın Yazım Aşamaları Nelerdir?.....	171
2- Paragraf Çeşitleri Nelerdir?.....	174
3- Paragrafta Anlatım Yöntemleri Nelerdir?.....	175
4- Paragrafta Düşünceyi Geliştirme Yöntemleri Nelerdir?.....	177
B- Yazılı Anlatım Becerisini Geliştirmeye Dönük Diğer Yöntemler Nelerdir?	178
VI. BÖLÜMLE İLGİLİ SINAMA SORULARI.....	196
VII. BÖLÜM.....	201
YAZI TÜRLERİ	201
A- RESMİ YAZI TÜRLERİ NELERDİR?	201
1- Dilekçe.....	201
2- Tutanak	206
3- Bildiri.....	210
4- Rapor.....	211
6- Öz Geçmiş	218
B- YARATICI, KURGUSAL YAZILAR NELERDİR?.....	222
1- Masal.....	222
2- Destan	224
3- Şiir.....	224
4- Hikâye.....	234
5- Roman.....	237
6- Tiyatro.....	238
7- Fabl	242
ANLATMAYA DAYALI YARATICI KURGUSAL YAZILAR NASIL İNCELENİR?	244
C- DÜŞÜNCE VE BİLGİ AKTARAN YAZILAR NELERDİR?	248
1- Fıkra.....	248
2- Makale	249
3- Eleştiri (Tenkît).....	257
4- Deneme	262
5- Anı (Hâtıra).....	263
6- Günlük	267
7- Röportaj	268
8- Gezi (Seyahat)	272
9- Mektup.....	276
10- Biyografi	279

11- Otobiyografi.....	280
12- Telgraf.....	281
VII. BÖLÜMLE İLGİLİ SINAMA SORULARI	282
VIII. BÖLÜM	285
YAZIM VE NOKTALAMA ESASLARI	285
A- TÜRKÇENİN YAZIM KURALLARI NELERDİR?	285
B- TÜRKÇENİN NOKTALAMA İŞARETLERİ NELERDİR?.....	302
C- TÜRKÇEDE KULLANILAN KISALTMALAR NELERDİR?.....	316
VIII. BÖLÜMLE İLGİLİ SINAMA SORULARI	341
IX. BÖLÜM	345
BİLİMSEL ARAŞTIRMA	345
A- BİLİMSEL ARAŞTIRMA NEDİR VE NASIL YAPILIR?.....	345
B- DİP NOT VE BİBLİYOGRAFYA NASIL HAZIRLANIR?	352
SINAMA BÖLÜMLERİ CEVAP ANAHTARLARI	357
FAYDALANILAN KAYNAKLAR	358

ÖN SÖZ

Gelişmiş toplumların eğitim programlarında dil eğitimine ayrılan yerin oldukça hacimli olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Nesillerdir gelişmiş bir toplum olma düşüncesiyle teknik ve bilimsel açıdan yapılmaya çalışılanlara eğitim-öğretim alanında dil eğitimi gibi hayati bir konunun da eklenmesi oldukça doğaldır. 20. yüzyıl ulus devletler çağı olarak tanımlanmıştır. 21. yüzyılın tüm küreselci zorlamalarına karşı millet dokusunun korunması noktasında en önemli direnç unsuru milli dildir. Bu bağlamda Türkçenin öğretimi konusunda şüphesiz yeni ve işlevsel yöntemlere ihtiyaç vardır. Geleneksel yaklaşımların değişen toplum yapıları içinde geçerliliklerini hızla yitirdikleri açıktır. Bu kitabın hazırlanmasındaki temel amaç da bu doğrultudadır.

Kitap, Yüksek Öğretim Kurulu tarafından belirlenmiş çerçeve programa uyumlu biçimde hazırlanmış dokuz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konulara giriş mahiyetinde temel kavramlar, ikinci bölümde ise dünya dilleri, Türkçenin bu diller içindeki yeri ile tarihî gelişim süreci gibi konular üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde Türkçenin ses bilgisi, dördüncü bölümde Türkçenin şekil bilgisi, beşinci bölümde Türkçenin cümle bilgisi konuları kitabın hazırlanış amacına uygun bir biçimde derinliğine inilmeden, bir giriş olacak şekilde ana hatlarıyla anlatılmıştır. Altıncı bölümde Türkçenin en önemli güncel sorunlarından olan doğru ve güzel konuşma ve yazma konusu üzerinde durulmuş, konular mümkün olduğunca günlük hayattan güncel örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Yedinci bölümde yazı türlerinden bahsedilmiştir. Sekizinci bölümde Türkçenin yazım ve noktalama esasları Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Yazım Kılavuzu'yla paralel biçimde ele alınmıştır. Son bölümde ise öğrencilere yapacakları bilimsel çalışmalarda yardımcı olması düşüncesiyle bilimsel araştırma yöntemlerinden ve bu bağlamdaki teknik konulardan bahsedilmiştir.

Her bölümün sonuna bölümde anlatılan konularla paralel sınamaya soruları konulmuş; böylece konuların pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Kitabın hazırlanması sürecinde kitaptan faydalanacakların ön lisans ve lisans düzeyinde, farklı disiplinlerde öğrenim gören öğrenciler olacağı dikkate alınmış, bu sebeple dil bilgisi konuları başta olmak üzere konular, olabildiğince güncel ve sınırlandırılmış bir biçimde işlenmeye çalışılmıştır.

Şüphesiz ki bizden önce bu yolda yapılan çalışmalar bize önemli birer rehber olmuştur. Bu bağlamda yararlanılan tüm bilimsel ve sanatsal eserler kitabın son bölümünde alfabetik olarak belirtilmiştir.

Kitabın hazırlanması ve yayımlanması sürecinde emeği geçenlere şükranlarımızı sunarız.

I. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

1- DİL NEDİR?

Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir araç; kendi kanunları içerisinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan ve bin yıllar boyunca gelişerek meydana gelmiş bir sosyal kurum; seslerden örülmüş bir ağ; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar sistemidir.

Dil, insanlar arası ilişkilerde aracılık eden, sosyal bağları düzenleyen bir araç olarak hayatın her safhasında mevcuttur. Evde, okulda, sokakta, çarşıda, iş yerinde ve her yerde onunla beraber yaşanır. İnsan konuştuğu dili doğduğu günden itibaren hazır bulur. Fakat dil doğuştan bilinmez. İlk aylarda ağlamalar, taklitler ve birtakım hareketlerle anlaşma sağlamaya çalışır. Çocuk, içinde yaşadığı topluluğun dilini, anadilini uzun bir çıraklık devresi süresince öğrenir. Daha sonra kulağına gelen seslerin belli kavramlara, hareketlere, varlıklara karşılık olduğunu anlamaya başlar.

Dil insan benliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. İnsan zekâsının, insanda sınırı çizilemeyen duygu ve düşünce kabiliyetinin sonuçları kendi benliğinin dışına ancak dile aktarılabilir. Bu bakımdan dil ile düşünce iç içe girmiş durumdadır. İnsan dil ile düşünür. Dilin gelişmesi düşünceye, düşüncenin gelişmesi de dile bağlıdır. Çeşitli medeniyetlerin meydana getirilmesini sağlayan düşünce, gelişmesini dile borçludur.

A- Dilin Özellikleri Nelerdir?

Dil Doğal Bir Araçtır: Dil, insanlar arası anlaşmayı sağlayan bir araçtır. Ancak onu basit bir araç olarak görmek doğru değildir. Dil, gelişigüzel, eğreti bir araç, bir alet değildir. İnsanlar ve nesiller arası anlaşmayı sağlarken tek tek bireylerin iradesine tabi olmayan, kendi tabiatı içinde varlığını sürdüren bir araçtır. Onun için bireyler, dile istedikleri gibi şekil veremezler. Onu olduğu gibi kabul ederek, onun özelliklerine uyarak ondan faydalanırlar. Dil, insanların duygularını, düşüncelerini, her türlü meramlarını anlatmaya yarayan bir araçtır. Ancak dil bu araçlığını, tabiatına uygun kullanıldığı sürece yerine getirir. Onun yapısına uylmadığı zaman ondan anlaşma aracı olarak faydalanmak mümkün değildir. Kısaca dilin, fertlerin keyfi tutum ve anlayışlarına tabi olmayan, bonyo eğmeyen bir yapısı vardır.

Dil Canlı Bir Varlıktır: Dilin canlılığı biyolojik bir canlılık değildir. Dilin canlılığı, kendi yapısı, tabiatı yani kanunları çerçevesinde değişip gelişmesi şeklinde ortaya çıkan bir canlılıktır. Dil, kalıplaşmış, değişmez ve durgun bir yapıya sahip değildir. Aksine kendi yapı ve işleyişine uygun olarak zaman içinde insanların iradeleri veya istekleri dışında değişip gelişir.

Ünlü dilbilimci Wilhelm von Humbold, dilin bir eser, bir icat değil; bir faaliyet, bir enerji olduğunu ifade etmektedir. Gerçekten de dil, bir icat, bir yapı veya eser olsaydı bir kere şekillendikten sonra herhangi bir eşya gibi bir daha asla değişmemesi gerekirdi. Ancak dil değişmektedir. Dil canlı ve değişken yapıları bir varlık olduğu için, dilin tarihi araştırılırken bazı devrelerle karşılaşılacaktır. Eğer dilin tarihi devirleri ile ilgili yeterli bilgi mevcut değil ise daha önceki devirlere ait yazılı eserleri anlamak imkânsız hale gelir. Dil değişip geliştiği için insanlar ancak kendi zamanlarına ait dili anlar ve kullanırlar. Geçmiş veya gelecek bir zamanın dilini anlayamaz ve kullanamazlar. Bundan dolayı da yaşanan zaman diliminde kullanılan dil için “yaşayan dil” ifadesi kullanılır.

Dil, canlı bir varlık olduğu için zaman içinde bünyesinde bir takım değişiklikler, gelişmeler gösterir. Bu değişme ve gelişmeler tarihi akışı içinde sosyal ve kültürel dış sebeplerle de olabilir. Ancak asıl değişme ve gelişmeler, dilin kendi yapısı ve kanunları içinde meydana gelir. Dil, kendi yapısı ve tabiatına uymayan dış müdahaleleri kabul etmez.

Dil ne kadar değişirse değişsin, kendi yapısı ve kanunları, kendi işleyiş sistemi içinde değiştiği için başka bir dil haline gelmez. Türkçe tarih boyunca gösterdiği bütün değişimlere rağmen Eski Türkçe devresinde de Türkçedir; Eski Anadolu Türkçesi devresinde de Türkçedir; günümüz Türkiye Türkçesi devresinde de Türkçedir.

Dildeki değişimler ses, ek ve kelimelerde çeşitli şekillerde görülebilir. Eski Türkçede “kötü” anlamına gelen “yabız” kelimesinin anlam değişimine uğrayarak zaman içinde “iyi” anlamına gelmesi; öte yandan b>v ses değişimi sonucunda “yavız”, en sonunda da “v” ünsüzünün yuvarlaklaştırıcı etkisiyle i>u ses değişimi ile kelimenin bugün “yavuz” şeklini alması, dildeki değişimin tüm unsurlarını bir kelimedede bile takip etmenin mümkün olduğunu göstermektedir.

Dil, kendisini kullanan toplum hayatı ile birlikte değişir. Millet hayatındaki sosyal, siyasal, kültürel ve teknolojik değişimler dile de yansır. Diğer bir ifadeyle de dildeki değişimler millet hayatındaki değişimleri gösterir. Dilin söz varlığı, son şeklini almış, tamamlanmış, kesin sayısı tespit edilip nokta konulmuş değildir.

Dil Kendi Kuralları İle İşler: Doğal ve canlı bir varlık olan dilin kendisine göre bir takım yapı ve işleyiş özellikleri vardır. Bu özelliklerden hepsine o dilin kuralları adı verilir. Dilin yapısı ve işleyişine hâkim olan bu kurallar, dilin kendi bünyesinden doğmuştur. Her dilin yapısı, işleyişi ve kuralları kendisine özgüdür. Üstelik bu kuralları dil üzerine araştırma yapan dilbilimciler koymazlar. Dil konuşulur, yazılır, kullanılır; dilbilimciler bu kullanılışı inceleyip dilin nasıl işlediğini tespit ederler. Dilin kuralları uzun dil tarihi boyunca kendiliğinden veya kendisine göre şekillendiği için insanlar dili hazır halde bulurlar ve yaşadıkları toplumla anlaşma aracı olarak kullanırlar. Bir dil kullanılırken ancak dilin yapı ve işleyiş kurallarına uyulduğu takdirde o dilden faydalanılabilir. Aksi durumlarda o dili konuşanlarla anlaşma zorlukları çekilir. Örneğin “yem-

yeşil” yerine “yeşilyem”, “masmavi” yerine “mavimas”, “kapı kolu” yerine “kapı kol” denilmesi halinde Türkçenin kuralları dışına çıkılacak ve aynı toplum içinde Türkçe ortak anlaşma dili olma işlevini yitirecektir.

Dil Bir Gizli Anlaşmalar Sistemidir: Her dil, canlı veya cansız varlıkları, hareketleri, kavramları karşılayan kelimeler üzerinde, kelimelerin birbiri ile münasebetleri üzerinde, kelime sırası ve cümle kuruluşu üzerinde o dili konuşan insanlar tarafından sanki gizli bir sözleşme yapılarak meydana getirilmiştir. Her millet bu sözleşmeyi kendisine göre yapmıştır. Zira millet de büyük ölçüde bu ortaklıktan doğmuştur.

Dildeki ortaklığı ve dilin ne zaman ve nasıl oluştuğu bugün henüz çözülmemiş sorular olduğu için dile gizli bir anlaşmalar sistemi denilmektedir. Dillerin doğuşu ile ilgili teorilere kitabın ilerleyen bölümlerinde değinilecektir.

Dil Seslerden Örülmüş Bir Sistemdir: Dil, temeli ve malzemesi seslere dayanan bir sistemdir. Dilin en küçük malzemesi olan sesler, yan yana gelerek kelimeleri ve kelime gruplarını oluştururlar. Dilin malzemesi olan sesler, dış dünyadan kulağımıza gelen düzensiz, şekilsiz, gürültü halindeki sesler değildir. Dildeki sesler her dilin kendine göre şekillendirdiği, düzenlediği seslerdir. Dillerde ortak sesler bulunsa da her dilin ses yapısı kendisine özgü bir yapı ve işleyiş gösterir. Bundan dolayıdır ki seslerin yapısı ve sayısı her dilde farklıdır.

Dil, Sosyal ve Millî Bir Kurumdur: Dil sosyal bir kurumdur. Anlatma, anlama, dolayısıyla anlaşma aracı olan dilin var olabilmesi için birden fazla insanın bir arada bulunması gerekir. Konuşma ve anlama insan topluluğunun bulunduğu yerde söz konusu olabilir. Bu sebeple dilin varlığı, insan topluluklarının varlığına bağlıdır. Öte yandan dil olmasaydı insanlar konuşup anlaşarak bir topluluk meydana getiremezlerdi.

Dil ile düşünce organı olan insan beyni arasında bir işbirliği daima var olmuştur. Öyle ki sonuçta dil düşünmenin de bir vasıtası olmuştur. Ana dilde cümleler kurarak düşünülür. Bunlar dile getirildiğinde, adına konuşma denilir. Dil olmasa düşünce ve duygu da gelişmezdi, insan topluluğu ilerlemez, bir medeniyet oluşturamazdı. Yine insanoğluna bahşedilen din hayatı ile sanat hayatı da dil temeli üzerine kurulmuşlardır.

Dil sosyal olmasının yanı sıra millî bir varlıktır. Dil kendisini konuşan insan topluluğunu “millet” haline getiren bir kültür unsurudur. Dil, bütün bir milletin duygu ve düşünce hazinesini teşkil eder. Bir milleti ayakta tutan, fertleri birbirine bağlayan, sosyal hayatı düzenleyen ve devam ettiren, millî bilinci besleyen bir unsur olarak dilin oynadığı rol çok büyüktür. Bağımsızlığın temeli millî bilinçtir. Millî şuurun en kuvvetli kaynağı ise dildir.

B- Dil ve Düşünce İlişkisi Nedir?

Düşünme eylemi, nesnelere ve olgular arasında bağlar kurularak gerçekleştirilir. Düşünce, kurulan bu bağlarla belirginleşir. Dilde nesnelere, eylemlere ve olgulara sözcük olarak kodlanmıştır. İnsan, bu sözcükler arasında seçimler yapıp bağlantılar ve ilgiler kurarak dil içinde düşünür. Dil içinde düşünmek, söz

varlığının zenginliği ile orantılıdır; ama bunun da tek başına yeterli olduğu söylenemez. Bunun kadar önemli bir başka nokta, sözcükleri bir araya getiren kurulan yeni anlam ilgileri ve farklı söyleyişlerdir. Bunun gerçekleşmesi de dilin inceliklerini bilmekle mümkün olur.

20. yüzyılında başından bugüne kadar dil olmadan düşünmenin mümkün olup olmadığı meselesi tartışıla gelmiştir. Bu tartışmalar sonucunda dilsiz düşüncenin "bulutsu" bir nitelikte olduğu ortaya çıkmıştır. Bulutsuluk, düşüncenin uçuculuğuna, şekilsizliğine ve düzensizliğine ilişkin bir belirlemedir.

Bir toplumun içine doğan insan, bir dilin de içine doğmuş olur. Bu dil, her insana düşünce etkinliğinde bulunması için aktarılır. Böylece düşünce, bir dil içinde şekillenir, düzenlenir, kalıcı ve etkili hale gelir. Şu iki söz bu konuya vurgu yapan oldukça dikkat çekici sözlerdir: *Dilimin sınırları dünyamın sınırları demektir.* (Ludwig Wittgenstein), *Dil düşüncenin evidir.* (Martin Heidegger)

C- Dilin Türleri Nelerdir?

Dili öncelikle en genel özellikleri ile çeşitli gruplara ayırmak mümkündür. Bu gruplamalardan ilki *konuşma dili* ve *yazı dilidir*.

Konuşma Dili: Günlük hayatta kullanılan dildir. Bir dilin kullanıldığı sınırlar içerisinde bile farklı söyleyişler ve sözcük aykırılıkları olabilir. Örneğin Türkiye'nin hemen her bölgesinde konuşma diline özgü farklılıklara rastlanabilmektedir. Kimi durumlarda bu farklılıkların daha da özele inerek aynı bölgenin farklı illerinde bile görülmesi mümkündür. Tüm bu farklılıklara *mahalli dil* veya *ağız* da denilmektedir. Ağız konusunda kitabın sonraki bölümlerinde tekrar bilgi verilecektir.

Yazı Dili: Bir ülkede eğitim öğretim hayatında, eserlerde, dergilerde ve tamamen yazıda kullanılan dildir. Bir ülkede konuşulan dilin ağızlarından en yaygın olarak kullanılanı ve egemen hale geleni yazı dilinde esas alınır. Bu *resmî dil*, *kültür dili* veya *edebi dil* olarak da adlandırılabilir. Türkiye Türkçesinin yazı dilinin merkezinde İstanbul Türkçesi yer almaktadır.

Sosyal ve millî bir unsur olan dil, kendisini konuşan toplumun amaç ve ihtiyaçlarına göre de farklı şekillere bürünebilir. Bu türde gruplandırmaya ise *günlük dil*, *bilim dili* ve *sanat dili* dâhildir.

Günlük Dil: Dilin daha çok gündelik hayatta kullanılan biçimidir. Konuşma dili ile paralel yönleri oldukça fazladır. Günlük hayatta duygular ve düşünceler en özlü ve açık şekilde dile getirilmek istendiğinden, dilin bu şekilde sözcüklerin ilk ve temel anlamları tercih edilir. Mecazlı ve sanatlı anlatımdan uzak durulur. Günlük dili, benzeri amaç ve ihtiyaçlarla kullanan herkes aynı şekilde anlar ve yorumlar. Yaşanılan çevrede, iş hayatında, eğitim-öğretim dışındaki yaygın öğrenim süreci gibi çok geniş bir yelpazede daima günlük dil ön planda olmuştur.

Bilim Dili: Bilim hedefleri itibariyle evrensel bir yapıya sahiptir. Ancak her toplum bu doğrultuda bilimsel çalışmalar ortaya koyarken kendi dilini kul-

lanır. Küreselleşme süreci ile birlikte bazı dillerin merkezi bilim dili olması yolunda baskılar varsa da, bu durum dilin doğal ve müdahale kabul etmez yönüne aykırıdır. Bilim adamları, çalışmalarını kendi dilleri ile ortaya koyarlar ve daha sonra dünyanın diğer ulusları bu çalışmalarını tercüme yoluna giderler. Bilim dilinde de günlük dilde olduğu gibi sanatlı bir dil tercih edilmez. Öncelikli amaç, çalışmaların sonuçlarını en etkili biçimde bilim âlemiyle ve kamuoyuyla paylaşmaktır. Ancak yine de bilim dili günlük dile nispetle terimsel bir dildir. Zira her bilim dalının kendine özgü bir terminolojisi vardır.

Sanat Dili: Sanat, doğası gereği bireysel bir olgudur. Sanatın tüm dallarında sanatçılar bireysel duygularını, bireysel kelime kurguları ve üslupları ile dile getirirler. Bir ressamın üslubunu çizgileri ve renkleri kullanımı oluştururken, bir müzisyenin üslubunda notaların kullanılış biçimi etkili olur. Edebi bir eserde de bir edebiyatçı, günlük dilden ve bilim dilinden ayrılan özel ve bireysel bir dil kullanır. Bu dilde mecazlar başta olmak üzere sanatlara yer verilir. Dilin söz ve cümle yapısının imkânları zorlanarak en güzel söyleyişe ulaşılmaya çalışılır. Bu münasebetle günlük dil ve bilim dili özellikleri itibarıyla daha çok genele seslenirken sanat dili ve bu bağlamda edebi dil özele yani bireye seslenmeyi amaçlar.

Bu gruplandırmaların dışında dilin *ana dili, yapma dil, argo, jargon* gibi türlerinden de bahsetmek mümkündür.

Ana Dili: İnsanın başlangıçta annesinden ve doğup büyüdüğü aile ve soyca bağlı bulunduğu toplum çevresinden öğrendiği dildir. Bu dil, insanın bilinçaltına iner ve onun, kişilerle toplum arasındaki ilişkilerinde en güçlü bağı oluşturur.

Yapma Dil: Farklı dilleri konuşan insanlar arasındaki anlaşma sorununu ortadan kaldırmak amacıyla günlük konuşmalarda kullanılan dilin özelliğinden faydalanarak oluşturulan ortak dildir. Bu dillerde, belli kavramlara değişik dillere uyabilecek karşılıklar bulma yolu esas alınmıştır. Bu şekilde oluşturulacak olan ortak dile, değişik uluslara mensup olanların arasındaki ilişkilerde dil farklılıklarının doğurduğu problemler giderilmiş olacaktır. Yapma dillerden başlıcaları: Carpopohorophilus, Ido, Oksidental, Volapük, Esperanto ve Interlingua'dır.

Yapma dillerden en ünlüsü Esperanto'dur. Polonyalı Doktor Zamenhof tarafından icat edilmiştir. Doktorun kullandığı Esperanto takma adından dolayı bu yapma dil, bu şekilde adlandırılmıştır. Esperantoda çekimler tamamen bir kenara bırakılmış, Roman ve German dillerine önem verilmiş ve kelime hazinesi Avrupa dillerinden alınan kelimelerden oluşturulmuştur. Kelime hazinesi oldukça azdır. Bu yapma dilde yeni sözcükler, anlamları daha önceden belirlenmiş 6 ön ek ve 22 son ek kullanılarak yapılır. Esperanto asla terk edilmeyecek 16 kurala dayanır. İsim olan kelimeler "o", sıfat olanlar "a", zarf olanlar ise "e" harfi ile biterler.

Türklerde ilk yapma dil teklifi Mehmed Muhiddin'in 1580 yılında yaptığı Balbilen'dir.

Argo: Argo gizli bir anlaşma aracı olarak kullanılan, bir toplumun genel dilinden ayrı, ama ondan türemiş özel bir dildir. Hangi çevrede türemişse yalnızca o toplulukça anlaşılır. Ama zaman içinde toplumun başka kesimlerinde de benimsenerek kullanılabilir.

Argo sözcükler, yaygın olarak kullanılan ortak dildeki sözcükler gibi yazılır ve okunur. Kullanım amacında gizlilik yatan argo, yapı bakımından genel dilden ayrılmaz. Bu özel dilde, ortak dilden bağımsız biçimler yaratılmaz, dil bilgisi kuralları da değiştirilmez. Argonun oluşması için, sözcüklerin alışılmışın dışında bir anlamda kullanılması, yeni anlamlarla donatılması yeterlidir. Aktarılabilecek bilgi, sözcüklerin anlamları değiştirilerek gizlenmiş olur.

Argo sözcükler çoğu zaman, genel olarak kullanılan dilde var olan bir sözcüğe başka bir anlam yükleyerek türetilir. Örneğin çalışkan ve saf öğrenci anlamına gelen *inek* ve para anlamına kullanılan *arpa* sözcükleri böyle türetilmiştir. Yabancı dillerdeki sözcük ya da sözcük parçalarını değiştirmeden ya da bozarak alıp Türkçedeki sözcük parçalarıyla birleştirilerek türetilen argo sözcükler de vardır. Örneğin, Türkçedeki *atma* sözcüğünü Fransızca *-tion* ekinden bozma *-syon*'la birleştirilerek oluşturulan *atmasyon*, uydurma, yalan haber anlamına gelir. Argonun oldukça zengin bir kelime çeşitliliği vardır. *Okutmak* (elden çıkarıp - satmak), *şabanlık* (aptallık - sersemlik), *keklemek* (kandırmak - aldatmak), *dümen* (hile, dolap), *dikine tıraş* (yalanlarla dolu gevezelik), *palavra* (uydurma söz ya da haber; uzun ve boş konuşma), *omuzlamak* (alıp götürmek), *yuvarlamak* (bir şey yemek), *kırmak* (okuldan kaçmak), *inekleme* (çok ders çalışmak) bunlardan sadece birkaçıdır.

Jargon: Argo ile jargon çoğu zaman karıştırılmakta ve iç içe terimler olarak kabul edilmektedir. Oysa jargon genel olarak belli bir uğraş veya ilgiyi paylaşan kişilerin kullandığı dile karşılık gelir. Cerrahlar, mühendisler, öğretmenler vb. Bir jargonu oluşturan sözcükler o gruba ait olmayan bir kişi için anlaşılabilir veya yaygın sözcükler olmalarına rağmen tamamen farklı bir anlamda kullanılabilir. Jargon, belli bir etkinlik, meslek veya grupla ilişkili olarak tanımlanmış bir terminolojidir. Argoda olduğu gibi, o topluluk içinde sıkça konuşulan fikirlerin kısaca ifade edilebilmesi için gelişmiştir. Çoğu zaman standart bir terim o sahadaki kişiler tarafından daha kesinleşmiş veya tekil bir kullanıma sahip olabilir. Çoğu zaman bu, iletişime bir engel yaratır çünkü grup dışındakiler söyleneni anlayamazlar. Bir doktorun ölen hastası için "ex oldu" ifadesini kullanması doktor jargonuna bir örnektir.

D- Diller Nasıl Ortaya Çıkmıştır?

Dillerin nasıl ve ne zaman ortaya çıktıkları yolundaki araştırmalar tarih boyunca devam etmiştir. Ancak bugün hala bu konu gizemini korumaktadır. Bu soruya kesin bir cevap verilememesinin altındaki nedenlerden biri, yazının ve en eski yazılı metinlerin insanlık tarihinin çok yeni dönemlerine uzanmasıdır. Bilim dünyasının elinde bulunan en eski yazılı belgeler 5500 yıl öncesine, Sümerler dönemine kadar gidebilmektedir. Oysa insanlık tarihi milyonlarca yıl öncesine uzanmaktadır. MÖ 7. yüzyılda Mısır Kralı Psammetchos, dünyada

konusulan ilk dilin hangisi olduğunu tespit etmek amacıyla bir deney yapar. Dünyaya yeni gelen iki çocuğu, yanlarında hiçbir şey konuşmaktan büyütür. İki yıl sonra çocukların ilk sözcüklerinin *bekos* olduğu duyulur. Kelimenin Frigcede "ekmek" anlamına geldiği tespit edilir. Ve buradan hareketle ilk dilin Frigce olduğu, diğer dillerin de kaynağını bu dilden aldığı kanaatine ulaşılır. Bugün için bilimsel olmaktan hayli uzak olan bu deneyin bir benzerini 12. yüzyılda Alman Kralı Friedrich yapmıştır. Dünyaya yeni gelen bir grup bebek görevli bakıcılar tarafından sevgi, şefkat ve diyalogun olmadığı bir ortamda büyütülmeye çalışılmıştır. Ancak tüm bebekler öldüğü için bu deneyden hiçbir sonuç alınamamıştır.

Bugün dilin ortaya çıkışı ile ilgili görüşler iki merkezde toplanmaktadır. Bunlardan birincisi dilin tek bir kaynaktan yani tek bir dilden ortaya çıktığı düşüncesi, ikincisi ise dillerin ayrı ayrı kaynaklardan doğup geliştiği düşüncesidir.

Dilin doğuşu ile ilgili teorilerden belli başlıları şöyledir:

Yansıma Teorisi: Alman bilim adamı Max Müler tarafından ortaya atılmış olan bu teoriye göre dil, ses çıkaran bütün yaratıkların seslerinin taklidinden doğmuştur. Hayvanların çıkardığı sesler, rüzgârın uğultusu, suların çağlıtı gibi doğada var olan seslerin taklidiyle insanoğlu ilk kelimesini oluşturmuştur. Müler buna delil olarak da tüm dillerde görülen yansıma sesleri göstermiştir.

Ünlem Teorisi: Bu teori, dilin duyguları belirten seslerden yani ünlemlerden çıktığı düşüncesinin üzerine kurulmuştur. İnsanların çeşitli olaylar karşısında ruh ve bedenle ilgili duyguların etkisiyle çıkardıkları ünlemlerin sonradan kelimeler dönüştüğü savunulmaktadır.

İş Teorisi: Birlikte iş yapmanın, ortak çalışmanın dilin doğuşunda etkili olduğunun esas alındığı teoridir. Bu teoriyi benimseyenlere göre ilk insanın kazmak, kesmek, vurmak işleriyle uğraşırken çıkardığı bazı seslerden dildeki ilk kelimeler doğmuştur.

Ruh Bilimsel Teori: Alman bilim adamı Wunt, ruh bilim verilerinden yararlanarak dilin doğuşunu sesli mimik ve jestlere bağlamıştır. Wunt, başlangıçta konuşmayan çocukta olduğu gibi, ilk insanın da karşındakilere düşüncelerini, isteklerini anlatabilmek için bazı yansıma sesleri çıkardığını, çıkardığı her ses için ayrı birtakım jest ve mimikler yaptığını iddia etmiştir. Kelimeler de işte bu jest dilinden doğmuştur.

Güneş-Dil Teorisi: 1935-1936 yılları arasında Türk dilcileri tarafından ortaya atılan bu teori, Türk dilinin eskiliği ve başka dillere de kaynaklık ettiği varsayımına dayanır. Dr. Hermann F. Kivergitsch'in çalışmaları bu kuramın kaynağıdır. Bu teoriye göre dilin doğuşunda ilk etken güneştir. Bu da güneşin insan varlığı üzerindeki ana işleviyle ilgilidir; çünkü dış alanlar denilen evrende insanoğlu, güneşi her şeyin üstünde tutmaktadır. Saçtığı ışık, verdiği aydınlık ve parlaklık, ateş, yükseklik, büyüklük, güç, hareket ve süreklilik gibi özelliklerle

ri ile güneş, insanoglunun kafasında birçok kavramın ortaya çıkmasını sağla-
mıştır. Bu kurama göre dillerdeki ilkel kökenler Sümerceden doğmuştur.

2- DİL BİLGİSİ VE KOLLARI NEDİR ?

Eski Yunanlılar ve Eski Hintlilerden beri insanlar doğru yazıp okumak a-
macı ile dillerinin bağlı olduğu kuralları tespit etmeye çalışmışlardır. Bu kural-
ların meydana getirdiği bilgi koluna *dil bilgisi* (grammaire) denmiştir. Diğer bir
ifadeyle bir dilin sestene başlayıp cümleye ulaşan bütün dil birliklerinin oluşturu-
dukları düzeni ortaya koyan ve bunların bağlı oldukları kuralları belirleyen
bilime dil bilgisi adı verilir. Dil bilgisi, dili iyi kullanma sanatını öğretir. Duygu
ve düşünceleri daha düzgün ve tam olarak anlatmaya yardım eder. Dil bilgisi
dili ele alış ve işleyiş durumuna göre bazı kollara ayrılır:

Karşılaştırmalı Dil Bilgisi: Aynı ana dilden gelen dilleri veya bir dilin leh-
çelerini ses, şekil, söz dizimi ve anlam bilgisi bakımlarından karşılaştırmalı
olarak inceleyen dil bilgisi koludur.

Tarihi Dil Bilgisi: Bir dilin, bir lehçenin veya bir dil ailesinin gramer yapı-
sını tarihi devrelerdeki değişme ve gelişmelerine göre ele alıp inceleyen dil
bilgisi koludur.

Tasvirici Dil Bilgisi: Bir dilin veya lehçenin belli bir zamandaki durumunu,
yapı ve işleyişini, tarihi gelişmeleri hesaba katmadan, yani karşılaştırma yap-
madan tespit etmeye çalışan dil bilgisi koludur.

Dil bilgisi konuları bakımından da şu bölümlere ayrılır:

Ses Bilgisi (Fonetik): Bir dilin sesleriyle bu seslerin sözcük içinde sıralanış
biçimlerini, uğradıkları değişiklikleri ve vurgu, ton gibi ses olaylarını inceleyen
dil bilgisi koluna verilen isimdir.

Şekil Bilgisi (Morfoloji): Dildeki kökleri, bunların birleşme yollarını, ekle-
rin çeşitli anlam ve görevlerini, dilin türeme ve çekim özelliklerini, kısaca dilin
biçimle ilgili özelliklerini konu edinen dil bilgisi koludur.

Kök Bilgisi (Etimoloji): Bir dildeki kelimelerin şekil yapıları ile anlamları
arasında ilgi kuran, kelimelerin yapı ve anlamlarını köklerine doğru izleyerek
ilk defa hangi köklere dayandıklarını ve zaman içinde hangi safhalardan geç-
rek ne gibi gelişmeler gösterdiklerini inceleyen dil bilgisi koludur.

Cümle Bilgisi (Sentaks): Sözcüklerin öbekler ve cümleler biçiminde dizilişini, cümle yapısını ve cümle türlerini inceleyen dil bilgisi koluna verilen isimdir.

Anlam Bilgisi (Semantik): Sözcüklerin anlamlarını, dilin bütün birimlerinin birbiriyle ilişkilerini ve bunların anlam üzerindeki etkilerini; eş anlamlılık, zıt anlamlılık, çok anlamlılık, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi, anlam daralması, anlam genişlemesi gibi anlam olaylarını inceleyen dil bilgisi koluna verilen isimdir.

Lehçe Bilgisi (Diyalektoloji): Bir dile ait ağızların derlenmesi, tasnifi ve incelenmesiyle uğraşan dil bilgisi koluna verilen isimdir.

3- KÜLTÜR NEDİR?

Kültür terimi Türkçeye Fransızca "culture" kelimesinden geçmiştir. Aslı Latince olan kelimenin ilk anlamı "ekilmemiş bir tarlayı ekip biçmek için hazırlamak" veya "ekip biçmek, ziraat yapmak" şeklindedir. Kelimenin anlamı daha sonra mecazi olarak "İnsan vücudunu ve ruhunu terbiye etme", "fikir ve sanat eserlerini geliştirme" anlamlarını da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Kültür konusu üzerinde uzun süre çok önemli çalışmalar yapan Ziya Gökalp, kültür terimine karşılık olarak Arapça "hars" terimini kullanmıştır. Ancak bu terim çok fazla yaygınlaşamamış ve yerini kültür terimine bırakmıştır.

Kültür terimi, günlük hayatta çeşitli anlamlarda yaygın olarak kullanılmakla beraber etnoloji, antropoloji, sosyoloji ve folklor gibi sosyal bilim kollarında daha teknik bir anlamda kullanılmaktadır. Buna göre kültür, *tabiatta bulunmayan ve ancak insan tarafından tabiata ilave edilen veya tabiatın değiştirilmesi, kullanılması ile ortaya çıkan ve insandan insana devredilebilen her şeydir.*

İnsan sosyal bir varlıktır. Başlangıçtan beri belirli topluluklar meydana getirerek varlığını sürdürmüştür. İşte bu topluluklar, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarına cevap vermek ve kendilerini tatmin etmek üzere tabiatı değiştirerek, işleyerek ona ilave yaparak kendilerine göre bir yaşayış şekli kurmuşlardır. Bu ortak yaşayıştan doğan ortak değerler meydana getirmişlerdir. Böylece toplulukları meydana getiren bireyler arasında bir topluluğa mensup olma duygusu ve bilinci ortaya çıkmıştır.

Kültür, milletin varlığını ve devamlılığını sağlayan, onu diğer milletlerden ayıran, tarihi miras olarak nesilden nesle devredilen ve zamanın akışı içinde değişip gelişen, fakat orijinalliyini kaybetmeyen, sosyal akrabalık bağı haline gelmiş ve bireye mensubiyet şuuru kazandıran, maddi-manevi unsurları arasında uyum bulunan bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.

A- Kültürün Özellikleri Nelerdir?

Kültür Canlı ve Doğal Bir Varlıktır

Kültür, sosyal bir organizasyon olan topluma ait ortak yaşayış düzeninin zaman içinde değişme, gelişme ve yenilenme özellikleri taşıyan bir bütün olduğu için canlı ve doğal bir varlık niteliğindedir. Durağan bir yapıya değil, dina-

mik bir yapıya sahiptir. Bir toplumun yaşama düzenine bağlı olarak doğup gelişir.

Kültür doğal bir sosyal varlıktır. Kültürün kişilerin üstüne çıkarak topluma hükmeden kendine özgü bir düzeni ve kuralları vardır. Bu kurallara ve bu düzene aykırı davranışlar onun ritmin bozar ve hatta varlığını tehlikeye sokar. Böylesi hallerde kültür gereken tepkiyi gösterir. Bu tepki kendisini, toplumda huzursuzluk ve kültür bunalımı şeklinde gösterir.

Kültür Toplumun Ortak Malıdır

Kültür, kişilerin üstüne taşan ve toplumu hükmü altına alan bir sistem olduğu için toplumun ortak malıdır.

Kültür Milli ve Orijinaldir

Kültür, her toplumun kendi özel davranışlarının ve yaratıcılığının eseri olduğu için milli bir yapıya sahiptir. Kültürden ayrı ve kültürün üstünde bütün dünya milletlerini içine alan ortak bir kültür yoktur. Bir ortak dünya edebiyatından değil de bir Türk edebiyatından veya bir İngiliz edebiyatından; bir dünya mimarisinden değil de Osmanlı mimarisinden veya İtalyan mimarisinden söz edilebilir. Kültürün önemli bir unsuru olan dil de böyledir. Ortak bir dünya dili yoktur. Her ulusun kendine ait ayrı bir dili vardır. Tüm bu örneklerden de tekrar anlaşılacağı gibi kültür millidir.

Orijinallik, kültürün kendi kaynaklarından beslenmesi ve özüne sadık kalması ile sağlanabilir. Başka kültürlerin eserlerini taklit, yaratıcılık olmadığı için orijinal sayılmaz.

Kültür Değiştirilemez ve Başka Bir Kültüre Dönüştürülemez

Kültür değişmelerinde, başka bir kültürün veya kültürlerin etkisi altında kalınabilir. Bu etki ne kadar kuvvetli olursa olsun, daha çok bir kültür aşısı niteliğindedir. Ancak bir kültürün özü asla değiştirilemez ve bütünü ile başka bir kültüre dönüştürülemez. Böyle bir durumda, artık o toplumdan eser kalmaz ve bambaşka nitelikte bir toplum yapısı ortaya çıkar. 10. yüzyılın başlarına kadar bir Türk kavmi olan Bulgarların, bu yüzyıldan sonra uğradıkları kültür değişimi ile Slavlaşmaları, bu öz değişikliğinin tipik bir örneğidir.

Kültür Tarihi ve Süreklidir

Kültür, bir milletin tarihte var olduğu günden başlayarak bugüne kadar uzanan ve yavaş yavaş gelişerek yol alan değerler bütünü olduğundan tarihi ve süreklidir.

Kültür Uyumlu ve Dengeli Bir Bütündür

Kültür, millet safhasına erişmiş olan toplumlarda bütün unsurlarıyla tamamlanmıştır ve bu unsurlar birbirleri ile bağlantılıdır. Bu unsurların işlevlerini tam olarak yerine getirebilmeleri için aralarında uyum ve dengenin bulunması şarttır. Bunlardan bazılarında kendini gösteren aşırılık veya yetersizlik diğerlerine zarar verebilir. Bu da toplumda sarsıntı ve boşluklara sebep olur. Bu bakımdan kültür, uyumlu ve dengeli bir bütünün ifadesidir.

Kültür Bir Sosyal Mirastır

Kültür, kuşaktan kuşağa aktarılan bir sosyal mirastır. Varlığını ve canlılığını ancak bu yolla sürdürebilir. Aktarma araçları eğitim öğretim, gelenekler, din, dil, sanat, edebiyat, folklor gibi çeşitli kültür taşıyıcısı öge ve eserlerdir.

B- Kültürün Türleri Nelerdir?

Halk Kültürü/Genel Kültür: Bir toplumda doğan herkese toplumdaki kuşaklar aracılığıyla verilen ortalama ve ortak kültürdür. Burada kişinin verilenleri isteyip istememesinin önemi yoktur. Genel kültür, herkesin kültürüdür; bireysel seçimi çok da önemsemez. Dil, din, ahlak, gelenek gibi unsurlar genel kültüre dâhildir.

Alt Kültür: Ortak kültür şemsiyesi altında gruplar tarafından temsil edilen ve yaşatılan kültürdür. Ortak kültürü tehdit etmediği sürece yaşamasına izin verilir; hoşgörü ile karşılanır. Bu kültür, bir gruba ait olma duygusu ile biçimlenir. Gecekondu kültürü, arabesk kültürü ve hatta doğan görünümlü şahin otomobil kültürü, bu kültür çeşidine örnek gösterilebilir. Kültür çeşitleri arasındaki en hareketli kültür çeşididir.

Popüler Kültür: Bir anda ortaya çıkan, halkın da kabulüyle kısa sürede yayılan ve çıktığı hızla kaybolan kültür çeşididir. Kısa ömürlüdür ve belli bir dönem içinde görünüp kaybolur. Halkın da kabulünü alması popüler kültürü, kitle kültüründen ayırır. Apartman topuklu ayakkabılar, İspanyol paçalı pantolonlar, uzun favoriler ve saçlar, geniş veya dik yakalı gömlekler vb. örnek olarak verilebilir.

Kitle Kültürü: Sanayileşmiş ülkelerde sermaye çevreleri tarafından seri olarak üretilen ve hızla bir şekilde tüketilmesi amaçlanan kültür çeşididir. Bu kültür çeşidi imaj ve reklama yayılır, üründen çok imajı satmayı önemser. "Kullan ve at!" sloganıyla yayılır ve etkinlik kazanır. Tüketimi kışkırtır; kolayca taklit edilebilir. Plastik veya pet kültürüdür. Kitle kültürü, bireyin hafızasını, toplumun tarihini siler. Futbol, pet şişeler, plastik kalemler kitle kültürü ürünüdür.

Yüksek Kültür: Bir ülkenin yetişmiş insanları tarafından üretilen bireysel yetenek, ilgi, merak ve çabayla geliştirilen kültürdür. Temel özelliği eleştirelilik ve seçiciliktir. Özgürlükleri tehdit eden ve sınırlayan bütün iktidarlara; hayati tekdüzeleştirilen, zevkleri tek tipleştirilen kitle kültürüne karşı her zaman eleştirel bir tavır takınır. Bu yüzden kitle kültürünün üreticileri tarafından sevilmez, aşağılanır, hakarete uğrar. Bütün başarılı sanat eserleri ve düşünce ürünleri yüksek kültüre aittir.

C- Kültürün Unsurları Nelerdir?

Kültür yukarıda da belirtildiği gibi bir millete özgü maddi ve manevi değerler bütünüdür. Bu ifadeden hareketle kültürü kendisini oluşturan unsurların nitelikleri bakımından maddi kültür ve manevi kültür olarak iki grupta ele almak gereklidir.

Maddi Kültür Unsurları: Ev bark şekilleri, kullanılan çeşitli alet ve eşyalar, giyim kuşam tarzları, yemek ve beslenme şekilleri, süslenme biçimleri vb. gibi toplumların maddi yaşama düzeni ile ilgili unsurlardan oluşur.

Manevi Kültür Unsurları:

Dil: Kültürün en temel ve ayırıcı unsuru dildir. Dil olmadan kültür olmaz. Dil, milletlerin kainatı anlamlandırmasıdır. Milletlin bildiği, düşündüğü, hayal ettiği her şey dilde ifadesini bulur. Bundan dolayı dil, hem bir kültür unsuru hem de diğer kültür unsurlarının ifade aracıdır. Ortak bir dil olmayan yerde toplum ve kültür meydana gelmez. Bireyler mensup oldukları topluluğa her şeyden önce dil unsuru ile bağlanırlar.

Din: Kültür unsurları içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle eski devirlerde yüzyıllarca bu kültür unsuru ön planda bulunmuş ve öteki kültür unsurlarını gölgede bırakmıştır. Dinin milletler üzerindeki hâkimiyeti, imparatorluklardan millî topluluklara geçinceye kadar devam etmiştir. Milliyetçilik çağında milletler imparatorluklardan kopunca dinin işlevi de azalmıştır. Dinin bir millet içerisindeki kültüre etkisi ve kültürün diğer unsurlarının oluşması ve değişmesindeki rolü ise devam etmektedir. Dini bayramlar ve törenler bunun açık örnekleri olarak dikkati çekmektedir.

Tarih: Milleti, dolayısıyla kültürü meydana getiren unsurlardan birisi olan tarih, bir milletin çağlar içindeki yürüyüş ve görünüşüdür. Tarih mazidir, fakat bu mazi bugünün ve dünün fertlerini millet içerisinde birbirine bağlayarak geleceğe taşır. Fertler arasında kader birliği sağlar. Aynı millete mensup insanlar tarih sayesinde akrabalıklarının farkına varabilirler. Tarih bir milletin nereden gelip nereye gittiğini gösteren kültür unsuru olarak, o milletin hayatında önemli bir yer tutar.

Edebiyat: Malzemesi dile dayalı bir sanat olan edebiyat, milletin düşünce, duygu ve hayallerini güzel bir anlatımla insanlara sunan bir kültür unsurudur. Sosyal hayatın her şeyi, her yönü edebi eserlere konu olabildiği için, edebiyat diğer kültür unsurlarını tespit eden, yorumlayan, değerlendiren, onları mensup olduğu insanlara tekrar yeni bir bakış ve anlayışla sunan bir sanattır.

Sanat: Sanat, bir milleti diğer milletlerden ayıran, bir millete özgü duygu ve zevklerin ortaya çıkışı ve şekillenmesidir. O milletin güzeli yaratma ve bulma tarzıdır. İnsanoğlu barınır, beslenir, sosyal ve ruhsal ihtiyaçlarını gidermeye çalışır. Bunları yaparken oyalanmak, ruhunu okşamak, güzeli yakalamak, yeni güzellikler ortaya koymak ister. Bunun sonucunda sanat eseri ortaya çıkar. Her milletin sanat eğilimi ayrı bir özellik taşır. Söz, ses, mekân, renk, ışık, zevk ve anlayışı farklıdır. Demek ki sanat bir milletin ortak zevkinin ifade edilışıdır. Kültür unsuru olarak sanat kavramı içine resim, müzik, mimarı, tiyatro, heykel vb. gibi kollar girmektedir.

Örf, Adet ve Gelenek: Bunlar bir milletin yazılı olmayan veya hepsi yazılı olmayan kanunlarıdır. Yazılı kanunların çoğu örf, adet ve geleneklere göre düzenlenmiştir. Kanun, insanın toplum içerisindeki davranışlarını düzenler.

İnsanlar bu düzeni asırlar boyunca gelenek ve göreneklerle sağlamışlardır. Fakat bugün bile yazılı anayasası bulunmayan ülkeler vardır. Bunlar toplum düzeninin hala gelenek ve göreneklerle sağlamaktadırlar. Aslında kişinin bütün hâl ve hareketlerinin yazılı kanunlarla tanzim etmek mümkün değildir. Çünkü yasalar genellikle hakları ve cezaları tayin etmektedir. Oysa insanın toplumda birçok sosyal ilişkisi bulunmaktadır: Özür dilemek, selamlaşmak, saygı göstermek, davetlere katılmak, konuşmak, tartışmak, yazmak vb. Bu davranışlarda nasıl bir usulün gerektiğini kanunlar değil gelenek ve görenekler belirler.

Dünya Görüşü: Dünya görüşü bir milletin başka milletlerden farklı olan hayat felsefesidir. Bir milletin fertleri ortak kültür dolayısıyla tutum, zihniyet ve davranış bakımından çeşitli ortak özellikler gösterirler. Sosyal ve ruhi olaylar karşısında fertlerin bu ortak tutum ve davranışları o milletin dünya görüşünü meydana getirir. Bunun için her millette değerler ve değer yargıları farklıdır. Askerlik, kahramanlık, aşk, madde, namus, temizlik, ahlak, ölüm, eğlence vb. gibi hayat hadiseleri ve kavramları her millette değişik davranışlarla karşılanır.

Ahlak: Ahlak, topluluğun baskısından çok, ferdin görev duygusu ve fazilet anlayışı ile kendisini uymak zorunda hissettiği sosyal kurallar sistemidir. Her toplumun kendisine göre geliştirdiği ahlak anlayışı, bir kültür unsuru olarak iyiyi kötüyü birbirinden ayıran vicdani değerlendirmelerde yol gösterici ölçüleri bünyesinde barındırır. Ahlak insanın kendi iç dünyasının, inanç dünyasının ölçüleri ile kendini sorumlu tutması halidir. Ahlak sisteminin ortak kültür unsuru olarak toplumun bütün fertlerine hâkim olması toplum huzuru ve düzeni yönünden son derece önemli bir konudur.

Hukuk: Toplumun yaşama tarzını düzenleyen ve devletin yaptırım gücüyle desteklenen yazılı kurallar, anlaşmalar sistemi olan kültür unsurudur. Kaynağını din, örf, adet, gelenek ve bütün sosyal yapıdan alan yazılı hukuk kuralları, toplumun düzenli bir yapıya sahip olmasını sağlarlar.

Eğlence-Spor: Gerek folklorla dayalı geleneksel eğlence şekilleri gerekse insanların, milletin sevinçli oldukları özel zamanları ruh ve bedenlerini dinlendirecek şekilde geçirmek için düzenledikleri sadece hoş vakit geçirmek esasına dayalı faaliyetleri, davranışları içine alan eğlenceler de kültürün önemli manevi unsurlarındandır.

Vatan Anlayışı: Vatan milletin üzerinde yaşadığı toprak parçasıdır. Toprak insanın ürettiği bir unsur olmamakla birlikte üzerinde yaşayan milletin ona verdiği değer, onu çıplak toprak parçası olmaktan çıkarır. Vatan atalardan miras alınan ve gelecek nesillere miras bırakılacak olan toprak parçası olarak, milletin bütün hatıralarının yaşandığı, kültür faaliyetlerinin sergilendiği büyük bir sahnedir. Vatan coğrafyası iklimi, denizi, dağı, ovası, nehri, gölü ve bitki örtüsü ile ayrıca toprağın verimliliği, işlenişi, yer altı zenginlikleri ile kültürün şekillenmesinde ve gelişmesinde önemli role sahip bir kültür unsurudur.

D- Dil ve Kültür İlişkisi Nedir?

Dil, millî hafızanın, millî hatıraların, duyguların ve düşüncelerin, bütün maddî ve manevî değerlerin, bütün buluş ve yaratışların ortak hazinesidir. Millet denilen insan topluluğunun en önemli sosyal varlığıdır. Kültürün ilk ve temel unsurudur. Kültür, varlığını nesilden nesle aktarılmaya borçludur. Kültürün nesilden nesle geçmesi, böylece devamı ve yaşaması kültür taşıyıcısı eserlerin yanı sıra, eğitim ve öğretim yolu ile olur. Onun içindir ki kültür eserleri ile eğitim ve öğretim kültürün hayat şartıdır. Dolayısıyla eğitim ve öğretimin esas görevi kültürün taşınmasını ve devamını sağlamaktır.

Bir milletin fertleri arasındaki ortak duygu ve düşünce akımı dille kurulabilmektedir. Bu akım dünden bugüne, bugünden yarına dille aktarılmaktadır. Bundan dolayı dil, aynı zamanda bir kültür aktarıcısı, bir kültür taşıyıcısıdır. Bir milletin tarihi, coğrafyası, değer ölçüleri, folkloru, müziği, edebiyatı, ilmi, dünya görüşü ve millet olmayı gerçekleştiren her türlü ortak değerleri yüzyılların süzgecinden süzüle süzüle kelimelerde, deyimlerde sembolleşerek hep dil hazinesine akıtılmakta, özünü orada saklamaktadır.

Kültür denilince ilk akla gelen şey dildir. Dil, millet denilen sosyal varlığı birleştirmektedir. Fertler arasında duygu ve düşünce birliği vücuda getirmektedir. Milletler duygu ve düşüncelerini yazıya geçirince daha sağlam bir birlik meydana getirilir. Çünkü yazı sayesinde duygu ve düşünceler hem zaman hem de mekân içinde yayılır. Örneğin Orhun Yazıtları sayesinde bundan bin iki yüz yıl önce Göktürklerin varlığı, meseleleri, duygu ve düşünceleri hakkında bir fikir edinmek mümkündür. Türklerin yöneticisi durumunda olan şahısların halkı muhatap alıp, halka hitap ettiklerini, yaptıkları işleri halka anlattıklarını görmek mümkün olur. Bu da Türk milletindeki demokrasi anlayışının yüzyıllar öncesine kadar uzandığının bir delilidir. Aynı hitap şeklini yıllar sonra 1071'de Malazgirt'te Alparslan'da ve 20. yüzyılda Atatürk'te görmek mümkündür.

Türk edebiyatı en eski çağlardan bugüne kadar, bütün safhaları, devirleri ve sosyal tabakaları ile Türk milletinin hayatını, zevkini, dünya görüşünü, yaratma gücünü gösteren bir duygu, düşünce ve hayal dünyasıdır. Halk edebiyatı halkın yaşayışının, inanç ve değer hükümlerinin bir hazinesidir. Bu edebiyat, beşikten başlayarak insan hayatının bütün safhalarını içine alır. Türk halk edebiyatı aşk, ölüm, hasret, tabiat sevgisi, gurbet, anı, din duygusu, alay, kahramanlık, ahlak gibi bütün duyguları işler. Bunların hepsi de kültürümüze ait unsurlardır ve edebiyat vasıtasıyla taşınmaktadır. Edebiyatın temel malzemesi ise dildir.

Bir şair duygu ve düşüncelerini kendi milletinin fertlerine ancak dili ile ulaştırabilir. Bir yazar, bir bilim adamı, bir devlet adamı, bir filozof görüşlerini topluma dil yolu ile yayabilir. Türk milletinin dünya görüşü Yunus Emre'nin ilahilerinde, Türk halkının bayrakta sembolleşen vatan sevgisi Mehmet Akif'in İstiklal Marşı'nda, millî mücadele ruhu Mehmet Emin Yurdakul'un şiirlerinde ve bu dönemin romanlarında, İstanbul'un güzellikleri, İstanbul halkının gelenek ve görenekleri Yahya Kemal'in eserlerinde, Hüseyin Rahmi ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarında, Anadolu insanının yaşayışı ve değer ölçüleri

Yakup Kadri'nin eserlerinde ebedileşmiştir. Türk milletinin gelenekleri, folkloru, yüzlerce yıllık hayat tecrübelerinin sonuçları veciz ifadesini atasözlerinde bulmuştur. Destanlar toplum hayatını derinden etkilemiş şahıs ve olayların efsaneleşerek günümüze kadar uzanmış canlı tablolarıdır. Deyimler Türk mantığının, dil felsefesinin sembolleridir.

Sonuç olarak kültürün nesilden nesle aktarılması, diğer milletleri etkilemesi, yaşaması ve gelişmesi dil sayesinde mümkün olabilmektedir. Milleti meydana getiren unsurların başında gelen dil, aynı zamanda kültürün oluşması ve yaşamasında da en büyük görevi üstlenmiş durumdadır.

4-MEDENİYET NEDİR?

Medeniyet kelimesi, Arapça bir kelime olup *medine* kelimesinden türemiştir. Kelime anlamı itibariyle *medine*, *şehir*; medeni *şehirli*, medeniyet ise *şehirlilik* demektir. Sözcüğün kökenine ait bu bilgilerden hareketle medeniyetin şehirlerde çıktığını, yaşandığını ve işlerlik kazandığını söylemek mümkündür. Türkçede *uygarlık* kelimesi ile karşılanan medeniyet terimi, bütün insanlığın yararı gözetilerek yapılan bilimsel ve teknolojik çalışmalar ile insani ve evrensel değerler bütünü olarak tanımlanabilir.

Medeniyet bütün kültürlerden süzölmüş insanlık tecrübesinin ortak birikimi olduğu için tektir ve insanlığın ortak malıdır. Bu yüzden "medeniyetler çatışması" diye bir durumdan söz edilemez. Bu, medeniyete ait, özellikle bilimsel ve teknolojik gelişmeleri elinde tutan ve bunları bütün insanlıkla paylaşmak istemeyen ülkelerin ortaya attığı bir görüştür.

A- Kültür İle Medeniyet Arındaki Farklar Nelerdir?

1- Kültür yaşanır, medeniyet ise öğrenilir. Medeniyete ait öğrenilen bir değer hayata aktarıldığında kültür haline gelir.

2- Kültür toplumu; medeniyet ise bireyi öne çıkarır.

3- Kültür kimi zaman aklın sınırlarını zorlayabilir; medeniyet ise daima akıl rehber edinir. Kültürün önemli unsurlarından olan örf, adet ve gelenekler tarihi süreç içinde sonraki nesillerce anlaşılabilir ve akıl veya mantıkla izah edilemeyebilir. Bebeğin kırklanması, tuzlanması vb. gibi kültürel uygulamalar bunlara örnek olabilir.

4- Kültür, unsurlarıyla birlikte varlığını sürdürmek için özellikle dışarıdan gelen yapay müdahalelere direnç gösterebilir. Böylesi durumlarda da kültür sert ve kıyıcı olabilir; medeniyet ise her durumda anlayışlı ve hoşgörülüdür.

5- Kültür milli iken medeniyet evrenseldir. Kültür milli yapısıyla ayrıştırıcı bir yapıda iken, medeniyet evrensel yapısıyla birleştirici bir yapıya sahiptir.

5- HALK NEDİR?

İngilizcede *folk*, Almandada *volk*, Rusçada *polk* şeklinde kullanılan *halk* kelimesi, kökeni itibariyle Arapça bir kelimedir. Eski Türkçede bu anlamı karıştıracak şekilde *bodun* ve *kara bodun* kelimeleri kullanılmıştır. Halk, belli

bazı gelenekleri paylaşan herhangi bir grup şeklinde tanımlanabilir. Bu grup, bir aile kadar küçük, bir millet kadar da büyük bir kitle olabilir.

19. yüzyıl Avrupa toplumlarında halk; şehirli, eğitilmiş, zengin, yöneten, üst sınıf, elit ve aydın olarak adlandırılan grup ile ilkel, eğitimden haberi olmayan, kabile hayatı yaşayan grup arasında kalmış ara bir grubu ifade eden bir anlamda kullanılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde de "halk" teriminden anlaşılan, aşağı yukarı batı toplumlarındaki düşünce ile aynıdır. Osmanlı siyasal sisteminde toplum iki ana gruba ayrılmıştır. Bunlardan üst sınıf "Havas", alt grup ise "Avam" olarak adlandırılmıştır. Havas; genel olarak saraya mensup ve sarayla ilişkili grupları ifade ederken; avam, işçi ve köylüleri ve genel anlamda saray dışındaki ve saray tarafından görevlendirilmeyen grupları ifade etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında aynı anlayış devam etmiştir. Demokratik bir anayasanın benimsendiği eşitlik anlayışının hâkim kıldığı toplumsal yapılarda bile aynı anlayış gerek batılı ülkelerde gerekse Türkiye'de yakın zamana kadar devam etmiştir. Siyasal anlamda halk, meclis ve yönetim organları dışında kalanlar olarak görülürken; eğitim anlamında, eğitim almamış gruplar; ekonomik anlamda gelir düzeyi düşük gruplar halk olarak adlandırılarak gelmiştir.

6- MİLLET NEDİR?

Millet, belli bir coğrafya üzerinde yaşayan, ırk, dil, din, tarih, yasa, gelenek ve adetlerin birliği, fizik ve fikri benzerlikler, ekonomik ihtiyaçların üretimi gibi sebeplerle birlikte yaşamak hususunda bir arzu duyan ve meydana getirdikleri medeniyetin özelliklerinden dolayı ve bunlar oranında kendilerini diğer milletlerden farklı hissederek insanlardan oluşan topluluktur.

Millet kavramının bugün kazandığı ve yukarıda belirtilen anlam tarihtekinden farklıdır. Osmanlı Devleti zamanında "Türk Milleti" ifadesi kullanılmaz, sadece "Müslümanlar" denilir, Müslüman olmayan te'ba için millet tabiri kullanılırdı. Rum Milleti, Ermeni Milleti vb.

Bir topluluğun millet olarak adlandırılabilmesi için:

1- Toplulukta ortak bir dilin konuşulması gerekir. Dil birliği milletin olmazsa olmaz şartıdır. Milleti meydana getiren fert ve toplulukların içinde çeşitli diller konuşuluyor olsa bile asıl olan milletin bir dil konuşmasıdır. Zira milletin yaratacağı medeniyet eserleri için güçlü ve zengin bir dile ihtiyaç vardır. Milletin birliği için esas olan millî kültürün gelişmesi de ancak bu şekilde mümkün olabilir.

2- Şimdi bir arada yaşayan bu topluluğun, gelecek için de bir arada yaşama inancında olması gerekir. Bütün şartlar bulunmasına rağmen eğer fertler arasında gelişmiş bir duygu olarak birlikte yaşama inancı yoksa milletin çok önemli bir unsuru eksik demektir. Tarihte olduğu gibi günümüzde de aynı dili konuşan, aynı dine inanan, aynı tarih ve aynı kültüre sahip ve teorik olarak tek millet sayılması gereken devletlerin savaşları bu bağlamda değerlendirilebilir.

Timur İmparatorluğu-Osmanlı Devleti (1402), Osmanlı Devlet-Akkoyunlu Devleti (1473), Osmanlı Devleti-Safevi Devleti (1514) vb.

3- Topluluktaki bireylerin birlik ve beraberlik içinde, ortak duyguları paylaşması ve ülkü birliği taşıması gerekir. Millet fertlerinin aynı ideale inanmış olmaları ve aynı hedefe yönelmiş bulunmaları bir arada yaşamının önemli bir şartıdır. Geçmiş ve geleceği paylaşmak demektir. Medeniyet hamlelerini birlikte yapmak, meydana getirilmiş eserler karşısında müşterek heyecan ve coşku duymak demektir. Türk milleti olarak çağdaş medeniyet seviyesini yakalayıp geçmek tutkusu ülkü birliğine en güzel örnektir.

4- Toplulukta kültürel ortaklık bulunması gereklidir.

Atatürk'ün Millet Anlayışı

"Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir." diyen Mustafa Kemal Atatürk'e göre, *Türk milletinin teessüsünde müessir olduğu görülen tabii ve tarihi vâkıalar* şunlardır:

- a) Siyasi varlıkta birlik
- b) Dil birliği
- c) Yurt birliği
- ç) İrk ve menşe' birliği
- d) Tarihi karabet
- e) Ahlaki karabet

Atatürk'e göre, *her millete uyabilecek bir tarif* şu şekildedir.

"Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan; beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden vücuda gelen cemiyete millet namı verilir."

A- Halk ve Millet Arasındaki Farklar Nedir?

Millet bölünmez bir bütün olarak, kendini oluşturan bireylerden ayrı bir varlığa sahiptir. Diğer bir ifadeyle millet, kendisini oluşturan bireylerin toplamı değil; onların iradelerinden ayrı, üstün bir varlıktır. Halk, belli bir dönemde yaşamakta olan bireyleri, yani somut bir varlığı ifade ettiği halde, millet belli bir dönemde yaşayanları değil, fakat geçmiş ve gelecek nesilleri kapsayan manevi bir varlıktır. Millet, yaşayanların yanı sıra ölmüş ve doğacak olanlardan oluşur.

B- Dil ve Millet İlişkisi Nedir?

Dil, milletin tüm fertlerinin birbiriyle anlaşarak kaynaşmasını sağlamanın dışında, fertlerin ortak eseri olan "Milli Kültür"ün gelişmesinin de en önemli aracıdır. Dilini kaybeden millet kültürünü de kaybedeceği için zaman içinde tarih sahnesinden çekilecektir. Tarihin eski devirlerinde yaşamış ve hatta yüksek medeniyetler kurmuş bazı milletlerin -Sümerler, Hititler, Frigler, Fenikeli-

ler vs.- bugün bulunmayışlarının sebebi kültürlerinin yok olması sonucu siyasi varlıklarını kaybetmiş olmalarıdır. Dil, milleti meydana getiren en önemli unsurdur ve millî kültürün de temelidir. Dil, bir milletin duygu ve düşünce tarzı, tarihi ve toplum hayatı ile birlikte yürüdüğünden, millet varlığının bir damgası ve o milletin ayrılmaz bir parçasıdır. Aynı zamanda o milletin sosyal yapısının ve ruhunun gerçek bir aynasıdır. Kendisi de o toplumun içinde bulunduğu tarihi ve sosyal şartlar altında değişir ve gelişir. Toplumdaki her türlü değişme ve gelişmenin de aracı olduğundan, bir genel kültür seviyesi ile de yakından ilgilidir.

Bir ülkede yerel düzeyde farklı dillerin konuşuluyor olması, kültürel açıdan zenginlik sayılabilir, fakat resmî dilin ülkenin birliğini temsil ettiği ve koruduğu unutulmamalıdır.

Tarihin en eski devirlerinden beri Türk milletini ayakta tutan değerlerin başında Türkçe gelmektedir. Geniş coğrafyalar üzerinde, değişik isimlerle kurulan Türk devletlerinde edebiyat ve ilim dilinde sıkça değişiklikler olsa bile Türk halkının konuştuğu dil değişmemiştir. Devlet yönetim merkezlerinde, saraylarda ve konaklarda ve çoğu zaman medreselerde bazen Farsça, bazen Arapça yazılıp okunmasına rağmen Türk halkı Türkçeden vazgeçmemiş ve böylece de Hunlardan günümüze kadar, Mete Han'dan Atatürk'e kadar tarih bütünlüğü değişmeden gelmiştir.

13. yüzyılda Mevlana'nın Farsça yazmasına karşılık, Yunus Emre Türkçe söylemiştir. 16. yüzyılda yaşamış Baki'nin Divanı Saraylarda okunurken çağdaşı Karacaoğlan halk arasında okunmuştur.

Bugün de Türkçe, hem halk hem de aydınlar tarafından konuşulan, yazılan ve okunan bir dildir. Son dönemde Türk dünyasındaki önemli siyasal gelişmeler, Türkçenin Çin Seddi'nden Adriyatik Denizi'ne kadar konuşulduğunu ve bu geniş coğrafya üzerinde yaşayan yüz milyonlarca Türkün en kuvvetli bağını oluşturduğunu açıkça ortaya koyar.

7- DEVLET NEDİR?

Toplum halinde yaşama insanın güvenlik ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Toplumsal iş bölümünün gelişmesi de toplum halinde yaşamayı zorunlu kılan nedenlerdendir. Tarih boyunca gelişme gösteren insan ihtiyaçları ve doğa koşulları insanları örgütlenmeye itmiştir. İnsanların belirli bir düzene göre kendilerini yönetecek, daha önemlisi koruyabilecek önderler veya ailelerin otoritesini benimsemeleriyle devletin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Örneğin Göktürk Devletinin kurulması, Kül Tigin yazıtında şöyle anlatılmaktadır:

"Türk Tanrısı ile Türklerin Kutsal Yer ve Suları , (Türk Milletinin) kaderini şöyle çizmişler: Türk Milleti yok olmasın bir millet olsun diye, babam İl-Teriş Kağan ile annem İl-Bilge Hatun'u Tanrı tepelerinden tutmuş ve (insanoğullarının) üstüne çıkarmış. Bunun üzerine babam on yedi eri ile (Çin'e) isyan etmiş. Onun isyan ettiğini, Çin egemenliği inin dışına çıktığını duyan ve ününü alan (Türklerin), şehirde oturanları dağlara çıkmış ve dağdakiler de aşağı

inmişler. Derilip, toplanıp yetmiş er olmuşlar. Tanrı güç verdiği için, babam Kağanın askerleri tıpkı bir kurt gibi imişler! Düşmaninkiler ise koyun gibi olmuşlar! (Babam), doğ uya ve batıya akın yapmış , (Türkleri) dermiş, toplamış ve yedi yüz er olmuş lar. Yediyüz er olunca da ilsiz ve kağansız kalmış milleti, Çin'e kul ve cariye olmuş milleti, Türk töresini kaybetmiş milleti, atalarım (Bumin ve İstemi Kağanların) töresine göre (yeniden) yaratmış ve yeniden düzenlemiş!..”

Devlet bazılarına göre hükümdardır, faşist anlayışa göre devlet her şeydir. Marksist görüş ise devleti egemen sınıfların sömürülen sınıflar üzerinde egemenliğini sürdürmeye yarayan bir baskı aracı olarak tanımlar. Sözlük anlamıyla ise devlet, bir hükümet idaresinde teşkilatlandırılmış olan siyasi topluluktur. Bu tanım biraz daha açılarak devlet şu şekilde tanımlanabilir: “Devlet, yerleşik bir topluluğun hukuksal ve siyasal açıdan örgütlenmesi sonucu oluşan, tüzel kişiliğe ve egemenliğe sahip bir varlıktır.”

Devletin varlığı için üç koşulun veya unsurun bulunması gereklidir. Bunlar, ülke, nüfus ve egemenliktir.

Devletin ülke unsuru, üzerinde kurulduğu coğrafi sınırlardır. Ülke yalnızca karada değil; denizdeki, havadaki ve hatta uzaydaki uzantıları da kapsar.

Bir devletin varlığından sözedebilmek için, o devleti oluşturan insan topluluğu olmalıdır. İnsan topluluğu devletin nüfusunu oluşturur. Nihayet, devlet iç ve dış egemenliğe sahip olmalıdır.

A- Devletin Görevleri Nelerdir?

Devletin görevleri zaman içinde ve çeşitli toplumlara göre değişmektedir. Ancak ana hatlarıyla devlet anlayışları şu şekilde özetlenebilir. Sanayi devrimine kadar devletin temel görevi iç ve dış güvenliği sağlamaktır. Sanayi devrimi ve burjuvazinin ortaya çıkmasıyla devletin ekonomik görevleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde devletten, başta mülkiyet olmak üzere temel hakları koruması, ekonomik yatırımların alt yapısını hazırlaması beklenmiştir. Ekonomik gelişmeler, gelir paylaşımındaki adaletsizliğin artması, 20. yüzyılın başlarından itibaren, iki önemli devlet anlayışını doğurmuştur. Sosyalist devlet tüm üretim araçlarına sahip olan, özel mülkiyeti reddeden bir anlayıştır. Buna karşın sosyal devlet ise güçsüzlere yardım eden, gelir dağılımındaki adaletsizliği ortadan kaldıran devlettir. Batı Avrupa, sosyalist devlet anlayışına karşı sosyal devlet anlayışını geliştirmiştir. Günümüzde ise sosyal devlet anlayışından uzaklaşmaktadır.

Anayasaya göre devletin temel amaç ve görevleri şunlardır:

Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak.

I. BÖLÜMLE İLGİLİ SINAMA SORULARI

1) Aşağıdakilerden hangisinde dilin özelliklerine dönük yanlış bir değerlendirme yapılmıştır?

- a) Dil canlı bir yapıya sahiptir.
- b) Dil bir iletişim aracıdır.
- c) Tüm dillerin yapısal özellikleri aynıdır.
- d) Dilin esasları bilinmeyen bir zamanda oluşturulmuştur.
- e) Dil, kültürün temel unsurlarından biridir.

2) Aşağıda verilen bilgilerden hangisinde bir yanlışlık söz konusudur?

- a) Kültür milli karakterli bir müessesedir.
- b) Medeniyet toplumu merkezde tutan bir yapıdadır.
- c) Diller arasında her zaman kelime alışverişleri olabilir.
- d) Kültür geleneksel unsurlarla çevrilmiştir.
- e) Medeniyet evrensel bir müessesedir.

3) Kültür ve medeniyet arasındaki farklardan hangisi yanlış olarak belirtilmiştir?

- a) Kültür toplumu, medeniyet bireyi ön plana çıkarır.
- b) Kültür yaşanır, medeniyet öğrenilir.
- c) Kültür milli, medeniyet evrenseldir.
- d) Kültür birleştirir, medeniyet ayırır.
- e) Kültür akli zorlayan unsurlar içerebilirken medeniyet daima akla uygundur.

4) Sözcüklerin ihtiyaçlara bağlı olarak ilk ve temel anlamlarının kullanıldığı en yaygın dil kategorisine denir.

Cümleden boş bırakılan yere uygun düşen terim hangisidir?

- a) Sanat dili
- b) Bilim dili
- c) Günlük dil
- d) Milli dil
- e) Evrensel dil

5) Coğrafya, iklim, iktisadi koşullar gibi faktörlerle çeşitlilik gösteren kültür çeşidini karşılamak için terimi kullanılır.

Cümleden boş bırakılan yere uygun düşen terim hangisidir?

- a) Milli kültür
- b) Evrensel kültür
- c) Sözlü kültür
- d) Yazılı kültür
- e) Mahalli kültür

6) Aşağıdakilerden hangisi kültürün maddi unsurlarından birisi değildir?

- a) Giyim-kuşam
- b) Barınma biçimleri
- c) Ziyet eşyaları
- d) Gelenek-Görenek
- e) Yemek biçimleri

7) Aşağıdakilerden hangisi kültürün manevi (soyut) unsurlarından birisi değildir?

- a) Mimari
b) Dil
c) Hukuk
d) Ahlak
e) Halk inanışları

Bir milleti öteki milletlerden ayıran yaşayış tarzı, o millete özgü duygu ve düşünce birliğinin oluşturduğu ortak ruha denir.

8) Yukarıdaki cümlede boş bırakılan yere aşağıdaki kavramlardan hangisi getirilmelidir?

- a) Kültür
b) Medeniyet
c) Din
d) Gelenek
e) Kimlik

9) Dilin sesleri ve ses özellikleri üzerine çalışan dilbilimi koluna denir.

Cümleden boş bırakılan yere uygun düşen terim hangisidir?

- a) Morfoloji
b) Diyalektoloji
c) Sentaks
d) Semantik
e) Fonetik

10) Aşağıdakilerden hangisinde bir topluluğun millet olarak adlandırılabilmesi için gerekli olan şartlardan birisi yanlış verilmiştir?

- a) Toplulukta ortak bir dilin konuşulması.
b) Topluluğun tarihsel geçmişe sahip olması.
c) Şimdi bir arada yaşayan bu topluluğun, gelecek için de bir arada yaşama inancında olması.
d) Topluluktaki bireylerin birlik ve beraberlik içinde, ortak duyguları paylaşması.
e) Toplulukta kültürel farklılıklar bulunması gereklidir.

11) Aşağıdakilerden hangisinde Türk dili ve Türk kültürü arasındaki ilişkiye aykırı bir örnek söz konusudur?

- a) Mevlana'nın Mesnevisini Farsça yazması
b) Yunus Emre'nin halk söyleyişlerine bolca yer vermesi
c) Dede Korkut Kitabı'nın dilinin Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini taşıması
d) Karacaoğlan'ın tabiata özgü kelimeleri sıkça benzetme unsuru olarak kullanması
e) Halk şiirinde ve divan şiirinde ortak benzetme biçimlerinin bulunması

12) Aşağıdakilerden hangisi devletin varlığı için bulunması gereken koşullardan birisidir?

- a) İrk birliği
b) Egemenlik
c) Din birliği
d) Ekonomi
e) Mezhep birliği

Bir milletin yazılı olmayan veya hepsi yazılı olmayan kanunlarına denir.

13) Yukarıdaki cümlede boş bırakılan yere aşağıdaki kavramlardan hangisi getirilmelidir?

a) Kültür	b) Medeniyet
c) Hukuk	d) Örf
e) Ahlak	

Bir anda ortaya çıkan, halkın da kabülüyle kısa sürede yayılan ve çıktığı hızla kaybolan kültür çeşidine denir.

14) Yukarıdaki cümlede boş bırakılan yere aşağıdaki kavramlardan hangisi getirilmelidir?

a) Milli kültür	b) Üst kültür
c) Alt kültür	d) Kitle kültürü
e) Popüler kültür	

15) Aşağıdakilerden hangisinde "tarihi dil bilgisi"nin tanımı doğru vrilmiştir?

a) Bir dilin veya lehçenin belli bir zamandaki durumunu, yapı ve işleyişini, tarihi gelişmeleri hesaba katmadan, yani karşılaştırma yapmadan tespit etmeye çalışan dil bilgisi koludur.

b) Aynı ana dilden gelen dilleri veya bir dilin lehçelerini ses, şekil, söz dizimi ve anlam bilgisi bakımlarından karşılaştırmalı olarak inceleyen dil bilgisi koludur.

c) Bir dilin sesleriyle bu seslerin sözcük içinde sıralanış biçimlerini, uğradıkları değişiklikleri ve vurgu, ton gibi ses olaylarını inceleyen dil bilgisi koludur.

d) Bir dilin, bir lehçenin veya bir dil ailesinin gramer yapısını tarihi devrelerdeki değişme ve gelişmelerine göre ele alıp inceleyen dil bilgisi koludur.

e) Bir dildeki kelimelerin şekil yapıları ile anlamları arasında ilgi kuran, kelimelerin yapı ve anlamlarını köklerine doğru izleyerek ilk defa hangi köklere dayandıklarını ve zaman içinde hangi safhalardan geçerek ne gibi gelişmeler gösterdiklerini inceleyen dil bilgisi koludur.

II. BÖLÜM

YERYÜZÜNDEKİ DİLLER VE TÜRKÇE

1- YERYÜZÜNDEKİ DİLLER NASIL SINIFLANDIRILMIŞTIR?

Her kavmin bir gizli anlaşmalar sistemi olduğuna göre yeryüzündeki kavimler kadar da dil var demektir. Dünyada kaç dil konuşulduğu zaman zaman gündeme gelen bir konu olmuştur. Dil bilimciler bünyada konuşulmuş ve konuşulmakta olan dilleri ikiye ayırmışlardır: *Ölü diller* ve *Yaşayan diller*.

Tarihin derinlikleri içinde bir dönem insanlar arasında iletişim aracı olmuş ancak sonradan kaybolmuş ve tarihin karanlık sayfalarına mal olmuş dillere *ölü diller* denilmektedir. Günümüzde en eski yazılı belgeler Sümerce metinler olmakla birlikte bugün bu dil dünya üzerinde konuşulmamaktadır. Bu dilin metinleri 5000 yıl öncesine kadar uzanan bir tarihi geçmişe tanıklık etmektedir. Buna karşın son araştırmalar insanlık tarihinin bir milyon yıl eskiye dayandığını ifade etmektedir. Peki bu bir milyon yıllık zaman akışı içinde insanlar hangi dilleri kullandı? Bu soruyu net olarak cevaplamak oldukça güçtür. İnsanlık tarihi boyunca 3000 civarında dilin var olduğu yolunda tahminler yürütülmektedir. Bugün bu rakam yaşayan diller itibarıyla 300 civarındadır. Bu da demektir ki toplam rakamdan ancak yüzde onluk bir kısım bugüne ulaşarak canlılığını sürdürebilmiştir. Bugün canlılığını koruyan 300 civarında dilin ise ancak 40 kadarının kendisine özgü bir yazılı kültürü ve edebiyatı vardır. Diğer diller ise sadece sözel yolla varlıklarını sürdürmektedirler.

En eski belgeleriyle bilinen ve tarihin akışı içinde bütün çağlar boyunca gerek sözlü gerek yazılı biçimlerde bugüne ulaşabilen dillere *yaşayan diller* denilmektedir.

Durum her ne olursa olsun ölü veya yaşayan tüm diller, 1800'lü yılların ortalarından itibaren başlayan sistematik çalışmalarla derinlemesine incelenmiş ve aralarında benzerlikler bulunanlar, gruplara ayrılmaya başlanmıştır. O dönemde başlayan çalışmalardan bugüne kadar geçen süre içinde dünya dilleri iki grupta ele alınmıştır. Bu gruplandırma yapılırken diller, akrabalık ve köken ilişkileri gözetilerek ortaya konulan dil aileleri ve yapısal birliktelikleri dikkate alınarak ortaya konulan yapı / dil gurupları şeklinde sınıflandırılmıştır.

A- Dil Aileleri Nelerdir?

Kaynak bakımından birbirine yakın olan diller bir aile oluştururlar. Dünya dilleri bu şekilde çeşitli dil ailelerine ayrılırlar. Bir dil ailesi yaygın görüşe göre tarihin bilinmeyen devirlerinde bir ana dilden çıkan dillerin oluşturduğu topluluktur. Bu diller arasındaki benzerlikler böyle bir varsayımı kuvvetlendirmektedir. Bir ana dilin yazılı belgeleri olmadığı halde birçok özelliklerini kendisinden türemiş bulunan ailedeki dilleri karşılaştırarak tespit etmek mümkün olabilmektedir.

1- Hint-Avrupa Dilleri Ailesi¹:

Bu dil ailesi içine Macarca, Fince ve diğer bazı küçük ülkelerde konuşulan diller dışında kalan bütün Avrupa dilleri ile Asya dillerinden Farsça ve Hindistan'da mevcut birçok dil girmektedir.

a- Hint (Asya) Kolu: Farsça, Hintçe, Afganca, Urduca, Ermenice, Eski Anadolu Dilleri (Hititçe*-Luvi*-Pala*), Toharca.

b- Avrupa Kolu: Bu diller kendi içinde şu guruplara ayrılmaktadır:

Baltık-Slav Dilleri: Eski Slavca*, Bulgarca, Lehçe, Çekçe, Slovakça, Hırvatça, Slovence, Makedonca, Rusça, Litvanca, Ukrayna dili, Letçe.

German Dilleri: İngilizce, Flemenkçe, Almanca, Danca, İsveççe, Norveç dili, İzlanda dili.

Roman Dilleri: Latince* ve Latince'den doğan İtalyanca, İspanyolca, Portekizce, Fransızca, Arnavutça, Katalanca.

2- Hami-Sami Dilleri Ailesi:

Kuzeybatı Afrika ve Güneybatı Asya'da konuşulan dillerdir. Bu dillerin bir kısmı günümüzde unutulmuştur.

a- Hami Dilleri: Eski Mısır dili*, Libya-Berber dili, Çad dili.

b- Sami Dilleri: Arapça, İbranice, Habeşçe, Akadça*.

3- Bantu Dilleri Ailesi:

Orta ve Güney Afrika'da konuşulan ve daha çok kabile dili sayılan Kongoca, Susca, Pölce gibi diller Bantu dilleridir.

4- Çin-Tibet Dilleri Ailesi:

Dünyanın en çok konuşlan dil ailesi olan bu grupta Çince, Tibetçe, Birmanca, Vietnamca ve Kmerce gibi diller yer alır.

5- Okyanusya Dilleri Ailesi:

Malayca, Javaca, Havai dili ve Tahiti dili bu dil ailesine girer.

6- Amerikan Dilleri Ailesi:

Amerikanın keşfedilmesinden önce bu kıtada yaşayan yerli halkların dilleridir. Kızılderili diyalektleri en bilinen örnekleridir.

7- Ural-Altay Dilleri Ailesi:

a- Ural (Avrupa) Kolu: Fince, Macarca, Ugorca*.

b- Altay (Asya) Kolu: Türkçe, Moğolca, Mançuca, Tunguzca, Korece, Japonca.

Ural ve Altay dilleri akrabalığı öteden beri tartışma konusu olmuştur. Ne var ki, genel görüşe göre, bu iki kol tek kaynaktan çıkmış, ancak zamanla akra-

¹ Yanında (*) işareti bulunan diller ölü dillerdir.

balık bağları çok zayıflamıştır. Ural ve Altay dillerin akrabalığı bugün için aşağıdaki benzerliklere dayanmaktadır:

- Her ikisi de eklemeli dildir. Yani her iki kolda da sözcük yapısı aynıdır.
- Bu dillerin cümle yapıları da birbirinin aynıdır.
- Bu dillerde ünlü uyumu da ortak özellik olarak kendini gösterir.
- Martti Räsänen'e göre, ünlü bolluğu ve ünsüz seyrekliğiyle sözcük başında ünsüz yığılılmasının bulunmaması da Ural-Altay dillerinin ortak özelliğidir.
- Ural-Altay dillerinde bazı eklerin hem eylemlerde çekim eki hem de sözcük türetmede yapım eki gibi kullanılması da önemli bir benzerliktir.
- Bu diller arasında sözcük benzerliklerine ve eşliklerine de rastlanmaktadır:

Türkçe	Fince
Ben	Min
Sen	Sin

Ayrıca Altay dil ailesinin ortak özellikleri şöyle özetlenebilir:

- Bu gruptaki dillerin hepsi yapı yönüyle eklemeli dildir.
- Ön ekler yoktur.
- Kelime türetme ve çekim, son eklerle yapılırken köklerde değişme olmaz. Eklerdeki zenginlik ve çeşitlilik dikkat çekicidir.
- Söz diziminde yardımcı unsurlar (tamlayanlar, belirtenler) önce, asıl unsurlar (tamlananlar, belirtilenler) sonra gelir: *İnsanlık hâli, sözün doğrusu. Mustafa, türkü söylerken kendinden geçiyordu.*
- Sıfatlar isimlerden önce kullanılır: *Yeşil ördek, anlayışlı öğrenci, kahraman ordu vb.* Sayı bildiren kelimelerden sonra çokluk eki kullanılmaz: *Beş kardeş, üç kafadar, bin konut vb.*
- Cümleler, cümleyi oluşturan unsurların ilgisi bakımından, gelişmekte olan düşüncelerin akla geliş sırasına göre değil, tamamlanmış bir düşüncenin düzenli bir hiyerarşisi şeklinde kurulur.
- Bu dillerde gramatik cinsiyet yoktur. Bu sebeple cümlelerde cinsiyet farkından kaynaklanan değişiklik yapılmaz: *Müdür - müdire, memur - memure, Halit - Halide; he - she vb.*
- Soru eki vardır.
- Aynı şekilden kaynaklandığı saptanan ortak ekler vardır. Türkçe ile Moğolca arasında bu ortaklık daha belirgindir.

• Altay dilleri ses özelliklerine göre karşılaştırıldığı zaman birtakım ortaklıklar görülmektedir. Bunlardan en belirgin olanı, ünlü uyumudur. Kelime başında l, r ve ñ ünsüzlerinin bulunmaması diğer bir ortaklıktır.

B- Diller Yapıları Bakımından Nasıl Sınıflandırılır?

Dünya dilleri yapısal paralellikleri bakımından üç grupta incelenmiştir:

a- Tek Heceli (Yalınlayan/Ayrımlı) Diller:

Bu dillerde her kelime tek heceden ibarettir. Kelimelerin çekimli şekilleri yoktur, yani daima kök durumundadır. Cümle çekimsiz kelimelerin bir araya gelmesiyle oluşturulur. Cümlelerin anlamı genellikle kelimelerin sıralanışından anlaşılır. Konuşmada ise birbirine çok benzeyen kelimeleri ayırt etmek üzere çok zengin bir vurgu sistemi oluşturulmuştur. Çin ve Tibet dilleri bu gruba girer.

b- Çekimli (Bükümlü) Diller:

Bu dillerde, çekim sırasında ve yeni kelimeler türetilirken kelime kökleri genellikle değişir ve tanınmayacak hale gelir. Ekler kelimenin önüne, ortasına veya sonuna gelebilir. Bazı dillerde ise kelime kökü ile yeni kelime veya kelime çekimi arasında daima açık bir bağ, ilgiyi gösteren bir iz vardır. Kelime kökündeki asıl sesler yeni kelimedede veya kelime halinde hep aynı kalırlar. Sami dilleri, Hint-Avrupa dilleri bu gruba girerler.

Örnek: Arapça *ketebe* (yazdı) kelime kökünden Arapçanın çekim esaslarına uygun biçimde *katib* (yazan), *mektüb* (yazılmış şey), *mekteb* (okul), *kitâb* (yazılmış şey), *kitâbe* (yazıt) vb. Arapça kelimeler türetilmiştir.

c- Eklemeli (Bitişimli/Bağlantılı) Diller:

Bu dillerde isim ve fiil çekimleri ile yeni kelimelerin teşkilinde kök değişmez. Kökün önüne veya sonuna birtakım ekler getirilerek kelime yapımı veya çekimi gerçekleştirilir. Ural-Altay dilleri bu gruba girer. Türkçe sondan eklemeli bir dildir:

Örnek: göz-le-m-ci / gel-ecek-ler-miş vb.

C- Türkçenin Dünya Dilleri İçindeki Yeri Nedir?

Özetle, yukarıda belirtilen sınıflandırmalar esas alındığında Türkçenin köken itibarıyla Ural Altay dilleri ailesinin Altay koluna, yapı itibarıyla da eklemeli diller grubunun sondan eklemeli diller grubuna dâhil olduğunu söylemek doğru olacaktır.

2- AĞIZ, ŞİVE VE LEHÇE NEDİR?

Ağız: Bir dilin aynı coğrafya üzerinde konuşulan ve aralarında küçük farklılıklar bulunan her bir koluna verilen isimdir. Türkiye Türkçesinin çok sayıda ağzı vardır. Hemen her ilin kendine özgü bir ses ve şekil yapısı vardır. (Giresun ağzı, Trabzon ağzı, Tekirdağ ağzı, Konya ağzı vb.) Ancak bu ağızlar arasındaki farklılıklar sözel iletişimi imkânsız hale getirecek düzeyde değildir. Ağızlara ait özellikler daha çok konuşma dilinde ortaya çıkarlar. Yazı dilinde merkezi yazı

dili hangi ağza göre düzenlenmişse tüm bireyler bu merkezi ağzı kullanmak durumundadırlar.

Şive: Bir dilin farklı coğrafyalarda konuşulan ve aralarında ağızlara göre daha belirgin farklar barındıran her bir koluna verilen isimdir. Adriyatik Denizi'nden Çin Denizi'ne kadar uzanan çok geniş bir coğrafyada yaşayan Türkçe birçok şiveye ayrılmıştır: Batı Türkçesinin Anadolu, Azerî, Türkmen şiveleri ile Kuzey ve Doğu Türkçelerinin Özbek Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi gibi...

Türk Şivelerinden Örnekler:

Türkiye Türkçesi :

yıldız---yol---ağabey---aslan---çetin---destek---düşmek

Azerbaycan Türkçesi:

ulduz---yol---büyük gardaş---aslan---çetin---dayag---yihılmaq

Türkmen Türkçesi :

yıldız---yol---ağa---arşan---çetin---direğ/söy---yıkılmak

Kazak Türkçesi :

jıldız---jol---aga---arışan---kıyın---tirez/tirek---jıǵılıv

Kırgız Türkçesi :

cıldız---col---ağa---arşan---kıyın---tayak---cgılı

Özbek Türkçesi :

yulduz---yol---eke---arşan---kıyın/müşkül---tirgek---yıkılmak

Tatar Türkçesi :

yıldız---yul---abıy---arışan---kıyın/avır---tirez/tayanıç---yıkılmak

Türkiye Türkçesi: Ankara Türkiye'nin başkentidir.

Azerbaycan Türkçesi: Ankara Türkiye'nin paytahtıdır.

Türkmen Türkçesi: Ankara Türkiye'nin paytahtıdır.

Başkurt Türkçesi: Ankara Törkiye'nin başkalaıı.

Kazak Türkçesi: Ankara Türkiya'nın astanası.

Kırgız Türkçesi: Ankara Türkiye'nin borboru.

Tatar Türkçesi: Ankara Törkiye'nin başkalaıı.

Yeni Uygur Türkçesi: Ankara Türkiye'nin paytehti(dur).

Lehçe: Bir dilin geçmişte var olan ancak unsurlarıyla bugüne ulaşamayan her bir koluna verilen isimdir. Lehçeler kimi zaman ayrı bir dile dönüşebilmektedir. Türk dilinde de benzeri durumlar mevcuttur. Sibiry'a da Lena Nehri'nin iki yanında yaşayan Yakut Türklerinin konuştuğu Yakutça ile Orta Volga bölgesinde Kama Irmağı'nın Volga'ya kavuştuğu yerde yaşayan Çuvaş Türkleri-

nin dili olan Çuvaşça, Türkçenin lehçeleri olmakla birlikte bugün artık ayrı birer dildir.

3- TÜRKLER TARİH BOYUNCA HANGİ ALFABELERİ KULLANMIŞLARDIR?

Türklerin miladın öncesinde de çeşitli yazılarla karşılaştığı, bunlardan yararlandığı, hatta özgün bir Türk yazısı geliştirdiği kuşkusuzdur. Ne var ki, bu çağlara ait bilgilerin yeni buluntularla pekiştirilmesi gerekmektedir.

Mevcut bulgulardan hareketle bugün için Türklerin miladın sonrasındaki yüzyıllarda kullandığı kesin olarak bilinen belli başlı alfabeler şunlardır:

- 1- Göktürk Alfabetesi
- 2- Soğd Alfabetesi
- 3- Uygur Alfabetesi
- 4- Mani Alfabetesi
- 5- Brahmi Alfabetesi
- 6- Tibet Alfabetesi
- 7- Süryani-Nasturi Alfabetesi
- 8- Arap Alfabetesi
- 9- Ermeni Alfabetesi
- 10- İbrani Alfabetesi
- 11- Grek Alfabetesi
- 12- Kiril Alfabetesi
- 13- Latin Alfabetesi

• **Göktürk Alfabetesi:** Bugünkü bilgilere göre, Türkler tarafından kullanılan bu ilk alfabe, İskandinav Runik yazısına benzediği için Eski Türk Runik Alfabetesi şeklinde de adlandırılmaktadır. 38 harften oluşan bu alfabede 4 ünlü 34 ünsüz bulunmaktadır. Harfler sağdan sola doğru yazılmıştır. Bu alfabe ilk olarak 15 Aralık 1893 yılında Danimarkalı dilci Vilhelm Thomsen tarafından çözümlenmiştir. Bu alfabe ile yazılmış Göktürk dönemine ait irili ufaklı pek çok yazıt bulunmuştur. *Tonyukuk Yazıtı (720)*, *Kül Tigin Yazıtı (732)*, *Bilge Kağan Yazıtı (735)*, *Ongin Yazıtı (732-735)*, *Çoyr Yazıtı (682-692) vb.*

Göktürk Alfabeti:

ORHON		YENİSEY	Ses değeri Phonetic value
Klasik Classic	Başka Şekiller Other figures		
𐰀	𐰁	𐰃𐰄𐰅	a, e a = back vowel e = front vowel
𐰆		𐰇	kapalı e Mouth is close - e -
𐰈	𐰉	𐰊𐰋𐰌	i, l i = back vowel l = front vowel
𐰍	𐰎	𐰏𐰐	o, u back vowel
𐰑	𐰒	𐰓𐰔	ö, ü front vowel
𐰕	𐰖	𐰗𐰘𐰙	y (kalın Ünlülerle) with back vowel
𐰚	𐰛	𐰜𐰝𐰞	y (ince Ünlülerle) with front vowel
𐰟	𐰠𐰡	𐰢𐰣𐰤𐰥	b (kalın Ünlülerle) with back vowel
𐰦	𐰧𐰨𐰩	𐰪𐰫𐰬	b (ince Ünlülerle) with front vowel
𐰭	𐰮	𐰯𐰰	-ç, -c (sözcük sonu) end of the word
𐰱		𐰲	ç, c
𐰳		𐰴𐰵𐰶	d (kalın Ünlülerle) with back vowel
𐰷	𐰸	𐰹𐰺	d (ince Ünlülerle) with front vowel
𐰻	𐰼	𐰽𐰾𐰿	g (kalın Ünlülerle) with back vowel
𐰿	𐱀	𐱁𐱂𐱃𐱄	g (ince Ünlülerle) with front vowel
𐱅	𐱆𐱇	𐱈𐱉𐱊	k (e, l ile) with e, l
𐱋	𐱌	𐱍𐱎	k (ö, ü ile) with ö, ü
𐱏	𐱐	𐱑𐱒𐱓	k (a ile) with a
𐱔	𐱕	𐱖𐱗	k (i ile) with i
𐱘		𐱙𐱚	k (o, u ile) with o, u
𐱛		𐱜𐱝	L (kalın Ünlülerle) with back vowel

Bilge Kağan Yazıtı'nın Doğu Cephesinden Bir Bölüm

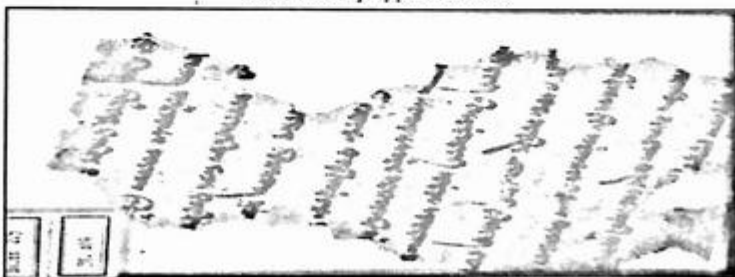
• **Soğd Alfabeti:** Türkler, Göktürk alfabesinden sonra Orta Asyalı İrani bir kavim olan Soğdlara ait Soğd alfabesini kullanmışlardır. Sami kökenli Süryani

alfabesinin bir türünden ortaya çıkan Soğd alfabesi ile 8. ve 11. yüzyıllar arasında yazılmış çeşitli yazıtlar tespit edilmiştir. Alfabede yazının yönü sağdan sola doğrudur. *Bugut Yazıtı (581)*, *Sevray Yazıtı (762?)*, *Kara Balgasun Yazıtı (11. yy.) vb.*

Soğd Alfabesi:

kesler	başta	ortoda	sonda
a, e	𐰀 𐰁	𐰂	𐰃
ı, i	𐰄	𐰅	𐰆
o, ö, u, ü	𐰇	𐰈	𐰉
k, b, g	𐰊 𐰋	𐰌 𐰍	𐰎 𐰏
k, g	𐰐	𐰑	𐰒
y, t, l	𐰓	𐰔	𐰕
r	𐰖	𐰗	𐰘
l	𐰙	𐰚	𐰛
t	𐰜	𐰝	𐰞
d	𐰟	𐰠	𐰡
ç	𐰢	𐰣	𐰤
s	𐰥 𐰦	𐰧	𐰨
s	𐰩	𐰪	𐰫
z, j	𐰬	𐰭	𐰮
n	𐰯	𐰰	𐰱
b, p	𐰲 𐰳	𐰴	𐰵
v	𐰶	𐰷	𐰸
w	𐰹	𐰺	𐰻
m	𐰼	𐰽	𐰾
h	𐰿	𐱀	𐱁

Uygurlar Tarafından Yazılmış Soğd Harfli Dini Bir Metin Örneği:
Saddharmapuṇḍarikasūtra

• *Uygur Alfabesi*: Türklerin Göktürk alfabesinden sonra uzun süre ve geniş ölçüde kullandıkları alfabe Uygur alfabesidir. Bu alfabe Türkçenin yazısı için yetersiz olmasına rağmen Türklerce uzun süre kullanılmıştır. Uygurlardan bu-

güne ulaşan elyazmalarının çoğu Uygur alfabesi ile yazılmıştır. 18 harften oluşan bu alfabede 4 ünlü 14 ünsüz bulunmaktadır. Harfler sağdan sola doğru yazılmıştır. Harfler kelime başında, ortasında ve sonunda farklı biçimde yazılır. Bazen harflerin bitişik yazıldığı da görülmektedir. Uygur yazısıyla meydana getirilen Budist edebiyat özellikle 9. ve 10. yüzyıllarda doruk noktasına erişmiştir. *Maitrisimit* (9. yy.), *Altun Yaruk* (925-950?), *Kutadgu Bilig* (*Herat Nüshası*/1439) vb.

Uygur Alfabesi:

sesler	başta	ortada	sonda
a, e	𐰇 𐰈	𐰇 𐰈	𐰇 𐰈 𐰉
ı, i	𐰇	𐰇 𐰈	𐰇 𐰈
o, ö, u, ü	𐰇 𐰈 𐰉	𐰇	𐰇
ķ, ħ, ğ	𐰇 𐰈 𐰉	𐰇 𐰈 𐰉	𐰇 𐰈 𐰉
k, g	𐰇	𐰇	𐰇 𐰈
y, ı, i	𐰇 𐰈	𐰇 𐰈	𐰇 𐰈
r	𐰇	𐰇 𐰈	𐰇
l	𐰇	𐰇	𐰇
t	𐰇	𐰇	𐰇
d	𐰇	𐰇	𐰇
ç	𐰇	𐰇	𐰇
s	𐰇	𐰇	𐰇
ş	𐰇	𐰇	𐰇
z, j	𐰇 𐰈 𐰉	𐰇 𐰈 𐰉	𐰇 𐰈 𐰉
n	𐰇	𐰇	𐰇
b, p	𐰇	𐰇	𐰇
v	𐰇 𐰈	𐰇 𐰈	𐰇
w	𐰇		
m	𐰇	𐰇	𐰇
h			𐰇

Uygur Harfli Altun Yaruk Adlı Eserden Bir Bölüm:

۱. ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱
 ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱
 ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱
 ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱
 ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱
 ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱
 ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱
 ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱
 ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱
 ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱ ۱۱۱۱۱

1. öm turup birtinki ong 'engnindeki
2. ton-in açınpong' tiz-in çökertip
3. ayasmkavşurup t(e)ngri t(e)ngri-si burkan
4. -ka inçe tip ötünti :: ::
5. atı kötrülmüş ayag-ka tegimlig
6. t(e)ngrim .. y(e)me bo Öüz-eliksiz üz
7. -düñki yig köni tüz tuymak atl(i)g
8. burkankutumküsedeçi töz-ün
9. ... ler oghı töz-ün-ler kız-i tayşing

1. ayağa kalkıp, sağdaki, sağ omuzundaki
2. giysisini açıp, sağ dizini çökertip
3. aya(lar)ını kavuşturup, tannlar tannısı (Devâlideva) Buda-
4. ya saygıyla şöyle dedi:
5. "Adı yüceltilmiş (Lokajyeş!ha) saygı değer
6. efendim, daha üstü bulunmayan, (en)Üs-
7. tün, mükemmel, doğru-düz sezmek (Anuttarasam, yaksırurWodhi) adlı
8. Buda kutsallığını dileyen soylu-
9. lar oğlu, soylular kızı Mahayana

• **Mani Alfabeti:** Maniheizm veya Mani dini Türkler arasına oldukça erken bir tarihte girmiş, 762 yılında da Uygurlar tarafından resmî din olarak kabul edilmiştir. Maniheizm Uygurlar, henüz Doğu Türkistan'a göç etmeden önce Mani alfabeti denilen yazı sistemini Türkçe için geliştirmiş ve kullanmaya başlamışlardır. Mani alfabeti, Arami alfabesinin bitişik olmayan türü ile Süryani alfabesinin bitişik türü arasında bir geçiş şeklini temsil eden Estrangelo yazısından ortaya çıkmıştır. Bu alfabede de yazının yönü sağdan sola doğrudur. Mani alfabeti ile yazılmış Türkçe metin az sayıdadır. Bu az sayıdaki eserden en önemlisi bir tövbe duası olan *Huastuanifi*'tir.

Mani Alfabeti:

ses karş.	müstakil	başta	ortuda	sonda
a	𐭠 𐭡	𐭠	𐭠	𐭠
b	𐭢 𐭣	𐭢	𐭢	𐭢
β	𐭤 𐭥	𐭤	𐭤	𐭤
g	𐭦 𐭧	𐭦	𐭦	𐭦
ğ	𐭨 𐭩	𐭨	𐭨	𐭨
d	𐭪 𐭫	𐭪	𐭪	𐭪
h	𐭬 𐭭	𐭬	𐭬	𐭬
v	𐭮 𐭯	𐭮	𐭮	𐭮
w	𐭱 𐭲	𐭱	𐭱	𐭱
z	𐭴 𐭵	𐭴	𐭴	𐭴
j	𐭷 𐭸	𐭷	𐭷	𐭷
h	𐭺 𐭻	𐭺	𐭺	𐭺
t	𐭽 𐭾	𐭽	𐭽	𐭽
y	𐭿 𐭻	𐭿	𐭿	𐭿
k	𐭼 𐭽	𐭼	𐭼	𐭼
b	𐭿 𐭻	𐭿	𐭿	𐭿
k	𐭼 𐭽	𐭼	𐭼	𐭼
l	𐭿 𐭻	𐭿	𐭿	𐭿
ö	𐭼 𐭽	𐭼	𐭼	𐭼
ö	𐭼 𐭽	𐭼	𐭼	𐭼
m	𐭿 𐭻	𐭿	𐭿	𐭿
n	𐭼 𐭽	𐭼	𐭼	𐭼
s	𐭿 𐭻	𐭿	𐭿	𐭿
.	𐭿 𐭻	𐭿	𐭿	𐭿
p	𐭿 𐭻	𐭿	𐭿	𐭿

Mani Harfli Türkçe Bir Dini Metinden Parça:

• **Brahmi Alfabeti:** Bazı eski Türkçe metinler Soğd, Uygur ve Mani yazılarından tamamıyla farklı olan Brahmi alfabesi ile yazılmıştır. Brahmi alfabesi,

Sanskritçenin yazımı için kullanılmış Hint kökenli bir alfabedir. Hindistan'dan gelen Budist misyonerler bu yazı sistemini Orta Asya'daki Toharlar, Sakalar ve Türkler arasına sokmuşlardır. Bu sırada da Hintçede bulunmayan bazı sesleri göstermek için yeni sesler eklemişlerdir. Bu alfabede yazının yönü soldan sağa doğrudur.

Brahmi Alfabeti:

ünlüler	harf karşılıklar
a	अ
ā	आ
e (aya)	ए
i, ı	इ
u	उ
ū	ऊ
ü (uyu)	य
é	इ
ē (eya)	ए
ai	ऐ
o	ओ
ō (oya)	औ

ö (oyo)	
	ॐ
ünsüz heceleri	harf karşılıklar
ka	क
kha	ख
ga	ग
gha	घ
ña	ङ
ñā	ण
ṇa	न
na	न्
ma	म
ta	त

tha	ठ
da	ड
dha	ढ
pa	प
pha	फ
ba	ब
bha	भ
ya	य
ra	र
la	ल
va	व
ünsüz heceleri	harf karşılıklar
śa	श
ṣa	ष
sa	स
ha	ह
söz sonu ünsüzleri	harf karşılıklar
-k	क
-p	प
-m	म
-r	र
-l	ल
-ṣ	ष
-ś	श
-n	न्

Brahmi Harfli Sekiz Yükmek'ten Bir Parça:

• **Tibet Alfabeti:** Budizmin Uygurlar arasında yayılmasında etkili olan Tibetli Budist misyonerler, Uygurlara yazı sistemlerini de öğretmişlerdir. Brahmi alfabeti gibi, bir hece yazısı olan Tibet yazısı, Türkçenin ses yapısına uygun olmayan tarihi yazı sistemlerinden biridir. Az sayıda Uygur Türkü tarafından sınırlı sayıda metnin yazılmasında kullanılmış ve kısa zamanda kullanımdan kalkmıştır.

Tibet Alfabeti

ཀ	ཁ	ག	ང	ཅ	ཆ	ཇ	ཉ
ka	k'a	g'a	nga	cha	ch'a	j'a	nya
ཏ	ཐ	ད	ན	པ	ཕ	བ	མ
ta	t'a	d'a	na	pa	p'a	b'a	ma
ཚ	ཛ	ཌ	ལ	ཞ	ཟ	འ	ཡ
tsa	ts'a	dz'a	wa	zha	za	'a	ya
ར	ལ	ཤ	ས	ཏ	ཧ		
ra	la	sha	sa	ha	a		
ཨ	ཨ	ཨ	ཨ	ཨ	ཨ	ཨ	ཨ
i	u	e	o				

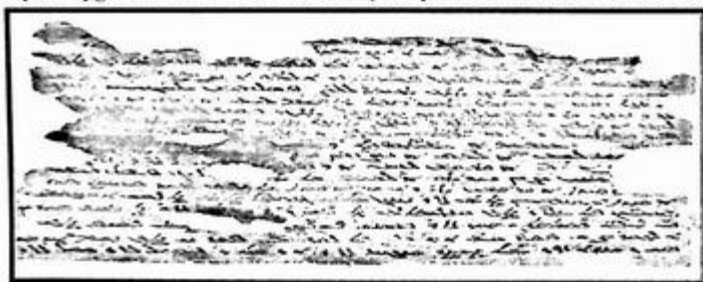
• **Süryani / Nasturi Alfabeti:** Doğu Türkistan'daki Uygurlar ve Orta Asya'da öbür Türk toplulukları arasında yayılan dinlerden birisi de Hristiyanlık ve

özellikle de bu dinin Nasturi mezhebi olmuştur. Doğu Türkistan'da Turfan dolaylarında az da olsa Uygurca Hristiyan metinleri ve metin parçaları bulunmuştur. Süryani alfabesinde yazının yönü, diğer pek çok alfabede olduğu gibi sağdan sola doğrudur.

Süryani Alfabeti:

	başta	ortada	sonda
' (afap)	ܐ ܐ	ܐ ܐ	ܐ ܐ
b (bet)	ܒ ܒ ܒ ܒ	ܒ ܒ ܒ ܒ	ܒ ܒ ܒ ܒ
g. r (garnel)	ܓ ܓ ܓ ܓ	ܓ ܓ ܓ ܓ	ܓ ܓ ܓ ܓ
d (dolar)	ܕ ܕ	ܕ ܕ	ܕ ܕ
h (het)	ܚ ܚ	ܚ ܚ	ܚ ܚ
v (vav)	ܘ ܘ	ܘ ܘ	ܘ ܘ
z (zayn)	ܙ ܙ	ܙ ܙ	ܙ ܙ
h (bet)	ܚ ܚ ܚ ܚ	ܚ ܚ ܚ ܚ	ܚ ܚ ܚ ܚ
t (tet)	ܛ ܛ ܛ ܛ	ܛ ܛ ܛ ܛ	ܛ ܛ ܛ ܛ
y (yud)	ܝ ܝ ܝ ܝ	ܝ ܝ ܝ ܝ	ܝ ܝ ܝ ܝ
k. h (kap)	ܟ ܟ ܟ ܟ	ܟ ܟ ܟ ܟ	ܟ ܟ ܟ ܟ
l (lamad)	ܠ ܠ ܠ ܠ	ܠ ܠ ܠ ܠ	ܠ ܠ ܠ ܠ
m (mim)	ܡ ܡ ܡ ܡ	ܡ ܡ ܡ ܡ	ܡ ܡ ܡ ܡ
n (nun)	ܢ ܢ ܢ ܢ	ܢ ܢ ܢ ܢ	ܢ ܢ ܢ ܢ
s (semkat)	ܣ ܣ ܣ ܣ	ܣ ܣ ܣ ܣ	ܣ ܣ ܣ ܣ
' (e)	ܐ ܐ ܐ ܐ	ܐ ܐ ܐ ܐ	ܐ ܐ ܐ ܐ
p. f (pe)	ܦ ܦ ܦ ܦ	ܦ ܦ ܦ ܦ	ܦ ܦ ܦ ܦ
q (qade)	ܩ ܩ	ܩ ܩ	ܩ ܩ
k (kop)	ܟ ܟ ܟ ܟ	ܟ ܟ ܟ ܟ	ܟ ܟ ܟ ܟ

Hristiyan Uygurlar Tarafından Yazılmış Süryani Harfli Bir Metinden Parça:

• **Arap Alfabeti:** Türklerin tarih boyunca kullandıkları alfabeler içinde, gerek kullanım süresinin uzunluğu gerekse yayılma alanının genişliği bakımından en başta geleni, hiç şüphesiz Arap alfabesidir. Gagavuzlar ve Karamanlılar gibi küçük Türk toplulukları dışındaki bütün Türk toplulukları İslam dininin Türkler arasında yayılmaya başladığı 9. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın ortalarına

kadar kendi Arap alfabesini kullanmışlardır. Arap alfabesi, Batı Sami kökenli bir hece yazısından, Arami alfabesinin bir türünden gelişmiştir. 30 harften oluşan bu alfabede 3 ünlü 27 ünsüz bulunmaktadır. Harfler sağdan sola doğru yazılmıştır. Harfler kelime başında, ortasında ve sonunda farklı biçimde yazılır.

Osmanlı Türk Alfabesi

İsimleri	Harfler	Sonda (sağdan başlık)	Ortsada (her iki taraftan başlık)	Başta (soldan başlık)	Karşılıkları
elif	ا	ا	ا	-	a, e
hemze	ء	ء	ء	ء	'(a, e, i, u, o)
be	ب	ب	ب	ب	b
pe	پ	پ	پ	پ	p
te	ت	ت	ت	ت	t
se	ث	ث	ث	ث	s
çim	چ	چ	چ	چ	c
çim	چ	چ	چ	چ	ç
ha	ح	ح	ح	ح	h
hu	ح	ح	ح	ح	h
dal	د	د	د	د	d
zel	ذ	ذ	ذ	ذ	z
re	ر	ر	ر	ر	r
ze	ز	ز	ز	ز	z
je	ج	ج	ج	ج	j
sin	س	س	س	س	s
şın	ش	ش	ش	ش	ş
sat	ص	ص	ص	ص	s
dst	ض	ض	ض	ض	d, z
tı	ط	ط	ط	ط	t
zı	ظ	ظ	ظ	ظ	z
ayın	ع	ع	ع	ع	c,
gayın	غ	غ	غ	غ	ğ (kım)
fe	ف	ف	ف	ف	f
kaf	ك	ك	ك	ك	k
kef	ق	ق	ق	ق	k, g, ğ (y), n
gef	ج	ج	ج	ج	ğ, ğ
naf, sağır kef	چ	چ	چ	چ	n
lam	ل	ل	ل	ل	l
müm	م	م	م	م	m
nun	ن	ن	ن	ن	n
vav	و	و	و	و	v, o, ö, u, ü
he	ه	ه	ه	ه	h, e, a
lamehif	ه	ه	ه	ه	h
ye	ي	ي	ي	ي	y, i

Osmanlı Türkçesinden Örnekler:

• بو بو کین که قانک تور مار یور توحیدی ..
 بدرک آرسلا نری آنجاق ، بو قادار شانلی ایدی .
 سکا طار کله جک مقبری کیملر قاز سین ؟
 • کومه لم کل سنی مار غنه . ، دیبم ، سینما سین
 هرچ و صرچ ایستدیک ادواردده نیز او کتاب ..
 سنی آنجاق ایدنلر ایدر استیعاب .

Ne büyüksün ki kanın kurtanyor tevhidi.
 Bedrin arslanları ancak, bunlar kadar şanlı idi.
 Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?
 "Gömelim gel seni tarihe." desem, sığmazsın.
 Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb...
 Seni ancak ebediyetler eder istiâb.

خلق اینچید معتبر نیه یوق دولت کبی
 اولیه دولت جهب اید نفس صحت کبی

Halk içinde müteber nesne yok devlet gibi
 Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

• **Ermeni Alfabeti:** Ermeni Alfabeti, 405 yılında Aziz Mesrop Maştots a-dındaki bir dil ve din bilgini tarafından icat edilmiştir. 38 harfli bir alfabedir. Bugünkü Ermenistan'da ve aynı zamanda diaspora Ermeni okullarında, kilise-lerinde ve gazetelerinde kullanılmaktadır. 19. yüzyıla kadar bu alfabe tek yönlü kullanılırken, bu asırla birlikte gelişen Ermeni yazılı edebiyatı neticesiyle iki çağdaş lehçede az çok birbirinden farklı şekilde kullanılmaktadır. Batı Ermeni-cesinde merkez İstanbul, Doğu Ermenicesinde merkez Erivan'dır. Gregorian Kıpçak Metinlerinin yazıldığı Ermeni alfabesi 31 ünsüz ve 7 ünlüden oluşup, harflerin birleşimi soldan sağadır. Ermeni alfabesinin Türkler tarafından veya Türkçe metinlerin yazımında kullanılması 14. yüzyıla kadar gitmektedir. Kimi görürlere göre 20. yüzyılın başlarına kadar kullanım devam etmiştir.

Ukrayna'da bulunan Ermenilerin Türkçe konuşanları Hristiyanlığı kabul eden ve yabancı isimler alan putperest Kıpçak halkıdır. Kıpçaklar, Gregorian Hristiyanlığı kabul ettiler ve Hayklarla (Asıl Ermeniler) karıştılar. Daha sonra Batı Ukrayna'ya yerleşen (Kamanetsk – Podolsk) bu halk, dini nedenlerden ötürü kutsal alfabeği kullanmaya başladılar. Ancak alfabe Ermeni kökenli ol-masına rağmen dillerini değiştirmediler ve Kıpçak Türkçesiyle konuşmaya devam ettiler. Bugünkü Ukrayna'nın Livov Eyaleti ve çevresinde, 16-18. yüz-yıllarda Ermeni alfabeli ve fakat Türk dilli bir edebiyat oluştu. Buradan da bu metinler başta Ukrayna olmak üzere Polonya, Rusya, Ermenistan, İtalya,

Avusturalya, Hollanda, Fransa, Romanya gibi ülkelere yayıldı. Ermeni Alfabesi ile Türkçe metinlerin en eskisi 1521 tarihlidir.

Ermeni Alfabesi:

Harfler	Harfin ismi	Türkçe karşılığı
Ա ա	Ayb	Aa
Բ բ	Pen	Pp
Գ գ	Kim	Kk
Դ դ	Ta	Tt
Ե ե	Yech	Ee
Զ զ	Za	Zz
Է է	Yech	Ee
Ը ը	Ut	İi
Թ թ	Toh	T'i'
Ժ ժ	Jhe	Jhj
Ի ի	Ini	Ii
Լ լ	Liwn	Ll
Խ խ	Xeh	Uu
Ծ ծ	Dza	Dzdz
Կ կ	Gen	Gg
Հ հ	Ho	Hh
Տ տ	Tsa	Tsts
Ղ ղ	Ghat	Gg
Ճ ճ	Dje	Jj
Մ մ	Men	Mm
Ն ն	Hee	Yy
Ն ո	Nu	Nn

Ermeni Harfli Türkçe Atasözleri:

Տնկիչի ախալէ՛ն ելլուն աւրընը:

Denige dihsen yılanı sarılır.

Ալան սիվսինէք աւ սրբ, սընյան
աւլուլ ըստուսը սրբ:

Alana sivrisinek sazdır almayana davul zurna azdır.

Տնկէ՛ք քնկիչի կող, սընընէք:

Dilin kemihi yok, sühler.

Նարայ ընկայ յոյ յոյ, ճոսայ ընկայ
կոյ կոյ:

Sarap kebab hah hah hesab kitab vah vah.

• **İbrani Alfabeti:** Bugün Ukrayna ve Litvanya'da yaşayan Musevi dinindeki Türk asıllı Karaylar dini eserlerinde İbrani alfabetini kullanmışlardır. İbrani alfabetiyle yazılmış Karayca eserlerde belirli bir imlâ sistemi yoktur. İbrani harfli elyazmalarının çoğu harekelidir.

Karay İbrani Alfabeti:

Harf	Harfin Adı	Türkçe Karşılığı
א	Alif	Alif 2 işaretle a veya e okutulmaktadır
ב	Bet	b
ג	Get	v
ד	Dalet	d
ה	He	h
ו	Vav	v
ז	Zayin	z
ח	Het	h
ט	Tet	t
י	Yod	y
כ	Khaf	k
ל	Lamed	l
מ (sonda 0)	Mem	m
נ (sonda 1)	Nun	n
ס	Samekh	s
ע	Ayin	'
פ (sonda -)	Pe	p
צ (sonda 7)	Fe	f
ק (sonda 7)	Qadi	ç
ר	Kof	k
ש	Resh	r
טו	Shin	ş
טז	Sin	s
ח n	Tav	t
צ		h
ק		x
ל		c
מ		g

Karay İbrani Harfli Türkçe Tora Kitabından (Tevrat) Bir Parça:

רבני אלהינו יודיעו קדמיהם וא
 סגמאקלוקד , זנדא שאס אלקוק
 אלא וא דילאמדיי סויןא רבני אלהינו
 נקמאני קאטוקלי אלן כי מרדי אלוסיו
 אליקן קקלדי נביאמר . נטקלא זקרא
 בודול התרדגני וסויןא דילאמאיוס גרי
 דוקולו דוכוקדי אגריסיוא קאגניס וא בד
 דקמא כי אוקלסו תרוסוקנא סקריג
 קלוגי אלהיג , זנדא טנקבאר
 אלקוק .

Rabbi Allahımızdır merhametler ve
 mu'afıklar, zire 'asi olduk

ağa ve diledik sözüne rabbi
 Allahımızı gezmeye kanunlan ilen ki
 virdi öntümize elilen kullan navilerin.
 Ve cümle İsrail bozdular Torasını ve
 söziile dilediyüp geni döndüler ve
 döküldi üzerimize kargış ve bed du'a ki
 yazılmış Torasında Moseniñ kuluwuñ
 Allahıñ, zire günahkâr olduk.

• **Grek Alfabeti:** 1924 yılında Türk-Yunan mübadelesine kadar Orta ve Güney Anadolu'nun çeşitli yöreleri ile İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde yaşayan ve kendilerine *Karamanlılar* denilen Ortodoks Türkler, yüzyıllar bo-

yunca Grek alfabesini kullanmışlardır. Grek alfabesiyle yazılmış Karamanlı Türkçesi el yazmalarının en eskileri 16. yüzyıldan kalmadır.

Grek Alfabeti:

Karamanlı-Grek Alfabeti ³⁴⁸	
ses karşılıkları	harfler
a	Α α
b	μπ, π, ππ, θ, μ
c	τζ, δζ, ντζ, ιζ, ιζ
ç	τζ, δζ, ντζ, τσ, ιζ, ιζ
d	ντ, τ, δ, δ, ττ, ι
e	Ε ε
f	Φ φ, Υ υ
g	Γ γ, γκ, γγ, κ, κ
ğ	γ
h, k	Χ χ
ı	Ι ι, ει, υ, η
i	Η η, Ι ι, ει, υ
j	Ζ ζ, σ, τζ
h	Κ κ, κκ, γκ, γ, χ
l	Λ λ
m	Μ μ
n	Ν ν
ñ	γκ, γχ, γ, νγ, γγ, γν, νγγ
o	Ο ο, Ω ω
ö	Ο ο, ιο, εο, ö, ö
p	Π π, ππ, χ
r	Ρ ρ
s	Σ ζ, σ, σσ
ş	ς, σ, σσ, σ̇, σ̇, σσ̇
t	Τ τ, ττ, δ, δ
u	Ο υ
ü	ον, οῦ, ὄυ, ιου, ιῶ, ὄυ
v	Β β, υ
y	Ι ι, γι, γ, η, νγ
z	Ζ ζ, σ

Grek Harfli Türkçe Bir Metinden Parça:

<p>KOΛAI IMAN ΝΑΣΙΧΕΤΟΥ.</p> <p>Τῆμι ὀλονημοὺς Ἐκκλησιαμίζην τουροιοῦ Δάσκαλοσλαρουντάν Τζουμλενοῦν κιαφαιτηγού ιτζήν. BENETIKTE, Πασμαγιά Βερλιτοῦ, Βόρτωλι Ἀντώνιοξτάν. 1753. Con Licenza de Superiori. Ἄγιανλαροῦν ιτζι ἰλαν.</p>	<p>KOLAY IMAN NASIHETOG</p> <p>Cem olunmuş ekklisamiksin tukku Doskaloslaruntan Cumlenun kfaetligun icin Venetikte basmage verilto Vortalı antoniokstai 1753 Agionların izni ilan</p>
--	---

Karamanlı Türklerine Ait Bir Kitâbe

• **Kiril Alfabeti:** Dağılan Sovyetler Birliği'nin çeşitli cumhuriyetlerinde ve bölgelerinde konuşulan Türk dili ve şivelerinin hepsi Kiril alfabesiyle yazılmaktadır. Kiril alfabesi Grek kökenlidir. 9. yüzyıl sonlarında *Kiril* adlı Bizanslı bir din adamı tarafından eski kilise Slavcası için düzenlenmiştir. Alfabe zamanla bazı değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Bugün Orta Asya ve Avrasya coğrafyasında her Türk topluluğu Kiril alfabesinin aralarında küçük veya büyük farklar bulunan türlerini kullanmaktadırlar.

Kiril Alfabeti:

Kir.	Lat.	kir.	lat.	Kir.	Lat.	kir.	lat.
Б	с	ь	с	Қ	Q	к	q
А	А	а	а	Г	G	г	ğ
Ә	Е	ө	е	Ғ	Ğ	ғ	ğ
Э	Е	Ә	è	К	K	к	k
Е	É	е	é	К	G	к	g
И	İ	и	ı	Ј	Ğ	j	ğ
Ы	І	ы	ı	Ч	Ç	ч	ç
О	О	о	o	Ч	C	ч	c
У	U	у	u	Т	T	т	t
Ө	Ö	ө	ö	Д	D	д	d
Ү	U	ү	ü	Ц	Ts	ц	ts
Й	Y	й	y	С	S	с	s
Ј	Y	j	y	Ш	Ş	ш	ş
Я	Ya	я	ya	Ж	J	ж	j
Е	Yo	é	yo	З	Z	з	z
Ю	Yu	ю	yu	М	M	м	m
Р	R	р	r	Б	B	б	b
Л	L	л	l	П	P	п	p
Н	N	н	n	Ф	F	ф	f
Ң	N	ң	ñ	В	V	в	v
Һ	H	һ	h	Ц	Şç	ш	şç
Х	X	х	x	Ъ	’	ь	’

Kiril Harfleriyle Azeri Türkçesi Bir Metin:

JAХШЫДЫ

Гүрбәт елдә бир бағ салдым,
Дедим гөнчә күл јахшыды.
Дәрдими сөйләдим она,
Деди мөлһәм дил јахшыды.

Чатанда јеткин јашыма,
һәсрәт галдым сирдашыма.
Көр нәләр кәлди башыма,
Инди билдим ел јахшыды.

Ашыг Набат саз чалынча,
Јурдсуз-јувасыз галынча.
Гүрбәт елдә хан олунча,
Өз јериндә гул јахшыды.

YAHŞIDI

Gurbet elde bir bağ saldım,
Dedim gönce kül yahşidi.
Derdim söyledim ona,
Dedi melhem dip yahşidi.

Çatanda yetkin yaşıma,
Hesret galdım sırdaşıma.
Gör neler geldi başıma,
İndi bildim el yahşidi.

Aşig Nabat saz çalınca,
Yurdsuz-yuvasız galınca.
Gurbet elde han olunca,
Öz yerinde gul yahşidi.

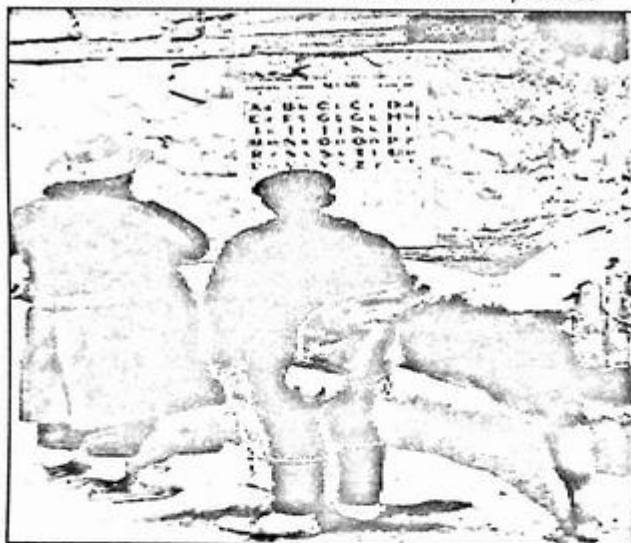
• *Latin Alfabeti:* Latin alfabesi ilk olarak Azeri Türkleri tarafından kullanılmıştır. Ünlü Azeri aydını Mirza Fethali Ahundzade'nin önerisi üzerine 1922-1925 yılları arasında Azerbaycan'da kullanılmıştır. Türkiye Türkleri 3 Kasım 1928 tarihinden itibaren Latin alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Türkiye Türkleri tarafından bugün kullanılmakta olan Latin alfabesi 29 harften oluşur. Bu harflerden 8'i ünlü, 21'i ise ünsüz harflerdir. Yazının yönü soldan sağa

doğrudur. 1991'de Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte özerk veya bağımsız statüde varlıklarını sürdüren Türk toplulukları da kademeli olarak Latin alfabesine geçmekteler.

Türkiye Türklerinin Kullandığı Latin Alfabeti:

تۆرك الفبايه سى لوحه سى				مېلىمەتئۆزلىرى	پاڭىتئۆزلىرى	مېلىمەتئۆزلىرى	پاڭىتئۆزلىرى
Aa	آا	Gg	گگ	Ll	ل	Ss	س
Bb	ب	ğğ	غغ	Mm	م	Şş	ش
Cc	ج	Hh	هه	Nn	ن	Tt	ت
Çç	چ	İi	ئى	Oo	و	Uu	ۇ
Dd	د	ıı	ئى	Öö	ۆ	Üü	ۈ
Ee	ه	Jj	ج	Pp	پ	Vv	ۋ
Ff	ف	Kk	ك	Rr	ر	Yy	ي
				Zz	ز		

Yeni Alfabenin Halk Tanıtılması Yolundaki Çabalar:

HARFİN SİRASI	HARFİN ADI	KİTAP YAZISI		EL YAZISI		HARFİN KODU
		BÜYÜK	KÜÇÜK	BÜYÜK	KÜÇÜK	
1	a	A	a	ا	ا	Adana
2	be	B	b	ب	ب	Bulu
3	ce	C	c	ج	ج	Ceyhan
4	çe	C	c	چ	چ	Çanakkale
5	de	D	d	د	د	Denizli
6	e	E	e	ه	ه	Edirne
7	fe	F	f	ف	ف	Fatsa
8	ge	G	g	گ	گ	Giresun
9	yumuşak ge	G	g	گ	گ	Yumuşak ge
10	he	H	h	ه	ه	Hatay
11	i	I	i	ا	ا	Izmir
12	ı	I	i	ا	ا	Izmir
13	je	J	j	ج	ج	Jandarma
14	ke	K	k	ک	ک	Kars
15	le	L	l	ل	ل	Lüleburgaz
16	me	M	m	م	م	Muş
17	ne	N	n	ن	ن	Niğde
18	o	O	o	و	و	Ordu
19	ö	O	o	و	و	Ödemiş
20	pe	P	p	پ	پ	Polatlı
21	re	R	r	ر	ر	Rize
22	se	S	s	س	س	Sinop
23	şe	S	s	ش	ش	Şirnak
24	te	T	t	ت	ت	Tokat
25	u	U	u	و	و	Uşak
26	ü	U	u	و	و	Unye
27	ve	V	v	و	و	Van
28	ye	Y	y	ي	ي	Yozgat
29	ze	Z	z	ز	ز	Zonguldak

Azerbaycan Türklerinin Kullandıkları Latin Alfabesinden Örnek:

Aa Ää Bb Cc Çç Dd Ee Ff Gg Ğğ Hh Xx İı İi Kk Qq Ll Mm Nn Oo
Öö Pp Rr Ss Şş Tt Uu Üü Vv Yy Zz

Bütün insanlar ləyaqət və hüquqlarına görə azad bərabər doğulurlar. Onarın şüuralrı və vicdanları var və bir-birlərinə müəsbətdə qardaşlıq rühunda davranmalıdırlar.

Tatar Türklerinin Kullandıkları Latin Alfabesinden Örnek:

Aa Ää² Bb Cc Çç Dd Ee Ff Gg Ğğ Hh Xx İı İi İí Jj Kk Qq Ll Mm Nn
Ññ Oo Öö Pp Rr Ss Şş Tt Uu Üü Vv Ww Yy Zz

Barlıq keşelär dä azat häm üz abruyları häm xoquqları yağınnan tiñ bulıp tualar. Alarğa aqıl häm wocıaı birelgän häm ber-bersenä qarata tuğanarça monäsäbättä bulırğa tieşlär.

Özbek Türklerinin Kullandıkları Latin Alfabesinden Örnek:

Barcha odamlar ozod xamda teng qadr-qimmat va huquqli bo'lib tug'iladilar. Insonlarga aql va vijdon berilgan va ular bir-birlariga birodarlarcha munosabatda bo'lishlari lozim.

Kazak Türklerinin Kullandıkları Latin Alfabesinden Örnek:

Barlıq adamdar tumısınan azat ğäne qadır-qasieti men kuıqtarı teñ bolıp dünüege keledi. Adamdarğa aqıl-parasat, ar-oğdan berilgen, sondıqtan olar bir-birimen tuıstıq, bauırmaldıq qarım-qatınas ğasauları tıs.

4- TÜRK DİLİNİN TARİHİ DEVİRLERİ NELERDİR?

Bir dilin tarihsel gelişiminin bilimsel açıdan incelenebilmesi için o dilde yazılmış metinlerin bugüne kadar zarar görmeden gelmiş olması gerekir. Bu anlamda Türk dilinin metinlerle takip edilebilir tarihsel gelişimini Orhun Yazıtlarının oluşturduğu Göktürk Devleti döneminden başlatmak yanlış olmaz. Fakat Orhun Yazıtlarında kullanılan dilin son derece gelişmiş, sanat yapmaya ve edebi metin oluşturmaya elverişli olması, aslında Türk dilinin tarihi derinliğinin çok daha eskilere dayandığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Gerek Türklere komşu kavimlerin oluşturdukları metinlerde gerekse Orta Asya'da yapılan çeşitli arkeolojik kazılarda bu varsayımı destekleyecek verilere ulaşılmıştır.

Türk dilinin Göktürk Devleti'nin kuruluşundan önceki dönemini üç döneme ayırarak incelemek mümkündür. Bu dönemlere ait yazılı metin bulunmadığı için bu dönem genellikle *Karanlık Dönem* olarak adlandırılmaktadır.

1- Altay Dönemi: Teorik olarak Türkçenin Moğolca hatta Tunguzca ile birleştiği devir olarak düşünülür. Bu devri tarihlendirmek zordur. Bu döneme ait bilgiler, sadece dil karşılaştırmalarından ve bazı arkeolojik verilerden elde edilen teorik bilgi ve tahminlere dayanmaktadır.

2- En Eski Türkçe Dönemi: Bu dönem de bir "Ana Altayca"nın varlığından hareketle, Türkçenin bağımsız bir dil olarak ortaya çıktığı düşünülen teorik bir dönemdir. Kesin olarak tarihlendirilememekle birlikte Türkçenin Sümerce ve bazı eski dillerle ilgi kurduğu dönem olarak düşünülür. Bu da ortalama 6000 yıl önceki bir dönemi içine alması anlamını taşır. Bu döneme "Ana Türkçe Dönemi" gözüyle de bakmak mümkündür. Çünkü bu devir, Yakut ve Çuvaş lehçelerinin henüz ayrılmadığı bir dönemdir.

3- İlk Türkçe Dönemi: Yazılı metinlerle olmasa bile varlığı bilinen Türk boylarının ortaya çıktığı bir dönemdir. Hun, Bulgar, Avar, Hazar vb. Türk kavimlerinin, isimleriyle bilindiği bu dönem, diğerlerine göre daha aydınlık bir dönemdir. Bu dönemde artık bazı hükümdar ve yer adları ile komşu dillere geçen bazı Türkçe kelimelerin varlığı bilinmektedir.

İlk Türkçe olarak adlandırılan bu dönemde Türkçe "Batı" ve "Doğu" kollarına ayrılmıştır. Türkçenin bu kollarına bugünkü kullanıştan farklı olarak "Eski Doğu Türkçesi" ve "Eski Batı Türkçesi" adı verilmektedir. Eski Batı Türkçesi, Selçukluların Anadolu'ya gelmesinden çok önce Uralları aşarak Orta Avrupa'ya kadar yayılan Türk kavimlerinin konuştukları Türkçe olarak düşünülmektedir. Bu kavimler içinde Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Hazarlar daha sonra da Peçenekler ve Uzlar sayılmaktadır. Bu kavimlerin konuştuğu ve "Eski Batı Türkçesi" adı verilen Türkçe, zamanla Türk kavimleri ile birlikte eriyerek fakat bazı izler de bırakarak kaybolmuştur. Bugün Türkçenin bir lehçesi olan Çuvaşça işte bu "Eski Batı Türkçesi"ni konuşan Bulgar Türklerinden kalma olarak değerlendirilmektedir. Yine tarihi kayıtlara göre Bugünkü Türkiye'den önce Volga nehrinden Orta Avrupa'ya kadar uzanan bölgeye 9. ve 10. yüzyıllarda "Türkiye" adı verilmesi, Türkçenin bu bölgedeki varlığını göstermektedir.

"Eski Doğu Türkçesi" ise Çuvaşça dışında kalan bugünkü Türk lehçe ve şivelerinin tamamını içine alan Türkçedir. "Eski Doğu Türkçesi", yeni göç dalgaları sebebiyle 11. ve 12. yüzyıllardan sonra tekrar doğu-batı kollarına ayrılmıştır. Bugün "Batı Türkçesi" terimiyle kastedilen, eski Doğu Türkçesi'nin "Batı" koludur. Hazar Denizi'nin doğusunda kalanlar ise "Doğu" koludur.

Göktürk Devleti'nin kuruluşuyla birlikte Türkçe yeni bir döneme girmiştir. Yukarıdaki dönem sıralamasının bir devamı olarak sonraki dönemler şöyle gösterilebilir: *Eski Türkçe Dönemi, Orta Türkçe Dönemi, Yeni Türkçe Dönemi*

4- Eski Türkçe Dönemi

Türkçeyi metinlerle ve "Türk" adı ile takip edebildiğimiz gerçek Türkçe dönemi bu dönemdir. Bu dönem ortalama 6. ve 13. yüzyıllar arasını kapsar. Orta Asya'da tek bir yazı dilinin hâkim olduğu, henüz bugünkü şivelerin ortaya çıkmadığı bir dönem olan "Eski Türkçe" döneminden günümüze Göktürk, Uygur ve Karahanlılar'dan yazılı belgeler, metinler ulaşmıştır. Türkçenin bütün yapısı, bu dönem metinleri ile açıklanabilmektedir.

a- Göktürk Dönemi (MS 6-8. yy.): MS 552 yılında Göktürk Devleti'nin kurulmasıyla başlayan bu dönemde farklı bir edebiyat doğmuştur. "Bengü taş edebiyatı" olarak adlandırılan bu edebiyat, Türklerin ilk yazılı metinleri olma özelliğini taşır. Göktürk döneminden kalan bengü taşlar, Orhun, Yenisey ve Talas yazıtlarıdır. Bu kitabelerin metin olarak en önemlileri Tonyukuk (720), Kültigin (MS 732) ve Bilge Kağan (735) yazıtlarıdır. Bu döneme ait toplam parçalar 162 adetten oluşmaktadır. Göktürk kağanlığında özellikle kağanların ya da devletin ileri gelenlerinin ölümünden sonra, onlar adına bir anıt mabet inşa ettirmek, bu mabedin içini, dışını bezetmek, bahçesine yazılı taş diktirmek bir gelenek halini almıştır. Kağanlar bu taşların üzerine gönüllerindeki sözleri yazdırırlar ve halkın da buna göre davranmasını isterlerdi. Taşların üzerindeki bu sözlerin ebedi kalacağını, bütün milletin de sonsuza kadar bunlardan ders alacaklarını düşünmüşler, bu nedenle de diktirdikleri bu taşlara *bengü taş* adını

vermişlerdir. Bu döneme ait bengu taşlarda daha önce hakkında bilgi verilen Göktürk alfabesi kullanılmıştır.

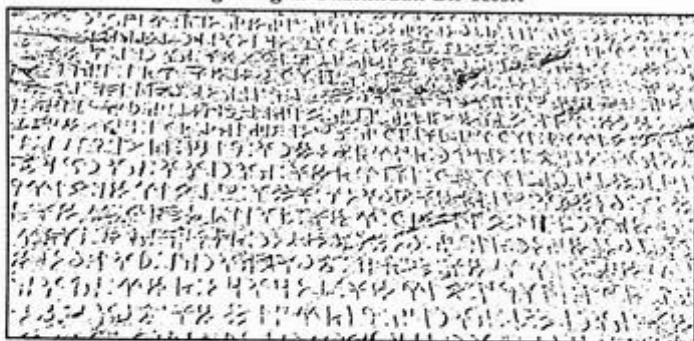
Kül Tigin Yazıtının Batı Cephesi

Tonyukuk Yazıtının Birinden Bir Kesit

Bilge Kağan Yazıtından Bir Kesit

b- Uygur Dönemi (MS 8-10. yy.): Büyük Hunların torunları olan Uygurlar, Selenga ırmağının etrafında yaşamaktaydılar. Başlangıçta Göktürk Devletine bağlı olan Uygur beyleri, 745 yılında içine düştükleri kargaşadan yararlanarak Göktürk Devletini ortadan kaldırır ve kendi devletlerini kurarlar. Göktürklerin meydana getirdiği bengu taş edebiyatını Orhun bölgesinde buldukları sürece sürdürürler. Ancak 840 yılında Kırgızların Uygurları bu bölgeden atmaları

sebebiyle bunların bir kısmı Çin tarafına (Kansu Bölgesi), bir kısmı da bugünkü Doğu Türkistan'a (Turfan ve Kaşgar) göç ederler. Bengü taş edebiyatını devam ettirmelerinin yanı sıra asıl edebi eserlerini buralarda vermişlerdir. Kağıtlar üzerine yazdıkları eserlerde Uygur alfabesini kullanmışlardır. Bu alfabenin yanı sıra Mani ve Brahmi alfabelerinin de kullanan Uygurlar, taş ve kağıt üzerine yazılmış çeşitli metinlerin yanı sıra kütük basması eserler de bırakmışlardır. Uygur edebiyatının en önemli iki özelliği, dini olması ve tercümeyle dayanmasıdır. Edebi eserler Budizm veya Maniheizim'in geniş kitlelere anlatımında ve yayılmasında bir araç olarak kullanılmıştır. Tercüme Çince, Sanskritçe, Toharca, Tibetçe ve Soğdakça'dan yapılmıştır. Bu döneme ait en ünlü eserler şöyledir:

• *Altun Yaruk (Altun Işık)*: Çince'den Uygurcaya çevrilen en hacimli dini eserdir. Budizmin esasları, felsefesi ve Buda'nın menkıbeleri yer almaktadır.

• *İrk Bitig (Fal Kitabı)*: Göktürk alfabesiyle Mani çevresinde yazılmış bir fal kitabıdır. Çeşitli inanışlarla masal unsurlarının yer aldığı eserde konuşma diline ait pek çok kelime de bolca kullanılmıştır.

• *Sekiz Yükmek (Sekiz Yığın)*: Eserde Budizme ait dini ve ahlaki inanışlarla bazı pratik bilgiler yer almaktadır.

• *Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi (İyi Prens ve Kötü Prens Hikâyesi)*: Eski Türk sözlü edebiyatından alınan bir masalın Budist öğretilerle üsluplanarak yeniden oluşturulduğu bir eserdir. Kansu bölgesindeki dünyaca ünlü Bin Buda mabetlerinde bulunan eserde iyi yürekli bir prensin bütün canlılara yardım etmek ve canlıların birbirlerini öldürmelerine engel olmak amacıyla çok değerli bir mücevheri ele geçirmek için çıktığı maceralı yolculuk anlatılır.

• *Kuanşi İm Puser: Asıl Dinin Nilüfer Çiçeği* adlı eserin bir bölümüdür. Kuanşi İm Puser adlı bir rahip adayının canlı varlıkların sıkışık anlarında onlara Hızır gibi yetişerek yardım etmesi ve Nirvana'ya ulaşan yolu göstermesidir.

Kutadgu Bilig'in Uygur Harfleri Nüshasından Bir Bölüm

Göktürk Harfli İrk Bitik'ten Bir Bölüm

c- *Karahanlı Dönemi (MS 10-13. yy.):* Uygur Devleti 840 yılında Kırgızların hücumlarıyla dağıldıktan sonra, Uygurların büyük bir bölümü Beşbalık, Turfan, Bargöl ve Hami havzalarına yerleştiler. Uygur hanedanının yerini de Mete sülalesinin bir başka kolu olan Karahanlı hanedanı aldı. Karahanlılar, Hunlar veya Göktürkler gibi bütün Kuzey Asya'yı içine alan bir imparatorluk kuramamış olsalar dahi, Türk ve dünya tarihini iki yönden etkilediler. Bunlardan ilki İslam dinini bütün Türklerin tek ve resmi dini olarak kabul etmeleridir. Böylece İslam dini yeni bir kavmi, dolayısıyla da büyük bir coğrafi alanı kazanmış oldu. İkincisi ise Türk devletinin merkezini bugünkü Türkistan'a kaydırarak Türkleri bir Uzak Doğu kavmi olmaktan çıkarıp tam olarak bir Orta Asya kavmi durumuna getirmeleridir. Bu yeni dönem Türk yazı dili açısından da ayrı bir önem taşımaktadır. Orta Asya'daki Müslüman Türk devletleri tarafından meydana getirilen dini, edebi vb. eserlerin ilk halkası bu dönemde ortaya çıkmıştır. Karahanlılar Türkçeyi Uygur alfabesi yerine Arap alfabesi ile yazmaya başlamışlardır. Karahanlılar 1040 yılında tahtı Selçuklulara bırakarak onlara bağlı bir biçimde 1212 yılına kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu dönemin belli başlı eserleri şunlardır:

• *Kutadgu Bilig (MS 1069-1070):* Eser Yusuf Has Hacib tarafından manzum olarak yazılan eser, aklı, insanı, devleti ve adaleti temsil eden sembolik dört kişinin konuşturulması şeklinde oluşturulmuştur. İnsanların iki cihanda mutlu olabilmesinin yollarını gösteren didaktik bir eserdir. İslamiyet etkisindeki Türk edebiyatının tespit edilebilen ilk eseridir.

• *Divânü Lügâti't-Türk (MS 1072-1077):* Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan eser, Türk dilinin bilinen ilk sözlüğüdür. Araplara Türk dilini öğretmek ve bu dilin Arapçadan geri kalmadığını göstermek, Türk milletinin yüceliğini anlatmak amacıyla yazılmıştır. Türk dilinden Arapçaya bir sözlük olarak tasarlanan eser, Arap sözlükçülük geleneğine uygun olarak hazırlanmıştır. Kaşgarlı Mahmud eserinde madde başı kelimeleri açıklarken kendi derlediği deyimlerden, savlardan (atasözleri), koşuklardan (koşma) örnekler vermiştir. Bu yapıdır-

ken dolaylı olarak halk edebiyatının ilk örnekleri de ilk defa onun tarafından derlenmiştir. Kaşgarlı'nın kelimeleri açıklarken verdiği örnekler hem Türklerin o zamanki yaşam tarzları hakkında hem de Türkçenin cümle yapısı konusunda bize önemli bir kaynaktır.

• *Atabetü'l-Hakâyk* (MS 12. yy.): Yüknekli Edip Ahmet tarafından yazılan eserde dini ve tasavvufi konulara yer verilmiştir. Eser bir öğüt ve ahlak kitabı olduğu için özel bir üsluba sahiptir. Eserde bilgi, dil, dünyanın dönekliği, cömertlik, cimrilik, kibir, alçak gönüllülük, zamanenin bozukluğu gibi konular işlenmiştir.

• *Divân-ı Hikmet* (?): Ahmet Yesevi'nin şiirlerine *hikmet*, bu şiirlerin bir araya getirildiği esere de *Divân-ı Hikmet* adı verilir. Hikmetler dini ve tasavvufi şiirlerdir. Eserdeki şiirlerin tamamı Ahmet Yesevi'ye ait değildir.

Divânü Lügâti't-Türk'ün Giriş Bölümü

Atabetü'l-Hakâyk'tan Bir Bölüm

Eski Türkçenin Günümüz Türkiye Türkçesinden Ayrılan Özellikleri Nelerdir?

Eski Türkçeden bugünkü Türkçeye pek çok ses ve kelime değişimi vardır. Ancak burada bir fikir vermesi düşüncesiyle bazı örnekler verilmiştir.

• Bugün g- ile başlayan kelimeler Eski Türkçede k- ile başlar. gelmek/kelmek, göz/köz, gök/kök, gün/kün vb.

• Eski Türkçede kelime başındaki d-ler, t-dir. dağ/tag, diş/tiş, dokuz/tokuz vb.

• Günümüz Türkçesindeki kelime başında, ortasında ve sonunda bulunan v'ler Göktürk döneminde b'dir. av/ab, ev/eb, var/bar, vermek/birmek vb.

• Bugün -ı, -i ekleriyle karşılanan ilgi durum eki -ıg, -ig şeklindedir. ev-i/eb-ig, dağ-ı/tag-ıg vb.

• Bugünkü durum eklerinden -a, -e; -ga, -ge, -ka, -ke şeklindedir. dağ-a/tag-ka, taş-a/taş-ka, ev-e/eb-ke vb.

• Bugün -an, -en şeklinde kullanılan sıfat fiil eki Eski Türkçede -gan, -gen, -kan, -ken şeklindedir. gel-en/kel-gen, al-an/al-gan, ver-en/bir-gen, gör-en/kör-gen vb.

• Günümüz Türkçesinde kullanılan "gibi", "kadar", "göre" edatlarının yerine yaygın olarak eşitlik hali eki olan -ça, -çe eki kullanılmıştır. sub-ça/su gibi, tag-ça/dağ gibi, törüsinçe/töresine göre vb.

• Bugünkü Türkiye Türkçesinde kullanılan gelecek zaman eki -acak, -ecek yerine -daçı, -deçi, -taçı, -teçi ve -gay, -gey ekleri kullanılmıştır: geleceğim / kelteçimen, öleceksin / ölteçisen; varacağız / bargaybiz, görecekler / körgeyler vb.

5- Orta Türkçe Dönemi

Orta Türkçe dönemi, Türk yazı dilinin Eski Türkçeden yeni yazı dillerine geçiş döneminde, bu iki dönemi birbirine bağlayan dönemin dilidir. *Harezmi Türkçesi* olarak da adlandırılır. Harezmi Türkçesi 12. yüzyıldan başlayarak, özellikle 13. ve 14. yüzyıllarda Hazar Denizi ile Aral Gölü arasında ve Aral'ın güneyindeki Amuderya bölgesi merkez olmak üzere Batı Türkistan'da kurulup gelişmiş yazı diline verilen isimdir. Bu yazı dili edebi gelenek bakımından doğusundaki Karahanlı Türkçesine dayanmıştır. Fakat 11. yüzyıldan beri bölgenin Türkleşmesinde önemli rol oynayan ve kuzeyden güneye ve Horasan'a kadar uzanan Oğuz ve Kıpçak göçlerinin ve şivelerinin de etkisi altında kalmıştır.

Harezmi bölgesinde kurulup gelişmiş olan Harezmi Türkçesi, 13. yüzyıla kadar birbirinin devamı niteliğinde tek bir kol halinde ilerleyen Türk yazı dilinin *Çağatay*, *Oğuz* ve *Kıpçak* temelinde yeni dallanmalarına kaynaklık etmiştir. Bu dallanmanın gerekli kıldığı şartlara elverişli bir ortam hazırlamış, bir ayırım noktası görevini üstlenmiştir. Karahanlı Türkçesini, Harezmi Türkçesine bağlayan eserler *Anonim Kur'an Tercümesi* ve *Kısâsü'l-Enbiyâ* (Peygamberlerin

Kıssaları'dır. Kısâsü'l-Enbiyâ, 1310 yılında Nasır Rabguzi tarafından yazılmış mensur, dini bir eserdir. *Muinü'l-Mürîd* (Mürîdlerin Yardımcısı), *Revnâkü'l-İslâm* (İslâmın Parlaklığı) ve *Muhâbbet-nâme* gibi manzum dini eserlerde yer yer Oğuz Türkçesinin etkisi göze çarpar. Doğrudan doğruya Harezmi Türkçesinin ürünü olan eser 1358 yılında *Kerderli Mahmut* tarafından yazılan ve büyük ölçüde mensur, dini bir eser olan *Nehcü'l-Ferâdis* (Cennetlerin Açık Yolu)'tir.

Kısâsü'l-Enbiyâ Nüshalarından Birinin Başlangıç Bölümü

Yeni Yazı Dillerinin Ortaya Çıkışı ve Türk Dilinin Şivelere Ayrılma Süreci:

Türk tarihi boyunca temel hareketlilik genellikle batıya doğru olmuştur. Miladın öncesinden itibaren Hunlar ile başlayıp Hazar Denizi ve Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa ortalarına kadar uzanan ve Batı Roma İmparatorluğunun yıkılışını hazırlayan bu hareketlilik, miladın sonrasındaki yüzyıllarda da tabakalaşmalar halinde 15. yüzyıla kadar devam edegelmiştir. Bu durumun sonucu olarak Hazar Denizi ve Karadeniz kıyıları ile Kafkasya eklerinden başlayıp Moskova yakınlarına ve Sibirya'ya kadar uzanan bölgeler birer Türk yurdu haline gelmiştir. Bu gelişmeler sonucunda *Kuzey-Batı Türkçesi* veya *Kuzey Türkçesi* denilen yazı dilleri ve şiveler grubu oluşmuştur.

Daha güneyde ikinci bir ana kol halinde devam eden hareketlilik ise, 840 tarihlerinde devlet merkezinin Ötüken'den Kaşgar ve Balasagun'a kayması ile başlamıştır. Bu başlangıç daha sonra Fergana Vadisi'nin elde edilmesi, 10. yüzyıl sonunda Samani Devleti'nin yıkılması ve Batı Türkistan'ın elde edilmesi ile sonuçlanmıştır. Daha sonraki tarihi olaylar yeni göç dalgaları getirmiştir.

11. yüzyıl başlarında Seyhun boylarında yaşayan Oğuzların Maveraünnehir'i geçerek Horasan ve İran bölgesine doğru uzanmaları, batıya yönelen bu akışı hızlandırmıştır. Önce Selçuk, sonra Çağrı ve Tuğrul Beylerin

idaresinde yol alan Oğuzlar, kısa zamanda Yakın Doğu'nun en büyük gücü haline gelmişlerdir. Selçuklular 1040 tarihindeki Dandanakan Savaşı ile Gaznelileri yenerek bugünkü Horasan ve İran'da Büyük Selçuklu Devleti'ni kurmuşlar; 1071 yılındaki Malazgirt Savaşı ile de Bizanslıları yenerek Anadolu'ya girmeye başlamışlardır. 1095'te başlayan Haçlı Seferleri, Türkleri Anadolu'dan sökmemiş ve 1176 Karamıkbeli (Miryakefalon) Savaşında Bizanslıları bir daha yenen Türkler, kısa zamanda Anadolu'yu bir Türk ülkesi haline getirmişlerdir.

Oğuz Türklerinin Anadolu'ya girişleri iki ayrı dalga halindedir. Birinci dalga Malazgirt Savaşı ile başlayan ve 12. yüzyılda da devam eden dalgadır. Bu dalga ile Anadolu Selçuklu Devleti ile Saltuklu, Mengüceklî, Danişmentli, Artuklu ve İnançoğulları gibi Anadolu beylikleri kurulmuştur. İran üzerinden Anadolu'ya uzanan ikinci Oğuz dalgası ise 13. yüzyılın ilk yarısındadır. 13. yüzyılda bütün Asya'yı kasıp kavuran Moğol akını karşısında, Batı Türkistan'daki Oğuzlar daha batıya ilerleyerek yeni göç dalgaları halinde Anadolu'ya gelmişlerdir. Bu ikinci dalga, Anadolu Türk nüfusunu hızla artırmıştır. Fakat 1243 Köseadağ Savaşı ile Selçuklu Devleti, İlhanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girince, devlet yıkılmaya yüz tutmuş ve Anadolu Beylikleri devri başlamıştır. Öte yandan 13. yüzyıldan başlayarak Hazar Denizi'nin kuzeyindeki Kıpçak Türklerinden bir kısmının paralı asker olarak Mısır'a göç etmeleri ve 1250'de Mısır'da Memluk Devleti'ni kurmaları, Türk boylarının yayılışını bu bölgelere kadar uzandırmıştır.

11. ve 13. yüzyıllar arasını kapsayan bu göçler ile, Oğuzlar; İran, Azerbaycan, Irak, Suriye, Anadolu ve Rumeli bölgelerine kadar gelip yerleşmişlerdir. Bu yerleşmenin sonucu olarak, Türk dilinin *Güney-Batı Türkçesi* veya *Batı Türkçesi* denilen kolu oluşmuştur.

Orta Asya ve Ön Asya Türk dünyasındaki bütün bu coğrafi, siyasi, sosyal ve kültürel değişme ve gelişmelerin sonucu olarak, Türk dilinde *Doğu Türkçesi* ve *Batı Türkçesi* temelinde iki kol meydana gelmiştir. Batı Türkçesi de iki ayrı kol halinde yol alarak kuzeyde *Kuzey-Batı Türkçesi* (veya *Kuzey Türkçesi*), güneyde de *Güney-Batı Türkçesi* (veya *Batı Türkçesi*) diye adlandırılan kolları oluşturmuştur. Doğu Türkçesi zaman zaman *Kuzey-Doğu Türkçesi* şeklinde de adlandırılmaktadır.

Doğu Türkçesi (Çağatay/Karluk Türkçesi):

Çağatay Türkçesi, Harezm Türkçesinin yeni şartlar altındaki devamı olarak 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Türkistan ve Altınordu bölgesinde kullanılan edebi Türkçeye verilen isimdir. Çağatay Türkçesinin başlıca temsilcileri *Sekkaki*, *Emiri*, *Lütfi*, *Ali Şir Nevâi*, *Hüseyin Baykara*, *Bâbü'r Şah* ve *Ebü'l-Gazi Bahadır Han*'dir. Bunlar içerisinde özellikle Ali Şir Nevâi ile birlikte Çağatay Türkçesi en yetkin dönemine ulaşmıştır. Nevai'nin dört divanı, beş mesnevisi ve devrinin şairlerini anlatan *Mecâlisü'n-Nefâis* adlı bir eseri vardır. Bunların dışında Türkçe ile Farsçayı karşılaştıran ve Türkçenin Farsçadan üstün olduğu-

nu anlatan *Muhâkemetü'l-Lugateyn* (İki Dilin Muhakemesi) adlı eseri de ünlüdür.

18. ve 19. yüzyıllar Çağatay Türkçesinin son dönemidir. Bu dönemde, bölge ağzlarının ve Özbek Türkçesinin yazı diline girmesi ile, 20. yüzyılda Çağatay Türkçesi yerini Özbek Türkçesine bırakmıştır. Bugün Doğu Türkçesi Batı Türkistan'da Özbek yazı dili, Çin idaresindeki Doğu Türkistan'da da Yeni Uygur Türkçesi ile temsil edilmektedir.

Nevai Divanı'ndan Bir Bölüm

Nevai'ye Ait Başka Bir Eser

Kuzey-Batı Türkçesi (Kuzey/Kıpçak Türkçesi):

Hazar Denizi ile Karadeniz'in kuzey kesimini kapsayan Türk göçleri genellikle Kuman, Kıpçak unsurlarına dayandığı için, bu kesimde kurulup gelişen Türk yazı dilleri ve şiveleri *Kıpçak Türkçesi* temelinde yol almıştır. Bu sebeple bu gruba Kıpçak Türkçesi adı da verilmektedir. Kıpçak Türkçesi, 13. ve 15. yüzyıllar arasında Altınordu ve Mısır, Suriye bölgelerinde kullanılan Türkçedir. En önemli eserleri şunlardır:

- *Codex Cumanicus*: Kıpçak Türkçesi ile yazılmış Hristiyanlığa ait ilahileri, bilmeceleri, Türkçe-Almanca-Latince-Farsça sözlük parçalarını içine alan

bir derlemedir. Eserdeki metinler, 1303 yılında İtalyan ve Alman rahipler tarafından Karadeniz'in kuzeyindeki Kıpçak Türklerinden derlenmiştir.

- *Husrev ü Şirin*: Genceli Nizami'nin aynı addaki Farsça mesnevisinden *Kutb* tarafından Türkçeye aktarma yoluyla Altınordu hükümdarı Tini-Bek Han ile eşi Melike Hatun adına MS 1341-1342 yıllarında yazılmış 4370 beyitlik manzum bir eserdir.

- *Gülistan Tercümesi*: Saraylı Seyf tarafından 1391 yılında Sadi'nin *Gülistan* adlı Farsça eserinden yapılmış bir tercümedir.

- *Tercümân-ı Türkî ve Arabî* MS 1245 yılında Mısır'da Memluk Kıpçakçası ile yazılmış bir Türkçe Arapça sözlük ve gramer kitabıdır.

- *Kitâbü'l-İdrâk li-lisâni'l-etrâk*: MS 1312 yılında Abu Hayyan tarafından Memluk Kıpçakçası ile yazılmış sözlük ve gramer kitabıdır.

- *Et-Tuhfetü'z-zekiyye fi'l-lügâti't-Türkiyye*: MS 1425 yılından önce Memluk Kıpçakçası üzerine yazılmış olan Arapça ve Türkçe bir sözlüktür.

Codex Cumanicus'tan Bir Bölüm

Güney-Batı Türkçesi (Batı/Oğuz Türkçesi):

Güney-Batı veya Batı Türkçesi, Hazar Denizi'nin güneyinden batıya uzanan Türk dili kolunun adıdır. 12. yüzyıl sonlarıyla 13. yüzyıl başlarından bugüne kadar Anadolu, Kuzey Azerbaycan, Güney Azerbaycan, Irak, Suriye, Adalar, Rumeli ve Kuzey Afrika'da kullanılan Türkçedir. Batı Türkçesi, Oğuz şivesine dayandığı için bu kola Orta Asya Türkmen Türkçesini de eklemek doğru olacaktır. Batı Türkçesinin ana kolunu Anadolu ve Rumelide kurulmuş olan Türkiye Türkçesi oluşturur.

a- Türkiye Türkçesi:

Türkiye Türkçesi kendi içinde üç döneme ayrılır:

1- Eski Anadolu Türkçesi

2- Osmanlı Türkçesi

3- Bugünkü Türkiye Türkçesi

1- Eski Anadolu Türkçesi: Batı Türkçesinin ilk devresidir. 13. ve 15. yüzyıllar arasında içine alır. Eski Türkçenin özelliklerini taşır. Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve ilk Osmanlıların yazı dilidir. Eski Anadolu Türkçesinde henüz Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar fazla değildir. Bu dönemin başlıca eserleri şunlardır: Sultan Veled'in Türkçe manzumeleri, Yunus Emre, Kadı Burhaneddin, Nesimî, Ahmedî, Eşrefoğlu Rûmî, Kaygusuz Abdal, Ahmed-i Dâî, Şeyhî, Ahmed Paşa, Avnî, Necâti ve Cem Sultan'ın divanları; Ahmet Fakîh'in *Çarh-nâme* ve *Evsâf-ı Mesâcidi's-Şerife* adlı eserleri, Şeyyâd Hamza'nın *Yusuf u Zeliha'sı*, Mesûd'un *Süheyl - Nevbahâr*'ı, Şeyhoğlu Mustafa'nın *Hurşid ü Şirin*'i, Ahmed-i Dâî'nin *Çeng-nâme'si* vb. Türk edebiyatının destanı hikâyelerden oluşan şaheseri durumundaki *Dede Korkut Kitabı* da Eski Anadolu Türkçesinin örnekleri arasında yer alır.

2- Osmanlı Türkçesi: Batı Türkçesinin ikinci devresidir ve 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar olan zamanı kapsar. Bu dönemde Eski Türkçenin izleri kaybolmuştur. Azeri Türkçesi bu dönemde ayrılır. Arapça ve Farsçanın etkisi fazladır. Osmanlı Türkçesi beş yüzyıl imparatorluğun yazı dili olarak varlığını korumuştur. Batı medeniyetinin getirdiği ihtiyaçları Osmanlıca'nın zengin araçlarıyla karşılamaya çalışan ve bir hayli başarılı olan bir dil olmasına rağmen sınıf dili kalıbı içinde ve bu yüzyılın gerektirdiği millet dili olmak imkânından mahrumdur. Osmanlıca bir yana, bu devirler boyunca konuşulan Türkçe sınırlı ölçüde yabancı kelimelerle de genişleyerek gelişmiş ve geleceğin yazı dili olmaya hazırlanmıştır. Osmanlı Türkçesi ile eser vermiş yazarlardan bazıları şunlardır: Fuzûli, Bâkî, Hayâlî, Nâilî, Nâbî, Kâtip Çelebi, Nâimî, Evliyâ Çelebi, Peçevi, Koçi Bey, Nedîm, Şeyh Gâlip, Esrâr Dede vb.

3- Bugünkü Türkiye Türkçesi: 2. Meşrutiyetten başlayıp günümüze kadar devam eden devredir. Millî edebiyat akımının mahsulü sayılan Türkçedir. Arapça ve Farsça kelimeler gittikçe azalmaktadır. Buna karşılık İngilizce kelimeler Türkçeye hızla girmekte ve yerleşmektedir. Yeni Türkçe, Türkiye'de milliyetçilik akımının ürünü olup Osmanlı yazı dilini konuşma diline yaklaştırmak, daha doğrusu konuşma dilinden yeni bir yazı dili oluşturmak hamlesiyle meydana gelmiştir. 20. yüzyılın başı bütün Türkçe konuşan ulusların ve akrabalarının da kendi şivelerine dönerek yeni yazı dilleri oluşturma çabalarına tanık olmuştur. İlk Türkçülerle başlayan sadeleşme hareketi, kısa zamanda gündelik ve edebiyat yazı dillerini aydınların konuşması ölçüsünde sadeleştirdi. Sonra yeni alfabenin uygulanması ve Atatürk'ün teşvikleri daha derinden bir millileşme hareketine yol açmıştır.

Dede Korkut Kitabı'nın Dresten Nüshasının Mukaddime Bölümünden Bir
Parça

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِشَيْئِهِ •
رسول طيبا السلام زمانه يتبعه بيات بيته في قرقوت انا
قورلر بار قوردي اعزك اول كشي تام بيليسدي نه درسه
آوردني فايده دولوسهر سويلدي حق نالي انك كوكله
العام ابددي قرقوت انا ايتدي آخر زمانه خانلق كور
فاييه دكه گمننه القرنه الميهه آخر زمان اولب قيات
قويجه بوديدوكي عئان نسلي دره ايشه سويلي كين بود
ودني خده بوكا بگز سوز سويلدي • قوروت انا اعزرتك
شكلكي حل ابددي • حمة ايش اولسه قرقوت انا يه
طاي شيجه ايشامز لردي حمة كچه يورسه قورل ابدلودي
سوزين حوتب تام ابدلودي ••• قوروت حوي ايش
اقه الله دينجه ايشل اوگز تاد رتكدي وين شيجه اربايش
ازلدين يان لهه قول باشنه قصا كلره ايلورين ايشيه

b- Azerbaycan Türkçesi:

16. yüzyıla kadar Eski Anadolu Türkçesi içinde varlığını devam ettirmiştir. Bu yüzyıldan sonraki gelişmeler Azerbaycan Türkçesine bir şive kimliği kazandırmıştır. Azerbaycan Cumhuriyetinde ve İran'da yaşayan Azeri Türkleri ile 1990'lı yıllarda dağılan Sovyetler Birliğindeki Azeri Türkleri arasında bir yazı dili olarak kullanılmaktadır.

c- Türkmen Türkçesi:

Batı Türkçesi şivelerinin doğu koludur. Bu sebeple Oğuz Türkçesinin özellikleri, Türkmen Türkçesinin karakteristik özelliklerini oluşturur. Bunun yanı sıra Doğu Türkçesinin etkisiyle Kıpçak ve Çağatay Türkçelerinin özelliklerini de barındırır. 1991 yılında bağımsızlığını kazanmış olan Türkmenistan Cumhuriyeti'nde kullanılan yazı dilidir.

ç- Gagavuz Türkçesi:

Moldovya, Ukrayna, Bulgaristan ve Romanya'daki Türkler arasında kullanılır. Taşıdığı özellikler bakımından Türkiye Türkçesinin bir ağız izlenimini bırakır.

5- TÜRK DİLİNİN BUGÜNKÜ DURUMU VE YAYILMA SAHALARI NEDİR?

Dünyadaki milletlerin en hareketlisi olan Türklerin tarih boyunca yaşadığı coğrafya sürekli değişmiştir. Bu nedenle gerek Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki büyük seyahatler, gerek Türk dünyasını yakından tanıyan aydınlar,

gerekse Türklük bilimciler, eserlerinde Türkçe bilen bir insanın batıda Avusturya'dan doğuda Çin'e kadar olan coğrafyada Türkçe konuşarak gidebileceğini söylerler. Bundan dolayı Türkçe, dünya dilleri arasında konuşulduğu coğrafyanın büyüklüğü bakımından birinci, ana dili olarak üçüncü ve en çok konuşulan dil olarak da beşinci sırada yer alır. Türk dünyası olarak adlandırılan ve Türklerin tarih boyunca yaşadığı bu coğrafya 20-90 boylamları ile 33-65 kuzey enlemleri arasında yer alan, kuş uçuşuyla doğudan batıya 7000, kuzeyden güneye 3000 kilometredir. Bu sınırlar içinde kalan Çin, Moğolistan, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Moldovya, Romanya, Yugoslavya, Makedonya, Yunanistan, Suriye, Irak, İran, Tacikistan, Afganistan, Polonya, Türkiye, Azerbaycan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan gibi ülkelerde Türkler yaşamaktadır. 1983 yılında Birleşmiş Milletler uzmanlarınca hazırlanan "dünyada en çok kullanılan diller" listesine göre bu ülkelerden oluşan coğrafyada 200 milyondan fazla insan Türkçe konuşmaktadır. Bugünün şartları içerisinde iş, eğitim gibi çeşitli nedenlerle farklı bölgelerde yaşamak zorunda kalan Türkler de buna dâhil edildiğinde hem rakamlar artacak, hem de Türkçe konuşulan bölgenin sınırları genişleyecektir.

Türkçenin bu kadar geniş bir coğrafyada konuşulması onun bugünkü formunun sınıflandırılmasını zorunlu hâle getirmektedir.

1- Batı Türklüğü: Hazar Denizi'nin batısında ve güneyinde kalan Türklere, Batı Türklüğü denir.

- Türkiye Türkleri
- Balkan Türkleri (Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya, Yugoslavya ve Molodovya'da yaşayan Türkler.)
- Kıbrıs Türkleri
- Suriye Türkleri
- Irak Türkleri
- Azerbaycan Türkleri (Azerbaycan, Gürcistan ve İran'daki Güney Azerbaycan'da yaşayan Türkler.)

2- Kuzey Türklüğü: Hazar Denizi'nin kuzeyinde kalan Türklere Kuzey Türklüğü denir.

- Sibirya Türkleri (Yakut Türkleri.)
- Abakan Türkleri (Tıva ve Hakas Türkleri.)
- Altay Türkleri
- İdil-Ural Türkleri (Kazan ve Batı Sibirya Tatarları ile Başkurt ve Çuvaş Türkleri.)
- Kafkas Türkleri (Kafkasların kuzeyinde yaşayan Karaçay-Malkar, Nogay ve Kumuk Türkleri.)
- Kırım Türkleri (Kırım, Özbekistan, Romanya ve Türkiye.)

3- Doğu Türklüğü: Hazar Denizi'nin doğusunda kalan Türklere Doğu Türklüğü denir.

• **Batı Türkistan Türklüğü** (İran'ın Horasan bölgesinde, Afganistan'ın kuzeyinde ve Rusya Federasyonunda yaşayan Türkler ile Özbek, Karakalpak, Kazak, Kırgız, Türkmen Türkleri.)

• **Doğu Türkistan Türklüğü** (Çin'in kuzeybatı bölgesindeki Doğu Türkistan'daki Uygur ve Kazak Türkleri.)

Türkçenin bugünkü durumunun tam bir şekilde görülmesinde yazı dillerine göre sınıflandırma yapmak önemlidir. Türkçe, başlangıcından 13. yüzyıla kadar tek bir yazı diline sahipti. Bu yazı dili bütün Türkler için ortaktı. 13. yüzyılda Kuzey-Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılan Türk yazı dili 19. yüzyıla kadar bu şekilde gelişti. Ancak 19. yüzyılda Rusya'nın Azerbaycan'ı işgaliyle Batı kolu içinde Azerbaycan Türkçesinin, yine Rus istilasıyla da Kuzey-Doğu Türkçesi içinde Kazan Tatar Türkçesinin ayrı yazı dilleri haline gelmeye başladıkları görülür. 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra ise diğer Türk şiveleri ayrı birer yazı dili haline getirilmiştir. Türk dilinin bu gelişmelerden sonra ortaya çıkan bugünkü durumu şu şekildedir:

Batı Türkçesi (Güney-Batı Türkçesi):

• **Türkiye Türkçesi:** Türkiye ve KKTC'de; Irak, Suriye, Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya'daki Türkler arasında; Rusya'daki Ahıska Türkleri arasında, Avrupa, Amerika, Avustralya ve Arap ülkelerindeki Türkler arasında kullanılmaktadır.

• **Azerbaycan Türkçesi:** Bugünkü Azerbaycan Cumhuriyetinde ve İran'daki Güney Azerbaycan ile Gürcistan'da yaşayan Azeriler arasında kullanılmaktadır.

• **Türkmen Türkçesi:** Türkmenistan'da, İran'ın Horasan bölgesinde, Afganistan ve Pakistan'daki Türkmenler arasında kullanılmaktadır.

• **Gagavuz Türkçesi:** Moldovya, Ukrayna, Bulgaristan ve Romanya'daki Türkler arasında kullanılmaktadır.

Doğu Türkçesi (Kuzey-Doğu Türkçesi):

• **Özbek Türkçesi:** Özbekistan ile Afganistan ve Pakistan'daki Özbekler arasında kullanılır.

• **Kazak Türkçesi:** Kazakistan'da ve Doğu Türkistan'da yaşayan Kazaklar arasında kullanılır.

• **Kırgız Türkçesi:** Kırgızistan ve Doğu Türkistan'da yaşayan Kırgızlar arasında kullanılır.

• **Nogay Türkçesi:** Kuzey Kafkasya'da yaşayan Nogaylar arasında kullanılır.

• **Hakas Türkçesi:** Güney Sibirya'da ve Çin'in Kansu eyaletinde yaşayan Hakas Türkleri arasında kullanılır.

• *Karakalpak Türkçesi*: Aral Gölü etrafında yaşayan Karakalpaklar arasında kullanılır.

• *Kumuk Türkçesi*: Kuzey Kafkasya'da yaşayan Kumuklar arasında kullanılır.

• *Kırım Türkçesi*: Kırım'da ve Romanya'da yaşayan Kırım Türkleri arasında kullanılır.

• *Yeni Uygur Türkçesi*: Doğu Türkistan'da ve Kazakistan'da yaşayan Uygurlar arasında kullanılır.

• *Başkurt Türkçesi*: Başkurdistan'da yaşayan Başkurt Türkleri arasında kullanılır.

• *Karaçay Türkçesi*: Kuzey Kafkasya ve Rusya'da yaşayan Karaçay Türkleri arasında kullanılır.

• *Altay Türkçesi*: Altay Muhtar Cumhuriyetinde yaşayan Altay Türkleri arasında kullanılır.

• *Malkar Türkçesi*: Kuzey Kafkasya ve Rusya'da yaşayan Malkar Türkleri arasında kullanılır.

• *Tıva Türkçesi*: Tıva Muhtar Cumhuriyeti'nde ve Moğolistan'da yaşayan Tıva Türkleri arasında kullanılır.

• *Kazan Tatar Türkçesi*: Tatar Muhtar Cumhuriyetinde yaşayan Tatar Türkleri arasında kullanılır.

• *Karay Türkçesi*: Polonya ve Litvanya'da yaşayan Karay Türkleri arasında kullanılır.

II. BÖLÜMLE İLGİLİ SINAMA SORULARI

1) Aşağıdakilerden hangisi Türk dilinin Kuzey şiveleri içinde yer alır?

- a) KKTC Türkçesi
- b) Tatar Türkçesi
- c) Türkmen Türkçesi
- d) Uygur Türkçesi
- e) Gagavuz Türkçesi

2) Aşağıdakilerden hangisi Türk dilinin bilinen en eski yazılı yadigarlarından birisidir?

- a) İrk Bitik
- b) Kutadgu Bilig
- c) Kültigin Yazıtı
- d) Divanü Lügat'it-Türk
- e) İyi Prens-Kötü Prens Hikâyesi

3) Türk dilinin MS. 6-13 .yy'lar arasındaki devresine verilen isim hangisidir?

- a) Türk-Çuvaş dil birliği dönemi
- b) Eski Türkçe
- c) Orta Türkçe
- d) Yeni Türkçe
- e) Ana Altayca

4) Aşağıdaki dillerden hangisi çekimli diller arasında yer almaktadır?

- a) Türkçe
- b) Macarca
- c) Arapça
- d) Moğolca
- e) Fince

5) Aşağıdaki dil ailelerinden hangisi Orta ve Güney Afrika dillerini bünyesinde barındırır?

- a) Ural-Altay Dilleri Ailesi
- b) Bantu Dilleri Ailesi
- c) Hint-Avrupa Dilleri Ailesi
- d) Hami-Sami Dilleri Ailesi
- e) Kafkas dilleri ailesi

6) Aşağıdaki dillerden hangisi Hint-Avrupa dilleri ailesinin Avrupa koluna mensup bir dildir?

- a) Ermenice
- b) İbranice
- c) Macarca
- d) Bulgarca
- e) Fince

7) *Dilin aynı coğrafyada konuşulan ancak aralarında küçük farklılıklar bulunan şekillerine denir.*

Cümleden boş bırakılan yere uygun düşen terim hangisidir?

- a) Ağız
- b) Şive
- c) Lehçe
- d) Milli dil
- e) Ana dili

8) Aşağıdakilerden hangisi Türklerin tarih boyunca kullandıkları alfabelerden birisi değildir?

- a) Latin Alfabesi
- b) Kiril Alfabesi
- c) Arap Alfabesi
- d) Göktürk Alfabesi
- e) Çin Alfabesi

9) Aşağıdaki dillerden hangisi Ural Altay dilleri ailesine mensup bir dil değildir?

- a) Türkçe
b) Moğolca
c) Fince
d) Korece
e) İngilizce

10) Aşağıdaki eserlerden hangisi Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmıştır?

- a) Kutadgu Bilig
b) Atabetü'l-Hakayık
c) Divanü Lügati't-Türk
d) Divan-ı Hikmet
e) Nehcü'l-Feradis

11) Aşağıdakilerden hangisi bir ölü dil değildir?

- a) Çekçe
b) Akadça
c) Latince
d) Hititçe
e) Luvi

12) Aşağıdakilerden hangisi Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait bir eserdir?

- a) Codex Cumanicus
b) Mecâlisü'n-Nefâis
c) Kısâsü'l-Enbiyâ
d) Dede Korkut Kitabı
e) Muhabbet-nâme

13) Aşağıdakilerden Türk topluluklarından hangisi Kuzey Türklüğünün bir koludur?

- a) Türkiye Türkleri
b) Uygur Türkleri
c) Altay Türkleri
d) Balkan Türkleri
e) Özbek Türkleri

14) Aşağıdakilerden hangisi tarihi Kıpçak Türkçesinin bir örneği değildir?

- a) Codex Cumanicus
b) Mecâlisü'n-Nefâis
c) Hüsrev ü Şirin
d) Gülistan Tercümesi
e) Tercüman-ı Türkî ve Arabî

15) Aşağıdakilerden hangisinde *Kutadgu Bilig* ile ilgili yanlış bir bilgiye yer verilmiştir?

- a) Yusuf Has Hacib tarafından manzum olarak yazılmıştır.
b) Eser akı, insanı, devleti ve adaleti temsil eden sembolik dört kişinin konuşulması şeklinde oluşturulmuştur.
c) İnsanların iki cihanda mutlu olabilmesinin yollarını gösteren didaktik bir eserdir.
d) İslamiyet etkisindeki Türk edebiyatının tespit edilebilen ilk eseridir.
e) Çağatay Türkçesinin bir örneğidir.

III. BÖLÜM

TÜRKÇENİN SES BİLGİSİ

1- SES, HARF VE ALFABE NEDİR?

Ses dilin en küçük parçasıdır. En küçüğünden en büyüğüne kadar bütün dil birlikleri seslerden yapılır. Heceler (seslemler), ekler, kökler, kelimeler, kelime grupları ve cümleler birtakım seslerin birleşmesinden meydana gelirler. Bu dil birlikleri, unsurlarına ayrıldığı zaman en sonunda ses kalır ve onu parçalamak mümkün değildir. İşte, *ses* parçalanamayan en küçük dil birliğidir. Dünyanın çeşitli dillerindeki sesler genel olarak birbirine benzemekle beraber, her dilin kendisine ait sesleri de vardır.

Ses sözlü, harf yazılıdır. Ses kulağa, harf göze hitap eder. Sesler söylenilen, ağızdan çıkan, işitilen, yani konuşulan küçük dil birlikleridir. Dili yazıya geçirmek için bu küçük unsurlar birtakım işaretlerle karşılanır. Bu işaretlere *harf* adı verilir. Demek ki harf, seslerin yazıdaki işaretleridir.

Bir dildeki sesleri karşılayan harflerin tümünün meydana getirdiği, belli bir sıraya göre hazırlanmış harf topluluğuna *alfabe* denir. Türk milleti daha önce de belirtildiği gibi çeşitli devirlerde farklı alfabeler kullanmışlardır. Bir ülkenin resmî öğretim ve yayın hayatında yaygın olarak kullanılan ve resmen kabul edilmiş bulunan alfabesine *resmî alfabe* denir. Resmî alfabeler, çoğu zaman dildeki bütün sesleri gösteremez. Dil araştırmacıları, resmî alfabede bulunmayan sesleri de göstermek için bazı ek işaretlere ihtiyaç duyarlar. Araştırmacıların dildeki bütün sesleri göstermek için kullandıkları zenginleştirilmiş alfabeye *ilmî alfabe* veya *transkripsiyon alfabeti* denir.

A- Seslerin Temel Özellikleri Nelerdir?

- Dilin malzemesi sestir. Sesten daha küçük dil unsuru yoktur.
- Seslerin tek başlarına anlamları yoktur.
- Dildeki sesler seda veya gürültüden farklı olarak şekilli sedalardır. Özel bir gayretle çıkarılan işlenmiş seslerdir. Seda ise insanın çıkardığı ham sestir.
- Dilleri birbirinden ayıran unsur esas itibariyle sesler değildir. Çünkü insanların çıkarabileceği sesler sınırlı sayıdadır. Bundan dolayı dillerdeki sesler genel olarak birbirine benzer. Ancak dillerin kendisine özgü sesleri de vardır. Onun için bütün dillerdeki sesler ortak değildir.
- Dünya dillerinde ortalama ses sayısı 25-30 civarındadır.
- Sesler, kendisinden büyük birlikleri, hece ve kelimeleri meydana getirirken, yan yana gelip birleşirken her dilde farklı özellikler gösterir.

• Dillerdeki sesler, yan yana gelip birleşirken birbirlerini etkiler ve değişebilirler, düşebilirler, yeni sesler türetebilirler.

2- TÜRKÇENİN SESLERİ NELERDİR VE NASIL SINIFLANDIRILIR?

Bugünkü Türkçede en az 33 ses vardır. Bazı ağızlardaki sesler de hesaba katılırsa bu sayı 36'ya çıkabilir. Türkçedeki bu 33 ses, resmî alfabede 29 harfle karşlanır. Bu 29 harf şunlardır:

a-b-c-ç-d-e-f-g-ğ-h-ı-i-j-k-l-m-n-o-ö-p-r-s-ş-t-u-ü-v-y-z

Bugünkü alfabemizde en az dört harf, ikişerli gruplar halinde sekiz sesi karşılamaktadır.

a harfi: kalın a ve ince a seslerini,

e harfi: açık e ve kapalı e seslerini,

g harfi: kalın g(ı) ve ince g(e) seslerini,

k harfi: kalın k(a) ve ince k(e) seslerini karşılamaktadır.

Sesin macerası akciğerlerde başlar. Akciğerlerden yukarıya gönderilen hava ses yolunda bir takım engellere çarparak titreşimler yaratır. Bu titreşimler havanın çarptığı engele göre farklılıklar gösterir. Ses aslında havanın engellere çarparak çıkardığı titreşimlerden ibarettir. Bu macera sırasında ses geçidinin açık veya kapalı olmasına göre sesler ikiye ayrılır: Ünlü, ünsüz.

A- Türkçenin Ünlüleri (Vokal) ve Çeşitleri Nelerdir?

Teşekküllerinde ses geçidi açık bulunan; ses organları tarafından herhangi bir takıntıya uğratılmadan; sedalarını yalnız ses tellerinin titreşmesinden alan; dil, alt çene ve dudakların çeşitli hareketleriyle farklılık kazanan seslere *ünlü* (sesli-vokal) denir. Türkçenin ünlüleri şunlardır: a-e-ı-i-o-ö-u-ü

Ünlüler dört ölçüye göre sınıflandırılır.

1. Dilin Durumuna Göre: Dilin ağzın ön bölümünde kullanılmasıyla ön damakta *ince ünlüler*; dilin geri çekilmesiyle art damakta *kalın ünlüler* oluşur.

İnce ünlüler: e-i-ö-ü

Kalın ünlüler: a-ı-o-u

2. Dudakların Durumuna Göre: Dudakların biçimi düzken çıkarılan ünlüler *düz ünlüler*; dudakların biçimi yuvarlakken çıkarılan ünlüler *yuvarlak ünlüler* şeklinde adlandırılır.

Düz ünlüler: a-e-ı-i

Yuvarlak ünlüler: o-ö-u-ü

3. Ağız Boşluğunun Genişliğine Göre: Teşekkülleri sırasında alt çenenin çok açıldığı ve ağız boşluğunun geniş olduğu ünlüler *geniş ünlüler*; alt çenenin biraz açıldığı ve ağız boşluğunun dar olduğu ünlüler *dar ünlüler* şeklinde adlandırılır.

Geniş ünlüler: a-e-o-ö

Dar ünlüler: ı-i-u-ü

4. Çıkış Sürelerine Göre: Normal bir süre içinde teşekkül den ünlülere *kısa ünlü*, normale göre daha uzun bir sürede teşekkül eden ünlülere ise *uzun ünlü* denir. Türkçede kullanılan uzun ünlüler şunlardır: ā-ē-ī-ū-ū

B- Türkçenin Ünsüzleri (Konsonant) ve Çeşitleri Nelerdir?

Teşekküllerinde ses geçidi kapalı bulunan ve ses organları tarafından takıntıya uğratılan seslere *ünsüz* (sessiz-konsonant) denir. Türkçenin ünsüzleri şunlardır: b-c-ç-d-f-g-ğ-h-j-k-l-m-n-p-r-s-ş-t-v-y-z

Bugünkü Türk alfabesinde 21 harfle gösterilen ünsüzler seda, teşekkül bögesi ve temas derecesi bakımından üç grupta sınıflandırılır.

1- Sedalı (Tonlu) ve Sedasız (Tonsuz) Ünsüzler: Teşekküllerinde ses telleri titreten ünsüzler sedalı, titremeyenler ise sedasız ünsüzler olarak adlandırılır.

Sedalı Ünsüzler: b-c-d-g-ğ-j-v-z

Sedasız Ünsüzler: p-ç-t-k-h-ş-f-s

Sedasız karşılığı bulunmayan sedalı ünsüzler: l-m-n-r-y

2- Teşekkül Bölgelerine Göre Ünsüzler: Ünsüzler teşekkül bölgelerine göre 7 gruba ayrılır:

• Dudak Ünsüzleri: İki dudağın birbirine değmesi ile meydana gelen ünsüzlerdir. (b-m-p)

• Diş-Dudak Ünsüzleri: Alt dudağın üst dişlere değmesi ile meydana gelen ünsüzlerdir. (f-v)

• Diş Ünsüzleri: Dilin ucunun dişlere değmesi veya yaklaşması ile meydana gelen ünsüzlerdir. (d-t-n-s-z-l-r)

• Diş Eti Ünsüzleri Ünsüzleri: Dilin ucunun diş etlerine değmesi veya yaklaşması ile meydana gelen ünsüzlerdir. (c-ç-j-ş)

• Ön Damak Ünsüzleri: Dilin ön damağa değmesi ile meydana gelen ünsüzlerdir. (g-k-y-ğ)

• Art Damak Ünsüzü: Dilin art damağa değmesi ile meydana gelen ünsüzdür. Ön damak ünsüzlerinin kalın şekilleridir. (ğ-ķ-ğ)

• Gırtlak Ünsüzü: Gırtlakta bulunan ses tellerinin birbirine yaklaşması ile oluşan ünsüzdür. (h)

3- Temas Derecesine Göre Ünsüzler: Sesin meydana geldiği boğumlanma noktasındaki organların temas derecesine göre ünsüzler sürekli ve süreksiz ünsüzler olmak üzere ikiye ayrılır. Sesin oluşunu sırasında ses organlarının tam temas etmemesi, hava yolunun az veya çok aralık bırakması ile meydana gelen ünsüzler *sürekli* ünsüzlerdir. (f-ğ-h-j-l-r-s-ş-v-y-z-h)

Ayrıca sürekli ünsüzler yine temas derecelerine göre sızıcı ve akıcı şeklindeki ikiye ayrılır. Boğumlanma sırasında hava akımı için ancak sürtünme ve sız-

ma yoluyla geçebileceği dar bir geçit bırakılmışsa meydana gelen ünsüze *sızıcı* denir. (f-ğ-h-j-s-ş-v-z)

Boğumlanma sırasında hava akımı için rahatça akabileceği geniş bir yol bırakılmışsa meydana gelen ünsüze *akıcı* denir. (l-m-n-r-y)

Hava akımının boğumlanması sırasında ses organlarının tam teması, ahava akımı için hiç aralık bırakmaması durumunda meydana gelen ünsüzler *süreksiz* ünsüzlerdir. (b-c-ç-d-g-ğ-k-m-n-p-t)

3- TÜRKÇENİN SES ÖZELLİKLERİ NELERDİR?

Türkçeyi diğer dillerden ayıran özelliklerin başında ses uyumları gelmektedir. Türkçedeki ses uyumları dört çeşittir:

• *Kalınlık İncelik Uyumu (Büyük Ünlü Uyumu)*: Türkçe bir kelimenin ilk hecesi kalın ünlü (a-ı-o-u) taşıyorsa, sonraki hecelerin de kalın ünlü; ilk hecesi ince ünlü (e-i-ö-ü) taşıyorsa, sonraki hecelerin de ince ünlü taşıması gerekir: *sıraladıkları, babamız, Türklerdeki, söyledikleri, kelebek, sağlamak, bütünleşme, getirenler, evlilik, açıklamalar, temizlik, karşılanmak, bölüm, tütün, göstermek vb.*

Bu uyum Türkiye Türkçesinde çok sağlam olduğu halde bazı istisnaları vardır. -yor, -ken-, -leyin, -daş, -ki, -mtrak gibi eklerin sebep olduğu istisnai durumların dışında elma (alma) - hangi (kanı) - kuzey (kuzay) - şişman (şışman) vb. gibi kelimeler de bu grupta değerlendirilmelidir.

Ayrıca *çiçektozu, çokbilmiş, doğumevi, sabretmek, güneybatı, babayiğit* gibi birleşik kelimelerle, *halbuki, mademki, oysaki, sanki, sonraki* örneklerinde görülen "ki" eki büyük ünlü uyumunu bozar.

• *Düzlük Yuvarlaklık Uyumu (Küçük Ünlü Uyumu)*: Bu uyumun iki yönü vardır. Bir kelimedeki ilk ünlü düz ise o kelimenin sonraki hecelerindeki ünlüler de düz olmak zorundadır: *bırak-kalın-bilge-elimizden vb.*

Buna göre bir kelimedeki düz ünlülerin birbirleriyle kullanılma düzenleri şöyledir:

a → a-ı e → e-i ı → ı-a i → i-e

Bunun dışında bir kelimedeki ilk ünlü yuvarlak ise, o kelimenin diğer hecelerindeki ünlüler ya düz-geniş (a-e) ya da dar-yuvarlak (u-ü) olmak zorundadır: *koyunlar-unutulmak-sözlerin-güldükçe vb.*

Buna göre bir kelimedeki yuvarlak ünlülerin birbirleriyle kullanılma düzenleri şöyledir:

o → u-a ö → ü-e u → u-a ü → ü-e

Bu uyum kalınlık-incelik uyumu kadar sağlam değildir. Özellikle dudak ve diş-dudak ünsüzleri olan b-m-p-f-v sesleri yuvarlaklaşmaya sebep olur. Bu da düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozar: *karpuz-çamur-kavun-yağmur vb.*

Büyük ünlü uyumunda ilk heceye, küçük ünlü uyumunda ise bir önceki heceye dikkat edilir: *söyledi vb.*

• *Ünsüz Uyumu*: Yan yana gelen ünsüzlerin arasında olan seda uyumdur. Ses tellerinin durumuna göre sedalı (tonlu) ve sedasız (tonsuz) olan ünsüzlerden sedalı (b-c-d-g-ğ-j-l-m-n-r-v-y-z) olanlar sedalı olanlarla, sedasız (ç-f-h-k-p-s-ş-t) olanlar sedasız olanlarla yan yana gelebilirler. Yalnızca sedalı veya sedasız şekilleri bulunan ekler bütün ünsüzlerle birleşebilirler. Kök veya eklerin birleşmeleri sırasında bu uyuma özellikle dikkat edilmelidir: *barışta-eşekçe-saatçi-kitaptan-saygı-okuldan-evler-sürmek-çiçekler vb.*

• Türkiye Türkçesinde o-ö ünlüleri yalnızca ilk hecede bulunabilir. Bu durumun tek istisnası şimdiki zaman eki olan -yor ekidir. İlk hece dışında o-ö ünlülerini barındıran *biyoloji, konsol, monitör, traktör, banko, balo, balon, tayyör* gibi kelimeler alıntı kelimelerdir.

• Türkçede uzun ünlü yoktur. Bünyesinde uzun ünlü barındıran kelimeler alıntı kelimelerdir.

• Türkçede ince a sesi yoktur. Bu ses de alıntı kelimelerde bulunabilen bir sestir: *emlak-saat-normal-hayal vb.*

• Türkçede iki ünlü yan yana gelemez. Bu sebeple ünlü ile biten bir kelimeye ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde bu iki ünlünün arasına “y” yardımcı ünsüzü girer: *altı-y-a, ordu-y-a, başla-y-acak, ağla-y-an vb.*

İki ünlünün yan yana bulunduğu *aile, fail, gaile, muazzam, reis, şair, şiir* gibi kelimeler alıntı kelimelerdir.

• Türkçede ayın ve hemzeyi gösterir “kesme” işareti yoktur. *Ma’na, meb’us, te’sis, meş’ale, san’at* gibi kelimeler alıntı kelimelerdir.

• Türkçede kelime başında c-f-ğ-h-j-l-m-n-r-v-z ünsüzleri bulunmaz. n ve v ünsüzleri ile başlayan *ne, neden, nerede, nereden, nice, nitelik; varmak, vermek, vurmak* kelimeleriyle; *cici, meme, mama, nine, ninni* gibi çocuk dili kelimeleri ve *civil civil, lıkr lıkr, lakırtı, melemek, mırıl mırıl, miyavlamak, rap rap, vıdı vıdı, vızırtı, zırlı, zonklamak* gibi yansıma kelimeler bu kuralın istisnalarıdır.

• Türkçede kelime başında iki ünsüz bulunmaz. *Bre, grev, klasik, klişe, plaj, plak, smokin, spekülasyon, tren* gibi kelimeler alıntı kelimelerdir.

• Türkçede kelime köklerinde iki ünsüz yan yana bulunmaz. *Bakkal, dikkat, himmet, millet, şiddet* gibi kelimeler alıntı kelimelerdir. Aslında Türkçe olan *anne (ana), elli, belli, bellemek* gibi kelimeler bu kuralın istisnalarıdır.

• Türkçede hece sonunda üç ünsüz yan yana bulunmaz. *Sfenks, kontr* gibi kelimeler alıntı kelimelerdir.

• Türkçede kelime sonunda b-c-d-g sesleri bulunmaz. Alıntı kelimelerin çoğunda bu sesler, sedasız karşılıkları olan p-ç-t-k seslerine döner: *derd>dert, ihrac>ihraç, kitab>kitap, aheng>ahenk vb.* Ancak bu şekildeki kelimelere ünlü ile başlayan bir ekin getirilmesiyle sedalı şekiller yeniden ortaya çıkar: *levant-i>levendi, inat-a>inada, renk-i>rengi, mensup-u>mensubu vb.*

• Türkçede hece veya kelime sonlarında ancak belli ünsüzler yan yana bulunabilir. Bunlar şu şekildedir:

-lç, -lk, -lp, -lt: *ölç, ilk, alp, bunalt.*

-nç, -nk, -nt: *dinç, denk, ant.*

-rç, -rk, -rp, -rs, -rt: *burç, Türk, sarp, sars, kurt.*

Arapçadan veya batı dillerinden alınan kelimelerden bu özelliklere uymayanlar, sonda bulunan iki ünsüzün arasına bir ünlü getirilerek Türkçeye uydurulmuştur: *fikir (fıkr), akıl (akl), keyif (keyf) vb.* Ancak bu şekilde Türkçeye uydurulan kelimelere ünlü ile başlayan bir ek veya kelime getirildiğinde, türeyen bu ünlüler düşer: *fikire>fikre, zikir etmek>zikretmek vb.*

4- TÜRKÇENİN SES OLAYLARI NELERDİR?

Türkiye Türkçesinde sıkça görülen ses olaylarını ünlülerde görülen ses olayları ve ünsüzlerde görülen ses olayları olmak üzere iki ana grupta incelemek mümkündür.

A- Ünlülerde Görülen Ses Olayları:

• **Orta Hece Ünlüsünün Değişmesi:** Orta hecedeki vurgusuz ünlü bazen değişebilir: *başlayor>başlıyor, yaşayan>yaşayan vb.*

• **Ünlü Düşmesi:** Genellikle iç seste ve aşağıdaki biçimlerde olur:

a- Bazı vücut organlarına ilişkin Türkçe adlarda içses düşmesi görülür:

Alın: Top oynarken düşmüş, alını yarılmış.

Ağız: Ben bir şey söylemedim; ağzımı bile açmadım. Ağzı var, dili yok.

Beyin: Beyninde ur varmış.

Burun: Burnum kanıyor.

b- Organ adları dışında, bir iki Türkçe sözcükte de içses düşmesi olur:

oğul: Kızım liseyi bitirdi, oğlum okula yeni başladı.

kayın: O benim kaynım oluyor.

c- Birleşik sözcüklerde içses düşmesi olur:

kahve+altı > kahvaltı

ne+ise > neyse

bu+ile > böyle

şu+ile > şöyle

ne+asıl > nasıl

ç- Çift seslemlili ve /t/ sesiyle biten bazı eylem kökleri, edilgen çatıya çevrilirken içses düşmesi gerçekleşir:

ayır- > ayrıl-

çağır- > çağrıl-

çevir- > çevril-

kıvrır-> kıvrıl-

d- Bazı eylemlerden isim soylu sözcük türetirken de içses düşmesi olur:

devirim > devrim

çağırı > çağrı

kavuşak > kavşak

ayıraç > ayraç

e- Birkaç isim ve isim soylu sözcükten türetilen eylemlerden de içses düşmesi görülür:

koku > koklamak

yumurta > yumurtlamak

oyun > oynamak

f- Bazı yer belirten belirteçlerde ve adılarda da içses düşer:

dışarıda > dışarda

yukarıda > yukarda

orada > orda

g- Soru adılı 'nere' sözcüğüne ek gelince de içses düşmesi olur:

nerede > nerde

h- Türkçede, Türk, kurt, turp gibi birkaç sözcük dışında, iki ünsüz bir araya gelmez. İki ünlü ya da iki ünsüz ancak Türkçeye girmiş yabancı kelimelerde görülür: *emr, hükm, zehr, ism, kast, kısım, meyl, sabr, vakt vb.*

Bu tür sözcüklerin bir bölümü, bir ünlü eklenerek az çok Türkçeleştirilmiştir: *emir, hüküm, zehir, isim, kasıt, kısım, meyl vb.*

Ancak, bu sözcükler ek aldıkları zaman, sonradan aldıkları ünlüleri yitirerek yine asıl biçimine dönmektedir.

Emir verdin mi? / Bir emriniz var mı?

Verdiğiniz hüküm yanlış / Hâkimin hükmü tartışılmaz.

Bu sözcüklerin sonuna bir yardımcı eylem gelince de ünlü düşer:

sabır > sabretmek

meyil > meyletmek

hüküm > hükmetmek

ı- Tamlananı açık sesleme biten belirtisiz isim tamlamasına ikinci bir iyelik eki getirildiğinde içses düşmesi gerçekleşebilir:

yazı masası+m > yazı masam

okul çantası+nız > okul çantanız

î- -ı (-i, -u, -ü) iyelik eki, kimi sözcüklerde kaynaşp kalıplaşır: *biri, kimi, evveli vb.*

Bu tür sözcüklere özellikle konuşma dilinde iyelik eki yeniden getirilir: *biri-s-i, kimi-s-i, evvel-s-i vb.*

Bu ek bazı sözcüklerin sonuna ikinci kez gelince de ünlü düşmesine yol açar:

yukarısı > yukarsı

dışarısı > dışarsı

j- Konuşma dilinde ve şiirlerde *sen* ve *için* sözcükleri birlikte kullanıldığında ünlü düşmesi olur:

Senin için yas tutuyor, bulutlarıyla gökler (B. Kemal Çağlar)

Emmilerim hudutlarında

Senin için döğüşürken ölmüşler. (C. Külebi)

k- Bir de yazı diline yansımayan, yalnızca sözlü iletişim sırasında içses düşmesi olur:

buyurun > buyrun

gazete > gazte

satılık > satlık

l- Bazı isim ve isim soylu sözcüklerin sonuna yapım eki gelince de içses (ünlü) düşmesi olur:

bakır+aç > bakraç

diri+lik > dirlik

• **Ünlü Birleşmesi:** Türkçe asıllı kelimelerde iki ünlü yan yana gelmez. Böyle durumlarda iki vokal birleşerek tek vokal haline dönüşür:

kahve altı > kahvaltı

ne için > niçin

ne asıl > nasıl

ne oldu > noldu

• **İki Vokalin Yan Yana Gelmesi:** Bu ses olayı, Türkçeye geçmiş alıntı kelimelerde çokça görülür: *saat, fiil, kaide, faaliyet, kanaat vb.*

Türkçe kelimelerde ise sadece konuşma dilinde ve birleşik kelimelerde rastlanır:

kağan > kaan

karacaoğlan

soğuk > souk

karaağaç

soğan > soan

akçaağaç

• **Ünlü Çatışması:** Ünlüyle biten bir sözcük, ünlüyle başlayan bir başka sözcükle birleşik sözcük kurarken ünlülerden biri /y/ sesine dönüşür.

ne ise > neyse

bu ile > böyle

o ile > öyle

şu ile > şöyle

• **Bağlayıcı Ünlü:** Ünsüzle biten bir sözcüğe ünsüzle başlayan bir ek getirilince, bu iki ünsüz arasında ı (i, u, ü) ünlüsü girer. Bu ünlülere bağlantı ünlüsü denir: *üç-ü-z, göz-ü-m, at-ı-l, gez-i-n, gel-i-yor* vb.

• **Pekiştirme Ünlüsü:** Bazı sözcüklerde anlam pekiştirmesine yarayan -a/-e ünlüsüne, bu işlevi gereği, pekiştirme ünlüsü denir: *yap-a-yalnız, güp-e-gündüz, gep-e-genç* vb.

• **Ünlü Yuvarlaklaşması:** Düz ünlünün yuvarlak ünlüye dönüşmesine yuvarlaklaşmaya ünlü yuvarlaklaşması denir: *yağmır > yağmur, savrık > savruk, çabık > çabuk* vb.

• **Orta Hece Vokali:** Türkçede vurgusuz orta hecenin ünlüsü bazen değişir veya düşer: *üzere/üzre, burada/burda, ilerlemek/ilerilemek, yukarıda/yukarda, yaşayan/yaşıyor, bekleyen/bekliyor, alını/alnı, burunu/burnu, omuzu/omzu* vb.

B- Ünsüzlerde Görülen Ses Olayları:

• **Ünsüz Benzeşmesi:** Bir sözcükteki ünsüzler arasında görülen benzeşme olayına ünsüz benzeşmesi denir. Ünsüz benzeşmesi aşağıdaki biçimlerde görülür:

ç, f, h, k, p, s, ş, t ünsüzlerinden biriyle biten bir sözcüğe c, d, g ünsüzlerinden biriyle başlayan bir ek getirilirse, bu ünsüzler ç, t, k seslerine dönüşür:

-cı (-ci, -cu, -cü)	-dik (-dik, -duk, -dük)	-gı (-gi, -gu, -gü)
bıçak-çı	yat-tığım yatak	bas-kı
çift-çi	iç-tiği su	iliş-ki
top-çu	tut-tuğu ev	tut-ku
gözlük-çü	dök-tüğü ter	çeliş-ki
-ca (-ce)	-daş (-deş)	-gan (-gen)
ahlak-ça	meslek-taş	çalış-kan
çocuk-ça	yurt-taş	somurt-kan
yavaş-ça	denk-taş	dövüş-ken
büyük-çe	kök-teş	türet-ken

Bu ünsüz benzeşmesi sözcük içinde de görülür: *as-tır-dı, pekiş-tir-di, gö-rüş-tür-dü* vb.

Ünsüz uyumu kuralı, yalnız yapım ekleri için değil; isim durumu eklerinden -da, -dan; eylem çekim eklerinden -dı (-di, -du, -dü) ve -dır (-dir, -dur, -dür) için de geçerlidir. Bu ekler, titreşimsiz bir ünsüzle biten sözcüklere getirildiğinde sırasıyla -ta (-te), -tan (-ten), -tı (-ti, -tu, -tü) ve -tır (-tir, -tur, -tür) olur.

Bu kurala uymayan ekler de vardır: -ken, -ki, -tı: *akarken, onunki, inilti, uyurken, bizimki, gürlütü* vb.

• **Ünsüz Düşmesi:** Ünsüz düşmesi üç biçimde görülür:

1- Küçültme ekleri -cık, -cak'tan önceki / k / ünsüzü düşer:

-cik: *küçük* > *küçücük*, *yumuşak* > *yumuşacık*, *alçak* > *alçacık*, *sıcak* > *sıcacık vb.*

-cak: *büyük* > *büyücek*, *çabuk* > *çabucak*, *sağlık* > *sağlıcak vb.*

2- Bazı durumlarda yalnızca konuşma sırasında ünsüz düşmesi olur. Bu düşme yazı diline yansımaz: bir şey > bi şey, bir tane > bi tane, bir lira > bi lira, böyle > bö:le, tabakhane > tabakane, yetimhane > yetimane, serbest > serbes, çiftsayı > çifsayı vb.

3- Bazı önadlardan eylem türetilirken önadın son sesi ünsüzse düşer: *alçak* > *alçal-* vb.

• **Ünsüz Değişimi:** Türkçede, sözcük sonunda yer alan ünsüzlerden biri, çeşitli nedenlerden değişerek bir başka ünsüze dönüşür; buna ünsüz değişimi denir.

Türkçede ünsüz değişimi, aşağıdaki şekillerde olur:

1- Daha önce de belirtildiği gibi Türkçe sözcüklerin sonunda b, c, d, g ünsüzleri bulunmaz. Onların yerine p, ç, t, k ünsüzleri bulunur. O kadar ki, Türkçeye başka dillerden girmiş bu ünsüzlerle biten sözcükler değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklik sonunda, sonlarındaki b, c, d, g ünsüzleri, sırasıyla p, ç, t, k olmuştur: *kitab* > *kitap*, *feryad* > *feryat*, *cevab* > *cevap*, *ferd* > *fert*, *muhtac* > *muhtaç*, *renk* > *renk vb.*

Türkçeye başka dillerden girmiş alıntı sözcüklerden bazıları bu kurala uymaz. Örneğin, Batı kökenli diyalog, sosyolog, brifing gibi sözcüklerin sundaki /g/ sesi, /k/ olmaz. Buna karşılık, Farsçadan gelen aheng, renk sözcükleri, ahenk, renk olmuştur.

2- Türkçede, sözcük sonundaki p, ç, t, k ünsüzleri, iki ünlü arasında yumuşayarak b, c, d, ğ'ye dönüşür: *yaprak*: *yaprağı*, *yaprağa*, *yaprağın*; *ağaç*: *ağacı*, *ağaca*, *ağacın vb.*

Ancak, özellikle tek heceli bazı Türkçe sözcüklerde son seste bir değişiklik olmaz: *çap- çaptı*, *iç - içi*, *kaç - kaçı*, *-ip -ipi*, *küp - küpü*, *it - iti*, *erk - erki vb.*

Türkçeye yabancı dillerden geçmiş bazı sözcüklerde de p, k, t sesleri yumuşamaz, aynı kalır: *adalet - adaleti*, *halk - halkı*, *ayet - ayeti*, *sirk - sirkî*, *cemaat - cemaati*, *bank - bankı*, *aşk - aşkı*, *frak - frakı vb.*

3- Türkçede, bazı birleşik eylemler, ayrı yazıldıkları halde, sanki tek sözcükmüş gibi söylenirler. Bu durumda, ilk sözcük p, ç, t, k ünsüzleriyle bitiyor, eylem de ünlüyle başlıyorsa bu ünsüzler, yapılan ulama nedeniyle, yine b, c, d, ğ gibi çıkarlar: *tahrip etmek*: *tah-ri-bet-mek*, *sahip olmak*: *sa-hi-bol-mak*, *çorap örmek*: *ço-ra-bör-mek vb.* Sadece sözlü iletişimde görülen bu değişiklik yazı diline yansımaz.

• Cümle içinde de ulama sonucu aynı ses değişimi olur:

Geziye giderken yanına kitap almayı unutma.

(Geziye giderken yanına kita-balmayı unutma.)

Başıma çorap örmekten vazgeç.

(Başıma çora-börmekten vazgeç.)

• / ğ / sesi, /o/ ve /ö/ ünlülerinin etkisiyle, kolaylıkla /v/ sesine dönüşür: *döğmek > dövme, koğmak > kovmak, oğmak > ovmak, söğmek > sövmek vb.*

/ğ/ sesi, konuşma dilinde / e / ve / i / ünlülerinin etkisiyle / y / sesine de dönüşür: *eğil- > eyil-, beğen- > beyen-, ögle > öyle, siği l> siyil vb.*

• Sözcük sonunda / n / den sonra gelen / ç / sesi, ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde, / c / sesine dönüşür: *genç > genci, konç > koncu, tunç > tuncu vb.*

Eylemden -nç ekiyle türetilen sözcüklerin sonuna ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde de / ç / sesi / c / olur: *basınç > basıncı, sevinç > sevinci, korkunç > korkuncu vb.*

• Sonunda -nk bulunan sözcük, ünlüyle başlayan bir ek aldığıında bu / k / sesi / g / olur: *cenk > cengi, denk > dengi, renk > rengi vb.*

• Titreşimsiz ünsüzle biten köke ünlüyle başlayan yapım eki getirilince iki ünlü arasında kalan titreşimsiz ünsüz değişir: *aç+ık- > acık-, geç+ık- > gecik-, genç+el- > gencel- vb.*

• **Ünsüzlerin Ünlülere Etkisi (Ünsüz Darlaşması):** Türkçede, ünlüler ünsüzleri değiştirdiği gibi, ünsüzler de ünlüleri değiştirir. Örneğin, şimdiki zaman eki -yor, a, e ünlüleriyle biten eylem kök ve gövdelerine getirildiğinde / y / sesi bu ünlüleri değiştirir. Bir başka deyişle, / y / sesi, geniş ünlüyü dar ünlüye dönüştürür.

• Bu değişiklikler sonucu a ünlüsü / ı / ya da / u / olur: *başla-mak > başlı-yor, anla-mak > anlı-yor, sula-mak > suluy-or vb.*

• Bu değişiklikler sonucu e ünlüsü de / i / ya da / ü / ye dönüşür: *gizle-mek > gizli-yor, mele-mek > meli-yor, söyle-mek > söyli-yor vb.*

Bazı sözcükler, konuşma dilinde, yine / y / sesinin etkisiyle yazıldıkları gibi söylenmeyebilir: *ağlayan > ağılyan, ağlayarak > ağılyarak, söyleyelim > söyliyelim, söyleye söyleye > söyliye söyliye vb.*

Daha çok eylem kök ve gövdelerinde görülen ve / y / den kaynaklanan bu ses değişimleri diğer sözcükler için de geçerlidir: *buraya > burıya, şuraya > şurıya, oraya > orıya vb.*

• **Ünsüz Türemesi:** Sayıları çok olmamakla birlikte, bazı Türkçe ve yabancı sözcüklerde ünsüz türemesi olayıyla da karşılaşılır. Ünsüz türemesi de, ünlü türemesi gibi, üç biçimde ele alınır:

• **Öntüreme:** Türkçe sözcüklerde ünsüz türemesi sözcük başında görülür: *örgüç > hörgüç, öveng > hevenk, öyük > höyük, urmak > vurmak, ilan > yılan vb.*

• **İçtüreme:** *Europe > Avrupa, équateur > ekvator, laboratoire > laboratu-ar, conservatoire > konservatuvar, acaib > acayip, zaif > zayıf vb.*

• **Sontüreme:** Bazı yabancı sözcükler, aslında çift ünsüzle yazıldıkları halde, Türkçede bu ünsüzlerden birini kaybederler. Bu tür sözcükler, ancak ünlüyle başlayan bir ek aldıkları zaman, yitirdikleri ikinci ünlüleri ortaya çıkar. Türkçe açısından, bu bir sontüreme sayılır: *af > affi, hal > halli, had > haddi, red > reddi, sır > sırrı vb.*

Türkçede de *ya* sözcüğü sontüremeyeyle *yay* olmuştur.

• **Bağlayıcı Ünsüzler:** Türkçede iki ünlü yan yana gelmez. Bu nedenle ünlüyle biten bir sözcüğe ünlüyle başlayan bir ek getirilirse, araya *-y, -n* ünsüzlerinden biri girer. Bu ünsüzlere bağlayıcı ünsüzler adı verilir.

Bu dört ünsüzden hangisinin nerede kullanılacağı kesin olarak bellidir.

/y/ bağlayıcı ünsüzü: Bu ünsüz, iki ünlü arasına girer: *komşu-y-u, masa-y-t, pencere-y-i, Ayşe-y-i vb.*

Bu bağlayıcı ünsüz, bazen ünlüyle biten bir sözcüğe ünsüzle başlayan bir ek getirildiği zaman da kullanılabilir:

hasta-y-mış (hasta+imiş yerine)

hasta-y-dı (hasta+idi yerine)

hasta-y-sa (hasta+ise yerine)

hasta-y-ken (hasta+iken yerine)

Görüldüğü gibi, bu durumlarda */ y /* koruma ünsüzü, aslında ünlü çatışmasını önlemektedir.

/n/ bağlayıcı ünsüzü: *Ali-n-in, Ayşe-n-in, Ankara-n-ın vb.*

Ünlüyle sona eren tüm sözcüklerin sonuna gelebildiğine göre, bu bağlayıcı ünsüzün kullanım alanı çok geniştir.

Bağlayıcı zamir *n'si* de bağlayıcı olarak kabul edilir.

Bazı zamirlerle isim durum eki arasına ya da üçüncü kişi iyelik ekiyle isim durumu eki arasına giren */ n /* sesine zamir *n'si* denir.

Zamir *n'si* aşağıdaki durumlarda kullanılır:

1- Zamirlerle (o zamirine) isim durumu ekleri ve çokluk ekleri arasına */ n /* girer: *o-n-u, o-n-a, o-n-dan, o-n-un; kendi-n-i, kendi-n-e, kendi-n-de, kendisi-n-e; bu-n-u, o-n-da, bu-n-dan, şu-n-lara, bu-n-lardan; benimki-n-i, seninki-n-i, onunki-n-de;*

2- Üçüncü kişi iyelik eki almış sözcüklerle isim durumu ekleri arasına girer: *çantası-n-ı, cebi-n-de, eli-n-i, gözleri-n-i vb.*

Görüldüğü gibi, zamir *n'si* farklı olarak, ünlüyle ünsüz arasına da girebilmektedir.

Bu iki sestən başka, bir de 3. teklik şahıs iyelik ekinin ünlüyle biten tabanlara geldiğinde türeyen bir */ s /* sesi, ilgi durum ekiyle taban arasına giren */ n /* sesiyle, sıra sayı sıfatlarında türeyen */ ş /* sesleri de adı geçen eklerin bünyesinde değerlendirilmelidir. Türkçede yalnızca iki bağlayıcı ünsüz */y, n/nin* olduğu

unutulmamalıdır. *Ali'nin sıra-s-ı, Boğaziçi köprü-s-ü, masa örtü-s-ü, soğan koku-s-u; su-y-um, su-y-un, ne-y-im, ne-y-in vb.*

Neyi yerine bazen nesi biçiminin kullanıldığı da görülür:

iki-ş-er, altı-ş-ar, yedi-ş-er vb.

• **Benzeşme:** Türkçenin ses yapısını etkileyen ses olaylarına her dilde rastlanır. Bu ses olaylarının temel amacı, konuşma sırasında sözcüğün kolayca söylenmesini sağlamaktır. Söyleyişi kolaylaştırmaya yönelik bu ses değişimlerini belirleyen kurala en az çaba kuralı denir.

Bu kurala uyan ses olaylarından en yaygını benzeşme adı verilen bir sözcükte bir sesin başka bir sesi kendine benzetmesi olayıdır. Benzeşme iki biçimde olabilir:

1- *Tam benzeşme:* Bir sesin her bakımdan değişerek bir başka ses dönüşmesi olayına tam benzeşme denir. Tam benzeşme hem ünlülerde hem de ünsüzlerde görülür. Tam ünsüz benzeşmesi yalnızca konuşma dilinde kendini göstermektedir: *anlatmak > annatmak, bunlar > bunar, onlar > onar, yalnız > yanlız vb.*

2- *Yarı benzeşme:* Bir sesin yalnızca bazı nitelikleri açısından başka bir sese benzer duruma gelmesine yarı benzeşme adı verilir.

Örneğin; aşağıdaki sözcüklerde görülen yarı benzeşme, b-p, d-t, m-n, c-j seslerindeki ortak niteliğe dayanmaktadır. Bunlardan b-p çift dudak ve kapanma; d-t diş ve yine kapanma; m-n burun; c-j ise, damak ünsüzleri olarak ancak nitelikleri bakımından birbirine benzemektedir: *abdest > aptes, çenber > çember, anbar > ambar, tesbih > tespih vb.*

Yarı benzeşme konuşma dilinde de rastlanır: *binbeşyüz > bimbeşyüz, binbir > bimbir, onbir > ombir vb.*

Şimdiye değin verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi, benzeşme iki yönlü oluşmaktadır:

• İlerleyici benzeşme, etkileyen sesin sözcük içinde etkilenen sestem önce gelmesiyle oluşan benzeşmedir: *bunlar > bunar, motor > motör, müftü > müftü, şemsiye > şemşiye vb.*

• Gerileyici benzeşme: Sözcük içinde çıkış yeri sonra olan bir sesin, çıkış yeri önce olan sesi etkilemesiyle oluşan benzeşmeye de gerileyici benzeşme denir. Örneğin, o bir sözcükleri çıkarılırken önce /i/ nin etkisiyle /o/ sesi /ö/ olmuş; sonra da, *öbür* sözcüğü oluşmuştur. /i/ sesi, kendinden önceki /o/ sesine kendine benzettiği yani ön ünlüye çevirdiği için bu bir gerileyici benzeşmedir.

Aşağıdaki sözcükler de birer gerileyici benzeşme görülür: *bu ile > böyle, şu ile > şöyle, pantolon > pantolon, asker > ekser, yatsı > yassı vb.*

• **Aykırılışma:** Aykırılışma tam tersine, kimi zaman bir sözcükteki aynı ya da benzeri seslerden biri değişikliğe uğrar. Bu değişikliğe de aykırılışma adı verilir: *aşçı > ahçı, muşamma > muşamba, makkap > matkap vb.*

• **Göçüşme (Yer Değiştirme):** Sözcük içinde bazı seslerin yer değiştirmesi olayına göçüşme adı verilir: *yaprak > yaprak, toprak > toprak, çömlek > çömlek, yalnız > yalnız, perhiz > perhiz vb.*

5- TÜRKÇENİN HECE YAPISI NASILDIR?

Ses organlarının aynı yöndeki hareketiyle ve bir hamlede çıkarılan sese ve ya kaynaşmış sesler topluluğuna *hece* denir.

Ses organlarının aynı yönde hareket etmesi, sadece bir tür ünlü çıkarması demektir. Çünkü her farklı ünlünün çıkarılışında, ağzın aldığı şekil, dolayısıyla ses organlarının yönü değişir. /a/ ünlüsünü çıkarırken genişyelen ağız boşluğu, /ı/ ünlüsünü çıkarırken daralmak zorundadır. /i/ ünlüsünü çıkarırken normal duran dudaklar, /ü/ ünlüsünün telaffuzu sırasında büzülme zorundadır. İşte bu sebeple heceyi ünlü belirlemekte, ikinci bir ünlü ikinci bir hece meydana getirmektedir.

Seslerin bir hamlede çıkarılması, her sesin teşekkülü için ses organlarının yapılan hareketlerin kesintisiz olması demektir. Bu kesintisizliği sağlamak için ses organları, bir sesi çıkardıktan sonra çözülme durumuna geçmeden ikinci sesi de çıkarırlar. Böylece hece içindeki sesler kaynaşmış, zincir halkaları gibi birbirine geçmiş olur.

Türkçede bir tek ünlü hece kurmaya yeter, ancak bir tek ünsüz hece kurmaya yetmez. Çünkü fısıltı, mırıltı gibi hallerin dışında, normal konuşmada, ünsüzler yanlarına bir ünlü almadan çıkarılamazlar. Demek oluyor ki hecenin meydana gelmesi için ünlü şarttır.

Ünsüzler kendilerinden sonra gelen ünlülerle daha kolay birleşirler. Bundan dolayı bir kelime, iki ünsüz yanyana bulunmadıkça ünlü-ünsüz değil, ünsüz-ünlü şeklinde hecelere bölünür: *ar-ab-a* değil *a-ra-ba*; *mas-an-ın* değil *ma-sa-nın vb.*

Yalnız kelime içinde değil, herhangi bir sebeple duraklamadığımız zaman, kelimeler arasında da aynı şekilde hece bölünmesi olur ve buna *ulama* denir: *ma-sa-nı-na-ya-ğı, bak-kal-da-nal-dım, kır-ka-yak, a-çı-ka-lın vb.*

İki ünsüz, kelime içinde yer aldığı zaman birinci ünsüz önceki heceye, ikinci ünsüz sonraki heceye ait olur: *baş-kan-lık, dir-lik vb.* Tüm bu özellikler açık ve kapalı hece şeklinde iki çeşit hece meydana getirir. Ünlüyle biten heceye *açık hece*, ünsüzle biten heceye ise *kapalı hece* denir.

Bir hecede en çok dört ses bulunabilir. Hece sonunda iki ünsüz, ancak Türkçede bulunabilen ünsüz çiftleriyle mümkündür. Taşıdığı seslerin sayısı ve cinsi bakımından Türkçede altı çeşit hece vardır:

- 1- Tek ünlüden ibaret hece: *o, i-nanmak, u-zun, a-ta vb.*
- 2- Ünsüz + ünlü: *ya-ra-lı, şu-ra-da, bi-ri-si, do-ku-du vb.*
- 3- Ünlü + ünsüz: *al, üç, ak, un, in-mek vb.*
- 4- Ünsüz + ünlü + ünsüz: *baş-lık-lar, kir-len-mek, gör-müş-ler vb.*
- 5- Ünlü + ünsüz + ünsüz: *art, sırt, alt, ilk, ört, ürk vb.*

6- Ünsüz + ünlü + ünsüz + ünsüz: *Türk, sarp, kork, dört, kırk, dinç vb.*

Bu hece tiplerinin dışında kalanlar ancak alıntı kelimelerde bulunabilir: *pra-sa, pren-sip, kontr, sfenks vb.*

6- TÜRKÇENİN VURGU ÇEŞİTLERİ NELERDİR?

Bir hecenin diğerlerine göre daha kuvvetli, daha şiddetli olarak söylenmesine *vurgu* denir. Konuşma tek düze değildir; bazı heceler daha kuvvetli, bazıları daha zayıf telaffuz edilir. Kuvvetli telaffuz, hava akımının, dolayısıyla boğumlanma sırasında meydana gelen çarpma veya sürtünmenin kuvvetli olmasına bağlıdır. Bir hecede hava akımı, ses organlarındaki çarpma ve sürtünme diğerlerine göre daha kuvvetli ise, yani hece daha şiddetle söyleniyorsa o hece *vurgulu hece* adını alır.

İki türlü vurgu vardır: *Doğal vurgu, yapma vurgu.*

Yapma vurgu, konuşana ve kullanışa göre değişen vurgudur. Konuşmaya kuvvet ve ahenk vermek amacıyla istenilen zamanda ve istenilen yerde yapma vurguya başvurulabilir. Bu vurgu ikiye ayrılır: *Pekiştirme vurgusu, ahenk vurgusu.*

Pekiştirme vurgusu, duygunun ve fikrin şiddetini ifade eder: ***Çok güzel! Enfes! Berbat!***

Beter ol! Allah kahretsin! Yıkıl karşımdan! Bittim, mahvoldum; var mı bana yan bakan? Hangi hakla? Kim gelirse gelsin! Bunlardan duygunun şiddetini ifade edenlere *duygu vurgusu* adı da verilir.

Ahenk vurgusu, daha çok hitabet ve şiir okuma sırasında başvuru olan, sözün tesir ve ahengini arttıran vurgudur:

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.

Doğal vurgu, konuşana ve kullanışa göre değişmeyen, herkesçe uyulması gereken zaruri vurgudur. Dilin yapısı ve anlamı ile doğrudan doğruya ilgilidir. Uyulmadığı ve yanlış kullanıldığı takdirde dilin yapısı bozulur. Doğal vurguyu yanlış kullanan, Türkçe konuşmuş sayılmaz. Bazı yanlış vurgulamalar anlamı bile değiştirir, anlatılmak istenenden farklı bir anlam ortaya çıkarır.

Doğal vurgu bakımından Türkçe, yumuşak bir dildir. Vurgulu ve vurgusuz heceleri arasında fazla şiddet farkı yoktur. Bu bakımdan vurgulu hece kolayca ayırt edilmez. Vurgusuz hecelere vurgu uygulamak gerekir. Vurgusuz hecelere vurgu uygulandığı zaman anormal durum hemen kulağa çarpar. Doğal vurguyu taşıyan hece üzerindeki vurgu ise anormal bir durum meydana getirmez.

Kullanıldığı dil birliğine göre üç türlü doğal vurgu vardır.

1- Kelime vurgusu

2- Grup vurgusu

3- Cümle vurgusu

1- Kelime Vurgusu:

Kelime vurgusu, kelimedeki hecelerden hangisinin daha şiddetle vurgulacağını gösterir. Türkçe, genellikle kelimelerinin son hecesi vurgulu olan bir dildir. Kelime tabanlarında (çekim eki almamış kelimelerde) vurgu, çoğunlukla, son hece üzerinde olur: *baba, ağaç, aslan, kalem, koştur, gözlük, gözlükçü, arayış, içim, içimli*.

Bazı kelime tabanları, Türkçenin bu genel vurgu sistemine uymazlar. Son heceleri vurgulu olmayıp ilk heceleri veya diğer heceleri vurgulu olan başlıca kelimeler şunlardır:

1- Yer adları: *Türkiye, Ankara, İzmir, Kilis, Almanya, İngiltere, Paris, Washington, Münih, -stan ile biten yer adlarında vurgu sondadır: Türkistan, Hindistan, Yunanistan.*

2- Zarfların pek çoğu: *şimdi, yarın, demin, hala, ergeç, yine, tekrar, artık, önce, sonra, öğleyin, iyice, kurnazca, ahmakça, zorla, şöyle, gayet, fevkalade.*

3- Birçok ünlemlere ve ünlem olarak kullanılan isimler: *haydi, yahu, acaba, aferin, işte, peki, evet, hayır, elbette, garson! baba! arkadaş! beyefendi! aslan,*

4- Dil isimleri: *Türkçe, Arapça, Farsça, Almanca, Fransızca.*

5- Küçültme eki almış bazı sıfatlar: *ufacık, yumuşacık, kısacık, alçacık, incecik, küçücük, azıcık, daracık.*

6- -leyin eki almış isimler: *sabahleyin, akşamleyin.*

7- -gil eki almış isimler: *babamgil*

8- -ma, -me olumsuzluk eki almış fiiller (Geniş zaman çekimi hariç): *gitmemek, oturmamak, konuşmamak, yüzmedim, kalkmıyor, istemeyecek.*

9- Yabancı şahıs adları: *Carter, Reagan, Brejnev, Lenin, Churchil, Hitler, Musolini, Hugo, Voltaire, Goethe.*

10- Yukarıdaki maddelere girmeyen bazı kelimeler: *karınca, çekirge, karkarca, anne, teyze, yenge, görümce, masa, banka, radyo, posta.*

11- Bazı birleşik kelimeler: *bugün, biraz, birçok, onbaşı, başçavuş, cumartesi, ayakkabı, kahverengi.*

Bu kelimeler vurgulu ek alsalar da vurgularını değiştirmezler: *Ankara, yarınki, önceki, Türkçenin, Almandan, Hasangiller, Raegan'a, karıncaya, masayı, radyoda.*

Çekim eki almış kelimelerde durum farklıdır. Bazı çekim ekleri ise vurgusuzdur; vurguyu kendilerinden önceki heceye atarlar. Bu takdirde vurgunun sonda değil, daha önceki hecede bulunacağı açıktır. Vurgusuz olup vurguyu önceki heceye atan çekim ekleri şunlardır:

1- -n araç durum eki: *kışın, yazın, baharın.*

2- -la, -le araç durum eki: *bıçakla, atla, babamla, çocukla, kalemle.*

3. -ca, -ce ve -casına, -cesine eşitlik eki: *bence, onca, binlerce, güzelce, delice, açıkça, aptalcasına, alçakçasına.*

4. -mi soru eki: *kitap mı, güzel mi, oturacak mı, geldi mi, almış mı.*

5. -dir bildirme eki: *kısadır, geniştir, oturmuştur.*

6. Şahıs ekleri (Birinci ve üçüncü şahıs emir ekleri dışında): *yazarım, otursun, kalmışsınız, geleceğim, yazasın, görmeliyim, oturunuz, kalkın, yorgunum, güzelsin.*

7. -yor şimdiki zaman eki: *atıyor, görüyor.*

8. Birleşik çekimlerde kullanılan -di, -miş ve -se ekleri: *okurdum, başlardım, gidermiş, görmüşmüş, yazsaymış, giderse, kurtarırsam.*

Bazı zarf-fiil ekleri de vurgusuzdur:

1. -ken: *başlarken, giderken, uyumuşken, yazacakken.*

2. -madan: *almadan, durmadan, görmeden.*

Zarf fiil eklerinden *-ınca* ve *-dıkça*'da vurgu son hecede değildir: *görünce, atınca, gittikçe, yürüdükçe.*

Vurgu, dilin yapısıyla doğrudan doğruya ilgilidir. Yanlış uygulanan vurgu, anlamın anlaşılmasını zorlaştırır. *Kibrit* kelimesinin kirbit şeklinde söylenmesi nasıl yanlışsa, *kitap* kelimesinin ilk hecesinin vurgulu söylenmesi de aynı şekilde önemli bir yanlıştır. Vurgunun yer değiştirmesiyle anlamlarını veya türlerini değiştiren kelimelerde bu durumu açık olarak görüyoruz.

bebek: küçük çocuk

Bebek: İstanbul'da bir semt

kurtuluş: kurtulma, istiklal

Kurtuluş: Ankara'da bir semt

kartal: bir kuş

Kartal: İstanbul'da bir semt

bayat: taze olmayan

Bayat: Oğuzların bir boyu

garson: isim

garson: ünlem

yalnız: sıfat veya zarf

yalnız: bağlama edatı

okuma: kıraat

okuma: okumamak'tan emir

bıçakla: bıçaklamak'tan emir

bıçakla: bıçak ile

Dilimizde iki türlü vurgusu olan kelimeler azdır: *karga-karga, serçe-serçe, kumru-kumru, kırlangıç-kırlangıç, kelebek-kelebek, Anadolu-Anadolu, İstanbul-İstanbul.*

Türkçede asıl vurgu yanında ikinci derecede bir kelime vurgusu daha vardır. Eğer kelimenin asıl vurgusu sonda ise ikinci derecedeki vurgu ilk hecede,

eğer, asıl vurgu ilk hecede ise ikinci derecedeki vurgu son hecede bulunur: *kurtuluş, Kurtuluş, evdeki, deminki, babamın, annemin*. Şu halde vurguyu kendisinden önceki heceye atan eklerin bulunmadığı kelimelerde vurgu bakımdan en zayıf hece orta hecedir.

2- Grup Vurgusu

Grup vurgusu, kelime grubundaki hangi hecenin daha şiddetle vurgulana-çağını gösterir. Bir kelime grubunu oluşturan kelimelerden her birinin ayrı ayrı vurguları olduğu gibi, grubun da kelime vurgularının üstünde, kendine özgü bir vurgusu vardır. Grup vurgusu, grubu oluşturan kelimelerdeki vurgulardan daha şiddetlidir.

Türkçede grup vurgusu; yardımcı unsur olan, başta yer alan kelimenin vurgusunun bulunduğu hecededir: *beyaz kitap, otuz kalem, evdeki hesap, evin kapısı, masa örtüsü, yuvarlak masa örtüsü, dilim dilim, gitgide, koşu koşu, çarçabuk, su hava ateş ve toprak, kızdırmak, Çanakkale, zikretmek, alay etmek, yapıvermek, gidedurmak, Ali Bey, Fatma Hanım, Mustafa Kemal Paşa, Hasan Çavuş, Saim Amca, Sıdika Teyze, Yüksel Abla, Oğuz Kağan, be adam, ey oğul, on iki, eve doğru, güneşe karşı, bunun için, yazı yazmak, okula gitmek, iştten dönüs, yuvaya koşan, kitap okuyarak*.

Bazı gruplarda vurgu sondaki unsurdadır. Bu gruplar şunlardır:

1- Birleşik isimler: *Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Haşim, Mehmet Akif Ersoy, Afyon Karahisar, Orgeneral Semih Sancar, Profesör Reşid Rahmeti Arat, Doktor Hasan Ferit Cansever*.

2- Yeterlilik fiili *-bil* ile yapılan birleşik fiiller: *gidebilir, okuyabilirim, geçebildim*.

3- Sayı grupları: *yirmi sekiz, otuz iki, yüz kırk dört, bin dokuz yüz seksen beş*.

4- İsnat grupları: *saçı uzun, aklı kısa, başı bozuk, gözü pek*.

5- Yaklaşma ve bulunma grupları: *cana yakın, bire beş, devede kulak, yükte hafif*.

3- Cümle Vurgusu

Kelime ve grup vurgusunun yanında bir de cümle vurgusu vardır. Cümle içindeki hecelerden biri diğerinden daha vurguludur. Buna *cümle vurgusu* denir. Normal olarak cümle vurgusu yüklem üzerinde bulunur: *Gemi limana girdi, hava karardı. Gökte martılar uçuşuyor. Türkiye Asya'nın batsındadır*.

Cümle vurgusunun kelime grup vurgusundan önemli bir farkı vardır. O da cümle vurgusunun gerektiği zaman, belirtilmek istenen, önem verilen unsurun üzerine çekilebilmesidir. Bu durumda önem verilen unsur çoğunlukla yüklemeye yaklaşırlır: *Yarın arabayla denize gideceğim, Arabayla denize yarın gideceğim. Yarın denize arabayla gideceğim*.

12) Aşağıdaki kelimelerden hangisi ses özellikleri itibariyle Türkçe bir kelimedir?

- a) fabrika
b) ziraat
c) temenni
d) atik
e) düşük

13) Aşağıdakilerden hangisi kalın, yuvarlak ve geniş bir ünlüdür?

- a) "ö"
b) "ı"
c) "ü"
d) "i"
e) "o"

14) Aşağıdakilerden hangisi bir cümle vurgusu örneğidir?

- a) evin kapısı
b) masa örtüsü
c) Garson!
d) Ayhan işe varın gelecek.
e) Harika bir manzara!

15) Aşağıdaki kelimelerden hangisi hece yapısı itibariyle Türkçe değildir?

- a) olduğu
b) prensip
c) kınamak
d) ünlüden
e) sürtünme

IV. BÖLÜM

TÜRKÇENİN ŞEKİL BİLGİSİ

1- KELİME NEDİR?

Anlamı veya görevi bulunan ve tek başına kullanılabilen ses veya sesler topluluğuna *kelime* denir. Kelimeler anlamlı veya görevli dil birlikleridir. Kelimelerin genellikle anlamları vardır. Dışarıda bir varlığı, bir nesneyi, bir hareketi karşılarlar. Kelimeyi okuduğumuz veya duyduğumuz zaman o varlık veya hareket gözümüzün önünde canlanır: *kitap, daktilo, koyun, kuzu, cetvel, koşmak, yazmak vb.*

Bununla birlikte anlamı bulunmayan kelimeler de vardır: *gibi, ile, ve, için, fakat, ama, kadar vb.* Bunların anlamları yoktur ve hiç bir varlığı veya hareketi karşılamazlar. Cümlede anlamlı kelimelerle birlikte kullanılırlar. Onların manalarına yeni ifadeler katarlar: *aslan gibi, onun için gelmiştim, sabaha kadar ağladı vb.*

Kelimedeki küçük ses birlikleri olan sesler, heceler, ekler ve bazı kökler tek başlarına kullanılmadıkları halde kelimeler tek başlarına kullanılırlar.

Kelimeler yapı bakımından ses veya ses topluluklarıdır. Tek sesli kelimelerin sayısı azdır. Türkçede tek sesli sadece iki kelime vardır: a, o (*a birader, o kişi vb.*)

2- YAPILARI BAKIMINDAN KELİMELER KAÇA AYRILIR?

Dil, yaşayan ve zaman içinde sürekli olarak değişime uğrayan bir sosyal varlık olduğu için, toplumun ve zamanın gereksinimlerine bağlı olarak yeni kelimeler yaratılır ya da başka dillerden bazı kelimeler alınarak dilin söz varlığı genişletilir ve zenginleştirilir. Dilin kendi söz varlığını genişletmek ve zenginleştirmek için başvurduğu yollardan biridir.

Türkiye Türkçesinde oluşma biçimlerine bağlı olarak kelimeler üç grupta değerlendirilir: Basit, türemiş ve birleşik.

a- Basit Kelimeler: Herhangi bir yapım eki ile genişletilmemiş olan, daha basit kök ve ek öğelerine de ayrılmayan kök durumdaki kelimelere *basit kelimeler* denir. Basit kelimeler kendi içlerinde isim soylu ve fiil soylu olmak üzere başlıca iki ayrı grup oluşturur.

1- İsim Soylular: *ak, aş, at, ayak, bal, bel, boy, çim, dal, dil, dört, kaş, göz, kol, şal, yel, yıl, yol vb.*

2- Fiil Soylular: *aç-, at-, biç-,deş-, ek-, ele-, gel-, gör-, koş-, ol-, oku-, öl-, öt-, saç vb.*

b- Türemiş Kelimeler: Kelime kök ve gövdelerine yapım ekleri getirilerek oluşturulan yeni anlamlı kelimelere *türemiş kelime* denir. *baş-lık, kilit-li, iş-siz, yol-cu, sır-daş, ev-cil vb.*

c- **Birleşik Kelimeler:** Türkçenin söz varlığını genişletmek için başvurulan yollardan biri de birleştirmedir. Birleştirme yoluyla kurulan kelimeye *birleşik kelime* denir. Birleşik kelimeler, bir varlığı, bir kavramı veya bir oluş ve kılışı karşılamak üzere iki ya da daha çok kelimenin şekil bilgisi ölçülerine uyularak yeni bir anlam oluşturacak biçimde bir araya getirilmesinden oluşan sözlerdir.

Birleşik kelimeler, gramer yapıları bakımından, yalnız kelimelerde olduğu gibi *isim, sıfat, zamir, zarf, edat, fiil* gibi kelime sınıflarına girer.

Türkiye Türkçesinde şekil yapıları ve taşıdıkları nitelik bakımından iki türlü birleşik kelime vardır:

1- Birlelik kelimeyi oluşturan kelimelerden her birinin kendi anlamını koruyarak meydana getirdiği birleşikler: *akciğer, boyun bağı, çıkmaz sokak, el yanası, eli açık, düşe kalka, şaldır şuldur (yıkılmak) vb.*

Bu gruptaki birleşik kelimelerin bir kısmının imlada ayrı yazılmaları, onların birleşik kelime olma özelliklerini ortadan kaldırmaz.

2- Birleşik kelimeyi oluşturan kelimelerden birinin veya kelimelerin tamamının ya ses yapısı ya da anlam bakımından bir değişme ve kaynaşmadan geçerek oluşturduğu birleşikler: *pazartesi (Pazar ertesi), Perşembe (Far. Penç şenbe), kaynata (kayın ata), doksan (dokuz on), nasıl (ne asıl), cızbız, devetabanı, hanımğöbeği vb.*

3- KÖK NEDİR, TÜRLERİ NELERDİR?

1- Kökler, kelimelerin anlamlı parçalarıdır. Örneğin *bakış* kelimesinde *bak-* köktür. *Bakma* işinin anlamı *bak-* kökü üzerindedir. Buradan *bakma* işi anlamı çıkarılır.

2- Kökler, kelimelerin parçalanamayan kısımlarıdır. Örneğin *bak-* kökü daha fazla parçalanamaz. Parçalanırsa bakmakla ilgili anlamı ortadan kalkar.

3- Kökler varlıkların ve hareketlerin yalnız karşılıklarıdır. Onları bir zaman, şahsa bağlamazlar, soyut olarak ifade ederler.

4- Kökler, kelimelerin çekirdekleridir. Örneğin *gözlemek, gözlem, gözcü, gözcülük, gözlük* kelimeleri hep *göz* kökünden türetilmiştir.

GÖZ // *gözlemek, gözlem, gözcü, gözcülük, gözetmen, gözlük, gözlükçü, gözlükçülük, gözlü, gözsüz.....*

5- Her varlık veya hareket için dilde bir kök yoktur. Birbirine yakın varlık veya kavramlar aynı kök etrafında yapılan kelimelerle karşılanır. Örneğin *ver* kökünden *vergi, verim, verimli, verecek, verimlilik* gibi.

6- Kökler eskiden beri var olan ve sonradan yapılamayan dil birlikleridir. Yeniden kök yapılamaz. Ancak yabancı dillerden yeni kökler alınabilir. Radyocu, radyo culuk vb.

7- Dilde iki çeşit '... vardır: *İsim kökleri, fiil kökleri.*

4- EK NEDİR, TÜRLERİ NELERDİR?

a- Eklerin tek başına anlamı yoktur. Kelimelerin görevli parçalarıdır. Örneğin *babam, odunluk, tatlı* kelimelerindeki *-m, -luk, -lı* eklerinin tek başına anlamı yoktur.

b- Ekler tek başlarına kullanılamazlar, ancak köke eklenerek kullanılış sahasına çıkarlar.

c- Kökler kelimeye kendisine uyulan, ekler ise köke uyan unsurlardır. Bu sebeple eklerin büyük bir kısmı çok şekillidir. Çok şekillilik bakımından ekler ya bir şekilli, ya iki şekilli ya dört şekilli ya da sekiz şekillidir:

Bir şekilli: *-m (masa-m)*

İki şekilli: *-an, -en (koşan, gelen)*

Dört şekilli: *-ıp, -ip, -up, -üp (alıp, verip, koşup, görüp)*

Sekiz şekilli: *-dı, -di, -du, -dü, -ti, -tı, -tu, -tü (yazdı, geldi, durdu, gördü, attı, gitti, sustu, düştü)*

a- Ekler fazla uzun olmazlar. Tek ses halinde olabildiği gibi iki heceli de olabilirler.

b- Türkçede ekler ya eskiden beri ek olarak vardır ya da iki ek veya kelimenin ekleşmesinden meydana gelmişlerdir. Örneğin *gelmeli* kelimesindeki *-meli* eki *-me* ve *-li* eklerinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

c- Dilde iki türlü ek vardır: Yapım eki ve çekim eki.

1- Yapım Ekleri Nelerdir?:

Kökün veya kelimenin anlamında değişiklik yaparak türemiş kelimeler meydana getiren eklerdir. Örneğin *Türk* kelimesinden *-çe* ekiyle *Türkçe* kelimesi yapılmıştır. Türk bir milletin adı, Türkçe o milletin dilinin adıdır. Dört çeşit yapım eki vardır:

a- **İsimden isim yapım ekleri:** İsim kök veya gövdelerinden yeni isimler yapan eklerdir: *yıl-lık, köy-lü, balık-çı, kuzu-cuk, ev-cil vb.*

b- **İsimden fiil yapım ekleri:** İsim kök veya gövdelerinden fiil türeten eklerdir: *gece-le-mek, duru-l-mak, tür-e-mek, boz-ar-mak vb.*

c- **Fiilden isim yapım ekleri:** Fiil kök veya gövdelerinden isim türeten eklerdir: *aç-mak, gel-me, düş-üş, geç-im, düş-kün, sırt-kan vb.*

ç- **Fiilden fiil yapım ekleri:** Fiil kök veya gövdelerinden fiil yapan eklerdir: *al-ı-n-, gül-ü-ş-, yat-ı-r- vb.*

a- İsimden İsim Yapım Ekleri:

İsimden isim yapım ekleri, isim kök ve gövdelerine getirilerek onlardan yeni isimler yapan eklerdir. Bu eklerle yapılmış isimlerin anlamları bir önceki ismin anlamına çok yakından bağlı olur. Genellikle getirildiği isimle ilgili yer, meslek, topluluk, vasıf, bağlılık, aitlik vb. isimleri gibi kelimeler yaparlar.

İşlek olan isimden isim yapım ekleri şu şekildedir:

1. -lk-, -lik-, -luk-, -lük-

a- Yer isimleri yapar. Bu isimler nesnenin mekânını veya çok bulunduğu yeri ifade ederler: *taş-lık, orman-lık, boş-luk, kömür-lük, koru-luk, gül-lük, ekin-lik vb.*

b- Alet isimleri yapar. Bunlar nesne ile ilgili bir alet bir eşya ifade ederler: *baş-lık, göz-lük, söz-lük, gece-lik, korku-luk vb.*

c- Topluluk isimleri yapar. Bu isimler yapıldıkları isimlerle ilgili bir topluluk, bir bütünlük ifade ederler: *genç-lik (gençlerin bütünü), türk-lük (türklerin topluluğu, bütünü) vb.*

d- Vasıf isimleri, yani sıfat yapar: *gün-lük, yıl-lık, hediye-lik, kira-lık, kış-lık, adım-lık vb.*

e- Soyut isim yapar: *güzel-lik, iki-lik, müdür-lük, temiz-lik vb.*

Bu ekin bir özelliği de bazen çekim eklerinden sonra gelerek isim yapmasıdır: *gün-de-lik, on-da-lık vb.*

2. -cı-, -ci-, -cu-, -cü-, -çı-, -çi-, -çu-, -çü-

Bu eklerin başlıca işlevi meslek ve uğraşma isimleri yapmaktır: *av-cı, eski-ci, yol-cu, göz-cü, aş-çı, bek-çi, ok-çu, süt-çü vb.*

3. -lı-, -li-, -lu-, -lü-

Esas işlevi sıfat olarak kullanılan vasıf isimleri yapmaktır. Kısaca ek ve sahiplik ya da bağlılık ifade eder. Sahiplik görevinde bir kendinde bulundurma ifadesi belirtilir: *baş-lı, kilit-li, su-lu, ölüm-lü vb.*

Bağlılık fonksiyonunda da bir mensup olma ifadesi göze çarpar: *Ankara-lı, lise-li, köy-lü vb.*

4. -sız-, -siz-, -suz-, -süz-

Bu ek -lı-, -li-, -lu-, -lü ekinin olumsuzudur. Onun için olumsuz isim eki veya olumsuz sıfat eki adı ile de anılır: *taş-sız, iş-siz, su-suz, görgü-süz vb.*

Bu ek nadir olarak bir çekim eki olan iyelik ekinden sonra da kullanılabilir: *annem-siz, babam-sız vb.*

5. -ki-

Bu ek aitlik eki adını alır. Başlıca işlevi içinde bulunma, bağlılık, ve aitlik ifade etmektir. Bu işlevle sıfat ve zamir yapar: *şimdi-ki, karşı-ki, sonra-ki, öte-ki, beri-ki, evvel-ki, dün-kü, gece-ki vb.*

İkinci kullanışı bulunma durum ekinden sonraki kullanılışıdır: *bende-ki, yerde-ki, aşağıda-ki, sende-ki, evde-ki, üniversitede-ki, vb.*

Üçüncü kullanışı ilgi durum ekinden sonra getirilmesidir: *benim-ki, yolcunun-ki, adamın-ki, evin-ki, arkadaşımın-ki vb.*

Bu ekin bazı örneklerde -kü şekli de görülür: *dün-kü, bugün-kü, gönülün-kü vb.*

6. -cık-, -cik-, -cuk-, -cük-

Bu ek Türkçenin çok işlek küçültme ve sevgi ekidir. Bu iki işlev bazen bir arada, bazen da tek başına görünür: *baba-cık, dudak-cık, kısa-cık, Mehmet-cik, göl-cük, tosun-cuk vb.*

Bu ek bazı kelimelerde kendisinden önce gelen ünsüzü düşürür: *ufa-cık (ufak-cık), küçü-cük (küçük-cük) vb.*

Bu ek bazen da önüne bir vokal alır: *bir-i-cik, az-ı-cık vb.*

Bu ekin bir özel kullanılışı da eşitlik durumu ekinden sonra gelmesidir: *usul-ca-cık, yavaş-ça-cık, ufa-cı-cık vb.*

Bu ekin özellikle sevgi işlevi çok işlek durumdadır. Bu işleviyle en çok iyelik eki getirilerek pek geniş ölçüde kullanılır: *anne-ciğ-i-m, kardeş-ciğ-i-m, Ahmet-ciğ-i-m vb.*

7. -cak-, cek-

Bu da ikinci bir sevgi ve küçültme ekidir: *kuzu-cak, yumur-cak, demin-cek, sevdi-cek vb.*

8. -cağız-, ceğiz-

Küçültme ve sevginin dışında acıma da ifade eder. Yalnız bu acıma ekinin zavallılık işlevi daha kuvvetlidir: *kız-cağız, hayvan-cağız, ev-ceğiz, köy-ceğiz vb.*

Bu ekin bir de *şu-n-cağız, o-n-cağız* gibi kullanışları vardır.

9. -daş-, -taş-

Başlıca işlevleri eşlik, ortaklık ve aitlik, bağlılık ifade etmektir: *ırk-taş, arka-daş, din-daş, soy-daş, meslek-taş, sır-daş, ülkü-daş vb.*

10. -ncı-, -nci-, -ncu-, -ncü-

Sayı isimleri yapmakta kullanılır. İşlevi asıl sayı isimlerinden sıra, derece ifade eden sayı isimleri yapmaktır: *bir-i-nci, iki-nci, yüz-ü-ncü vb.*

Sayılar dışında yine sıra ifade eden bir iki kelimedede de bu ek görülebilir: *kaç-t-nci, son-u-ncu vb.*

11. -ar-, -er-, -şar-, -şer-

İşlevi asıl sayı isimlerinden dağıtma, bölme, ayırma sayı isimleri yapmaktır: *bir-er, dört-er, elli-şer vb.*

12. -z-

Sayı ismi yapan eklerden biridir. Daha çok birden ona kadar olan sayılar arasında kullanılır. İşlevi yakınlık, eşlik ifade eden topluluk isimleri yapmaktır: *iki-z, dört-ü-z, yedi-z vb.*

13. -sı-, -sî-, -su-, -sü-

Bir iki kelimedede görülür. Benzerlik, gibilik ifade eder: *çocuk-su, kadın-sı vb.*

14. -msı-, -msi-, -msu-, -msü-

Bu ek de benzerlik ve gibilik ifade eden bir ektir. Özellikle renk ve tat isimlerinde çok kullanılır: *ağaç-ı-msı, ekşi-msi, mor-u-msu, acı-msı vb.*

15. -mtrak

Bu ek de benzerlik ve gibilik ifade eden eklerden biridir: *acı-mtrak, beyaz-ı-mtrak vb.*

16. -lı (-li-, -lu-, -lü-)-lı (-li-, -lu-, -lü-)

Çift kullanışlı bir ektir. Bu arada bulunma ifade eder. Kısacası "ve" anlamına gelir: *iri-li ufak-lı, gece-li gündüz-lü, ana-lı baba-lı, sağı-lı sol-lu vb.*

17. -layın-, -leyin-

Bu ek eskiden gibilik, eşitlik ifade eden bir çekim eki idi. Bugün birkaç vakit isminde görülür: *sabah-leyin, gece-leyin, akşam-leyin vb.*

18. -cıl-, -cil-, -cul-, -cül-, -çıl-, -çil-, -çul-, -çül-

Sadece üç beş örnek görülür. *Seven* ve *benzetme* anlamı taşır: *ev-cil, ben-cil, balık-çıl, tavşan-cıl, ölüm-cül, kır-çıl, ak-çıl, insan-cıl, av-cıl vb.*

19. -t-

Denklik ifade eder: *yaş-ı-t, eş-i-t, vb.*

20. -I- Benzerlik ifade eder: *yeş-i-l, kız-t-l, vb.*

b- İsimden Fiil Yapım Ekleri:

İsimden fiil yapım ekleri isim kök ve gövdelerinden fiil yapmak için kullanılan eklerdir. Fakat bu ekler gövdelerden fiil yapmakta çok az kullanılır, daha çok köklerden fiil yaparlar. Gövdelerden yapılan çok az sayıdaki fiillerde de ancak çok işlek olanları kullanılabilir. Ayrıca eklendikleri gövdeler genellikle işlek olmayan eklerle yapılmış gövdelerdir.

Bu eklerin ayrı ayrı belirli işlevleri yoktur. Hepsinin ortak işlevi isimleri fiilleştirmektir. Yapılan fiilde bu ekler değil, isim kökü anlamı belirler. Bu ekler böylece isimlerden onlarla ilgili fiiller yapmış olurlar. İşlek olan isimden fiil yapım ekleri şu şekildedir:

1. -la-, -le-

Bu ek Türkçenin en işlek isimden fiil yapma ekidir. Hem olma, hem yapma ifade eden fiiller yapar: *baş-la-, taş-la-, el-le-, gece-le-, üf-le-, hafif-le- vb.*

Bu ekle yapılan bazı fiillerin kendileri kullanılmayıp, onlardan fiilden fiil yapma ekleriyle meydana getirilen şekilleri kullanılır: *can-la-n-, bir-le-ş-, kir-le-t- vb.*

2. -al-, -el-

Bu ek genellikle sıfatlardan fiil yapar. Yaptığı fiiller yalnız "olma" ifade eder: *sağ-al-, dar-al-, kör-el-, yön-el- vb.*

3. -I-

Sıfatlardan olma ifade eden fiiller yapar: *ince-l-, sivri-l-, duru-l- vb.*

4. -a-, -e-

Fazla işlek değildir. İsimlerden yapma veya olma ifade eden fiiller yapar: *yaş-a-, kan-a-, tür-e-, dil-e- vb.*

5. -ar-, -er-

İşleklik sahası sınırlıdır. Daha çok renk isimlerinden fiil yapar: *ağ-ar-, gök-er-, kız-ar-, yeş-er- vb.*

6. -da-, -de-, -ta-, -te-

Ses taklidi isimlerden fiil yapmakta çok işlektir: *fısıll-da-, ışıl-da-, gürül-de-, fıngır-de- vb.*

7. -k-

Bugün yalnız birkaç kelimedede görülür: *aç-ı-k-, geç-i-k-, bir-i-k- vb.*

c- Fiilden İsim Yapım Ekleri:

Fiilden isim yapım ekleri fiil kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan eklerdir. Bu eklerin sayısı çok fazladır. En kalabalık yapım ekleri bunlardır. Bu da Türkçenin fiilden isim yapmaya çok yatkın bir dil olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Türkçede isimlerin büyük kısmının hareket vasfı ile belirtilen isimler olduğunu ortaya koymaktadır. Türkçe gibi fiile dayanan bir dil için bu durum oldukça doğaldır.

Bu eklerin sayıları gibi işleklikleri ve kullanım sahaları da çok geniştir. İşlemlerinde işleklik ve genişlik bakımından çekim eklerine yakın olanları çoktur.

İşlek olan fiilden isim yapım ekleri şu şekildedir:

1. -mak, -mek

Bek bütün fiilden isim yapma eklerinin başında gelir. İşleklik derecesi en geniş bir ektir. Bütün fiil kök ve gövdelerine getirilir.

İşlevi hareket ismi yapmaktır. Fiil kök ve gövdelerine getirilerek onları kullanım sahasına çıkarırlar: *aç-mak, yaz-mak, oku-mak, uyu-mak, gör-mek, bekle-mek, çekil-mek, düşün-mek, sürüklen-mek, ilikle-mek vb.*

Bu ekle yapılan isimler sıfat olarak kullanılamazlar.

Bu ek fiillerin geçici hareket ismini yapar. Bu isimler ancak çok nadir olarak kalıplaşmış kalıcı nesne ismi olurlar: *ye-mek, çak-mak vb.*

2. -ma, -me

İşleklik sahası bütün fiil kök ve gövdelerini içine alan bir ektir. Bu ekin işlevi iş isimleri yapmaktır: *yaz-ma, oku-ma, git-me, yaklaş-ma, oyalan-ma, püskürt-me, ezdir-me, açıklan-ma, veriştir-me vb.*

-mak, -mek'te yürüten canlı bir hareket ifadesi vardır. *-ma, -me*'de ise bu hareketle yapılan iş anlatılır: *yürüme-k-yürüme, kapamak-kapama vb.*

Dolayısıyla *-ma, -me*'de daha belirli bir isim olma vasfı vardır. Bu sebeple böyle isimler *-mak, -mek*'lilerden daha fazla kalıcı nesne ismi olmaya elverişlidirler: *dondur-ma, yaz-ma (eser), dol-ma (yiyecek), iç-me vb.*

Bu ekle yapılan isimler iş isimlerinden başka, bazen kalı niteliği dolayısıyla sıfat olarak da kullanılabilirler: *dol-ma kalem, süz-me göz, kar-ma liste vb.*

3. -ış, -iş, -uş, -üş

Bu ek de bundan önceki iki ek gibi en işlek fiilden isim yapma eklerinden biridir. İşlevi iş ismi yapmaktır: *al-ış, yürü-y-üş, çekil-ış, otur-uş vb.*

4. -m

Bu ek kalıcı nesne ismi yapan işlek fiilden isim yapma eklerinin başında gelir. Fiille ilgili çeşitli nesnelere ismini yapar: *al-ı-m, uçur-u-m, geç-im, öl-ü-m, biç-i-m vb.*

5. -k

Bu ek çok işlek bir fiilden isim yapma ekidir. Harekete uğramış olan, o harekettten doğmuş bulunan veya hareketi yapan çeşitli nesnelere isimlerini meydana getirir: *aç-ı-k, düş-ü-k, dile-k, yat-ı-k, buruş-u-k, yuvarla-k, ele-k vb.*

6. -ak, -ek

Bu ek de çok işlek bir ektir. Fiilin tesirinde kalan çeşitli nesnelere isimlerini yapar. Ayrıca abartma ifadesi de taşır: *at-ak, dön-ek, kaç-ak, tapın-ak, dayan-ak, ürk-ek vb.*

7. -n

Oldukça işlek bir ektir. Yapanı, olanı ve yapılan ifade eder: *tüt-ü-n, ek-i-n, gel-i-n vb.*

8. -gı, -gi, -gu, -gü, -kı, -ki, -ku, -kü

Çok işlek bir ektir. Daha çok yapma ifade eden fiillere gelir. Çeşitli isimler yapar: *say-gı, sar-gı, ser-gi, bil-gi, büz-gü, gör-gü, duy-gu, sor-gu, biç-kı, bas-ki, iç-ki, kes-ki vb.*

9. -ga, -ge

Örnekleri çok fazla değildir: *bil-ge, dal-ga, böl-ge, süpür-ge, vb.*

10. -gın, -gin, -gun, -gün, -kın, -kin, -kun, -kün

İşlek bir ektir. Esas itibarıyla de tek heceli fiillere getirilir. Görevinde bir büyültme, bir aşırılık anlamı vardır, abartma ifade eder: *dal-gın, az-gın, dar-gın, yetiş-kin, eriş-kin, küs-kün, alış-kın, bay-gın, gir-gin, ol-gun, piş-kin, coş-kun, aş-kın, düz-gün, üz-gün vb.*

11. -gan, -gen, -kan, -ken

İşlek bir ektir. Tek heceli fiillere getirilmez. Kuvvetli bir abartma, bir aşırılık ifade eder: *alın-gan, sıkıl-gan, konuş-kan, somurt-gan, çekin-gen, giriş-ken vb.*

12. -gıç, -giç, -guç, -güç

Fazla işlek değildir. Birkaç örnekte görülür: *dal-gıç, bil-giç, başlan-gıç, süz-geç vb.*

13. -gaç, -geç, -kaç, -keç

Bundan önceki ekin bir eşidir: *yüz-geç, kıs-kaç, utan-gaç vb.*

14. -ıcı, -ici, -ucu, -ücü

Fazlalık, devamlılık anlatır: *al-ıcı, ver-ici, uç-ucu, gör-ücü vb.*

15. -ı, -i, -u, -ü

Çok işlek bir ektir: *yaz-ı, dikil-i, ört-ü, kok-u vb.*

Sıfat Fiil Ekleri: Yapım ekleri ile çekim ekleri arasında bir yer işgal ederler. Bazen çekim eki durumundadırlar: *gel-en, gid-en* gibi. Fakat kalıcı isim yapınca tam bir fiilden isim yapma eki durumuna geçerler. Bu sebeple onları da yine isim yapma eklerine ilave etmemiz gerekir.

16. -an, -en

Çok işlektir. Az sayıda kalıcı isim yapar: *kır-an vb.*

17. -ar, -er

Geçici isim yapmakta işlektir: *koş-ar (adım), geç-er (akçe)* gibi. Az sayıda kalıcı isim de yapar: *gid-er, kes-er vb.*

18. -r

Geçici isim yapmakta çok işlektir: *yürü-r, bil-i-r vb.* Kalıcı isim yapması azdır: *gel-i-r, yat-t-r vb.*

19. -mış, -miş, -muş, -müş

Geçici isim yapmakta çok işlektir: *susa-mış, oku-muş* gibi. Az miktarda kalıcı isim yapar: *geç-miş, dol-muş, ye-miş vb.*

20. -dık, -dik, -duk, -dük, -tık, -tik, -tuk, -tük

Geçici isim yapmakta işlektir: *duyulma-dık, gel-dik-i vb. bil-dik, tanı-dık* gibi kalıcı isimler de yapar.

21. -acak, -ecek

Geçici isim yapmakta çok işlektir: *açıl-acak, görül-ecek vb.* Yer yer kalıcı isim de yapar: *yak-acak, giy-ecek vb.*

22. -maz, -mez

Geçici isim yapmakta çok işlektir: *bit-mez, çık-maz vb.* Bazı kalıcı isimler de yapar: *sol-maz, yıl-maz vb.*

ç- Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Fiilden fiil yapma ekleri fiil kök ve gövdelerine getirilerek onlardan fiil yapan eklerdir. Sayıları azdır. İşleklik dereceleri çok geniştir. Bu eklerin bir vasfı da belirli işlevlerinin mevcut bulunmasıdır. İşlek olan fiilden fiil yapım ekleri şu şekildedir:

1.-ma-, -me-

-imek fiili dışındaki bütün fiillere getirilir. Olumlu fiillerden olumsuz fiiller yapar: *yap-ma-, gül-me-, de-me- vb.*

2. -n-

Kendi kendine yapma veya olmak ifade etmektedir. Bazen geçişli bazen da geçişsiz fiiller yapar: *al-t-n-, aç-t-n-, döv-ü-n- vb.*

Bu ek -n- sesi ile biten fiil köklerine getirilmez.

Dönüştülük eki -n-den başka bir de edilgenlik eki -n- vardır. Dönüştülük: ara-n (çok arandı). Edilgenlik: ara-n- (her taraf arandı) vb.

3. -l-

Edilgenlik ifade eder: *dur-u-l-, gör-ü-l-, de-n-i-l- vb.*

4. -ş-

Ortaklaşma ve oluş ifade eder: *vur-u-ş-, çek-i-ş-, at-t-ş-, dayan-t-ş-, gül-ü-ş-, bekle-ş-, gel-i-ş-, iyile-ş- vb.*

5. -r-

Yapturma ve oldurma ifade eder. Tek heceli fiillere getirilir: *göç-ü-r-, aş-t-r-, köp-ü-r-, yat-t-r- vb.*

6. -t-

Çok işlektir: *uza-t-, dire-t-, inci-t-, az-t-t-, ak-t-t- vb.*

7. -dır-, -dir-, -dur-, -dür-, -tır-, -tir-, -tur-, -tür-

En işlek eklerden biridir: *ye-dir-, aç-tır-, yağ-dır-, bul-dur-, as-tır-, koş-tur- vb.*

8. -ar-, -er-

İşlek olmayan bir oldurma ekidir: *kop-ar-, gid-er- vb.*

Ettirgenlik Ekleri: En çok dört ek üst üste gelebilir. Daha fazlası normal değildir: *geç-i-r-t-, geç-i-r-t-tir-, geç-i-r-t-tir-t- vb.*

2- Çekim Ekleri Nelerdir?:

Kökün veya kelimenin anlamında değişiklik yapmayı kelimeleri kullanılış sahasına sokan eklerdir. Çekim ekleri anlama etki etmezler, köke ve kelimeye yeni bir anlam katmazlar. Fakat bir ifade katarlar. Bu ifade öteki kelimelerle ilgi ifadesidir. "Ev-den geldim." Cümlesindeki -den eki ilgi ifadesidir ve evin anlamını değiştirmemektedir.

A- İsim Çekim Ekleri Nelerdir?:

1- **Çokluk eki:** İsimlerin çokluk şekillerini ifade eder. -lar, -ler: *kitap-lar, çocuk-lar, araba-lar, ev-ler, gece-ler, sergi-ler vb.*

2- **İyelik ekleri:** "İye" Türkçede "sahip" anlamına gelir. İyelik ekleri ismin karşılıdığı nesnenin bir kişiye veya nesneye ait olduğunu gösteren çekim ekidir. Bunlar nesneyi bir sahibe bağlayan eklerdir. İyelik ekleri altı şahsa göre çekimlenebilmektedir. Yani getirildikleri isimlerin *ben, sen, o .biz, siz, onlar* şeklindeki sahipliklerini ifade ederler.

baba-m	defteri-m
baba-n	defter-in
baba-sı	defter-i
baba-mız	defter-imiz
baba-nız	defter-iniz
baba-ları	defter-leri

3- Durum ekleri: Bu ekler ismi bazen isme, bazen fiile bazen de edata bağlar:

<i>Okul-a gitti.</i>	<i>Evden gelmiş.</i> (fiile bağlamış)
<i>kitab-ın kapağı</i>	<i>bahçe-nin yolu</i> (isme bağlamış)
<i>orman-a karşı</i>	<i>sen-in kadar</i> (edata bağlamış)

Türkçedeki isim durum ekleri şunlardır:

a- Yalın durum: İsmi başka bir kelimeye bağlı olmadığını gösteren haldir. Tekil, çoğul ve iyelik şekli yalın durumdur: *okul, baba-sı, yollar vb.* Okul teklik yalın durumu, *yollar* çokluk yalın durumu, *babası* iyelik yalın durumudur. Demek ki, yalın durum isimlerin durum eki getirilebilen şekilleridir.

b- İlgî durum eki: (-ın, -in, -un, -ün, -nın, -nin, -nun, -nün)

çocuğ-un	defter-in
evler-in	anne-nin
yol-un	masa-nın
yokuş-un	akıl-in
onlar-in	uykusu-nun

c- Yükleme durum eki: (-ı, -i, -u, -ü)

kapı-yı	taşlar-ı
babam-ı	göz-ü
yol-u	sözlerim-i

ç- Yönelme durum eki: (-a, -e)

okul-a	bakkal-a
dağlar-a	biz-e

d- Bulunma durum eki: (-da, -de, -ta, -te)

ev-de	çocuk-ta
tepeler-de	akıl-da

e- Ayrılma durum eki: (-dan, -den, -tan, -ten)

karşı-dan	soy-dan
biz-den	türk-ten
çiçek-ten	bilenler-den

f- Beraberlik durumu: (-la, -le)

gönül-le kalbimle
araba-y-la ekmek-le

g- Eşitlik Araç Durumu: (-ca, -ce, -ça, -çe)

insan-ca on-ca
ben-ce ardın-ca

h- Yön Gösterme durumu: (-ra, -re, -arı, -eri)

son-ra iç-eri
dış-arı il-eri

4- Soru eki: (mı, mi, mu, mü)

Hem isimlere hem de fiillere getirilir.

okul mu çocuk mu
öğrenciler mi rüya mı

5- Bildirme Eki: (-dır, -dir, -dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür)

B- Fiil Çekim Ekleri Nelerdir?:

Fiil çekim ekleri, fiil kök ve gövdelerindeki hareketleri kişi ve nesnelere bağlamak, isimler ile fiiller arasında geçici anlam ilişkileri kurmak için kullanılan eklerdir.

Türkçede fiil çekimi, fiil kök ve gövdelerine şekil ve zamanı içine alan kip eki ile şahıs eklerinin getirilmesiyle karşılaşılır.

1- Şekil ve Zaman (Kip) Ekleri: Fiil kök ve gövdeleri de isimler gibi çekim ekleriyle kullanım alanına çıkabildikleri için bunların da çekim eklerine ihtiyacı vardır. Fiillere gelen şekil ve zaman ekleri, bu oluş ve kılışın ne zaman ve nasıl gerçekleştiğini bildiren eklerdir.

Çekimli fiillerdeki oluş ve kılış biçimi kip terimi ile karşılaşılır. Demek oluyor ki bütün çekimli fiillerde şekli içine alan bir kip vardır. Ancak, bir kısım fiil çekimlerinde, zaman kavramı kipin içine girmiştir. Bu nedenle bu türlü çekimlerde, kipin içinde aynı zamanda zaman ifadesi de yer almış bulunmaktadır. Bundan dolayı da şekil ve zaman ekleri *kip ekleri* diye adlandırılır.

Türkiye Türkçesinde iki çeşit kip vardır: Bildirme kipleri ve tasarlama kipleri.

a- Bildirme Kipleri: Bildirme kipleri, fiilin gösterdiği işin ya olup bittiğini, ya olmakta olduğunu yahut da olacağını gösteren kiplerdir. Bu kipler şu şekildedir:

1- Belirli Geçmiş Zaman:

gel-di-m
gel-di-n
gel-di

gel-dik
gel-di-niz
gel-di-ler

2- Belirsiz Geçmiş Zaman

gel-miş-im
gel-miş-sin
gel-miş
gel-miş-iz
gel-miş-siniz
gel-miş-ler

3- Geniş Zaman

gel-ir-im
gel-ir-sin
gel-ir
gel-ir-iz
gel-ir-siniz
gel-ir-ler

4- Şimdiki Zaman

sev-iyor-um
sev-iyor-sun
sev-iyor
sev-iyor-uz
sev-iyor-sunuz
sev-iyor-lar

5- Gelecek Zaman

bil-ecek-im
bil-ecek-sin
bil-ecek
bil-ecek-iz
bil-ecek-siniz
bil-ecek-ler

b- Tasarlama Kipleri: Tasarlama kipleri, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın daha gerçekleşmemiş; ancak, tasarlanmış olduğunu bildiren kiplerdir.

1- İstek Kipi

1. şahısta zaman içinde emir çekiminde bir anlam kayması olmuştur ve 1. şahıs emir çekimi istek 1. şahıs için kullanılır olmuştur. Yoksa tarihi dönemlerde ve ağızlarda istek için şu kullanıma rastlanır: *gel-e-m, gel-e-k vb.*

koş-a-yım
koş-a-sın
koş-a
koş-a-lım
koş-a-sınız
koş-a-lar

2- Şart Kipi

Bu şeklin yalnız başna kullanıldığında istek anlamı da yüklendiği kesindir. Bu yüzden şart anlamı birleşik çekimlerde daha açıktır: *gel-ecek-se-m, koş-ar-sa-nız vb.*

yaz-sa-m
yaz-sa-n
yaz-sa
yaz-sa-k
yaz-sa-nız
yaz-sa-lar

Gereklilik Kipi

bul-malı-yım
bul-malı-sın
bul-malı
bul-malı-yız
bul-malı-sınız
bul-malı-lar

Emir Kipi

koşayım
koş
koş-sun
koşalım
koş-un/koş-unuz
koş-sunlar

2- Şahıs Ekleri: Şahıs ekleri çekimli fiillerdeki oluş ve kılışların kim ya da kimler tarafından yapıldığını gösteren eklerdir. Bilindiği üzere fiillerdeki soyut nitelikli oluş ve kılışlar, ancak bunlara şahıs eklerinin getirilmesiyle biçimlenip

somutlaşabilmekte, bu oluşların kişi ve nesnelere olan doğal bağlantısını kurabilmektedir.

Türkiye Türkçesinde teklik ve çokluk biçimleriyle altı türlü şahıs eki vardır.

Teklik 1. Şahıs Ekleri

-m/-im, -im, -um, -üm: bildi-m, bilir-im, biliyor-um, bilecek-im, bilmiş-im, bilmeli-y-im vb.

Teklik 2. Şahıs Ekleri

-n / -sın, -sin, -sun, -sün: bildi-n, bilir-sin, bilecek-sin, bilmiş-sin, bilmeli-sin vb.

Teklik 3. Şahıs Ekleri

Bu şahıs, eksizdir. Emir kipi (*al-sın, bil-sin vb.*) dışındaki bütün kipler bir şahıs eki almadan üçüncü şahısı karşılarlar: *bildi, bilir, biliyor, bilecek, bilmeli vb.*

Çokluk 1. Şahıs Ekleri

-k / -ız, -iz, -uz, -üz: tuttu-k, tutar-ız, tutuyor-uz, tutacak-ız, tutmuş-uz vb.

Çokluk 2. Şahıs Ekleri

-nız, -niz, -nuz, -nüz / -sınız, -sınız, -sunuz, -sünüz: okudu-nuz, okur-sunuz, okuyor-sunuz, okuyacak-sınız vb.

Çokluk 3. Şahıs Ekleri

vardı-lar, varır-lar, varıyor-lar, varacak-lar, varmalı-lar vb.

3- Soru Eki: İsimlerde olduğu gibi yine ünlü uyumuna giren *mı / mu?* e-kiyle karşılaşılır. Yalnız ekin fiildeki yeri açısından kiplere göre bazı değişiklikler göze çarpar. Örneğin *gittin mi?* gibi belirli geçmiş zaman kipinde *mı?/mu?*, eki şahıs ekinden sonra geldiği halde, *gelir misin?* gibi geniş ve gelecek zaman kiplerinde, kip eklerinden sonra, şahıs eklerinden önce gelir. Ekin öncelik ve sonralık durumu birleşik kip çekimlerinde de görülür: *verdiniz miydi?, verirler miydi?, veriyor muydu?, verecekler miydi?, verecekler miymiş? vb.*

5- TÜRKÇENİN KELİME TÜRLERİ NELERDİR?

Türkiye Türkçesinin söz varlığını oluşturan malzemeyi şekil bilgisi açısından değerlendirirken bunlar, *anlamlı kelimeler* ve *görevli kelimeler* şeklinde iki gruba ayırmak mümkündür.

1- Anlamlı Kelimeler:

Anlamlı kelimeler kendi içinde iki grupta incelenir:

a- İsimler ve isim soylu kelimeler

b- Fiiller ve fiil soylu kelimeler

2- Görevli Kelimeler:

Görevli kelimeler kendi içinde üç grupta incelenir:

a- Edatlar

b- Bağlaçlar

c- Ünlemler

A- Anlamlı Kelimeler Nelerdir?:

a- **İsimler ve İsim Soylu Kelimeler:** İsimler, sıfatlar, zamirler ve zarflar bu gruba girerler.

1. **İSİM:** Evrendeki canlı ve cansız bütün varlıklar ile insan zihnindeki somut veya soyut kavramları, tek tek veya tür olarak karşılayan kelimelere *isim* denir. İsimler kendi içinde üç alt sınıfı oluşturur:

a- **Somut ve Soyut İsimler:** Duyu organlarıyla görüp kavranılabilen ve doğada somut olarak var olan varlık ve nesnelere isimlerine *somut isim* denir: *ağaç, araba, ayran, ev, dağ, göl, menekşe, aslan, tavşan, Mehmet, Salih, Fatma* vb.

Görünürde madde olarak var olmayan, yalnız zihinde tasavvur olarak var olan kavram ve niteliklere karşılık olan isimlere *soyut isim* denir: *akıl, anlayış, fikir, erdem, iyilik, keder, sevgi, melek, cin, peri, şeytan* vb.

b- **Özel İsimler, Cins İsimler:** Somut isimler içinde ayrı bir yeri olan özel bir yeri olan özel isimler, benzerleri bulunmayan yaratılıştaki tek olan varlıklara verilen isimlerdir. Kişi adları, hayvan adları, millet, devlet, topluluk, boy, aşiret, kıta, ülke, ırmak, dil, din, mezhep, tarikat, kurum, kuruluş, saray, köşk, otel, cami, gemi, gazete, dergi vb. adlar özel adlardır: *Fikret, Feride, Galip Bey, Hatice Hanım, Fransızlar, Osmanlı Devleti, Türkmenler, Çepniler, Marcarca, Budizm, Müslümanlık, Türk Standartları Enstitüsü, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Milliyet gazetesi, Türk Dili dergisi, Milli Folklor dergisi* vb.

Cins isimleri ise bir varlık ya da nesneyi göstermez. Aynı türden olan canlı ve cansız bütün varlık, nesne ve kavramlara verilen ortak adlardır: *bahçe, dirsek, çiçek, oda, hava, inek, cadde, kedi, taş, rüzgâr* vb.

c- **Oluş ve Kılış İsimleri:** Herhangi bir varlık ya da nesneyi göstermeyen, yalnızca bir oluşun, bir kılışın ve bir durumun ismi olan isimlerdir. Bu sebeple hareket isimleri şeklinde de adlandırılır. Bu isimler fiil kök ve gövdelerine -mak, -mek / -ma, -me / -ış, -iş, -uş, -üş eklerinin getirilmesiyle oluşturulur: *saçmak, saçılmak, düzelmek, giymek, giyinmek, gecikmek, koşturmak, yaklaşmak; danışma, deneme, konuşma, yanılma; açış, davranış, görüş, yalvarış* vb.

2- **SIFAT:** Sıfatlar özellik isimleridir. Türkçede tek başına sıfat diye bir şey yoktur. Her sıfat aynı zamanda bir isimdir. Bir özellik ismi, isim gibi de kullanılır, sıfat gibi de kullanılır. Örneğin *ağaç, ev, çiçek gibi kırmızı, büyük, güzel* kelimeleri de birer isimdir. Bir özellik ismi başka bir ismin önüne gelip onu nitelirse, sıfat tamlaması yaparsa sıfattır. Tek başına olunca bir isimden başka bir şey değildir.

Bu sebeple bütün sıfatlar isim gibi kullanılabilirler. Buna karşılık özellik ifade eden bir isim de sıfat gibi kullanılabilir. Gerçekten özellik ifade etmeyen isimler sıfat olarak kullanılamazlar. Bunların başında özel isimler gelir. Sonra -

mak, -mek, -li, -iş, -iş'li, -gı, -gi'li fiilden yapılmış isimler de sıfat olamazlar: Ali, gitmek, yürüyüş, görgü, biçki gibi.

İki çeşit özellik vardır: Bir nesnenin iç özelliği, bir de nesnenin dış özelliği. Nesnenin iç özelliği kendi bünyesine yapışık olan özelliğidir. Dış özellik ise nesnenin kendi bünyesine bağlı olmayan özelliğidir. Örneğin *beyaz elbise* de, *bu elbise* de sıfat tamlamasıdır. *Beyaz* sıfatı da bu sıfatı da *elbisenin* bir özelliğini göstermektedir. Ancak *beyaz, elbisenin* ayrılmaz bir parçasıdır, bir iç özelliğidir. Fakat *bu, elbisenin* bünyesine yapışık değildir. Elbise uzağa konulursa, o elbise olur. Çünkü *bu, elbisenin* dış özelliğidir.

İşte sıfatlar böyle iç ve dış özellik ifade etmelerine göre ikiye ayrılırlar: *Niteleme sıfatları, belirtme sıfatları*.

a- Niteleme Sıfatları: Nesnelere bünyesinde bulunan özellikleri gösteren kelimelerdir: *beyaz (elbise), aç (hayvan), doğru (söz) vb.* Örneklerden de görüldüğü gibi niteleme sıfatları iki çeşittir: nesne vasfı gösteren sıfatlar, hareket özelliği gösteren sıfatlar.

Nesne sıfatları kalıcıdır: *beyaz, eski vb.*

Hareket sıfatları geçicidir: *geçen, gelecek vb.*

Böyle, şöyle, öyle sözcükleri addan önce gelirse niteleme sıfatı, fiilden önce gelirse zarf olur:

Sıfat

böyle insan görmedim.

şöyle bir şey aklıma geldi.

Zarf

böyle dedi.

şöyle de söyleyebilir miyiz?

b- Belirtme Sıfatları: Nesnelere dış özelliklerini belirten sıfatlardır. Nesnelere dış belirtileri onların yerleri, sayıları, soru durumları ve belirsizlik durumlarıdır. İşte belirtme sıfatları da bu belirtme şekillerine göre dörde ayrılırlar: *İşaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları, belirsizlik sıfatları*.

1- İşaret Sıfatları: İşaret sıfatları, nesnelere yerlerini işaret ederek belirten kelimelerdir. Bunlar tek başlarına işaret zamirleridir: *bu, şu, o, ol, şol, işbu*.

bu, şu, o sözcükleri bir adın yerine kullanıldıkları zaman önad değil zamir olurlar:

Bu, benim kitabımdır.

Şu kim?

Bu, şu, o sıfatları çokluk eki almaz. Ancak, bu sıfatlardan sonra gelen adlar çokluk eki alır. Gösterme sıfatları bu bakımdan da gösterme zamirlerinden ayrılır:

İşaret Sıfatı

Bu kitapları masaya koy.

Şu kitaplar senin mi?

Şu sorulara cevap ver.

İşaret Zamiri

Bunları masaya koy.

Şunlar senin mi?

Şunlara cevap ver.

2- Sayı Sıfatları: Nesnelere sayılarını bildirerek belirten kelimelerdir. Sayı sıfatları beş çeşittir: *Asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları, topluluk sayı sıfatları.*

Asıl Sayı Sıfatları: bir, yirmi, bin, beş yüz bin, bir milyon, üç milyar beş yüz milyon gibi.

Sıra Sayı Sıfatları: *birinci, doksanıncı, sonuncu, ortanca vb.*

Üleştirme Sayı Sıfatları: *birer, on biner, onar bin vb.*

Kesir Sayı Sıfatları: *üçte bir, yüzde altı, binde yedi vb.*

Topluluk sayı sıfatları: *ikiz, üçüz vb.*

3- Soru Sıfatları: Soru sıfatları nesnelere soru halinde belirten sıfatlardır ve şunlardır: kaç, hangi, ne, nasıl, nice, neredeki.

Soru sıfatları, bazen soru cümlesi yapmaz:

Kaç defa uyardım, beni dinlemedi.

Kaç yere gittiyse eli boş döndü.

“Ne” soru sıfatı, ünlem gibi kullanılır:

Ne insan be !

Ne akıl ama !

“Ne” soru sıfatıyla kurulmuş bazı cümleler, aynı zamanda olumsuzluk belirtir:

Ne zararı var ? (Hiçbir zararı yok)

Ne yararı var? (Hiçbir yararı yok)

Bazı soru sıfatları, daha önce de belirtildiği gibi, ismin yerini tutunca soru zamiri olur:

Soru Sıfatı

Sınıfta kaç öğrenci var?

Hangi kitapları alıyorsunuz?

Ne kadar para verdiniz?

Soru Zamiri

Kaçı sınıfta?

Hangilerini alıyorsunuz?

Neyin var?

4- Belirsizlik Sıfatları: Belirsizlik sıfatları, nesnelere belirsiz olarak belirten sıfatlardır. Belirsizlik sıfatları nesnelere bilhassa sayılarını, miktarlarını, hangisi olduğunu belirsiz bir şekilde ifade ederler. Belirsizlik sıfatı olarak kullanılan başlıca isimler şunlardır: *bir, bütün, başka, bazı, çoğu, çok, falan, filan, falanca, hiç, fazla, az, birçok, böyle...böyle, hiçbir, birkaç, her vb.*

3- ZARF: Zarflar yer, zaman, durum, nitelik, soru ve miktar isimleridir. Zarflar da yine başka kelimelerle ilişki durumunda sözkonusu olan kelime çeşididir.

Yavaş yürü.

Çok konuşma.

İstanbul'dan dün geldi.

Bugün İzmir'e gidiyor.

Zarf asıl fiilin önüne gelen, fiile etki eden, fiilin anlamını değiştiren kelimedir. İşte fiilin anlamını değiştirmekte kullanılan buna elverişli olan isimler yer, zaman, durum, nitelik, soru ve miktar isimleridir. Onun için bu isimler zarf başlığı altında ayrıca ele alınmaktadır.

Zarflar fiille ilişkide çekimsiz olan, çekim eki almayan kelimelerdir. Örneğin, *ileri gitmek* sözünde *ileri* zarftır, fakat *ileriye gitmek* sözünde *ileriye* kelimesi zarf değildir. Doğrudan doğruya isimdir; çekim eki almıştır.

Zarfların çeşitleri şunlardır: *Yer ve yön zarfları, zaman zarfları, durum zarfları, ölçü zarfları, soru zarfları, niteleme zarfları, gösterme zarfları.*

a- Yer ve Yön Zarfları: Eylemin anlamını, yer ve yön bakımından etkileyen sözcüğe *yer ve yön zarfları* denir.

Onu *yukarı* çıkarınız.

Oynamak için *dışarı* çıktılar.

İçeri girmeyin.

b- Zaman Zarfları: Eylemin anlamını zaman kavramıyla sınırlayan zarfa *zaman zarfı* denir. Bunlar zarf olarak kullanılan çeşitli zaman isimleridir: *dün, şimdi, gene, artık, sonra, ilkin, geç, erken, çabuk, bazen, gündüz, gece, şimdilik, kışın, yazın, demin, geceleyin, akşamüstü, bazı, önce, hâlâ, birdenbire, derken, erkenden, zaman zaman, sabah sabah vb.*

Geceleyin bir ses böler uykumu

İçim ürpermeyle dolar-Nerdesin? (A. Kutsi Tecer)

Mayıs *derken* haziran

Derken temmuz *derken* ağustos *derken* eylül

Gitti gider 1952. (O. Rıfat)

Zaman zaman buraya da uğrar.

Sabah sabah canımı sıkma.

Çabuk ol.

Biraz çabuk ol.

3- Durum Zarfları: Bunlar, durum ve tavır ifade eden zarflardır. Hal ve tavır, nasıllık nicelik ifade eden her isim, durum zarfı olarak kullanılabilir. Onun için bunların sayıları sınırsızdır: *iyi, yavaş, güzel, kardeşçe, iyicene, durmaksızın, böyle, şöyle, öyle, nasıl, niçin ve niye vb.*

4- Miktar Zarfları: Bir fiilin, bir fiilimsinin, bir sıfatın ya da bir başka zarfın anlamını azlık çokluk bakımından etkileyen zarfa *miktar zarfları* denir.

Çok yeme.

Az çalışmışsın.

Daha çok çalışmalısın.

Bu kadar umutsuz olma.

Biraz daha sabret.

5- Soru Zarfları: Bir fiilin, bir fiilimsinin anlamını soru yoluyla açıklayan zarfa denir.

Niçin yanıt vermiyorsunuz?

Neden susuyorsun?

Sizi daha *ne kadar* bekleyeyim?

Buraya *nasıl* gelmişler?

6- Niteleme Zarfları: Bir fiilin, bir sıfatın ya da bir başka zarfın anlamını nitelik bakımından etkileyen sözcüklere niteleme zarfı adı verilir.

Böyle konuşmayın.

Öyle yapmayın.

Çok iyi çalışmış.

Ne olursa olsun, kararımdan dönmeyeceğim.

Ne dersene de, sana inanmıyorum.

Sana inanır mıyım *hiç*? *Elbette* inanmam.

7- Gösterme Zarfları: Bir fiilin, bir adın, bir sıfatın ya da bir başka zarfın anlamını gösterme yoluyla sınırlayan sözcüklere *gösterme zarfı* denir:

İşte deniz görüldü.

Ta nereden geliyorum.

İşte şurada oturuyoruz.

Al sana bir fırsat daha.

"*Al* sana bir aksilik daha."

4- ZAMİR: Zamirler isim cinsi arasında en değişik kelimelerdir. Bunların diğerlerinden farkları şu altı nokta etrafında toplanabilir: 1) anlam, 2) genişlik, 3) kelime yapma, 4) iyelik, 5) çekim, 6) edatlara bağlanma.

1- Anlam bakımından aradaki fark zamirlerin aslında tek başlarına, başlı başına ele alındığında anlamsız olmalarıdır. Zamirler örnek olarak *toprak*, *kalem* gibi bir nesnenin adı değildir. Kelime olarak bir eşya, bir varlık karşılamazlar. Demek ki zamirler isim değil, ismin yerini tutan kelimelerdir.

2- Zamirler her şahsın ve her varlığın yerini tuttukları için kendileri kelime olarak anlamsız, fakat kapsamı çok geniş kelimelerdir. Bir "o" zamiri, bir "bu" zamiri her nesneyi temsil edebilir; onları gösterebilir.

3- Zamirlerin diğer isimlerden bir farkı da kelime yapımına onlar kadar elverişli olmamalarıdır. Ancak bir ikisi yapım eki alır: *ben-lik*, *sen-lik*, *ben-siz*, *ben-cil vb.*

4- Zamirler iyelik eki almazlar. (*Bu için ben-i, sen-i, o-su, vb. yok.*)

5- Zamirlerin diğer isimlerden en büyük farkı ise çekim sırasında kök değiştirmeleridir: *ben-bana*, *sen-sana vb.*

Türkçe eklemeli bir dildir. Çekim sırasında kök değişmez. İşte bu konuda zamirler böylece çok büyük bir istisna teşkil etmektedirler.

6- Zamirler edatlara bağlanırken diğerlerinden farklı olarak ek alırlar: *ben-im, sen-in için vb.*

Bütün bu farklar zamirlerin isim cinsi içinde çok değişik bir yeri olduğunu göstermektedir. Ama yine de zamirler isim cinsi içinde kelimelerdir. Çünkü:

a- Temsil ve işaretle de olsa, diğer isimler gibi yine nesne karşılırlar.

b- Zamirler de yine isimler gibi çekilir: ben-den, bu-nu gibi.

c- Kelime gruplarından ve cümlelerde isim işlevi görürler, isim işlevi ile kullanılırlar, isim vazifesi görürler.

Zamirlerin çeşitleri şunlardır: *Şahıs zamirleri, işaret zamirleri, soru zamirleri, belirsizlik zamirleri.*

a- Şahıs Zamirleri: Bunlar varlıkları şahıslar hâlinde temsil eden kelimelerdir. Bütün varlıklar üç şahısta toplanır, üç şahıs oluşturur: *Konuşan, dinleyen, adı geçen.* Bunlara dil bilgisinde birinci şahıs, ikinci şahıs, üçüncü şahıs adı verilir.

Şahıslar teklik de olabilir, çokluk da. Böylece teklik ve çokluk olarak üçerden altı şahıs var demektir. Bunları karşılayan altı zamir vardır:

Teklik	1. şahıs	Konuşan	Ben
	2. şahıs	Dinleyen	Sen
	3. şahıs	Adı geçen	O
Çokluk	1. Şahıs	Konuşanlar	Biz
	2. şahıs	Dinleyenler	Siz
	3. şahıs	Adı geçenler	Onlar

Zamirler çekim sırasında kök değiştirdikleri için çekimlerini de gözden geçirmekte fayda vardır.

1- Şahıs zamirlerinin *ilgi durum* ekli şekli şöyledir:

benim	senin	onun
bizim	sizin	onların

2- Şahıs zamirlerinin *yükleme/belirtme durum* ekli şekli şöyledir:

beni	seni	onu
bizi	sizi	onları

3- Şahıs zamirlerinin *yönelme durum* ekli şekli şöyledir:

bana	sana	ona
bize	size	onlara

4- Şahıs zamirlerinin *bulunma durum* ekli şekli şöyledir:

bende	sende	onda
bizde	sizde	onlarda

5- Şahıs zamirlerinin *ayrılma durum* ekli şekli şöyledir:

benden senden ondan
bizden sizden onlardan

6- Şahıs zamirlerinin *eşitlik durum* ekli şekli bugün şöyledir:

bence sence onca
bizce sizce onlarca

Şahıs zamirleri isimlerden farklı olarak bugün ile, için, gibi, kadar edatlarına ilgi şeklinde bağlanır.

ile	Benimle (benim ile) bizimle	seninle sizinle	onunla onlarla
gibi	benim gibi bizim gibi	senin gibi sizin gibi	onun gibi onlar gibi
için	benim için bizim için	senin için sizin için	onun için onlar için
kadar	benim kadar bizim kadar	senin kadar sizin kadar	onun kadar onlar kadar

Şahıs zamirlerinin ikinci tipi durumunda dönüşlülük zamirleri bulunur. Dönüşlülük zamirleri kendi kelimesinin iyelik şekillerinden ibarettir.

Bu *kendi* kitabın mı?

Ben sana *kendi* kalemimi vereceğim.

İyelik Eki	Belirtme Durumu Eki	Yönelme Durumu Eki	Bulunma Durumu Eki	Ayrılma Durumu Eki
kendi-m	kendim-i	kendim-e	kendim-de	kendim-den
kendi-n	kendin-i	kendin-e	kendin-de	kendin-den
kendi-si	kendisi-ni	kendisi-ne	kendisi-nde	kendisi-nden
kendi-miz	kendimiz-i	kendimiz-e	kendimiz-de	kendimiz-den
kendi-niz	kendiniz-i	kendiniz-e	kendiniz-de	kendiniz-den
kendi-leri	kendileri-ni	kendileri-ne	kendileri-nde	kendileri-nden

b- İşaret Zamirleri: Bunlar işaret ederek, göstererek nesnelere karşılık gelen kelimelerdir. İşaret zamirleri şunlardır:

bu şu o
bunlar şunlar onlar

"bu" yakın, "şu" uzak işaret zamiridir. Çoklukları da böyledir.

İşaret zamirlerinin çekimleri:

a- İlgî durum ekli şekli şöyledir:

bunun şunun onun
bunların şunların onların

b- Belirtme durum ekli şekli şöyledir:

bunu şunu onu
bunları şunları onları

c- Yönelme durum ekli şekli şöyledir:

buna şuna ona
bunlara şunlara onlara

d- Bulunma durum ekli şekli şöyledir:

bunda şunda onda
bunlarda şunlarda onlarda

e- Ayrılma durum ekli şekli şöyledir:

bundan şundan ondan
bunlardan şunlardan onlardan

f- Eşitlik durum ekli şekli şöyledir:

bunca şunca onca
bunlarca şunlarca onlarca

İşaret zamirleri de *ile, için, gibi* edatlarına ilgi durum eki ile bağlanırlar:

ile	bununla (bunu ile) bunlarla	şununla şunlarla	onunla onlarla
gibi	bunun gibi bunlar gibi	şunun gibi şunlar gibi	onun gibi onlar gibi
için	bunun için bunlar için	şunun için şunlar için	onun için onlar için
kadar	bunun kadar bunlar kadar	şunun kadar şunlar kadar	onun kadar onlar kadar

Şura, bura, ora sözcükleri de birer gösterme zamiridir:

Buraya gel !

Orada ne var?

Gösterme zamiri de, her zamir gibi, bir adın, bir isim öbeğinin hatta bazen bir cümlenin yerini tutar:

Şundan (şu elmadan, üzümden...) bir kilo ver.

Bugün tahtayı silme sırası senindir.

Bunu bilmiyordum.

Bazen *böyle, öyle, şöyle* sözcükleri de gösterme zamiri gibi kullanılır:
Böyleleri etraflarına zarar verir.

Ben *öylelerini* çok gördüm.

c- Soru Zamirleri: Bunlar nesnelere soru şeklinde temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan zamirlerdir. Nesnelere sormak için kullanılırlar.

İki soru zamiri vardır: *kim, ne (kimler, neler)*

Kim insanlar için kullanılan soru zamiridir: *kim geldi?, kime verdi? vb.*

Ne insanın dışında kalan canlı, cansız varlıklar için kullanılır: *sütü ne içti?, neyi götürdün? vb.*

Asıl soru zamiri olan *kim* ve *ne*'den başka soru sıfatlarının iyelik şekilleri de soru zamiri olarak kullanılabilir: *hangisi, kaçınıcı, kaçınıcı vb.*

-ki ekli soru sıfatları da tek başına soru zamiri olurlar: *neredeki, kimdeki, nerdeki vb.* *Kiminki* ve *neyinki*'ni de buraya eklemek mümkündür.

ç- Belirsizlik Zamirleri: Belirsizlik zamirleri, nesnelere belirsiz şekilde temsil eden zamirlerdir: *kimse, herkes.*

Türkçede bu iş daha çok belirsizlik zamiri gibi kullanılan iyelik şekilleri ile karşılanır: *biri, başkası, hepsi, bazısı, kimi, kimisi, birisi, hepimiz, birkaçı, birçoğu, herbiri, hiçbiri vb.*

Falan, filan, falanca, filanca, şey. kelimeleri de tek başlarına kullanılıncaya belirsizlik zamiri vazifesi görürler.

-ki sıfat ve zamir yapma eki ile yapılan kelimeler de birer belirsizlik zamiri gibi kullanılır: *öteki, beriki, deminki, dağdaki, alttaki, benimsi, seninki vb.*

b- Fiiller ve Fiil Soylu Kelimeler

1- FİİL (Eylem): Fiiller oluş, kılış ve durum bildiren kelimelerdir. İsimler bağımsız birer kelime oldukları halde, fiiller bağımlı kelime türleridir. Çünkü bunların karşıladıkları iş ve hareketler ancak adlarla olan ilişkileri ile ortaya çıkmaktadır. *Kaç-* yalnız başına soyut bir kavramdır. Ama *işten kaç-* denirse, *kaçmak* hareketi bir anlam kazanmış olur.

Gramerde ve yazı da fiiller *bil-, çat-, bildir-, gözük-, gözle-* biçimlerinde yalın durumları ile gösterilir. Ancak konuşmada bunlar, sonlarına *-mak, -mek* isim-fiil eki eklenmiş birer hareket adı olarak adlandırılır: *almak, bitirmek, gülmek, doymak vb.*

Fiilleri yapıları, içerikleri, anlamları, kılışları ve çatıları bakımından sınıflandırmak mümkündür. Bu bağlamda fiiller yapıları bakımından üç grupta değerlendirilir:

1. Yapıları Bakımından Fiiller:

a- Basit Fiiller

b- Türemiş Fiiller

c- Birleşik Fiiller

a- Basit Fiiller: Kendi içlerinde daha basit öğelere ayrılamayan ve genellikle tek heceli olan kök fiillerdir. *al-, an-, biç-, bul-, çal-, gör- vb.*

Türkiye Türkçesinde bugün daha basit kök hecelere ayrılmadığı veya kök biçimleri kullanımdan düştüğü için iki heceli fiiller de vardır: *ara-, çevir-, dağıt-, döşe-, işit-, okşa-, solu-, tanı-, vb.*

b- Türemiş Fiiller: İsimlere veya fiil kök ve gövdelerine çeşitli türetme ekleri getirilerek türetilmiş olan fiillerdir: *boş+a-, yaş+a-, gec+ik vb.*

c- Birleşik Fiiller: Bir isim ya da isim soylu bir kelimeyle *et-, edil-, ol-, olun-, eyle-, kıl-, kılın-, yap-, vb.* yardımcı fiillerin bir araya gelerek anlamca kaynaşmasından oluşmuş birleşik yapıdaki fiillerdir. *alt et-, belli et-, kabul edil-, mecbur edil-, açılmış ol-, yok ol-, affolun-, namaz kıl-, kabul eyle-, donakal-, geçiriver- vb.*

Yeterlilik fiilinin olumsuzluğu da bu anlamda birleşik fiil oluşturur: *gelemedim, yapamadı vb.*

2- İçerikleri Bakımından Fiiller:

Fiiller içerikleri bakımından da üç grupta değerlendirilir:

a- Oluş Bildiren Fiiller

b- Bir Kılış veya Kılınış Bildiren Fiiller

c- Durum ve Tasvir Bildiren Fiiller

a- Oluş Bildiren Fiiller: Cümlede yüklem gösterdiği işin olma niteliği taşıdığını, yapılan işin yapana yöneldiğini gösteren ve nesneye ihtiyaç duyurmayan fiillerdir: *benze-, buruş-, coş-, kızış-, ol-, piş-, sarar-, sol-, taş- vb.*

b- Bir Kılış veya Kılınış Bildiren Fiiller: Bu türde fiiller yüklem gösterdiği işi yapma niteliği taşıdığından, yapının dışında bir nesneye yönelmiştir. Bu nedenle de bir nesneyi etkileyen ve nesne isteyen fiillerdir: *aç-, belle-, besle-, böl-, çiz-, diz-, döv-, ger-, giy-, kovalar-, ölç-, vb.*

c- Durum ve Tasvir Bildiren Fiiller: Bir oluş ve kılışı değil, bir durumu ya da takınılan bir tavrı gösterirler. Genellikle de geçişsiz olurlar: *bat-, bez-, bık-, gücen-, inle-, sevin-, solu-, titre-, uyur-, üşür-, yapış-, vb.*

3- Anlamları Bakımından Fiiller:

Fiillerin çok geniş bir bölümü kendi başlarına birer anlam taşıdıkları halde bir bölümü yalnız başlarına bir anlam taşımazlar. Ancak isim veya isim soylu bir kelime ile birleşerek bir anlam kazanırlar. Fiiller bu yönleriyle iki grupta incelenir:

a- Esas Fiiller

b- Yardımcı Fiiller

a- Esas Fiiller: Tek başına bir anlamı olan fiillerdir. *anlat-, atıl-, doy-, kaytar-, parla-, sindir-, uzaklaş- vb.*

b- Yardımcı Fiiller: Bunlar ancak isimler ve isim soylu kelimelerle anlam kazanan fiillerdir: *et-, edin-, eyle-, ol-, bul-, bulun-, kıl-, kılın vb.*

inat et-, israf et-, kabul et-, iş edin-, arz eyle-, emreyle-, mecbur ol-, pişman ol-, iş bul-, yol bul-, -istekte bulun-, namaz kıl-, vb.

4- Çatıları Bakımından Fiiller:

Fiilde çatı, fiil kök ve gövdesinin anlamca herhangi bir değişikliğe uğramadan fiilden fiil türeten bazı eklerle genişletilerek cümledeki *özne* ve *nesne* ile olan bağlantısı açısından geçirdiği değişikliktir. Çatı ekleri, fiil kök ve gövdelerinden sonra, fiil çekim eklerinden önce gelirler.

a- Fiil Nesne Bağlantısı Açısından Geçişli ve Geçişsiz Fiiller: Türkçede fiiller geçişli ve geçişsiz olmak üzere iki alt gruba ayrılır. Fiillerdeki geçişlilik özelliği doğrudan doğruya cümle içindeki fiil nesne bağlantısından kaynaklanan bir özelliktir.

• Geçişli Fiiller: Nesne alan, nesne almaya elverişli olan fiillerdir. “Yapma” ve “etme” bildiren fiiller geçişli fiillerdir. Bunlar *kimi? veya neyi?* sorularına da yanıt oluştururlar. *bil-, bul-, çal-, del-, doyur-, ele-, geç-, gör-, işlet-, say-, sıyr-, yolla-, vb.*

• Geçişsiz Fiiller: Nesne istemeyen, “olma” ve “oluşma” bildiren fiillerdir. *ak-, art-, belir-, coş-, darıl-, dön-, eri-, göç-, kaç-, kork-, piş-, şiş-, vb.*

b- Fiil Özne Bağlantısı Açısından Çatı Ekleri ve İşlevleri: Çatı konusu fiil-özne bağlantısı ele alındığında Türkiye Türkçesinde beş çatı türü ortaya çıkar:

• Etken Çatı: Çatı eki almamış kök ve gövde durumundaki geçişli ve geçişsiz fiiler etken çatılıdır. Çünkü bu fiillerin hepsi de cümlede birer özneye ihtiyaç duyuru: *aş-, at-, bak-, belir-, del-, din-, eksil-, kaç-, kurtul-, vb.*

• Edilgen Çatı: -l-, ve -n-ekleriyle kurulan çatılara edilgen çatı denir. Bu çatının asıl eki -l’dir. Bu ek -l ünsüzü ve ünlü ile biten fiillerde bir ses uyumsuzluğu yaratacağından, böyle durumlarda bu uyumsuzluğu önlemek için edilgenlik eki olarak -n- eki de kullanılır. *aç-ıl-, at-ıl-, bağla-n-, bekle-n-, böl-ün-, çal-ın-, de-n-il-, dön-ül-, geç-il-, göm-ül-, vb.*

• Öznesiz Çatı: Öznesi olmayan çatı türüdür. Edilgen çatı, geçişli fiillerden kurulduğu halde, öznesiz çatı yine aynı eklerle geçişsiz fiillerden kurulur. *acı-n-, başla-n- vb.*

• Dönüştü Çatı: Bir işin kendi kendine yapıldığını ya da yapılan işin yapana döndüğünü gösteren çatılardır. *ara-n-, besle-n-, boşa-n-, çek-in-, del-in-, gez-in-, giy-in-, kaş-ın-, vb.*

• İşteş Çatı: Fiil kök ve gövdelerine -ş- ekinin getirilmesiyle oluşturulur. İşteş çatılarda başlıca iki temel görev yer alır.

1- Bir işin, bir kılışın, birden fazla kişi tarafından karşılıklı olarak yapıldığını gösterir. *anla-ş-, bak-ı-ş-, boğ-u-ş-, it-i-ş-, kucakla-ş-, öde-ş-, öp-ü-ş-, vb.*

2- Bir işin, bir kılışın birden çok kişi tarafından toplu olarak yapıldığını gösterir. *ağla-ş-, böl-ü-ş-, gül-ü-ş-, koş-u-ş- vb.*

• Ettiiren Çatı: “Yapma”, “etme” bildiren geçişli fiiller ile “olma” bildiren geçişsiz fiilleri, “yapma”, “yaptırma” ve “ettirme” bildiren geçişli fiiller durumuna getiren bir çatı türüdür. Bu çatı *-t- / -dır, -dir, -tur, -tir, -dur, -dür, -tur, -tür / -r- / -ar, -er / -dar, -der, -tar, -ter / -iz, -iz, -uz, -üz* ekleriyle kurulur. Bu eklerin hepsinde de işlev aynıdır. *al-dır-, çal-dır-, biç-tir-, dön-dür-, yıl-dır-, ağar-t-, ak-ı-t-, başa-t, sark-ıt-, göç-ür-, piş-ir-, karış-tır-, görüş-tür-, em-(i)z-i-r- vb.*

2- Fiilimsiler

a- İsim Fiiller: Fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş ve kılışları bir şahıs ve zaman bağlı olmadan gösteren ve isim gibi kullanılan fiil şekilleridir. *-mak, -mek, -ma, -me, -ış, -iş, -uş, -üş* ekleriyle kurulur ve fiillerin adı olurlar. *bekle-mek, kolaş-mak, gülümse-mek-, ısın-mak, boğuş-ma, diren-me, saklan-ma, aç-ış, bekle-y-ış, dön-üş, gözle-y-ış vb.*

b- Sıfat Fiiller: Sıfat fiiller, fiillere sıfat fiil ekleri getirilerek yapırlar. Sıfat fiil ekleri şunlardır:

• -an, -en

Geniş zaman sıfat fiilidir: *gel-en, yap-an, başla-y-an vb.*

• -r, -ar, -er

Geniş zaman sıfat fiilidir: *gel-i-r, geç-er, tut-ar (el) vb.*

• -mış, -miş, -muş, -müş

Geçmiş zaman sıfat fiili yapar: *yan-muş (kömür), susa-mış (insan) vb.*

• -dik, -dik, -duk, -dük, -tık, -tik, -tuk, -tük

Geçmiş zaman sıfat fiili yapar: *bil-dik, geç-tiğ-i, koş-tuk-ları vb.*

• -acak, -ecek

Gelecek zaman sıfat fiilidir: *veril-ecek, al-acağ-ı-nız vb.*

• -maz, -mez

Olumsuz geçmiş zaman sıfat fiilidir: *din-mez (ağrı), bit-mez vb.*

• -ası, -esi

Gelecek zaman sıfat fiilidir: *yıkıl-ası, geber-esi, öpülesi eller vb.* Daha çok hiddet ve bedduada kullanıldığı görülür.

c- Zarf Fiiller: Zarf fiiller hareket hâli ifade eden fiil şekilleridir.

Çekimlenmeyen fiil şekilleridir. Ne isim, ne fiil çekim eki alırlar. Kelime ilişkilerinde ve cümlede zarf olarak kullanılırlar. Hareket hâlinde başka özellikle bazıları devamlılık, zaman ve sebep gibi zarf işlevlerini de ifade ederler. Bir görevi de birleşik fiil yapmaktır. Fiil kök ve gövdelerine zarf fiil ekleri getirilerek yapırlar.

Zarf fiil ekleri şunlardır:

• -a, -e

Bugün bu ek çift kullanılır: *koş-a koş-a, gid-e gid-e vb.*

Tek kullanıldığı zaman birleşik fiil yapar: *çek-e bil, çık-a gel vb.* Yalnız, saatlerde “geç-e, kal-a” diye tek olarak kullanılmaktadır.

- -i, -ı, -u, -ü

Yalnız birleşik fiil yapmakta kullanılır: *al-ı ver, çek-i ver, sor-u ver, gör-ü ver vb.*

- -ıp, -ip, -up, -üp

Çok işlek bir zarf fiil ekidir: *gel-ip, uyu-y-up, gör-üp vb.*

- -arak, -erek

Çok işlektir: *koş-arak, başla-y-arak, gül-erek vb.*

- -ınca, -ince, -unca, -ünce

Çok işlektir. Hareket hâlinde başka bilhassa zaman işlevi belirlidir: *yap-ınca, gid-ince, oku-y-unca, düş-ünce vb.*

Devam ve kadarlık görevinde yanına “kadar” edatı getirilmektedir: *yakala-y-ınca-y-a kadar, unut-unca-y-a kadar vb.*

- -alı, -eli

Bir devamlılık zarf fiilidir: *gel-eli, otur-alı vb.* “beri” edatı ile çok kullanılır: *gideli beri, göreliden beri vb.*

- -madan, -meden

Olumsuz zarf fiil ekidir. Çok işlektir: *bil-meden, konuş-madan vb.*

- -ken

Ek fiilin zarf fiil ekidir: *i-ken* gibi. Diğer fiillerin sonuna gelip birleşik gerundium yapar: *gelir-ken, yapar-ken vb.*

- dıkça, -dikçe, -dukça, -dükçe, -tıkça, -tikçe, -tukça, -tükçe gibi.

-dık, -dik sıfat fiil ekiyle eşitlik ekinin birleşmesinden oluşur. Zarf fiil gibi kullanılmaktadır: *git-tikçe, susa-dıkça, vur-dukça, bil-dikçe vb.*

B- Görevli Kelimeler Nelerdir?

1- EDAT: Yalnız başlarına anlamları olmayan, isimlerden ve sisim soylu kelime gruplarından sonra gelerek anlam açısından onlara sıkı sıkıya bağlanan, işlev açısından da eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran kelimelerdir. *gibi, kadar, için, ile, göre, doğru, başka, dolayı, beri, karşı, ötürü, öte, itibaren, nazaran vb.*

Edatlar kendi içlerinde şu şekilde sınıflandırılırlar:

- a- Yapı ve kökenleri bakımından
- b- Kullanılış biçimleri bakımından
- c- Görevleri bakımından

a- Kökenleri Bakımından Edatlar: Türkçe kökenli edatlar ve yabancı kökenli edatlar olmak üzere iki gruba ayrılır. Türkçe kökenliler: *gibi, için, önce,*

bakıma, başka vb. Yabancı kökenliler: kadar, mertebe, beraber, itibaren, mukabil, nazaran, rağmen vb.

b- Kullanılış Biçimleri Bakımından Edatlar: Edatlar elendikleri isimlere ya yalın olarak ya da çeşitli çekim ekleri alarak gelirler. Bu sebeple edatlar kullanılış biçimleri bakımından kendi içlerinde yalın durum isteyen edatlar, zamirlerden sonra ilgi hali isteyen edatlar, yönelme ve çıkma durumu isteyen edatlar şeklinde sınıflandırılabilir. *buz gibi, taş gibi, çalışmak için, yol için, tebeşir ile, çocuk diye, el kadar, yetecek kadar, gitmek üzere, ayak üzeri, senin gibi, bunun gibi, bizim kadar, şunun için, devlete göre, İstanbul'a kadar, emeğine karşılık, vb.*

c- Görevleri Bakımından Edatlar: Edatlar bu bakımdan "ilgi, benzerlik, tıpkılık, denklik, birliktelik, vasıta, miktar, derece, uygunluk, nispet, karşılaştırma, zıtlık, yön gösterme, öncelik sonralık" ilişkisi kuran edatlar olmak üzere çeşitli gruplara ayrılır. *babasına ait, konuya ilişkin, çocuklar gibi, yaprak misali, bundan gayri, kendisi ile, sabahki kadar, tüy kadar, şartlara göre, bilmediğim için, neden dolayı, bundan dolayı, gelmediğinden ötürü, sana karşı, iyiliğe karşılık, ağızına kadar, dünden beri, vb.*

2- BAĞLAÇ: Birbirine eş durumdaki kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve bazen de paragrafları şekil ve anlam açısından birbirine bağlayan, bunlar arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran kelimelerdir. Bağlaçların özellikleri şu şekildedir:

a- Bağlaçlar da edatlar gibi tek başına anlamları olmayan, görevli kelimelerdir.

b- Bağlaçlar, yüklenmiş oldukları birbirinden ayrı işlevlerde söze birtakım anlatım incelikleri kattıkları için, bağladıkları öğelerin anlamlarını ve anlatım güçlerini artırır.

c- Bağlama işlevinden gelen özellikleri dolayısıyla, kelime, kelime grupları ve cümleler arasında anlatım bütünlüğü, sözde süreklilik sağlarlar.

ç- Başka kelime sınıflarından alınmış edat, zaman zarfı, zarf fiil gibi kelimeler cümlede bazen bağlaç olarak kullanılabilirler halde, bağlaçlar başka bir kelime sınıfına geçemez.

d- Bağlaçlar, isim soylu öteki anlamlı kelime sınıflarında görüldüğü gibi cümlede özne, nesne, tümleç ve yüklem görevi yapamazlar.

1- Kökenlerine Göre Bağlaçlar: Bağlaçlar kökenlerine göre yabancı kökenli bağlaçlar, karışık kökenli bağlaçlar ve Türkçe kökenli bağlaçlar şeklinde üç gruba ayrılır.

Yabancı kökenli bağlaçlar, Türkçeye Arapça ve Farsçadan girmiş olan bağlaçlardır. *adeta, aksi halde, aksine, ama, amma velâkin, bahusus, bilakis, esasen, fakat, galiba, hatta, illâ, lâkin, meselâ, zaten vb.*

Türkçedeki bağlaçların bir kısmı da Arapça, Farsça ve Türkçe bağlaçların birbirine karışması yoluyla oluşmuş karışık yapıtlı bağlaçlardır. *belki, belkim,*

demek ki, illâ ki, mademki, meğerse, ne var ki, ne yazık ki, sadece, sanki, şüphesiz vb.

Türkçe bağlaçların sayısı ise oldukça fazladır. *açıkçası, ancak, anlaşılan, ardından, ayrıca, bakalım, bakarsın, besbelli, bile, bir de, böylelikle, bununla birlikte, dahi, derken, doğrusu, gerek...gerek, ister...ister, ne...ne, ne demek, nedense, nitekim vb.*

2- Şekil Bilgisi Açısından Bağlaçlar: Bağlaçlardan bazıları tek kelimeden oluşur. *açıkçası, aksine, ancak, belki, çünkü, da, dahası, derken, eğer, herhalde, hem, ile vb.*

Bazı bağlaçlar ise şekilce isim tamlaması, edat grubu, sıfat-fiil grubu, zarf fiil grubu ve ünlem grubu şeklindedir. *aksi halde, aynı şekilde, baka bir deyişle, bilindiği üzere, bildiğim kadarıyla, bu durumda, bundan başka, bundan dolayı, daha doğrusu, diğer yandan vb.*

Yalın ya da iki kelimeden oluşan bağlaçların bir kısmı da iki veya daha çok cümleyi karşılaştırma yoluyla birbirine bağladıkları için, aynı bağlacın iki veya daha çok tekrarına dayanır. *bazen...bazen, belki...belki, bir ...bir, bir... bir de, bir yandan... bir yandan, da...da, hem...hem, ister...ister vb.*

3- İşlevlerine ve Cümledeki Yerlerine Göre Bağlaçlar:

Pekiştirme ve nöbetleşme gösteren edatlar ve cümle bağlayıcı edatlar olmak üzere iki gruba ayrılır:

a- Pekiştirme ve Nöbetleşme Gösteren Edatlar: *da, dahi, bile, hem, hem de vb.; bazen...bazen, bazı...bazı, bir...bir, biri...öbürü, kâh...kâh, kimi...kimi vb.*

b- Cümle Bağlayıcı Edatlar: *bakmış ki, baktı ki, bildiğim kadarıyla, diyelim ki, gerçi, mademki, sözüm ona, tutalım ki, belki...belki, ama, fakat, lakin vb.*

2- ÜNLEM: Ünlemler söz içinde konuşanın "acıma, beğenme, sevinme, çaresizlik, korku, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, kıskançlık, pişmanlık, özlem" gibi çok çeşitli duygularını dile getirmeye, karşısındakilere seslenmeye, cevap vermeye, onları onaylamaya, reddetmeye ve tabiattaki sözleri taklit yoluyla türetmeye yarayan sözlerdir. *aa!, aboo, aferin, aşk olsun, ayol, be, bre, başüstüne, ey, eyvah, haydi, hişt, hoppala, huu, ohaa, pist, tüh, vaah, vay, yoo, yazık, hayhay, tövbe tövbe vb.*

Ünlemler kökenleri, ses ve kelime yapıları ile nitelikleri ve görevleri açısından üç şekilde sınıflandırılır.

Ünlemler genellikle insanın duygu ve heyecanlarını dışa vuran sözler oldukları için, köken bakımından büyük bir bölümü Türkçedir. Ancak Türkçeye yabancı dillerden geçen bazı ünlemler de vardır. *aferin, Allah Allah, aman, aman be, aşk olsun, bravo, bre, mere, elveda, eyvah, eyvallah, hâşâ, inşallah, vb.*

KELİME İNCELEMELERİ

dağlardan	: dağ-lar-dan
dağ	: isim kökü
-lar	: çokluk eki
-dan	: isim çekim eki, ayrılma durum eki
arasından	: ara-sı-n-dan
ara	: isim kökü
-sı	: 3. Teklik şahıs iyelik eki
-n	: zamir n'si
-dan	: isim çekim eki, ayrılma durum eki
bakarlardı	: bak-ar-lar-dı
bak-	: fiil kökü
-ar	: geniş zaman eki
-lar	: 3. çokluk şahıs eki
-dı	: belirli geçmiş zaman eki
-bakarlardı	: 3. çokluk şahıs eki, geniş zaman hikâyesi
duyulur	: duy-u-l-u-r
duy-	: fiil kökü
-u-	: bağlayıcı ünlü
-l-	: fiilden fiil yapma eki
-u-	: bağlayıcı
-r-	: geniş zaman eki, 3. tekil şahıs
Türkleştirilmek	: Türk-le-ş-tir-il-mek
Türk	: isim kökü
-leş-	: isimden fiil yapma eki
-tir	: fiilden fiil yapma eki
-i-	: bağlayıcı ünlü
-l-	: fiilden fiil yapma eki
-mek	: fiilden isim yapma eki, isim-fiil eki
çocuklarımıza	: çocuk-lar-ı-mız-a
çocuk	: isim kökü
-lar	: çokluk eki

-i-	: bağlayıcı ünlü
-mız-	: isim çekim eki, 1. çokluk şahıs iyelik
-a	: isim çekim eki, yönelme durum eki

yorgun gözümün halkalarında : yor-gun göz-ü-m-ün halka-lar-ı-n-da

yor-	: fiil kökü
-gun	: fiilden isim yapma eki
-göz	: isim kökü
-ü-	: bağlayıcı ünlü
-m-	: isim çekim eki, 1. teklik şahıs iyelik
-ün	: isim çekim eki, ilgi durum eki
-halka	: isim kökü
-lar-	: çokluk eki
-ı-	: 3. teklik şahıs iyelik eki
-n	: zamir n'si
-da	: isim çekim eki, bulunma durum eki

iyileşiyor	: iyi-le-ş-i-yor
iyi	: isim kökü
-le	: isimden fiil yapma eki
-ş	: fiilden fiil yapma eki
-i	: bağlayıcı ünlü
-yor	: şimdiki zaman eki, 3. teklik şahıs

geldikçe	: gel-dikçe
gel-	: fiil kökü
-dikçe	: zarf-fiil eki

inceleyerek	: ince-le-y-erek
ince	: isim kökü
-le	: isimden fiil yapma eki
-y	: kaynaştırma ünsüzü
-erek	: zarf-fiil eki

konuşmacıların	: konuş-ma-cı-lar-ın
konuş-	: fiil kökü
-ma	: fiilden isim yapma eki
-cı	: isimden isim yapma eki

-lar : çokluk eki
-ın : isim çekim eki, ilgi durum eki

bakabilsek : bak-a-bil-se-k
bak- : fiil kökü
-a : zarf, fiil eki
-bil : fiil kökü, yeterlilik fiili
-se : şart eki
-k : 1. çokluk şahıs eki

kalacaksın : kal-acak-sın
kal- : fiil kökü
-acak : gelecek zaman eki
-sın : 2. teklik şahıs eki

yavrucuğum : yavru-cuk-u-m
yavru : isim kökü
-cuk : isimden isim yapma eki
-u- : bağlayıcı ünlü
-m : 1. teklik şahıs iyelik eki

onun arkadaşlarına : o-n-un arka-daş-lar-ı-n-a
o : isim kökü
-n- : zamir n'si
-un : isim çekim eki, ilgi durum eki

arka : isim kökü
-daş : isimden isim yapma eki
-lar- : çokluk eki
-ı- : 3. teklik şahıs iyelik eki
-n : zamir n'si
-a : isim çekim eki, yönelme durum eki

IV. BÖLÜMLE İLGİLİ SINAMA SORULARI

1) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde, birleşik sözcüğü oluşturan sözcüklerin her ikisi de gerçek anlamını yitirmiştir?

- a) Akşamüstü burada oturur ve güneşin batışını izlerdik.
- b) Sabah erken saatlerde dershaneye kadar yürürdük.
- c) Babamla Yeşilırmak'ın kıyısında balık tutardık.
- d) Akciğerlerimize tertemiz havayı çekip konuşurduk.
- e) Bahçemizde açan horozibiği çiçeklerine dokunmaya kıyamazdım.

"Çocukluk yıllarımda oyuna çok düşkün olduğum için, kitaplarla geç tanıştım."

2) Altı çizili sözcüklerden hangisi, yapısı bakımından ötekilerden farklıdır?

- a) çocukluk
- b) oyuna
- c) düşkün
- d) olduğum
- e) tanıştım

*Ellerde, dudaklarda, ıssız yazılarda
Akşamları gerili aylara takılıyor
Yaralı hayvanlar gibi soluyor
Bun alıyor, kaçıp gitmek istiyor
Yollar ya da anılar boyunca*

3) Yukarıdaki dizelerde aşağıdakilerden hangisi yoktur?

- a) Hal eki almış birden fazla sözcük
- b) Birden fazla türemiş sözcük
- c) Fiilden isim yapan ek
- d) İsimden isim yapan ek
- e) Bileşik sözcük

4) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bileşik sözcük, bir isim tamlamasının kaynaşmasıyla oluşmuştur?

- a) Tarlayı biçerdöverle yeni sürdüler.
- b) Kitabından kopan sayfaları tutkalla yapıştırdı.
- c) Üzerinde devetüyü bir manto vardı.
- d) Üzerimizde akbabalar uçuşuyordu.
- e) Çukurova bu mevsimde sivrisinekten geçilmez.

5) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcüğün kökü, tür yönüyle ötekilerden farklıdır?

- a) Bu saatlerde uçak İstanbul'a varmış olmalı.
- b) Okulda buluşup topluca sinemaya gidecektik.
- c) Yayıncılığımız çağdaş eserlerle güçleniyor.
- d) Kurultayda önemli kararlar alındı.
- e) Uzun süredir oğlum ... bir haber alamamış.

6) "Ayakkabı, ustabaşı, doğumevi" bileşik sözcüklerinin ortak özelliği aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Sadece birinci sözcükler gerçek anlamlarını yitirmiştir.
- b) Sözcüklerin hepsi gerçek anlamlarında kullanılmıştır.
- c) Sözcüklerin hepsi gerçek anlamlarının dışında kullanılmıştır.
- d) Bütün sözcükler tür kayması yoluyla oluşturulmuştur.
- e) Bütün sözcükler, belirtisiz isim tamlamasının kaynaşmasıyla oluşmuştur.

"Gece vakti sokaklarda gezinmek ve yağmur altında ıslanıp seni düşünmek ne hoş."

7) Bu cümlede yapım eki almış kaç sözcük vardır?

- a) 3
- b) 4
- c) 5
- d) 6
- e) 7

8) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcük, kökünün türü bakımından ötekilerden farklıdır?

- a) Çocuğun odasına gizlice girmişti.
- b) Bu kampanya, müşterilere birçok seçenek sunuyor.
- c) Kitaptan üç bölüm daha okuduk.
- d) Genç dalgıç dünya rekoru kırmıştı.
- e) Bu eski yapı valilik binası olarak kullanılmıştı.

9) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili birleşik sözcük ötekilerden farklı yolla oluşmuştur?

- a) Annenin yaptığı suböreği harikaydı.
- b) Gökyüzü kızıl bir ışıkla donanmış gibiydi.
- c) Tüm bahçeyi katırtırnağı, pelitotu sarmıştı.
- d) Son defilede ilkbahar rüzgârları esmişti.
- e) Misafirlere gülsuyu ikram ediyorlardı.

Duman, ışık, dağılan bağırılmalar, düşen dizeler

Ölüm çılgılığıyla doldursun durgunluğunun ufkunu

10) Bu dizelerdeki kaç tane türemiş sözcük vardır?

- a) 6
- b) 7
- c) 8
- d) 9
- e) 10

11) "Sanatçı çağının problemlerini eserlerinde yansıtır." cümlesinde aşağıdakilerden hangisi yoktur?

- a) Çoğul eki
- b) İsmi belirtme durum eki
- c) İsmi bulunma durum eki
- d) İyelik eki
- e) İsmi yönelme durum eki

12) Aşağıdaki cümlelerin hangisinin yüklemi isimden tünemiş bir fiildir?

- a) Adamın kesilen parmağı durmadan kanıyordu.
- b) Bu duruma hepimiz çok üzüldük.
- c) O, hepimizin takdirini toplayan bir öğrenciydi.
- d) Onunla bu konuda bir daha görüşmeyeceksin.
- e) İş için dilekçeyle başvurur, diye yazıyordu.

Her taşı can pahasına

Kazanılan vatanda

Yaşıyorum, mutluyum

Gezerim her ilinde

Köyünde, yaylasında

13) Yukarıdaki dizelerde iyelik eki almış kaç sözcük kullanılmıştır?

- a) 2
- b) 3
- c) 4
- d) 5
- e) 6

14) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcüğün kökü, tür yönüyle diğerlerinden farklıdır?

- a) Yeni çevresinde uyumsuzluk yaşaması oldukça doğaldı.
- b) Yaşadığı yoksulluk yüzünden gittikçe sessizleşiyor.
- c) Artık sevimsizlik sınırlarını aştığını düşünüyorum.
- d) Aramızdaki kırgınlık elbet bir gün geçecek.
- e) Bilimsellik gerçeği hiç değiştirmeden incelemektir.

15) Aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili sözcüklerin yapısını inceleyiniz, eklerini bulup bu eklerin türlerini belirtiniz.

Yazılı sınav yapmıyoruz, günahı boyunlarına, ama Shakespeare'in adını doğru yazacak üç kişi çıkarsa aralarında, şapkamı yerim!

Şunu yazanlar, yazarlar, edebiyatçılar, düşünürler için söylüyorum:

Dil bilinci kişiye soluk alma doğallığına yerleşmeli; dili, kişinin en değerli, en temel varlığı (servet anlamında) olmalı; o dilin içinde yaşamak, onu kullanmak, onu işlemek, onu savunmak, korumak vazgeçilmez bir zevk, bir aşk, bir tutku haline gelmeli.

Şu da, okuması yazması olan herkes için: Sınav kağıdı yazan, ödev yapan öğrenci, rapor yazan, bildirir hazırlayan bilim adamı, haber yazan gazeteci, gazeteye ölüm ya da teşekkür ilanı veren vatandaş, oğluna mektup yazan ana, el ilanı dağutan dükkan sahibi, uyarı levhası yazdıran belediye, kapıya not bırakan konuk için.

Anadilini her yerde, her zaman doğru kullanmak, doğru yazmak bir lüks, bir fantezi değildir. Bir onur şorunudur.

Bugün bu çorba gibi dille iyi-kötü anlaştığımızı zannediyoruz: yarın zannetmemi-ze bile olanak kalmayacak.

Başınızı ağrıttım, biraz da içinizi kararttım belki ama; söyler misiniz bu ortamda, bir eleştirmen olarak, bir düşünce insanı olarak, "yetişen yeni okur kuşaklar" için bir şeyler yazmanın abesle işiğal'den başka bir anlamı olabilir mi?

Bir ülkenin yazarları çizerleri, sanatçıları yalnızca entelektüeller için mi üretim yapmalılar?

Niçin otuz beş yaşının üstündeki orta kültür ve eğitim düzeyindeki herkese ulaştı-
rabildiğiniz sesiniz, bu yaşın altındakilerin yalnızca çok meraklı, çok entelektüel, üstün
başarılı olanlarına ulaşabilsin? Bu kopukluk çok ağır, çok vahim bir toplumsal hasta-
lığa işaret ediyor.

Tedavisi çok zaman alacak, önünün alınması çok radikal kararları zorunlu kılacak
bir hastalık bu.

Türkiye'nin, tarihinin hiçbir döneminde toplumsal üstyapı bakımından bu kadar
ağır ve bu kadar sinsi bir hastalık yaşamadığını düşünüyorum.

Önceliklerimiz düşünülürken; 21. yüzyıl teknolojisinin olanaklarından optimum öl-
çüde yararlanmak, siyasal konjonktürde menfaatlerin korunduğu onurlu bir yer almak,
iktisadi büyümeyi hızlandırmak, çağı yakalamak elbette hedeflenecek.

Ama "globalleşme" sarhoşluğu içinde, eğitim ve kültür sorunlarımızın - ufak tefek
revizyonlarla halledilebileceği zehabıyla- ikinci-üçüncü-beşinci plana atılması, gaset-
lerin en derini, en karanlığı olacaktır.

Ne yapıyorsak, insan için değil mi? Peki insanımızın insanlığının yirmi beş, bile-
mediniz elli yıl ömrü kalmışsa?

Yakındığımız bu vahim hastalık, bugünün toplumunu kırıp geçirdiği yetmiyormuş
gibi, bağışıklık sistemimizi hepten çöktürmüşse? "Bizden sonra tufan" olmasına gönlü-
müz, bilincimiz, vicdanımız razı gelecek mi?

Metin: Kültürsüzlükte Boğulmak, Füsun AKATLI

V. BÖLÜM

TÜRKÇENİN CÜMLE BİLGİSİ

1- CÜMLE NEDİR?

Dil bilgisi kurallarına göre oluşturulmuş yargı bildiren birimlere *cümle* denir. Anlamlı dil birlikleri olan kelimelerin, kelime gruplarının çeşitli yardımcı öğelerin ve çekim eklerinin yardımıyla bir düzen içinde belli kurallara göre bir araya gelerek meydana getirdikleri dizi, cümleyi oluşturur. Böyle bir dizinin kurulmasındaki amaç ise, karşılıklı haberleşmeyi sağlayacak anlaşılır bir ifade elde etmek, karşısındakine bir bilgiyi, bir düşünceyi aktarmaktır.

Sözlü olarak bir düşüncenin başkalarına aktarılmasında başka faktörler de rol oynar. Doğru ve gerektiği biçimde vurgulama, duraklama ve tonlama bu faktörlerin başında gelir. Yazı ile bir düşüncenin başkalarına aktarılmasında ise, yazım kuralları bir başka etken olarak dikkati çeker.

A- Cümlelerin Özellikleri Nelerdir?

1- Cümle, yargı, zaman ve şahıs kavramını birlikte taşıyan "Tanışyorum." veya "Nişanlıyız." örneklerinde olduğu gibi bir kelimedenden oluşabilir. Bunun yanında cümle, birden çok yargı veya bir esas yargıya bağlı birçok yan yargı da içerebilir.

2- Kelimelerin yan yana dizilişi bir anlam ifade etmez. Diğer bir ifadeyle isimler veya fiiller çekimlenmemişse, kendisinden önce ve sonra gelen kelimelerle belli kurallar çerçevesinde ilişkilendirilmemişse bunlardan anlamlı bir dizi elde etmek mümkün değildir.

3- Çekimli bir fiil cümlelerin esas ögesidir. Cümledeki kelimeler ve ekler bu esas ögeye uyar. *Boyamak* fiilinin yüklem olduğu bir cümlede *ayakkabı* nesnesi "*Ayakkabıyı boyadım.*" şeklinde -y-ı belirtme durum ekini alır. Aynı fiil edilgen çatı eki eklenerek kullanıldığında -y-ı belirtme durum ekine gerek kalmaz, cümle "*Ayakkabı boyandı.*" şeklini alır.

4- Cümlede en önemli öge yüklemidir. Yükleme yakın kelime önem kazanır. Başa alınmış yüklemden sonra yer alan öteki kelimelerin önem sırası bütünü azalır.

B- Cümlelerin Öğeleri Nelerdir?

Cümleyi oluşturan bölümlerin her birine öge denir. Öğeler anlamlı ve doğru cümleler kurmaya yarayan bölümlerdir.

Bugün / alışveriş yapmak için / çarşıya / çıkacağım.

• Cümle öğeleri, anlam bozulmayacak şekilde birbirlerinden ayrılabilirler.

çıkacağım.

çarşıya/çıkacağım.

alışveriş yapmak için/çarşıya/çıkacağım.

• Her öge görev ve anlam yönünden bir tek ögeye eşlik eder; onu tamamlar. Bu öge de yüklemdir.

Birinci derecede önem taşıyan öge yüklemdir.

çarşıya/çıkacağım.

alışveriş yapmak için/çıkacağım.

bugün/çıkacağım.

<u>Bugün</u>	<u>alışveriş yapmak için</u>	<u>çarşıya</u>	<u>çıkacağım.</u>
<i>zaman</i>	<i>amaç</i>	<i>yer</i>	<i>yapılacak</i>
<i>bakımından</i>	<i>bakımından</i>	<i>bakımından</i>	<i>iş</i>

• İkinci derecede önemli öge öznedir. Sadece yüklemden oluşan cümlelerde bile öznenin varlığı, yüklem taşıdığı şahıs ekinden anlaşılır.

"Beğendi-k" örneğindeki "-k" eki "biz"i karşılıyor.

Sonra tümleçler gelir ki bunlar zarf tümleci, dolaylı tümleç ve nesnedir.

<u>Hiçbir zaman</u>	<u>kader</u>	<u>bizi</u>	<u>senden</u>	<u>ayırtmasın.</u>
<i>zarf tüm.</i>	<i>özne</i>	<i>nesne</i>	<i>dolaylı tüm.</i>	<i>yüklem</i>

• Bazı cümlelerde bazı ögeler hiç bulunmaz.

• Yüklemi geçişsiz fiilden oluşan cümleler nesne almazlar.

Tarlanın sınırına gelince dinlenmek üzere oturduk.

• İsim cümlelerinde tümleçler pek sık görülmez.

• Ögelerin tamamı kelime veya kelime grubu halinde olabilir.

Yağız atlar / kişnedi, meşin kırbaç / şakladı.

Bir dakika / araba / yerinde / durakları.

Giden geminin arkasından / bakakaldı.

• Yüklem genellikle en sondadır. Diğer ögelerin yerleri anlama, anlatıma göre değişebilir. Genellikle vurgulanmak istenen unsur yüklem önündedir.

"Bu şehrin çilesini ben çekerim yıllardır,

Hasretini ben duyuyum."

• Cümle vurgusu yüklem üzerindedir. Vurgu, gerektiğinde özellikle belirtilmek istenen öge üzerine çekilebilir, ya da o öge yükleme yaklaştırılır.

Ben Ankara'ya yerleştim.

Ankara'ya en geç ben yerleştim.

• Asıl yargının bulunduğu cümleler gibi, ona bağlı olan yan cümleler de ögelerden oluşur. Ögelerden oluşan bir cümle başka bir cümlenin ögesi de olabilir.

Vatan için ölenler yüreğimizde yaşarlar. (amaç)

• Ögeler bulunurken, önce yüklem, sonra özne ve sonra tümleçler aranır.

• Sorular yükleme sorulup alınan cevaplar yüklemle birlikte tekrar edilmedir.

• Ögeler bulunurken tamlamalar ve diğer kelime grupları bölünmez. - Bağlaçlar öge sayılmamalıdır.

1- **Yüklem:** İş, kılış, oluş, hareket, durum bildiren; haber veren; cümleyi bir yargıya bağlayan çekimli ögedir.

• Yüklem cümlenin temel ögesidir. Cümle yargı bildiren bir dizi; yüklem de yargıyı üstlenen öge olduğuna göre yüklemsiz bir cümle olamaz.

Araba kalabalığı şehri yaşanmaz hâle?..... cümle değil

Şehri bu hâle getiren bir olumsuzluk da?..... cümle değil

• Yüklem, tek kelimedenden de oluşabilir bir kelime grubundan da.

Yaşlılara saygı, topunun geçmişine olan saygısını gösterir.

İnsanlar birbirlerinin hakkına riayet etmeliler.

• Cümle oluşturmaya yeterli olan tek öge yüklemidir.

Öğretmenim.

Geliyorum.

• Diğer unsurlar, yüklem anlamını desteklemek üzere cümlede bulunur.

• Türkçede asıl öge en sonda bulunduğu, yardımcı ögeler daha önce geldiği için Türkçe söz dizimine göre yüklem cümlenin en sonundadır. Bütün ögeler sıralanır, sonra bunlarla hazırlanan haber veya yargı yükleme yüklenir.

Gökyüzünün başka rengi de varmış.

Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı.

• Şiirde, atasözlerinde ve günlük konuşma dilinde yüklem cümlenin sonunda değil de herhangi bir yerinde olabilir.

“Uzar gider bir sessizlik içinde

Bir uçtan bir uca Türkistan toprakları.”

Birden kapandı birbiri ardınca perdeler.

Sakla samanı, gelir zamanı.

• Fiil cümlesinin, yani iş, oluş, kılış, hareket, durum bildiren cümlelerin yüklemi çekimli bir fiildir. Bu fiil, basit, türemiş ya da birleşik olabilir.

• Fiile ait zaman ve şahıs kavramları yüklemde ek hâlinde bulunur. Ayrıca öge olarak da bulunabilir.

Bir ipte iki cambaz oynamaz. (Hiçbir zaman)

Yarın buraya gelecekler. (Onlar)

• İsim cümlesinin, yani iş, oluş, kılış, hareket, durum bildirmeyen cümlelerin yüklemi de ek-fiille çekimlenmiş bir isimdir. Bu, isim soylu herhangi bir kelime (sıfat, zamir, zarf, edat) olabilir.

Ben bir Türküm; dinim cinsim uludur.

Yeniden doğmuş gibiyim.

Tabiattaki en iç açıcı renk yeşildir.

Çok hızlısın.

Bu ek-fiiller bazen düşebilir.

İçimde en güzel duygular saklı.

• Ek-fiile ait zaman ve şahıs kavramları yüklemde ek halinde bulunur. Ayrıca öge olarak da bulunabilir.

Gökyüzünün başka rengi de varmış.

• Bir cümlede birden fazla özne, zarf tümleci, dolaylı tümleç, nesne bulunabilir, ama yüklem tektir. Bir söz dizisi içindeki yüklem sayısı cümle sayısını gösterir.

"Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı,

Bir dakika araba yerinde durakladı."

"Yol onun, varlık onun,

Gerisi hep angarya."

• Yüklem tek kelimeden oluşabileceği gibi bir kelime grubu da olabilir.

Bin yıldan uzun bir gecenin bestesidir / bu.

Bin yıl sürecek zannedilen kar sesidir / bu.

Dönülmez akşamın ufkundayız.

Güzel yüzü, geniş bir gülümseyişle / ışıl ışıldı.

• Yükleme söylenmeyen cümlelere eksiltili (kesik) cümle denir. Yüklemin söylenmemiş olması cümlenin anlamında eksiklik meydana getirmez. Dinleyici ya da okuyucu cümlenin söylenmemiş kısmını ya kendisi tamamlar ya da zaten bilmektedir.

Kıratın yanında duran ya huyundan ya suyundan.

Az veren candan, çok veren maldan.

Dalgalandığın yerde ne korku ne keder.

"Seni istikbal için önce gelmek cihana,

Ve başkasından almak sonra geliş müjdeni,

Bir nefes dinlenmeden yıllarca koşmak sana,

Aramak her tarafta, bulmamak asla seni.(Han Duvarları)

• Bazı kesik cümleler önceki cümlenin yardımıyla tamamlanır.

Bilmiyorum aradan ne kadar zaman geçti. Belki altı ay... Belki bir yıl.

Buralarda hiç yol yoktur. Hatta keçi yolu bile...

2- **Özne:** Yüklemde bildirilen işi, oluşu, hareketi, durumu, kılışı yerine getiren; hakkında bilgi ve haber verilen ögedir. Yani yapanı veya olanı karşılayan unsurdur.

• Özne, yükleme sorulan "ne?, kim?" sorularının cevabıdır.

Göçmen kuşlar yine yolculuğa başladı.

Kim?/Kim başladı? / Başlayan kim? (Göçmen kuşlar)

Kitaplar raflara rastgele dizilmişti.

Ne? / Ne dizilmişti? / Dizilen ne? (Kitaplar)

• Özne olan kelime(ler) cümlede hiçbir durum eki almadan kullanılırlar. Herhangi bir durum eki alırlarsa özne değil, nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci olurlar. Ama çokluk ekini ve iyelik eklerini alabilir.

Ankara halkı kaldırımlarda yürüyememekten rahatsız değil galiba.

Depremzedeler hâlâ vaat edilenlerin gerçekleştirilmesini bekliyorlar.

• Özne; yüklemi isim olan cümlelerde edilgen; fiil olan cümlelerde ise olan veya yapandır.

Hava durgundu. (Özne, olan)

Muayene odasının kapısı açılır. (Özne, olan, yapılan)

Cevdet Bey, bahçeyi suluyordu. (Özne, yapan)

Genç kız, her geçen gün biraz daha iyileşiyordu. (Özne, olan)

• İsimler, adlaşmış sıfatlar, isim ve sıfat tamlamaları, fiilimsiler, zamirler, soru kelimeleri özne olabilir:

Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı.

Bir dakika araba yerinde durakladı.

Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar,

Gözlerimin önünden geçti kervansaraylar...

Dakikalar ilerledikçe yangın daha da şiddetleniyordu.

İhtiyar, çocukların kendisine neden yer vermediğini bir türlü anlayamıyordu.

Kapı tokmağı hızlı hızlı vuruluyordu.

Okumak bir erdemdir; doğru şeyler okunduğu müddetçe.

O, benim can dostumdur.

Kim bu işleri bir saatte bitirebilir?

Köprü altında balık tutanlar, bezgin değildi.

Türklerin bu yalçın kayalar üzerine ne zaman konuştuğu bilinmez.

• Bir cümlede birden fazla özne bulunabilir.

Her saz, her ot, her kanat çırpınışı, bütün kenarlar ve renkler gibi gümüş bir parıltı içinde erir.

Güneş, yer, gök, deniz iç içe kaynaşır.

• Bazı cümlelerde öznenen hemen sonra öznenin açıklayıcısı gelir.

Etrafa hoş ve olgun bir koku, yeni kesilmiş geçkince bir karpuz kokusu yayıldı.

• Bazı cümlelerde birkaç özne sıralandıktan sonra, tümü yeniden "hepsi" zamiriyle ifade edilir.

Tarih, sanat eserleri, gelenekler, hepsi, cemiyetin süreklilik şuurudur.

• Özne, anlamdan çıkarılabileceği ve tekrardan dolayı anlatımda bozukluk yaratabileceği için söylenmeyebilir. Özne söylenmediği zaman gizli özne adını alır. Gizli özne yüklemın taşıdığı şahıs ekinden anlaşılır. Yüklemın taşıdığı şahıs ekinin gösterdiği zamir öznedir.

• Gizli özne bir özne çeşidi değildir.

Dün beni aramışsın. (Sen: gizli özne)

Karanlığın, yağmurun, rüzgârın içinde dört nala uzaklaştı.

Geniş merdivenlerden yukarı kata çıktı.

• Öznesi olmayan cümlelerin yüklemı, edilgen ve geçişsiz fiillerdendir.

Bu sıcakta uyumaz.

Bu söze gülünür.

Yarın pikniğe gidilecek.

Burada kalınacak.

Dışarı çıkıp bir şişe süt almalı.

• Özne ile yüklem olumluluk-olumsuzluk ve teklik-çokluk yönlerinden uyum göstermelidir.

• Özne olumlu ise yüklem de olumlu; öznedeki olumsuzluk anlamı varsa yüklem olumsuzdur.

Yarın herkes dersten önce kütüphanede toplansın.

Hepsi burada toplanacak.

• Öznenin olumlu olduğu hâllerde yüklem bazen olumsuz da olabilir.

Akşam yemeğine herkes katılmadı.

Yağmur yağdığı için öğrencilerin tamamı gelmedi.

• Özne "kimse, hiçbiri, hiç kimse" kelimelerinden oluşuyorsa yüklem olumsuz olur.

Üç günden beri kimse uğramadı buraya.

Hiç kimse bu paraya bu işi yapmaz.

Hiçbiri anlatılanlara inanmadı.

"ne....ne" olumsuzluk bağlacı kullanılan cümlelerin yüklemi olumludur.

Ne baş ağrısı yapar, ne de bünyeye zarar verir.

Ne ölenlere ne de kurtulanlara yer bulunabildi.

• Özne teklik ise yüklem de teklik; özne çokluk ise yüklem de çokluk olur.

Köylüler birer-birer pazar yerine geliyorlar.

Çocuk annesini çağırdı.

Ali'yle Yusuf yarın Ankara'ya gelecekler.

3- Nesne: Yükleme bildirilen ve öznenin yaptığı işten doğrudan etkilenen öge nesnedir.

• Dolayısıyla sadece fiil cümlelerinden yüklemi geçişli fiil olanlar nesne alır. Az da olsa isim cümleleri de nesne olabilir.

• Yükleme sorulan “ne?, neyi?, kimi?” sorularının cevabıdır.

Burada son fırtına son dalı kırıyordu.

Bütün bu yalılar, eski Boğaziçi hatıralarını sayıklar.

Türk halkı bağımsızlığını, Ulu Önder'e ve onunla birlikte savaşanlara borçludur.

• İsimler, zamirler, adlaşmış sıfatlar, tamlamalar, fiilimsiler, soru kelimeleri, kısaca özne olabilen bütün kelimeler, kelime grupları ve iç cümleler nesne olabilir.

Babam gazetesini okuyor; annem de yemek kitabından öğrendiği tarifleri kendi hükümdarlığında uyguluyordu.

İyilik eden iyilik bulur.

Ayıkla pirincin taşını.

Bugün bana ne getirdin?

Siz bunlardan hangisini istersiniz?

Çocuk sevinçle, "Bitirdim!" dedi.

Atalarımız, "Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur." demişler.

Sabahları odadan odaya gezinerek düşünmeyi severim.

• Belirtili ve belirtisiz olmak üzere ikiye ayrılır. Belirtme durum eki alanlara belirtili; yalın durumda olanlara da belirtisiz nesne denir.

Her gün gazete okuyorum.

Gazeteyi her gün okuyorum.

• Belirtisiz nesnenin kullanılması ile belirtili nesneninki arasında belirgin anlam farkı vardır. Nesnenin yeri de önemlidir. Belirtili nesnenin cümle içinde belirli bir yeri yoktur.

Bugün kitap okudum (Nesnenin bir rolü yok.)

Bugün kitabı okudum. (Nesnenin bir rolü yok.)

Kitabı bugün okudum. (Nesnenin bir rolü yok.)

İlk cümlede “kitap” nesnesinin yüklemim hemen önünde yeri değiştirilmezken, hanki kitap olduğu konusunda dinleyici bir fikir sahibi değildir. Son ikisinde hem nesnenin yeri değiştirilebilir; hem de hangi kitap olduğu konusunda dinleyicinin bir fikri vardır.

• Belirtisiz nesne daima yüklemimden hemen önce gelir. Yükleme belirtisiz nesne arasına “de, dahi, bile” edatlarından başka bir kelime giremez.

Her hafta bir kitap okurum.

Bu günlerde herkes böyle şeyler anlatıyordu.

Gezi sırasında sincap bile gördük.

• Bazı nesnelere belirtme durumu eki almadıkları hâlde anlamca belirtili nesnedir.

"Küçük bir çırak tutmalıyız." derdi.

Gaz lambası ışığında Ömer Seyfettin okurduk.

• Bir cümlede birden fazla nesne bulunabilir. Ancak bu nesnelere belirtili veya belirtisiz olma bakımından aynı özelliği taşımalıdır.

"Gurbette duyduğum sonu gelmez hüznüleri,

Yaprakların döküldüğü hicranlı günleri,

Andım birer birer, acıdım kendi halime."

Dağılmış eşyaları, titreyen çocukları, oraya buraya şaşkın koşuşan kadınları buğulu buğulu gördü.

Uçurtmalar biraz gök, açık hava, rüzgâr ister.

• Bazı cümlelerde ikinci nesne, birincinin açıklayıcısıdır.

Surların önünde, kemerlerinden hala o ilk girişten bir akis saklayan kapılara bakarak, Türk tarihinin en güzel ve en büyük iklimlerinden biri olan o "Mayıs günü"nü, bize bu şehri ve onun emsalsiz güzelliklerini hediye eden günü beraberce yaşadık.

4- Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı): -a, -e / -da, -de, -ta, -te / -dan, -den, -tan, -ten eklerini alarak cümlenin, dolayısıyla yüklem anlamını, "fiilin, çıkma (uzaklaşma), bulunma ve yönelme (yaklaşma) bakımlarından ilgili olduğu yer" yönünden tamamlayan ögedir. Yer tamlayıcısı da denir.

Biz yazları köye gideriz; sahil lüksümüz yok bizim.

Nice tarihi eserler sular altında bırakılıyor.

Buğdayı çiftçiden hep ucuza alırlar.

Baş ucumdaki lambayı yakıp saate baktım.

Büyük bir boşlukta bozuldu büyü.

Sağ taraftan çingirak sesleri geliyordu.

Başımız üstünden yorgun bulutlar geçer.

• Yaklaşma ve uzaklaşma ekli yer tamlayıcıları isim cümlelerinde çok az bulunur. Bulunma ekli yer tamlayıcıları ise her cümlede bulunabilir.

- Her tarafta, yükselen otların kenarlarında, kırların en tenha ve göze görünmez noktalarında başlı başına tam bir güzellikle açılmış, belki renkleri biraz soluk kır çiçekleri vardı.

- Halbuki bu sergilerin getireceği sanat ve güzellik terbiyesine bilhassa biz muhtacız.

• Dolaylı tümleç, yükleme sorulan “nereye?, nerede?, nereden?, kime?, kimde?, kimden?, neye?, nede?, neden?” sorularının cevabıdır.

Bunları babana sormalısın (Kime?)

Aradığınız kitapları sahafta bulursunuz. (Nerede?)

Tebeşir kireçten yapılıdır. (Neden? Sebep bildirmemeli, hammadde sormalı.)

• İsim cinsinden bütün kelimeler ve kelime grupları dolaylı tümleç olabilir.

Kuleye çıkınca, sabah güneşinin henüz dağılmadığı hafif sislerle örtülü ufka dikkatle baktı.

Konak, çamurlu ve bozuk bir yolun sağında kurulmuştu.

Ayağını toprağa basmaktan ürküyordu.

• Yer soran soru kelimeleri de dolaylı tümleçtir.

Bu elbiseyi nereden aldınız?

Benim kalemim kimde kalmış?

• Bir cümlede birden fazla aynı veya farklı cinsten yer tamlayıcısı bulunabilir.

Ormanlardan, derelerden, köprülerden, tepelerden, uçurumlardan şimşek gibi geçti.

Gökalp ve arkadaşları, hem edebi eserlerinde, hem de Türkçeyi sadeleştirmek için ortaya koydukları prensiplerde halka yöneldiler.

• Bazı yer tamlayıcıları kendinden önceki yer tamlayıcısının açıklayıcısıdır.

Her tarafta, yükselen otların kenarlarında, kırların en tenha ve göze görünmez noktalarında başlı başına tam bir güzellikle açılmış, belki renkleri biraz soluk kır çiçekleri vardı.

5- Zarf Tümleci: Yüklemin anlamını zaman, durum, yön, miktar, tarz, vasıta, şart, sebep, birliktelik yönlerinden tamamlayan kelimeler ve kelime gruplarıdır.

• Edat tümleci (edatlı tümleç) olarak adlandırılan tümleçler de birer zarf tümlecidir.

Akşama kadar çalıştık.

Toprak derin derin ürperdi.

Bu şiir yağmur yağarken yazdım.

Ben resim çekmeyi de çok seviyorum.

Akşama doğru eve varırız.

İnsan âlemde hayal ettiği müddetçe yaşar.

Bu hastanede aylarca kalırsa, üç beş ameliyata dayanırsa, kurtarmaya çalışırız.

On beş yaşına dek evinden uzun süreli ayrılmadı.

Anlatılanları korkuyla dinledik.

Hastayı ambulansla getirmediler; taksiyle getirdiler. (Araç)

Yağmur yağdığı için sular kesilmiş. (Sebep)

Düşüncelerinizi bir kompozisyonla açılalım. (Araç)

Bazı öğrenciler anneleriyle gelmişlerdi. (Birliktelik)

- Zarf tümlecini bulmak için yükleme “nasıl?, ne zaman?, ne kadar?, ve “kiminle?, neyle?, niçin?, neden?, niye?”soruları sorulur.

Sağa sola bakmadan içeri girdi. (Nasıl? Nereye?)

İki arkadaş gece boyunca uzun uzun konuştular. (Ne zaman? Nasıl?)

Biz, akşamki trenle gideriz. (Neyle?)

Raşit'i son gördüğümde Hüseyin'le geziyordu. (Kiminle?)

Çocuk korkudan konuşmuyordu. (Neden?)

Onu görmek için beklemiştik. (Niçin?)

- İsimler eksiz veya yön, araç, eşitlik ve bazı durum ekleriyle, fiiller de zarf-fiil ekleriyle zarf görevi yapar.

Kurduğün devlet asırlarca muzaffer yürüdü.

Ankara, uzun tarihinin şaşırtıcı birleşimleriyle doludur.

Ayağa kalktı ve kardeşiyle beraber dışarı çıktı.

Hana sağ indi, ölü çıktı geçende.

Kulak verdin mi yürekten kavalaya saza.

Zaten yarı aç yarı tok ve bitkin bir hâlde olduğundan ayakta fazla duramadı.

O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

- Yön, zaman, tarz, sebep, vasıta, miktar ve şart bildiren bütün kelimeler ve kelime grupları zarf tümlecini olarak kullanılabilir.

Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir.

Ankara'ya yaklaştıkça heyecanım artardı.

Yavru kedi, hiç de iyileşecek gibi görünmüyordu.

Tenha sokakta kaldım oruçsuz ve neşesiz.

Cephaneleri bitince süngülerini taktılar ve düşmana doğru yürüdüler.

Dört saatlik yolu, iki saatte, köpeklerden korktuğum için tarlaların arasından geçerek yürüyüverdim.

Sirtınızdan para kazanmaya çalışırlar, bir kez uğradınız mı depreme.

- Tek kelimelik bazı zarflar ek aldıklarında zarf olmaktan çıkar, zarf tümlecini oluşturmazlar.

Yarın benimle gelir misin?(Zarf)

Yarını bekleyemem. (İsim)

İçeri>içeriye, dışarı>dışarıya, aşağı>aşağıya

• Bir cümlede aynı veya farkı türden birkaç tane zarf tümleci bulunabilir. Zaman zarfı genellikle diğer zarf çeşitlerinin önünde, miktar zarfı da yüklem- den önce kullanılır.

Kızılay'a indiğim zaman, kalabalığa takılmamak için insanlar arasından hızla ilerlerim.

"Gece bülbül ağaran vakte kadar ağlarmış

Eski Şîrâz'ı hayal ettiren ahengiyle."

Çocukları ilk gördüğünde çok sevinmişti.

Cümle Dışı Unsurlar: Cümlenin kuruluşuna katılmayan, yani öge olma- yan ve dolaylı olarak cümlenin anlamına yardımcı olan unsurlardır.

• Bağlaçlar, ünlemler, ünlem grupları, hitaplar, ara sözler cümle kuruluşu- nun dışında kalan unsurlardır.

Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor.

Lâkin vatandan ayrılışın ıstırabı zor.

Şair, sen üzüldükçe ve öldükçe yaşarsın.

Ulu mabet, seni ancak bu sabah anlıyorum.

Neden böyle düşman görünürsünüz

Yıllar yılı dost bildiğim aynalar.

Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul.

Varsın sonunda bizzat yarattığımız bu eser bizi inkar etsin.

Bahçeye indim, fakat çiçeklerin eski kokusunu alamadım.

• Yardımcı ve açıklayıcı bir öge olarak cümlenin içine giren ve çıkarılması cümlenin anlamında eksiklik ya da bozulma meydana getirmeyen sözlere ara söz denir. Ara söz bir kelime, kelime grubu veya cümle hâlinde cümle dışı un- suru oluşturur.

Bu konuda kararlı olduktan sonra -geç karar vermiş olsan da- başarıya u- laşırsın.

Dün Ali amcalara, eski komşumuza, gittik.

• Ara söz, iki virgül arasında, parantez içinde ya da iki kısa çizgi arasında verilir. "ki" ile de bağlanabilir.

Başımın ağrısı yazları -sıcaklardan olmalı- daha da artar.

Arka sıradakilerden biri, gözlüklü olanı, bir soru sordu.

Kalıcı konutları bu yıl sonuna kadar -geçen seneki lâf- yetiştireceklermiş.

Çıkmamız gereken uygar milletler seviyesini -ki bu seviyeye hala çok uza- ğız-

Mustafa Kemal hedef olarak göstermişti bize.

• Cümlede herhangi bir ögenin açıklayıcısı ve açıkladığı öge ile aynı görevde olabilir.

Arka sıradakilerden biri, gözlüklü olanı, bir soru sordu. (Özne)

Dün Ali amcalara, eski komşumuza, gittik. (Dolaylı tümleci)

Doğup, büyüdüğü yerleri, memleketini, çok özlemişti. (Nesneyi)

Onu dün akşama doğru, saat beş gibi, Kızılay'da gördüm. (Zarf tümlecini)

• Cümlelerin herhangi bir ögesi olmaksızın da kullanılabilir.

Bu işi 2000 sununa kadar bitireceklerini -inanılacak gibi değil- söylüyorlar.

Bu adam, seni temin ederim, sahtekarın biridir.

Cihan yıkılsa, emin ol, bu cephe sarsılmaz.

• Cümlelerin herhangi bir yerinde bulunabilirler.

Ruhumun senden, İlahî, şudur ancak emeli

Şu kopan fırtına Türk ordusudur ya Rabbi

Evet, her şey bende gizli bir düğüm.

C- Cümle Çeşitleri Nelerdir?

1- Yüklemin Türüne Göre Cümleler

a- Fiil Cümlesi

b- İsim Cümlesi

2- Ögelerinin Dizilişine Göre Cümleler

a- Kurallı (Düz) Cümle

b- Devrik Cümle

Eksilteli Cümle

3- Anlam Yönünden Cümleler

a- Olumlu Cümle

b- Olumsuz Cümle

c- Soru Cümlesi

4- Yapı Bakımından Cümleler

a- Basit Cümle

b- Birleşik Cümle

1- İç İçe Birleşik Cümle

c- Sıralı Cümleler

d- Bağlı Cümle

1- "ki"li Bağlı Cümleler

2- Diğer Bağlaçlarla Kurulanlar

I- Yüklemin Türüne Göre Cümleler: Bir cümlenin yüklemi ya çekimli bir fiil ya da ek-fiille çekimlenmiş bir isim olabilir. Buna göre yüklem türü bakımından cümleler ikiye ayrılır:

a- Fiil Cümlesi: Yüklemi çekimli bir fiil olan cümlelerdir. Bu fiil şahıs ve kip eki alarak çekimlenir. Türkçede (başka dillerde de) fiil cümlesi isim cümlesinden daha çok kullanılır.

En ziyade düşman olduğu bu cansız arkadaşşıma kinli bir nazar attıktan sonra bir iskemle çekt, karşıma oturdu, bol bir nefes ald. (P. Safa, Gençliğimiz)

b- İsim Cümlesi: Yüklemi isim soylu bir kelime olup, ek-fiilin zamanlarından biri ile çekimlenmiş olan cümlelerdir.

"Uzun bir yolculuktan sonra İncesu'daydık.

Bir handa, yorgun argın, tatlı bir uykudaydık.

İçinde kaybolup gittiğini sandığı bu kalabalık şehirde bir tek tanıdığı bile yoktu. Ama şimdi sevgili öğrencileri, vefalı arkadaşları, dostları var.

Gök sarı, toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı...

Arkada zincirlenen yüksek Toros dağları,

• İsim cümleleri genellikle iki unsurdan, özne ve yüklemden meydana gelir.

İnsan, üç beş damla kan, ırmak, üç beş damla su

Bir hayata çattık ki hayata kurmuş pusu

Cenge Giderken

Ben bir Türk'üm; dinim, cinsim uludur;

Sinem, özüm ateş ile doludur.

İnsan olan vatanının kuludur.

Türk evladı evde durmaz giderim.

Bu topraklar ecdadımın ocağı;

Evim, köyüm hep bu yerin bucağı;

İşte vatan, işte Tanrı kucağı.

Ata yurdun, evlât bozmaz, giderim.

Tanrım şahit, duracağım sözümde;

Milletimin sevgileri özümde;

Vatanımdan başka şey yok gözümde.

Yâr yatağın düşman almaz, giderim."

• İsim cümlelerinde zarf ve bulunma ekli yer tamlayıcıları da kullanılır.

Anadolu'da dağların ve köylerin sonsuz bir biteviyeliği var.

Geyik, dağdan dağa atlarken güzel.

Bu sabah hava berrak.

Bahar gelesi kargalar sınırsız bir neşe içinde.

• İsim cümlelerinde nesneyle yaklaşma ve uzaklaşma ekli yer tamlayıcısı az kullanılır.

Türk halkı bağımsızlığını, Ulu Önder'e ve onunla birlikte savaşanlara borçludur.

• Ek-fiil, isim soylu kelimelerin sonuna gelerek onların yüklem olmasını sağlayan, ek hâlindeki fiildir. "imek" fiilinin ek olarak kullanımıdır. Genellikle bitişik yazılır.

• Ek-fiil, üç kipe göre çekimlendiğinde yüklem olur:

1- *Geniş Zaman*: İsim soylu kelimelere kişi ekleri getirilerek yapılır. Bunlar geniş zaman eklerinin yerini tutar. Üçüncü kişilere "-dır, -dir, -dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür" eki getirilir.

"insanım, insansın, insan(dır), insanız, insansınız, insan(dır)lar"

"yorgun değilim, yorgun değilsin, yorgun değil, yorgun değiliz, yorgun değilsiniz, yorgun değiller"

Ben bir küçük kelebeğim.

Üstümüze doğan bir güneşsin sen.

Her taraf bugün bir başka güzel(dır).

2- *Belirli Geçmiş Zaman*: Ek-fiilin bilinen geçmiş zaman çekimi, kavramların ve varlıkların bilinen geçmişteki durumuna şahit olduğunu gösterir.

"sevinçli idim, sevinçli idin, sevinçli idi, sevinçli idik, sevinçli idiniz, sevinçli idiler"

"sevinçli değildim, sevinçli değildin, sevinçli değildi, sevinçli değildik, sevinçli değildiniz, sevinçli değildiler (değillerdi)"

Bir güzelin hayrantıydım. > hayranı i-di-m

Dün daha heyecanlıydın. > heyecanlı i-di-n

Merhametli biriydi. > biri i-di

3- *Belirsiz Geçmiş Zaman*: Ek-fiilin bilinmeyen (öğrenilen) geçmiş zaman çekimi, kavramların ve varlıkların geçmişteki durumunun başkasından duyulduğunu anlatır.

"küçük imişim, küçük imişsin, küçük imiş, küçük imişsiz, küçük imişsiniz, küçük imişler"

"küçük değilmişim, küçük değilmişsin, küçük değilmiş, küçük değilmişsiz, küçük değilmişsiniz, küçük değilmişler (değillermiş)"

Suçlanan ben-miş-im. < ben imişim

Meğer sen ne çalışkan-mış-sın. < çalışkan imişsin

Adam yirmi yıldır evine hasret-miş. < hasret imiş

2- Ögelerin Dizilişine Göre Cümleler: Türkçe cümle yapısında öge dizilişi şöyledir: *Özne + tümleçler + yüklem*

Yüklem sonda bulunur. Ama şiiirde yüklem cümleinin herhangi bir yerinde olabilir. Diğer ögelerin yeri önem sırasına göre değişebilir.

Yüklemin cümle sonunda olup olmamasına göre cümleler ikiye ayrılır:

a- Kurallı (Düz) Cümle: Yüklemi sonda bulunan cümledir. Türkçenin söz dizim özelliğine göre asıl öge sonda, yardımcı ögeler de başta bulunur.

"Kapalıçarşı' da birkaç istikametten düdük sesleri gelmeye başladı."

b- Devrik Cümle: Yüklemi sonda değil, herhangi bir yerde bulunan cümlelerdir.

Görmüyor musun sana doğru geldiğini?

Bendim dün gece evinizin önünden geçen.

• Şiiirde ve günlük konuşmalarda çok kullanılır.

Çok insan anlayamaz eski musikimizden

Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden.

Ağır, ağır çıkacaksın bu merdivenlerden,

Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak,

Ve bir zaman bakacaksın semaya ağlayarak...

• Atasözleri de kafiye amaçlı devrik yapılabilir:

Gülme komşuna, gelir başına.

Sakla samanı, gelir zamanı.

Besle kargayı, oysun gözünü.

Eksiltili Cümle: Yüklemi bulunmayan cümlelerdir. Yargının ne olduğu okuyucunun yorumuna bırakılan cümlelerdir.

"Karşımızda geniş ve yemyeşil bir ova..."

"Onun tam ortasında küçük ama çok güzel bir göl..."

• İsim cümlelerinde yüklemi oluşturan ekfiilin bulunmaması da cümleyi eksiltili hale getirir.

"O bana senden daha yakın."

• Kimi sıralı cümlelerde birinci cümleinin yüklemi söylenmezse cümle yine eksiltili olur.

"Önce biraz ders, ardından top oynamaya gidildi."

• Konuşmalarda çoğu zaman eksiltili cümleler kullanılır.

- Beni kim aradı?

- Arkadaşın. (eksiltili cümle)

- Saat kaçta?

- İki buçukta. (eksiltili cümle)

3- Anlam Yönünden Cümleler: İşin, oluşun, hareketin, durumun, kılışın yüklemde nasıl anlatıldığına göre cümleler çeşitlere ayrılır.

Burada işin yapıp yapılmadığı, durumun varlığı yokluğu, işin istenildiği ya da emredildiği, bildirildiği ya da sorulduğu önemlidir.

Bunlar da olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayrılır:

a- Olumlu Cümle: Fiil cümlesinde işin, oluşun yapıldığını veya olduğunu; isim cümlesinde ise sözü edilen kavramın bulunduğunu, var olduğunu, bahsedilen şekilde olduğunu bildiren cümlelerdir.

Bursa bu mevsimde soğuktur.

Yarın daha erken gelmelisin.

Bu binanın yerinde şeftali bahçesi vardı.

Çocukcağız Arabistan'da rahat eder.

Hayırlı bir iş yaptıklarına herkesi inandırmış olanların uydurma neşesiyle, fakat gönülleri isli, evlerine döndüler.

Beş yaşında idi; peltek, şirin konuşmalarıyla da güverte yolcularını epeyce eğlendirmişti.

b- Olumsuz Cümle: Fiil cümlesinde işin, oluşun yapılmadığını, yapılmayacağını veya olmadığını; isim cümlesinde ise sözü edilen kavramın bulunmadığını, var olmadığını, bahsedilen şekilde olmadığını bildiren cümlelerdir.

Fiil cümleleri, olumsuzluk ekiyle ve “ne...ne” bağlacıyla; isim cümleleri de “yok, değil” kelimeleriyle, “ne...ne” bağlacıyla ve “-sız, -siz, -suz, -süz” ekiyle kurulur.

Yarın daha erken gelmemelisin.

Buraları daha önce hiç görmemiştim.

Ateşle oyun olmaz.

Bursa bu mevsimde soğuk değildir.

Bu binanın yerinde şeftali bahçesi yoktu.

Sokakta ne araba ne de insan var.

Ankara bugün hem elektriksiz hem susuz.

• Bazı cümleler yapı bakımından olumsuz olduğu hâlde anlamca olumlu olabilir.

Çocuklarının okumasını istemiyor değildir. (İstiyordu.)

Cezaya çarpıtılanlar suçsuz değildir. (Suçluydular.)

Yangından korkmayan yoktur. (Herkes korkar.)

Beni sevindiren onun iyi haberlerini almaktan başka bir şey değildir.

• Soru eki, olumsuz çekimlenmiş bir fiille birlikte anlamca olumlu cümle; olumlu çekimlenmiş bir fiille birlikte anlamca olumsuz cümle yapabilir:

Senin ne kadar zorluğa katlandığını bilmez miyim? (Bilirim.)

Anlattıklarına inanmaz olur muyum? (İnanırım.)

Sen çağırırsın da o gelmez mi? (Gelir.)

Mazisi yıkık milletin atisi olur mu? (Olmaz.)

İnsanları kendine inandırmak kolay mı? (Kolay değil.)

Bu kadar eşyayı almaya para mı yeter? (Yetmez.)

O küçücük çocuğa bu ağır işler yaptırılır mı? (Yaptırılmaz.)

Yeşilden daha güzel renk olur mu? (Olmaz.)

• Bir cümle aynı anlamı verecek şekilde hem olumlu hem de olumsuz kullanılabilir:

Uygarlığın başlıca özelliği bilime dayanması ve bilimle beslenmek zorunda olmasıdır.

Uygarlığın bilime dayanmaması ve bilimle beslenmemesi düşünülemez.

c- Soru Cümlesi: İçinde soru anlamı bulunan; bir konuda bilgi edinmek, şüpheleri gidermek ve düşünceleri onaylatmak için kurulan cümlelere *soru cümlesi* denir. Cümlenin öğelerini bulmaya yönelik tüm soru kelimeleriyle soru cümleleri yapılabilir.

Elimdekinin ne olduğunu kim söyleyecek? (Özne)

Babası çocuğa ne getirmiş? (Nesne)

Yarın kim göreceksiniz? (Nesne)

Ankara'ya ne zaman yerleştiniz? (Zarf tüm.)

Burayı nasıl buldunuz? (Zarf tüm.)

Daha sonra nereye gidecekler? (Dolaylı tüm.)

• Soru eki değişik anlamlar katabilir:

Beni biraz dinler misiniz? (İstek, rica)

Sessiz olabilir miyiz? (Uyarı)

Bu su da içilir mi? (Beğenmeme)

Bütün bunları ben mi söylemişim?(İnkâr, kabullenmeme)

• Soru eki her zaman cevap almaya yönelik değildir. Bazen cevap sorunun içinde de olabilir.

Senin ne kadar zorluğa katlandığını bilmez miyim? (Bilirim.)

Senin ne kadar zorluğa katlandığını bilmez miyim? (Bilirim.)

Anlattıklarına inanmaz olur muyum? (İnanırım.)

Sen çağırırında o gelmez mi? (Gelir.)

Mazisi yıkık milletin atisi olur mu? (Olmaz.)

İnsanları kendine inandırmak kolay mı? (Kolay değil.)

Yeşilden daha güzel renk olur mu? (Olmaz.)

4- Yapı Bakımından Cümleler: Cümleler, bildirdikleri yargı sayısına ve ögelerin yüklemle olan ilişkisine göre çeşitlere ayrılırlar.

Cümlede bir ya da birden fazla yargı vardır. Başka bir deyişle birden fazla cümle bir araya gelip bir cümleymiş gibi görünebilir.

Bir ceylan gibi ürktü. (Tek yargı)

Sevincinden "Dur." diyebildi. (İki yargı)

Bu tür cümlelerde bazı ögeler ortak olduğu gibi ögelerin tamamı farklı da olabilir. Bu cümleler birbirlerine bazı bağlaçlar yardımıyla bağlanabildiği gibi anlam bakımından da bağlanabilirler.

Saatine baktı ve otobüsü kaçırdığını anladı.

Cümleler yapı bakımından çeşitlere ayrılırken içlerindeki kelime sayısı değil yargı sayısı dikkate alınır.

Yapı bakımından cümleler; *basit, birleşik, bağlı ve sıralı* olmak üzere dört ayrılır:

a- Basit Cümle: İçerisinde tek yargı, tek fiil, dolayısıyla isim veya fiil cinsinden tek yüklem bulunan cümledir. Başka bir cümleye bağlanmaz, yani bağımsız bir cümledir. Tamamladığı ya da onu tamamlayan bir cümlecik yoktur.

Yarın akşam maç yapacaklar.

Zayıf kolları kirli tunç rengindeydi.

Tekrar başını kaldırdı.

Gökle denizin birleştiği dumandan çizgiye baktı.

Sıcak yaz aylarını geçirmek için deniz kenarlarına, kırlara tepelere kaçanlar, şimdi birer birer kışlıklarına dönüyorlar.

• İçerisinde yüklem dışında isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil bulunan cümleler de bu kelimeler ve kelime grupları yargı bildirmediikleri için basit cümledir.

Rüzgâr, denizin yüzünü pürüzlendirerek küçük savaşlar yaratıyordu.

Birden köşe başından, iki karayağz atın çektiği bir fayton peyda oldu.

b- Birleşik Cümle: Bir temel cümle ile onun anlamını tamamlayan en az bir yan cümlecikten meydana gelen cümlelerdir. Yani yapısında birden fazla cümle bulunduran cümlelerdir. Temel cümleyle yan cümlelerin bir araya geliş şekillerine göre birleşik cümleler çeşitlere ayrılır.

1- İÇ İÇE BİRLEŞİK CÜMLE: Bir temel cümleyle, herhangi bir sebeple onun içinde kullanılan bir yardımcı cümleden oluşan cümlelerdir.

• Yardımcı cümle de temel cümle gibi bağımsız bir cümle yapısındadır. Asıl yargı sonda bulunur. Yardımcı cümle nesne olarak kullanılabilir. Alıntı halindedir.

Adam, / "Kartınız geçerli değil." / demez mi?

Şark için "Ölümün sırrına sahiptir." derler.

• Yardımcı cümlenin yüklemi "de-, zannet-, san-, bil- gör-, görün-, farzet-, düşün-" fiillerinin çekimli şekli olabilir.

"Seni göremedim diye bu bahar

İçimde bin türlü duygunun isyanı var."

Yaşamak zevki nedir bilmez ölümden korkan

"Savaşı önce kendime karşı kazanmalıyım." diye düşündü.

• Yardımcı cümle ana cümle içinde bir isim tamlamasının tamlayanı olarak bulunabilir.

Iraklardan bir dondurmacının "Vişnelim var, kaymaklım" nidası titreyerek dağılıyordu.

Artık "Ev alma komşu al." atasözünün hükmünün kalmadığına inanıyorum.

• Yardımcı cümle edat grubu olabilir.

Gönül Anadolu'da Yunus Emre'nin "Taştın yine deli gönül / Sular gibi çağlar mısın" gibi mısralarıyla şahlanır.

2- Şartlı Birleşik Cümle: Bir temel cümle ve onun şartı olan bir cümleden oluşan birleşik cümlelerdir.

Şart cümlesi tek başına yargı bildirmez; ana cümleyi zaman, şart, sebep ve benzetme yönlerinden tamamlar. Onun zarfı olarak kullanılır.

Hava güzel olursa / yarın pikniğe gideriz.

"Havaya bakarsam hava alırım

Toprağa bakarsam dua alırım

Topraktan ayrılısam nerde kalırım

Benim sadık yarım kara topraktır."

• Bazı kalıplaşmış şart cümleleri özne veya nesne de olabilir.

Ne yapsa faydasız.

• İstek bildiren şart eki bağımsız cümle kurar. Ancak istek ifadesinde de yargının kuvvetli olmadığı sezilmektedir.

"Bir gün çıkıp gelsen, vursan kapıma

Atılsan boynuma kollarını açarak

Otursan dizlerime yaramaz bakışlarla

Konuşsan yine öyle yarım yamalak."

c- Sıralı Cümle: Bağımsız cümlelerin, aralarındaki anlam ilgisinden dolayı virgülle veya noktalı virgülle birbirini ardına sıralanmasıyla oluşan cümleler topluluğudur.

En az iki cümleden oluşur.

"Gök sarı, / toprak sarı, / çıplak ağaçlar sarı..."

Arkada zincirlenen yüksek Toros dağları,"

Bu, asırlardan beri böyle olagelmişti, asırlarca da böyle sürüp gidecekti.

• Sıralı cümlelerin bütün öğeleri ayrı olabildiği gibi bazıları ortak da olabilir.

Otobüs her zamanki gibi yine geç geldi; / biz de derse geç kaldık.

Mart kapıdan baktırır; kazma kürek yaktırır.

Merdivenleri kardeşin yıkasın, sen de sil.

d- Bağlı Cümle: Aralarındaki ilgiden dolayı birbirlerine bir bağlaçla bağlanan cümlelerdir. Bağlaçlar cümle ögesi değildir. İkiye ayrılır:

1- “ki”li Bağlı Cümleler: Farsça “ki” bağlacıyla birbirine bağlanan bağımsız cümlelerden oluşur. Yardımcı cümle ana cümleyi genellikle nesne ve zarf göreviyle tamamlar. Ana cümle başta, yardımcı cümle sonda bulunur. Bu sıralanış, Türkçe cümle yapısına aykırıdır.

Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta.

“Gönlüm isterdi ki mazini dirilten sanat

Sana tarihini her lâhza hayal ettirsin.”

(Gönlüm, mazini dirilten sanatın sana tarihini her lâhza hayal ettirmesini isterdi.)

• Yardımcı cümlenin başta, ana cümlenin sonda kullanıldığı cümleler de vardır. Burada da yardımcı cümle zarf görevindedir.

Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhidi.

(Büyük olduğun için kanın tevhidi kurtarıyor.)

Kırk elli adım uzaklaşmıştı ki iki iri kanadın havada çarpışmasından çıkan boğuk bir gürültü işitti.

(İki iri kanadın havada çarpışmasından çıkan boğuk bir gürültü işittiğinde kırk elli adım uzaklaşmıştı.)

• Bu tür cümlelerde “ki” bazen düşebilir. Cümle, okuyanın, dinleyenin muhayyilesine bırakılır.

Darıldı diye o kadar korktum ki... (anlatamam)

Not: “ki” edatının şüphe kattığı cümleler bağlı cümle değildir.

Düşler mi ki şu burcu burcu kokan havada

Renk mi ki üzerimde akaduran bu nehir?

2- Diğer Bağlaçlarla Kurulanlar

“ve, veya, ya da, fakat, ama, lâkin, hâlbuki, ne.....ne, meğer...” bağlaçlarıyla birbirine bağlanan cümleler topluluğudur.

Hava bulutlu ve durduğumuz tepe rüzgârlı idi.

Çocukluk günlerini hatırladı ve gözlerinde iki damla yaş belirdi.

Okumayı bilmiyor veya numara yapıyor.

• Bağlı cümlelerin bir kısmında yüklem kipi ve şahsı aynı, bir kısmında farklıdır.

*Ayakkabılarını ayağına geçirdi ve kendini sokağa attı.
İstedikiniz evrakları getireceğim, fakat okuyabileceğinizi sanmıyorum.
Ben saatinde gelmiştim, ama o henüz ortalıkta yoktu.*

- Unsurların biri veya birkaçı ortak olan bağlı cümleler de vardır.
Ya okumayı bilmiyor ya numara yapıyor.

Cümle Çözümleme Örnekleri:

• *Murat, en sonunda, dayısına karşı duyduğu, bitmeyen, her gün braz daha artan düşmanlığın, ona aynı zamanda hayranlık da duymadan edememesinden kaynaklandığına karar vermişti.*

<i>Yapısına göre</i>	: Basit cümle
<i>Yüklemin türüne göre</i>	: Fiil cümlesi
<i>Yüklemin yerine göre</i>	: Kurallı cümle
<i>Anlamına göre</i>	: Olumlu cümle

Ögeleri:

<i>özne</i>	: Murat
<i>zarf</i>	: en sonunda

yer tamlayıcısı : dayısına karşı duyduğu, bitmeyen, her gün braz daha artan düşmanlığın, ona aynı zamanda hayranlık da duymadan edememesinden kaynaklandığına

yüklem : karar vermişti; 3. teklik kişi, belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi

• *Böyle gecelerden sonra, sabah koşarak bana gelir ve sıkılmanlığımla unuttu erkenden uyandırır beni.*

Yapı bakımından öznesi ortak bir bağlı cümle örneğidir.

Birinci cümle;

<i>Yapısına göre</i>	: Basit cümle
<i>Yüklemin türüne göre</i>	: Fiil cümlesi
<i>Yüklemin yerine göre</i>	: Kurallı cümle
<i>Anlamına göre</i>	: Olumlu cümle

Ögeleri:

<i>Özne/(gö)</i>	: (O)
<i>zarf</i>	: böyle gecelerden sonra
<i>zarf</i>	: sabah
<i>zarf</i>	: koşarak
<i>yer tamlayıcısı</i>	: bana
<i>yüklem</i>	: gelir; 3. teklik kişi, geniş zaman

İkinci cümle:

Yapısına göre

: Basit cümle

Yüklem türüne göre

: Fiil cümlesi

Yüklem yerine göre

: Devrik cümle

Anlamına göre

: Olumlu cümle

Ögeleri:

Özne/(gö)

: (O)

zarf

: sıkgırlığını unutup

zarf

: erkenden

b'li nesne

: beni

yüklem

: uyandırırđı; 3. teklik kişi, geniş zaman hikâyesi

V. BÖLÜMLE İLGİLİ SINAMA SORULARI

Gönlümün sararmış yaprakları arasında bir yaralı kuş seçiyor durmaksızın.

1) Yukarıdaki cümlelerin ögeleri aşağıdakilerden hangisinde sırasıyla verilmiştir?

- a) Dolaylı tümleş-Özne-Yüklem-Zarf tümleci
- b) Özne-Dolaylı tümleş-Nesne-Zarf tümleci
- c) Dolaylı tümleş-Nesne-Yüklem-Zarf tümleci
- d) Nesne-Dolarlı tümleş-Özne-yüklem
- e) Dolaylı tümleş-Özne-Nesne-Yüklem

I. Ben çevirilerimde metnin ruhunu taşıyabilmeyi esas alırım; zaten çeviri yapmak o edebi metni başka bir dilde yeniden yazmak değil midir?

II. Kimileri çeviriyi sözcüklerin sözlük karşılıklarını bulmakla karıştırıyor, o zaman da ortada edebi metin diye bir şey kalmıyor.

III. Çeviri yapmak en az bir eserin yazılma serüveni kadar zahmetli bir şey ve bençe bir eserin altına yazarla çevirmenin adları yan yana yazılmalıdır.

IV. Çeviri yapmak elbette zahmetli bir iştir; ama bir esersin yazılma serüveniyle bu zahmet ne derece bir tutulabilir anlamıyorum.

V. Çeviri bir eseri çevirmenin kim olduğuna bakmadan kesinlikle satın almam ben; benim için eserin yazarının kim olduğu kadar önemlidir bu.

2) Yukarıdaki cümlelerden hangisi savunduğu düşünce bakımından diğerlerinden farklıdır?

- a) I
- b) II
- c) III
- d) IV
- e) V

3) Aşağıdakilerden hangisinde özne isim tamlamasından oluşmuştur?

a) Heyecan uyandırmayı amaçlayan yazar, romanın polisiye havasını da hiç mi hiç ihmal etmez.

b) Ağalardan alacağını köylüye dağıtmayı düşleyen bir ikinci İnce Memet değil mi Derviş Bey?

c) Reşat Nuri'nin romanları, yirminci yüzyılın değişen toplumsal koşullarının ortaya çıkardığı yeni insanı getirmiştir.

d) Eski zamanlarda, her anlatıda yalnız kişiler değil olaylar da abartılarak yansıtılırdı.

e) Başkaldırının sembolü olan Koroğlu hikâyesidir, ezilenin ezene duyurduğu en güçlü ses.

4) Aşağıdakilerden hangisi öznel bir tanım cümlesidir?

a) Üçgen, uç uca gelmiş üç doğru parçasını oluşturduğu, üç tepe noktası ve üç açısı olan geometrik biçimdir.

b) Antoloji, bir şairin, bir yazarın, bir dönemin, bir türün tipik metinlerinin seçilip bir araya toplanmasıdır.

c) Fabl, insan özelliklerini hayvanlara aktararak yazılmış eğlenceli, ders verici veya hicvedici hikâyelerdir

d) Samimilik, bir insanın bir iş üzerine iyice düşündükten sonra canı pahasına da olsa savunmayı göze alarak ortaya çıkardığı kanısıdır.

e) Epigraf, bir metnin başına konmuş, genellikle edebi bir eserden alıntılanan sözler veya özdeyişlerdir.

5) Aşağıdaki cümlelerden hangisinde üslûbun önemi vurgulanmıştır?

a) İyi bir sanatçı, halkı eğitmek, halkı sanattan, anlar duruma getirmek gibi bir görev üstlenebilir.

b) İyi bir sanatçı, anlattığı insanları kültürel birikimleri ve düşünceleri açısından iyi tanıyıp, kişiliklerini tanıyıp, kişiliklerini düğümlerini çözebilir.

c) İyi bir sanatçı, geçmişle günümüzü birleştirerek yapıtını zenginleştirir.

d) İyi bir sanatçı, dünden kalan değerleri tartan, bugünden yarına nelerin aktarabileceğini anlayabilir.

e) İyi bir sanatçı, bazı şeyleri söylemeyi seçtiği için değil, onları belli bir biçimde söylemeyi seçtiği için sanatçı olduğunun farkında olmalıdır.

6) Aşağıdakilerden hangisi bağımsız sıralı bir cümledir?

a) Mağaza sahibi konuşuyor, müşteri onu sinirli sinirli dinliyordu.

b) Gazete okuyan ihtiyar, gazetesini bıraktı, söze karıştı.

c) Adam ellerini ceplerine koydu, kayıtsızca uzaklaştı.

d) Önemli belgeleri bir zarfa koydu, çekmeceye yerleştirdi.

e) Merdiven basamaklarını ikişer ikişer çıkıttı, kapı ziline bastı.

I- Her şairin ilk yapıtı, bir kumaşın ilk metresi gibidir.

II- Yazarın anlatım tekniği, pek fazla rastlanmayan bir uygulamaydı.

III- Şeyh Galib'e göre can ışıl ışıl yanan bir mum gibidir.

IV- Sen yalnız geceyi görüyorsun, ben ağaran tanyerini.

V- Bayram günlerinin de sonu var bütün günler gibi.

7) Yukarıdaki cümlelerden hangi ikisi öge dizilişi bakımından özdeştir?

a) I ve II

b) II ve III

c) III ve IV

d) IV ve V

e) V ve I

8) Aşağıdakilerden hangisinde karşılaştırma anlamı yoktur?

a) Divan edebiyatının insani duyguları ifade edecek genişlikten uzak olduğunu söyleyebiliriz.

b) Öykü dinleyicisinden, şiir okurundan ya da tiyatro izleyicisinden farklı olarak, roman okurunun, okurlarının en yalnızı olduğu söylenmiştir.

c) Sinema; müzik, edebiyat, resim gibi sanatların hemen hepsinden daha fazla ilgiyle karşılanmaktadır.

d) Tiyatronun anlaşılması diğer sanat dalları kadar zihni bir çaba gerektirmez.

e) Tevfik Fikret en az Victor Hugo kadar romantik ve gerçekçidir.

"Sağlığını yitirerek yatalak bir kadın haline gelen annelerini gören çocuklar, doktorun sözlerine tümüyle hak verdiler."

9) Bu cümlede aşağıdaki öğelerden hangisi yoktur?

a) Özne

b) Nesne

c) Dolaylı Tümleç

d) Yüklem

e) Zarf Tümleci

10) Aşağıdakilerden hangisinde bir isim, ek eylem olarak yüklem olmuştur?

a) Bana bütün dertlerini açtı.

b) Sonra da hemen yanımdan kaçtı.

c) Çocuğun karnı iki gündür açtı.

d) Bilmiyorum neleri amaçladı.

e) Oysa her şeyi iyice kavramıştı.

11) Aşağıdakilerden hangisinde öğelere ayırmada bir yanlışlık yapılmıştır?

a) Yahya Kemal'de sık sık dile gelen İstanbul sevgisi, / tarihsel ve kültürel bütünlük içinde / şiirsel olarak / verilir.

b) Türk sinemasında / toplumsal içerikli filmler / ilk olarak / köylülük ve göç sorunlarının işlenmesiyle / ortaya çıkmıştır.

c) Tiyatromuz, / batılı yönelişin ilk adımlarından bu yana / toplumu merkezine almış bir çizgi / izlemiştir.

d) Dönüp baktığımızda, / her önemli şair gibi / Turgut Uyar'ın da bize büyük bir miktarda bıraktığını / görüyoruz.

e) Merdiven basamaklarının hemen altında, / arkası kerpiç duvara dayanmış peykenin üzerinde, / gençten, / bıyıklı biri / uyuyordu.

"Toplumsal sorunları bilmemesi ve toplumdan kopuk yaşamayı düşünülemez sanatçının."

12) Bu cümlelerin nitelikleri, aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

a) basit - olumlu - devrik - isim

b) basit - olumlu - kurallı - isim

c) bileşik - olumlu - kurallı - eylem

d) bileşik - olumsuz - devrik - eylem

e) sıralı - olumlu - devrik - eylem

13) Aşağıdaki cümlelerin hangisi yapısı bakımından ötekilerden farklıdır?

- a) Onun göze çarpan en önemli özelliği yalın söyleyişidir.
- b) İnsanları, gelenekleri ve günlük yaşantılarıyla ortaya koymuştur.
- c) Türkiye'yi en iyi yansıtan yerleşim merkezi burasıdır.
- d) Yazar, bu romanda kız kaçırma olayını ele almış.
- e) Konusunu bir halk efsanesinden alan Boş Beşik çok okunmuştur.

14) Aşağıdaki cümlelerin hangisi yalnızca özne ve yüklemden oluşmuştur?

a) Orhan Pamuk tüm romanlarıyla edebiyat dünyamızda en çok tartışılan romancı olmuştur.

b) Sinemanın başlangıcından beri şairlerin şiirlerinde bu sanat dalıyla ilgi kurdukları görülmüştür.

c) "Şu şiiri beğendim" dediğimiz zaman, o şiirin, mutlaka bize hitap eden bir yönü vardır.

d) Karanlığa ve umutsuzluğa karşı çıkmak sanatın, edebiyatın doğasıdır.

e) Şiirin son dizesi, saçlarının karıştırılmasını isteyen bir yaşlının ilgi bekleyişini anlatıyor.

"Sessizce aralanan sokak kapılarından çıkan insanlar, şimdi kağnılarla tarlalarına gidiyorlar."

15) Bu cümlede aşağıdaki öğelerden hangisi yoktur?

- a) Özne
- b) Zarf tümleci
- c) Nesne
- d) Dolaylı tümleç
- e) Yüklem

VI. BÖLÜM

DOĞRU VE GÜZEL KONUŞMA-YAZMA

I. KONUŞMA VE YAZININ FARKLARI NELERDİR?

Konuşma, insanoğlunun temel özelliklerinden biridir. Onun için yazıdan önce gelir. Herkes, her zaman yazı yazmaz. Dil esas itibariyle konuşma aracıdır. Yazı, sonradan konuşmayı kalıcı hale getirmek üzere bulunmuştur. Yani yazı, konuşmanın yazı işaretleri ile, bazı sembollerle gösterilmesi demektir.

Konuşma, insan için yazıdan önce gelir; insan hayatının her yanına karışır.

Konuşma, sese dayanır. Bir kere söylenir ve dinlenir. Yani gelip geçicidir. Söz, söylendiği anda işitilir ve anlaşılır olmalıdır. Yazı ise, üzerinde düşünerek, çeşitli şekillerde karalama yapılarak hazırlanabilir. Yazılmış bir yazı okuyucu tarafından, tekrar tekrar geriye dönüp okunabilir. Anlaşılmayan kelimeler için sözlüklere bakılabilir. Konuşmada böyle bir durum söz konusu değildir.

Konuşma, konuşmayı dinleyen, belli kişi ve gruplara hitap eder. Onun için dinleyenlerin durumuna, ilgi alanlarına ve seviyelerine uygun olmalı, söylendiği sırada anlaşılır şekilde olmalıdır. Diğer taraftan dinleyenin sorma, konuşanın tekrarlama imkânı da vardır. Yazı ise, meçhul okuyuculara hitap eder. Hangi seviyede kimin okuyacağı belli değildir. Yani yazı daha geniş kitlelere hitap eder.

Konuşmada beden ve yüz hareketlerinden, vurgu ve ses tonundan faydalanılır. Yazıda ise noktalama işaretleri kullanılmaktadır.

Konuşmada düşünmeye fazla zaman olmadığı için, akla gelen şekliyle konuşulabilir. Bu da konuşmayı yazıya göre daha düzensiz, daha gelişmiş hale getirir. Yazı ise daha düzenli hazırlanır. Çünkü, yazarı ile okuyanı karşı karşıya, yüz yüze değildir. Nasıl yazılmışsa öyle kalır, öyle anlaşılır. Konuşmada, konuşma anında söz değiştirilebilir.

A- Konuşma Dili ve Yazı Dili Nedir?

Konuşma dili ile yazı dili birbirinden bazı yönleriyle ayrılır. Hiçbir dilde konuşma dili ile yazı dili aynı değildir.

Konuşma dili, günlük hayatın her anında, her mekânda, her seviyede insanın kullandığı dildir. Konuşmanın yetişme şartlarına, sosyal çevresine, çeşitli bölgelere göre çeşitli farklılık gösterir. Onun için bir ülkede okullarda öğretilen, eserlerde, yazılı basında, resmî ve özel her türlü yazıda kullanılan dildir. Bütün ülkede aynı yazı dili kullanılır.

Yazı dili, kültür ve medeniyet dili, edebiyat dilidir. Her yazı dili konuşma dilinden alınmakla beraber, konuşma diline göre daha gelişmiş, dilin yapısına daha uygundur.

Konuşma dili, zaman içinde daha çabuk değişir. Dildeki değişimler önce konuşmada ortaya çıkar, sonra yazı diline geçer. Bundan dolayı yazı dili daha geç değişir.

Konuşma dilinin sınırları dar, yazı dilinin sınırları daha geniştir. Dillerin yapısı, özellikleri yazı dilinden çıkarılır.

Konuşma dili yazı diline göre daha sade ve basittir. Çünkü, konuşma dili günlük ve pratik dildir. Yazı dilindeki edebi, ilmi, felsefi kavramlar konuşma dilinde pek kullanılmaz. Onun için yazı dili konuşma diline göre daha geniş, daha derin anlamlıdır. Normal yazı dili ile ilim ve edebiyat dilinin de farklı olduğunu ifade eden yazar ve ilim adamları vardır.

Peyami Safa bu konuda şunları söylüyor:

“Edebi dilde mana kazanan birçok tasavvurlar müşterek dilde mantıksız ve saçmadır.”

Cahit Sıtkı Tarancı'nın:

Öldük. Ölümden bir şeyler umarak

Bir beyaz boşlukta bozuldu büyü

mısraları, günlük dilde bütün anlamını ve değerini kaybeder. Ölümden sonraki halin ifadesi mümkün olmadığına göre yanlışlık “öldük” kelimesinden başlar. “Bir beyaz boşlukta büyüünün bozulması da edebi bir terbiyeden mahrum olanlar için hezeyandır. Ancak edebi bir zevk ve kültüre az çok sahip olanlar için anlam taşır.

1- Konuşma Nedir? (Sözlü Anlatım)

Bir dili bilen herkes günlük hayatını sürdürmek için konuşur. Konuşma için okuma yazma bilmek de şart değildir. Ancak insanlarla sağlıklı ilişkiler kurmak, dilin imkânlarından faydalanarak doğru, iyi ve güzel konuşmakla mümkündür.

Konuşma, insanın şahsiyetinin bir göstergesidir. Onun için “Beyan üslubu insanın kendisidir, şahsiyetidir.” denir. (Üslub-ı beyan aynıyla insandır.)

Yaşanılan çevrede, doğru ve iyi konuşan insanlara zaman zaman rastlamak mümkündür. Bunlar için “Güzel konuşur.” veya “Sözü sohbeti dinlenir.” denir. Demek ki güzel konuşmak, dili iyi kullanmak insana sosyal bir itibar da kazandırır.

Aynı fikir, duygu, bilgi vb. çeşitli şekillerde ve üslupta anlatılır. Fakat hepsi aynı tesiri yapmaz. Demek ki söz, söyleniş şekline göre değer kazanır. Yunus Emre bunu:

Söz ola kese savaşı söz ola bitüre başı

Söz ola ağulu aş bal ile yağ ide bir söz

beytinde yoruma ihtiyaç bırakmayacak kadar açık ifade etmiştir. Yine bir atasözünde “Tatlı dil yılın deliğinden çıkarır.” denmektedir.

Sözün “sihirli bir formül” olduğu unutulmadan daima doğru, iyi ve güzel konuşmaya özenilmeli, güzel konuşan insanlardan faydalanılmalıdır.

2- Doğru ve Güzel Konuşmanın Şartları Nelerdir?

2. 1. Yerinde ve Zamanında Konuşmak

Söz çevreye ve şartlara göre söylenir. Gerekliği kadar söylenir. Türk dilinin büyük eserlerinden olan Kutadgu Bilig’te Yusuf Has Hacip, yerinde ve zamanında, yeteri kadar konuşmanın değerini şöyle anlatır:

Öküş sözde artuk asıg körmedim

Yana sözlemişte asıg tulmadım

(Çok sözden fayda görmedim; ama söylemek de faydasız değildir.)

Öküş sözleme söz birer sözle az

Tümen söz tügünün bu bir sözde yaz

(Sözü çok söyleme, sırasında ve az söyle; binlerce söz düğümünü bu bir sözde çöz.)

Yine Yunus Emre “Söz” redifli şiirinde:

Kişi bile söz demini, dimeye sözün kemini

Bu cihan cehennemini sekiz uçmağ ile bir söz

diyerek yerinde ve zamanında söylenmeyen sözün insanın başına neler getireceğini anlatmayı amaçlamıştır.

Doğru ve güzel konuşma birisi olmanın temel şartı yerinde ve zamanında duruma gerektirdiği oranda konuşmaktır.

2.2. Ses Tonunu Ayarlamak

Konuşmanın yazıdan farkı, sese dayanmasıdır. Onun için doğru ve güzel konuşmada ses tonunun önemi büyüktür. Her konuşma aynı ses tonuyla yapılmaz. Konuşmada ses, önce işitilir olmalı, sonra da konuşmanın konusuna uygun bir ses tonu kullanılmalıdır.

Ses tonunun ayarlanması, bir çeşit konuşma sayılan yazı ve şiir okurken de son derecede önemlidir. Yazı ve şiirin konusuna göre yüksek veya yavaş, içten bir ses tonu gerekebilir. Bir kahramanlık şiiriyle, bir aşk şiiri aynı ses tonuyla okunmaz. Yine birisini ikna etmek için kullanılan ses tonu, meydan nutkunda kullanılan ses tonundan farklıdır.

Şu iki şiir metnini aynı ve ayrı tonlarda okuyarak deneyiniz.

Gün Eksilmesin Pencereden

Ne doğan güne hüküm geçer

Ne halden anlayan bulunur

Ah aklımdan ölümüm geçer

Sonra bu kuş, bu bahçe bu nur

Ve gönül tanrısına der ki:

-Pervam yok verdiğin elemden;

Her mihnet kabulüm yeter ki

Gün eksilmesin pencereden

Bu Vatan Kimin

Bu vatan toprağı kara bağıında
Sıra dağlar gibi duranlarıdır.
Bir tarih boyunca onu uğruna
Kendini tarihe verenlerindir.

Tutuşup kül olan ocaklardan,
Şahlanıp köpüren ırmaklardan,
Hudutlarda gaza bayraklarından
Alnına ışık vuranlarıdır.

Ardına bakmadan yollara düşen,
Şimşek gibi çakan, sel gibi coşan
Huduttan hududa yol bulup koşan,
Cepheden cepheyi soranlarıdır.

İleri atılıp sellercesine
Göğsünden vurulup tam ercesine,
Bir gül bahçesine girercesine
Şu kara toprağı girenlerindir.

Tarihinin dilinden düşmez bu destan,
Nehirler gazidir, dağlar kahraman
Her taşı yakut olan bu vatan,
Can verme sırtına erenlerindir.

Gökyay'ım ne yazsam ziyade değil,
Bu sevgi bir kuru ifade değil,
Sencileyen hasmı rüyada değil
Topun namlusundan görenlerindir.

(Orhan Şaik Gökyay)

Bazen aynı metin aynı ses tonuyla söylenmez. Ses tonunun dilin ifade ettiği anlama göre ayarlanması gerekir. Şu mısraları farklı ses tonuyla okuyarak hangisinin doğru ve güzel okunduğunu tespit ediniz:

Sakarya Türküsü'nden

İnsan bu, su misali, kıvrım kıvrım akar ya...
Bir yanda akan benim, öbür yanda Sakarya,
Su iner yokuşlardan, hep basamak basamak
Benimse alın yazım yokuşlarda susamak.
Her şey akar: Su, tarih, yıldız, insan ve fikir...
Oluklar çift: Birinden nur akar birinden kir.
Akışta demetlenmiş büyük, küçük, kainat...
Şu çıkan buluta bak, bu inen suya inat!
Fakat Sakarya başka, yokuş mu çıkıyor ne?
Kurşundan bir yük binmiş, köpükten gövdesine.
Çatlıyor, yırtınıyor yokuşu sökmek için.
Hey Sakarya, kim demiş suya vurulmaz perçin?

Rabbim isterse sular bülküm bülküm burulur;
Sırtına Sakarya'nın Türk tarihi vurulur.
Eyvah, eyvah, Sakaryam, sana mı düştü bu yük?
Bu dava hor, bu dava öksüz, bu dava büyük!...

(Necip Fazıl Kısakürek)

2.3. Uygun ve Doğru Kelimeleri Seçmek

Doğru ve güzel konuşmak için kelimelerin doğrusunu ve anlama en uygun olanını seçmek gerekir. Birbirine yakın anlam ifade eder görünen kelimeleri dikkatle ayırmak, uygun olanını seçmek şarttır.

Örneğin iyi, doğru, güzel ayrı ayrı kavramlardır.

Sorulara doğru cevap verdim.

Sorulara iyi cevap verdim.

Sorulara güzel cevap verdim.

Bugün zihindeki kavramlara uygun ve doğru kelimelerin seçilmemesi, birçok kelimenin yerine, doğru veya yanlış tek bir kelimenin kullanılması, ayrı anlam inceliklerine dikkat edilmemesi, bazı kelime ve ifade şekillerinin modalaşarak yerli yersiz kullanılması vb. durumlar Türkçede yozlaşmaya sebep olacak derecede yaygınlaşmaktadır. Bu durum da konuşmada (aynı zamanda yazmada) hoş olmamakta, Türkçenin doğru ve güzel kullanılmasını önlemekte, böylece doğru ve güzel Türkçe konuşanların sayısı gittikçe azalmaktadır.

Dilde her kelimenin kendisine göre bir anlamı, kullanılış yeri vardır. Sözcüklerde aynı anlamda görünen kelimeler bile kullanışta her zaman birbirinin yerini tutmazlar. *Kafa, baş, kelle* vb.

“Kafayı bulmak” denir. Fakat “başı bulmak”, “kelleyi bulmak” denmez.

“Başı çekmek”, “kafayı çekmek” ile aynı değildir.

Yine “burada kaç kişi var” yerine “burada kaç insan var”, “burada kaç adam var” denilmez.

Bu farklı kullanışlara, anlam inceliklerine dikkat etmemek doğru ve güzel konuşmaya engel olduğu gibi Türkçeyi de fakirleştirmektedir. Bir dilde birçok farklı kavram ve nesnelerin bir tek kelime ile karşılanması fakirlik belirtisidir.

Türkçenin bu şekilde fakirleştirilmesine, dil kültürünün noksanlığı, bilgisizlik ve özentisi sebep olduğu gibi, yanlış bir “Türkçeleştirme” anlayışı da sebep olmaktadır.

Türkçede bazı kelimelerin birçok kavramı karşılayacak şekilde kullanılması, anlam inceliklerini yok etmektedir. Bu şekilde kullanılan kelimeler “çanta kelimeler” veya “maymuncuk kelimeler” olarak yerli yersiz ve çok defa yanlış kullanılmaktadır.

Mesele, dava, problem, dert, tasa, kaygı, konu vb. yerine sadece *sorun* kullanılmaktadır.

Yemeğimi yedim > Yemek sorunu tamam

Para konusu önemli > Para sorunu önemli

Aramızda bir anlaşmazlık yok > Aramızda bir sorun yok

Adeta her çeşit kavram, durum *sorun* kelimesine bağlanmaktadır.

Şeref, haysiyet, gurur, kibir, itibar, izzet-i nefis yerine *onur*. (Üstelik Fransızca'dan gelme) Halbuki şeref, gurur, kibir vb. ayrı ayrı kavramlardır.

Teklif, tavsiye yerine *öneri*. Kullanıldığı yere göre teklif veya tavsiye kullanılması karışıklığa da sebep olmaktadır.

Bu konudaki *öneriniz* nedir? (teklif mi tavsiye mi?)

Hangi kitapları okumamı *önerirsiniz*? (tavsiye)

Önerimi geri çevirmemelisiniz. (teklif)

Taktir, zevk yerine *beğeni* (zevk yerine türetilen kelime taktir yerine de bol bol kullanılmaktadır.)

Film seyircinin *beğenisini* kazandı. (takir)

Bu diziyi *beğeniyle* izliyoruz. (zevk)

Sunucu olarak insanların *beğenisini* alabilmeliyim. (?)

Merhale, safha, kademe, derece, devre, seviye, basamak yerine *aşama*. Bu kelime, yapı olarak da yanlış kelimelerdendir. Zira *geleme, gideme, yazama, koşama* olmayacağı gibi *aşama* da olmaz.

Delil, ispat yerini *kanıt*, bazen de *tanıt*. Halbuki *delil*: şahit, belge, tanık; *ispat*: delil ve şahit göstererek doğrusunu meydana çıkarma anlamına gelen iki ayrı kavramdır.

İmtiyaz, fark, ayırım, yerine ayrıcalık. İmtiyaz "ayrı" kavramını içinde taşısa da kendine has anlamı olan bir kelimedir. İmtiyaz: "başkalarına tanınandan fazla hak ve imkân tanıma, üstünlük. Bir işin yapılması konusunda sadece bir kişiye veya kuruluşa verilen ruhsat. İnsanın bazı vasıfları dolayısıyla kazandığı, elde ettiği üstünlüktür".

Şu iki olay arasında hiçbir *ayrıcalık* yoktur. (fark)

İnsanlar arasında *ayrıcalık* yapmam. (ayırım)

Şüphə, tereddüt, endişe, korku, vesvese, muhakkak, elbette, kesinlikle vb. yerine kuşku-kuşkusuz kullanıldığı çok görülmektedir

"Yarın toplantıya katılacak mısınız?

Kuşkusuz"

"Bu işi seviyor musunuz?

Kuşkusuz"

"*Kuşkusuz* her zaman böyle davranmam."

"Bu oyunu... nın yaptığından *kuşkulandıyorum*."

Kalp, gönül, yürek ayrı ayrı kavramlardır. Kalpsiz (duygusuz), yüreksiz (korkak), gönülsüz (isteksiz) gibi.

Aralarında *yürek* bağı vardı. (gönül bağı)

Hepsinin *yüreğinde* bir dilek vardı cumhurbaşkanından. (gönlünde)

Nalan Altınörs'ü dinlerken *yüreğinizle* baş başa kalacaksınız. (kendinizle, duygularınızla)

Yüreğinizin sesini dinleyin (kalbinizin sesi)

Şiiri *yürekten* gelerek okudu. (Doğru kullanım.)

Yüreği güzel olanın güzelliği yüzüne de yansır. (içi, kalbinin temizliği vb.)

Seviye, devre, derece, plan yerine gramerce de yanlış olan *düzey* kelimesi kullanılmaktadır.

Göldeki suyun *düzeyi* oldukça yükselmiş. (seviyesi)

Sebep, dolayı, ötürü, vasıtasıyla, münasebetiyle, yüzünden, bunun için vb. yerine bir soru zarfı olarak kullanılan *ne-den* kullanılmaktadır. "Ne" aslında insan dışındaki varlıklar için kullanılan soru zamiridir. Zamirler kelime yapımına elverişli değildir. Diğer taraftan *-dan, -den* eki isim çekim ekidir. Çekim eki ile kelime yapılmaz. Bundan dolayı *ne-den* kelimesi ancak:

Neden derse geç kaldın? Ödevini neden yapmadın? şeklinde kullanılabilir.

Geç kalmama sen *neden* oldun?

Fazla sürat kazaya *neden* olmuş. (Buradaki "neden" yerine olumsuz ifadelerde kullanılan *yüzünden* edatı kullanılır.)

Senin *yüzünden* derse geç kaldım.

Araba fazla sürat *yüzünden* kaza yaptı.

Neden kelimesinin ayrıca:

Bunun sebebi...> Bunun nedeni...

Bundan dolayı...> Bu nedenle...

Bundan ötürü...> Bu nedenle...

Bu yüzden...> Bu nedenden...

Bu münasebetle...> Bu nedenle... gibi ifadeler yerine kullanılması doğru olmadığı gibi, değişik ifade kalıplarını köreltmesi sebebiyle de dili zayıflatmaktadır.

Trafik kazası *nedeniyle* yol kapandı. (yüzünden)

Rüzgâr evlerin yıkılmasına *neden* oldu (sebep)

Bu *nedenle* seni rahatsız etmedim. (bundan dolayı, bunun için)

Doğru, açık ve güzel konuşmaya engel olan bazı kelimeler de vardır ki, yerli yersiz kullanılmaktadır. İnsan zihnindeki kavram fakirliğinden veya kelime kadrosunun fakirliğinden ortaya çıkan bu kelimelerden bazıları şunlardır:

Olay, keyif, yoğun, sorun, söylem, şans vb.

Bu kelimelerin bazıları iyice abartılmakta, zihindeki kavrama uygun kelime bulunamadığı zamanlarda bu kelimelere sıkça başvurulmaktadır.

Rüzgârlı havada deniz *olayı* iyi olmuyor.

Yemek *olayı* iyi gidiyor.

Bu gün ders *olayı* sona erdi

Benim *olayım* bu.

Üniversiteye girme *olayı* oldukça zor.

“Bu sinema olayı önemli bir *olaydır*. Ben sinema *olayını* öncelikle yönetmen *olayı* olarak görüyorum.”

Son yıllarda yerli yersiz ve çok defa yanlış kullanılan moda kelimelerden birisi de *keyif*'tir:

Keyifli bir kitap, *keyifli* bir sabah, *keyifli* bir maç, *keyifli* bir film, *keyifli* bir söyleyiş, *keyifli* bir iş, *keyifli* bir meslek vb.

Bunlara ek olarak “*keyif aldım*”, “*keyif verdi*” ifadeleri de yerli yersiz kullanılmaktadır.

Halbuki *keyif*, biyolojik haz duymayı ifade eder. Bundan dolayı uyuşturucu maddeler için *keyif verici maddeler* denilir.

Ayrıca Türkçede *keyif* ve *keyifle* ilgili kullanışlar, oldukça yaygındır ve başlıcaları şunlardır:

Keyfi bozuk (yok), *keyfi gelmek*, *keyfi kaçmak*, *keyif çatmak*, *keyfini çıkarmak*, *keyfe gelmek*, *keyiflenmek*, *keyfi davranış*, *çakır keyif* vb.

Keyif kelimesi, zevk ve zevkle ilgili birçok ifade şeklini unutturarak, Türkçeyi zayıflatmakla ve zevksizleştirmektedir.

Moda kelimelerden biri de *yoğun* kelimesidir.

yoğun iş > çok iş

yoğun kış > şiddetli kış

yoğun sis > kesif sis (koyu bir sis)

yoğun ilgi > büyük ilgi

yoğun kuvvet > müthiş kuvvet

yoğun kalabalık > kalabalık bir topluluk

yoğun trafik > sıkışık trafik (trafik keşmekeşi)

yoğun aşk > sarsılmaz aşk

“*Gerçekleştirmek*” gibi güzel bir kelime de son yıllarda yozlaşan Türkçeden nasibini almıştır. Pek çok istediğimiz, özlemimiz, hayalimiz bir gün *gerçekleşince* seviniriz. *Gerçekleşmek* sözcüklerle: “Düşünce ve hayal olmaktan çıkmak, tahakkuk etmek. “ anlamındadır. Uzun süre çalışılan beklenen, arzu edilen bir sonuç, gerçekleşmez. “Hayallerim nihayet *gerçekleşti*.” “Rüyalarım *gerçek olsa...* “ gibi.

Ancak şu örnekler *gerçekleşmek* kelimesinin doğru ve uygun olmayan kullanışlarıdır:

Edremit yolunda bir trafik kazası gerçekleşti. Kazada üç kişinin ölümü gerçekleşti. (Kaza meydana geldi, üç kişi öldü.)

Açılışı yapılan okul... liraya gerçekleşti. (mal oldu.)

Sel baskını gerçekleşti.(Sel baskını oldu.)

Sırplar Bosna'da dün gece bir saldırı gerçekleştirdiler. (Bir saldırı da bulundular.)

"Cumhurbaşkanı dün iki açılış gerçekleştirdi."(Açılış yaptı.)

"Hizbullah mevzilerini sekiz gündür vuran İsrail, dün en kanlı saldırısını gerçekleştirdi ve 70 sivili öldürdü. (Kanlı bir saldırı yaptı, kanlı bir saldırıda bulundu.)

Türkçenin doğru ve güzel konuşulmasını ve kullanılmasını engelleyen bir durum da Arapçadan Türkçeye geçen ve "nispet, aitlik" ifade eden -î eki yerine (güya onu Türkçeleştirmek için) kökü Latince (-alis) ekine dayanan, Fransızcadan Türkçeye son yıllarda giren -sal, -sel, -al, -el, -l eklerinin kullanılmasıdır. Türkçede, "nisbet, aitlik, mensubiyet" iyelik ekleriyle ve isim tamlaması şeklinde ifade edilir. Buna göre Türkçede doğru ve uygun ifade şöyledir:

<i>parasal durum</i>	değil	<i>para durumu</i>
<i>tarımsal kredi</i>	değil	<i>tarım kredisi</i>
<i>sözlüksel anlam</i>	değil	<i>sözlük anlamı</i>
<i>yasal zorunluluk</i>	değil	<i>yasa mecburiyeti</i>
<i>kentsel altyapı</i>	değil	<i>kent altyapısı</i>
<i>kentsel ulaşım</i>	değil	<i>kent ulaşımı vb.</i>

Yukarıda birçok örneği verilen kullanışlardan başka, Türkçeyi bozan, doğru ve güzel konuşulmasını engelleyen pek çok örnek vardır.

Fırsat, imkân, ihtimal yerine *şans*; arzu etmek, istemek, uygun görmek vb. yerine *dilemek* kullanılması gibi.

Bütün bunlar ve benzeri doğru ve uygun olmayan kelimelerin yerli yersiz birden fazla kelimenin yerine kullanılması yanında, genel dile yerleşmemiş ortak kelime haline gelmemiş kelimelerin kullanılışı da doğru, güzel ve anlaşılır bir konuşmaya engeldir:

Başat (hâkim), oylum (hacim), olasılık (ihtimal), karşın (rağmen), gömüt (mezar), kurtak (montaj), duyumsamak (hissetmek), yinelemek (tekrarlamak), yazın (edebiyat), öykü (hikâye), yapıt (eser) vb.

Türkçede doğru ve uygun bir kullanışı olmayan diğer ifade şekilleri, (kelimeler) de şunlardır:

gündelik yevmiye (Yevmiye zaten gündelik demektir.)

bayan müdire (Müdürle zaten kadın müdür demektir.)

yerleşmiş teamül (Teamül zaten yerleşmiş, yapılagelen demektir.)

toplu katliam (Katli-i am, toplu öldürme demektir)

Türk soydaşlarımız (Türkse, ayrıca niçin soydaş olsun?)

talihsiz kaza (Kazanın talihlisi olmaz!)

ters tepki. (Tepki zaten terstir.)

gizli sır (Sır, gizli olandır.)

Almanca dili (Almanca, Alman dili demektir.)

stüdyo Pazar (pazar stüdyosu)

Türkçede bir de yabancı dillerin etkisiyle ortaya çıkan yanlış kullanışlar vardır.

çok satan kitap (Çok satılan kitap olur.)

bu program kaçmaz (Program kaçmaz, kaçırılır.)

çay almak (çay içmek)

banyo almak (Banyo alınmaz, yaptırılır. Temizlenmek için ise yıkanılır.)

üzgünüm, korkarım (*maalesef* yerine kullanılan İngilizce tercüme)

doğru arkadaş (uygun arkadaş)

doğru zaman (uygun zaman)

Doğru ve güzel konuşmak için, kelimelerin dil bilgisi bakımından doğru, yerinde ve uygun kullanılması şarttır. Bu sebeple her kelimeye dikkat etmek, kelimelerin nasıl ve nerede kullanıldığını, edebî değeri yüksek eserlerden ve güzel konuşmasını bilenlerden öğrenmek gerekir.

Dilde ortak olan kelimeleri kullanmak esastır. Değişik görünmek hevesiyle aşırılığa kaçmak doğru değildir. İnsanı gülünç duruma düşürür.

2.4. Argo ve Kaba Kelimeler Kullanmak

Güzel konuşmak, insanlarla güzel ilişkiler kurmak demektir. Bundan dolayı konuşmalar sırasında insanları kırıcı, incitici, hoşlarına gitmeyecek kelimeler kullanmamak gerekir. Yine muhataplara hitap edilirken görgü kurallarına da uygun, saygılı kelimeler kullanmak, hem muhatabı memnun eder hem de söyleyene değer kazandırır.

2.5. Konuşmayı Zenginleştirmek

Güzel konuşmanın yollarından birisi de zengin kelime kadrosuyla konuşmaktır. Konuşma arasında konu ile ilgili deyimler, atasözleri, şairler kullanmak hem anlatmak istenileni daha iyi anlatır, hem de konuşmanın dinlenmesini, ilgi çekici hale gelmesini sağlar. İfadeyi zenginleştirecek bu unsurlar konuşmacının kültür seviyesinin de bir göstergesi olur.

Konuşmayı zenginleştirmek düşüncesiyle yapmacıklığa düşmemek, gereksiz sözcüklerden de sakınmak gerekir. Gereksiz kelimeler ve konuyu gereksiz uzatmak konuşmayı çekilmez hale getirebilir.

2.6. Kelimeleri Doğru Söylemek (Doğru Telaffuz)

Kültürlü bir insan, dilini yapı bakımından doğru kullandığı gibi, kelimeleri söyleyiş bakımından da doğru kullanır. Her kelimenin kendisine göre bir ses

yapısı, bir telaffuz şekli vardır. Bu telaffuz şekilleri, yazı ve kültür dilinde de esastır. Bundan dolayı mahallî ağız özellikleri ile konuşmak, doğru bir davranış şekli değildir. Ancak eğitim noksanlığı yüzünden bazı insanlar bölge ağızıyla konuşabilir. İdeal olanı, ortak kültür dilinin telaffuz şekillerini kullanmaktır.

<u>Doğru</u>	/	<u>Yanlış</u>
atıf (yapmak) /		âtıf (yapmak)
avize /		avîze
ayar /		âyâr veya âyar
demokrasi /		demokrâsi
dâhil /		dahil
dahi (edat) /		dâhi (üstün zekâlî)
dâhi (üstün zekâlî)		dahi
makûs		makus
hâdise /		hadise
sâbit /		sabit
Hâmit		Hamit
tarîkat		târikat
kâtil (öldüren)		katil
rakîp (rekabet eden)		râkip
râkip (ata binen)		rakip
şakî (şikayetçi)		şakî
sevdâ (âşık olan)		sevda
zahîre (tahıl) /		zâhire
zâhire (dış görünüş)		zahire
ikamet (a uzun-kalın)		ikâmet (a ince değil)
inkılap (ı ve â ile dönüştürme)		inkilâp (köpekleşme)
iskân (oturma yeri)		iskan
Hakkâri /		Hakkari
sukut-ı hayal (hayal kırıklığı)		sükût-ı hayal
maiyet		mahiyet
(birlikte bulunma, beraber olma)		(nitelik, bir şeyin esası)
delâlet (yolunu şaşırma)		dalalet, delalet, delâlet
		((aracı olma, delillik yapma)
diyânet		dinayet
hafriyat (kazı yapma)		harfiyat
asgarî ücret (en küçük)		askerî ücret
genellikle		genelde
(Genel olarak yerine genellikle denilir, genelde denmez.)		
"Ben genelde bu yolu tercih ederim" değil,		
"Genellikle bu yolu tercih ederim."		
yalnız (yalınız)		yanlız
yanlış (yanılış)		yalnış
halel (zarar verme)		helâl

mahvetmek	mahfetmek
şevkat	şefkat
tasfiye (ayırma)	tasviye
prestij	pirestij
antr parantez (parantez dışı)	anti parantez
cirmi kadar yer yakar	cürmü kadar yer yakar (cürüm: suç)
İngilizce	İngilizce dili
benimle	benle
seninle	senle
park etmek	park yapmak
gelerek	gelerek-ten(zarf fiile bu ek gelmez)
tayin olunmak veya tayin edilmek	tayin olmak
tahliye olunmak veya tahliye edilmek	tahliye olmak (tahliye: boşaltma)
yenilmek	yenilgi almak
mütevazı (alçak gönüllü, kibirsiz)	mütevazi (parelel-denk)
çok istenilen	çok istek alan

Son yıllarda yaygınlaşan “*artı*”lı ve “*gibi*”li ifadeler de yanlış kullanışlardır. “*Yemek yedim artı çay içtim.*” denilmemesi gerektiği gibi, “*Saat üç gibi gelirim.*” “*Beş gibi giderim.*” yerine *beşe doğru, beş civarında, beş sıralarında, beş sularında* vb. denmelidir.

2.7. Cümleleri Doğru Kurmak

Cümleler meramı tam anlatan hüküm gruplarıdır. İnsanlar, dili cümle cümle konuşurlar. Konuşmanın asıl güzelliği cümlede ortaya çıkar. Onun için kullanılan cümleleri tam ve doğru olarak söylemek, meramın doğru anlatılmasını ve anlaşılmasını sağlar.

Cümleler, dil bilgisi ve anlam yönünden doğru ve anlaşılır kurulmalıdır. Uzun cümlede yanlış daha fazla olabileceği için kısa cümleler tercih edilmelidir.

2.8. Vurgu ve Tonlamaya Dikkat Etmek

Dilde her kelimenin, kelime gurubunun, cümlenin kendisine göre vurgu ve tonu vardır. Ancak konuşmanın içeriğine, cümlenin anlamına göre vurgu değişebilir. Bundan dolayı vurgu ve ses duygusunun, fikrin durumuna göre ayarlanmalıdır.

2.9. Vücut ve Yüz Hareketlerini Ayarlamak

El, kol ve yüz hareketleri (jest ve mimikler), konuşmanın yardımcı unsurlarıdır. Bu hareketlerin, sözün anlamına ve ahengine uygun olması gerekir. Ölçüsüz beden ve yüz hareketleri elini kolunu lüzumundan fazla kullanma konuşanı komik duruma düşürebilir.

Beden, el, kol ve yüz hareketleri, sadece topluluk karşısındaki konuşmalar da, şiir okumalarında değil, küçük guruplar halindeki günlük sohbetlerde de önemlidir.

Yine konuşmada sabit bir noktaya bakılmamalı, bütün söz belli kişilere söyleniyormuş havası verilmemelidir.

2.10. Dinleyicilerin Seviyesine Göre Konuşmak

Her konuşma belli bir dinleyici topluluğuna karşı yapılır. Konuşmada dinleyici ve muhatapların seviyesi mutlaka göz önünde tutulmalıdır. Her dinleyici topluluğuna veya muhabata aynı seviyede konuşma yapılmaz.

Dinleyicinin bilgi ve kültür seviyesi, söylenenleri anlama yeteneği farklıdır. Konuşan bunu bilerek konuşmalı; konuşmasını teknik, ilmî veya meslekî terimlere boğmamalıdır.

Yine dinleyicinin belli bir sabrı olduğu unutulmadan konuşulmalıdır. Arada dinleyicinin ilgisini çekici söz ve anlam ustalıklarına (nükte veya fıkralara) başvurulmalıdır.

Konuşmada, dinleyicinin seviyesine uymak, ilgi çekmek için bile olsa, bölge ağzıyla değil, ortak kültür ve edebiyat diliyle konuşmak gerektiği de unutulmamalıdır.

2.11. Planlı ve Mantıklı Konuşmak

Konuşma bir konu etrafında, bir bütün teşkil edecek şekilde yapılmalıdır. Konu dağıtılıp, neden bahsedildiği belirsiz hale getirilmemelidir. Bunun için zihinde veya kağıt üzerinde önceden nelerden bahsedileceği hiç olmazsa ana hatlarıyla planlanmalıdır.

Konuşma, konu bakımından dağınık olmamanın yanında mantıksız da olmamalıdır. Söylenenler, mantıklı, doğru ve inandırıcı olmalıdır.

3- Konuşma Türleri Nelerdir?

İnsanlar, günlük hayatlarında selamlaşmaktan, konferans vermeye kadar, çeşitli şekillerde, çeşitli maksatlarla konuşurlar. Bu konuşmaları iki grupta toplamak mümkündür.

3.1. Hazırlıksız Konuşmalar

Hazırlıksız konuşmalar, hayatın her anında, aile içinde, sokakta, okulda, iş hayatında beraber olunan veya ilk defa görüşülen (büyük - küçük - arkadaş) insanlarla yapılan konuşmalardır.

Bu konuşmalarda karşıdaki kim olursa olsun saygılı, ölçülü yani nezaket kuralları içinde davranmak, ses tonunu ayarlamak ilk uyulacak prensip olmalıdır.

Toplumda yer edinmenin, sevilip sayılmanın yollarından biri de kiminle nasıl konuşacağını bilmektir.

Yusuf Has Hacıp, Kutadgu Bilig'te şöyle diyor:

Kişig til ağırlar bulur kut kişi

Kişig til uçuzlar barır er başı

.....

Sözügni küdezigil başing barmasın

Tiligni küdezigil tişing sınmasın

(İnsanı dili kıymetlendirir ve insan onunla mutlu olur;

Yine dil kıymetten düşürür, insanın dili yüzünden başı gider)

(Sözüne dikkat et başın gözetilmiş olur

Dilini tut dışın kırılmasın.)

Aynı konuda Yunus Emre de şöyle söyler:

Keleci bilen kişinin yüzünü ağ ide bir söz (Keleci: söz)

Sözi bişürüp diyenün işini sağ ide bir söz

Kelecilerin bişirgil yaramazını şeşirgil

Sözün usıla düşürgil dimegil çağada bir söz (Çağa: ham)

Hazırlıksız konuşmaların sıradan her yerde olanları dışında özelliği olan, kendisine göre kuralları olanları ise şunlardır:

a- Tanıtma, Tanışma ve Tanıştırma

Tanıtma: Kim olduğunun başkalarına bildirilmesidir. Daha önce tanışılmamış ve ilk defa karşılaşılan insanlarla konuşulması gerektiğinde insanlar öncelikle kendilerini tanıtmalıdır.

Tanıtma sırasında ad, soyad ve iş (meslek) söylenir. Gereksiz bilgiler vermekten kaçınılmalıdır.

Tanışma ve Tanıştırma: Her türlü sosyal ilişkinin başlangıcı tanışma veya tanıştırmadır. Tanışmada kişiler birbirini karşılıklı tanıtır. Tanışmada, bir yere sonradan gelenin orada bulunanlara, küçüğün büyüğe, erkeğin kadına kendisini tanıtması bir görgü kuralıdır. Tanıştırma da aynı şekilde olur. Örneğin, memur amire, öğrenci öğretmene tanıştırılır.

b- Teşekkür Etme, Özür Dileme

Teşekkür etmesini bilmek bir insanlık görevi ve görgü kuralıdır. Yapılan her türlü olumlu davranışa veya iyiliğe mutlaka teşekkür edilmelidir.

Teşekkür etmesini bilmek gibi özür dilemesini de bilmek gerekir. Yerine getirilmeyen bir sorumluluk için, farkında olmadan yapılan bir davranış için, birine verilen bir rahatsızlık için özür dlenir.

Özür dileme "özür dilerim", "afedersiniz", "kusura bakmayın" şeklinde olabilir. Özür bozulan ilişkileri düzeltebilir. Özür dilemek insanı küçültmez.

c- Telefonla Konuşma

Telefonla konuşma yaygın bir konuşma türüdür. Telefonla konuşma, bir karşılıklı konuşma türüdür.

Telefonla konuşmada, telefon edilen numarayı bilerek, dikkatlice çevirmek gerekir. Karşı taraf cevap verdiğinde arayanın kendisini tanıtarak, kiminle görüştüğünü (Emin değilse önce telefon numarası sorulur.) sorması gerekir. Sonra

da selamlaşp, maksadını kısaca anlatmalıdır. Telefonda konuşma uzatılmamalıdır.

ç- Diğer Hazırlıksız Konuşmalar

Toplum içinde çeşitli ziyaretlerin büyük önemi vardır. *Bayram ziyareti, hasta ziyareti, tebrik ziyareti vb.* Yine karşılama ve uğurlamalar da önemlidir. Bu tür durumlarda görgü kuralları içinde konuşulmalıdır. Tavır ve davranışlar, konuşmalar, ziyaretin maksadına göre ayarlanmalıdır. Lüzumsuz davranış ve sözlerden kaçınılmalıdır.

Bayramlar için veya bir başarı için "kutlama"; hastalık için, olumsuz bir olay için "geçmiş olsun", ölüm sebebiyle "taziye" ziyaretinde bulunurlar.

3.2. Hazırlıklı Konuşmalar

Bir konu üzerinde önceden çalışma yaparak, hazırlanılarak, belli bir maksatla, belli bir dinleyici topluluğuna karşı yapılan konuşmalar hazırlıklı konuşmalardır.

Hazırlıklı konuşmalarda konu önceden seçilir veya verilir. Bu tür konuşmalar, genellikle bir konunun uzmanı olan kişiler tarafından yapılır. Nerede, kimlere, niçin, neler söyleyeceği önceden tespit edilir ve yazılı metin halinde planlanıp hazırlanır. Ancak, metinden okunmaz ya da konuşulur gibi okunur.

Hazırlıklı konuşmalar da çeşitli şekillerde olur.

a- Açılış ve Takdim Konuşmaları

Tören, yarışma, konferans, açık oturum, sempozyum, kongre gibi toplantılarda yapılan tanıtma konuşmalarıdır.

Konuşmacı, konu veya toplantı hakkında kısa bilgi verir. Konuşmacıyı tanıtır. Açılış ve takdim konuşmalarında, asıl konuşmacıların konusuna girilmez. Açılış ve takdim konuşmalarında konu ve konuşmacı, toplantının amacı, konusunda önceden doğru bilgi edinilir ve neler söylenmesi gerektiği planlanır.

Açılış, bir kuruluş veya hizmet binası ise onunla ilgili bilgiler verilip, hakkında düşünülenler söylenir.

Açılış ve takdim konuşmalarında (özellikle açılış konuşmalarında) toplantıya katılanlar saygı ile selamlanır, sonunda da teşekkür edilir, başarı dileklerinde bulunulur.

b- Konferans

Konferans, önceden belirlenmiş herhangi bir konuda belirli bir topluluğa karşı, konunun uzmanı bir kişi tarafından yapılan konuşmadır. Genellikle sadece "konuşma" terimiyle de anılır.

Konferans, dinleyici veya topluluğa bilgi vermek, toplumu aydınlatmak vb. amaçlarıyla yapılır.

Konferans verecek kişi, önceden hazırlık yapmalı, nasıl bir dinleyici gurubuna hitap ettiğini bilmeli, konuyu ayrıntıya boğmadan, anlaşılır bir dil kullanarak konuşmalıdır.

Konferans sonunda dinleyiciler soru sorabilirler. Konuşmacı, dinleyicinin sorularına kısa, açık ve kibarca cevap vermelidir. Konferansta, resim, belge, film gösterilebilir.

Not: Konferans ve nutuk, amaç yönünden birbirinden ayrılırlar. Konferans bir konuyu açıklamak, nutuk ise bir inanç veya görüşü benimsetmek için verilir. Konferans daha çok akla, nutuk duygulara hitap eder.

c- Sempozyum (Bilgi Şöleni)

Sempozyum, bir konunun çeşitli yönlerden değişik ilim adamlarınca incelenip, görüşlerin belirtildiği bir toplantı türüdür. Bir başkan tarafından yönetilir.

Sempozyumda her ilim adamı veya uzman, sempozyum konusunun farklı, üzerinde çalıştığı, geliştirdiği, yeni tespit ettiği bir yönünü "tebliğ" olarak sunar. Tebliğ, belli bir zaman süresi içinde sunulur. Tebliğ, ilmî yazıları hazırlama usulüne göre hazırlanmış bir metindir.

Sempozyumda tebliğ sahibine sorular sorulabilir. Başkan soru soranlara sırayla söz hakkı verir. Sempozyum bir veya birkaç gün devam edebilir. Genellikle oturumlar halinde düzenlenir. Her oturumun bir başkanı bulunur. Tebliğler, aynı zamanda yazılı metinler oldukları için sonradan kitap haline de getirilirler.

ç- Açık Oturum

Açık oturum, toplumu meşgul eden, aktüel bir konunun farklı yönlerinin değişik kimseler tarafından tartışıldığı belli bir program çerçevesinde ve bir başkan idaresinde yapılan toplantı türüdür. Açık oturumlar, bir salonda dinleyiciler önünde veya bir televizyon kanalında yapılabilir.

Açık oturumlarda her konuşmacı bildiği, doğruluğuna inandığı görüşleri savunur. Onun için açık oturumlarda karşılıklı görüşler, fikirler, bilgiler ve yorumlar ortaya konur.

Açık oturum, toplumun gündemindeki bir konu hakkında toplumun aydınlatılması, çeşitli görüşleri öğrenmesi amacıyla düzenlenir. Kesin doğrunun bulunması gibi bir şartı yoktur.

Açık oturumda konuşmacı, başkanın ikazlarına uymalı, diğer konuşmacılara karşı saygılı bir tavır ve ifade sergilemelidir.

Not: Salonda yapılan açık oturumların sonunda dinleyicilere soru sorma ve görüş belirme fırsatı da verilir. Böylece "forum" ortaya çıkar. Çünkü forumda bütün katılımcılar söz alıp konuşabilir. Forum, bir kitle tartışmasıdır.

d- Münazara

Münazara, bir konuda karşı görüşlerin ortaya konulup, savunulduğu bir söz yarışmasıdır.

Münazarada karşılıklı iki tez savunulur. Münazarada savunulan tezlerin doğruluğundan çok iyi savunmak esastır. Taraflar savundukları tezi çeşitli belgelere ispata çalışırlar.

Münazarada her tezi birkaç kişi savunur. Her gurup aralarında iş bölümü yaparak hazırlanır.

Münazara bir başkan tarafından yönetilir ve bir jüri önünde yapılır. Sonuçta jüri değerlendirme yaparak kazanan tarafı açıklar.

e- Mülakat

Mülakat kelimesinin anlamı, “yüz yüze gelme, görüşme, konuşma” demektir. Terim olarak ise “herhangi bir konuda bir kimseyle yapılan karşılıklı görüşme” demektir.

Mülakat kendi alanlarında tanınmış ilim, fikir, sanat ve siyaset adamlarıyla yapılır. Mülakat ya yeterince tanınmamış kişileri tanımak, tanıtmak ya da tanınmış kişilerin memleket, sanat, siyaset vb. çeşitli konular hakkındaki görüşlerini öğrenmek için yapılır.

Mülakat yapacak kişi, mülakat yaptığı konu veya kişi hakkında önceden hazırlanmalı ve sorular hazırlamalıdır. Sorular hem de toplumun merak ettiği konuları aydınlatıcı olmalıdır.

Not: Anket (soruşturma) ile mülakat ayrı türlerdir.

Anket: Belli bir konu üzerinde çeşitli kişi veya kuruluşun görüşlerini öğrenmek, incelemek amacıyla yapılır. Mülakat bir kişi ile derinlemesine yapılan bir konuşmadır.

2- YAZILI ANLATIM ÇALIŞMASI NASIL YAPILIR?

Bir edebiyat terimi olarak kompozisyon, düşüncelerin, duyguların, olayların, tasarıların uyumlu bir bütün oluşturacağı şekilde sözlü veya yazı ile anlatılmasıdır. Bu kavram; anlatım, ifade ve üslup sözcükleriyle de eş anlamlı olarak kullanılabilir.

Daha önce de belirtildiği gibi yazılı ve sözlü anlatım olmak üzere iki çeşit anlatım vardır.

Yazılı ve sözlü anlatım, duygulara, düşüncelere, sezgilere, tasarılarla yazma ve konuşma yoluyla bütünlük vermektedir. İyi bir yazı yazmak için göz önünde bulundurulması gereken ilkeler şunlardır:

a- Gözlem yapmak:

Evreni yani varlıkları, olayları ve bir bütün olarak hayatı tanımak için mutlaka gözlem yapmak gerekir. Gözlem yoluyla tanıma her varlık, her olay, hayatın bir parçası olur. Daha önce görülmemiş şeylerle ilgili sözlü veya yazılı anlatım yapılamaz. Örneğin hiç “vapur” görmemiş birisinden vapuru tanıtmayı istenildiği zaman, alınacak sonuç hiç de başarılı olmayacaktır. Bir nesneyi görmemiş olan kişinin o nesne hakkında söyleyebileceği hiçbir şey yoktur. Görmediği şeyi hayal etmesi de beklenemez.

Gözlem yapmak için mutlaka görmek, bununda ötesinde görmeyi öğrenmek gerekir.

b- Düşünmek

“Uzun uzadıya inceleyip tetkik etmek” anlamına gelen düşünmek, yalnız insanlara özgüdür. İyi konuşup iyi yazmak için mutlaka düşünmek gerekir. Düşünce, sonradan ve toplum ile kazanıldığı için, kişiden kişiye, toplumdun topluma değişir. Düşünen insan, ortaya mutlaka bir şeyler koyar. İşte ortaya konulan bu şeylerin doğru, sağlıklı ve bilimsel olabilmesi için, peşin, hükümlü olmamak, hurafelere (boş inançlara) değer vermemek, heyecanlı olmamak gerekir.

c- Okumak

Konuşmada ve yazmada başarılı olabilmek için mutlaka çok okumak, kültürlü olmak gerekir. İnsanoğlunun bilgi, duygu ve hayal gücü okumakla zenginleşir. Okuyan kişinin dil ve anlatım gücü ile düşünce yeteneği, okumayan kişiyle kıyaslanamayacak kadar farklıdır. Okuyan kişi, yöresini, ülkesini ve dünyayı tanır; iyiyi kötüden ayırıp değerlendirme yapmasını bilir.

ç- Ana dilini iyi kullanmak

Başarılı bir konuşma veya yazıda anlatımın işlek, açık ve etkili olması için, kişinin ana dilini çok iyi bilmesi gerekir. Bunun için de dil bilgisi kurallarını iyi bilmesi gerekir.

1. Yazılı Anlatım

Yazılı anlatımda plan:

Başarılı bir yazılı anlatım için şu özellikleri iyi bilmek gerekir.

- a- Konu seçmek,
- b- Konu sınırlanması,
- c- Konu ile ilgili görüşlerin belirlenmesi,

ç- Konunun üç yönü:

- 1- Konunun ana maddesi,
- 2- Konunun görüş açısı
- 3- Konunun türü,

d- Yazı başlığı

e- Paragraf:

1- Giriş paragrafı: Bu bölümde ne üzerinde durulacağı, konunun hangi görüş açısından ele alınacağı belirtilir.

2- Gelişme paragrafı: Ele alınan konunun çeşitli yönleri incelenir. Yerine göre konuyla ilgili bir yargı tartışılır, açıklayıcı bilgiler verilir, düşünceleri kanıtlayacak örnekler bulunur, başkalarının düşüncelerinden alıntılar yapılır, istatistiki bilgilere başvurulur.

3- Sonuç Paragrafı: Bu bölümde yazının başından beri anlatılanlar özetlenir. Daha önceki paragraflarda ana düşünce verilmemişse burada buna yer verilebilir.

A- Paragraf Nedir ve Nasıl Oluşturulur?

Sözcük *Kavram Bilimi*

Cümle *Yargı Bilimi*

Paragraf *Düşünce Birimi*

Paragraf, bir düşünceyi anlatan cümle grubudur. Diğer bir deyişle, herhangi bir konunun bir ana düşünce etrafında geliştirilmesidir.

Paragraflara bölünmeden yazılan bir yazı, okumayı güçleştirir, anlamayı yavaşlatır. Paragraflar, bir düşünceden diğerine geçişi göstererek zihnin kavrama işini kolaylaştırır. Paragraflar, düşünceleri belirgin kılar.

Paragrafta konu, paragrafın ne hakkında olduğunu gösterir. Kısaca, paragrafta sözü edilen olaydır.

Konu cümlesi (ana düşünce), paragrafta savunulan, açıklanan ve okura iletilmek istenen temel düşünceyi vurgular.

“Ölümden söz etmeyi sevmeyiz. Hatta “öldü” yerine “vefat etti” demek daha yumuşak bir ifade tarzı sayılır. Amerikalılar da “öldü” demektense “he passed away”(geçip gitti) demeyi tercih ederler. Bunu bilmediğimden, “nereye gitti yani?” demiştim konuştuğum kişiye. Yüzüme ayıplar gibi bakıp, “öldü demek zorunda kalmıştı. Nurullah Ataç öldüğü zaman da münasebetsiz gazetesinin biri haberi şu başlıkla duyurmuştu: “O vefat etmedi, öldü.” *Türkler Alkan, Radikal, 27/02/2005*

Paragrafın konusu: Ölüm

Paragrafın konu (ana düşünce) cümlesi: Ölümünden söz etmeyi sevmeyiz.

1- Paragrafın Yazım Aşamaları Nelerdir?

a- Konuyu Sınırlandırma

İyi bir paragraf, konusu sınırlandırılmış bir paragraftır. Konu, yazıda verilmek istenen iletiye göre daraltılmalı; böylece amaca uygun bir içerik elde edilmeye çalışılmalıdır.

Konu: Tarihi yerler

İstanbul

Osmanlı Dönemi

Tarihi yerler

Dolmabahçe Sarayı

Konu: Müzik

Müzik Türleri

Klasik Müzik

Klasik Müziğin Ustaları

Sınırlandırılmış konu

Mozart

b- Konu Cümlesini Belirleme

Konu cümlesi, irdelenecek konuda okura iletilmek istenen temel düşünceyi açıklıkla belirten cümledir. Yazar bu cümleye göre paragrafını biçimlendirir.

Bu cümle açık, anlaşılır, gereksiz sözlerden arındırılmış olmalı ve kesin bir yargı bildirmelidir.

Konu : Müzik

Sınırlandırılmış konu : Mozart

Sınırlandırılmış konu maddesi : Saraydan kız kaçırma

Konu cümlesi : Mozart saraydan kız kaçırma adlı operasında Türk müziği motiflerinden yararlanmıştır.

Konu : Zararlı alışkanlıklar

Sınırlandırılmış konu maddesi:

Konu cümlesi : Kahve içmek zararlıdır.

Konu : Zararlı alışkanlıklar

Sınırlandırılmış konu maddesi : Hamilelerin kahve içmesi

Konu cümlesi : Hamilelerin günde bir fincandan fazla kahve içmesi bebeğin zihinsel gelişmesini olumsuz etkileyebilir.

"Bilimin gözle görülen en pratik etkisi, hayatı hem zenginleştiren, hem karmaşık duruma sokan bir takım buluşlara yol açmasıdır. Bunlar, buhar makinesi, demiryolu, elektrik gücü ve ışığı, telgraf, radyo, otomobil, uçak, dinamit vb. buluşlardır. Bunlara bir de biyoloji ve tıp alanında insan hayatını koruma amacıyla buluşları, özellikle acı-ları dindirme yollarını ve yiyecekleri koruyup saklamaya yarayan teknik icatları eklemek gerekir." Albert Einstein, Bilim ve Uyguluk

c- Paragraf Yazma

Belirlenen konu sınırlandırılıp konu cümlesi oluşturulduktan sonra, giriş-gelişme-sonuç aşamaları gözetilerek paragraf yazılmalıdır. Paragrafın gelişme bölümünde, konu cümlesinde vurgulanan düşünceyi destekleyecek örnek ve ayrıntıların verilmesine dikkat edilmelidir.

Örnek metin

"Kanada'nın dünyanın en iyi ülkelerinden biri olmasının üç önemli nedeni vardır. İlk olarak, Kanada mükemmel bir sağlık sistemine sahiptir. Tüm Kanadalıların uygun fiyatlarla tüm sağlık sisteminden kolaylıkla yararlanırlar. İkinci olarak, Kanada'nın oldukça kaliteli bir eğitim sistemi vardır. Öğrenciler alanında uzman eğitimciler tarafından eğitilirler ve üniversiteye gitmeleri için tüm olanaklar seferber edilir. Son olarak, Kanada, insanların temiz hava soluyabildikleri, yeşil alanları bol olan bir ülkedir. Ne trafik sorunu vardır ne de hava kirliliği. Kısaca Kanada yaşanabilecek en iyi ülkelerden biridir."

1) Yazar ilk olarak konu cümlesini belirlemiştir. Esas düşüncesini bu cümlede yargıya bağlamıştır.

"Kanada'nın dünyanın en iyi ülkelerinden biri olmasının üç önemli nedeni vardır."

2) Yazar, paragrafın konu cümlesinde belirttiği yargıyı geliştirirken örneklerden yararlanmış ve düşüncesini gerçek ayrıntılarla desteklemiştir.

"İlk olarak, Kanada mükemmel bir sağlık sistemine sahiptir. Tüm Kanadalılar uygun fiyatlarla tüm sağlık sisteminden kolaylıkla yararlanırlar. İkinci olarak, Kanada'nın oldukça kaliteli bir eğitim sistemi vardır. Öğrenciler alanında uzman eğitmenler tarafından eğitilirler ve üniversiteye gitmeleri için tüm olanaklar seferber edilir. Son olarak, Kanada insanın temiz hava soluyabildikleri, yeşil alanları bol olan bir ülkedir. Ne trafik sorunu vardır ne de hava kirliliği."

3) Yazar, konu cümlesinde belirttiği yargıyı yenileyerek paragrafını bir sonuca bağlamış; ancak konu cümlesinde kullandığı sözcüklerden farklı sözcükler kullanmaya dikkat etmiştir.

"Sonuç olarak Kanada yaşanabilecek en iyi ülkelerden biridir."

Paragrafta Cümle Düzeni

Paragraftaki her cümle birbirine iyice zincirlenmeli, bir anlam bütünlüğü yaratılmalıdır. Her cümle kendinden önceki cümleye hem dil hem de düşünüş yönünden iyice bağlanmalı; bir cümleden diğer cümleye geçerken doğal geçişler sağlanmalı, boşluk bırakılmamalıdır. Örneğin, *ne var ki, sonuç olarak* gibi sözcükler, cümleler arasındaki geçişi uygun bir biçimde yerine getirmeyi sağlayan ifadelerdir. Bu tür ifadeler, cümleler, dolayısıyla da düşünceler arasındaki kopuklukları ortadan kaldıran birer köprü işlevi görürler. Eğer bir paragrafta cümleler mantıklı bir diziliş ya da düzgün bir akıcılığa sahip değilse, bu paragraf bütünlükten ve tutarlılıktan yoksundur.

Örnek:

"Genellikle 'yaratıcılık' kelimesi bir eser yaratmak, sanat eseri yaratmak anlamında kullanılır. Gerçek bir sanatçı yaratıcılığının en iyi örneğidir. Bütün sanatçılar yaratıcı değildirler; alışıla gelmiş türden bir resim, bir insanın kopyasını tıpkı bir fotoğraf makinesinin yaptığı gibi tuval üzerine geçirmekten fazla bir şey değildir. Bir insan, görülebilen ya da başkasına açıklanabilen bir şey yaratma yeteneğine sahip olmadan da yaratıcı bir şekilde yaşayabilir, yaratıcı bir şekilde görülebilir, hissedebilir ve düşünebilir. Yaratıcılık, akıl ve duygu bakımından sakat olmadıkça, her insanın gerçekleştirebileceği bir tavidir." (Eric Fromm, Erdem ve Mutluluk, s. 106)

Bu paragrafın konusu nedir?:

Bu paragrafın konu cümlesi nedir?:

Bu paragrafı, cümleler arasındaki doğal geçişleri sağlayacak sözcükler ekleyerek yeniden yazınız:

Paragrafta Bütünlük

Bir paragrafın her cümlesi konuyla ilgili olmalı ve konu cümlesinde vurgulanan düşüncenin dışına çıkılmamalıdır.

Örnek:

"Emeklilerin karşılaştıkları sorunların başında, az bir gelirle yaşamak zorunda kalmaları gelir. Emekli olduktan sonra, çalışırken aldıkları maaşın neredeyse yarısını alacakları için yaşam standartlarını düşürmek zorundadırlar. Örneğin, aldıkları parayı idareli kullanmaya çalışacaklar, yiyecek ve giyeceklerin daha ucuzlarını tercih edecekler, sinema ve tiyatroya daha az sıklıkla gidecekler; hatta belki hiç gitmeyecekler. Bazı zamanlar, yaşlılıktan kaynaklanan sağlık sorunları yüzünden, evlerin fazla dışarıya

*çıkamayacaklar. Belki şeker, romatizma gibi hastalıklarla boğuşacaklar. Çoğu emekli, aldıkları parayla ay sonunu çıkaramayacağını fark edecek; elektrik, su, doğalgaz fatu-
ralarını ödeyemeyeceği endişesine kapılacak. Sonuçta, emeklilik kavramının daha
düşük yaşam kalitesi demek olduğunu anlayacaklar.”*

Bu paragrafın konusu nedir?:

Bu paragrafı bütünlük açısından eleştiriniz.:

Paragraf, konuyu genişleten somut örneklerle desteklenmelidir. Bunun en kolay yolu, konu cümlesini oluşturduktan sonra, konuya ve amaca uygun soru-
lar sormaktır.

Konu Cümlesi: *“Pahalı bir alışkanlık olan sigara içmenin ekonomik açıdan pek çok zararı vardır.”*

Destek Cümleleri:

- *Sigara fiyatları, pek çok temel ihtiyaç maddesinden daha pahalıdır.*

- *Günde ortalama bir paket sigara içen bir kişi, maaşın önemli bir kısmını kaybet-
mektedir.*

- *Kişi bir yılda sigaraya harcadığı para yüzünden, pek çok temel gereksinimi kısıt-
lamak zorunda kalır.*

- *Sigara tiryakisi, sigaranın neden olduğu sağlık ve temizlik harcamaları için faz-
ladan para ödemek zorundadır.*

Konu Cümlesi: *“Ülkemizin en önemli gelir kaynaklarından biri turizmdir.”*

SORU: Turizmin ülke ekonomisine katkıları nelerdir?

- *Turizm döviz getirerek ekonomiyi canlandırır.*

- *Turizm istihdam sağlayarak işsizliği azaltır.*

- *Ülkemizin tanıtımına katkıda bulunur. (Konu cümlesiyle ilgili değil)*

- *Turizm farklı kültürleri tanımamızı sağlar. (Konu cümlesiyle ilgili değil.)*

2- Paragraf Çeşitleri Nelerdir?

Olay Paragrafı: Belli bir olayın anlatıldığı, çevre ve kişilerin de ele alındığı paragraf çeşididir.

*“Kadıköy-Maltepe hattında on üç-on dört yaşlarında iki delikanlı biniyor minibü-
se. ‘Abi’ diyor kumral olanı, altmış kuruşumuz var olur mu? Şoför oldun tavırlarla ne
olacak yirmi kuruş eksikğin lafı mı olur, gibisinden parayı gönder kıvamında bir göz
hareketi çekiyor delikanlılara. Kumral olan neşeyle, esmer olan sanki kalbine kıymık
batmış gibi et ama abi diyor.”*

Betimleme Paragrafı: Betimleme canlandırma sanatıdır. Bir yer, bir nesne veya varlığın özellikleri ayrıntılı olarak işlenir. Okuyanın görmediği, bilmediği imgeler, onun gözünde canlanacak şekilde ifade edilir. Betimleme, gözde canlandırılmaya yönelik olduğu için, duyu organları üzerinde bırakılan izlenimler önemlidir. Betimleme paragrafı daha çok öykü ve roman gibi edebi türlerde kullanılır.

Paragraflarda çevre ve doğanın dışında da kişiler betimlenir. Bu betimlemelerde kişinin fiziksel ve ruhsal özellikleri, betimleyen kişinin bakış açısından okuyucuya aktarılır. Bu tür betimlemelere portre denir.

"Evler hep ahşap ve iki katlı. Köhne çatılar karşıdan karşıya birinin üstüne abanır gibi eski zaman saçakları. Orta baştanbaşa uzanan bir aralık kalmış olmasa, sokak üstü kemerli karanlık bir geçit olacak. Doğuda batıda bu aralık, renkten renge giren bir ışık yoludur; fakat sokağın yanları her zaman sessiz ve loştur."

"Gün doğuncaya kadar orada öylece kalırlar. Gün ışıırken hepsi birden gözlerine kısıp akarsuya döndüler. Karşı pürenlikten ince bir yelle birlikte, görülür görülmez bir sis yağdı, bir koku geldi insanı sevinçten deli eden. Bir turaç karşı çalılıkta uzun uzun öttü, bir balık suyunun yüzüne üç kere fırladı, havada gümüş parıltısı asılı kaldı." (Yaşar Kemal, Kale Kapısı, s.79.)

Düşünce Paragrafı: Düşünce paragrafında yazar, öne sürdüğü düşünceyi destekler mahiyette belirli kanıtları ve verileri okuyucuya aktarır. Bunun için tümdengelim, tümevarım ve benzeşim gibi ilişkiler kullanılır. Düşünce paragrafları daha çok makale, köşe yazısı (fıkra), deneme, eleştiri gibi türlerde kullanılır.

"Dil bir toplumu millet yapan en önemli unsurlardan biridir. Bugün dil birliği bulunmayan ülkelerin ne durumda olduklarını görüyoruz. Kültür emperyalizminde birinci hedef dildir. Dili imha edilerek sömürülen ve yıkılan çok sayıda devlet vardır. İrlanda örneği bu konuda en çarpıcı örnektir: "İrlandalılarla İngilizler ayrı milletlerdir. İrlandalılar "Kelt" soyundan gelirler. Dilleri Keltçe olup İngilizlerden ayrı olarak sanat, düşünce, örf, adet ve hukuk sistemleri vardır. İngilizler, İrlanda'yı işgal ettiler. 300 yıl süren işgallerde yapmadıkları barbarlık ve zulüm bırakmadılar; ama İrlandalıları kendilerine benzetemediler."

Çözümleme (Tahlil) Paragrafı: Bu tür paragraflarda konu, çözümleme yoluyla incelenir. Çözümleme paragrafları nesnel yazılarda da öykü ve roman gibi edebi türlerde de kullanılabilir. Nesnel yazılarda, incelenen konunun özellikleri çözümlenirken; öykü ve romanda daha çok insan psikolojisi belirtilirken çözümleme paragraflarına başvurulur.

"Türk dili ile ilgili yapılan tartışmalara işin başından beri genel olarak iki görüş egemendir. Bunlardan biri, dilin gelişimini doğal akışına bırakmak düşüncesine dayanan 'sadeleştirmecilik,' diğeri de doğal akışa müdahale ederek dili arılaştırma ki yani 'arı Türkçecilik' görüşü idi. 1980 öncesinde, Türk Dil Kurumu'nda sadeleştirmeciler tasfiye edildi, giderek arı Türkçeciler kuruma egemen oldu. Bunların Türkçeyi özdeşleştirmekten çok politik amaçlara yöneldikleri ileri sürüldü. Bir süre sonra, dil tartışmaları o hale geldi ki kişinin kullandığı sözcüklerden siyasi görüşü, düşünce yapısı öğrenilmeye çalışıldı." (Hasan Kolcu, Türkçenin Şiiri, s.140)

"Eve bir sıtma nöbeti içinde vardığı zaman bir uykusuz kalmış insan boşluğu duydu. Kemikleri bomboştu. Dimağı bir boşluk içinde birçok şeyler duyuyordu. Birçok emirler veriyordu ama, hiçbir azası bu emirlere itaat etmeyecek gibiydi. Elini kaldırmak aklından geçiyordu. Kaldıramıyordu. 'acaba, hakikaten kaldıramayacak bir halde miyim?' diyordu. Halbuki az bir kuvvetle kolunu gayet kolaylıkla kaldırıyordu. ' bir çigara yakayım' diyordu. Diline acı bir hava yapışıyordu." (Sait Faik Abasıyanık, Şahmerdan-Lüzumsuz Adam, s. 92.)

3- Paragrafta Anlatım Yöntemleri Nelerdir?

Anlatım: Kişinin zihninde tasarladıklarını, dilin kuralları içinde sözlü veya yazılı olarak dışa vurmasıdır. Anlatımda farklı yöntemler kullanılabilir. Bu

anlatım yöntemleri nesnel anlatım, öznel anlatım, açıklama, öyküleyici anlatım, betimleme, portre yoluyla anlatım ve tartışmadır.

Nesnel Anlatım, doğruluğu insandan insana değişmeyen yargılar içeren anlatımdır: "*İstanbul, 1453 yılında fethedildi.*"

Öznel anlatım, öne sürülen yargının kişiden kişiye değiştiği anlatım biçimidir: "*İstanbul güzel bir şehirdir.*"

Açıklama, aydınlatma ve bilgi verme amacıyla kullanılan anlatım biçimidir. Aydınlatılan konunun ayrıntıları, bağlantılarıyla ele alınarak karşıdakinin bilgi alma amacı karşılanır. "*Modernizm, 19. yüzyıla ait düşünce ve sanat akımıdır.*"

Öyküleyici anlatım, olayların zaman sırasına göre dizilerek anlatılmasıdır. Olay, kişi veya kişilerin başından geçer; belli bir mekânda, belli bir zaman diliminde gerçekleşir.

"*Mehmet otuz iki yaşındaydı. Memleketine kışın döndü. Emin onu şehirde karşıladı. Köyün yolunu yaya tuttular. Anası ölmüştü. Babası ak pak olmuştu. Soksan iki yaşındaydı Mehmet kemerinden yedi altın söktü. Babasına verdi. Babası bu yedi altını yedi sene sakladı. Yedi sene sonra öldüğü zaman Mehmet, dört altınını oğlunun uçkura bağlayarak İstanbul'a yolladı. Üçünü sakladı. Zamanlar kötüydü. Ne oldum dememeli, ne olacağım demeliydi.*" (Sait Faik Abasıyanık, Şahmerdan-Lüzumsuz Adam, s. 88.)

Betimleme, hem bir paragraf çeşidi hem de bir anlatım yöntemidir. Yukarıda da belirttiği gibi, yer, nesne veya varlığın özelliklerinin ayrıntılı olarak gözde canlandırılması işidir.

"*Kırmızı kayalıkların dibine, bakır toprağın, bin yıllık baharı üstüne kepenekleri atıp gölün kıyısına firdolayı otururlar.*" (Yaşar Kemal, Ağrı Dağı Efsanesi, s. 9.)

Portre yoluyla anlatım, kişinin dış görünüşü ve/veya ruhsal özelliklerini betimleyen anlatımdır. Sadece dış görünüm anlatıldığında, fiziki portre; ruhsal özellik anlatıldığında ise, ruhsal portre olarak isimlendirilir.

"*Poiret, uzun ve eğri büğrü, sapandan kamburlaşmış, perhizden zayıflamış, kemikli, su yüzü görmekten derisi kurumuş, çıkageldi. Karısı, küçük ve cılız, yorgun bir geçiyi andırarak ve iki eliyle kocaman bir yeşil şemsiye taşıyarak onun ardında yürüyordu.*" (G. Maupassant, Seçme Hikâyeler I, s.277.)

"*Yine ürperdim, dehşetle. Yanı başımda usul usul sürüklenen bu adımlar, duyulmayacak kadar sessizdi, ama benim için yine de sertti. Denizciler sokağının karanlığı ve yaşıntının anıları, rüya gibi karmakarışık, hiçbir değer ölçüsü ve direnci olmayan bir duyguya yerini bıraktı. Onun bakışlarındaki ezikliği duydum, hiç bakmadım... Dudaklarında ki titreyişi de: benimle konuşmak istediğini anladığım halde, bunun ne kolaylaştırıcı, ne de önleyici bir şey yapamadım; duygularımın boş dönmesinde yürekten bir merakla vücut uyusukluğu kabarıp birbirine karışıyordu.*" (Stefan Zweig, Hikâyeler, s. 239.)

Tartışma, belli bir bakış açısını destekleyen, okuyanı ikna etmeye çalışan anlatım biçimidir. Tartışmanın önemli ayırıcı özelliklerinden biri, metinin içinden okuyucuya seslenilmesi ve karşılıklı konuşuluyormuş gibi davranılmasıdır.

"*Nitelikten söz edilince hep iyi kavramı gelir aklımıza. Peki ama, gerçekten nedir iyi? İyinin kuşatıcı bir tanımı yapılabilir mi? Örneğin, iyi bir insan, iyi bir ayakkabı, iyi*

bir otomobil arasında ortak payda bulunabilir mi? iyi bir insanın özellikleri, iyi bir otomobilin de özellikleri olabilir mi? ya da iyi bir ayakkabının? Bu durumda iyiyi nasıl tanımlayacağız? Bu soruyu, 'iyi, göreceli bir kavramdır.' diye yanıtlamak mümkün."

4- Paragrafta Düşüncüyü Geliştirme Yöntemleri Nelerdir?

Yukarıda anlatılan anlatım yöntemlerine okuyucuya aktarılmasında kullanılan farklı tekniklere düşüncüyü geliştirme yöntemleri denir. Bu yöntemler kullanılarak, okuyucuya aktarılmak istenen düşünceler ve görüntüler, somutlaştırılmış olur. Düşüncüyü geliştirme yöntemlerinin başlıcaları şunlardır:

Tanımlama: Her sözcük, bir varlığı, bir nesneyi veya bir kavramı karşılar. Tanımlama, bu varlık, nesne ya da kavramın yapısını, niteliklerini ve temel özelliklerini dil yoluyla ortaya koymaktır. Tanım, anlamın yoğunlaştığı ve okuyucunun dikkatinin üzerine çekildiği alandır. Tanımla sınırlar belirlenir.

"Gazete, Fransızca 'journal' sözcüğünden gelen, günün olaylarının kaydedildiği büyük defterdir. Bilinen süreç ve bugün gelinen noktaya ise; olayları dürüst, yönlendiricilikten uzak biçimde verme işlevini kaybetmiş bir haber-kağıttır."

Örnekleme: Düşüncüyü desteklemek için, farklı benzeşme ve ayrılma bağlantılarını temsil etmektir. Genel olgu ve olaylar tek tek verilebilir veya tümünü temsil eden bir örnek seçilerek bu örnek üzerinden düşünce geliştirilir.

"Her ulusun dilinde, sözcüklere geçmemiş birçok sözcük vardır. Anadolu'yu do-laştığımızda ya da çeşitli yövelerin insanlarıyla konuştuğumuzda, bunların çok değişik örneklerine rastlayabilirsiniz. Benim sık sık 'sıçrayarak, atlayarak' terine kullandığım 'holdurhop' ordu'da 'çabuk çabuk' yerine kullanılan 'vit vit' Merzifon köylerinde duyulur. Çiğlik anlamındaki 'vayvilim' de bana Niğde'nin bir armağanıdır."

Karşılaştırma: Aralarında fark veya birliktelik ilişkisi bulunan iki varlık veya kavramın yine bu fark veya birliktelik ilişkileri bakımından ortaya konulmasıdır.

"Görülüyor ki her iki romanda da hem-geriye dönüşlerle birlikte-olayların meydana geldiği zaman (1909-1920) hem de yaşanan zaman (1919-1920) aynıdır. Romandaki çatışmalar, karşı be asıl güçler temanın ortaklığından dolayı benzerlik göstermektedir. Hatta her iki romanda olay örgüsünün akıcılığı, aşk entrikalarıyla desteklenir. Aralarındaki en önemli fark, iki farklı yazarın aynı zaman dilimini farklı bakış açılarıyla ifade etmeleri ve birinin yüzyıllardır Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış ve ömrü tamamlanmak üzere olan İstanbul'u, diğerinin yeni kurulacak bir devletin başkenti olacak Ankara'yı anlatmasıdır."

"Sanatın iyisi ne kadar mutlu, sevinçli bir aydınlıksa, kötüsü de o ölçüde uğursuz, ezici bir karanlıktır, bir baş belasıdır. Sanatın insanlara neler kazandırdığı çok söylenmiştir; ama neler kaybettiği üstünde pek durulmaz nedense. Bir sanatçı, günün birinde bir ülkeye bereket, sayısız yüreklere güven, umut, ışık getirir; dağılmış insan güçlerini iyiden iyiyeye yana çevirip toplar; görmez olduğumuz maviликleri bize yeniden gösterip bizi otsu yaşantılardan kurtarır."

Alıntı Yapma ve Tanık Gösterme: Aktarılmak istenen düşüncenin yetkin kişi veya kişilerin cümlelerine veya isimlerine gönderme yapılarak ifade edilmesidir. Burada alıntı yapılan kişinin incelenen konu ile ilgili araştırma yapmış bir kişi olması önem kazanır. Genelde bilinen ve en yaygın olan alıntı, bilimsel

metinlerde kullanılan alıntıdır. Bu tür alıntıyı metin içerisinde tırnak (" ") içinde yazılmış, sayfa veya metin sonunda dip notla gösterilmiş olarak bulmak mümkündür. Tırnak, dip not, italik yazı gibi tipografik unsurlar, alıntının belirgin olmasını sağlar. Alıntı mutlaka tipografik unsurlarla belirtilmek zorunda değildir. Tanık göstermede, alıntı yapılan kişinin adı anılır. Tanık gösterme ve alıntı yapma çoğunluklu bir arada kullanılır.

" 'Beni ilgilendiren bütün insanların mutluluğu değil, her birinin ayrı ayrı mutluluğu.' diyor Borisvian. Unamuno: ' Mutluluk nedir, bilen var mı?' diye sorar Sis romanında hep aranan, hep özlenen; ama bir türlü ele geçmeyen bir şey. Adı var, kendi yok öylesine yüceltilmiş bir duygu, öylesine övülmüş, bir benzersiz güzellik, bir üstünlük sayılmış ki, nerede olduğunu, tadı, biçimi anlaşılabilir olmuş! Bilen yok gerçek anlamıyla mutluluğu." (Oktay Akbal)

Sayısal Verilerden Yararlanma: Aktarılan düşünceyi desteklemek amacıyla, bilimsel ölçüm sonucu ortaya konulmuş sayısal verilerin metin içerisinde kullanılmasıdır.

"Yaptığımız araştırmanın sonucunda, bölgede ki 5000 iş yerinin %68'inin adının iş yeri sahiplerinin ad veya soyadlarıyla ilişkili olduğunu bulduk. Yine bölgedeki iş yerlerinin %20'sinin adlarının yabancı dillerden alındığını tespit ettik. Kalan %12 ise daha çok iş alanı ile ilgili cins adlardan seçilmiştir."

B- Yazılı Anlatım Becerisini Geliştirmeye Dönük Diğer Yöntemler Nelerdir?

Her geçen gün yazma konusundaki sıkıntılar arttığı gözlemlenmektedir. Özellikle öğrenim gören değişik yaş gruplarının sıklıkla şikâyet ettiği konuların başında yazma çalışması sırasında nelerden, nasıl bahsedileceğinin tespit edilmemesi gelmektedir. Bu sorunu çözmek düşüncesiyle, konunun uzmanlarınca geliştirilmiş bazı alternatif yöntemlere aşağıda yer verilmiştir.

1- Cümle Geliştirme Yöntemi (Kelimeden Cümleye)

Cümle geliştirme çalışmasında ilk aşama, bir kök ögenin (öncelikle yüklem) belirlenmesidir. Sonraki her aşamada bu öge üzerine yeni kelime ya da kelimeler eklenir. Her aşama, kendinden sonraki aşama için gövde kabul edilir. Bir tür tümevarım örneği olan çalışmada cümlenin en uzun hâli, öğrencilerin seviyesine göre belirlenir.

Aşağıda örnek olarak "sev" yükleminden başlanarak, yeni ögeler eklenerek, cümle adım adım genişletilmiş; sonunda paragraf boyutunda bir cümle elde edilmiştir. Her adımda, belli olmaları ve iyi gözlemlenebilmeleri için yeni eklenen ögelerin altları çizilmiştir. Cümle geliştirme çalışması; küçük, basit, iddiasız ve sıradan adımlarla uzun, karmaşık ve iddialı cümlelere ulaşılabileceğini göstermesi bakımından dikkat çekmektedir. Bu çalışma ile etkili ve güzel yazma yolunda önemli bir mesafe alınması mümkündür. Çünkü gerçekleştirilmesi çok kolay olan bu çalışmanın sonuçlarının şaşırtıcı ölçüde etkili olduğu gözlenmiştir.

Alıştırma

1- Sev-

2- Seviyor.

3- Seviyordu.

4- Çok seviyordu.

5- Kedileri, köpekleri çok seviyordu.

6- Kedileri, köpekleri, kuşları ve böcekleri çok seviyordu.

7- Kedileri, köpekleri, kuşları ve böcekleri; hâsılı cümle hayvanları ve insanları çok seviyordu.

8- Ahmet; kedileri, köpekleri, kuşları ve böcekleri, hâsılı cümle hayvanları ve insanları çok seviyordu.

9- Ahmet, fakir ve kimsesiz olsa da; kedileri, köpekleri, kuşları, ve böcekleri; hâsılı cümle hayvanları ve insanları çok seviyordu.

10- Ahmet, fakir ve kimsesiz bir çocuk da olsa; kedileri, köpekleri, kuşları ve böcekleri; hâsılı cümle hayvanları ve insanları çok seviyordu.

11- Çevresindeki birçok insanın merhametsizliğinin aksine Ahmet, fakir ve kimsesiz bir çocuk da olsa; kedileri, köpekleri, kuşları ve böcekleri; hâsılı cümle hayvanları ve insanları çok seviyordu.

12- Çevresindeki birçok insanın merhametsizliğinin aksine Ahmet, fakir ve kimsesiz bir çocuk da olsa; dedesinden aldığı terbiye sayesinde, kedileri, köpekleri, kuşları ve böcekleri; hâsılı cümle hayvanları ve insanları çok seviyordu.

13- Çevresindeki birçok insanın merhametsizliğinin aksine Ahmet, fakir ve kimsesiz bir çocuk da olsa, on yaşına kadar yanından hiç ayrılmadığı dedesinden aldığı terbiye sayesinde; kedileri, köpekleri, kuşları ve böcekleri; hâsılı cümle hayvanları ve insanları çok seviyordu.

2- Paragraf ya da Metin Geliştirme Yöntemi (Cümleden Paragrafa, Paragraftan Yazıya)

Bu çalışma için öncelikle çok uzun olmayan ve giriş yapmaya uygun bir cümleye gerek vardır. Sonra her bir adımda, özellikle bağlaçların yardımıyla, bu cümleye yeni cümleler eklenir. Yine bir tümevarım örneği olan çalışma, anlam bütünlüğü bulunan yeterli uzunlukta bir paragrafın elde edilmesine kadar sürdürülür.

Aşağıdaki örnekte “Havalar eskisi kadar soğuk değil bugünlerde.” giriş cümlesi olarak kabul edilerek, kısa bir metin boyutunda paragraflar elde edilmiştir. Bu çalışmanın son aşamasında, elde edilen metinlere başlık konarak bir kompozisyon bütünlüğü sağlanabilir. Örnekte, fazla yer tutmaması için, çalışmanın her bir adımında tüm paragraf yeniden yazılmamış, bunun yerine sadece eklenen cümle yazılmıştır. En sonda ise tüm cümleler birlikte paragraflar hâlinde verilmiştir.

Alıştırma

Aşamalar

Eklenen Cümleler

1. Adım Havalar, eskisi kadar soğuk değil bugünlerde.
2. Adım Ağaçların hâlinde belli.
3. Adım İşte dallara da su yürüdü.
4. Adım Artık yeşili kimse tutamaz.
5. Adım Bir iki haftaya kalmaz tomurcuklar da patlar.
6. Adım Kuşlar döner seferlerinden.
7. Adım Börtü böcek uyanır.
8. Adım Yollara düşer cümle âlem.
9. Adım Tarla işi, bağ bahçe işi derken bahar da gelir geçer sessizce.
10. Adım Yazın peşine düşülür bu kez.
11. Adım Ne var ki yaz, hep tütün muhabbetiyle geçer buralarda.
12. Adım Köyün çocukları ırmakta serinlerken, Ahmet'in hayalleri, tütün sepetinin altında ezilir.
13. Adım Ezilir de hepsi birden öfkeye ve isyana dönüşür.
14. Adım Ahmet'in yüreğinde bu isyan, zamanla azim ve inanç olur.
15. Adım Yorgunluk ve yoksulluk, Ahmet'in kamçısıdır şimdi.
16. Adım Ona direnmeyi öğreten de budur.
17. Adım Dahası sırf bu yüzden, sonbaharın yolunu gözler Ahmet.
18. Adım Çünkü eylülde okullar açılır.
19. Adım Ahmet, okula gider.
20. Adım Tarla işi, bağ bahçe işi hafta sonlarına sıkışır.
21. Adım Yaprakları hayata bağlayan renkler de solar bu arada.
22. Adım Derken kuşlar, geldikleri gibi giderler.
23. Adım Saçları ağarır dağların önce.
24. Adım Ve ağaçlar soyunur yapraklarından.
25. Adım Sonra cümle varlık gibi onlar da beyazlara bürünürler.
26. Adım Kardan adam yapsın çocuklar diye, çığlıkları eşliğinde kar yağar.
27. Adım Şimdi uzun ve çetin bir kış hüküm sürmektedir.
28. Adım Baharın tadını bir türlü çıkaramayan Ahmet, kışın tadını doyasıya çıkarmaktadır.

Elde Edilen Metin

Ahmet

Havalar, eskisi kadar soğuk değil bugünlerde. Ağaçların hâlinde belli. İşte dallara da su yürüdü. Artık yeşili kimse tutamaz. Bir iki haftaya kalmaz tomurcuklar da patlar. Kuşlar döner seferlerinden. Börtü böcek uyanır. Tarla işi, bağ bahçe işi derken bahar da gelir geçer sessizce.

Yazın peşine düşülür bu kez. Ne var ki yaz, hep tütün muhabbetiyle geçer buralarda. Köyün çocukları ırmakta serinlerken, Ahmet'in hayalleri, tütün sepetinin altında ezilir. Ezilir de hepsi birden öfkeye ve isyana dönüşür. Ahmet'in yüreğinde bu isyan, zamanla azim ve inanç olur. Yorgunluk ve yoksulluk, Ahmet'in kamçısıdır şimdi. Ona direnmeyi öğreten de budur. Dahası sırf bu yüzden, sonbaharın yolunu gözler Ahmet.

Çünkü eylüllerde okullar açılır. Ahmet, okula gider. Tarla işi, bağ bahçe işi hafta sonlarına sıkışır. Yaprakları hayata bağlayan renkler de solar bu arada. Derken kuşlar, geldikleri gibi giderler. Saçları ağarır dağların önce ve ağaçlar soyunur yapraklarından.

Sonra cümle varlık gibi onlar da beyazlara bürünürler. Kardan adam yapsın çocuklar diye, çılgınlıkları eşliğinde kar yağar. Şimdi uzun ve çetin bir kış hüküm sürmektedir. Baharın tadını bir türlü çıkaramayan Ahmet, kışın tadını doyasıya çıkarmaktadır.

3- Cümle Çözme Yöntemi (Cümleden Kelimeye)

Bu çalışma, isminden de anlaşılacağı gibi, geliştirme çalışmasındaki aşamaların tersine çevrilmesiyle yapılır. Amaç; yine öğrencilerin hem bütün olarak yazıya hem de bu yazıyı oluşturan temel öğelere; yani paragrafa, cümlelere ve kelimelere hâkim olma becerilerini geliştirmektir. Çalışma, tümdengelim mantığıyla, cümleden kelimeye inilerek yapılır.

Cümle geliştirme çalışmasındaki aşamaların ters yöne uygulanmasından oluşan bu çalışmada, önce öğrencinin seviyesine uygun uzunlukta bir cümle alınır. Yazım kuralları ve noktalama işaretlerine dikkat edilerek, doğru ve eksiksiz biçimde, kaynak cümle olarak yazılır. Sonra her aşamada, uygun görülen bir ya da birkaç kelimenin çıkarılmasıyla cümle uygun sayıda aşamada, yüklem tercih edilerek, tek ögeye (kök) kadar kısaltılır.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, her bir aşamada elde kalan metnin Türkçenin cümle yapısına uygun, anlamlı bir bütün (cümle) oluşturabilmesidir.

4- Cümle Bölme Yöntemi

Çalışmanın amaçlarından biri, öğrencilere sözlü ve yazılı anlatım çalışmalarında her zaman için yeni alternatiflerin var olduğu bilincini kazandırmaktır. Çünkü söyleyeceklerini ya da yazacaklarını mutlaka belirli bir kalıba uydurma zorunluluğu bulunmadığı bilincini kazanmış öğrenciler, anlaşılır, renkli ve akıcı bir anlatım için önemli bir adım atmış olacaklardır.

Bu çalışma, özellikle fiilimsilerle (eylemsi) ya da bağlaç ve edatlarla bağlanmış ifadelerden ve yan cümlelerden oluşmuş uzun cümleler üzerinde uygulanır. Dolayısıyla çalışma için kaynak metin olarak alınacak cümleler, daha çok birleşik ve karmaşık yapıdadırlar. Anlam daralmalarını asgari düzeyde tutmak için metnin (cümlelerin) öncelikle iyi anlaşılması gerekir. Bu aşamada cümlelerin yapısının da doğru kavranmış olması önemlidir.

Daha sonraki aşamada; gerekli değişiklikler, eklemeler ve eksiltmeler yapılarak, metin (cümle) uygun yerlerinden bölünür. Bu arada elde edilen cümlelerin birbirleriyle uyumlarının ve aralarındaki bağlantıların bozulmamasına dikkat edilmelidir. Ayrıca anlam açısından da önemli bir farklılığa meydan verilmemelidir. Çünkü burada amaç, yeni bir şey söylemek değil, söylenmiş olanı, daha kısa cümlelerle; bir bakıma farklı bir anlatımla dile getirmektir.

Bu etkinlik, doğal olarak diğer etkinlikler gibi, temelde sözlü ve yazılı anlatım becerisini geliştirmeye yöneliktir. Ancak aynı zamanda metni (cümleyi) anlama açısından da önemli bir katkı sağlayacağı unutulmamalıdır. Bilindiği gibi cümleler uzadıkça, anlaşılabilirliği güçleşmektedir. Zaman zaman öğrenciler de seviyelerinin üzerinde çok uzun cümlelerle karşılaşabilmektedirler. Bu durumda aşağıda verilen örneklerde yapıldığı gibi, cümleler bölünerek daha kolay ve çabuk anlaşılır olmaları sağlanabilir. Bu bakımdan çalışmayı iyi algılamış ve gerektiğinde doğru biçimde uygulayabilen öğrenciler, önemli bir avantaj elde etmiş olacaktırlar.

Aşağıdaki alıştırma altları çizili olan yerler, yapılan değişiklikleri; parantezler, eklemeleri göstermektedir.

Alıştırma-1

Kaynak Cümle

Bir yaz günü, başının üzerinden, uzansa neredeyse kanatlarına dokunacağı bir kuş sürüsü geçmişti.

Bölme Çalışması

Bir yaz günü, başının üzerinden bir kuş sürüsü geçmişti.

Uzansa neredeyse kanatlarına dokunacaktı.

Alıştırma-2

Kaynak cümle

Kısa boylu, zayıf; eski paltolu bir adam, sağ elinde bir valiz; sol elinde nemli simidine sım sıkı sarılmış bir çocuk (vardı).

Bölme Çalışması

Kısa boylu, zayıf; eski paltolu bir adam, içeri girdi.

Sağ elinde bir valiz; sol elinde nemli simidine sım sıkı sarılmış bir çocuk (vardı).

Alıştırma-3

Kaynak cümle

Türkçenin kısırlaşması, kuruması, bozulması; bir kişinin değil, bir milletin özünden, kökünden kopmaya, kurumaya başlaması demektir.

Bölme çalışması

Türkçenin kısırlaşması, kuruması, bozulması: (sadece) bir kişiyi (etkilemez).

(Zira bu,) bir milletin özünden, kökünden kopmaya, kurumaya başlaması demektir.

5- Cümle Birleştirme Yöntemi

Bölme çalışması gibi, birleştirme çalışmasında da asıl amaç, öğrencilerin sözlü ve yazılı anlatım yeteneklerini geliştirmeye yönelik bir etkinlik gerçekleştirmektir. Değişiklik, yine söylenende değil söyleyiş tarzında olacaktır. Yapılacaklar, cümle bölme çalışmasında yapılanların tersinden ibarettir. Bununla bağlantılı olarak çalışma için kaynak metin olarak alınacak cümleler, daha çok basit yapılı ve kısa olacaktır.

Kısa cümleler, hem sözlü anlatımda hem de yazılı anlatımda tercih edilmektedir. Bununla birlikte zaman zaman ardı ardına sıralanmış kısa cümleler,

bayağı ve monoton bir söyleme de sebep olabilmektedir. Böyle durumlarda birleştirme çalışmasından yararlanılabilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, cümlenin uzunluğu veya kısalığından çok anlaşılır, akıcı ve ilgi çekici anlatımın sağlanması olmalıdır. Aşağıda bu çalışmanın daha iyi anlaşılmasını sağlamaya yönelik birkaç alıştırma verilmiştir. Yapılan değişikliklerin altları çizilmiş, ekleme ve eksiltmeler ise parantez içine alınmıştır.

Alıştırma-1

Kaynak Cümleler

Dünya, bir değirmenden ibarettir.

Orada herkes, nöbetini beklemektedir.

Birleştirme Çalışması

Dünya, herkesin nöbetini beklediği bir değirmenden ibarettir.

Alıştırma-2

Kaynak cümleler

Meşeköy'e çıkan dik, dar ve uzun patikayı özlemişti.

Fındık bahçelerindeki sincapları da.

Kardeşiyle birlikte onlara sabahlara kadar nöbet tutturan sincapları...

Birleştirme çalışması

Meşeköy'e çıkan dik, dar ve uzun patikayı (da) fındık bahçelerindeki sincapları da kardeşiyle birlikte onlara sabahlara kadar nöbeti tutturan sincapları (da) özlemişti.

6- Yer Değiştirme – Sıralama Yöntemi

Bu etkinlikte amaç, öğrencilerin bir cümleyi, anlatım bozukluğuna meydan vermeden, öğelerinin yerlerini değiştirerek, değişik biçimlerde söylemelerini sağlamaktır. Bir ifadenin birkaç alternatifinin oluşturulabilmesi, öğrenciye tercih imkânı sunacağından, bu yeteneği, konuşmasına ya da yazısına akıcılık kazandıracak ve sözün sıkıştığı durumlarda çıkış yolu hazırlayacaktır. Aynı zamanda cümlenin öğelerini bulma açısından alıştırma niteliği taşıyan bu çalışmada, öğelerin bütün olarak değerlendirilmeleri ve kesinlikle bölünmemeleri gerekmektedir. Aksi hâlde ortaya çıkacak alternatif cümle bozuk ya da anlamsız olacaktır. Buna karşın daha anlamlı cümlelerin elde edilmesi için bazı öğelerin birleştirilmesi mümkündür. Çalışmanın eğlenceli olacak şekilde, kolay, düzenli ve anlaşılır biçimde gerçekleşmesi için, dört aşamada yapılması uygundur.

a- Metin-Seçim

Öncelikle elde, üzerinden çalışılabilecek uygun bir metin bulunmalıdır. Örnekler ağırlıklı olarak devrik cümle yapısında olacakları için şiirler ya da şiirsel üslûba sahip metinlerin seçilmesi isabetli olacaktır. Bu metin, öğrencilerin seviyelerine göre seçilmeli ve elde edilecek cümlenin öğeleri açısından üç parçalı olması tercih edilmelidir. Çünkü iki öğeli cümlelerde alternatifler çok az, üçten fazla öğelilerde ise çok fazla olacaktır. Bu aşama, hiçbir değişiklik

yapılmadan, tespit edilen (seçilen) metnin kaynağından alınarak aynen yazılmasından ibarettir.

b- Seçim-Düzyazı-Cümle

Bu aşamada eldeki metnin uygun kısmı seçilir ve mümkün olan en az değişiklik ya da eklemeyele kurallı ve üç ögeli bir cümle oluşturacak şekilde, kurallı düz Türkçe bir cümlemin temel yapılanışını ifade eden "özne-nesne-tümleç-yüklem" sırasına uygun olarak, düz yazıya çevrilir.

c-Cümlemin Ögeleri ve Harflendirme

Elde edilen cümlemin ögeleri, cümle üzerinde gösterilir ve en önemli ögeden (yüklem, özne, nesne, tümleç) başlanarak "A, B, C" şeklinde harflendirme yapılır.

ç- Hesap ve Alternatifler

Bu aşamada önce, herhangi bir eksikliğe meydan vermemek için, matematiksel bir yaklaşımla, kaç alternatif cümle oluşacağı hesaplanır. Bu amaçla permütasyon hesabından yararlanılabilir. Söz gelimi öge sayısı 3 ise 3 faktöryel (!) hesabından ($3!=3 \times 2 \times 1=6$); öge sayısı 4 ise 4 faktöryel (!) hesabından ($4!=4 \times 3 \times 2 \times 1=24$) oluşacak alternatif cümle sayısı bulunabilir. Daha sonra cümlemin ögeleri için simge olarak kullanılan A, B, C harflerinin alternatif sıralanışına yer verilir. Buna göre bu üç ögenin alternatif sıralanışları şöyle olmalıdır: ABC, ACB, BAC, BCA, CAB, CBA. İkinci adımda bu simgelerin karşılıkları yerlerine yazılır. Böylece cümlemin, vurgu dışında, anlamları aynı altı değişik söyleniş elde edilmiş olur. Aşağıda yer değiştirme-sıralama çalışması için çözümlü örneklere yer verilmiştir.

Alıştırma-1

a- Metin-Seçim

Senelerce senelerce evveldi

Bir deniz ülkesinde yaşayan

Bir kız vardı bileceksiniz

İsmi Annabel Lee (Edgar Allan Poe)

b- Seçim / Düzyazı / Cümle / c- Ögeleri ve Harflendirme

"Senelerce senelerce evvel, bir deniz ülkesinde yaşayan bir kız vardı.

Zarf tümleci	özne	yüklem
C	B	A

ç- Hesap ve Alternatif Cümleler ($3!=3 \times 2 \times 1=6$)

1- ABC: Vardı bir deniz ülkesinde yaşayan bir kız, senelerce senelerce evvel.

2- ACB: Vardı senelerce senelerce evvel, bir deniz ülkesinde yaşayan bir kız.

3- BAC: Bir deniz ülkesinde yaşayan bir kız vardı, senelerce senelerce evvel.

4- BCA: Bir deniz ülkesinde yaşayan bir kız, senelerce senelerce evvel vardı.

5- CBA: Senelerce senelerce evvel, bir deniz ülkesinde yaşayan bir kız vardı.

6- CAB: Senelerce senelerce evvel, vardı bir deniz ülkesinde yaşayan bir kız.

Alıştırma-2

a- Metin-Seçim

Ömrüm gecesinde sükûn, aydınlık;

Boşanan bir seldi avuçlarından.

Bir masal meyvası gibi paylaştık

Mehtâbı, kırılmış dal uçlarından. (Ahmet Hamdi Tanpınar)

b- Seçim / Düzyazı / Cümle / c- Ögeler ve Harflendirme

“Mehtâbı, bir masal meyvası gibi paylaştık.”

b.li nesne zarf tümleci yüklem

B

C

A

ç- Hesap ve Alternatif Cümleler ($3!=3 \times 2 \times 1=6$)

1- ABC: Paylaştık mehtâbı bir masal meyvası gibi.

2- ACB: Paylaştık bir masal meyvası gibi mehtâbı.

3- BAC: Mehtâbı, paylaştık bir masal meyvası gibi.

4- BCA: Mehtâbı, bir masal meyvası gibi paylaştık.

5- CBA: Bir masal meyvası gibi mehtâbı paylaştık.

6- CAB: Bir masal meyvası gibi paylaştık mehtâbı.

7- Eş / Yakın Anlamlı Alternatif Oluşturma Yöntemi

İlk iki aşaması yer değiştirme-sıralama çalışmasına benzeyen bu çalışma, üç aşamadan oluşur. İlk adımda herhangi bir metinden uygun bir seçim yapılır. Ardından seçilen bu metin, olabildiğince az müdahaleyle kurallı düz bir cümle hâline getirilir ve ögeleri bulunur.

Çalışmanın asıl ağırlığı, alternatiflerin verildiği son aşamadır. Bu aşamada cümleye dört değişik alternatif oluşturulabilir. İlk adımda, yer değiştirme-sıralama çalışmasında olduğu gibi, ögelerin sıralanışıyla oynayarak, aynı cümlelenin değişik bir şekli oluşturulabilir. İkinci alternatif, kelimelerden birinin (gerekliyorsa daha fazlasının) yerine, onunla eş ya da yakın anlamli başka bir kelime koymakla elde edilir. Üçüncü alternatif, cümlelenin yapısını ve anlamını bozmayacak biçimde, kelimelerden birinin çıkarılması ya da yeni kelime ilâvesiyle oluşturulabilir. Son olarak bu üç yöntem bir arada kullanılarak yeni bir cümle oluşturmak mümkündür.

Daha güç olmakla birlikte bir paragraf ya da daha büyük bir metin üzerinde yapılması da mümkün olan bu çalışma için aşağıdaki örneklerde ikişer dizeden oluşan birer cümle esas alınmıştır. Çalışmanın aşamalarını, verilen örneklerde somut biçimde gözlemek mümkündür.

Örneklerden de anlaşılacağı gibi bu yöntem, aynı sözü farklı biçimlerde de söylemenin mümkün olabileceğini göstermektedir. Söylenen kadar söyleme biçiminin de önemli olduğu durumlarda bu yöntemin sağladığı imkânlardan daha çok yararlanılacağı âşikârdır. Şüphesiz yararlanma ölçüsü, yöntemin ne kadar çabuk ve doğru biçimde uygulanabildiğiyle orantılı olacaktır. Dolayısıyla

diğer yöntemlerde olduğu gibi bu yöntemde de pratik yapma alışkanlığı önem kazanmaktadır. Yeterince pratik yapılırsa, konuşma veya yazma esnasında, birbirinden güzel birçok alternatifin bulunduğu görülecektir.

Alıştırma-1

1- Metin / Seçim

İçmek ne hoş olurdu hayâtı gözlerinden

Böyle bir ilk bahârda altında leylâkların (Mehmet Çınarlı)

2- Düzyazı / Öğeler

"Böyle bir ilk bahârda, leylâkların altında hayâtı

zarf tümleci dolaylı tümleç

gözlerinden içmek, ne hoş olurdu."

Özne yüklem

3- Alternatifler

a- Yer Değiştirme

Ne hoş olurdu hayâtı gözlerinden içmek; böyle bir ilk bahârda leylâkların altında.

b- Kelime Değiştirme

Böyle bir ilk bahârda, leylâkların altında hayâtı gözlerinden içmek, ne güzel olurdu.

c- Eksilme / Ekleme

Böyle bir ilk bahârda, leylâkların altında hayâtı gözlerinden içmek, ne hoş!

ç- Karma

Ne güzel olurdu hayâtı gözlerinden içmek; bir ilk bahârda leylâkların altında.

Alıştırma-2

1- Metin / Seçim:

Bırak ben söyleyeyim güzelliğini

Rüzgârlarla, nehirlerle, kuşlarla beraber (Cahit Sıtkı TARANCI)

2- Düzyazı / Öğeler

"Bırak; güzelliğini rüzgârlarla, nehirlerle kuşlarla beraber

CDU b'li nesne özne

ben söyleyeyim."

yüklem

3- Alternatifler

a- Yer Değiştirme

Ben söyleyeyim güzelliğini rüzgârlarla, nehirlerle, kuşlarla beraber.

b- Kelime Değiştirme

Güzelliğini rüzgârlarla, nehirlerle, kuşlarla birlikte ben söyleyeyim.

c- Eksilme / Ekleme

Güzelliğini rüzgârlarla, nehirlerle, kuşlarla beraber söyleyeyim.

ç- Karma

Güzelliğini söyleyeyim, rüzgârlarla, nehirlerle, kuşlarla birlikte.

8- Anahtar Sözcük Yöntemi

Bu çalışma, öğrencilerin değişik kavramlarla ilgili duygu ve düşüncelerini ifade etme becerilerini geliştirmelerine yöneliktir. Çalışma, ilk bakışta birbirleriyle ilgisiz görünün birkaç sözcüğün kullanılmasıyla bir kompozisyon oluşturulmasına dayanır. Öğrencilerin seviyelerine göre kelimeler arasındaki ilişkinin yakınlaştırılması, kelime sayısının azaltılması gibi değişiklikler de düşünülebilir. Yani aynı anlam daresindeki kelimelerin verilmesiyle de çalışma yapılabilir. “Ağaç, cam, anne, sınav, menekşe” ilk gruba, “bahar, sevinç, çiçek, yağmur, yeşil” ikinci gruba örnek gösterilebilir.

İlk bakışta ikinci grup üzerinde çalışmanın daha kolay olduğu düşünülse de gerçekte birinci grup üzerinde çalışmanın da bazı avantajları vardır. Diğer yandan duruma bağlı olarak, kelimelerden birini eleme imkânı verilerek, öğrencilerin kısmen de olsa, daha rahat davranması sağlanabilir. Bu çalışma, öğrencilerin sözlü ve yazılı anlatımla ilgili yeteneklerinin ve düzeylerinin fark edilmesi açısından önemlidir. Ayrıca öğrenci, bir yandan yepyeni bir konuda yazmış olacak, bir yandan da elde ettiği sonuç açısından kendine güven kazanacaktır. Üstelik bütün bunlar, öğrenciyi sıkmayacak, biraz da eğlenceli bir süreci ifade etmektedir.

Şüphesiz bu yöntemde belirlenecek anahtar sözcüklerin öğrencilerin seviyelerine uygun olması gerekir. Bunun yanında öğrencilere sevdiklerine uygun olması gerekir. Bunun yanında öğrencilere birbirine benzeyen bazı sözcükler arasındaki farklılıkları hatırlatmak ya da sözcük dağarcıklarını geliştirmek için de bu yöntemden yararlanılabilir. Söz gelimi “çiy, çiğ, çiğ” sözcüklerini bir arada kullanmaya çalışan bir öğrenci, bu kelimelerin arasındaki farkı kalıcı biçimde öğrenmiş olacaktır.

Alıştırma

“Pencere, demokrasi, anlam, zemin, bakış açısı, nokta, yorum”

Bakış Açısı

Bence hoşgörü, dahası demokrasi; herkesin hayata farklı pencereden baktığının bilincinde olmak ve bunun doğal olduğunu kabul edebilmektir. Çünkü bu bilinç ve kabullenme; insanların olaylar, gelişmeler ve değişik konular karşısında aynı düşüncede olmayışlarını doğal ve kavramlar karşısında farklı noktalarda bulunanlar; farklı bakış açılarına sahip olacakları için, doğal olarak gördükleri ve gördükleriyle ilgili değerlendirmeleri de farklı olacaktır.

Bu yönüyle değerlendirildiğinde demokrasi ve hoşgörü, isteğe bağlı duygusal ve kişisel bir tercih değil; gerçeklerin, aklın, tüm ahlâki ve manevi değerlerin zorunlu kıldığı bir yorum ve davranış biçimi olarak kabul edilmelidir. Bu kabullenme gerçek anlamda kalıcı ve herkes tarafından benimsenen bir toplumsal barış ortamına da zemin hazırlanmasında etkili olacaktır.

9- Masal / Fabl / Hikâye Kurma Yöntemi

Bu çalışmanın başlangıç aşamasında, öğrencilere masalın ya da hikâyenin yeri, zamanı, kahramanları, konusu ve mesajı gibi bazı özellikleri verilir. Öğrencilerden bu öğeler üzerine kurulu bir masalın ya da hikâyenin olay örgüsünü

oluşturmaları istenir. Öğrencilere, kendilerini daha özgür hissetmelerini sağlamak amacıyla, bazı ögeler üzerinde küçük değişiklikler yapma imkânı tanınabilir. Örneğin kahramanların sayısında ya da isimlerinde öğrencinin kendi tercihini ortaya koyması, anlayışla karşılanabilir. Masal ya da hikâyenin uzunluğu, öğrencinin hayal gücüne ve seviyesine bağlı olarak değişebilir. Aynı şekilde ortaya konacak anlatının türü de (masal ya da hikâye) öğrencilerin seviyeleriyle ve istekleriyle bağlantılı olacaktır.

Öğrencilere yazım ve noktalamanın önemini kavratmak için de bu çalışmadan yararlanılabilir. Söz gelimi kahramanları yazım kuralları ya da noktalama işaretleri arasından seçilerek oluşturulmuş anlatılar kurgulanabilir. Böylece eğlenceli ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi için uygun bir ortam hazırlanmış olur. Bu çalışmanın yararı, öğrencileri imlâ ve noktalama konusunda bilgi sahibi kılmak yanında, bu anlamda bilinç kazanmalarını ve işin önemini kavramalarını sağlamaktır. Bu çalışmaya aşağıda, kahramanları noktalama işaretleri olan bir örnek verilmiştir.

Bu alıştırma için şahıs kadrosunun “meyveler, mevsimler, aylar, günler, arabalar, renkler, özel eşyalar, ünlüler, noktalama işaretleri, kelime türleri...” gibi farklı bir bakış açısını gerektirecek biçimde seçilmesi yararlı olacaktır.

Alıştırma

Yönerge: Kahramanları *noktalama işaretlerinden* oluşan ve noktalama işaretlerinin önemini vurgulayan bir masal/fabl yazın.

Noktalama Masalı

Bir varmış bir yokmuş; Allah'ın kulu pek çokmuş. Bunlardan biri de Ahmet adında küçük bir çocukmuş. Ahmet bir gece öğretmeninin istediği 23 Nisan'la ilgili yazıyı yazmış, dişlerini fırçalayıp yatağına girmiş. “*Yarın yazımı arkadaşlarım ve öğretmenim beğenecek mi acaba?*” diye düşünürken uykuya dalmış. Güya rüyasında yazdığı yazıdaki noktalama işaretlerinin aralarında fısıldaşarak konuştuklarını görüyormuş. Nokta, Virgül'le dönerek;

- Baksanıza 23 Nisan 1920'den sonra kesme işareti yok. Gidip onu aramalıyız. Yazıyı bu hâliyle götürürse, öğretmeni Ahmet'e kızmaz mı? “Hani burada kesme işareti?” demez mi? demiş.

- Haklısın.

demiş Virgül. Sonra Nokta'yla Virgül yerlerinden kalkmışlar. Birlikte uzun adımlarla zıplayıp Soru İşareti'ni, Ünlem'i, Noktalı Virgül'ü ve Tırnak İşareti'ni de uyardırmışlar. Hep birlikte yola koyulmuşlar. Masanın kenarına gelmişler. Masa çok yüksekmış. Soru işareti;

- Buradan atlarsam, ben küçük noktayı kaybederim. Hatta belim bile kırılabilir.

demiş. Noktalı Virgül de Soru İşareti'ne hak vermiş:

- Evet. Soru İşareti doğru söylüyor. Burası çok yüksek. Ben de atlayamam, demiş.

İşaretlerin lideri Nokta bir çare düşünmeye başlamış. Bir süre sonra, masadan aşağıya inebilmenin yolunu bulmuş. Soru İşareti, Virgül'ün elinden tutacak; Virgül, Noktalı Virgül'ün ayağına tutunacak; diğer işaretler de ele ele tutuşarak aşağıya doğru uzanacaklarmış. Aşağıya en yakın olan Tırnak İşareti, yere atlayacak; Ahmet'in çantasını

masaya yaklaştıracakmış. Plâni uygulayarak Tırnak İşareti'ni aşağıya indirmeyi başarmışlar. Tırnak İşareti, yere inince Ahmet'in çantasını masaya yaklaştırmış. İşaretler sırayla çantanın içindeki kalemlerin üzerine atlamışlar. Atlarken çok dikkatliymişler. Çünkü Nokta;

- Arkadaşlar, yavaş atlayın. Silgi yakalarsa hepimizi yer!

diye uyarıda bulunmuş. Silgiyi uyandırmamaya gayret ederek çantadaki masal kitabını açmışlar. Sayfaları tek tek çevirmeye başlamışlar. Üçüncü sayfada 'Tonton Tavşan'ın Havuçları' başlığında Kesme İşareti'ni bulmuşlar. Nokta, Kesme İşareti'ne;

- Sevgili Kesme İşareti! Sana ihtiyacımız var. Ahmet, yazısında seni unuttuş. Hemen bizimle gelmelisin.

demiş. Kesme İşareti;

- Gelemem. Benim burada da bir görevim var.

demiş. Nokta:

- Bu akşam bizimle gel. Yarın akşam hava kararınca biz seni geri getiririz. Söz veriyoruz. değil mi arkadaşlar?

diye seslenmiş yanındakilere. Hepsi bir ağızdan;

- Eveeet! Söz veriyoruz!

diye fışıldamışlar. Sonunda Kesme İşareti'ni ikna etmeyi başarmışlar. Geldikleri yoldan geri dönmüşler ve hepsi Ahmet'in yazısında buldukları yerlerine gitmişler. Sonra derin bir uykuya dalmışlar. Ertesi gün Ahmet uyanınca rüyasında gördüklerini hatırlamış. Yazısını tekrar gözden geçirip gerekli düzeltmeleri yapmış. Yazısını okula götürdüğünde öğretmeni çok beğenmiş. Arkadaşlarına da örnek göstererek;

- Çocuklar! Hepiniz Ahmet gibi, yazılarınızda noktalama işaretlerini doğru kullanmalısınız. Yoksa hem yazdıklarınız güzel olmaz; hem de yazdıklarınızdan bir şey anlaşılmaz.

demiş. Ahmet, o gün eve çok mutlu dönmüş ve bundan sonraki tüm yazılarında noktalama işaretlerine daha çok özen göstermiş.

10- Resimden İlhamla Yazma Yöntemi

Bu çalışma iki şekilde yapılabilir. Sınıfa getirilecek bir resim, bütün öğrencilerin görebilecekleri bir yere konur ve öğrencilerden resimde gördüklerini anlatmaları ya da kendilerini resimde görülen yerde varsayarak duygularını ifade etmeleri istenebilir. Çalışma, her öğrencinin farklı resimden yararlanmasđ sağlanarak da gerçekleştirilebilir.

Çalışmanın bir başka şekli, öğrencilerin hayal güçlerini biraz daha zorlayarak gerçekleştirilebilir. Bu durumda öğrenciler, örneğin "Kendinizi resimde görülen yerde düşünün ve bir gün boyunca burada neler yapabileceğinizi, başınızdan neler geçebileceğini anlatın." şeklinde bir yönergeyle yönlendirilebilir.

Bu durumda da öğrenciler, hayal güçlerini kullanarak çıkış yolu arayacaklardır. Ayrıca öğrencilerden resimde görülen yerde geçen basit bir hikâye oluşturmalarını isteyerek de bu çalışma yapılabilir. Dahası her bir öğrenciden, daha önce bildikleri ve yaşadıkları bir yerin resmini esas alarak, bir tanıtım yazısı ya da hatıra yazmalarını istemek de mümkündür.

Bu yöntemin uygulanması için şüphesiz sınıf ortamı şart değildir. Herhangi bir öğrenci ya da yazma becerisini geliştirmek isteyen biri, bu yöntemi kendi başına da uygulayabilir. Çünkü karmaşık bir yapısı olmadığından, yöntemin uygulanması için, mutlaka bir öğretmen denetiminde yapılması gerekmez. Bir resim, bir kalem ve bir kağıt yöntemi uygulamak için yeterli olacaktır. .

Yönerge şöyle:

Elinizdeki resimde gördüğünüz (aşağıda verilmiş) yer, nesne ve şahıslarla (hepsi ya da bir kısmı ile) ilgili ya bir tanıtım yazısı yazın ya bir hatıranızı anlatın ya da örnek bir hikâye oluşturun.

Bizim Mahallenin Çocukları

Bu fotoğrafı, 1987'nin Mart ayında, evimizin arkasında, dayımların tarlasında çekmiştim. O zamanlar Trabzon Lisesinde son sınıftaydım. Harçlıklarımı biriktirip babamdan habersiz fotoğraf makinesi almış; her fırsatta fotoğraf çekiyordum. Makineyi aldıktan sonra da uzun süre harçlıklarımı, ona harcamaya devam etmiştim. Film parası, banyo ve tab masrafı derken simit param da eriyip gidiyordu; ama hiç pişman değildim. Şimdi de değilim.

Bir gün bizim mahallenin çocuklarını toplayıp bu fotoğrafı çekmiştim. O zaman bu kadar hoş bir hatıra olacağını düşünmemiştim doğrusu. Şimdi kendi kendime; "Keşke o eski evimizi, babamı, dayımların tütün tarlasını, ninemi, evimizin arkasından geçen yolu, Müftü'yü, amcamı da çekseydim." Diye hayıflayıp duruyorum. Geçen geçti ama; yapacak bir şey yok. "İyi ki bu fotoğrafı çekmişim." diye avunuyorum.

Fotoğrafın sol başındaki Ahmet, kapı komşumuzun ve yakın bir akrabamızın oğlu. Köye gittiğim zamanlarda arada bir görüyorum. Kocaman olmuş. Yanındaki Şenol. Ablamın oğlu. İki oğlu, bir de kulak ağrısı var. Sonraki Mert. Ağabeyimin oğlu. O, bizim yolumuzdan yürüdü. Babası ve amcası gibi o da Edebiyat öğretmeni. Aynı zamanda iki çocuk babası. Yanındaki Fatih. İlhan Abi'nin oğlu. O da evlendi. Yalova'da oturuyor. Sağ baştakinin adını hatırlayamıyorum. Çünkü o, bizim mahallede oturuyordu.

Yerde sol baştaki Erdoğan. Büyük ablamın oğlu. Yüksek okulu bitireli iki yıl oldu. Şimdi bahriyeli. Geçen kış nişanlandı. Yanındaki Tayfun. İlhan Abi'nin boksör oğlu. Bu ara bir markette çalışıyormuş.

Bir de fotoğrafta olmayanlar var: Hikmet'le Önder. Fotoğraftakilerle akran zannediyordum onları. Demek değillermiş ki burada yoklar.

11- Farklı ve Aykırı Bakış Açısıyla Yazma Yöntemi

Özgün yazılı anlatım örnekleri elde etmede, şüphesiz farklı ya da aykırı bakış açılarının çok büyük önemi vardır. Öğrencilerin sıradan bir konuya, yaygın ve yerleşmiş kanaatlerle değil de kendilerine özgü bakış açılarıyla yaklaşmaları, yazılı anlatımla ilgili eğitimin başarı yolunda ilerlediğini gösterecektir.

Bu anlamda öğretmenin yaklaşımı belirleyici bir etkiye sahiptir. Öğretmen farklı hatta aykırı bakış açılarının gündeme gelmesi için öğrencileri cesaretlendirmelidir. Bu da öncelikli olarak, öğrencilerin öğretmenlerinin hoşgörüsüne ve anlayışına güvenmelerini gerektirir.

Ayrıca farklı ve aykırı bakış açılarının sık sık örneklerle gündeme getirilmeleri ve olağanlaştırılmaları da yararlıdır. Farklı ve aykırı bakış açıları, atasözleriyle ilgili yazılarda oldukça etkili sonuçlar sağlayabilir. Söz gelimi "Bir elin nesi var, iki elin sesi var." atasözünü ele alalım. Yaygın eğilim, atasözlerinin doğruluğuna yöneliktir. Nitekim bu atasözü, birlik ve beraberliğin önemini vurgulamak amacıyla söylenmiştir. Bu hususu hatırda tutmak kaydıyla çalışmada farklı bir bakış açısıyla, öğrencilerden ele alınan atasözünün eksik ve yanlış anlaşılabilir yönleri üzerinde durmaları istenebilir.

Yaygın olarak kabul görmüş bazı konularda da benzer etkinliklerin gerçekleştirilebilmesi mümkündür. Aşağıda bazı atasözleri ve konularla ilgili olarak tespit edilen farklı-aykırı bakış açıları örnek olarak verilmiştir.

Yaygın kanaatlerin, alışkanlıkların, gelenekselleşmiş davranış biçimlerinin, kimi atasözlerinin, özdeyişlerin de sorgulanabilmesi; her şeyden önce bireylerin hayata, insanlara ve olaylara farklı pencerelerden de bakabilmeleri, 21. yüzyılın gereği olarak düşünülmelidir.

Doğal-yaygın bakış açısı	Farklı-aykırı bakış açısı
<ul style="list-style-type: none">• "Bir elin nesi var? İki elin sesi var." Tek başına hiçbir şeysin; unutma!• Boşuna mı "Dere geçerken at değiştirilemez." demişler?• Ne yapalım; "Dost, acı söyler."• Ne demişler? "Çocuktan al haberi!"• 21. yüzyıl, insanın ve bilimin ulaştığı en üst medeniyet seviyesi olacaktır; buna kesinlikle inanıyorum.• Barış, sevgi, kardeşlik ve demokrasi	<ul style="list-style-type: none">• Bir elin beş parmağı var. Ayrıca benim tek başıma da yapabileceğim var.• Tüm koltuk sevdalıları da aynen senin dediğin gibi diyorlar.• İyi ama, bırak da kötü haberi baykuşlar versin!• Al ama sakın inanma!• Merak ediyorum! Medeniyetin o en üst seviyesi, bu yüzyılda açlıktan ölenler konusunda ne diyor?

için her şeyi göze alıyoruz.

- Biz, takımımız uğruna her şeyi göze almış taraftarlarız!
- Vatan, millet, Sakarya!
- Demokrasi, hukuk ve özgürlük peşindeyiz.

• Buna çocukları öksüz ve yetim bırakmak da dâhil mi?

- Yani gözü dönmüş yobaz taraftarlarınsınız.
- Önemli olan para ve koltuk, gerisi angarya!
- Ama sadece kendiniz için!

Ayrılık

Her ayrılık, yeni bir başlangıçtır aslında. Veda ederken geride kalanlara, yepyeni yollara adım atarız. Ayrılıkların eğlenceli olması da işte bundandır. Her yeni adım, daha derinlere götürür bizleri. Yeni maceralar, yeni insanlar, yeni doğrular... Her şey yenilenmiştir ve eski, bir paçavra gibi çöpe atılmıştır. Ayrılıklar, hayatımızın vazgeçilmez rengidir. Belki de en koyu rengi. Yeri gelince diğer duyguların üstünü boyarız bu renkle ve çekip gideriz en uzak yerlere. Çünkü gitmek için bir bahanemiz çoktan hazır. Bizim istediğimiz de bu değil midir zaten?

12- Sorularla Konuşma ve Yazma Yöntemi

Üzerinde belirli bir bilgi ve birikim sahibi olursa da, herhangi bir konuda konuşmak ya da yazmak; dahası konuşmaya ya da yazmaya başlamak, sancılı bir süreç olarak algılanır. Öğrenciler, çoğu zaman nasıl başlayacakları ve nelerden bahsedebilecekleri konusunda bir türlü karar veremezler. Böyle durumlarda genellikle, akıllarına hiçbir şey gelmediğinden yakınırılar.

Sorularla konuşma ve yazma yöntemi bu aşamada; yani konuyla ilgili belirli bir bilgi ve birikime sahip olunduğu halde, söyleneceklerin ya da yazılacakların toparlanamadığı; hatta yazacak bir şey bulunamadığı durumlarda, tahmin edilemeyecek ölçüde, yararlı olabilir.

Çalışmanın nasıl yapılacağına dair açıklamalardan önce kısa bir hatırlatma yapmak gerekmektedir. Aşağıda sıralanacak aşamalar, mutlak doğrular olarak kabullenilmemeleri, gerekli görüldükçe değişikliklerin ve geri dönüşlerin yapılması ihtimâli, daima göz önünde bulundurulmalıdır.

Sorularla konuşma ya da yazma yöntemini dört aşamada gerçekleştirmek mümkündür. Bu aşamalar aşağıda açıklanmıştır.

Birinci Aşama (Sorgulama)

Çalışmaya, üzerinde konuşulacak ya da yazılacak konuyla ilgili sorular hazırlanarak başlanır. Başlangıçta sorular, seçici davranılmaksızın, rastgele ve herhangi bir ayrıma tâbi tutulmaksızın not edilir. Amaca, konuya ve türe göre yeterli sayıda soru hazırlandığı kanaati oluşunca, bu aşama tamamlanmış olur.

İkinci Aşama (Düzeltilme-Elemente-Sıralama)

Daha önce rastgele not edilen sorular; çalışmanın ya da yazının amacı, süresi, muhatapları ve plânı göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenir ve sıralanır. Bu aşamada bazı sorular, diğerleriyle birleştirilebilir, çıkartılabilir, imlâ, noktalama, dil ve anlatım açısından düzeltilerilir.

Üçüncü Aşama (Cevaplama)

Gerekli düzeltme ve değişikliklerle son şekilleri verilmiş sorular cevaplanır. Tatmin edici cevabı bulunamayan sorular, çok gerekli görülüyorsa çıkarılabilir; mutlaka kullanılacaksa cevap kaynaklardan araştırılabilir. Böylece ortaya sadece başlığı eksik bir konuşma metni ya da kompozisyon çıkmış olur.

Dördüncü Aşama (Gözden Geçirme ve Başlık)

Son aşamada yazıya uygun bir başlık konur ve gözden geçirilerek gerekli düzeltmeler, eklemeler ya da çıkarmalar yapıldıktan sonra, metne son şekli verilmiş olur.

Alıştırma

Konu : Özlem

1. Aşama (Sorgulama)

“Özlem” konusuyla ilgili sorular:

- 1- Özlem ne anlama gelir?
- 2- Özlemin eş anlamlısı nedir?
- 3- Özlem yararlı mı zararlı mıdır?
- 4- Neye, nelere; kime, kimlere karşı özlem duyulur;
- 5- En çok neyi ya da kimi özleriz?
- 6- Kimler daha çok özlem duyarlar?
- 7- Özlemin bir sonu ve sonucu var mıdır?
- 8- Hayvanlar özler mi?
- 9- Niçin özlem duyarız?
- 10- Özleyince ne olur?
- 11- Özlem kelimesinin kökeni nedir?
- 12- Özlememek için ne yapmalı?
- 13- Özlem kelimesinin anlam dairesi hangi kelimelerden oluşur?
- 14- Özlemlerle ilgili nasıl bir dilekte bulunulabilir?
- 15- Özlemlerle ilgili bir uyarı ya da öneri yapılabilir mi?
- 16- Özlem kelimesinin anlam çerçevesini hangi kelimeler oluşturur?
- 17- Kimler ve neler özlemez?
- 18- Özlem duymak gerekli midir?
- 19- Özlemlerle ilgili deyimler ve atasözleri nelerdir?
- 20- Özlem konusunda meşhur örnekler var mıdır?

2. Aşama (Düzeltilme ve Eleme)

“Özlem” konusuyla ilgili sorular

- 1- Özlem, nedir?
- 2- En çok ne ya da kim özlenir?
- 3- Siz en çok ne ya da kimi özlersiniz?
- 4- Kimler özlenmez?

- 5- Özlemek güzel midir?
- 6- En çok kimler özler?
- 7- Hayvanlar özlem duyar mı?
- 8- Özlemle ilgili yaygın deyimler ve atasözleri nelerdir?
- 9- Özlem konusunda meşhur örnekler var mıdır?
- 10- Özlemle ilgili nasıl bir dilek, öneri ya da uyarıda bulunulabilir.

3. Aşama (Cevaplama)

1- Özlem, nedir? Özlem; bir insanın, hayvanın, herhangi bir eşyanın, geçmiş bir zamanın, memleketin, mutluluğun ya da başka herhangi bir şeyin yokluğunu hissetmek, onu görmeyi ya da ona kavuşmayı arzulamaktır.

2- En çok ne ya da kim özlenir? Canlı ya da cansız, insan ya da hayvan, soyut ya da somut, ne olursa olsun; yalnızca sevilebilenler ve sevebileceği umulanlar özlenir. Kim daha çok seviliyorsa ve daha uzaktaysa, o daha çok özlenir. Unutmak yoksa ayrı geçen zaman ve mesafe özlemi daha da büyütür.

3- Siz en çok ne ya da kimi özlersiniz? Meselâ ben babamı özlerim en çok. En çok onun yokluğunu hissederim. "Yaşasaydı şöyle konuşurdu, elimi şöyle tutardı, gözlerime şöyle bakardı." derim. Zaman zaman üzerine sinmiş karanfil kokusunu ve gülünce yeşile çalan elâ gözlerini özlerim.

4- Kimler özlenmez? Sevmediklerimizi çabuk unutmak isteriz. Belki böylesi işimize geldiği için de çabucak unuturuz onları. Onları unutulmaya mahkum etmiş oluruz böylece. Ayrıca unutamazsak da özlemeyiz sevmediklerimizi. Özlemek birini sevip sevmediğimizi anlamak için bir sınamadır.

5- Özlemek güzel midir? Özlemek güzeldir bence. Canınızı dayanamayacağınız kadar yakmıyorsa eğer ve nefes almanızı engellemiyorsa güzeldir özlemek. Kalbinizde ince bir sızı, içinizde kanadı kırık bir kuş bırakmakla yetiniyorsa özlemek, güzeldir.

6- En çok kimler özler? En çok sevilenler özler. Sevenler, sevgileriyle beraberdirler; ama sevilenler, sevenlerine muhtaçtırlar. Onlarsız yapmaları mümkün değildir. Geride güzel şeyler bırakanlar, gelecekte bu güzellikleri bulamayacaklarını düşünüyorlarsa daha çok özlerler.

7- Hayvanlar özlem duyar mı? Hayvanlar da özlem duyarlar aslında. Sahiplerinden ayrıldıklarında hayvanları yemeden içmeden kesen nedir dersiniz? Yavrusunu yitirmiş bir anne köpeğin inlemesi gibi anne aslanın öfkesi de özlemindedir.

8- Özlemle ilgili yaygın deyimler ve atasözleri nelerdir? "Özlem duymak, hasret çekmek, hasretini çekmek, hasret kalmak, gözleri yollarda kalmak" gibi deyimler; özlem hem dilimizde hem de gönlümüzde yerleşik bir kavram olduğunu göstermektedirler.

9- Özlem konusunda meşhur örnekler var mıdır? Bütün büyük aşkların temelinde özlem vardır. Mecnun'un, Kerem'in, Ferhâd'ın şanını bugüne taşıyan özlemlerdir. Hz. Yakup'un mucizesi, sabrı ve özlemindedir aslında. Kim bilir daha nice efsaneler yaşanmıştır ya da bizden habersiz yaşanmaktadır.

10- Özlemle ilgili nasıl bir dilek, öneri ya da uyarıda bulunulabilir? Özlemi; gülmek, ağlamak, acıkmak kadar doğal karşılamak gerekir. Altında ezilmemek için abartmamalı, önce sabretmek denenmelidir. İnsan, özlemlerine karşı gösterdiği sabırla yücelir ve varlığı böylece bir anlam kazanır. Özlemek, birine ağır geliyorsa; daha doğrusu

özlemeyi kaldıramıyorsa, yüreği yetmiyorsa, özlemenin tadını alamıyorsa; yani hiç özleyemiyorsa yapacak bir şey yoktur. Duyguları; lüks arabaların, yatların ve katların altında kalmış herkes için bu böyledir.

4. Aşama (Gözden Geçirme, Başlık ve Metin)

ÖZLEM

Özlem; bir insanın, hayvanın, herhangi bir eşyanın, geçmiş bir zamanın, memleketin, mutluluğun ya da başka herhangi bir şeyin yokluğunu hissetmek; onu görmeyi ya da ona kavuşmayı arzulamaktır.

Canlı ya da cansız, insan ya da hayvan, soyut ya da somut, ne olursa olsun; yalnızca sevilebilenler ve sevebileceği umulanlar özlenir. Kim daha çok seviyorsa ve daha uzaktaysa, o daha çok özlenir. Unutmak yoksa ayrı geçen zaman ve mesafe özlemi daha da büyütür. Meselâ ben babamı özlerim en çok. En çok onun yokluğunu hissederim. “Yaşasaydı şöyle konuşurdu, elimi şöyle tutardı, gözlerime şöyle bakardı.” derim. Zaman zaman üzerine sinmiş karanfil kokusunu ve gülünce yeşile çalan elâ gözlerini özlerim.

Özlemek güzeldir bence. Canınızı dayanamayacağınız kadar yakmıyorsa eğer ve nefes almanızı engellemiyorsa güzeldir özlemek. Kalbinizde ince bir sızı, içinizde kanadı kırık bir kuş bırakmakla yetiniyorsa özlemek, güzeldir.

En çok sevilenler özler. Sevenler, sevgileriyle beraberdirler; ama sevilenler, sevenlerine muhtaçtırlar. Onlarsız yapmaları mümkün değildir. Geride güzel şeyler bırakanlar, gelecekte bu güzellikleri bulamayacaklarını düşünüyorlarsa daha çok özlerler.

Hayvanlar da özlem duyarlar aslında. Sahiplerinden ayrıldıklarında hayvanları yemedi içmedi kesen nedir dersiniz? Yavrusunu yitirmiş bir anne köpeğin inlemesi gibi anne aslanın öfkesi de özlemindedir.

“Özlem duymak, hasret çekmek, hasretini çekmek, hasret kalmak, gözleri yolda kalmak” gibi deyimler; özlemin hem dilimizde hem de gönlümüzde yerleşik bir kavram olduğunu göstermektedirler.

Bütün büyük aşkların temelinde özlem vardır. Mecnun'un, Kerem'in, Ferhâd'in şanını bugüne taşıyan özlemleridir. Hz. Yakup'un mucizesi, sabrı ve özlemindedir aslında. Kim bilir daha nice efsaneler yaşanmıştır ya da bizden habersiz yaşanmaktadır.

Özlemi; gülmek, ağlamak, acıkmak kadar doğal karşılamak gerekir. Altında ezilmemek için abartmamalı, önce sabretmek denenmelidir. İnsan, özlemlerine karşı gösterdiği sabırla yücelir ve varlığı böylece bir ablam kazanır. Özlemek, birine ağır geliyorsa; daha doğrusu özlemeyi kaldıramıyorsa, yüreği yetmiyorsa, özlemenin tadını alamıyorsa; yani hiç özleyemiyorsa yapacak bir şey yoktur. Duyguları; lüks arabaların, yatların ve katların altında kalmış herkes için bu böyledir.

VI. BÖLÜMLE İLGİLİ SINAMA SORULARI

1) Aşağıdaki paragrafların ana düşüncelerini bulunuz:

Ülkenizde değil de sanki gurbette yaşıyorsunuz. Şöyle berrak, düzgün bir Türkçe konuşmak, dinlemek mümkün değil. İşyerlerinde Türkçe isimler konulmasını istiyorsunuz, bir takım akli evveller yabancı isim koymak küreselleşmedir, deyip çıkarıyor. Yemeklerin, çiçeklerin bile Türkçe isimleri kaldırılıp yerine yabancı kelimeler konuyor. Ünlemler dahi yabancılaşıyor. "Ay" diye çığlık atamıyorsunuz mesela, "vauv" dememiz bekleniyor. Bir görgüsüzlük ki diz boyu...

Ana düşünce:

.....

Geçmişe dönüş, geçmişin görüşüne dönüş olmamalıdır. Tarih bilinci eski dünyayı olduğu gibi yaşatmak değildir. Dünyanın değerlerini bugünün görüşleriyle ölçemeyiz. Geçmiş yaşatan yorumdur. Eski güzelliklerin yeni anlamlarla dolması zorunludur. Yoksa, eskinin antikadan başka anlamı yoktur. Geçmişin aktüel bir değer haline gelmesi, yeni bilincin süzgecinden geçmesi gerekir. "Geçmiş için geçmiş" hayatı ağırlaştırmaktan başka bir işe yaramaz.

Ana düşünce:

.....

Gelişmiş bir dile sahip uluslar, her alanda yetkin insanlar yetiştirmiştir. Unutmak gerekir ki sözcük denilen simgeleri, sadece konuşurken değil düşünürken de kullanırız. Ulusça, anlamında anlaşılmadığımız ya da anlamını kavrayamadığımız "sözcük"ler anlaşmamızı olanaksızlaştırır, düşüncemizin hızını keser. Bu sözcükler bazen de yanlış yargılara ulaşmamıza neden olur. Bu da her alanda karmaşa doğurur, gelişmenin önüne set çeker.

2) Aşağıdaki paragrafların çeşitlerini yazınız:

Ortaköy'de kıyıda, caminin yanı başında bir kahve vardı. Bu kahve bir zamanlar sevincimdi benim. Güne birlikte başlardık. Okuldan önceki ilk durağım, belki de ilk okulum, bildiğim mekânların en alımlısıydı bana. Koltuğumun altında kitaplarım, defterim olurdu. Bir yel gibi geçirdim Dereboyu'nu, bir an önce oturmak için tahta iskemleye. Ortaköy'ün renkleri solmuş, sesleri yitmişti nicedir. En güzel anılarımı içinde saklayan bu kahve de bu değişimden payını almıştı.

.....

Dil üzerindeki titizliğimiz yalnız edebi eserlerle sınırlı kalıyor. Edebi olmayan yazılar da dilin düzgün olması gerek var mı yok mu çok defa düşünmüyoruz bile. Örneğin bir bilim adamı ne demek istediğini bize iyi kötü anlatıyor mu yetiyor cümlelerin düzgün, anlatışının rahat olmasına bakıyoruz. Onun da bir edebiyatçı kadar dil üzerinde düşünmeli, hiç olmazsa yanlışlarla dolu bozuk bir dil kullanılmaması gerektiğini aklımıza getirmiyoruz.

.....
.....
Evlere, ağaçlar, yıldızlar, ay, toprak ne varsa dünyada, hepsi karanlığın içinde kaybolmuşlar, erimişlerdi. Usuldan usuldan karanlığın üstüne yağmur çiseliyordu. Yağmurla birlikte hafif de bir yel esiyordu. Yel, soğuk bir yeldi. Arada bir durup durup karanlığa havlıyorlardı. Sonra yalnız bir horoz uzun uzun ötü. Vaktinden önce uzun uzun öten bu horozu, sahibi sabahleyin erkenden mutlak kesecektir.

.....
.....

3) Aşağıdaki paragrafları verilen parçaya uygun olarak tamamlayınız:

Bir keresinde birlikte çalıştığım bir insanla kişisel bir çatışma içine girmiştım. Kendi aklımca tüm sorunların ondan kaynaklandığını düşünüyör ve onu suçluyordum...

.....
.....

Nedendir bilinmez, hiçbir zaman , içinde bulunduğu şartları beğenmez insan. İçinde bulunduğu şartları ileri sürerek iyi ve güzel işleri daima erteler. Bunlar için hep uygun bir zaman, elverişli şartlar bekler...

.....
.....

İletişimin temelini oluşturan ilk izlenim , anlama aşamasını geçemiyorsa , saptantılara , önyargılara, yanlış değerlendirmelere yol açabilir...

.....
.....

4) Aşağıdaki cümleleri anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde sıralayınız:

I- Oysa günce de bir tür; önemli , güçlü bir yazı türü.

II- Bizde günce tutanlar çok az.

III- Bir hayli özenilmişti günce yazarlığına.

IV- Hele yayımlananlar, birkaç kişi.

V- Ama eleştirilenler, sanatçılar alaya aldılar bu işi.

.....
.....

I- Böylece daima onlarla beraber oluyorum.

II- Fakir değilim ; çiçekleri , sevdiğim için satıyorum.

III- Çiçek satan kadının yanında şöyle bir levha vardı.

IV- Yoksa bana merhametinizden dolayı değil.

V- Eğer siz de gerçekten seviyorsanız çiçek alın.

.....
.....

5) Aşağıdaki numaralanmış cümlelerden hangileri aynı anlamı içermektedir?

(I) Hayata ve işimize tutkuyla sarılmak, başarı kazanmanın en önemli ögesidir. (II) Tutku, bize vereceği enerji, yaratıcılık ve verimlilik önüne geçilmez bir güç haline gelir. (III) Yaptığımız işi sevmiyorsanız, bu bütün hayatınızı olumsuz yönde etkiler. (IV) Çoğu kez isteksizliğiniz, çevrenizdeki insanları da etkileyerek onlara da bulaşır. (V) Yaptığımız işe ve hayata dört elle sarılmışsak başarı mutlaka gelir.

Yazı, bir düşüncenin belli işaretler yardımıyla saptanmasıdır. Bilindiği gibi, insan önce sesler çıkarmış yani konuşmuş, sonra yazmıştır. Sesten simgeye geçiş, insan zekâsının benzersiz bir etkinliği, insan gelişiminin binlerce yıllık serüveninin yetkin bir ürünüdür. Konuşma, birinci derecede önemli iletişim aracıdır. Günlük iletişimde ikinci derecede önem taşıyan yazı, sözlü iletişimin önüne geçmiştir. Çünkü bilinir ki "....."

6) Parçadan boş bırakılan yere düşüncenin akışına göre aşağıdakilerden hangisi getirilemez?(KPSS Ön Lisans 2010)

- a) Söz uçar, yazı kalır.
- b) Alim unutmuş, kalem unutmamış.
- c) Bin bilsen de bir bilene danış.
- d) En soluk mürekkep en sadık bellekten üstündür.
- e) Kalem, düşüncenin taşıyıcısıdır.

İnsan, içinde yaşadığı ortak kültürün ürünüdür. Benzer koşulları paylaşanlar, benzer biçimde düşünür. Çünkü kültür, toplumu oluşturan bireylerin duyuş, düşünüş ve davranış birliğidir. Bu birlik bir ulusun, bir toplumun öbür toplumlardan farklı özellikler taşıyan koşullarının etkisiyle oluşur. Bu anlamda kültür, ulusal bir nitelik taşımaktadır. Ama özellikleri çok farklı olan toplumların bile birbirlerine benzeyen bazı özelliklere sahip olması ve çağdaş dünyada benzer özelliklerin hızla artması, kültürün evrensel olduğunu gösterir.

7) Bu parçada kültürle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?(KPSS Ön Lisans 2010)

- a) Toplumlar arası kültürel farklılıkların giderek azaldığına.
- b) Toplumdan topluma farklılık gösterdiğine.
- c) Yaşanılan ortamdaki etkilendiğine.
- d) Uluslararası nitelikler içerdiğine.
- e) Kuşaktan kuşağa nasıl aktarıldığına.

O, alt sınıfın dilini, duygusunu yansıtmada öylesine içten ve içeriden biridir ki hem okuruna kendini sevdirmiş hem de ardından gelen yazar kuşağına öncülük yapmıştır. Onun romanlarında kişiler, duygusal ve toplumsal durumlarını konuşarak ortaya koyarlar. Diyaloglarındaki doğallık, anlatıma canlılık ve sürükleyicilik kazandırır.

8) Böyle tanıtilen bir romancıyla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir? (KPSS Ön Lisans 2010)

- a) Eleştirileri hoşgörülle karşıladığı.
- b) Belirli konuların dışına çıkmadığı.
- c) Söyleminin gerçekçi bir nitelik taşıdığı.

- d) Geleneksel bir tutum sürdürdüğü.
e) Farklı okur kesimlerine seslendiği.

Türk destan geleneğinde usta-çırak ilişkisi yalnızca destan anlatırken bir arada bulunmakla sınırlı değildir. Usta anlatıcı, çırağını evinde barındırır, ona evinde destan anlatma sanatını öğretir ve çırak da ustasına ev ve tarım işlerinde yardım eder. Öğretme ve öğrenme işi uzun bir zaman alır. Halk önünde başarılı bir anlatım gerçekleştirebilecek seviyeye gelen çırağa ustası bir takım elbise, bir "hilat" ve bir "dombıra" veya "dutar" hediye eder ve onun kendi başına geleneği sürdürebilecek bir usta olduğunu herkese duyurur.

9) Bu parçada aşağıdaki sorulardan hangisinin cevabı vardır? (KPSS Ön Lisans 2010)

- a) Her çırak ustalaşır mı?
b) Usta-çırak ilişkisi nasıl bir süreci içerir?
c) Çıraklık süresi herkes için aynı mıdır?
d) Çıraklığa seçilmenin koşulları nelerdir?
e) Çırakla ustasının yasama bakış açısı birbiriyle ne kadar örtüşür?

(I) Okuma yazma becerisini kazanmak ayrı şey, okur kimliği kazanmak ayrı şeydir. (II) Kişiliğin oluşmasında önemli bir etkidir okuma. (III) Nitekim ilkokula başlayışımızın birinci yılında okuma yazma becerisini şöyle ya da böyle ediniriz. (IV) Okur kimliğini kazanmaya gelince iş değişir. (V) Çünkü gerçek anlamda okurluk, okuma becerisini sürekli olarak kullanmayı gerektirir. (VI) Bu da ancak sağlıklı bir ana dili öğrenmeyle gerçekleşir.

10) Parçadaki numaralanmış cümlelerden hangisi düşüncenin akışını bozmaktadır? (KPSS Ön Lisans 2010)

- a) VI
b) V
c) IV
d) III
e) II

(I) İnsan ana diliyle düşünür, düşündüklerini en iyi biçimde ana diliyle anlatır. (II) Okuduğunuz kitaba kanınızın kaynamamasının, kitabın sizi sarıp sarmalamamasının birçok nedeni vardır. (III) Ama en önemlisi, o kitapta kullanılan dildir. (IV) Dil sizi sarıp sarmalamalı ki konusu ne olursa olsun kitap sizi alıp götürsün. (V) Bu gerçeği bilen biri olarak yazdıklarımda öz Türkçe sözcükler kullanma, açık seçik olma ve daha kolay anlatma yolunu seçtim.

11) Parçadaki numaralanmış cümlelerle ilgili olarak aşağıdaki verilenlerden hangisi yanlıştır? (KPSS Ön Lisans 2010)

- a) I. cümlede bir görüş dile getirilmiştir.
b) II. cümlede etkileyici yapıtın özellikleri belirtilmiştir.
c) III. cümlede II. cümleyle belirtilenlerin nedeni açıklanmıştır.
d) IV. cümlede, bir gerçeklikten söz edilmiştir.
e) V. cümlede, nasıl bir yol izlendiği açıklanmıştır.

12) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir anlatım bozukluğu yoktur?

- a) Geçmişteki hatıralarımıza gülümseyerek baktığımız anda büyümüşüz demektir.
b) Açlık ne dost, ne akraba, ne insanlık ne de hak tanımaz.

c) Ne hikmettir, şu dünyaya gelen ağlar giden ağlar.

d) Küllük, arka arkaya yaktığım sigara izmaritleriyle dolmuştu.

e) Akıllı adam, kendi aklını kullanır; daha akıllı adam başkalarının da aklını kullanır.

I. Bugün GAP projesine yeterince ödenek ayrılmadığı için bu proje neredeyse durma noktasına gelmiştir.

II. Sınav giriş belgesi gelmeyenler, ÖSYM merkezine başvursun.

III. Görevliler, ÖSS sınavının yapılacağı okulların önündeki satıcılara bağırımlarını söyledi.

IV. KPSS'ye on beş binin üzerinde yaklaşık on üç bin öğretmen adayı girdi.

V. KKTC cumhuriyetine her alanda destek olmalıyız, dedi.

13) Yukarıdaki cümlelerdeki anlatım bozukluğunun hangisi farklı bir nedenden kaynaklanmaktadır?

a) I

b) II

c) III

d) IV

e) V

"Ay bir yandan sen bir yandan sar beni."

14) Bu cümledeki anlatım bozukluğunun nedeni aşağıdakilerden hangisinde verilmiştir?

a) Mantık hatası

b) Özne eksikliği

c) Yüklem eksikliği

d) Gereksiz sözcük kullanımı

e) Tamlayan eksikliği

15) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde gereksiz sözcük kullanımından kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır?

a) Bugün öğleden sonraki yağın yağmur, insanları işlerinden alıkoydu.

b) İnsanoğlu şüphe içinde yaşamak için değil, sorup öğrenmek için yaratılmıştır.

c) Dalgın kafayla bir şeyler öğretmeye çalışmak, rüzgârlı havada ateş yakmaya benzer.

d) Bugün bildiklerimizin dışında bir kelime bile öğrensek dünden farklı bir kişi oluruz.

e) Senin bir gecede okuduğun kitabı, ben senelerce yazabilmek için saçımı ağarttım.

VII. BÖLÜM

YAZI TÜRLERİ

A- RESMİ YAZI TÜRLERİ NELERDİR?

Bir iş için gerektiği durumlarda yazılan biçimi belli yazılardır. Bunlarda estetik kaygı, üslup özelliği, kurgusallık ve düşünce aktarımı aranmaz. Bunlar, herhangi bir yer istediği için yazılan amaçlı yazılardır. Edebi ve estetik değerleri yoktur; ancak belgesel önem taşırlar. Dilekçe, öz geçmiş, iş mektupları, rapor bu tür yazılardandır.

1- Dilekçe

“7. Dilekçe hakkı Madde 74” *Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir. Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, gecikmeksizin dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir. Bu hakkın kullanılma biçimi düzenlenir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”*

Dilekçe; bir isteği veya bir şikayeti bildirmek için resmî makamlara sunulan, imzalı ve adresli bir yazı çeşididir. Tanımdan da anlaşılacağı ü dilekçe, bir isteğin yerine getirilmesi, herhangi bir konu hakkında ilgili makamlara bilgi sunulması veya rahatsızlık duyulan bir sorunun giderilmesi amacıyla yazılır. Dolayısıyla dilekçe, günümüzde kişilerin devletle ya da özel kesimle olan çeşitli ilişkilerin düzenlenmesinde veya sorunların çözümünde etkin bir iletişim aracıdır.

Kişiler, yasalar karşısında hakkını aradığı ölçüde çağdaştır. Çünkü, her insanın çeşitli alanlarda bilgi birikimi vardır. Kişi, bu birikimi sosyal alanda görev alarak kullanır. Böylece de topluma, devlete ve kendisine yararlı bir birey olmak isteğini gerçekleştirir.

Uygar insan, çevresine karşı sürekli bir ilgi duyar. Bu ilgi, insanın sosyal olaylara karşı duyarlılığının bir göstergesidir. Çağdaş toplumların oluşmasında, bireylerin sorumluluk duygusunun payı çok büyüktür. Sorumluluk duygusuna sahip bireylerin oluşturduğu toplumlar, uygar ve gelişmiş toplumlardır.

Sorumluluk bilincine sahip olan kişiler, çevresinde gördüğü çeşitli eksikliklerden, yanlışlıklardan, hatta haksızlıklardan rahatsızlık duyarlar. Bu tür olumsuzlukların giderilmesi için resmî kurum veya kuruluşlar nezdinde yazılı girişimde bulunurlar.

Sorunlarının çözüldüğünü gören uygar insan, vatandaşlık ve insanlık görevini yerine getirdiği için büyük bir mutluluk duyar. Bu tür eylemler, toplumda sorumluluk bilincinin gelişmesine katkı sağlar.

Dilekçe, kişinin bir anayasal hakkıdır. Bu hakkı, kişi ya da kişiler yasalar çerçevesinde kalmak kaydıyla sonuna değin kullanmak zorundadır. Aksi durumda gereksiz şikâyet veya sızlanma, hiçbir sorunu çözemediği gibi birtakım olumsuzluklara da neden olabilir.

Dilekçe, daima bir üst makama yazılır. Konusuna ve usulüne uygun olmak koşuluyla ilgili makam, verilen dilekçeyi kabul etmek zorundadır. Bu özellikleri taşıyan dilekçeler işleme konulur ve içeriğinde belirtilen hususlarla ilgili olarak yasal süre içerisinde kişi ya da kişilere gerekli cevap verilir.

Dilekçelerin kaybolmaması için, kayıt numarası veya onaylı bir örneği alınır. Dilekçeler, ilgili makama bizzat verilebildiği gibi belgegeçerle (faks), internetle veya posta ile de taahhütlü olarak gönderilir.

A- Dilekçenin Genel Özellikleri Nelerdir?:

Dilekçelerin biçimsel ve içerik özellikleri şunlardır:

A- Biçimsel Yönden

1- Dilekçenin verildiği makam adı, birkaç istisna dışında, kısaltılmadan tam yazılır:

ODTÜ Fen Fakültesi Dekanlığına

Askerlik Şubesi Başkanlığına

Valilik Makamına

Giresun Belediyesi Başkanlığına

Sosyal Güvenlik Kurumu Genel Müdürlüğüne

2- Makam ve yer adlarını oluşturan sözcüklerin tamamı veya yalnızca ilk harfleri büyük harfle yazılabilir.

Milli Eğitim Bakanlığına

ANKARA

veya

Milli Eğitim Bakanlığına

Ankara

3- Yer adları; mahalle, bulvar, semt vb. adlar yazılmaksızın yalnızca ilçe ve il adları kısaltılmadan yazılır.

Tirebolu/Giresun

Ardahan

4- Bazı dilekçelere "ilgi" tutulabilir. İlgî, yazdığımız dilekçenin önceki bir dilekçeye ek ya da resmî bir yazıya karşılık olduğunu gösteren veya bazı belgelerin belirtildiği bölümdür.

İlgî birden çok ise, tarih esas alınmak üzere maddeler halinde sıralanır. İlgî, makam adından sonra ve büyük harflerle yazılır. //lgî ifadesinden sonra iki nokta(:) işareti konur.

İlgî: a) Başkanlığımızın 20. 05. 2001 tarih ve 00216 sayılı yazısı.

b) 30. 05. 2001 tarihli dilekçem.

5- Dilekçeler yalnızca beyaz, çizgisiz, tam boy (A4) kağıda elle, daktilo ile veya bilgisayarla yazılır.

6- Renkli ve çizgili kağıda dilekçe yazılmaz.

7- Dilekçeler renkli ve kurşun kalemle yazılmaz.

8- Dilekçelerde tarih muhakkak belirtilmelidir. Tarih, sağ alt köşeye yazılabildiği gibi, sağ üst köşeye de yazılabilir. (Genellikle sağ alt köşe tercih edilmektedir.)

9- İmzasız dilekçelerin yasal hiçbir geçerliliği yoktur. Bu nedenle dilekçelerin işleme konulabilmesi için, ad ve soyadı kısmının üstü muhakkak imzalanır. Toplu imzalar için ek liste düzenlenir.

10- Adres, dilekçenin sol alt kısmında belirtilmelidir. Adres bilgileri (mahalle, sokak, posta kodu, numarası, ilçe, il vb.) kısaltılmadan tam ve okunaklı yazılır.

Şenlik Mahallesi Çekirdek Sokak

No. 5/7 6310 Keçiören/Ankara

11- Bazı dilekçelerde ek belgeler bulunabilir. Bu belgelerin sayısı ve sırası ayrı ayrı olmak üzere sol alt köşede *Ekler:* şeklinde belirtilir.

EKLER:

EK-1 (1 adet ikametgah belgesi)

EK-2 (2 adet fotoğraf)

EK-3 (1 adet rapor, 3 sayfa)

12- Dilekçelerdeki bölüm aralıkları belirli ölçülerde olur. Ancak, pratikte bu ölçülere uymak çoğu kez güç olabilir. O nedenle bu bölümlerde iki veya üç parmak aralığı esas alınabilir.

13- Bazı birimler, düzensizliği veya karışıklığı önlemek amacıyla özel biçimde hazırlanmış dilekçe örnekleri düzenleyebilir.

B- İçerik Yönünden

1- Dilekçeler, konuyla ilgili birime (makama) verilir.

2- Dilekçelerdeki yazımda, Türk Dil Kurumunun yayımladığı “Yazım Kılavuzu” esas alınır.

3- Dilekçelerde esas olan, amacın belirtilmesidir. Bu nedenle sanat amacı taşıyabilecek abartılı ifadeler yer verilmez.

4- Cümlelerin kısa, açık ve anlaşılır bir biçimde olmasına özen gösterilir.

5- Dilekçelerde anlamı bilinmeyen yabancı asıllı sözcükler yerine Türkçe sözcükler kullanılır.

6- Gereksiz ayrıntılara ve konu dışı hususlara yer verilmez.

7- Dilekçelerin giriş bölümünde, dilekçenin veriliş amacı açıkça belirtilir.

8- Gelişme bölümü dilekçenin asıl bölümüdür. Bu nedenle istek, dilek veya şikâyet özlü bir ifadeyle ortaya konur.

Dilekçeler kısa yazı türlerinden olduğu için konuyla ilgili daha fazla bilgi verilmek isteniyorsa bu tür ayrıntılar ek belgelerle açıklanabilir.

9- Dilekçelerin sonuç kısmı “gerek ve bilgi” kısmıdır. Bu kısımda istek ve ya dilek kısaca, açık bir şekilde belirtilir.

“Gerek” dilekçelerde işin yapılması, isteğin yerine getirilmesi, sorunun çözülmesi, konuyla ilgilenilmesi vb. ifadelerin yerine kullanılır. Bu nedenle dilekçelerde “*Gereğinin yapılmasını saygılarımla arz ederim.*” türünden ifadelerin kullanılması doğru değildir.

“Bilgi” sözcüğü ise, birimin (makamın) konuyla ilgili olarak bilgilendirilmesi, haberdar edilmesi karşılığında kullanılır.

10- Dilekçelerde yalnızca işin yapılması isteniyorsa “gerek”, bilgi verilmesi isteniyorsa “bilgi” ifadelerinden biri kullanılır.

11- Dilekçelerde “saygılarımla” ifadesinin kullanılması bir nezaket gereğidir.

12- Gerek ve bilgi cümlesi:

“..... saygılarımla arz ederim.

“..... saygılarımla bildiririm.

“..... saygılarımla sunarım.” ifadelerinden biri ile biter.

“..... rica ederim.” ifadesi emir anlamına geldiğinden kullanılması doğru değildir.

B- Dilekçe Çeşitleri Nelerdir?:

Dilekçeler konusuna göre ikiye ayrılır:

1- İstek Dilekçesi

2- Şikâyet Dilekçesi

1- İstek Dilekçesi:

Bir isteğin, bir dileğin yerine getirilmesi veya bir işin gerçekleştirilmesi amacıyla yazılan dilekçelerdir. Bu tür dilekçelerde herhangi bir işe giriş, öğrenci belgeleri ve istekleri, teklif mektupları, iş yeri ile ilgili açma ve kapatma istekleri, vergi itirazları, bina ruhsatları, memur atama ve yer değiştirme istekleri, okullara kayıt istekleri vb. konuları içerir.

Daha açıkçası kişinin, resmî makamlarla veya özel kuruluşlarla olan her türlü ilişkisi dilekçe konusudur.

2- Şikâyet Dilekçesi:

Bireyleri veya topluluğu rahatsız eden çeşitli sorunların çözülmesi amacıyla resmî kurumlara yazılan dilekçelerdir.

Belediye hizmetlerinin aksayan yönleri (temizlik, kanalizasyon, su, ulaşım, park ve bahçeler, Pazar yeri, zabıta, imar, inşaat, yol vb.) , güvenlik birimleri-

le ilgili sorunlar (polisin davranışı, hırsızlık olayları, çevreyi rahatsız eden nedenler, gürültü, trafik vb.), sağlık sorunları (hastanede personelin hastaya davranışı, yanlış işlemler, temizlik, bulaşıcı hastalıklar vb.), iletişim sorunları, yönetim sorunları, rüşvet vb. hususlar şikâyet dilekçesinin konusudur.

Bu tür dilekçelerde konu, gerçek boyutuyla ve belgeleriyle ortaya konulur. Yanlış ve eksik bilgiler yasal bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir. O nedenle bu tür dilekçelerde şikâyete konu olan husus, açık bir şekilde belirtilir.

Örnek-1:

(İstek dilekçesi örneği)

Giresun Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığına
Giresun

Fakültemiz Tarih Bölümü 2. sınıfının numaralı öğrencisiyim. 15. 12. 2010 tarihinde yapılan Türk Dili dersi vize sınavına rahatsızlığım nedeniyle katılamadım.

Giresun İlhan Özdemir Devlet Hastanesinden almış olduğum 3(üç) günlük istirahat raporu ilişikte sunulmuştur.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adres: 01. 12. 2003
Çıtlakkale Mahallesi (imza)
Petek Sokak No:11/6 Aysel Kalan
028100-Giresun

EKLER:

EK-1 (1 adet sağlık raporu)

Örnek 2:

(Bir şikâyet dilekçesi örneği)

Giresun Belediyesi Başkanlığına

Giresun

Mahallemizde her Pazartesi kurulmakta olan semt pazarında bazı pazar esnafı halkı rahatsız etmektedir. Şöyle ki;

Pazara gelen müşteriler, adeta kolundan çekilerek alışverişe zorlanıyor. Bazı malların üzerinde etiket bulunmuyor. Çevre temizliğine ise, hiç dikkat edilmiyor. Yine bir kısmı satıcının bozuk ve çürük malları satmakta hiçbir sakınca görmediği açıkça anlaşılıyor.

İşte bu ve buna benzer birtakım sorunlar nedeniyle haftada bir uğradığımız, bu semt pazarında, güvenli ve sağlıklı bir alışveriş, yapmamız neredeyse imkânsız bir hale gelmiştir.

Gereğini ve bilgilerinizi saygılarımla arz ederim.

ADRES:
İpek Mahallesi
Dalyan Sokağı No: 17
06522-Çankaya/Ankara

25. 08. 2003
(imza)
Çağrı Turhan

2- Tutanak

Tutanak; çeşitli toplantılarda yapılan konuşmaların veya herhangi bir olayın, bir durum olduğu gibi yazıyı geçirilmesidir. Tutanağa eskiden zabıt adı verilirdi. Tutanağı düzenleyen kişiye de zabıt kâtibi denirdi. Yazılı ve yasal bir belge olan tutanak, yalnızca yetkili ve sorumlu kişilerce düzenlenir. Bu niteliğe sahip olmayan kişilerce düzenlenen tutanakların hiçbir yasal değeri ve geçerliliği yoktur.

İş ve meslek yaşamında karşılaşılan birçok olay veya durumla ilgili sorunlar, tutanakla belirlenir ve çözüm amacıyla ilgili birimlere sunulur.

Tutanak bir tür rapordur. Ancak, tutanak düzenlenirken raporda olduğu gibi tarafsızlık, temel ilke olarak algılanmalıdır. Bu nedenle, raporun aksine kişisel düşünce, yorum ve görüşe yer verilmez. Olay veya durum, olduğu ve görüldüğü gibi yazıya aktarılır.

A- Tutanak Çeşitleri Nelerdir?

Tutanak, olay ve toplantı tutanağı olmak üzere ikiye ayrılır.

1- Olay Tutanağı

Herhangi bir olayın veya bir durumun olduğu gibi belirlenip yazıya aktarıldığı tutanak çeşididir.

Olay tutanağı; kavga, çatışma, hırsızlık, trafik kazası, iş kazası, her türlü denetim, mal ve hizmet işlemleri, çeşitli durumların belirlenmesi vb. konuları içerir. Olay tutanağı, yalnızca konuyla ilgili kişilerce düzenlenir.

Bir olay tutanağı düzenlenirken şu hususlara dikkat edilmesi gerekir:

a- Giriş bölümünde; olayın meydana geldiği yer, tarih, saat ve olaya karışanların kimlikleri, yetkililerin olaya müdahale ediş biçimleri belirtilir.

b- Gelişme bölümünde; olayın oluşumu, nedenleri, çevreye yansımaları, olumsuzluklar ve varsa görgü tanıklarının ifadelerine yer verilir.

c- Olayla ilgili olarak ne gibi önlemler alındığı, çözümler üretildiği sonuç bölümünde açıklanır.

ç- Olaya karışanlar ve yetkililer tutanağı imza ederler.

2- Toplantı Tutanağı

Meclis, mahkeme, kurul vb. toplantılarda yapılan konuşmaların ve görüşmelerin olduğu gibi yazıya geçirildiği tutanak çeşididir.

Toplantı tutanağının konusunu; meclis, mahkeme, şirket, dernek, sendika, kulüp, okul aile birliği, öğretmenler kurulu, zümre toplantıları, siyasi parti ve

kongre toplantıları, apartman yönetimi vb. yerlerde yapılan toplantılardaki konuşmalar ve görüşmeler oluşturur. Bu tür toplantılar; yıllık toplantı, genel kurul toplantısı, yönetim kurulu toplantısı, olağanüstü toplantı gibi adlarla belirlenir.

Toplantıların etkinliği açısından gerek duyulabilecek yasalar, tüzükler, yönetmelikler, bir önceki toplantının tutanakları ve diğer toplantılarda hazır bulundurulmalıdır.

Yapılan toplantılarda kayıt tutma görevini bir sekreter veya raportör üstlenir. Bunlar konuşmacıların söz ve hareketlerini dikkatlice izler ve her şeyi not almaya çalışır. Konuşmalar doğru ve eksiksiz bir biçimde yazıya geçirilmelidir. Ancak raportörler, konu dışı olan veya önemsiz sayılan konuşmaları not almaz.

Bazı toplantılardaki konuşmalar çok uzun olabilir. Bu tür toplantılarda konuşmanın aslına sadık kalınarak özetleme yapılabilir. Yine bazı toplantılarda katılımcıların sayısı çok olabilir. Bu durumda ek liste düzenlenerek katılımcıların ad ve soyadlarıyla birlikte katılımcıların imzaları atılır.

Her toplantı kurallara uygun bir biçimde sona ermeyebilir hatta bu tür toplantılar ertelenebilir. Böyle durumlar, tutanakta ayrıca belirtilir.

Tutanaklar toplantı sona erdiğinde hemen hazırlanmalıdır. Tutulan kayıtlar gözden geçirilip bazı düzeltmeler yapılır. Tutanak metni, toplantı yöneticisinin onayından sonra ilgililere gönderilir.

Bir toplantı tutanağı düzenlenirken şu hususlara dikkat edilir:

a- Toplantının yeri, tarihi, saati belirtilir.

b- Toplantının gündemi yazılır.

c- Toplantının türü belirtilir. (düzenli, aylık, yıllık, özel vb.)

ç- Toplantının kimin başkanlığında ve hangi amaçla yapıldığı açıklanır.

d- Toplantıda yapılan konuşmalar, konuşmacıların kimlikleri belirtilerek yazılır.

e- Toplantı sırasında meydana gelen birtakım olaylar, müdahaleler parantez içinde belirtilir.

f- Toplantıda gündemle ilgili kararlar maddeler halinde sıralanır.

g- Varsa bir önceki tutanak onaylanır.

h- Bir sonraki toplantının tarihi ve yeri belirtilir.

ı- Toplantıya katılanlar ve yetkililer tutanağı imza ederler.

i- Düzenlenen tutanaklar, gerekirse katılımcılara ve ilgililere dağıtılır.

Genel olarak tutanak düzenlenirken dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır:

a- Tutanağı yalnızca sorumlu veya yetkili kişiler düzenlemeli.

b- Kesinlikle yoruma, kişisel görüşlere yer verilmemeli.

c- Olay tutanağı olaydan hemen sonra, toplantı tutanağı ise görüşmelerin başladığı andan itibaren düzenlemeli.

ç- Sanat yapma amacı güdülmemelidir. Kısa, öz ve açık ifadeler kullanılmalıdır.

d- Tutanak yalnızca ilgili makama sunulmalıdır.

e- Yetkililer ve konuyla ilgili kişiler tutanağı imza etmelidir.

f- Ertelenen toplantının nedeni tutanakta belirtilmelidir.

g- Birden çok sayfalı tutanaklarda ilgililer her sayfayı parafeye etmelidir.

Örnek-1

(Olay Tutanağı)

GİRESUN AKSU SPOR VE GİRESUN YENİ YOL SPOR FUTBOL KARŞILAŞMASINDA MEYDANA GELEN OLAYLARA İLİŞKİN TUTANAK

12. 09. 2010 Pazar günü saat 15. 00'te Giresun Atatürk Stadyumu'nda oynanan Giresun Aksu Spor ve Giresun Yeni Yol Spor futbol karşılaşmasının 65. dakikasınca Aksu Sporlu bazı taraftarların sahaya atmış oldukları bozuk para, taş ve cam şişelerden dolayı yan hakem Veli Gönenç ile futbolculardan Mehmet Güven ve Osman Kara hafif şekilde yaralanmıştır. Yaralılar, ambulansla İlhan Özdemir Devlet Hastanesi'ne sevk edilmiştir.

Karşılaşma, olaylar nedeniyle hakem tarafından iptal edilmiştir. Olayların yatıştırılması amacıyla güvenlik birimleriyle irtibata geçilmiş ve gerekli güvenlik önlemleri alınmıştır. Konuya ilişkin gözlemci ve hakem raporları, daha sonra Futbol Federasyonuna sunulacaktır.

İşbu tutanak tarafımızdan düzenlenmiştir.

12.09.2010

Hakem

Mert Çalışkan

(İmza)

Hakem Gözlemcisi

Ercan Tuna

(İmza)

Örnek-2

(Toplantı Tutanağı)

YÜKSEL GIDA SANAYİ ve TİCARET A. Ş. YÖNETİM KURULU TOPLANTI TUTANAĞI

Karar No: 09

Toplantı tarihi: 12.04.2010

Toplantı saati: 09.00

Gündem:

1- Sermaye artırım

2- Ordu'da şube açılması

3- Araç gereç alımı

4- Tasarruf önlemleri

Toplantıya Katılanlar

1. Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdür	: Mehmet İyigün
2. Muhasebe Müdürü	: Ayla Çalışkan
3. Üretim Müdürü	: Tunç Saygı
4. Pazarlama Müdürü	: Okan Temiz
5. Personel Müdürü	: Mevhibe Okuyan

Yüksel Gıda Sanayi ve Ticaret A. Ş. Yönetim Kurulu, gündemdeki maddeleri görüşmek amacıyla Genel Müdür Mehmet İyigün'ün başkanlığında 12. 04. 2010 Salı günü saat 09.00'da şirket genel merkezinde toplandı. Toplantıda her gündem maddesi, ayrı ayrı görüşülüp tartışıldı. Yapılan konuşmalar aşağıdaki biçimde cereyan etmiştir.

(Biçimsel olarak)

Başkan Mehmet İyigün

.....

.....

Üye Mevhibe Okuyan

.....

.....

Başkan Mehmet İyigün

.....

.....

Üye Okan Temiz

.....

.....

Yüksel Gıda Sanayi ve Ticaret A. Ş.'nin olağan yönetim kurulu toplantısı saat 12.30'da sona ermiş ve gündem maddeleriyle ilgili olarak aşağıdaki kararlar alınmıştır:

- 1- Şirket kayıtlı sermayesinin 500 milyardan 1 trilyona çıkarılması,
- 2- Firmanın yurt içinde yaygın faaliyetine paralel olarak Ordu merkezinde bir şube açılması,
- 3- Üretim ve pazarlamanın daha etkin bir biçimde gelişmesi amacıyla birim yetkililerinin önereceği doğrultuda yeni araç ve gereçlerin alınması,
- 4- Atıl durumdaki gayrimenkulların satılması,
- 5- Üretimde bazı bölümlerde modernizasyona gidilmesi,
- 6- Reklam giderlerinin yeniden gözden geçirilmesi,
- 7- Yeni personel alımı yerine mevcut personelden azami ölçüde yararlanılması,
- 8- Firma mamullerinin dış satımı için Pazarlama Müdürü Okan Temiz'in görevlendirilmesi uygun görülmüştür.

Yukarıdaki kararlar oy birliğiyle alınmıştır.

12. 04. 2010

Başkan
Genel Müdür
Mehmet İyigün
(İmza)

Muhasebe Müdürü
Ayla Çalışkan
(İmza)

Pazarlama Müdürü
Okan Temiz
(İmza)

Üretim Müdürü
Tunç Saygı
(İmza)

Personel Müdür
Mevhibe Okuyan
(İmza)

3- Bildiri

Bildiri; bilim, fikir ve sanat adamlarının kendi alanlarıyla ilgili bir konuda, akademik amaçlı bir toplantıda sunmak üzere bilimsel bir üslupla hazırladıkları yazı çeşididir.

Tebliğ adı da verilen bildiri; bilimsel konuda bir orijinallik, bir yenilik, bir buluşu ortaya koymak amacıyla bilgi şölenlerinde veya bilimsel kongrelerde sunulur. Bunun yanında bildiri, bilinen bir konuda yenilik getirmek, değişik görüş ve düşüncelerle yeni tezler ileri sürmek; bu tezleri bilimsel kanıtlarla doğrulamaya çalışmak veya bazı tezleri çürütmek amacıyla da sunulur.

Bildiri; alanında uzman kişilerce hazırlanır ve akademik toplantılarda konunun uzmanlarından veya o konuyu ilgi duyan dinleyicilerden oluşan topluluk önünde sunulur. Bildiriyi sunan kişi; konunun orijinallikini ispat etme durumundadır. Çünkü dinleyici kitlesi, o konuyu ilgi duyan kişilerden oluşur.

Bildiri sonunda, konuyla ilgili soru ve cevaplı bir tartışma da yapılabilir. Bu tartışma süresi ve biçimiyle ilgili kesin bir sınırlama yoktur.

Bilimsel niteliği ön planda olan bildirilerde, bildiriyi sunan kişinin dili iyi kullanması gerekir. Bildiri metinlerinde konuyu ilişkin bilimsel terimler ve kavramlar sıkça kullanılır. Bildiriler genellikle yayımlanmaya uygun bir biçimde hazırlanır ve çoğu bildiriler bilimsel dergilerde yayımlanır. Bildirilerin yabancı dilde hazırlanması ve yayımlanması da mümkündür.

Bildiri ile konferansın bazı benzer yönleri vardır. Ancak, aralarında şu ayrımlar bulunur:

a- Her ikisi de bir topluluk karşısında sunulur. Ancak konferans daha genel bir dinleyici kitlesine, bildiri ise konusunda uzmanlaşmış kişilerden oluşan topluluğa yani daha özel bir dinleyici kitlesine hitap eder.

b- Konferansçı genel bir konunun savunucusudur. Bildiriyi sunan kişi, konunun uzmanıdır ve ileri sürdüğü görüşü kanıtlamak zorundadır.

c- Konferansçı, konuşma düzeyini halkın beğeni ve kültürünü göz ayardır. Hitabet sanatının tüm inceliklerini göz önüne alarak konuşma yapar. Bildiriyi sunan kişi ise, bildirisini bilimsel üslup ve terminoloji çerçevesinde sunar.

ç- Konferansta süre daha uzundur. Bildiride ise süre daha kısadır. Ancak bildiri de soru cevap nedeniyle süre biraz daha uzayabilir.

d- Bildiri bilimsel bir yazı türüdür. Konferansta ise bilimsellik yanında halka yönelik bir hava da söz konusu olabilir.

e- Konferans gibi, bildiri de sunumda güzel konuşma ve hitap etme becerisi esastır. Ancak, konferansta yer yer hazırlanan metinden uzaklaşma söz konusu olabilirken, bildiri de metne bağlı kalmak gerekir.

f- Konferansta konuşma bitiminde yer alan soru-cevap bölümü, bildiri de konu dâhilinde bir tartışma biçiminde ayrı bir özellik gösterir.

4- Rapor

Rapor, tıpkı tutanak gibi biçimsel yazı türlerinden biridir. Ancak, tutanakta olay olduğu ve görüldüğü gibi yazıya aktarılır. Halbuki raporda kişisel düşünce ve yorumlara yer verilir. Rapor, sanat yapma amacıyla değil, inceleme, araştırma ve bir sanat eserini değerlendirme sonucunda kaleme alınan bir yazı türüdür.

Rapor yazmanın esas amacı, birtakım olumsuzlukların, eksikliklerin, yanlış işlerin nedenlerini araştırmak ve bu çalışma sonucunda olayın veya konunun daha verimli hale getirilmesini sağlamaktır. Bazı kurum veya kuruluşlarda işler gereği gibi yolunda gitmeyebilir. Yöneticilerden, araç ve gereç eksikliğinden, yanlış yatırım ve finansman sorunundan dolayı işletmelerde istenilen verim elde edilemez. Bazı birimlerde çalışan görevliler, işlerini yasal çerçevede yapmaz, çeşitli yolsuzluk ve partizanlık yaparlar. Dolayısıyla bu tür kişiler o birimde bir huzursuzluk, bir rahatsızlık yaratırlar. Buna benzer olayların olması, kişilerin bu olumsuz davranışları, hem ilgili birime, hem çevreye hem de ülke ekonomisine birçok zarar verir.

Yukarıda belirtilen olumsuzlukların giderilmesi için kurum yetkilileri alanın uzmanlarına rapor hazırlattırırlar. Ayrıca bazı birimlerde çalışan sorumluluk sahibi kişiler gördükleri eksiklikleri, olumsuzlukları bir görev bilinci içerisinde yetkililere bildirerek gerekli önlemlerin alınmasını sağlayabilir. Kısaca rapor, yetkililerin emirleri doğrultusunda uzman veya sorumlu kişilerce, bazı durumlarda ise, sorumluluk bilincine sahip görevlilerce hazırlanır.

Rapor sonucu alınan birtakım önlemler sayesinde bazı karanlık olaylar aydınlatılabilir; kurumlar o sayede sağlıklı bir yapıya kavuşabilir. Yine rapor sayesinde adı çeşitli yolsuzluklara karışmış kişiler, çalıştığı kurumdan uzaklaştırılabilir ve o kurumun yönetimi işin ehline teslim edilebilir. Ancak bunlar usulüne göre düzenlenen raporlarla ilgili sonuçlardır.

Tarafsız olmayan yanlı veya art niyetli kişilerce hazırlanan bazı raporlar, kurumun çökmesine, suçsuz insanın suçlu veya suçlu insanın suçsuz gösterilmesine yol açar. Bunun en güzel örneği yakın tarihte Türk siyasi hayatında görülmüştür. Ünlü bir iş adamının adının karıştığı bir banka olayında konuyla ilgili iki ayrı bilirkişi raporunda kişi suçsuz bulunmuş, üçüncü bilirkişi raporunda ise kişi suçlu bulunmuş ve hapse mahkum olmuştur.

Bunun gibi, rapor yazabilmek için konu hakkında yeterli derecede bilgi sahibi olmak gerekir. Ekonomi bilgisi olmayan birisinin kulaktan dolma bilgilerle enflasyondan kurtuluş çarçelerini önermesi son derece mantıksızdır.

Bu bölümde üzerinde durulan rapor, kuşkusuz hayatın değişik alanlarıyla ilgili pratik raporlardır. Bilimsel araştırma raporları ile iş raporları ayrı bir özellik ve içeriğe sahiptir.

Raporun Amacı

Rapor; herhangi bir olay hakkında bilgi vermek; siyasal, sosyal, teknik, ekonomik alanlarda ve sanat olaylarında görülen yenilikleri, değişme ve gelişmeleri göstermek, yapılacak işler hakkında düşünce ve görüşleri belirtmek, bazı hususları açıklamak bir sorun üzerinde yapılan inceleme sonuçlarını bildirmek ve sorunlara çözüm önerilerinde bulunmak amacıyla hazırlanır.

Raporun Konusu

Herhangi bir olay, bir iş, durum veya birey rapor konusu olabilir. Rapor konusu sınırsızdır. Rapor, insan hayatının her aşamasında karşılaşılabilen bir yazışma türüdür.

Rapor Hazırlama

Rapor; kamu ya da tüzel kuruluşların yetkilileri tarafından bir sorunun incelenmesi amacıyla konunun uzman veya sorumlularına verilen emir sonucunda hazırlanır. Bunun dışında rapor bir başka gerekçeyle de hazırlanabilir. Herhangi bir kurumda çalışan iyi niyetli görevliler, iş yerindeki birtakım eksiklikleri, yanlışlıkları görüp, sorumluluk bilinci dâhilinde, bu tür sorunların çözümünü amacıyla rapor hazırlayabilir.

A- Rapor Çeşitleri Nelerdir?

1- Hazırlanışlarına Göre Rapor Çeşitleri:

a- Kişisel raporlar: Tek kişi tarafından hazırlanan raporlardır.

b- Ortak raporlar: Birden çok kişinin hazırlamış olduğu ve bunların ortak görüşünü yansıtan raporlardır.

2- Konularına Göre Rapor Çeşitleri:

Raporlar konularına göre de adlandırılabilir: Deney raporu, tez raporu, sağlık raporu, çalışma raporu, fen raporu, hava raporu, ölüm raporu, yıllık faaliyet raporu, hakem raporu, polis raporu, teknik rapor gibi.

3- İşlevlerine Göre Rapor Çeşitleri:

Bu tür raporlar, herhangi bir konuda bilgi almak, olayları, olguları öğrenmek amacıyla uzmanlarınca hazırlanan raporlardır. İşlevlerine göre rapor çeşitleri şunlardır:

a- Bilgi veren raporlar: Okuyucunun konu hakkında bilmesi gereken bilgileri sunan raporlardır.

b- Araştırma raporlar: Özel bir sorunun tespitine yönelik olarak hazırlanan raporlardır.

c- Uzman raporlar: Uzmanlık isteyen bir konuda, uzmanlarca hazırlanan raporlardır.

ç- Durum raporları: Mevcut koşulları, durumu güncelleştirmek; ilerideki zorlukların neler olacağı konusunda tahminde bulunmak ve bu tür sorunlara çözüm üretmek amacıyla yazılan raporlardır.

d- Öneri raporları: Örgütte uygulanan yeni kurallar, politika ve stratejileri belirlemek amacıyla yazılan raporlardır.

4- Yapılarına (Biçimlerine) Göre Raporlar:

a- Biçimine bağlı (formal) raporlar: İçerikte uzun raporlardır.

b- Biçimine bağlı olmayan (informal) raporlar: Daha kısa olan raporlardır.

5- Zaman Aralığına Göre Raporlar (Sürelerine Göre Raporlar):

a- Periyodik raporlar: İşletmedeki tüm birimlerin işin niteliğine göre belli aralıklarla hazırladıkları raporlardır. Günlük rapor, aylık rapor, birkaç yıllık rapor.

b- İstisnai raporlar: Olağanüstü koşullarda, üst yönetim ile birim yöneticilerinin isteği üzerine veya bir istek olmaksızın bu sorumluluğu kendiliğinden üstlenen uzman kişilerce hazırlanan raporlardır.

B- Özel Rapor Biçimleri Nelerdir?

Yukarıda sıralanan raporlar tüm alanları kapsamaktadır. Ancak, işin niteliğine göre veya çeşitli birimlerin özel önem verdikleri alanlara göre de raporlar adlandırılabilir. Bunlar şu şekildedir:

- 1- İş raporları
- 2- Şirket faaliyet raporları
- 3- Denetim raporları
- 4- Danışman raporları
- 5- Teknik raporlar

Bir raporda bulunması gereken temel özellikler ve rapor hazırlarken uyulması gereken kurallar:

1- Raporu hazırlayan kişi veya kişilerin o konunun uzmanı veya yetkili olması gerekir.

2- Verilerin etkili, inandırıcı ve doyurucu bir nitelikte olması gerekir.

3- Raporlar, belli bir plan çerçevesinde hazırlanmalı. Raporun niteliği, incelenen konunun olumlu veya olumsuz yönleri, nedenleri, yansımaları, sonuçta varılan yargı açıkça belirtilmelidir.

4- Raporda ileri sürülen olumlu veya olumsuz görüşler kesin kanıtlarla somut bir biçimde açıklanmalıdır.

5- Raporlar, belli bir ihtiyaca cevap verebilecek nitelikte olmalıdır.

6- Süreli raporlar aylık, üç aylık, veya yıllık dönemlere ait bilgileri içermelidir.

7- Raporla kullanılan veriler yanıltıcı değil, ileri sürülen görüşleri destekler nitelikte olmalıdır.

8- Raporun uzunluk ya da kısalığı konunun özelliğine ve istenilen bilgilerin niteliğine göre değişmelidir.

9- Hazırlanan raporlar, karar verme ve kararları uygulama açısından bir te reddüt ifade etmemelidir.

10- Konu, raporu hazırlayan kişi/kişilerce iyi kavranılmalıdır.

11- Raporu hazırlayanların objektif davranması gerekir.

12- Konu ile ilgili kaynaklar iyi araştırılıp tanınmalıdır.

13- Konu, gereksiz ayrıntılara girilmeden özlü bir biçimde sınırlandırılmalıdır.

14- Raporlar açık bir ifade tarzıyla yazılmalıdır. Yanlış anlamalara yol açabilecek ifadelerden kaçınılmalıdır.

15- Raporlarda kullanılan sözcük ve terimler konunun diline uygun olmalıdır.

16- Çoğu raporlarda bir an önce sonuç alınabilmesi veya bazı olumsuzlukların ortadan kalkması için, rapor hazırlama süresi kısa olmalıdır.

17- Bireysel duygu, kaygı, düşünce ve görüşlere yer verilmemelidir.

18- Gerektiğinde konu hakkında bilgisi olanların düşünceleri sorulmalı, söylenenler arasında duygusal öğeler çıkartılmalıdır.

19- Konuyla ilgili daha önce yayımlanmış raporlar, makaleler gözden geçirilmeli, işe yarayan bilgiler raporumuzda kullanılmalıdır.

20- Bilgiler sağlam gözlemlere, anketlere, belgelere ve bulgulara dayanmalı ve inandırıcı olmalıdır.

21- Raporu hazırlayan kişi / kişiler raporun altına imzalamalıdır.

Bir Pratik Rapor Çizelgesi

1- Başlık

2- Raporun sunulduğu makam

3- Raporu hazırlayan kişi/kişiler

4- Çalışmanın yapıldığı tarih/süre

5- Gerekçe

6- Giriş

7- Gelişme

8- Sonuç

9- Raporu hazırlayan kişi veya kişilerin ad ve soyadları ile unvan ve imzaları.

10- Ekler

11- Kaynakça

Rapor Çizelgesiyle İlgili Açıklamalar

1- Başlık: Başlık, raporun konusuna belirtir nitelikte olmalı. Raporun başlığını oluşturan sözcüklerin tamamı büyük harflerle veya yalnızca sözcüklerin baş harfi büyük harfle yazılabilir.

2- Raporun sunulduğu makam: Raporun sunulduğu makam adı kısaltma yapılmadan ve açıkça belirtilmelidir. Makam adını oluşturan sözcüklerin tamamı büyük harfle veya yalnızca sözcüklerin baş harfinin büyük yazılması yeterlidir.

3- Raporu hazırlayan kişi/kişiler: Raporu hazırlayan kişi veya kişilerin ad ve soyadları ile unvanları belirtilir.

4- Çalışmanın yapıldığı tarih/süre: Çalışmanın başladığı ve bitiş tarih ile bu çalışmanın süresi ay, gün olarak belirtilir.

5- Gerekçe: Raporun hangi amaçla hazırlandığı, rapor gerekçesinin ne olduğu kısaca belirtilir.

6- Giriş: Konuya uygun, genelde bir paragraflık bir giriş yapılır.

7- Gelişme: Raporun en önemli ve en geniş bölümüdür. Raporun hazırlanış nedeni bu bölümde ayrıntılarıyla ele alınır. Bu bölümde;

a- Durum tespiti yapılır.

b- Eksiklikler belirtilir.

c- Yanlışlıklar açıklanır.

ç- Bu eksiklik ve yanlışlıkların; ait olduğu birime verdiği zararlar, çevreye yansıtıldığı olumsuzluklar vurgulanır.

d- Gerekirse tanık ifadeler yer verilir.

e- Konuyla ilgili bilgi ve belgeler, yararlanılan kaynaklar belirtilir.

Bu bölümde belirlenen eksiklik veya yanlışlıklar maddeler halinde sıralanabilir.

8. Gelişme: Sorunun kanaat ve çözüm bölümüdür. Belirlenen eksiklik ve yanlışlıkların yani olumsuzlukların nasıl ortadan kaldırılabileceği önerilir.

a- Sorunun çözüm önerileri. Öneriler maddeler halinde sıralanabilir.

b- Önerilerin yerine getirilmesi sonucunda sağlanacak kazanımların neler olduğu belirtilir.

9- Raporu hazırlayan kişi/kişiler: Raporu hazırlayan kişi veya kişilerin ad ve soyadları ile unvan ve imzaları bulunur.

10- Ekler: Bazı raporlarda konuyla ilgili belgeler bulunabilir. Bu belgelerin türü, sayısı ve kaynağı belirtilir. Ekler bölümünde şunlar bulunabilir:

a- Kaynaklar: Ansiklopedi, kitap, dergi, yıllık vb. alıntılarının kaynağı belirtilir.

- b- Fotoğraflar
- c- Resimler
- ç- Çizelgeler
- d- Görüşme raporları
- e- Tanık ifadelerinin aslı
- f- Haritalar
- g- Varsa diğer belgeler

11- Kaynakça: Varsa kaynakça, raporun sonunda yer alır. Raporun hazırlanmasında başvuru kitap, makale, rapor ve diğer dokümanların adları, yazarlarının adları, yayın numaraları, kaçınıcı baskı olduğu, yayın evi adı, basıldığı yer ve tarih vb. bilgiler alfabetik olarak sıralanabilir.

Örnek:

**FEDERASYONA BAĞLI SPORCULARIN YARIŞMALARDA KARŞI-
LAŞTIKLARI SORUNLARA İLİŞKİN RAPOR**

Spordan Sorumlu Devlet Bakanlığına

Ankara

Raporu Hazırlayan : Uzman Hatice Erişen

Çalışmanın Yapıldığı Tarih: 1 Eylül 2010-30 Eylül 2010

Gerekeçe : Bu rapor; Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün tarih ve sayılı yazıları gereğince, çeşitli federasyonlara bağlı sporcuların yarışmalar sırasında sağlık, beslenme ve barınma koşullarının incelenmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Raporumuzda, özellikle deplasmanda sporcuların karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların çözüm önerileri üzerinde durulacaktır. Amaç; sporcuların daha sağlıklı bir ortamda yarışmaları ve sonuçta başarılı olmalarıdır.

Yarışma öncesi ve yarışma sırasında gözlemlediğim bazı olumsuz durumlar aşağıda sıralanmıştır:

- 1- Yöneticilerin bir kısmı, spordan ve spor yönetiminden anlamıyor.
- 2- Yolculuk için tahsis edilen servis araçları eski ve bakımsız.
- 3- Barınılan otel veya sosyal tesislerde birtakım eksiklikler mevcuttur. Şöyle ki;
 - a- Bazı odalarda duş imkânı yoktur.
 - b- Odalar bakımsız ve konaklamaya uygun değil.
 - c- Otel ve misafirhaneler, sporcuların kalabileceği nitelikte değil.
 - ç- Görevliler, bazen sporcuların en basit sosyal isteklerini bile yerine getiremiyor.
 - d- Yemekler kalitesiz.
 - e- İletişim kurma imkânı kısıtlı.

f- Otel veya sosyal tesislerin bulunduğu yer, oldukça gürültülü ve elverişsiz bir konumdur.

4- Birtakım yöneticiler, sorumsuzluklarını bir göstergesi olarak yarışma gecesi bazı sporcuları da yanlarına alarak içkili eğlenceler düzenlemekte, böylece sporcuların başarıları düşmektedir.

5- Tahsis edilen bütçe son derece kısıtlıdır.

6- Bazı teknik sorumlular sporculara karşı oldukça ilgisiz.

7- Yarışma mekânlarında bazı eksiklikler mevcuttur. Şöyle ki;

a- Yarım alanları ve kapalı spor salonları bakımsız ve kirli.

b- Bazı tesislerde yeterli duş imkânı ya yok ya da oldukça kötü bir vaziyette.

c- Kapalı spor salonlarının ısıtma ve havalandırma tertibatları arızalı veya yetersiz.

ç- Bazı yerlerde tesis yöneticileri sporculara karşı oldukça kaba ve ilkel davranmaktadır.

d- Yarışmalar sırasında birtakım seyircilerin spor ahlakına yakışmayan tezahürat ve satışmaları sporcuların moralini bozmakta, hatta bazı tesis yöneticileri veya güvenlik birimleri bu duruma adeta seyirci kalmaktadır.

8- Gerek yurt içi gerek yurt dışı yarışmalara çok az bir süre kala vize, pasaport, izin ve lisans sorunları yaşanılmaktadır. Dolayısıyla sporcu bir telaşa ve tereddüte sürüklenmektedir.

9- Sağlık sorunlarıyla gereği gibi ilgilenilmektedir. Adeta baştan savma bir muamele yapılıyor.

Görüldüğü gibi, sporcular yarışmalar sırasında bazı olumsuz durumlarla karşılaşmaktadır. Bunun sonucunda sporcuların verimi düşmekte, sağlıklı spor yapacak bireyler yetişmemekte ve spor sakatlıklarına sıkça rastlanılmaktadır.

Uykusunu alamayan, dinlenemeyen ve fiziksel koşulların oluşturduğu sorunlarla boğuşan bir sporcuda başarımlı bozukluğu olacak ve maçlara moralsiz bir biçimde çıkacaktır. Dolayısıyla sporcu daha başta yenilgiyi kabullenmiş olacaktır. Sproun temel ilkelerinden olan bütünleşme ve sosyalleşme bu olumsuzluklar nedeniyle ortadan kalkacak; kişi başarılı bir sporcu olsa bile sporu bırakacaktır. Sonuçta profesyonel sporcu yetişmeyecektir.

Yukarıda belirtilen eksiklik, yanlışlık ve sorumsuzluk gibi olumsuzlukların giderilmesi ve sporcuların yarışmalarda başarılı olup, ülke sporuna hizmet etmeleri için aşağıda sıralanan çözüm önerilerinin yerine getirilmesi şarttır:

1- Alt yapı eksiklikleri giderilmeli.

2- Yöneticiler, spordan anlayan, bilgi ve deneyimli kişilerden seçilmeli.

3- Sporcuların barınacakları otel ve sosyal tesisler, sporcuların ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olmalı.

4- gerek yarışma amacıyla ayrılan bütçe, gerek sporculara ödene her türlü ücretler günün koşullarına uygun olarak yeniden düzenlenmeli.

5- Yarışma mekânlarının daha uygun ve elverişli olmasına özen gösterilmeli.

6- Seyahatelerle ilgili her türlü yasal işlemler önceden çözümlenmeli.

7- Sporcuların sağlık sorunlarıyla daha yakından ilgilenilmeli.

8- Başarılı sporcular ödüllendirilmeli.

9- Sehayat için tahsis ediken araçlar daha bakımlı ve modern olmalı.

10- Teknik sorumluların daha bilinçli ve sorumlu kişilerden seçilmesine özen gösterilmeli.

Sonuç: Profesyonel sporcuların yarışmalarda başarılı olmaları için yukarıda sıralanan çözüm önerilerinin yerine getirilmesi şarttır. Bu sayede;

a- Sporcu; kendini daha moralli, güçlü ve azimli hissedecek dolayısıyla maçlarda başarı sağlayacaktır.

b- Sporcu; sporun bütünleştirici özelliğın tadını yakalayacak ve sporu aktif bir biçimde profesyonelce sürdürecektir. Bu gayret, ona ve ülkemize başarı kazandıracaktır.

c- Yarışılan spor alanı, bir kitle sporu haline dönüşecektir.

ç- Bu başarılar sonucunda spor, Türkiye’de profesyonel anlamda gelişecektir. Saygılarımla.

10.11.2010

Uzman Hatice Erişen

(İmza)

6- Öz Geçmiş

Gerek kamu, gerek özel sektör kurum ve kuruluşları; varlıklarını devam ettirebilmeleri için çağdaş, gelişmelere açık, yenilikçi bir politika izlemek zorundadır. Böylece bu birimler, işlevlerini rahatlıkla yerine getirebilir ve iş dünyasında yerlerini güçlendirebilir.

Çeşitli kurum ve kuruluşlar, gerek ekonomik gerek sosyal hayatta varlıklarını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmeleri için, bünyesinde görevlendireceği elemanların nitelikli olmasını ister. Dolayısıyla işe başvuran bir kişide birtakım kişisel nitelikler aranılır. Bu niteliklerin bir kısmı genel, bir kısmı özel olabilir. Bu konudaki ölçü, eleman arayan birimin takdirindedir. İşte öz geçmiş, böyle bir anlayışın sonunda kabul görmüş bir yazı çeşididir.

Öz geçmiş; herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından özel amaçlarla istenen ve kişinin hayatını, öğrenimini, yeteneğini, deneyimini, iş yapma gücünü, varsa bazı özel durumlarını belirten, kısaca kişiyi tüm özellikleriyle tanıtan kısa bir yazı türüdür. Öz geçmiş, uluslararası bilimsel bir terim olarak *curriculum vitae (CV)* olarak adlandırılır.

Öz geçmiş, çoğu kez herhangi bir işe başvuru sırasında adaylarla ilgili birtakım bilgi edinmek üzere bazı kurum veya kuruluşlarca adaylardan istenir. Bazı birimler de tanıtım kataloglarında veya web sayfalarında kullanılmak üzere personelle ilgili çeşitli bilgiler isteyebilir. Ancak, üzerinde durulan öz geçmiş, birinci türdendir.

Öz geçmiş, kişiyi tanıtmayı açısından biyografiye benzer; ancak aralarında biçim ve içerik farkı vardır. Biyografiler kişiyle ilgili tüm bilgileri ayrıntılarıyla ortaya koyarken, öz geçmiş yalnızca kişiyi genel özellikleriyle kısaca tanıtır. Biyografi başkaları tarafından, öz geçmiş ise ilgili kişi tarafından yazılır.

Öz geçmiş, kişinin başvurduğu işe uygun özellikleri ve başarıları kısaca gösteren bir sunumdur. İyi bir öz geçmişte, adayın kim olduğu, bugüne değin neler yaptığı, becerilerinin neler olduğu, neleri bildiği ve adayın neler yapmak istediği belgelenir. Bu bilgileri inceleyen işveren yetkilisi; "Kişi bize neden başvurdu, bizim için neler yapabilir, bilgi ve yetenekleri nelerdir, kişisel özellikleri nelerdir, birtakım değerleri nelerdir, işimizin gerektirdiği özelliklere sahip midir?" gibi sorulara cevap arar. İşte iyi bir öz geçmiş bu tür sorulara cevap verebilmelidir. Kişi; öz geçmişteki bilgilerle işverene "Ben bu işi yapabilirim.", "Ben bu işi muhakkak istiyorum.", "Ben firmanıza ve işe kısa sürede uyum sağlayabilirim.", Bu iş, yeteneğime ve kariyerime uygun." vb. mesajları verebilmelidir.

İşin niteliğine göre bazı bilgiler farklı olmakla birlikte, bir öz geçmişte kimlik bilgileri, eğitim durumu, iş deneyimi ve kişisel başarılar gibi bilgiler ortak özelliklerdir. Son zamanlarda bazı kurumlar adaylarda aradığı bilgileri içeren hazır formlar düzenlemektedir. Ancak, her zaman öz geçmişler hazır form biçiminde düzenlenmeyebilir. O nedenle etkili bir öz geçmiş yazmak için aşağıdaki hususlara dikkat etmek gerekir. Unutulmamalı ki, özenli bir öz geçmiş yetkililerce hissedilir ve kişinin iş yaşantısına başlamasında ilk adım olabilir.

Bir öz geçmişte bulunması gereken özellikler şunlardır:

1- Öz geçmiş yazılırken, istenilen bilgiler dikkate alınır ve kişinin kendi üslubuna göre yazılır. .

2- Öz geçmişin orijinal olması esastır. O nedenle bir başkasının örneğine bakarak öz geçmiş yazılmaz.

3- Öz geçmiş isteginde bulunan kuruluşun veya kişinin amacına uygun bilgiler kısa, açık, doğru ve abartısız bir dille yazılır.

4- Öz geçmişte sunulan bilgilerin belgelendirilebilir olmasına özen gösterilmelidir.

5- Sayfa düzenine, yazım kurallarına ve noktalama işaretlerine özen gösterilmelidir.

6- Öz geçmiş hazırlanırken önce hedef belirlenmeli ve bu hedefe göre öz geçmiş yazılmalıdır.

7- Öz geçmişte, kişiyi gerçekten tanıtan anahtar sözcükler kullanılmalıdır.

8- Dini ve politik içerikli bilgiler bulunmamalıdır.

9- Örnek bir öz geçmiş bir veya iki sayfayı geçmemelidir.

10- Öz geçmişteki bilgilerin doğru olması esas olduğundan, kişiyi veya kurumu yanıltıcı bilgi verilmemelidir.

11- Öz geçmişin kime veya hangi kuruluşa verileceği, bunların beklentilerinin ne olduğu iyice bilinmelidir.

A- Bir Öz Geçmişte Bulunması Gereken Bilgiler Nelerdir?:

1- *Kişisel bilgiler:* Kişinin adı, soyadı, doğum yeri, doğum tarihi, medeni hali (evli, bekar, çocuk sayısı), sürücü belgesinin olup olmadığı, erkekler için askerliğini yapıp yapmadığı, uyruğu, ev ve cep telefon numaraları ve e-posta gibi bilgiler yer alır.

2- *Eğitim:* Kişinin hayatı boyunca tamamladığı eğitim bilgilerini içerir. İlkokul, ortaokul (ilköğretim), lise, üniversite, yüksek lisans ve doktora eğitimlerine hangi yılda, nerede başladığı ve bitirildiği belirtilir. Ayrıca kişinin katıldığı kurslar da belirtilir.

Eğitim bilgileri, bazı öz geçmişlerde en son bitirilen kurumdan başlanarak sıralanabilir.

3- *İş deneyimi:* Adayın daha önceki işleriyle ilgili deneyimlerinin belirtildiği bölümdür. Kişinin daha önceki yıllarda çalıştığı iş yerlerindeki deneyimleri, üstlendiği görevleri ve taşıdığı unvanları, başarıları, işe başlama ve ayrılma tarihleri belirtilir. Burada önemli olan işe başlama ve ayrılma tarihleri arasında bir tutarsızlık olmamasıdır.

Bu kısmı inceleyen yetkili; öz geçmiş sahibinin daha önceki deneyimlerini, başarılarını, çalıştığı firmalara neler kazandırdığını dikkatle inceler, dolayısıyla adayın kendi iş yerine uygun olup olmadığına karar verir.

4- *Kariyer hedefi:* Kariyer hedefi; kısa, öz bir biçimde, istenilen işin niteliklerinin tanımlanmasıdır. Kariyer hedefi ile öz geçmişteki bilgiler arasında bir uyum bulunmalıdır.

5- *İşle ilgili beceriler:* Burada iş yaşamında önemli olduğu bilinen teknik veya diğer bilgi ve beceriler belirtilir. Bu bölümde şu bilgiler yer alır:

a- *Bilgisayar bilgisi:* Bilgisayar kullanım düzeyi belirtilir.

b- *Yabancı dil bilgisi:* Adayın bildiği yabancı dil veya diller ile adayın o dillerindeki bilgi düzeyi belirtilir.

c- *Yayımlanmış eserleri:* Kişinin o güne değin yayımlanmış eserlerinin listesi ve eserlerin künyesi kısaca belirtilir.

ç- *Üstlendiği veya görev aldığı projeler:* Projelerin niteliği, adayın projede hangi yıllarda görev aldığı ve projelerdeki pozisyonları belirtilir.

d- *Akademik çalışmalar:* Özellikle üniversitelerde ve bazı kamu kurumlarında görev alacak öğretim üyelerinin verdiği dersler, yürüttüğü akademik ve idari çalışmalar belirtilir.

e- *Ödüller:* Kişiye hangi çalışmadan dolayı hangi kurumca, hangi tarihte ödüller verildiği belirtilir.

f- *Katıldığı sosyal ve gönüllü faaliyetleri:* Kişinin gönüllü olarak katıldığı sosyal faaliyetler ve bu faaliyetlerdeki pozisyonu belirtilir.

g- Varsa diğer beceri ve ilgi alanları belirtilir. Kişisel ilgi ve faaliyetler sergilenebilir. Bu çerçevede hobiler, spor ilgileri, takım ve kurum üyelikleri, varsa olağanüstü başarılar belirtilir.

6- Referanslar: Adayın daha önce birlikte çalıştığı iş yeri veya eğitim aldığı birim yetkililerinin referans olarak gösterilmesidir. Referans olarak bildirilen kişilerin adları, görev ve unvanları ile iletişim adresleri bu bölümde belirtilir.

Referans kısmı isteğe bağlı olarak öz geçmişte bulunabilir. Bazı referanslar mektup biçiminde bildirilir. Bu tür referans mektuplarında, adayın kişiliği, becerileri, meslek bilgisi, yetenekleri hakkında doğru bilgiler sunulur.

Kişilerin isimleri, izin alınmadan referans listesinde gösterilmemelidir. En az üç, en çok beş kişi referans olarak gösterilebilir.

Örnek 1:

ÖZ GEÇMİŞ

Mustafa Varlı

Hacısiyam Mah.

Vardar Sok. No: 3/8 028100 / GİRESUN

04543561710

EĞİTİM

Yüksek Lisans Lisans: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (2009)

Lisans : Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü (2007)

Lise : Giresun Lisesi (2003)

İŞ DENEYİMİ

1. Has Fındık Gıda Ticaret Ltd. Şti. - Finans uzmanı (2007-2008)

KARİYER AMACI

Şirket bünyesinde finans uzmanı olarak çalışmak.

YABANCI DİL İngilizce: İyi

Almanca: Orta düzeyde

BİLGİSAYAR BİLGİSİ

MS Dos, Windows Me, Ms Office 2007, Web tasarımı ve internet kullanımı.

KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum tarihi: 07.03.1987

Medeni hali: Bekar

Askerlik durumu: 2011 yılına kadar tecilli

REFERANSLAR

1- Mustafa Has: Has Fındık Gıda Ticaret Ltd.Şti.Yönetim Kurulu Başkanı.

2- Habibe Uysal: Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Başkanı

Örnek 2:

ÖZ GEÇMİŞ

1976 yılında Konya'da doğdum. 1987'de Konya Mahmut Şevket Paşa İlkokulundan, 1993'te Konya Karatay Lisesi'nden pekiyi derece ile mezun oldum. Aynı yıl girdiğim ÖSYM sınavında Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandım. Bu Bölümden 1997 yılı Haziran döneminde pekiyi derece ile mezun oldum.

Üniversiteden mezun olduktan sonra aynı yıl Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladım. 1998-2001 yılları arasında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisansımı yaptım.

2003 yılında bu görevimden ayrılarak MEB bünyesinde önce Bursa Karacabey, sonra Balıkesir İvrindi'de Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak görev yaptım. 2006 yılında Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Okutman olarak görev yapmaya başladım. Halen aynı bölümde görevime devam etmekteyim. Akademik çalışmalarım doktora seviyesinde devam etmektedir. Aynı zamanda Karadeniz adlı Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi'nin genel koordinatörlüğünü yürütmekteyim. Yayımlanmış 3 kitabım ve çok sayıda bilimsel makalem vardır. İyi derecede İngilizce bilmekteyim. Ayrıca alanımla ilgili program hazırlayacak düzeyde bilgisayar biliyorum. Evli ve bir çocuk babasıyım. Alanımla ilgili bilimsel yayınları ve güncel olayları yakından izlerim.

Mustafa AÇA^{*}

(İmza)

B- YARATICI, KURGUSAL YAZILAR NELERDİR?

Bir yazarın belli bir kurgu içinde yazdığı yazılardır. Estetik kaygı, yaratıcılık ve kurgusalılık bu yazıların temel özellikleridir. Üslûp, ayırt edici bir öneme sahiptir.

Yaratıcı, kurgusal yazılarda bir olayı veya durumu dramatize ederek anlatma ve karakterler canlandırma belirleyicidir. Bu yüzden anlatım düz değil, dolaylıdır. Bunlarda, bir sorun açık açık tartışılmaz; sergilenen olay veya durumlar üzerinden duygu, düşünce ve bilgi aktarımı gerçekleştirilir.

Düşünce ve bilgi aktarımı, bu yazılarda temel amaç değildir; ama olayların ve durumların gerisinde bilgi ve düşünce yer alır. Masal, destan, şiir, hikâye, roman, tiyatro ve senaryo bu tür yazılardandır.

1- Masal

Olağanüstü olayların anlatıldığı, zaman ve mekân özellikleriyle gerçeğe pek de uymayan, bir tekerleme ile başlayıp yine bir tekerleme ile biten kurgusal metinlere masal denir. Masallar, halkın içinde oluşmuş, kuşaktan kuşağa aktarılmış, sonra da bir yazar tarafından işlenerek kaleme alınmış ve sözlü ürün konumundan yazılı metin haline getirilmiştir. Bununla birlikte yazarları bilinen masallar da vardır.

Masallar, onu meydana getiren toplumun inançlarını, geleneklerini, düşüncelerini, hayallerini yansıtır. Bir yazar tarafından yazılan masallar da benzer şekilde, o yazarın hayal ettiği daha mutlu bir toplumun ve hayatın özlemiyle şekillenir.

Örnek Metin:

KELOĞLAN VE SİHIRLİ TAS

Bir varmış, bir yokmuş. Allah'ın kulu çokmuş. Evvel zaman içinde bir Keloğlan varmış. İhtiyar ve yoksul annesi, bu biricik oğlunu "Kel oğlum, keleş oğlum" diye severmiş.

Günlerden bir gün Keloğlan annesinden izin alıp balık tutmaya gitmiş. Belki bir kaç balık yakalarım. Anacığımınla pişirir, yeriz; aç karnımızı doyururuz." diye düşünüyormuş.

İrmağın kenarına gelip oltasını salmış. Öğleye doğru kocaman bir balık tutmuş. Pulları gümüş gibi parlak, gözleri cam gibi aydınlık, güzel mi güzel bir balıkmuş bu... Keloğlan balığın pullarını kazımış, karnını yarıp temizlemek istemiş. Bir de ne görsün! Balığın karnı içinde kocaman bir tas durmuyor mu? Keloğlan bir sevinmiş, bir sevinmiş ki sormayın. "Hem balığı götürürüm anama, hem tası..." demiş.

Tası su ile doldurup balığı yıkamak istemiş. Birden inanılmayacak bir şey olmuş. Tastan boşalttığı sular altın olarak akıyormuş yere. Keloğlan çok şaşırılmış. Bir kaç kere denemiş, hep altın akıyormuş tastan. "Bu, sihirli bir tas galiba. Hemen anama haber vereyim" demiş. Evlerine koşmuş.

Sihirli tase küpler dolusu suyu doldurup doldurup boşaltmış. Suyu boşalan küplere de altınları biriktirmiş. Artık ülke hükümdarı bile onun yanında fakir sayılmış...

Keloğlan günler sonra büyük bir saray yaptırıp oraya taşınmış. Kendisine hizmetçiler tutmuş. Sevdiği ve istediği her şeyi alıyor, en güzel yemekleri yiyormuş. Sonunda altınlarının çokluğu onu şımartmaya başlamış.

Gereksiz masraflara, lüzumsuz harcamalara girişmiş. "Oğlum bu işin sonu kötü olabilir" diye öğüt vermeye çalışan anasını bile dinlememiş. "Sihirli tas elimde, ne istersem yapabilirim..." diyormuş.

Keloğlan'ın böyle kendini beğenmesi, şımartması ve hırsa kapılması, insanların ona duyduğu sevgiyi azaltmış.

Herkes "Eski hali bundan daha iyiydi. Gözünü hırs bürüdü Keloğlan'ın" demeye başlamış.

Keloğlan bir gün daha çok altın elde etmek için, sihirli tasını eline alıp ırmağın kenarına gelmiş. "Suyu tükenecek değil ya, bir saray da buraya yaptırayım." demiş. Gurur ve kibirle tasını suya daldırmış. Kıyıda biriken altınlar hırsını artırıyormuş. Daha hızlı daha hızlı daldırmaya başlamış tası. Artık altınlardan başka bir şey düşünmüyormuş. Birden tas elinden kayıp suya düşmüş. Keloğlan onu tutmak için eğilince kendisi de ırmağa yuvarlanmış. Yüzme bilmediği için hızla akan ırmakta neredeyse boğulacaktı. Binbir güçlükle kenara çıkmış. Kendisi suda çırpınıp dururken, biriktirdiği altınları da hırsızlar çalıp götürmüşler.

Artık tası bulmanın da imkânı kalmadığından ağlaya ağlaya annesinin yanına dönmüş. Başına gelenleri anlatmış. Yaşlı kadın:

- Üzülme yavrum, demiş. Hay'dan gelen Hü'ya gider. Zaten, sen o taşı alınının teri, elinin emeği ile kazanmamıştın. Üstelik zenginlik seni iyice şımartmıştı. Böylesi daha iyi oldu. Hiç olmazsa kendini başkalarından üstün görme hastalığından kurtulursun."

Keloğlan bu sözlerle teselli bulmuş. Anasına hak vermiş.

O günden sonra da Sihirli Taşı bir daha hiç anmamış.

2- Destan

Toplumların hayatındaki olağanüstü olayları, olağanüstü kişileri anlatan, halka mal olmuş sözlü veya yazılı ürünlere *destan* denir. Destanlar, düzyazı veya şiir biçiminde yazılabilir. Bazı bölümleri düzyazı, bazı bölümleri şiir olan destanlar da vardır.

Destanlarda bir halkın yaşayışını, geleceğe ilişkin ideallerini, hayata bakışını görmek mümkündür. Destan, halkın çok sevdiği bir türdür. Önceleri sözlü olarak yaşayan destanlar, daha sonra yazıya geçirilmiştir. Bu tür destanları kimin söylediği bilinmemektedir. Türk destancılık geleneği oldukça köklü ve zengin bir yapıya sahiptir.

Yeni edebiyatta bazı şairler destan türüne özel bir ilgi göstermiş, toplumu derinden sarsan doğal afet, savaş ve bir kahramanın ölümü üzerine destanlar yazmıştır. Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu ilk akla gelen isimlerdendir.

3- Şiir

Ölçü ve kafiye gibi biçimsel kurallara uyularak yazılan ve dizelerden oluşan metinlere *manzume* denir. Manzumenin sanat değeri taşıdığı söylenemez. Manzumelerin sanat değeri taşıyanları *şiir* olarak kabul edilir; fakat her şiir de ölçülü ve kafiyeli olmak zorunda değildir. Öyle ki dizelerle kurulmayan, ölçüsü ve kafiyesi bulunmayan ve *mensur şiir* veya *düzyazı şiir* diye adlandırılan metinler de vardır.

Şiirde dilin özgün ve farklı biçimlerde kullanılması önemlidir. Dilin bütün incelikleri ve söyleyiş özellikleri hesaba katılarak yeni bağdaştırmalar kurulur. Böylece duygu ve hayal dünyası zenginleştirilir. Sembol ve imajların yoğun olarak kullanılması, şiiri diğer bütün yazı türlerinden ayırır.

Şiir, düşünce aktaran yazılarda olduğu gibi, niyetini ve amacını, bilgilendirmek olarak belirlemez; ama sezdirerek bilgi de verir. Olay anlatan yazılardaki gibi, olay anlatmaz; ama tasarladığı imajlar sayesinde hissettirir. Bu yüzden bütün yazı türleri içinde, dilin en yüksek derecede işlenmiş hali ve yoğunluğu ile öne çıkar.

Ölçü ve kafiye şiirin ahenk unsurları olarak bilinir. Bunlar, şiirin hafızada kalmasını sağladığı gibi, ezberlenmesini de kolaylaştırır. İlk ürünlerinden bu yana Türk şiirinde ahengi sağlamak üzere iki çeşit ölçü kullanılmıştır.

Hece ölçüsü: Parmak hesabı da denilen bu ölçü, bir şiirin dizelerindeki hece sayısının eşitliğine dayanır. Türkçenin yapısından çıkan ve çok eski dönemlerden beri şiirimizde kullanılan bir ahenk unsurudur.

Aruz ölçüsü: Klasik şiirimizde kullanılmış olan ve günümüzde bazı şairlerin de tercih ettiği bu ölçü, şiirin dizelerindeki hecelerin ses eşitliğine dayanır. Hecelerin açık veya kapalı, kısa ya da uzun olmasına göre kurulur.

Ölçüye ve kafiyeye bağlı olmayan şiire, *serbest şiir* denir. Bu tür şiirlerde ahenk, vezin ve kafiyeden değil; dilin kullanımından, sözcüklerin ses özelliklerinden ve vurgudan doğar. Serbest şiirde, şiirin birimi dize değil cümledir; cümle de ses etrafında biçimlenir ve ritim şiirin önemli kurucu unsurlarından biri haline gelir.

Serbest şiir, bilinenin aksine ölçülü ve kafiyeli şiirden daha zordur; çünkü ölçü ve kafiye şaire kolaylık sağlar ve şiirin kuruluşunda hazır olarak zaten vardır. Oysa kullanacağı hazır kalıplar olmadığı için her serbest şiir, kendi yapısını kendisi kurar.

Örnek Metinler:

DÖNENCE

Hani kısrak memelerinden ufukları sağardık
Esrik dolunaylar öperdi çekik gözlerimizden
Gökten firuze yağardı hep yollara düşerdik
Böyle kirli değildi maviler
Denizler böyle soluksuz...
Topla çadırları apakayım burdan gidelim...

Bir divane kirmene sarardık sonsuz mesafeleri
Alp eren dağlara yaslanırdık korkulardan âzâde
Uçmaktan ırmaklar gelir çimerdik sularında
Önce kubbeler yıkıldı üstümüze
Gökler çökecek birazdan...
Eğerle atları apakayım burdan gidelim.

Sallanır dururdu güneş bir tuğun saçaklarında
Göğçek ormanlarda göğeriirdi sevdamız
Oturur bengü taşlara adımızı vururduk
Böyle sert değildi kayalar
Uçurumlar böyle dipsiz...
Giyindir çocukları apakayım burdan gidelim
Bir yaz gecesinde çıkalım samanyoluna
Ata bergüzarı yıldızlara konalım
Bir ince yağmur yağsın uyansın kervansaraylar
Böyle ürkek değildi bakışların
Kırpıkların böyle ıslak...
Haydi sil gözlerini apakayım burdan gidelim.

Dilaver Cebeci

MUSTAFA KEMAL

dağ başını efkâr almış
gümüş dere durmaz ağlar
gözyaşından kana kesmiş gözlerim
ben ağlarım çayır ağlar çimen ağlar
ağlar ağlar cihan ağlar
mızıkalar iniler ırlam ırlam dövülür
altmış üç ilimiz altmış üç yetim
yıllar gelir geçer kuşlar gelir geçer
her geçen seni bizden parça parça götürür
mustafa'm mustafa kemal'im

diz dövdüm
gözlerim şavkı aktı sakarya'nın şuyuna
sakarya'nın suları nâmin söyleşir
hemşehrim sakarya öksüz sakarya
ankara'dan uçan kuşlar
kemal'im der günler günü çağrışır
kahrolur bulutlara karışır
gök bulut yaşmak bulut
uca dağlar dev boyunlu morca dağlar
divan durmuş bekleşir
mustafa'm mustafa kemal'im

nasıl böyle varıp geldin hoşgeldin
çingri kaymış yalazlanmış gözlerin
şol yüzünde güneş südü sıcaklık
ellerinden öperim mustafa kemal
senin dalın yaprağın biz senin fidanların
biz bunları yapmadık
sen elbette bilirsin bilirsin mustafa kemal
elsiz ayaksız bir yeşil yılan
yaptıklarını yıkıyorlar mustafa kemal
hani bir vakitler kubilay'ı kestiler
çün buyurdun kesenleri astılar
sen uyudun asılanlar dirildi
mustafa'm mustafa kemal'im

karalar kuşanmış karadeniz akmam diyor
dokunmayın ağlamaktan bıkmam diyor
bu gece kıyamet gecesi bu vapur bandırma vapuru
yattığı yer nur olsun mustafa kemal
ben ölümden korkmam diyor
korkmam diyen dilleri toz oldu toprak oldu
değirmen döndü dolandı yıllar oldu
bir kusur işledik bağışlar mı kimbilir
o bize öğretmedi kazan kaldırmasını
günahı vebali öğretenin boynuna

erdirip öldürana ana avrat sövmesini
yüreğim kırıldı kanım kurudu
var git karadeniz var git başımdan
mızıka çalındı düğün mü sandın
bir yol koyup gideni gelir mi sandın
mustafa'm mustafa kemal'im

ankara'nın taşına bak
tut ki baktım uzar gider efkârım
çayır ağlar çimen ağlar ben ağlarım
gözlerimin yaşına bak
ankara kalesi'nde rasattepe'de
bir akça şahan gezer dolanır
yaşın yaşın mezarını aranır
şu dünyanın işine bak
mustafa'm mustafa kemal'im

Attila İlhan

KARA YILAN

Güneşin yeni doğduğunu sana haber veriyorum
Yağmurun hafifliğini toprağın ağırlığını
Ve bütün varlığımla kara yılan seni çağırıyorum
Seni çağırıyorum parmaklarımdan süt içmeğe
Pamuğun ağırlığını yapan dağın hafifliğini
Sana haber veriyorum yeni doğduğunu güneşin

Ben güneyli çocuk arkadaşım ben güneyli çocuk
Günahlarım kadar ömrüm vardır
Ağarmayan saçımı güneşe tutuyorum
Saçlarımı acının elinde unutuyorum
Pamaklarımdan süt içmeğe çağırıyorum seni
Ben güneyli çocuk arkadaşım ben güneyli çocuk

Ben çiçek gibi taşıyıyorum göğsümde aşkı
Ben aşkı göğsümde kurşun gibi taşıyorum
Gelmiş dayanmışım demir kapısına sevdanın
Ben yaşamıyor gibi yaşamıyor gibi yaşıyorum
Ben aşkı göğsümde kurşun gibi taşıyorum

Seni süt içmeğe çağırıyorum parmaklarımdan
Kara yılan kara yılan kara yılan kara yılan

Sezai Karakoç

PROPAGANDA

Köleler gördüm, karavaşlar
hayaları burulmuş bir adamın ayaklarını yıkamaktalardı
artık kelimeleri kalmamış fiyatları sormaktan
saçları taranılmaktan usanmışlar

sinemalarda saklanıyor kışın
yaz olunca denizin yalayışlarına
kaldırımlarda demokrat
otobüslerde dindar
geceyi
saatlerine bakarak anlıyorlar
ve sabah
gökyüzünün karnını gerdığı zaman
dağların kokusundan fabrikalar
acıncına
Köleler!
gözleri camedânlarda.
Silâhlar gördüm
namlusunu aklı çevrilmiş sahra toprakları
mürekkebin utandığını gördüm basılı kâğıtlarda
tetiğe basan parmaklarda çare yok, gördüm mürekkebi:
Çare yok, radyoları kapatsam
çare yok, secde etsem anılarıma
bu bozulmuş yeminlerin bayrakları altında
olacak şeymi duymak portakal bahçelerini
mermiler araya girmeden anlayabilir miyiz artık
hangi kızlar hangi serin yerlerimize değdi:
Sanırdık saçlarımız kumrularla kaplanır
bir çocuk, İşte ırmak! diyerek haykırınca
o zaman belki çocuklar zabıtalardan daha çoktu
belki biz daha çok ağlardık bir aşk pıhtılandınca:
Gördüm
gözlerinde zıندانlarla bana baktıklarını
düşündüm yaslanarak şehrin kasıklarına
düşündüm kafa kemiklerimi eritinceye kadar
nedir bu kölelerin olanca silâhları
silahların köleleri olmaktan başka.
Bıkmadım
koyu renkler kullanıyorum hayatımda
koyu mavi, acıyı anlatırken
sessizce öperken, koyu beyaz
ve saçlarım hakaretlerle okşanırken
koyu bir itiraf sarıyor beni.
susmak elbette zehirlidir
ve rahatlık getirir yazıklanmak da.
Ey tenimde uzak yolculukların lekeleri!
Ey çocuklarda uyuyan intizamsız güneşler!
gelin ve boğdurun bu köleleri.

İsmet Özel

GERİ GELEN MEKTUP

Rûhun mu ateş, yoksa o gözler mi alevden?
Bilmem, bu yanardağ ne biçim korla tuttu?
Pervâne olan kendini gizler mi alevden?
Sen istedin, ondan bu gönül zorla tuttu...

Gün senden ışık alsa bir renge bürünse;
Ay secde edip çehrene yerlerde sürünse;
Her şey silinip kayboluyorken nazarımdan
Yalnız o yeşil gözlerinin nûru görünse...

Ey sen ki kül ettin beni onmaz yakışınla,
Ey sen ki gönüller tutuşur her bakışınla!..
Haşer gibi keskin ve çiçekler gibi ince,
Çehren bana uğruna ölüm hâzrı verince,
Gönlümdeki azgın devî rüzgârlara attım;
Gözlerle günâh işlemenin zevkini tattım.
Gözler ki birer parçasıdır sende İlah'ın,
Gözler ki senin en katı zulmün ve silâhın,
Vur şanlı silâhınla gönül mülkü düzelsin;
Sen öldürüyorken de, vururken de güzelsin!

Bir başka füsûn fişkırıyor sanki yüzünden,
Bir yüz ki yapılmış dişi kaplanla hüzünden...
Hasret sana ey yirmi yılın taze baharı,
Vasılınla da dinmez yine bağrımdaki ağrı.
Dinmez! Gönlün, tapmanın, aşkın sesidir bu!
Hasret çekerek uğruna ölmek de kolaydı,
Görmek seni ukbâdan eğer mümkün olaydı.

Dünyayı boğup mahşere döndürse denizler,
Tek bendeki volkanları söndürse denizler...
Halâ yaşıyor gizlenerek rûhuma "Kaabil";
İmkâmı bulunsaydı, bütün ömre mukabil
Sırretmeye elden seni bir perde olurdum.
Toprak gibi her çiğnediğin yerde olurdum.

Mehtaplı yüzün Tanrı'yı kıskandıırıyordu.
En hisli şiiirden de örülmez bu güzellik.
Yaklaşması güç, senden uzaklaşması zordur,
Kalbin işidir, gözle görülmez bu güzellik!

Hüseyin Nihal Atsız

SEN NERDESİN

Caddeden sokaklara doğru sesler elendi,
Pencereler kapandı, kapılar sürmelendi.
Bir kömür dumanıyla tütsülendi akşamlar,
Gurbete düşmüşlerin başına çöktü damlar...
Son yolcunun gömüldü yolda son adımları,
Bekçi sert bir vuruşla kırdı kaldırımları.
Mezarda ölü gibi yalnız kaldım odamda:
Yanan alnım duvarda, sönen gözlerim camda,
Yuvamı çiçekledim sen bir meleksin diye,
Yollarını bekledim görüneceksin diye.
Senin için kandiller tutuştu kendisinden,
Resmine sürme çektim kandillerin isinden,
Saksıda incilendi yapraklar senin için,
Söylendi gelmez diye uzaklar senin için...
Saatler saatleri vurdu çelik sesiyle,
Saatler son gecemin geçti cenazesiyile.
Nihayet ben ağlarken toprağın yüzü güldü,
Sokaklardan caddeye doğru sesler döküldü.

Faruk Nafiz Çamlıbel

ÜÇ DİL

En azından üç dil bileceksin
En azından üç dilde
Ana avrat dümdüz gideceksin
En azından üç dil bileceksin
En azından üç dilde düşünüp rüya görecek
En azından üç dil
Birisi ana dilin
Elin ayağın kadar senin
Ana sütü gibi tatlı
Ana sütü gibi bedava
Nenniler, masallar, küfürler de caba Ötekiler yedi kat yabancı
Her kelime arslan ağzında
Her kelimeyi bir bir dişinle tırnağınla
Kök sökercesine söküp çıkartacaksın
Her kelimedede bir tuğla boyu yükselecek Her kelimedede bir kat daha artacaksın

En azından üç dil bileceksin
En azından üç dilde
Canımın içi demesini
Kırmızı gülün alı var deme~ini
Nerden ince ise ordan kopsun demesini
Atın ölümü arpadan olsun demesini
Keçiyi yardan uçuran bir tutam ottur demesini İnsanın insanı sömürmesi
Rezilliğin dik alası demesini
Ne demesi be
Gümbür gümbür gümbür demesini becereceksin

En azından üç dil bileceksin
En azından üç dilde
Ana avrat dümdüz gideceksin
En azından üç dil
Çünkü sen ne tarih ne coğrafya
Ne şusun ne busun
Oğlum Mernuş
Sen otobüsü karçımış bir milletin çocuğusun
Bedri Rahmi Eyüboğlu

PİA

ne olur kim olduğunu bilsem pia'nın
ellerini bir tutsam ölsem
böyle uzak seslenmese
ben bir şehre geldiğim vakit
o başka bir şehre gitmese
otelleri bomboş bulmasam
içlenip buzlu bir kadeh gibi
buğulanıp buğulanıp durmasam
ne olur sabaha karşı rıhtımda
çocuklar pia'yı görseler
bana haber salsalar bilsem
içimi büsbütün yıldızlar basar
bir hançer gibi çıkıp giderdim

ben bir şehre geldiğim vakit
o başka bir şehre gitmese
singapur yolunda demeseler
bana bunu yapmasalar yorgunum
üstelik parasızım pasaportsuzum
ne olur sabaha karşı rıhtımda
seslendiğini duysam pia'nın
sırtında yoksul bir yağmurluk
çocuk gözleri büyük büyük
üşümüş ürpermiş soluk

ellerini tutabilsem pia'nın
ölsem eksiksiz ölürdüm

Attila İlhan

SÜRGÜN ÜLKEDEN BAŞKENTLER BAŞKENTİNE

Senin kalbinden sürgün oldum ilkin
Bütün sürgünlüklerim bir bakıma bu sürgünün bir süreği
Bütün törenlerin şölenlerin ayınlerin yortuların dışında
Sana geldim ayaklarına kapanmaya geldim
Af dilemeye geldim affa layık olmasam da
Uzatma dünya sürgünümü benim
Güneşi bahardan koparıp
Aşkın bu en onulmazından koparıp
Bir tuz bulutu gibi
Savuran yüreğime
Ah uzatma dünya sürgünümü benim
Nice yorulduğum ayakkabılarımdan değil
Ayaklarımdan belli
Lambalar eğri
Aynalar akrep meleği
Zaman çarpılmış atın son hayali
Ev miras değil mirasın hayaleti
Ey gönlümün doğurduğu
Büyüttüğü emzirdiği
Kuş tüyünden
Ve kuş sütünden
Geceler ve gündüzlerde
İnsanlığa anıt gibi yükselttiği
Sevgili
En sevgili
Ey sevgili
Uzatma dünya sürgünümü benim
Bütün şiirlerde söylediğim sensin
Suna dedimse sen Leyla dedimse sensin
Seni saklamak için görüntülerinden faydalandım Salome'nin
Belkis'in
Boşunaydı saklamaya çalışmam öylesine aşıkarsın bellisin
Kuşlar uçar senin gönlünü taklit için
Ellerinden devşirir bahar çiçeklerini
Deniz gözlerinden alır sonsuzluğun haberini
Ey gönüllerin en yumuşağı en derini
Sevgili
En sevgili
Ey sevgili
Uzatma dünya sürgünümü benim

Yıllar geçti saban olumsuz iz bıraktı toprakta
Yıldızlara uzanıp hep seni sordum gece yarılarında
Çatı katlarında bodrum katlarında
Gölgendi gecemi aydınlatan eşsiz lamba
Hep Kanlıca'da Emirgan'da
Kandilli'nin kurşuni şafaklarında

Seninle söyleyip durdum bir ömrün baharında yazında
Şimdi onun birdenbire gelen sonbaharında
Sana geldim ayaklarına kapanmaya geldim
Af dilemeye geldim affa layık olmasam da
Ey çağdaş Kudüs (Meryem)
Ey sırrını gönlünde taşıyan Mısır (Züleyha)
Ey ipeklere yumuşaklık bağışlayan merhametin kalbi
Sevgili
En sevgili
Ey sevgili
Uzatma dünya sürgünümü benim

Dağların yıkılışını gördüm bir Venüs bardağında
Köle gibi satıldım pazarlar pazarında
Güneşin sarardığını gördüm Konstantin duvarında
Senin hayallerinle yandım düşlerin civarında
Gölgendi yansıyıp duran bengisu pınarında
Ölüm düşüncesinin beni sardığı şu anda
Verilmemiş hesapların korkusuyla
Sana geldim ayaklarına kapanmaya geldim
Af dilemeye geldim affa layık olmasam da
Sevgili
En sevgili
Ey sevgili
Uzatma dünya sürgünümü benim

Ülkedeki kuşlardan ne haber vardır
Mezarlardan bile yükselen bir bahar vardır
Aşk celladından ne çıkar madem ki yar vardır
Yoktan da vardan da ötede bir Var vardır
Hep suç bende değil beni yakıp yıkan bir nazar vardır
O şarkıya özenip söylenecek mısralar vardır
Sakin kader deme kaderin üstünde bir kader vardır
Ne yapsalar boş göklerden gelen bir karar vardır
Gün batsa ne olur geceyi onaran bir mimar vardır
Yanmışsam külümden yapılan bir hisar vardır
Yenilgi yenilgi büyüyen bir zafer vardır
Sırların sırrına ermek için sende anahtar vardır
Göğsünde sürgününü geri çağırın bir damar vardır
Senden ümit kesmem kalbinde merhamet adlı bir çınar vardır
Sevgili
En sevgili
Ey Sevgili

4- Hikâye

Gerçek ya da gerçeğe uygun ve yakın olayların veya durumların farklı bir kurgu ile anlatıldığı metinlere *hikâye* denir. Hikâyede anlatılanlar, hayatın kendisini değil, hayattan alınanların veya yaşananların izlenimini verir.

Pek çok insan hemen hemen her gün küçük hikâyeler anlatır. Bunlar, bir yazar dikkatiyle bütünlük duygusu içinde ve örtük, dolaylı olarak bir mesaj içerecek biçimde kurgulandığında edebi bir metin olur.

Bir olay etrafında kurgulanan hikâyelerin yanı sıra gündelik hayatın bir anını sergileyen hikâyeler de vardır. Bunların birincisine *olay hikâyesi*, ikincisine *durum hikâyesi* veya başka bir tanımlama ile *klasik hikâye* ve *modern hikâye* denir.

Olay hikâyesinde kurguyu olay belirler; bir olay, belli bir yerden alınarak sona ulaştırılır. Olayların anlatılışı, hikâye kahramanlarının düşünce ve davranışları ile bağlantılı olarak ele alınır. Bu tarz hikâyede, giriş, gelişme ve sonuç planı rahatlıkla görülebilir.

Modern hikâyede, olay hikâyesindeki plana uyulmaz ve olayın kendisinin hikâye olarak düşünülmediği görülür. Bu hikâyelerde olay, bazen hikâyenin doğuş noktasını verir, bazen de hikâye biterken ortaya çıkar. Önemli olan, olay değil, olayın hikâye kahramanı üzerinde bıraktığı etkidir. Modern hikâyede zaman anlayışı da farklıdır. Bunlarda, zamanın kronolojik akışı da bozulur.

Olay hikâyesinde de durum hikâyesinde de *dramatize ederek anlatma* ve *karakterler canlandırma* esastır. Hikâye anlatıcısının; olayı, anlatma biçimine göre kurgulamasına ve değiştirmesine *dramatize etme* denir. Olayın anlatılması, bakış açısıyla ilgilidir ve anlatıcının bakış açısı olayı değiştirir

Dramatize edişte, merak uyandıracak ve gerilim sağlayacak bir çatışma belirlenir. Çatışma, dramatik yapının temel unsurudur. Böylece düşünceler duygusal bir etki ile dolaylı olarak aktarılır. Bu, düşüncenin daha kalıcı ve işlevsel olmasını hazırlar. Dramatik bir yapı içinde canlandırılan karakterler okuyucunun zihninde bir düşünce ile yaşayacağı için iletilen mesaj kolay kolay unutulmaz.

Örnek Metin:

KONÇINALAR

İşkambil destesinin en sevdiğim kağıtlarından biri, üzerine The Jolly Jocker yazılı, o delişmen, o uçarı, o biraz cambaz, biraz sihirbaz, bir miktar da düzenbaz, ama neşe dolu, hayat ve hareket dolu, kanısıcak delikanlıdır. Ne yazık ki, Joker'lere Kanasta'dan, Kumkan'dan, Remi'den başka oyunlarda yer verilmiyor. Verilse, her girdikleri oyuna renk ve hareketlilik, canlılık ve şaklabanlık katarlardı.

Jolly Joker'ler bir yana, destenin en itibarlı kağıtları, bilindiği gibi, Beyler yani Aslar oluyor. Ayıp değil ya, ben Aslardan oldum bittim hoşlanmam. Belki kendim hiçbir zaman As olamadığım, As olamayacağım için. Kabul etmeli ki, onların dördünde de bir

Kral havası, bir Padişah cakası vardır. Hele bazı takımlarda bunları daha da bir şatafatlı resmederler.

Karamaça Beyinde uğursuz bir şeyler sezilir. Onun sarayında herhalde birtakım karanlık dalavereler döndüyor, gece, mahzenlerinde, bir sürü kelleler uçuyor olmalıdır.

İspati Beyini ben bir Bizans prensine benzetirim. Bunlara oranla, Kupa Beyi daha bir bizden gibidir. Kupa Beyi herhalde Osmanlı soyundan olmalı.

Karo Beyine gelince, bakınız, o bir Selçuk Sultanıdır. Çelebi, zarif, nazik... Aksi gibi, Tekel damgasını da hep onun üstüne vurular. Buna karşın öylesine soylu ve kibar bir havası vardır ki, damgası olmayan bir Karo Beyi görsek, bayağı yadırgar, bir eksiklik duyarız.

Resimli kağıtlar içinde kanım en çok Kupa Kızına kaynar. Kupa Kızı, etine dolgun, duru-beyaz, hanım-hanımcık bir tazedir. Üniversiteyi felan bir kalem geçin, güç hâl ile bitirdiği ortadan sonra, liseyi bile okuyamamıştır. Olsa olsa sanat enstitüsü mezunudur. Herkesin okumaya merakı olmasa, buncağızın da başka marifetleri var: Dikişle nakışın her türlü, örgü işlerinin daniskası... Eteği belinde, bütün evi o çeviriyor. Yeni yetişirken mahalledeki oğlanlarla mektup alıp verdiği olmuş gerçi. Cahillik işte. Hoş görmeli. Ama evlenince eşi bulunmaz bir hayat arkadaşı olacaktır. Buna eminim. Bir kere kocasına karşı ukala ukala karşılık vermez. Sonra bu cins kadınlar çocuklarına da düşkün olurlar. Daha ne?

Onunla evlendiğiniz takdirde, kaynınız Kupa Oğlu olacaktır ki, ALLAH için, uslu akıllı, yumuşak başlı, kendi halinde bir çocuktur.

Babaları Kupa Papazına gelince, sizden iyi olmasın, pek babacan pek cana yakın bir adamdır. Hoş fıkralar anlatıp göbeğini hoplasta hoplasta güler. Daha çoarsa, küt küt karşındakinin sırtına vurur. Evde teklif teklif hak getire... Sen de sen, ben de ben. Candan insanlardır vessem. Öyle bir aileyle damat girmek isterim.

İspati Kızına gelince, bakın ondan her türlü sinsilik umulur. Siz onun öyle sakın ve masum görüldüğüne bakmayın, o ne hin oğlu hindir o, o ne içten pazarlıklı aşiftedir o... İskambil üstünde gördüğünüz onun bayramlık resmi. O, bu masum erdem pozunu, fotoğrafıda resim çektirirken bir, bir de pazarları kiliseye giderken takır. Şöyle kulağınızı verin de bir dinleyin mahalleyi. Maçanın Oğlu ile sinema localarında, plaj kabinlerinde yapmadığı kalmamış. Hal böyle iken, yine de bilmeyenlere karşı kendini dirhem dirhem satar. İspatinin Oğlu ablasının kirli çamaşırlarını herkesten iyi bilir, bilir ama gel gör ki ablası da onun kumar borçlarını öder, evden şunu bunu götürüp satışını gizler. Babaları da zaten itin biri. Bu yaşa gelmiş hala sefih, kumarbaz, birgün olsun ayık gezdirdi görülmemiş. Tencere dibin kara hikâyesi, kimin kime ne demeye hakkı var.

Karolara gelince, onlar kişizade, görmüş geçirmiş bir ailedir. Bakmayın şimdi biraz düştüklerine. Babaları hariciyeden emekli. Sanırım eski konsoloslardanmış. Eski usul, uyaklı, sanatlı bir İstanbul Türkçesi konuşur. Kızları, nörsler, matmazellerle, el bebek gül bebek büyütüldü. Beş yıldır İngiliz filolojisine gidiyor, bitiremedi. Bitiremez de elbet. ALLAH'ın günü kantinde ha ha ha, hi hi hi, akşamüstü de oğlanlarla altı buçuk matinesi... Erkek kardeşini sorarsanız, al onu vur ona. Karonun oğlu da, hoppala paşam, hoppala beyim dadılar tayalarla şımartılmış, kuş sütüyle beslenmiş, beyaz tüy-süz, oğlondan çok kıza yakın, tasvir gibi bir güzel. En iyi okullara verdiler okumadı. Günahı boynuna, birtakım uygunsuz, berseri heriflerle geziyormuş. ALLAH bilir, eroin de çekiyordur. Gözlerinin her zaman baygın bakışını ben pek hayra yoramıyorum. Öyle efendi babanın çocuğu böyle soysuz çıksın, yazık, çok yazık...

Maçalar bir Ermeni ailesidir. Gedikpaşa'da oturuyorlar. Peder koyu bir katolik papazı. Basbariton, tumturaklı bir sesi vardır. Oğlu Mahmutpaşa'da bir tuhafiyeye mağazası işletiyor. İspati kızı ile serüvenlerine yukarda az buçuk dokunduk. Ablası Maça Kızı, esmer, kara kaşlı, kara gözlü, gerçi sıcak, gerçi güzel, ama neme gerek, duasında yakarışında, dini bütün bir tazedir. Belli ki, babasına çekmiş. İstavrozunu bir gün göğsünden eksik etmez. Kardeşinin İspati Kızıyla yaptıklarını duysa, utancından yerin dibine geçer. Öylesine kaba sofu ki, yersiz rüyalar gördüğü zaman bile, bilinçaltının kendine oynadığı bu oyuna içerler, sabahleyin apar topar aklanıp paklanıp tövbe bağış diler. İyi bir drahoması var. Şimdi, genç değil şöyle kırkını, kırk beşini aşmış, efendiden ağırbaşlı bir kismet bekliyor. Hayırlısı. (Bakmayın, Maça Kızının adı edebiyata kötü geçmiş. Onun kendisine yorulan uğursuz kadın, çok bilmiş dul, yuva yıkan vampdişi nitelikleri ile ilişkisi yoktur. İftira, söylenti. Hele bizim klasik Tekel takımlarındaki Maça Kızının, İspati Kızınıki gibi numaradan değil, gerçekten masum, yüzüne bakınca bana büsbütün hak vereceksiniz.)

Resimli kağıtlardan sonra, ilk ağızda, Onlularla Dokuzlular gelir. Onlularla Dokuzlular, resimli kağıtlar içinde önemli oyunlara katılma ayrıcalığına sahip, başlıca kağıtlardır. Bundan ötürü de hallerinde görgüsüzce bir çalım, budalaca bir kurum sezilir. Haydi Onlular Asların halktan yetişme vezirleridir diyelim. Ya Dokuzlara ne buyrulur? Bunlar, kendilerini sayıdan bile saymadıkları halde yine de oyunlarına alan, oyunlarına alıp onlara öbür resimsiz kağıtlardan üstün bir değer sağlayan aristokrat kağıtlara yaranmaktan, sifinmekten hoşlanırlar. Bu hallariyle Dokuzları, efendilerinin önünde yerlere kadar eğilen ama saray parmaklıkları dışındaki halka tepeden bakan, mabeyinciler ya da yüksek uşaklar sınıfından saymak yanlış olmaz sanırım.

Dokuzlular mabeyinci ya da yüksek uşak olursa Sekizlilerle Yedilere de, el ulaklığı, bahçıvan yamaklığı gibi daha aşağılık işler düşüyor. Bütün bunlardan sonra sıra nihayet Konçinalara gelir. Konçına diye, bilindiği gibi, Altıdan aşağı kağıtlara deniyor. Konçınalar, adı üstünde işte, Konçınadırlar. Geçin Bezik gibi, Poker gibi kibar oyunları, Aççı İskambili gibi en bayağı oyunlarda bile hiçbir iş yaramaz, üzgün ve küskün, oyunu dışarıdan seyrederek. Diyeceksiniz ki, Pinakl'da, Kanasta'da oyuna alınıyorlar ya... Ben ona oyuna alınmak mı derim. Zavallılar, çıtır kozların at oynattığı alanlarda habire gelip gider, ayak altında dolaşıp trafiği tıkar, itilip kakılır, muştalanır dururlar. Kısacası aburcuburdurlar. Böyle oynamaktansa ben yeşil çuhanın üstüne kapanıp yüzüstü uyuklamayı yeğlerim. Konçınalar bu bakımdan iskambillerin paryasıdır. Var oluşlarının nedeni salt öbür kağıtlara basamak olmak, onların üstün durumlarını sağlamaktır. Alt basamak olmasa üst basamak neye kime öğünecek?

Konçınaların bu içler acısı durumu bana oldum olasıya dokunmuştur. Kaldı ki, deste içinde hüküm süren bu derebeylik düzenini bugüne bugün İnsan Hakları Bildirisi ile uzlaştırmaya da imkân yoktur. Nitekim, usta oyuncu geçindiğim sıralarda onları paryalardan kurtarıp eşitliğe kavuşturacak, böylece desteyi de iyi kötü çağımızın demokrasi gidişine uyduracak yeni oyunlar aradığım oldu. Hatta, öyle bir oyun bulayım ki diyordum, Birlikler asıl değerlerine indirilsin, Beşliler kızları, Dörtlülük oğlanları alabilsin, alay bu ya, gereğince bir kılıkuyruk Üçlü, dört papazı birden sustaya durdurabilsin. Fakat olmuyor beyler.

Aslarda o küçük dağları ben yarattım diyen heybet, Papazlarda o bütün güvenini sakaldan, asadan, baltadan alan azamet varken, o güdük, o sümük, o boynu bükük Konçınalar onlara bir türlü el kaldıramıyorlar. Sinmiş bir kere içlerine. Alışkanlık deyince, çekingenlik deyince, aşağılık daha doğrusu, Konçınalık kompleksi deyince, yapamıyorlar işte, ellerinden gelmiyor.

Bunu anladığım günden beri yeni oyunlar aramaktan, eskilerini de oynamaktan vazgeçtim. Her kağıda eşit değer tanıyan biricik oyun olduğu için şimdi yalnız Pasyans açıyorum.

Haldun Taner

5- Roman

Hayattan alınmış veya hayal edilmiş olayların ve durumların tasarlanmasıyla kurgulanan edebi metinlere *roman* denir. Bir edebiyat terimi olarak, "Genellikle, insanların serüvenlerini, karakterlerini, düşünce ve duygularını ayrıntılarıyla kendine özgü bir biçimde öyküleyen, açıklayan uzun düz yazı sanatı diye de tanımlanmıştır.

Romanın; olay, kahramanlar, mekân ve zaman olmak üzere dört önemli unsuru vardır. Bunlar, bir romanın kurgusunu hazırlayan ve oluşturan öğelerdir.

Roman, bir olayla değil, olay halkalarının birbirine eklenmesiyle, örülmesiyle kurgulanır. Bu olaylar, okuyucuda gerçeklik duygusu uyandırabilir. Bir romanı okurken "Bunlar gerçekten olmuş mu veya olabilir mi?" diye sorulması bile romanın gerçekle kurduğu bağı gösterir. Bunun yanında romanda anlatılan olayların hayali bir izlenim oluşturması da mümkündür. Bu da bize romanın tıpkı hikâyedeki gibi, gerçeğin kendisi değil olsa olsa bir kopyası olduğunu haber verir. Romanda da dramatize etme kurgunun en önemli iki unsurundan biridir ve çatışma düşüncesinin oluşmasını sağlar.

Olayın bulunduğu yerde, yani dramatik yapıda onu ortaya çıkaran ve yaşayan kişilerden de söz etmek gerekir. Romandaki olayları başlatan, hazırlayan, genişleten kişilere, roman kahramanı veya romanın şahıslar kadrosu denir. Roman kahramanı iki şekilde canlandırılır: Bunlardan biri tip; diğeri karakterdir. Tipi, düz karakter; karakteri yuvarlak karakter diye adlandıranlar da vardır.

Tip, toplumda karşılığı rahatlıkla bulunabilecek şekilde tasarlanmış roman kahramanıdır. Bunların toplumsal beklentilere cevap verecek biçimde canlandırıldığı görülür. Örneğin, Yaşar Kemal'in *İnce Memed* romanının kahramanı, toplumsal karşılığı olan eşkiya tipini yansıtır.

Karakter, toplumda benzerine rastlanmayan, kendi kendini kuran kahramandır. Karakterler trajik özellikler ve davranışlar gösterirler; bu yüzden kendi yıkımlarını hazırlarlar. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* adlı romanındaki "Suat" bir karakter olarak canlandırılmıştır.

Bir romanda, tipler veya karakterler olaylar ilerledikçe birbirine dönüşebilir. Örneğin, *Huzur*'daki "Nuran" başlangıçta karakterken olaylar ilerledikçe tipe dönüşür ve toplumun beklediği gibi davranan bir kadın olur.

Roman zamanı, olayların başlangıcından bitişine kadar geçen süreyi kapsar. Zamanın akışı, klasik romanda kronolojik; modern romanda, sıçramalı biçimde ilerler. Yazar, olayları belli bir yerden başlatıp belli bir sona ulaştıracağı gibi, geriye başka bir deyişle geçmişe göndermeler yaparak da sergileyebilir.

Mekân, bir romanda olayların geçtiği yerdir. Olayların gelişimine göre me-

kânlar da değişebilir. Dolayısıyla roman yazarı, mekânlarını seçerken toplumsal bir ortamı da sunmuş olur. Böylece olayların gelişimi ve kahramanların davranışları ile kişilikleri daha iyi anlaşılır.

6- Tiyatro

Sahnede oynanmak, canlandırılmak üzere yazılan metinlere tiyatro eseri denir. Bütün edebiyat türleri, okunmak veya dinlenmek için yazıldığı halde, tiyatro eseri sahnelenmek için yazılır. Tiyatro, bir gösteri sanatıdır. Tiyatro eserlerinde, olaylar ve şahısların özellikleri, hareket halinde gösterilir.

Tiyatro binalarının içinde, oyunların oynandığı yere *sahne* denildiği gibi, tiyatro oyunlarının küçük bölümleri de *sahne* diye adlandırılır. Bir tiyatro oyununda çok sayıda sahne bulunur. Bu sahneler, bir oyunun *perde* adı verilen büyük bölümlerini oluştururlar.

Oyunun sahneleneceği yerin özelliklerine *dekor* denir. Tiyatro eserlerinde oyunun sahneleneceği yer ve o yerin nasıl bir durumda olduğu yay ayrıç içinde gösterilir. Tiyatro oyunları sahnelenme amaçlı oldukları için kahramanların jest ve mimik denilen hareketleri de yay ayrıç içinde belirtilir.

Klasik tiyatrodaki giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine bağlılık gözlenirken modern tiyatrodaki bunlara pek de bağlı kalınmadığı bilinmektedir. Aynı şekilde klasik tiyatrodaki bağlı kaldığı "üç birlik kuralı" olarak bilinen olay, yer ve zaman birliğine de modern tiyatrodaki uyulmaz.

Tiyatro eserleri özelliklerine ve konularına göre komedi, trajedi, dram, melodram, opera olarak adlandırılır. Konuları hep geçmiş zamanlardan alınan tiyatro eserleri *trajedi* olarak adlandırılır. Kişilerin ve olayların gülünç ve eğlendirici yönlerinin anlatıldığı tiyatro eserleri, *komedi*dir. Her gün karşılaşabileceğimiz bir olayın korkunç, komik ve acıklı yönlerinin bir arada anlatıldığı tiyatro eserlerine *dram* denir. Dramlarda, daha çok halkın yaşayışından izler vardır.

Örnek Metin:

ÜÇ NESİL ALTI ESİR

(Hikmet Bey ve Mürüvvet Hanım sohbet ediyorlardı.)

MÜRÜVVET HANIM: Eeee Hikmet Bey! Yetiştir büyüt seni böyle yalnız başına bırakınlar.

HİKMET BEY: (Kulağını tutarak) Ne diyorsun hanım?

MÜRÜVVET HANIM: Yalnız kaldık diyorum yalnız!

HİKMET BEY: Niye yalnız kalalım oğlumuzun evindeyiz işte.

MÜRÜVVET HANIM: Oğul evi dediğin gelin evidir. Üç çocuğumuz daha var ama attılar bizi buralara.

HİKMET BEY: Neyi sattılar?

MÜRÜVVET HANIM: Satmadılar attılar attılar.

(Süreyya yani gelin içeri girer.)

SÜREYYA: Yavaş yavaş sofrayı hazırlayayım bari. Birazdan Nejat gelir.

(Kapı çalar. Gelen Nejat'tır. Mürüvvet Hanım ve Süreyya kapıya koşarlar)

MÜRÜVVET HANIM: (Gelinini itekleyerek) Hoşgeldin oğlum.

SÜREYYA: (Kaynanasını itekleyerek) Hoşgeldin Nejatçıgım.

NEJAT: Off! Yeter anne, yeter Süreyya işten her geldiğimde bu manzarayla karşılaşmak zorunda mıyım? Üzerime saldıran iki kadın.

SÜREYYA: Anneni görmüyor musun? (Annesine dönerek) Ya sen git kendi kocana sarılsana.

NEJAT: Tamam Süreyya yeter. Bu gün çok yorulduğum yemek hazır mı?

SÜREYYA: Hazır Nejat hemen sofrayı kurarım.

(Müzikle perde kapanır.)

2. PERDE

(Aile yemek masasındadır.)

NEJAT: Süreyya Pelin nerde yemeğe gelmeyecek mi?

MÜRÜVVET HANIM: Kızın yüzünü gördüğümüz mü var a oğlum. Büyüktür diye sayan mı var bizi.

SÜREYYA: Aman anne kızın derslerden başını kaldırdığı mı var?

HİKMET BEY: Bizim zamanımızda böyle miydi? Büyüklere hürmet ederdik önümüzü iliklerdik.

(Pelin sahneye gelir.)

PELİN: Hey millet! Naber?

NEJAT: Kızım nerdesin sen insan babam geldi yanına gideyim hoş geldin diyeyim demez mi?

PELİN: Amaan babişko bırak şimdi bunları. Esaslı bir haberim var size. Sıkı durun ben(ban) ev le ni yo ruuum.

SÜREYYA: Ne evlenmesi ne diyorsun sen kızım (başını tutarak) Ohh Allah'ım!

NEJAT: Nolamaz yapamazsın bunu!

HİKMET BEY: Bizim zamanımızda böyle miydi?

MÜRÜVVET HANIM: İnsan büyüklere danışmaz mı rızalarını almaz mı?

PELİN: Eeee! Ne diyorsunuz siz ya. Ban evlenmeye karar verdim. Anışkom fenalık geçirecek ne var bunda. Babişkom niçin nolanamayacakmış bal gibi nolacak. Dedişkom artık sizin zamanınızda değiliz çağ bizim çağ sizin gibi fosillerin değil. Nenişkom ben özgür bir kızım kimseden izin istemem.

SÜREYYA: Yeter! Duymak istemiyorum. Nejat neler söylüyor bu kız. dayanamayacağım. Hayır hayır hayır (Hülya Koçyiğit gibi koşarak gider.)

NEJAT: Süreyya Süreyya! Gitme! (Arkasından koşar.)

(Müzikle perde kapanır.)

3. PERDE

NEJAT: Süreyya nerde kaldı bunlar?

SÜREYYA: Bilmiyorum Nejat bilmiyorum bilmiyorum

HİKMET BEY: Bizim zamanımızda büyükler bekletilir miydi hiç?

MÜRÜVVET HANIM: Bakalım damat nasıl helal süt emmiş mi? mert mi? çalışkan mı? tanıyalım. Ailesi kimlerden görelim.

PELİN: Hey millet işte karşınızda Tolga!

(Tolga metalik müzik eşliğinde içeri girer.)

TOLGA: Selam millet ben damat.

PELİN: Tolgacığım seni ailemle tanıştırayım. Bu babışkom bu anışkom bu dedişkom bu da nenişkom.

TOLGA: Ne güzel ailen var internet adresi gibi

(Pelin ve tolga gülüşürler.)

TOLGA: (Nejat Bey'in omuzuna vurarak) Naber babalık?

(Süreyya ve Mürüvvet Hanım'ın elini öper. Hikmet Bey'leyste yumruğuyla selamlaşır.)

Hey moruk nasıl gidiyor?

SÜREYYA: Tolga oğlum buyrun yemeğe geçelim.

NEJAT: Oğlum ne iş yapıyorsunuz?

TOLGA: Ben pek çalışmam sağolsun peder beyin paraları yetiyor bana.

MÜRÜVVET: Tolga oğlum babanız anneniz neden gelmedi?

TOLGA: Onlar Avrupa seyahatine çıktılar.

NEJAT: Evleneceğinizden haberleri var mı?

TOLGA: Bir ara söylerim takma kafanı.

HİKMET BEY: Peki efendi oğlum bir büyüğünde mi yok?

TOLGA: Vaay titrek dede sen neler düşünüyorsun böyle ya Pelin ne matrak ailen var senin

PELİN: Sıkıştırmayın aşkıma . Hem biz hemen evlenmeyeceğiz bir süre birlikteyiz.

SÜREYYA: Nejat Nejat! Benim duyduklarımı sen de duyuyor musun?

NEJAT: Kızım neler söylüyorsun? Evleneceğim dedin kabul ettik. Ne birlikteliği olur mu öyle şey?

HİKMET BEY: Ne diyorlar Mürüvvet Hanım duymuyorum. Düğün tarihi bellimiymiş?

MÜRÜVVET HANIM: Ne düğünü Hikmet Beyciğim kız ecnebilere özenmiş.

HİKMET BEY: Ah ah bizim zamanımızda kızlar büyüklerin sözünden çıkar mıydı?

PELİN: Off ya yine başladık niye beni kimse anlamıyor bu evde.

TOLGA: Bu evde kimse birbirini anlamıyor herkes kendi çağının esiri olmuş.

PELİN: Ne o Tolga bırak bu entelektüel havaları lütfen. Bakın millet ben nasıl istersem öyle yaşarım.

TOLGA: Ben sizi başbaşa bırakayım en iyisi. Aşkım çetleşiriz seninle.

NEJAT: Nereye daha bir şey konuşamadık.

SÜREYYA: Ay bu ne biçim iştir hiçbir şey anlamadım.

TOLGA: Başlama yine titrek dede bu ne stres böyle relax relax d öncem size baay. (Müzikle perde kapanır.)

4. PERDE

(Mürüvvet Hanım ve Hikmet Bey başbaşa oturuyorlardır.)

MÜRÜVVET HANIM: Eeee Hikmet Bey devir çok değişmiş. Akıl sır ermiyor. Biz mi çok geride kalmışız onlar mı çok ileri gitmiş?

8. PERDE

NEJAT: Ah Süreyyacığım bir kahve yapar mısınız ben denize?

SÜREYYA: Nasıl yapmam Reşat.

NEJAT: Ne dediniz kuzum siz?

SÜREYYA: Nasıl yapmam dedim.

NEJAT: Hayır ondan önce.

SÜREYYA: Ne dedimki

NEJAT: Bana Reşat dediniz.

SÜREYYA: Öyle mi dedim? Karıştırmış olmalıyım.

NEJAT: Nolamaz bu bir kabus olmalı nasıl yaparsınız nasıl nasıl nasıl?

SÜREYYA: Ben masumum tamamen bir yanlış anlaşılma.

NEJAT: (Tokat atar) Allah'ım nasıl yaptın bunu bana(Nejat birden kör olur) Aman Allah'ım görmüyorum görmüyorum. (Süreyya Nejat'a tokat atar ve Nejat'ın gözleri tekrar açılır.) Tekrar görüyorum şükürlü olsun. (Süreyya'ya bakarak) Sen daha burda mısın? Defol defol (Süreyya ağlayarak koşar.)

(Müzikle perde kapanır.)

9. PERDE

PELİN: Of Tolga ya ben çok sıkıldım.

TOLGA: Napabilirim Pelin?

PELİN: Farkında mısın Tolga aramızda heyecan kalmadı.

TOLGA: Haklısın galiba. Bu ilişki beni de sıkıya başladı.

PELİN: En iyisi dostça ayrılmakç

TOLGA: Tamam ama yine kankayız

PELİN: Okey anlaştık. (Hemen cep telefonunu alır)Berk aşkım naber?

TOLGA: (Telefonunu çıkarır.) Selam Banu birazdan döncem sana bay.

(Müzikle perde kapanır.)

Yazan: Emel Doğan

7- Fabl

Olay kahramanları çoğunlukla hayvanlarla bitkilerden seçilen varlıklara insan kişiliği verilerek ve insan gibi konuşturularak, başlarından geçen olayları bir ibret dersi verecek biçimde anlatan kısa, çoğunlukla manzum olan hikâyelere fabl denir.

Bu tür; insanların kusurlarını düzeltmeye, töresel bir kavram ortaya koymaya yarar. Fabllarda hayal ögesi bir araç, ahlak dersi asıl amaçtır.

Soyut bir düşünceyi belirtmeye yarayan hayal ürünü ve hareketli bir hikâye sayılan fabl, hem öğretici, hem düşündürücü bir nitelik taşır. Fabllarda çoğunlukla doğruluk, iyilik, düşmanlık, insanlık, adalet konuları işlenir. Canlı, acı, sürükleyici, mizahi öğelerle donanmış, nitelikli bir anlatım kullanılır. Hayali varlıkları belirten nitelikler ne derece gerçek varlıklara uygun düşerse, fabl o derece başarılı ve etkileyicidir.

Fabl türünün ilk örneklerini, Hint Edebiyatında *Beydeba*, Yunan Edebiyatında *Aisopos* ve Fransız Edebiyatında *La Fontaine* vermişlerdir. Türk ede-

biyatında bu türün ilk örneği olarak 15. yüzyılda *Şeyhî*'nin yazdığı *Harnâme* isimli mesnevisi kabul edilir. Şinasi ve Tevfik Fikret, edebiyatımızın batılı anlamda ilk fabl yazarlarıdır. Orhan Veli Kanık da, La Fontaine'den yaptığı fabl çevirileriyle tanınır.

Örnek Metin:

BALIKÇIL

Bir gün bacakları üstünde balıkçıl
Uzun boynuna takılmış upuzun bir gaga,
Dolaşıyordu su kıyısında.

Su en güzel günlerdeki gibi pırıl pırıl...
Güzel turna kardeş fir dönüyordu içinde.
O nefis yayın kardeşle birlikte.
Balıkçıla o kadar yaklaşıyorlardı ki,
Uzansa hepsini yakalayıverecekti.
Ama hiçbir şey yapmadı, bekledi;
Karnım biraz daha acıksın dedi.

Muntazam yaşardı, vakitsiz yemek yemezdi.
Nelerden sonra hazret acıktığını sezdi.
Yavaşça kıyıya doğru yaklaştı
Bu sefer de sazanlar dolaşıyordu suda.
Bekleyecekti hoşuna gitmemişti bu da
Nedense biraz fazla nâmizaçtı.

Beğenmezdi öyle değme yemeği;
Sazana mı kaldı, diyordu, kuşların beyi?
Bununla doyacağım, beni ne sanıyorlar?
Sazan da gitti, şimdi bir kaya balığı var;
Onunla da koskoca balıkçıl nasıl doyar?
"Allah korusun diyordu, kımıldanam bile"
Ama sonra daha azı için kımıldadı.
Kalmamıştı suda balığın adı

Acıkmıştı, bir sümüklüböceğe rastladı.
Bir anda yaladı yuttu lezzetle.
Pek o kadar müşkülpesent olmayın

Bu dünyada, en fazla uysallar rahat eder.
Açgözlülük ederseniz eldeki de gider
Hiçbir şeyi küçük görmeyin sakın.

La Fontaine

ANLATMAYA DAYALI YARATICI KURGUSAL YAZILAR NASIL İNCELENİR?

Uzun anlatıma dayalı edebi türlerin incelenmesi ve çözümlenmesi öteki edebi türlere göre farklı bir yöntem gerektirir. Uzun anlatıma dayalı edebi türler, yani hikâye, roman ve tiyatro yapısal olarak ortak özellik taşıır. Bu ortak özellikleri şu başlıklar altında gösterilebilir:

- 1- Konu
- 2- Tema
- 3- Vaka kuruluşu
- 4- Üslûp

Uzun anlatıma dayalı her edebi türde, ister hikâye olsun, ister roman olsun, ister tiyatro olsun yukarıda sıralanan dört özellik az veya çok, mutlaka söz konusudur. Bu bakımdan sözü edilen uzun anlatıma dayalı edebi türlerin incelenmesinde bir disiplin sağlanmış olur.

1- Konu

Konu, yazarın eser boyunca okuyucuya anlattıklarıdır. Bir başka deyişle konu, okuyucuya direkt olarak anlatılan sorundur. Okuyucu olaylar dizisi boyunca konuyu izler.

Konu adlandırılması iki şekilde olabilmektedir. Bir genel adlandırma, bir de bu genel adlandırmaya özgü özel durumun edebi eserdeki işleniş biçimi veya tarzıdır.

Söz gelişi, bir eserin konusu için genel anlamda "aşk" denilebilir. Ancak bu eserde işlenen ve okuyucuya anlatılan aşkın hangi özelliğidir. Aşk da kendi içinde, bireysel aşk, ilahi aşk, platonik aşk, tasavvufi aşk vb. gibi pek çok değişik özellikler sergileyebilir. İşte incelenecek eserde, "Genel olarak adlandırılan 'aşk'ın hangi özelliği okuyucuya anlatılmaktadır?" sorusu konunun ne olduğunu ortaya çıkaracaktır.

2- Tema

Tema ile konu, genellikle birbiriyle karıştırılır. Çünkü ikisinin de ortak özelliği okuyucuya seslenmesidir. Ancak, temanın konudan ayrılan en belirgin özelliği, onun yazar tarafından okuyucuya dolaylı iletilmesidir. Yani tema, bir "mesaj" niteliği taşıır. Eser okunup bittikten sonra, okuyucu bu anlatılardan nasıl bir sonuç çıkarıyorsa, ne gibi bir mesaj anlamışsa tema odur.

Temanın bazen "ana fikir" ile de karıştırıldığı olur. Fikrî olgu bakımından veya verilmek istenen mesajdan bir hüküm çıkarma özelliği ile tema, ana fikire yakındır, fakat tamamen ana fikir niteliğinde değildir. Çünkü uzun anlatıma dayalı edebi eserler, makale gibi, bilimsel yazılar gibi fikir yanı ağır basan türler değildir. Bunlarda asıl olan "ileti"dir; bu ileti, bir hüküm niteliği taşıır, fakat ana fikir değildir.

Tema da, konuda olduğu gibi genel adlandırma ile nitelenebilir. Söz gelişi, bireysel tema, sosyal tema, toplumsal tema vb. Ancak her edebi eser, bu genel olgu içinde özel durumu ele alır ve okuyucuya mesajı o çerçevede iletir.

Söz gelişi genel adlandırma ile "toplumsal tema", incelenen her edebi eserde farklı ve özel durumu ile söz konusu olur. Toplumsal tema içinde "eğitim sorunu", "işçi sorunu", "halk-aydın çatışması" gibi özel temalar işlenebilir.

3-Vaka kuruluşu

Uzun anlatıma dayalı edebi eserlerde vaka kuruluşu ya da kısaca kurgu üç ana unsurdan oluşur: Giriş, gelişme, sonuç.

Tiyatroda, "giriş" bölümü "serim" olarak adlandırılmaktadır.

Giriş, uzun anlatıma dayalı edebi eserlerde yer, zaman ve şahıs kadrosunun tanıtıldığı bölümdür.

Gelişme, olay örgüsünün yoğunlaştığı ve "entrik unsur" denilen en büyük merak unsurunun ön plana çıktığı bölümdür.

Sonuç, olay örgüsünün yavaş yavaş azaldığı, "entrik unsur" denilen en büyük merak unsurunun çözülmeye başlandığı ve artık sona gelindiğini hissettiren bölümdür.

Bu üç bölüm içinde yer alan asli unsur ise şunlardır.

a- Mekân unsuru

b- Zaman unsuru

c- Olay örgüsü

ç- Şahıs kadrosu

Bu dört asli unsuru da şu özellikleri ile gözden geçirmekte yarar var:

a- Mekân Unsuru: Her edebi eserde olaylar belli bir mekânda veya coğrafyada meydana gelebilir. Bu unsur da kendi içinde "dar mekân", "geniş mekân" olarak sınıflandırılabilir.

Eğer bu olaylar dar bir çevrede, okulda, evde, mahallede geçiyorsa bu yer unsuru "dar mekân" olarak adlandırılmaktadır.

Eğer olaylar, şehirlerarası veya ülkeler ötesi geniş coğrafyada cereyan ediyorsa bu unsur "geniş mekân" olarak adlandırılmaktadır.

b- Zaman Unsuru: Uzun anlatıma dayalı edebi eserlerdeki olaylar zinciri belli çerçevede zaman unsurunu içerebilmektedir. Bu unsur da kendi içinde, edebi eserdeki olaylar zincirinin geçtiği zaman doğrultusunda "iç zaman", "dış zaman" olarak iki şekilde tasnif edilebilir.

"İç zaman" edebi eserde okuyucuya sunulan olayların içinde karşımıza çıkan değişken zaman dilimleridir. Sabah, akşam, saat değişimleri, aylar veya yıllar bu çerçevede karşımıza çıkan iç zaman özelliğidir.

"Dış zaman" ise incelenmekte olan eserin tarihi zaman veya gerçek zaman ile olan münasebetidir. Söz gelişi tarihi romanlar buna en çarpıcı örnektir veya

Milli Mücadele yıllarını anlatan uzun anlatıma dayalı edebi eserler de dış zamanı yansıtan örnekler olarak karşımıza çıkar.

c- Olay Örgüsü: Uzun anlatıma dayalı edebi eserlerin en belirgin özelliğini "olay örgüsü" vermektedir. Olay örgüsü, olaylar zincirini meydana getirir ve yazar tarafından doğrudan okuyucuya sunulur. Olay örgüsü vaka kuruluşu içinde incelenecek olan en küçük merak unsuru olarak adlandırılan "ara düğüm" ile yakından ilgilidir. Çünkü her bir ara düğüm bir ayrı olay örgüsünü oluşturur. Bunlar eser boyunca arka arkaya sıralanır. Amaç, okuyucunun merak unsurunu canlı tutmaktır.

Olay örgüsünü yaratan en önemli unsur, "entrik unsur" denilen merak unsurudur. Entrik unsurda iki yapıda söz konusu olur.

1- Ara düğüm

2- Ana düğüm

Ara düğüm, okuyucunun ilgisini çekmek amacıyla "giriş" bölümünden başlayarak "sonuç" bölümüne kadar devam eden farklı ve değişken küçük merak unsurudur. Her bir merak unsuru olayı oluşturur ve yaratır. Bir edebi eserde pek çok ara düğüm bulunur, çünkü olayların meydana gelmesi, gelişmesi buna bağlıdır. Bir ara düğüm atılır ve devam ederken bir başka ara düğüm söz konusu olabilir. Amaç okuyucunun ilgisini eserin merak unsurunu sonuna kadar canlı tutmak ve sürükleyiciliğini sağlamaktır.

Ara düğümler, "ana düğüm"e bağlıdır veya ona destek olması amacıyla oluşturulur.

Ara düğümlerin yoğunluğu edebi eserde aksiyonun canlılığını ve hareketini artırır.

Ana düğüm, uzun anlatıma dayalı edebi eserlerde "entrik unsur" denilen en büyük merak unsurudur. Ana düğüm, "giriş" bölümünün sonlarına doğru atılır ve "sonuç" bölümüne kadar artarak devam eder. Bunun en önemli özelliği, eserin başında okuyucunun ilgisini ve merakını en üst düzeye çıkarmak ve bunu sonuca kadar canlı tutmaktır. Bu canlılığı sağlamada ara düğümlerin büyük katkısı vardır. Çünkü ara düğümlerin yarattığı her bir olay, ana düğümün yani en büyük merak unsurunun canlı kalmasını sağlar.

ç- Şahıs Kadrosu: Uzun anlatıma dayalı edebi eserlerin olaylar zinciri içinde yer alan şahıslar, eserin "şahıs kadrosu"nu oluştururlar.

Bunlar da kendi içinde farklı tasnif edilebilir. Söz gelişi erkekler, kadınlar, kızlar, gençler, yaşlılar vb. Mesleklerine göre tasnif edilebilir, öğretmenler, doktorlar, memurlar vb.

Şahıs kadrosu esas itibariyle Tipolojik tasnife tabi tutulmalı; yani tip olma özelliklerine göre tasnif edilmeli.

Tipler de kendi aralarında eserdeki görevlerine veya konumlarına göre ayrı ayrı tasnif edilebilirler. Söz gelişi, asli tipler, ikinci dereceden tipler, üçüncü dereceden tipler gibi...

Tip incelemeleri şahısların üç yapısal özelliği dikkate alınarak yapılmalıdır. Fiziki yapısı, psikolojik yapısı, sosyal yapısı.

Tipi, normal bir insan veya şahıs gibi düşünmek gerekir. Bir kimseyi tanırtırken dış görünüşü, yani fiziki özellikleri ile tanıtmaya başlarız. Boyu, saç rengi, teni, gözleri, vücut ölçüleri gibi...

Psikolojik yapı, şahsın iç dünyasını yansıtan kendine özgü özelliklerdir. Yani ruh dünyasının esere yansımış biçimidir. Burada psikolojinin verilerini kullanabilmekteyiz.

Üçüncü özellik şahsın sosyal hayattaki konumu ve durumudur. Yazar, tipi nasıl bir sosyal yapı içinde vermektedir; bu sosyal durum ne derece toplumsal bir değer kazanmaktadır. Sosyal hayat içinde yeri nedir ve öteki insanlarla münasebeti nasıldır? İşte bunlar, tipin sosyal yapısını yansıtır.

4- Üslûp:

Üslûp incelemesi, bir anlamda edebi eserlerde anlatım tekniklerini gözden geçirmektir. Bunu yaparken anlatımı meydana getiren en küçük anlam birimi olan tek kelimeden en geniş anlam bütünlüğü yaratan cümlelerle ve ibareye kadar uzanan unsurları ayrıntılı incelemek ve tahlil etmek üslûp incelemesinin esasını oluşturur.

Bu işlemleri yaparken gramer incelemesi de bize yardımcı olacaktır. İzlenecek yol ve yöntem şöyle olmalı:

- a- Kelime bilgisi
- b- Cümle bilgisi
- c- Anlam bilgisi
- ç- Ses bilgisi
- d- Sözlük bilgisi

Kelime bilgisi, edebi eserlerde yer alan söz varlıklarının dil bilgisi kuralları bakımından tek tek incelenmesi ile gerçekleşir. Burada yazarların söz varlıklarını sağlıklı kullanma becerileri söz konusu olmalı, varsa kullanım yanlışlıkları tespit edilmeli.

Cümle bilgisi, yazarın dili kullanma becerisi incelenirken cümlelerin yapısal olarak gözden geçirilmesi esasını gözetir. Eserlerde kullanılan cümlelerin kurallı, devrik, girişik, birleşik olma özellikleri gözden geçirilir. Anlatımı canlı kılan özellikler veya anlatımı sıkıcı hale getiren uzun veya girişik cümleler ayrı ayrı tespit edilmelidir.

Anlam bilgisi, bu bölüm yazarların söz varlıklarını anlam zenginlikleri bakımından kullanma becerilerini tespit etmeye yarar. Edebi sanatların incelenmesi ve sınıflandırılması ile bu sanatların anlatımının zenginliğine sağladığı değerler ayrıca örnekleriyle tespit edilmelidir.

Ses bilgisi, fonetik incelemeyi esas almalı, yani eserlerde kullanılan söz varlıklarının ses değerleri bakımından farklı ve zengin kullanımları tespit edil-

melidir. Ayrıca ses esasına dayalı edebi sanatlar da bu çerçevede incelenmelidir.

Sözcük bilgisi, edebi eserlerde kullanılan söz varlıklarının sayısal değeri üzerinde durulmasını gerektirir. Burada bir anlamda yazarların kullandığı kelimelerin zenginliği tespit edilmiş olunur. Hatta yazarların sözlü bu yöntemle ortaya konular. "Acaba yazar eserini veya eserlerini kaç kelime ile yazmaktadır?" sorusu zaman zaman gündeme gelir. İşte bu sorunun karşılığı bu inceleme yöntemi ile tespit edilmiş olunur.

C- DÜŞÜNCE VE BİLGİ AKTARAN YAZILAR NELERDİR?

Belli bir konuda veya sorun hakkında bilgi veren, düşünceler aktaran, çözümlenici öneriler sunan yazılardır. Bir plan içerisinde yazılırlar; ama bunlarda kurgusal ve yaratıcılık aranan özellik değildir. Bu yazılar temelde okuyucuyu bir konuda aydınlatmak için bir amaç doğrultusunda yazılırlar. Genel olarak anlatımları düzdür ve üslup kaygısı taşınmaz. Fıkra, makale, eleştiri ve deneme ile anı, gezi, röportaj ve edebi mektuplar bu tür yazılardanır.

1- Fıkra

Toplumu ilgilendiren güncel olayları ve ülke sorunlarını belli bir görüş doğrultusunda ele alan, gazete ve dergilerde yayımlanan yazılara fıkra denir. Her gazetenin güncel olayları çeşitli yönlerden inceleyen, farklı görüşlerle yorumlayan fıkra sütunları vardır.

Fıkroda konu sınırlaması yoktur; ama konu seçiminde güncelliğe özen gösterilir. Fıkralar, bir düşünceyi kabul ettirme amacıyla değil, bir olayı yorumlayıp bir sorunu belirginleştirerek sorunla ilgilenilmesi gereken kişileri ve kurumları uyarmak amacıyla yazılır.

Fıkroda yazar, konuyla ilgili anılarına kısaca yer verebilir. Güncel olaylar bir düşünceye bağlanarak nükteli ve iğneleyici bir anlatımla yorumlanır. Fıkra yazarı, ele aldığı konuyu işlerken atasözleri ve özdeyişleri de çokça kullanır.

Örnek Metin:

PARANOYA MI?

Olayları topluca değerlendirince paranoaya kapılmamak elde değil. Herkes bize düşman mı? Herkes kuyumuzu mu kazıyor?

Yoksa olup bitenleri biz mi abartıyoruz?

Gerçek mi, vesvese mi?

Amerikan fıkrasında, psikiyatristine: "Ama doktor bey herkes bana düşman olmasa ben de paranoya olmazdım" diyen adam geliyor insanın aklına.

Olaylar mı paranoyak, paranoya mı olayları böyle gösteriyor?

İşte son günlerin olayları: Bir İngiliz kasabasında Türkler dum dum kurşunlarıyla taranıyor; iki ölü beş ağır yaralı. Viyana'da, BM'de çalışan bir Türk, arabasında kurşuna diziliyor. Paris'te elçiliğimize karşı protesto yürüyüşleri yapılıyor. Süryaniler Türkiye'yi Dünya Kiliseler Birliği'ne şikâyet ediyor. Atina'da en yetkili ağız Türkiye'den düşman" diye söz ediyor. Avrupa Konseyi'nde dönem başkanlığımız çeşitli oyunlarla engelleniyor.

Çanakale boğazının küçük dili durumundaki, Limni adası antlaşmalara aykırı olarak silahlandırılıyor.

Ve NATO'nun bu durumdan hoşnut olduğu seziliyor.

Suriye'de eğitilip Irak üzerinden Türkiye'ye sokulan teröristleri İmam'ın İran'ından gelen homurtuları, Bulgaristan'ın koruduğu mafya babalarını, Kıbrıs'ın Rum kesimindeki hızlı silahlanmayı bunlara katın. Gelin paranoyaya kapılmayın!

Ne ki, paranoya hiçbir şeyi çözümüyor. Hatta bir algılama bozukluğu olarak olayların yanlış değerlendirilmesi olasılığını artırıyor.

İlkin, tüm olanların ardından koskocaman bir komplo görmek ve her şeyi onunla açıklayıp işin içinden çıkabilme kolaylığı var. Böyle teorilere bizim gibi ülkelerde çok rağbet ediliyor. Tabii, samanlarla çöpleri birbirine karıştırmak pahasına! Örneğin, batıdan gelen eleştirilere bakın: İçlerinde Türkiye'nin içten dostlarından gelenler, demokrasi kaygısından kaynaklananlar var; acımasız düşmanlarından gelenler, fırsatçılığa dayananlar var. Söyledikleri şeyler kimi zaman birbirine benzese de amaçları çok farklı bunların. Her ikisini aynı kefeye koymak, hepsini düşman saymak kimin ekmeğine yağ sürer?

İkincisi, madem ki bizi sevmiyorsunuz, öyleyse canınız cehenneme demek dürtüsü var. İçine kapanıp acılarla avunmanın, bizim mizacımıza çok uygun düşen arabesk bir yanı olabilir. Ama bunun çok ağır faturaları da olabileceğini unutmamalı: Düşmanlarımız yalnız hareket etmiyor çünkü. Kıtaların, kültürlerin, dinlerin ve siyasal rejimlerin Dört yol ağzından bulunan Türkiye'yi istesek bile yalnız bırakmazlar. Artık "yalnızlık bize yasak".

Öfke, çığırkanlık, serüvencilik de. Dünyanın en hassas bölgesinin en önemli bir ülkesi olduğumuzu unutamayız... Biz unutsak bile unutturmazlar. Türkiye'nin önemi paranoya değil, gerçek!

Haluk Şahin (24 Kasım 1984)

2- Makale

Bir yazarın, herhangi bir konuda, görüş ve düşüncelerini okuyucuya benimsetmek amacıyla yazdığı, kesin sonuçlu yazılara makale denir. Makaleler, bir görüşü savunmak veya bir konuda etraflı bilgi vermek, bunları kanıtlamak amacıyla yazılır.

Her konuda makale yazılabilir. Hangi konuda olursa olsun makalede, ciddi bir anlatım kullanılır; ileri sürülen görüşler, kanıtlarla ve bilimsel verilerle desteklenir. Ele alınan konuya göre makaleler; toplumsal makale, bilimsel makale, siyasal makale gibi isimler alırlar. Toplumsal veya siyasal konuların işlendiği makaleler bilimsel makalelere oranla daha fazla ilgi görür. Bilimsel makaleler, uzmanlık bilgisi gerektirdiği için o alanla ilgili belli bir birikimi bekler.

Makale de, fıkra da düşünce yazısıdır ve gazete veya dergilerde yayımlanır. Fakat ikisi arasında önemli farklar vardır. Bu farklar şöyle sıralanabilir:

Makalede, ileri sürülen görüşlerin kanıtlarla desteklenmesi gerekir; fıkrada, buna gerek yoktur.

Makale yazarı, görüşlerini benimsetmek ister; fıkra yazarı, görüşlerini belirtir ama benimsetme amacı taşımaz.

Makalede bir sonuca ulaşılır; fıkra da sonucun okuyucu tarafından çıkarılması beklenir. Makalede ciddi bir anlatım görülür; fıkroda ise düşünceler, esprili bir şekilde aktarılır.

Makalede, ele alınan konu, ayrıntılarıyla değerlendirilir ve yorumlanır; fıkroda ayrıntıya girilmez.

Örnek Metin:

TÜRKÇE - ARAPÇA ARASINDAKİ SÖZCÜK İLİŞKİLERİ

Doç. Dr. Ali AKAR

ÖZET

Yaklaşık bin dört yüz yıllık bir tarihî geçmişi olan Türk-Arap ilişkilerinin önemli bir boyutu da dil alanıdır. Arapça, X. yüzyıldan itibaren Türkçeye başta dinsel alan olmak üzere çeşitli alanlarda çok sayıda sözcük vermiştir. Buna karşılık, Türkçeden de Arap lehçe ve ağızlarına çeşitli kavram alanlarına ait pek çok sözcük geçmiştir. Bu makalede dil ilişkileri bağlamında Türkçe ve Arapça arasındaki karşılıklı leksik ödünçlemeler değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Dil ilişkileri, Türkçe, Arapça

Türkler, İslam ordularıyla her ne kadar 751 yılındaki Talas Savaşı'nda karşılaşmış olsalar da, Müslümanlığı bu tarihten başlayarak yüzlerce yıl sürecek farklı sosyal ve siyasal şartlar altında kabul etmişlerdir. VII ve X. yüzyıllar Emevi ve Abbasi ordularının İran ve Batı Türkistan'ı fetih süreçleri ile geçmiştir. Abbasiler döneminde önce askerî, daha sonra da siyasal alanda İslam uygarlığının başat bir unsuru olan Türkler arasında Müslümanlık toplum katmanları arasında aşama aşama yayılmış, buna koşut olarak Türklerin toplumsal yaşantılarında köklü değişimler meydana gelmiştir. Türkler Müslümanlıktan önce ve sonra da çok değişik uygarlık ve dinlerin kültür dünyalarına girmişler, fakat bunların hiç biri, onların hayatında İslamiyet kadar etkili ve kalıcı olmamıştır. Nitekim Müslümanlık, Türkler arasında yalnızca bir din olarak kalmamış, Türk kültürünün birçok kurumunu da esaslı bir biçimde etkilemiştir.

Diğer yandan kültürün en önemli simgesi ve taşıyıcısı olan dil de bu toplumsal etkileşimden nasibini almış, Arapça ile Türkçe karşılıklı olarak kelime alış-verişi olmuştur. Bu makalede Türk - Arap ilişkilerinin dil boyutu ele alınacaktır.

1- KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN ARACI OLARAK DİL

Sosyal ve siyasal değişmelerin en açık olarak görüldüğü alanların başında dil gelmektedir. Diller, sosyolojik değişimin aynası gibidir. Bu yönüyle artzamanlı tarih, antropoloji, etnoloji ve sosyoloji araştırmalarında öncelikle dil kaynaklı yazılı metinlere başvurulur.

İnsanlar, bütün toplumsal ilişkilerini dille yürüttükleri için diğer toplumlarla ve kültürlerle münasebette de dilin belirleyici rolü vardır. Toplumlar arasındaki kültür ilişkileri aslında birer dil ilişkisi olarak başlar, daha sonra edebiyat, musiki, mimari, mutfak kültürü... gibi alanlarda gelişerek devam eder. Kısaca, kültür ilişkileri aslında öncelikle dil ilişkileridir:.

Dil değişmeleri, kaynak dil ("verici dil") – hedef dil ("alıcı dil") bağlamında gerçekleşmektedir. Dil ilişkileri daha çok kültürel öğelerin birbirinden kopyalanması şeklinde gelişir. Kopyalanma süreci uzadıkça dilin gramer alanında da etkileşimler oluşmaya başlar. Bu alış-verişte hâkim halk yahut kültürün dili kaynak dili kopyalanır. Türkler X. yüzyıldan itibaren Arap dünyasında askerî ve siyasi bakımdan egemenlik kurlmalarına karşın, dil değişmeleri alanında bu ilişki tersine bir seyir takip ederek Arapça kaynak dil konumunda olmuştur. Tabii, bu konuda Kur'an'ın dilinin Arapça olması yönüyle, Arapçanın kültürel olarak İslam dünyasının başat dili olması gerçeği önemli rol oynamıştır. Ortaçağda, kültürel ilişkilerin seyrini, siyasi egemenlikler değil, dinler belirlemektedir.

X. yüzyılın başında Fars ve Arap dünyasında siyasi ve askerî bakımdan üstünlük kuran Türkler, kendi dillerinin egemenliği konusunda herhangi bir çaba göstermemiş, hatta uzun süre Türkçenin değil, Farsça ve Arapçanın gelişmesine yardımcı olmuşlardır. Türklerin Müslümanlığı kabul ettikleri X. yüzyılda dil durumunu etkileyen çok çeşitli sosyal ve kültürel etmenler vardı. Bunlar arasında, dillerin durumu ve toplumların bunlarla ilgili tavırları ile ilgili genel görünüş şu şekilde idi:

a) Arapça din dilidir, fakat bütün Müslüman topluluklar tarafından yazı dili olarak kabul edilmemiştir.

b) Farsça ve Türkçe Orta Asya'nın yerleşik iki kültür dilidir. Türk ve Fars toplumları kendi dilleri ile sanat ve edebiyatlarını devam ettirme iradesi göstermişlerdir.

c) Türklerin değişik kültür ve dillere hoşgörülü yaklaşımları sayesinde Farsça ve Arapça himaye edilmiş ve bu dillerde önemli eserler verilmiştir.

Şimdi bu üç temel görünüş noktasına biraz daha ayrıntılı olarak bakmakta yarar var.

a) Din dilleri, Ortaçağ doğu ve batı dünyasının ortak uygarlık dilleri olmuşlardır. Batı dünyasında Roma İmparatorluğu'nun resmî dili olan Latince, aynı zamanda İncil'in yazıldığı dildi. Bu yüzden, Latince yalnızca din işlerinde kalmamış, aynı zamanda devletin bürokrasi lisanı olmuştur. İslam dünyasında da Arapça, Müslüman devletler ve halklar arasında çok etkili olmuştur. İslamiyet'in Arap yarımadasından Kuzey Afrika, İran ve Orta Asya'ya yayılmasına koşut olarak Arapça da bu coğrafyalarda Müslümanlığı kabul eden milletlerin kültür dünyalarında önemli bir rol oynamıştır (Çetin, 1991: 283). Yeni Müslüman olan toplumlar, ilk olarak dinlerinin kutsal kitabı olan *Kur'an*'ı okumak ve anlamak için Arap alfabesini ve Arapçayı öğrenmek istemişlerdir. İşte, bu "Kur'an'ı öğrenmek ve anlamak" amacıyla başlayan Arapça bilgisi daha sonraları kurumsallaşmış, din bilimlerini (*Kur'an*, Hadis, Tefsir, Kelam, Fıkıh...) öğretmek üzere medreselerde dersler konulmuştur. Arapçanın yeni Müslüman olan halklar arasındaki yayılmasını sağlayan asıl etken bu bilimlerin öğretilmesi için Arapça gramerin okullarda öğretimi olmuştur.

Bu yüzden, Arapça bütün Ortaçağ Türk ve Fars toplumlarında önemli bir din ve kültür dili olarak kendini kabul ettirmiştir.

Fakat Müslüman toplumların din dili Arapça, Hristiyan dünyadaki Latince gibi resmî dil olabilmiş değildir. Latince, XV. yüzyıla kadar Batıda mutlak din ve yazı dili olmuştur. Arapçanın Latince gibi tek yazı ve kültür dili olamamasının nedeni, Farsların ve Türklerin yazı dili kültürlerine sahip olmalarıdır.

b) Farsça III. yüzyıldan, Türkçe ise IX. yüzyıldan itibaren Orta Asya'da önemli kültür dilleri olarak görülmeye başlar. Farsça (Pehlevice), Sasanilerden (III.-VIII. yüz-

yıl) beri Asya'da yerleşik bir kültür ve uygarlık dili olarak varlığını sürdürmüştür. Türkçe ise ilk yazılı kaynakları VII. yüzyıla kadar giden, fakat yazma eserlerini VIII ve IX. yüzyıllarda Budizm'i kabul ederek veren, Budist ve Maniheizm kültür çevrelerinde tercüme ve telif eserlerle zenginleşmiş bir dil idi. Türk dili, Uygurlar sayesinde oluşan bu dil zenginliği, Türkçeyi bölgedeki diğer uygarlık dilleriyle yarışabilecek duruma gelmişti. Nitekim XI. yüzyılda yazılan *Kutadgu Bilig*, *Atebetü'l-Hakâyık* gibi eserlerdeki gelişkin üslup bunun en büyük kanıtıdır.

Türkçe-Farsça ilişkileri iki halkın hemen hemen coğrafyayı paylaşmaları sebebiyle erken dönemlerde başlamıştır. 642 yılındaki Nihavend savaşında Sasanilerin yenilmesi ile Orta Asya Türklerle açılmıştır. Köktürkler, Sasanilerle sosyal ve kültürel ilişkilere girmişlerdir. Bu ilişkiler, çoğu zaman siyasi ve askerî ihtilaflarla geçse de kültür ve dil alanlarındaki karşılıklı etkileşimler her zaman devam etmiştir. Karahanlılar döneminde sonra İran ve Afganistan'da iktidarı ele geçiren Gazneliler zamanında Farsça gerek devlet katında, gerekse şair ve yazarlar arasında en itibarlı dil olmuş, Farsça yazan yazarlar yöneticiler tarafından teşvik edilmiştir. (Merçil 1996: 483). Selçuklular döneminde ise Farsça yüzyıllar boyunca devletin yazışma dili olmuştur. Türkler, kendi bürokratik işlerine yarayan Farsça ile devletin ihtiyaçlarını görmüşler diğer taraftan Arapçayı da din ve bilim alanlarında kullanmışlardır.

c) X. yüzyılda Türkçenin Arapça ile başlayan ilişkilerini ele almadan önce değineceğimiz bir diğer nokta ise Türklerin yabancı diller ve kültürlerle karşı tutumlarıdır. Bilinen tarihleri boyunca yabancı dil ve kültürlerle her zaman hoşgörü ile yaklaşan Türkler, X. yüzyılda Farsça ve Arapça karşısında da aynı tutumu sergilediler. İslami dönemin önemli Türk hanedanları Gazneliler, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde bu iki kültür dili yalnızca korunmakla kalmamış, önemli bilim ve kültür eserleri bu dillerde oluşturularak bunların gelişmeleri de sağlanmıştır. Nitekim İran edebiyatının en büyük eseri olan *Şehnâme* Gazneli sarayında yazılmıştır.

2- ARAPÇA-TÜRKÇE İLİŞKİLERİ

Türkçe-Arapça ilişkilerinin temelinde Müslümanlık vardır. Türklerin Müslümanlığı kabul etmeleri ile birlikte bu iki dil arasında başta dinî olmak üzere daha birçok alanda kelime alış-verişi başlamıştır. Fakat bundan önce, Türklerin Hint-Avrupa dilleri ile ilişkileri olmuştur. Türkler 762 yılında Maniheizm'i kabul ettikten sonra Hint, Sanskrit ve Soğd dillerinden kelimeler almışlardır. Bir süre sonra Eski Uygurcadaki dinî terimlerin büyük bir bölümü bu dillerden geçen kelimelerin Türkçeye uyarlanması şeklinde görülür.

X. yüzyıldan sonra Müslümanlığı kabul etmeye başlayan Türkler, bu kez kutsal kitap *Kur'an*'ın dilini din dili olarak kabul etmişlerdir. Bu değişim yalnızca kelime alışında kalmamış, aynı zamanda Arap alfabesi de alınmıştır. Bu arada, Farsların *Kur'an* tercümelerinden yararlanılarak Türkçeye tercümeler de gerçekleştirilmiştir. Samanoğulları zamanında *Fatiha*, *Yasin* gibi bazı kısa surelerin tercüme edildiklerini biliyoruz (İnan 1991: 160). XI. yüzyılda Karahanlı çağının büyük eseri *Kutadgu Bilig* yazılmış ve bu eserde yalnızca Türkçe kelime ve terimler değil, aynı zamanda Arapçadan alınan kelimeler ilk defa bir Türkçe metinde yer almaya başlamıştır. Bu kelimelerin başında *Allah*, *cennet*, *rab*, *günah*... gibi dinî terimler gelmektedir. Bu yüzyıldan sonra Arap alfabesi Uygur alfabesinin yerini almaya alırken Uygur alfabesi Doğu Türkistan'da daha dar bir alanda kullanılmaya devam etmiştir. Bu dönem eserlerinden *Atebetü'l-Hakâyık*'ta ve Karahanlıca *Kur'an Tercümesinde* daha yoğun ve baskın Arapça kelime kullanımını görmekteyiz (Caferoğlu 1994: 91).

Türkçenin Arapça ile olan ilk dönem ilişkilerinde gözden ırak edilmemesi gereken en önemli nokta Farsçadır. Türkler, Sasaniler devrinden beri (III-VII. yy) Farslarla çeşitli sosyal, askerî ve kültürel ilişkilere girmişlerdir. Gaznelilerden itibaren İran, Afganistan ve Kuzey Hindistan coğrafyasında siyasî egemenlik kuran Türkler, saray ve yazışma dili olarak Farsçayı kabul etmişlerdir. Dolayısıyla Farsça bu dönem Türklerin yazılı iletişimlerini sağlayan temel dil konumunda olmuştur.

Türklerin Araplarla karşılaştıkları X. yüzyılda, Türkçe üzerinde Farsçanın önemli ölçüde etkisi vardı. Bu yüzden, Türkler, Müslümanlığın yazılı kaynaklarına aracı dil Farsça üzerinden ulaştılar. Farsların, Müslümanlığı öğrenmede kendi dilleri için uygunladıkları ilk deneyleri kendi dilleri için de tatbik etmişlerdir. Samanoğulları hükümdarı Emir Mansur bin Nûh (961-976), Kur'an'ın Farsçaya çevrilmesini istemiş, bunun akabinde bazı surelerin çevirisi yapılmaya başlamıştır (Topaloğlu 1976 : 2). Zeki Velidi Togan'a göre *Kur'an*'ın Türkçeye ilk çevirisi de bu heyet içinde bulunan Türkler tarafından yapılmıştır (Togan 1960: 35). Bu çeviriden yaklaşık bir yüzyıl sonra XI. yüzyılın ilk yarısında Türkçeye yapılan bu tercüme, İslamî Türk edebiyatının ilk eseri olmuştur (Köprülü 1981: 162). Türkçede İslamiyet'le ilgili dinî terimlerin içerisinde hatırı sayılır bir Farsça tabaka bulunmasının sebebi olarak işte bu zamanda başlayan Müslümanlığı aynı şartlar altında, aynı coğrafyada kabullenmeleri düşünülmelidir.

Selçuklular döneminde Farsça, devlet ve bürokraside, Arapça ise din ve bilim dili olarak ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Bu dönemdeki Türk devlet ve hanedanlıklarında Arapçanın çeşitli bilim sahalarındaki hâkimiyeti büyük ölçüde devam etmiştir.

Bu dil ilişkilerinin sınırlı bir boyutu da Mısırda hüküm süren Memlûklular döneminde (1250-1517) oluşmuştur. Kafkaslardan Mısır ve Suriye'ye getirilen Türk kölelerin bir süre sonra yönetimi ele geçirmeleri ile Türkçe sözler Mısır Arapçasına girmiştir (Karaağaç 2008: XVIII).

Osmanlı imparatorluğunun müesseseseleşme tarihinin başlangıcı olan İstanbul'un fethi ve akabinde Fatih medreselerinin kuruluşu ile birlikte Arapça bu kurumlarda din ve bilim dili olarak kullanılmıştır. Bu dönemlerde yazılmış Arapça eserlerin sayısı bir hayli fazladır. Medreselerdeki Arapça eğitimi yalnızca bilim kitaplarında kalmamış, aynı zamanda insanların gündelik konuşmalarında da kullanılarak Türkçeye de girmiştir. Osmanlı Türkçesindeki birçok Arapça kelimenin Türkçeye girişi bu yolla olmuştur. Yoksa Arap ve Türk toplumlarının bir arada yaşaması ile geçen kelimeler değildir. Bunların sayısı sınırlı olup İstanbul Türkçesine etkili bir şekilde yansımaları da mümkün değildir. Dolayısıyla bugünkü Türkiye Türkçesindeki Arapça asıllı kelimelerin aslı kaynağı medrese eğitimi dolayısıyla yapılan alıntılardır.

Dil ilişkileri çok yönlü kültürel ilişkilerin yansımasıdır. Bu bakımdan, Arapça ile Türkçe arasındaki ilişkileri türlü aşamaları olan, kaynak dil – hedef dil çerçevesi içinde değerlendirmek gerekir.

Türkçe ile Arapça arasında ilk dil ilişkileri Arapça dinî terimlerin alınması ile başlar. Türkçenin Arapça ile ikinci dil ilişkileri sahası kültürel sahadır. Arapça, Müslüman Türk devletlerinde yalnızca din dili olarak kalmamış, aynı zamanda önemli bir bilim ve kültür dili olarak da yerini almıştır. Başta, tıp, matematik, astronomi ve edebiyat alanlarında önemli sayıda Arapça eser yazılmıştır. Bunun yanında özellikle Osmanlı medreselerinde Arapça bilim dili olarak etkili olmuştur.

Türkçedeki Arapça alıntılar

a) Dinî alıntılar

b) Kültürel alıntılar olmak üzere ikiye ayrılır.

Esasen, Türkçede ve Müslümanlığı kabul eden diğer toplumların dillerinde Arapça dinî alıntılar önemli bir yer tutar. Arapçadan dinî terimler yanında başka kavram alanlarında da birçok kültürel alıntı kopyalaması yapılmıştır.

Dinî alıntılar, kaynak dildeki dinî terimin bütünüyle kopyalanması şeklinde olur. Bu anlamda Türkçede Müslümanlıkla ilgili terimlerin büyük çoğunluğu Arapçadır. Bu terimlerin birçoğu yalnızca dinî terim olarak kalmamış, ticari, hukuki alanlarda kullanılmıştır. Bunlardan ilk akla gelenler şunlardır: *ayet, azap, aziz, bereket, beraat, cami, cehennem, cennet, cemaat, cihat, delil, din, dua, enbiya, farz, fitne, ganimet, köfir (>gavur), gazi, günah, hac, hacı, hadis, hafız, helal, halife, haram, hatim, hayrat, hicret, hicri, hurafe, içtihat, iftira, ihlas, ihtilaf, ilahi, imam, iman, inşallah, irtica, irfan, irşat, İslam, İslamiyet, israf, istişare, itikat, itimat, Kabe, kabir, kader, kadı, kahin, kamil, kaza, kebir, kefalet, kelam, kerem, kible, kıyamet, kurban, küfür, lanet, mabet, mahluk, mahşer, manevi, masum, mazlum, mekrüh, melek, mescit, meşru', mevlit, mezhap, mihrap, minare, miras, mucize, muhacir, muhasebe, muhlis, muhtaç, mukaddes, musalla, musibet, muska, mutlak, mübarek, mücadele, mücahit, müderris, müezzin, müftü, mülk, mümin, münafık, münakaşa, münevver, mürit, mürşit, mürteci, mürüvvet, Müslüman, müşahede, nafaka, nafile, namus, nasihat, nazar, nefret, nefis, nişak, nikah, niyaz, niyet, nizam, rab, rahman, ramazan, razı, resul, rezalet, rezil, rıza, risale, ruh, ruhban, rüku', sadaka, sabır, sadakat, sadık, sahur, secde, sefer, selam, selamet, sohbet, sulh, sünnet, Sünni, şart, şehit, şeref, şeriat, şeyh, şifa, Şii, şükür, taklit, tahsil, taksit, takvim, talep, talip, tarikat, tasdik, tasavvuf, taviz, tayin, taziye, tebessüm, tecrübe, tefekkür, tekbir, tekke, teneşir, teşbih, tesettür, teslim, tövbe (<tevbe), tevhit, umre, usul, üstat, vacip, vasiyet, vaaz, yemin, zalim, zina,...* (Yavuz 1992).

Türkçedeki Arapça alıntılara karşılık Arapçanın çeşitli yazı dillerinde ve ağızlarında azımsanmayacak sayıda Türkçe kelime bulunmaktadır. Arapçadaki ilk Türkçe alıntılar cahiliye devrine kadar götürülse de (Ateş, 1966: 27) asıl alıntılar Türklerin Ön Asya'ya göçüşünden sonra olmuştur. Büyük Arap tarihçisi el-Tabari'nin *Tarih el-rüsül ve'l-Mülük* adlı eserinde *el-ükuşiyye* "Türk askeri" (<T. *öküş / üküş*), *tagâr* "kap" (<T. *tagar*), *hâkân* "hakan, imparator" (<T. *kagan*), *dabbûs* "topuz" (<T. *topuz*), *dabbûk* "top, çevgan oyununda sopa ile vurulan top" (<T. *topuk*), el-şukî "hançer" (T. çakı), Tarhan "Bir unvan" (<T. *tarhan*), *tûk* "tuğ" (<T. *tug*), *yalmak* "üste giyilen askeri elbise" (<T. *yelmen / yalman*) (Ateş 1966 : 30, 31).

Daha sonraki dönemlerde Cezayir, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Mısır gibi Arap lehçelerine giren Türkçe kelimelerle ilgili birçok araştırma yapılmıştır (Çetin 1991: 284).

Cezayir konuşma dilinde Türkçe ve Türkçe aracılığı ile bu dile geçen Farsça kelimeler üzerinde bir tamamlayıcı doktora çalışması yapan Muhammed ben Cheneb, 615 kelime tespit etmiştir. Bu kelimelerin birçoğu Türkçe ve Türkçe fonetik yapı kazanmış Farsça kelimelerdir. Bunlar arasında, *azek* (<*azık*), *alaca* (<*alaca*), *baz* (<*bez*), *beçkı* (<*bıçkı*), *beşmak* (<*başmak* "ayakkabı"), *bugaz* (<*boğaz*), *hâzuk* (<*kazık*), *damir* (<*demir*), *tobcî* (<*topçu*), *kârâ* (<*kara* "siyah"), *kazalcık* (<*kızılçık*), *genbûr* (<*kambur*)... gibi temel kelimeler ve kültürel alıntılar yer almaktadır (Cheneb 1967).

Cheneb'in çalışmasından başka Türkçenin çeşitli Arap lehçeleri üzerindeki etkileri ile ilgili olarak Libya Arapçasındaki Osmanlıca kelimeler üzerinde Abdülkerim Abüşvereb (Abüşvereb 1986), Yemen Arapçasındaki Türkçe kelimeleri, İsmail bin 'Ali el-Ekü (Ekü 1985), Suriye ağızlarındaki Osmanlıca kelimeleri T. Halası-Kun (Halası-254

Kun 1969, 1973), Irak Arapçasındaki Türkçe kelimeleri Ali Mahfuz (Mahfuz 1964), Mısır Arapçasındaki Türkçe kelimeleri Ahmed Fuad Mütevellî (Mütevellî 1991), Sudan ve Amman Arapçalarındaki Türkçe kelimeleri, Erich Prokosch (Prokosch 1983, 1989), Erkan Türkmen Libya ağızlarındaki Türkçe unsurları araştırmıştır (Türkmen 1988). Bedrettin Ayaç, bütün bu çalışmalarındaki kelimeleri tek tek fişleyerek genel bir sözlük oluşturmuş ve kelimelerin yoğunlaştığı alanlar ve kelime türlerine göre ayrıntılı bir çalışma yapmıştır (Ayaç 1994). Bu çalışma ile bu araştırmalardaki bilgiler bir araya getirilerek sistemleştirilmiştir.

Ayaç'ın çalışması sonucunda Türkçe-Arapça dil ilişkilerinde, Türkçenin Arapçanın çeşitli lehçe ve ağızlarına verdiği çok sayıda kelime ile önemli bir Türkçe kelime katmanı oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Ayaç, çeşitli Arap lehçelerindeki Türkçe kelimelerle ilgili olarak daha önceden yapılmış inceleme ve derlemelere dayalı bir sözlük çalışması yapmış, Arap lehçelerinde yaşayan 957 Türkçe kökenli veya Türkçe aracılığıyla Arapçaya geçmiş 957 sözcüğün sözlüğünü hazırlamıştır.

Arap lehçe ve ağızlarında yer alan Türkçe kelimelerin anlam alanlarına bakıldığında, Arap ve Türk kültürleri arasındaki ilişkilerin niteliğinin aydınlatılması bakımından önemli ipuçları görülmektedir. Türkçenin Arapçaya verdiği sözcüklerin başında askerlik kavram alanı ile ilgili kelimeler, kullanım sıklığı ve yaygınlık açısından ilk sırada gelmektedir. Bunlar, *ağa, alay, alaybeyi, alaylı, başçavuş, binbaşı, bombacı, bölük, bölükbaşı, bölükemini, cephane, çavuş, karakullukçu, karavali, kışla, koğuş, kol* "kolordu", *kolağası, kumandan, kundak* "tüfek kundağı", *manga, mızrakçı, miralay, onbaşı, ordu, palaska, paşa, sağkolağası, sancaktar, seferberlik, silahlık, silahtar, tabur, tabya, tophane, topçu, tozluk, tüfekhane, yaver, yenicheri, yüzbaşı, zırh, zırhçı* olmak üzere toplam 45 kelimedir (Ayaç 1994: 150-151).

Türkçeden yapılan ikinci önemli alıntı alanı ise meslek isimleridir. Türkçe meslek isimleri yapan {+C1}eki ile oluşturulan çeşitli meslek isimleri Türkçeden kopyalanmıştır. *Ahçı, anbarcı, antikacı, arabacı, arzuhalci, hamamcı, hamurcu, çakmakçı, çeşneci, çizmeçi, hancı, hizmetçi, kapıcı, kumaşçı, kürekçi, meyhaneci, mumcu, nalcı, sabuncu, tahrirci, telgrafçı, tulumbacı, tüfekçi, vernikçi...* (Ayaç 1994: 144). Çeşitli mesleklere ait bu sözler kültürler arası ilişkilerin pek kaydedilmeyen önemli bir yönünü daha ortaya çıkarmaktadır: Osmanlı devletinin bürokrasi ve zanaatkar dili, imparatorluğun bütün köşelerine ulaşmış, böylece ortak bir mesleki terminoloji kurulmuştur. Bunun yanında, Türkçenin yalnızca askerî kavram alanına sahip bir dil olmadığı, yerleşik ve uygar toplumlara ait ticari terminolojiyi de kurmuş ve bunu başka halklara ulaştırmış bir dil olduğu ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Asya'nın iki büyük topluluğu olan Türklerle Araplar yaklaşık bin dört yüz yıllık ortak bir kültürel geçmişe sahiptirler. Bu iki topluluğun kültür ilişkilerinin kökeninde belirleyici ve başat unsur olarak din (Müslümanlık) gelmektedir. Din birliği ile başlayan ilişkiler, siyasi, ekonomik ve dilsel alanlarda da ortak paylaşımların kapısını aralamıştır. Bu alanlar arasında dil ilişkileri önemli bir yer tutar. Bu iki dil arasındaki X. yüzyıldan itibaren başlayan ve Arapçanın kaynak dil olarak yaşanan ilişkiler, bir süre sonra çeşitli alanlarda Türkçenin de kaynak dil hâline gelerek Arap lehçe ve ağızlarına çok sayıda kelime vermiştir.

Kaynaklar

ABUŞVEREB Abdülkerim (1986), "el-Kelimatü'l-'Osmaniyye fi'l-Lehçeti'l-Libiyye", *Studies on Turkish-Arab Relations Annual*, İstanbul, s. 6-12.

ATEŞ Ahmed (1966), *Reşit Rahmeti Arat İçin*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

AYTAÇ Bedrettin, (1984), *Arap Lehçelerindeki Türkçe Kelimeler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.

CAFEROĞLU Ahmet, (1994), *Türk Dili Tarihi*, C. II, Enderun Kitabevi, İstanbul.

CHENEB Mohammed Ben (1967), "Cezayir Konuşma Dilinde Muhafaza Edilen Türkçe ve [Türkçe Aracılığı ile Gelen] Farsça Kelimeler", (Çeviren: Ahmed Ateş), *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1966*, s. 158-213.

ÇETİN Nihad M., (1991), "Arap / Dil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. III, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Ekû, İsmail bin 'Ali, (1985), "Kelimât Türkiye Musta'male fi'l-Yemen", *el-Eklil*, s. 49-58.

HALASI-KUN T., (1969), "The Ottoman Elements in The Syrian Dialects", *Archivum Ottomanicum*, Mouton.

HALASI-KUN T., (1973), "The Ottoman Elements in The Syrian Dialects II", *Archivum Ottomanicum*, Tomus V.

İNAN Abdulkadir, (1991), "Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümeleri Üzerine Bir İnceleme", *Makaleler ve İncelemeler*, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

KARAAĞAÇ Günay, (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KÖPRÜLÜ Fuad, (1981), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötügen Yayınları, İstanbul (3. Baskı).

LITTMAN Enno, (1954), "Türkisches Sprachgut im Agyptisch-Arabischen, *Westostliche Abhandlungen* Wiesbaden, s. 107-127.

MAHFUZ Ali, (1964), *el-Elfazü't-Türkiyye fi'l-Lehçeti'l-Irakıyya*, Bağdat.

MERÇİL Erdoğan, (1996), "Gazneliler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

PROKOSCH Erich, (1983), *Osmanisches Wortgut im Agyptisch-Arabischen*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin.

PROKOSCH Erich, (1983), *Osmanisches Wortgut in Sudan-Arabischen*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin.

TOGAN Zeki Velidi (1960) "Londra ve Tahran'daki İslam Yazmalarından Bazılarına Dair", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul.

TOPALOĞLU Ahmet, (1976), *Muhammed bin Hamza, XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi*, C. I, Kültür Bakanlığı Yayınları: 227, Araştırma ve İnceleme Eserleri: 1, İstanbul.

TÜRKMEN Erkan, (1988), "Turkish Words in the Libyan Dialect of Arabic", *Erdem*, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 227-243.

YAVUZ Kemal-vd. (1992), *Dini Terimler Sözlüğü I-II*, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul.

3- Eleştiri (Tenkît)

Sanat ve edebiyat eserlerini tanıtmak, değerlendirmek, sınıflamak, açıklamak ve yorumlamak amacıyla yazılan yazılar eleştirisi olarak adlandırılır. Eleştiri, bir eserin sadece zayıf, eksik ve başarısız yönlerini sergilemek için değil, onu bütün yönleriyle değerlendirerek önemini göstermek amacıyla yazılır. Dolayısıyla eleştiride bir yargıya ulaşılması beklenir.

Eleştiri yazısı, belli bir birikimle şekillenir. Bir sanat eserini değerlendirip onun hakkında yargıda bulunmak için sanatla, sanat kuramlarıyla ve eserin yer aldığı türle ilgili bilgilere sahip olmak gerekir.

Eleştiride yazarın bir eseri, öznel ve nesnel yaklaşımlardan biriyle değerlendirdiği görülür. Özel yaklaşım, daha çok daha çok bir yazarın beğenisini öne çıkarır. Bu yüzden eser hakkında verilen hükümler çoğu zaman ikna edici olmaz ve bilimsel bir değer taşımaz. Öznel yaklaşımın belirgin olduğu eleştiri yazılarının farklı, yaratıcı ve kurgusal bir metin olarak kabul edilmesinin nedeni de buradan kaynaklanır.

Öznel yaklaşımın biçimlendirdiği eleştiri anlayışı, izlenimci eleştiri diye bilinir. İzlenimci eleştiride bir eserin yazar üzerinde bıraktığı duygu ve düşünce kaynaklı etkiler belirleyicidir. Okura yönelik eleştiri diye de adlandırılan izlenimci eleştiride yazar, bir bakıma, eseri aracı kılarak kendi görüşlerini sergiler.

Nesnel yaklaşımda değerlendirme; eser, yazar veya toplum merkezde tutularak yapılır. Öznel yaklaşımdaki kişisel beğeni, yerini çözümleyici ve yorumlayıcı bir tutuma bırakır. Farklı sanat ve düşünce akımları, bir eserin çözümlenip yorumlanmasında çeşitli eleştirici yöntemleri geliştirmiştir. Bu yüzden günümüzde, nesnel yaklaşımla şekillenen ve bir eseri farklı yönlerde değerlendiren eleştiri anlayışları bulunmaktadır.

Topluma dönük eleştiride bir eserin oluşumunu etkileyen tarihsel ve toplumsal şartlar göz önünde bulundurularak eser bunların yardımıyla çözümlenebilir. Tarihsel eleştiri, sosyolojik eleştiri ve Marksist eleştiri topluma dönük eleştiri anlayışı içinde gelişmiştir.

Sanatçıya dönük eleştiride eser onu üreten yazarın hayatını ve hayatını besleyen olaylar ile durumları çıkış noktası edinir. Biyografik eleştiri ve psikolojik eleştiri, sanatçıyı merkeze alan anlayışlardır.

Örnek Metin:

DEDEM KORKUT HİKAYELERİNDE BAZI DÜZELTMELER'E DÜZELTMELER

Prof. Talat Tekin, ilkin Napoli'de verdiği *Some correctian in Kitab-ı Dede Qorqut* adlı bildiride, sonra da *Dede Korkut Hikâyelerinde Bazı Düzeltmeler* adıyla tekrarlayarak yayımladığı yazıda, Dede Korkut Kitabında geçen ve bugüne değin ya yanlış okunan, bundan dolayı da yanlış açıklanan, ya da hiç anlaşılmayan yerler hakkında yararlı uyarılarda bulunmuştur. Benim, Dede Korkut konusuna duyduğum ilgi dolayısıyla Talat Tekin'in yazısından faydalandığım yerler oldu; onun yaptığı değerli bir hizmettir, önce bunu söyleyim. Sonra da kendisine katılmadığım noktalar ve yaptığı düzeltmeler üzerinde durup niçin katılmadığımı açıklamaya, bir başka deyişle bunu kendisine de

anlatmağa çalışacağım. Bu amaçla *onca yanlış, bence doğru olan* noktalara ayrı ayrı geçmeden önce şunu ortaya koyayım:

Ben bu alanda tükettiğim yıllara ve mürekkebe dayanarak şu sonuca vardım ki, hiçbir edebi metin, Divan Edebiyatında olsun, Halk Şiirinde olsun, kelimelere, onların sözlüklerdeki karşılıklarına dayanılarak çözülemez; anlaşılabilir; anlatılamaz. Dedem Korkut Kitabı gibi yüzyıllar gerisinden kalma, bundan ötürü de arkayık sözcüklerle alabildiğine dolup taşmakta olan bir destan söz konusu olunca, Türk lehçelerine vukufumuz ne olursa olsun, bu, hiç de yeterli görülüyor. Kaldı ki Talat Tekin de, yanlış saydığı kelimeleri düzeltirken Kırgızcadan, Çağataycadan, Türkmenceden tanımlar bulup çıkardığı halde, kimi kez, bunlar için *Kitab-ı Dede Korkut'ta bu kadar arkayık bir kelimenin bulunması düşünülemez*, yargısına varıyor.

Bence, Dede Korkut Kitabını anlamak için, kitabın içinde bulunan kelimelerden çok, *anun dilini*, daha açık bir deyimle *destan dilini* öğrenmek, anlamak şarttır gibime geliyor; yoksa hikâyelerin örgüsünü veren dili değil; yoksa, sadece sözcüklerin dizimini yapmış oluruz; bu da görüldüğü gibi, görüleceği üzere yeterli olamıyor. Ben Talat Tekin'in yazısında verdiği ve benim kendisine katılmadığım yerler hakkında düşündüklerimi sıralayacağım, onun yazısında verdiği notlardaki numaralara göre.

2- Metinde benim doğru ve yerinde bularak kabul ettiğim *kıymayınca* yerine o, *binmeyinceyi* doğru buluyor, dayanaklarından biri de şudur: *-Karakoça kıymayınca* gibi bir deyim eserin başka hiçbir yerinde yoktur. Biz metne dönelim: *Karakoça kıymayınca el alınmaz; öz kılıcı çalmayınca kırım dönmez; er malına kıymayınca adı çıkmaz*. Neden bu *kıymayınca* sözü burada gereklidir. Çünkü *Karakoça kıymayıp* da, yalnızca herhangi, rastgele bir atın üzerine binip, şehirden köye gider gibi, etrafa baka baka giderseniz *il alamazsınız*; Dede Korkut Hikâyelerinin ana temeli olan savaşmak, il almak, çuldu almak, doyum olmak gibi amaçlara, atın yelesine düşüp, onu mahmuzlayıp, *yorturup* -bu kelimeye ve onun anlamına dikkatinizi çekiyorum- kan terleterek sürmeyince, kısacası ona *kıymayınca* erişemezsiniz. Türk bahadırlarının bu savaşlarda kendisini kardaşından ileri saydığı at, bir sütçü ya da sürücü beygiri değildir ki... Hem metnin gelişi de, yazarın söylediği gibi, buradaki kelimenin *kıymayınca olamayacağı*-nı göstermez, olması gerektiğini gösterir. Eğer metni, oradaki gibi, şöyle anlarsak: *Karakoça kıymayınca* il alınmaz, netekim *er malına kıymayınca* adı çıkmaz. Sanırım Türkçede, bunun doğru ifadesi budur.

6.- *Ulemalar öğrenince köydü biçdi*. Burada da Talat Tekin'i yanıltan noktayı, onun dile, başka bir deyişle metinde söylenmek istenene ulaşamamasında aramalıdır. Onun okuyuşuna göre, o, *köydü biçdi* diye okuduğu kelimelerin birincisine 'beklemek' anlamını verdikten, ikincisini de bunda bir istinsah yanlış bularak *bahdı* diye düzelttikten sonra *bakmak* fiili 'beklemek, korumak, gözetmek' anlamına da gelir diye düzeltip, kendi kendisiyle bir anlaşma yaptıktan sonra, (bundan önceki ile birlikte bu cümle şöyle düzeltilebilir) sonucuna varmaktadır: *'Ol Kur'anı yazdı, düzdü, ulemalar öğrenince köydü, bahdı*. Bana göre bu, bir yakıştırmaca bile değildir. İkinci cümledeki *anahtar kelime*, bence *öğrenincedir*. Anlaşıyor ki Talat Tekin'in bu kelimeyi *öğrendikten sonra* diye anladığı meydandadır. Oysa, burada bu *öğreninceye kadar* demektir. Metinde 'birinci kelimeyi *küymek* diye okuyup, bunun 'beklemek, gözlemek, gözetmek, korumak, saklamak, muhafaza etmek, karşılıklarını doğru bularak, *piçdi* kelimesini de, bir istinsah yanlış sayıp, bunu da *bahdı* diye düzelttikten sonra bundan önceki cümle ile birlikte bu cümle şöyle düzeltilmelidir, deniyor: *Ol Kur'anı yazdı, düzdü, ulemalar öğrenince köydü, bahdı*. Şimdi bu cümle Türkçe midir? Bilemedin, Dede Korkut Türkçesi midir? Türkçe ise bu cümleden yazar ne anlatmıştır, biz ne anla-

yalım? Ulemalar Kur'an'ı öğrenince (?) neye bakmışlar? Neyi gözetmişler? İşte bunu önceden düşünseydik, bunun önceden farkına varsaydık, o zaman bununla ne demek istendiğini anlamayınca, bu cümleyi başka türlü anlamayı deneyecektik. Şunu önceden hatırlamak gerekir; daha doğrusu bunu bize aslında Kur'an-ı Kerim anlatmalıdır: Şöyle ki: Amin-oğlu Osman, kendi zamanına gelinceye kadar hafızalarda dağılmış olan Kur'an'ı yazmıştır; sonra? Sonra Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek kalmıştır. Ta halifeler zamanından, bugüne değin. Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması, Allah'ın kitabında kullarına neler söylediğinin öğrenilmesi, bunların açıklanması için, kaç dilde, her biri kaç büyük cilt tutan, kaç tefsir kitabı yazılmıştır? Bunları meydana getirmek için, hala, günümüze kadar kaç büyük bilgin uğraşmış? Hala kaç alim bu yolda uğraşmaktadır? Kısa- ca, bunları anlayınca kadar *ulemetlar nasıl yapıp pişmişlerdir?* Osman'ın yazıp düzdüğü Kur'an'ı öğreninceye kadar? Ben bu cümleyi işte böyle anlıyorum? Burada geçen kelimenin de *küymek* veya *göymek* olduğunda hiç şüphe yoktur. *Senguleth'da* köymek *yanmak* anlamındadır (310v, satır 1). *Büyük Türk Lügati*'nde de *göymek* (yanmak) anlamındadır (Iv, 224 vd.). *Tarama Sözlüğü*'nde de bu fiilin *göynümek* şeklinden türemiş kaç tane tanık bulunmaktadır (III, 1795, v. dd.).

15.- Gökyay'ın ilk iki kelimeyi, yani *onikince* kelimelerini on *iki ince* diye okuması hatalıdır, deniyor. Bence, bu cümle gibi bunu *onikice* diye okumak hatalıdır. Ben burada, şimdilik bu iki kelimenin *onikince* mi, yoksa *onikice* mi okunmasının metne uygun düşeceği üzerinde duracağım. On *iki ince* diye okunması bence doğrudur, çünkü mantıkça doğrudur. Çünkü, insanda, göğüs kafesini teşkil eden on iki yassı ve uzun kemik vardır ki bunlara *kaburga* denilmektedir, tekrarlayalım bunların sayısı tam on *ikidir* (*Büyük Türk Ansiklopedisi*, XXI, 84). çünkü bu on *iki ince sünücüük* göğüs kafesinde birleştiği gibi, Dede Korkut metnindeki yazılışında da *onik(i)nce* şeklinde *kaynaşmıştır*, diyorum ben. Vatikan nüshasının, buna benzer nice yanlışlarla dolu olduğunu unutmuyarak... Ayrıca *sayıları da on iki olduğu besbelli olan* bu kemikleri *on iki kadar kemiciğin* diye düzeltmeyeceğine üzgünüm.

16.- Tanrı veren *tatlı canın* seyranda imiş, indi *ahı*. Bilmem, birtakım okuyucular, buradaki *seyran* kelimesini, hala sözlüklerdeki *gezip dolaşma* anlamına mı alıyorlar? Ben de, vaktiyle böyle anlamışım ki Dedem Korkut kitabında da, iki yerde (276 ve 10613), sözlük bölümünde *seyranı* 'zevk için yürüyüş, keyf için atla veya araba ile gezinti' diye vermişim. Oysa, sonradan başka konuda kitaplar okudukça, özellikle tarikat ehlinin hayatlarına dair hikâyelerle, menkabelerle yüz yüze gelince *seyran* kelimesinin 'mana aleminde, düşte seyran' anlamına geldiğini- gördüm. Onun için burada da, Boğaç'ın anasının yaralı oğluna hitabından benim anladığım başkadır, o da şudur: Tanrı'nın verdiği *tatlı canın*, bir mana aleminde dolaşmakta imiş, artık yeryüzüne indi. Bu anlayışımın da kesin olmadığı üze" rinde, benim ne dediğimi anlayanlarla tekrar konuşabileceğimi ekleyeyim.

30.- Talat Tekin'in *çargab* kelimesini yazısına neden aldığını pek anlayamadım. Bir yanışı düzeltmiyor; bu kelime hakkında bütün söylediği '*Farsça çarkad'dan olablir*' demekten ibarettir. Ama o zaman yazısının adı bu kadar iddialı olmamak gerekmez miydi? Bence yazısının adı o zaman, 'Dede Korkut Hikâyelerindeki bazı muhtemel düzeltmeler' olmalıydı; bu düzeltmelerin çoğu, görüleceği üzere, kesin olmadığına göre.

Oysa *çargab* bilinmeyen bir kelime de değildir. Benim *Dedem Korkutun Kitabı*'ndaki söz dizinine baksaydı, orada şu karşılıkları bulacaktı (s. IS7): '*Çarkab*' üstüne giydikleri yensiz kaftanda olan taşrada yassı tona derler ki eteklerinde bile ola (*Abuşka Lügati*, S. 23,2). Altın işleme, altın sırma (*Radlof*, III, 1866). Bir altın işleme ki kafta-

nın yakasına ve eteğinin etrafına korlar (Mec.). Kaftana da denir; baş örtüsü; çadır; feraca (Şeyh Süleyman Efendi,s. 146). Bu karşılıklara şu yenilerini de ekleyeyim: *Çarkab* Çağatay-Farsi isim (*Büyük Türk Lugati*, 1, 379). Bu sözlük *Abuşka*'nın verdiği karşılıkları olduğu gibi tekrarlamakta ve onun Nevai'den alarak verdiği beyti de tanık olarak vermektedir. Başka bir kaynak da *Steingass*'tır. Orada *çarkab* için 'A garment, peculiar to the Kinngs of Turan' karşılığı verilmiştir (5.385). Yalnız bu sözlükte kelimenin başına küçük a konmuştur. Bu da, onun Farsça-Arapça bileşik bir kelime olduğunu gösterir. Kelimenin sonundaki bu Arapça *kab* 'camenin yakasına dikilen parçaya dinür ki *eğindirik tabir olunur*' (*Kamus çevirisi*, 1, 119.) El altındaki sözlüklerden hiçbirinde Talat Tekin'in 'Farsça *çarkad*'dan *bozma olabilir*' diye yaptığı tahmin ve bunun için gösterdiği kaynak da bu yüzden boşunadır. Burada, başkalarının ciddiye almalarında hiçbir sakınca görmediğim bir latifeye nesağ varsa diyeceğim ki 'bizim zamanımız kendimize göre yanlışlar yapmağa ancak yetmektedir; başka ve gereksiz yanlışları düzeltecek kadar yazık ki vaktimiz yoktur; gücümüz olmadığı gibi'.

31.- D. 93'de *ögür ögür* şeklinde yazılmış olan ses taklidi kelime *geniz n*'siyle okunmalıdır (Karşılaştır Türkçe *hüngür hüngür*, Türkmençe *hüngür hüngür*, Azerice *üngür*). Talat Tekin, adını verdiği lehçelerde kelimenin böyle olduğunu söylüyor. Fakat bu söz *kavl-i mücerred*'de kalıyor. Bizim onun 'bu alandaki ihtisasına ve bilgisine güvenimiz olmakla birlikte, baktığımız kaynaklar, bu güvenimizin karşısına dikiliyor. Bunları bir yana bırakmadığımız için sıralamaktan kendimizi alamıyoruz. Görüleceği üzere, Sengülah'ın *ögürdü*, *giryе kerden ve giryе nekerde ve ögürdüb -bolmas ve ögürse bolmas, ögürmek bolmas, Çigür almas, ögürer ögürer* (ögür ögür ağlayarak ve tekrarlamaksızın da kullanılabilir...) (Ypr. 78V-79T). Onun bu kelime hakkında yazdıkları yedi satır sürüyor. *Ogürdemeli*, galat-ı meşhuru *hөngürdemek, hüngür hüngür ağlamak* (*Lehçe-i Osmani*, s. 143). *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü* (V, 3067 vd.): *Ögürü ögürü; ögürdü ögürdü... Kamus-ı Türki: ögürdemek*. Göğüsten ses çıkararak ağlamak, *hüngür hüngür* ki aslı *ögür, ögür ağlamak* (*Gөгüs demek olan 'өг'*den). Galatı *hөngürdemek* (s.. 214). Söyleyen ben değilim, sözlüklerdir.

43.- *Yadı yarağıyla yola girdi* (D. 202-9). *Yad yağı yarağıyla yola girdi* (Y. 85-12). Talat Tekin, burada bulunduğu yanlışlığı şöyle göstermektedir: Gerek Erkin, gerek Gökyay, ikinci cümledeki *yadık* (?) kelimesini eski Anadolu Türkçesindeki *yatuk/yatik* 'yassı su kabı' olarak izah ediyorlar. Oysa bu kelime daima /U/ iledir. Yazarların *yadık okudukları kelimenin bulunduğu ibare*, D. 2029'da *yadıyla yarağıyla* şeklinde, V. 85-12'de ise açıkça *yad yağı yarağıyla* şeklindedir. Bu durumda D nüshasında *yad* kelimesinden sonra gelen *yğı* kelimesi de *elifsiz* yazılmış *yağı* kelimesi olacaktır. *Yad yağı* 'yabancı ve düşman' kelime koşması için karşılaştır: Uygurca *yat yağıka basınturmadın* (DTS. 247); *yad yağı ayağını*(TS. 4195) vb.

Önce yazara *yadık yarak* deyiminin anlamı m sözlüklere dayanarak açıklayayım: Bir yolculuk için gerekli her nesne; *yat yarak* bir seyahat için gerekli olan .her nesne (Radlof, III, 106); Şeyh Süleyman Efendi, *yat yarak*, bir asker alatu, cebehane, esliha, harb leviizımı, pusat, techizat.

Talat Tekin'in bu açıklaması dolayısıyla bir noktaya ayrıca işaret etmek istiyorum. Elimizdeki iki nüshaya -ikisi de imlâ yanlışlarıyla doludur- dayanarak takıldığımız sözcüklerin anlamlarını, kendi anlayışımıza göre düzeltmeye kalkışmak, kimisini istinsah hatası saymak, kimisine harf eklemek, kimisinden harf silmek, sanırım yanlış bir tutumdur. Yazarın burada yaptığı gibi *Yatik* kelimesi *yadık* imlasıyla var mı, yok mu diye araştırmak, bulamazsak bunu bir tanık olarak ve buna yaslanarak ileri sürmek de yersizdir. .

Dresden nüshasındaki *yadı yarağıyla* deyiminden, bize açıklamamızda ille de *yğı* gerekli olduğu için *yadığı* kelimesini ikiye bölüp birini *yad*, ikincisini *yağı* okumaya kalkışmak gibi.

Peki, biz de yazara uyup da *yatığın* suyunu boşaltıp yerine *yad yağı* (*yabancı ve düşman*)yı doldurduk diyelim; bu, metindeki anlamı tutar mı? Tutmaz. Çünkü burada söz konusu olan bir yolculuktur. Bir kahraman, Kadılık Koca, yola çıkmaktadır. Bu kahraman iş görmüş, iş yarar, bir adamdır; yarar kocalarını yanına toplamıştır ve *yadığı yarağı* ile yola düşmüştür. Hiçbir destanda, hiçbir masal veya hikâyede, bir kaleyi almak üzere yola çıkan bir kahramanın, Talat Tekin'in dediğine uyarırsak, önünde savaşaacağı, kalelerini alacağı *yabancı düşmanları da* beraberine alarak yola düştüğünü biz ne okuduk, ne de işittik. Acaba yazarlarımıza, biraz dikkat tavsiye etsek, onlardan daha mı ileri gitmiş oluruz, bilmiyorum.

44.- *Yel esdi, yağmur yağdı, yükü kopdu.* Talat Tekin, sondan ikinci kelime (D. 207-13 ve V. 89-3) *yükü* şeklinde yazılmıştır. Gökyay, *bunu* okuduğu bu kelimeyi sözlüğe *bunu* diye almış ve 'sıkıntı, keder' diye açıklamıştır. Oysa bu kelimenin 3. iyelik eki bir kelime olması gerekir. Ayrıca harf 'b' değil 'y' dir. Bu ve bundan önceki mısradan okdan bir şey kapması söz konusu olduğuna göre bu kelime kuş tüyü anlamına yung/yüng olmalıdır. Mk. bir de 'kuş tüyü, kuş yelege'i' anlamına *yök/yüik* kelimesi vardır.. Tuvacadaki *çöök* 'kuş tüyü' bundan gelişmiş olabileceği gibi bir *yüngek* şekline de girebilir. 'Yazar, bana kalırsa, bu satırlarla, okuyucuyu inandırmak için gereksiz ve boşuna yorulmuştur; bir oktan bir kuş tüyü koparmak için *yeller esdirmiş, yağmurlar yağdırmış*; fakat bu fırtınanın bu sağnağın tabii devamı ve sonucu olan *bunun* yerine, bir kuş tüyü kopmuştur. Bütün bu esip savurma, benim sözlükte *bunu* kelimesinin *sis, duman, pusank, körduman* karşılıklarım unutmuş olmandan ileri geliyor, sanıyorum. *Tarama Sözlüğü* (I, 693 v. dd; 704 vd.) bu kelimenin asıl karşılıklarım almamıştır.

Ve şimdi bir kez daha yazımın başına dönüyorum; bir edebi metinde, bizim karşılaştığımız güçlük kelimelerde değildir; şiirin veya cümlelerin bütününe anlayamamaktadır. Burada da öyle olmuştur; bu yüzden de, yazık ki, herhangi bir okuyucunun, gereksiz yere sözün uzatıldığını haklı olarak sanacağı bir açıklamaya yol açılmıştır.

Hikâyenin başlığı şudur: Kadılık Koca-oğlu Yegenek Boyunu Beyan eder. Düzmürd Kalesinin alınması ve Kadılık Koca'mn tutsaklıktan kurtulması söz konusudur. Bir sarp kaledir bu! Kadılık Koca gibi bir kahraman, bu kaleyi almak için yaptığı savaşta yenilip on altı yıl hisarda tutsak kalmıştır; Emen derler bir kahraman, altı kez varıp kaleyi alamamıştır. Kadılık Koca'mn oğlu Yegenek, büyüüp de babasının tutsak olduğunu öğrenince, onu kurtarmak üzere Bayındır Han'dan izin istemiş, o da, Yegenek'in yanına, bütün adlı-sanlı bahadurları koşup kendisini babasını tutsaklıktan kurtarmaya göndermiştir. Yola çıktığı gece Yegenek bir düş görmüştür. "Düşünde dayısı Emen ona şunları söyler: Yettüğümde yıl yetişmezdi, yedi urgunum; Yedi bayırın kurduna benzerdi yiğitlerim; yedi kişiyle kurulurdu benim yayım; kayın dalı bilüğümden som altunlu benim ohum. Yıl *esdi, yağmur yağdı, bunu koptu.* Yedi katla vardım, ol kaleyi almadım, gerü döndüm. Benden dahı er kopmayasın, Yegenegim dön, didi".

Bu, bir fırtına tasviridir. Hikâyede gözetilen amaç şudur:

İşte böyle karanlık, fırtınalı, yağmurlu, *körduman çökmüşbir gecede*, Yegenek'in dayısı o kaleyi almaya giden bir kahramandır; o bile kaleyi alamamıştır.

Dede Korkut, işte böylesine bir kahramanın karşısına, henüz delikanlılık çağında bir kahramanı çıkarmakla, onun ne üstün, ne eşsiz bir batur olduğunu tanıtmak üzere,

bu tasvirle, okuyucuya bir mukayese imkânı vermek istemiştir. Talat Tekin ise, böyle bir gecede, yani aslında ulu ağaçların kökünden söküleceği bir gecede, bu fırtınayı anlatmak için, yalnızca bir okun -o da herhalde ok torbasının, tirkeşin içindedir- yeleğinin, yani okun kuyruğuna takıp kuş tüyünün koptuğunu söylemeye kalkışmıştır. Bu bir hikâyedir, bu bir destandır, *masal değil ki*.

Talat Tekin'in yazısında, kimi yerlerden yararlanarak, Dedem Korkut Kitabı'nın metninde ve sözlük dizisinde gerekli düzeltmeleri yaptığımı, teşekkürlerimle birlikte belirtmeliyim. Yalnız ele aldığı ve sayıları kırk dokuzu bulan notların, bir bölümünde, bizi inandıracak tanıklar ve kaynaklar göstermediğinden ötürü, bunların anlamları açıkta beklemektedir. Bu gidişle bizim için olduğu gibi, bütün Dede Korkut okuyucular için de, metinde hala çözemediğimiz kelimeleri, deyimleri ve cümleleri çözecek ciddi bir kaşifin yolu beklendiğini açıkça söylemekle bir sakınca olmasa gerekir.

Orhan Şaik Gökyay

4- Deneme

İnsanı ilgilendiren soyut sorunlar üzerine yazılan yazılara *deneme* denir. Hayat, ölüm, sevinç, hüznün, sevgi, kardeşlik, barış, savaş, kin, denemecilerin çokça tercih ettiği konular arasında gelmektedir. Modern anlamda denemenin ilk örneklerini veren Montaigne'in denemelerinde bu tür konular işlenmiştir; ama deneme, zamanımıza gelene kadar konularını hayli genişletmiştir. Bu yüzden denemede konu sınırlaması yoktur.

Deneme, yaratıcı kurgusal yazılar ile düşünce ve bilgi aktaran yazıları birleştiren bir köprü gibidir. Bu yüzden denemede üslup, ayırt edici önemli bir özelliktir. Deneme, yaratıcı edebi yazılardan şiire; düşünce biçimi olarak da felsefeye yakındır.

Denemenin kendine özgü niteliği; kuşkuculuk, merak ve içtenlik olarak belirlenmiştir. Kişisel deneyim ve birikim, deneme yazılarının kurgusunda önemli etkenlerdir. Kişisel deneyim yazıyı estetik yönden; birikim ise, ahlaki yönden zenginleştirir.

Denemenin kişisel deneyim ve birikimle şekillendiği düşünülürse yaygın bir görüşün aksine hiç de kolay bir yazı türü olmadığı anlaşılır. Aşağıdaki özellikler, deneme türünün zorluğunun nerelerden kaynaklandığını göstermektedir:

Deneme, bir üslup yazısıdır ve yazarıyla tanımlanır/yazarını tanımlar.

Deneme, toplumu değil bireyi öne çıkarır.

Denemede, dil işçiliğine özen gösterilir ve dilden kesinlikle taviz verilmez.

Deneme üslubunu kuran önemli bir gösterge, humor (ince alay)'dur. Deneme, bir iç konuşmadır; kişinin kendini dinlemesidir ve bu yönüyle sohbetten ayrılır.

Deneme, deneyimi öne çıkararak bir yazı türüdür ve bu yönüyle birikim ile deneyimin iç içeliğini gösterir.

Deneme, yaratıcı bir tür iken amaç edinmeden öğreticiliği de kabullendir.

Örnek Metin:

Şeflerin ödevi hayatı sevinç ve istekle karşılamak hususunda uluslarına yol göstermektedir" diyordu Atatürk ölümünden bir yıl önce yabancı bir devletin dışişleri baka-
262

nına. Tarihimizde ilk defa gerçekten halka yönelmiş, köylüsüyle elele kurtuluşunun, mutluluğunun destanını yazmış bir devlet adamımızın dünyaya seslenişiydi bu.

İmparatorluklar kurmuş bunca devlet adamları uluslarına ne getirmişti yağmalar talanlar, sönmüş ocaklar, kinler, her iki yandan göz yaşları ahlal vahlar pahasına kazanılan topraklarla kendi şan şeref edebiyatları, fetih gururları dışında? Anadolu halkına, köylüsüne ne kazandırmıştı bunca fetihler istilâlar "hanedan" gururu, şan şeref tutkuları dışında, hayatı sevinç ve istekle karşılamak için ne yol göstermişlerdi uluslarına?

Bir Atatürk gösterdi halkına, köylüsüne hayatı sevinç ve istekle karşılamının, insan gibi yaşamının yolunu. Çünkü bir halk çocuğu, bir halk adamıydı Atatürk. Gücünü zorbalıktan, tanrısal desteklerden değil, halkın güveninden, halka güveninden, sevgisinden alıyordu. Halktan gelmiş, halka yönelmişti.

Atatürk Türk ulusunun mutluluğunu kendi mutluluğundan ayırmıyordu. O da, her insan gibi mutlu olmak istiyordu elbet. Ama bir başkumandan, bir devlet şefi olarak, tek başına mutlu olamayacağını biliyordu. Oysa, tarih bize saraylarına kapanıp halkının köylüsünün dışında mutlu olmaya çalışan nice devlet şefi örneği veriyordu. Atatürk, halkıyla köylüsüyle birlikte mutlu olmak istiyordu. Köylüsü aç, halkı mutsuz yaşarken kendinin mutlu olamayacağını biliyordu. Bunca rütbeleri, sırmaları şanları şerefleri bırakıp Kurtuluş Savaşına koşmasını nasıl açıklayabiliriz yoksa? Bu savaş, Türkün mutluluğuna açılan ilk kapıydı. Ana yurdu kurtulduktan sonra Türke hayatı sevinç ve istekle karşılamının yolunu göstermek gerekti. Bu yol batı uygarlığına giden yoldu.

Türkiye'nin dramı, batı uygarlığı dışında kalmış bütün geri ülkeler gibi, "ölmesini bilmiyen şeylerle yaşamasını bilmeyenler arasındaki amansız çatışma" daydı. Ölmesini bilmiyen şeyler, Türkiye'yi batı dünyasından en az bir iki yüzyıl geride bıraktıran kör inançlar, yobazlıklar, olumlu bilgi düşmanlığıydı. Yaşamasını bilmeyenlerse, tâ II.Mahmut'tan bu yana başlayan; ama en iyi neyitli aydınlarımızın bile ölesiye bağlanıp yaşatamadıkları, yaşatmakta direnemedikleri batı uygarlığını yapan bilim kafasıydı.

Atatürk bu çatışmada ölmesini bilmiyen şeylere karşı yaşaması gerekeni yaşatmaya çalışmış ve bunda büyük ölçüde başarıya ulaşmış tek devlet adamımızdır. Devrimleri tam yaptığına inancak kadar saf değildi Atatürk. "Benim yaptığım işler birbirine bağlı ve gerekli şeylerdir. Bana yaptıklarından değil yapacaklarımdan söz edin" derken, devrimlerin tam olmadığını anlatmak istiyordu. Biliyordu ki devrimleri yetersizdi. Ama bu yetersizliklerin yine devrimlerle giderileceğini, devrimlerin yine devrimlerle ayakta kalabileceğini de biliyordu. Onun için de Atatürk, devrimlerini ulusun en dinç, en dinamik bölüğüne, gençliğe emanet etmişti.

Atatürk Türk ulusuna hayatı sevinçle karşılamının, yani mutluluğunun yolunu göstermiştir. Bu yolda yürümek, bu uğurda ölesiye savaşmak, devrimleri devrimlerle beslemek Türk aydınına düşen en büyük bir görevdir.

Vedat Günyol

5- Anı (Hâtıra)

Bir kimsenin başından geçen ya da kendi döneminde ortaya çıkan olay ve olguları gözlemlerine, bilgilerine dayanarak anlattığı yazı türüne *anı* denir. Anı türünü, "kişinin özel ya da toplumsal yaşamı için yazdığı yazılar" olarak değerlendirmek de mümkündür. Anılar, yaşanan olayların insan belleğinde bıraktığı izlerdir. Anı yazarı, yaşanmakta olanı değil, yaşanmışı yansıtmaya çalışır.

Anıda önemli olan, görülen ve bilinenlerin bir bütün çıplaklığı ile anlatılmasıdır. Ancak çoğu yazar buna uymaz. Bazı yazarlar kendileri ile ilgili ger-

çekleri örtmeyi yeğler ama başkaları ile ilgili gerçekleri açıklığıyla dile getirirler; bazıları görüp iştmediği şeyleri de anılarına katar, kimileri ise Tolstoy gibi, anılarına romanlaştırmayı tercih eder. Anı kitaplarında, yazarların dünyaya bakış açıları ve olayları hangi pencereden gördükleri kolayca anlaşılır.

Anı yazarları, gerçeğe bağlı kalabilmek için zaman zaman mektuplardan, günlüklerden, dergi ve gazetelerden, görgü tanıklarından yararlanabilirler. Anılar iki şekilde yazılabilir: Bazı anı yazarları, anılarını bir sıraya göre yazmayı tercih ederler. Bazılar ise akıllarına estiği gibi yazarlar. *Gerçeğe uygunluk ve içtenlik*, anı yazarının dikkat etmesi gereken özelliklerdir.

Diğer Edebi Türlerle İlişkisi:

Anı ve Günlük: Günlükte de anıda da yazarlar kendi iç dünyalarından hareket ederek dış dünyayı anlatmaya çalışırlar. Her iki türde de yazarlar kendilerini tanımak ve tanıtmak isterler. Günlük ie anının farkı, günlüğün ileriye doğru, anıların ise geriye doğru gitmeleridir. Biri yaşarken, öbürü yaşadıktan sonra yazılır. Anı yazarları olayları ve olguları toplumsal bir yaklaşımla ele alır ancak bunu yaparken öznelliği ihmal etmez. Günlüklerde ise bu öznelilik daha fazla hissedilir. Günlük, günü gününe saptanan olaylar, düşünceler, duygularla oluşur. Anı ise üstünden uzun yıllar geçmiş olayları dile getirir. Onun için, gerçeğe uygunluk bakımından günlüklerin daha inandırıcı olma şansı vardır”

Anı ve Otobiyografi (Öz Yaşam Öyküsü): Anıda yazarlar duydukları, tanık oldukları olayları anlatır ancak öz yaşam öyküsünde özel yaşamlarından söz ederler. Başka bir deyişle, öz yaşam öykülerinde yazarın kendi özel dünyası daha ağır basar. Öz yaşam öyküsünde yazar sadece kendisinden söz eder. Yazar, kişiliğini oluşturan çevreyi odak noktası yapar. Bu çevrenin pek dışına çıkmaz. Anı yazarı da kendi iç dünyasına yönelmekle birlikte, kendi yaşamının dışına çıkar. Hafızasında kalanları yazarken, olayların nedenleri üzerinde de durmaya çalışır.

Anı ve Anı Niteliği Kazanmış Yazılar: Anı niteliğindeki yazılarla anıları birbirine karıştırmamak gerekir. Herhangi bir dergi veya gazetede yayınlanmış olan bir başyazı veya açıklama yazısı, o dergi veya gazetenin yayınlanış öncesini anlatıyor olabilir. Bu bir anı değildir. Ancak aynı yazı, yıllar sonra o dergi veya gazeteyi çıkarmanın anıları içinde yer akıyorsa anı niteliği kazanır. Mektuplar da zaman zaman anı ile karışabilir.

Anı ve Portre: Portrelerin, anılarla çok yakın ilgisi vardır. Portre, bir yazarı, bir kişiyi tanıtıcı nitelikte olursa anı türü içinde değerlendirilir.

Anı ve Tarih: Anı yazarları her ne kadar kendi hayatlarından yola çıksalar da yaşadıklarını, gördüklerini olduğu gibi anlatmaları bakımından tarihe yaklaşırlar. Ancak anı, tarih demek değildir. Anı yazarları tarihten çok, bir romancı gibi kişisel bir tutum içinde olmalıdır.

Anı ve Roman: bazı romanlar anı biçiminde yazılabilir. Bazen de anı, bir roman tekniği olarak kullanılabilir. Bazı romanlarda, roman kahramanlarının anıları, olayların ilerleyişini sağlayan önemli unsurlardan biri olur.

Anı, Türk kültüründe Tanzimat' la birlikte batıdan gelen bir türdür. Ancak Tanzimat'tan önceki dönemlerde şuarâ tezkireleri, vakâyi-nâmeler, menâkıb-nâmeler, gazavat-nâmeler anının yerine kullanılmıştır. Bazı şairlerin mesnevi-leri anı türünün karşılığı olarak nitelenebilir. Örnek olarak Keçecizade İzzet Molla'nın *Mihnet-Keşân* adlı eseri verilebilir.

17. yüzyılda Kâtip Çelebi *Mizanü'l-Hakk*, *Cihannüma*, *Keşfü'z-Zünun* gibi eserlerinde sırası geldikçe öz yaşam öyküsünden ve anılarından söz etmiştir. Aynı yüzyılda Evliye Çelebi'nin *Seyahatname*'si de anı türünde bir eser olarak değerlendirilebilir.

II. Mahmut devrinin tanınmış kişilerinden olan Şeyhizade Mehmet Esat Efendi, eski nesir tarzında yazdığı ve Yeniçerilerin kaldırılışını anlatan *Üss-i Zafer* adlı eseri ile anı türünün Osmanlı tarihindeki örneklerinden birini verir.

Akif Paşa, *Tabsıra* adlı eserinde Pertev Paşa'nın düşüşünü ve idamına sebep olan jumalleri anlatır ki eser de anı niteliğindedir.

Tanzimat'ın ilanından sonra Avrupa'ya gönderilen elçilerin yazdıkları sefaretnameler, anı niteliği taşıyan yazılardır. Padişah 3. Ahmet tarafından Fransa'ya gönderilen Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet'in *Fransa Sefaretnamesi*, bu alanda akla gelen ilk eserlerdendir. Tanzimat'ın ilk yıllarında, Osmanlı İmparatorluğunun yarım yüzyıllık hayatını anlatan Cevdet Paşa, *Tezakir-i Cevdet* ve *Maruzat* adlı eserleri ile anı türünün başarılı örneklerini verir. Tanzimat'tan sonra edebiyatımıza giren roman, makale, tiyatro gibi türlerin yanında anı türünde daha az eser yazılmasına rağmen, bu alanda da önemli örnekler vardır. Ebüzziya Tevfik'in, edebiyatımızın ilk nesir antolojisi olarak kabul edilen *Nu-mune-i Edebiyat-ı Osmaniye* adlı eserinde o dönemin pek çok ünlü siması ile ilgili anılar bulunmaktadır. Ali Suavi de çıkardığı *Muhbir* ve *Ulum* gibi gazetelerle zaman zaman kendi anılarından söz etmiştir. Tanzimat'ın ilk kuşak yazarlarından olan Ziya Paşa'nın, Rousseau'nun Emil adlı çocuk eğitimine değinen kitabına yazdığı ön söz olan *Defter-i Amalim* adlı yazısı anı türündedir. Ziya Paşa bu yazıda kendi çocukluğundan bahsetmiştir. Harabat antolojisinin manzum ön sözünde ise şiire nasıl başladığını anlatan bir kısım vardır. Namık Kemal, tüm anılarını içeren bir eser yazmamıştır; ancak *Magosa Mektupları*'nda ve Recaizade Mahmut Ekrem'in bir çevirisi için yazdığı *Mes Prisons* Muaheze'sinde sürgün anılarından bahsetmiştir. Çok sayıda eserin sahibi olan Ahmet Mihat Efendi'nin *Menfa* adlı esri anı türünün tipik örneklerindedir.

Tanzimat'ın 2. kuşak sanatçılarından Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit'in anı niteliği taşıyan bazı yazıları vardır. Recaizade Mahmut Ekrem'in *Tefekkür* ve *Nejat-Ekrem* adlı eseri tam olarak anı olmasa da şairin hayatına değindiği bazı ifadeleri içerir. Muallim Naci'nin anı türünde birkaç eseri vardır. *Sünbüle* adlı kitabının üçüncü bölümü olan *Ömer'in Çocukluğu*'nda, çocukluğunun bir bölümünü anlatır. Bunun yanı sıra, imparatorluğun o dönemdeki eğitim sistemi ile ilgili bilgiler içerir. *Medrese Hatıraları*, Muallim Naci'nin anılarını içeren başka bir kitaptır. Burada da Muallim Naci'nin genç-

lik ve yetişme yılları anlatılır. Samipaşazade Sezai'nin, yurt dışında geçen gençlik yıllarının anlatıldığı *Londra Hatıraları* adıyla yayınlanmıştır.

Servet-i Fünun döneminde yazılan anıların özelliği, Servet-i Fünun edebiyatçılarının bir araya gelişlerini, hedeflerini, devrin diğer dönem aydınlarıyla olan tartışmalarını içermeleridir. Bu özelliği ile Servet-i Fünun döneminde anının, edebiyatçılar tarafından bir araç olarak kullanıldığı görülür. Halit Ziya Uşaklıgil'in *Kırk Yıl, Saray ve Ötesi, Bir Acı Hikâye*; Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Kavgalarım* adlı eserleri Servet-i Fünun döneminde yazılmış anı kitaplarındandır.

1908'den sonra eser veren pek çok edebiyatçı, anı türünde yazmayı ihmal etmemişlerdir. Bu yazarlardan bazıları ve eserleri şunlardır: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, Vatan Yolunda, Zoraki Diplomat, Politikada 45 Yıl*; Yahya Kemal Beyatlı'nın ölümünden sonra Yahya Kemal Enstitüsü tarafından çıkarılan *Siyasi ve Edebi Portreler ve Yahya Kemal'in Hatıraları*; Refik Halit Karay, *İstanbul'un İç Yüzü, Üç Nesil-Üç Hayat, Tanıdıklarım*; Abdülhak Şinasi Hisar, *Boğaziçi Yalıları, Geçmiş Zaman Köşkleri, Geçmiş Zaman Fıkraları, İstanbul ve Pierre Loti*; Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı, Mor Salkımlı Ev*; Halit Fahri Ozansoy, *Eski İstanbul Ramazanları, Şehir Tiyatrosunun 50. Yılı, Edebiyatçılarımız Geçiyor*; Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları*; Yusuf Ziya Ortaç, *Portreler, Samet Ağaoglu, Aşına Yüzler*.

Örnek Metin:

Uzak, Yakın, Bölük, Pörçük Anılar'dan

Geldi Olayı

Köpekleri oldum bittim çok severim. Kedilerle başım pek hoş değil. Köpekle dost olmak ne denli kolaysa, kediyle dost olmak o denli güçtür. Öyle köpek gibi alçak gönüllü değildir, okşanıp sevilmek ister, ama uzun boylu sürdürmez dostluğunu. Köpekte tem tersi, bir kez sevmeye görsün, her koşulda dosttur, insanı düş kırıklığına uğratmaz. Çocukluğumda çok köpekle rastlaştım. Çoban köpeklerine pek yaklaşmazdım, yarı korku, yarı çekingenlikle.

Yıl 1936 olmalı. Beşiktaş Abbasağa yokuşundaydı, küçük bahçeli iki katlı evimiz. Bir gün kapı önünde oyalanırken, kara kıvrıcık tüylü, orta boy bir köpek yanaştı bir tanıdık edasıyla. İlkten sürtüştük birbirimize, sonra iki ayağını omzuna geçirip, yüzümü yalamaya başladı. Bir ev köpeğiymi belli. İçeri aldım, evin havuzlu küçük bahçesinde konuk ettim hep sımaşa koklaşa.

Ertesi sabah erkenden uyanmıştı. İyi günler demeye getirip okşamaya başladım. Alışık görünüyordu sabah merhabasına. Sonra evdekilerle, annemle, kardeşimle merhabalaştı.

Yıllardır yanımızdaymış gibi davranıyordu. Adını "Geldi" koyduk. Gerçekten Geldiydi. Adına hemen alışverişti. Günler geçtikçe geldi ev halkına alıştıyordu; yitirdiği evini, dostlarını bulmuş gibiydi. Geldi zamanla komşuların da sevgilisi olmuştu.

Geldi evin dışına çıkıp dolaşıyor, yine kapımızı tırmalıyor,"ben geldim" e getiriyordu.

Bir an Geldi kayboldu. Bir hafta, iki hafta ses çıkmadı. Beşiktaş'ın uzak yerinde onu görenler olmuştu. Bir dostu yitirmenin acısını çekiyordum. Bu acı ve özlemle günler günü yollara düştüm, sonunda bahçeli bir evin kapısında gördüm onu, geçkin, yaşlı bir adamın yanında.

Bir coşku, bir umut. Bahçe kapısını itip içeri girdim. Geldi seğirterek boynuma sarıldı. "Bakın" dedim ev sahibine, "köpek beni seviyor. Bırakın da alıp götürüyem."

"Olmaz oğlum, o köpek benim köpeğim, bir yıldır onu arıyordum, sonunda buldum. Onu size veremem" dedi.

"Peki, ara sıra olsun onu görmeye gelebilir miyim?"

"Olmaz", deyip kestirip attı.

Bu, büyük düş kırıklığı oldu benim için. Aldığım derste şu:

"Benim olmayan bir şey ölesiye bağlanmamak.

Başkasının hakkına saygı göstermek.

Sahiplik duygularını gemlemek."

İşte Geldi ile benden giden ve bana gelen. Ömrüm boyunca bi ders oldu bu benim için, acı dolu bir ders.

Vedat Günyol

6- Günlük

Günü gününe tutulan üzerine tarihler atılan, günlük hayattan ksitler sunulan yazılar günlük olarak adlandırılır. Günlük, bir bakıma kişinin yaşadığını gözden geçirmesi, kendi kendisini değerlendirmesidir.

Özel günlüklerde bir kişiyi bütün içtenliğiyle bulmak mümkündür. Özel hayat notları denilebilecek bu yazılar, yayımlandıklarında tanınmış birinin hayatından izler taşıdıkları için ilgi ve merakla karşılanır. Gençlerin günlüklerinde genellikle doğrudan olaylar aktarılırken, yetişkinlerin özellikle de sanatçıların günlüklerinde olaylar bir psikolojinin ve düşünce birikiminin içinden değerlendirilir.

Bazı günlüklerde deneme havası hissedilir. Bunlarda edebi bir konu, günlüğü yazanın bakışından izlenir ve konuyla ilgili notlar düşülür. Türk edebiyatında Salah Bırsel'in günlükleri, içerdiği bilgilerin zenginliğiyle birer kaynak özelliğine sahiptir.

Günlük, gezi yazılarıyla bir arada da düşünülebilir. Gezilip görülen yerler hakkındaki izlenimler günü gününe yazıya geçirildiğinde günlükle gezi iç içe girer. Günlüklerde olayların ve tanıdıkların önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla anlatımda öyküleme ve betimleme çokça tercih edilir.

Örnek Metin:

28 Aralık Çarşamba. Ocak'ın 29'unda tam on yıl olacak. Ziya Osman Saba'yı karlı bir havada Eyüp'te toprağa vermiştik. Yıllar çabuk mu geçiyor belirli bir yaştan sonra? Çocuklukta günler, haftalar bitmezdi bir türlü. Ama yolun yarısına gelmeye gör, her şey kopuk bir film gibi akıyor... Ziya Osman'ı son görüşümde ince bir dosya çıkarmıştım çekmeden. "Nefes Almak" yazıyordu üzerinde. Yeni kitabıydı. "Ölümünden sonra çıkacak," demişti. "Haydi haydi," demiştim, "Okurları o kadar bekletmeye hakkın var mı?" Gülümsemişti. Birkaç hafta sonrasını mı düşünerek. Ben düşüneme-

miştim o günden ötesini. Canlı bir insanın, hele bir dostun, bir sevilenin yok olabileceğini düşleyemiyoruz.

On yıl geçip gitmiş bile. Şiirlerini karıştırıyorum. Bilmeyen, Ziya Osman'ı yaşamı süresince ölümü özleyerek bekleyen biri sanır. Hep ölüm, hep ölüm düşünceleri. O ölümü değil, dünyada bulunamayacak bir çeşit "yaşam"ı özlüyordu.

Oktaç Akbal - Anılarda Görmek

7- Röportaj

Bilim, sanat, felsefe, siyaset, vb. alanlarda bilinen, tanınmış kişilerle yapılan görüşmelerde ele alınan orijinal konularla ilgili sorulara verilen cevapları okuyucuya aktarmak üzere kaleme alınan yazılara *röportaj* denir.

Gazete ve dergiler yanında radyo ve televizyonlarda da yayımlanan röportaj, öncelikle toplumsal ve sanatsal konuları ele alır. Ancak hangi alanda olursa olsun, ele aldığı konu okuyucunun dikkatini çekmeli ilgisini uyanık tutmalıdır. Bu anlamda röportajlarda işlenen konular öncelikle toplumu yakından ilgilendirenlerden seçilmelidir.

Hem öğretici ve bilgilendirici hem de yaratıcı yazılar arasında yer alması, röportajın çok yönlü bir tür olmasından kaynaklanmaktadır. Herkese hitap edebilecek bir konusunun olması; araştırma, inceleme, tespit etme, değerlendirme, bunları bazen gezip görerek yapma, okuyucuyla buluşması sırasında kurgusal bir yapının kurulması bu tür için önemli ayrıcalıklardır.

Bir yandan okuyucuya zevk ve bilgi veren röportaj diğer yandan gözlem ve tespitlere dayalı olduğu için belge niteliği taşımaktadır. Bu belgeler zaman zaman fotoğraflarla da desteklenir. Yazar tespitlerini aktarırken tarafsız olmak zorundadır. Bu özelliği ile çoğu kez karıştırılan gazı türünden kesin çizgilerle ayrılan röportajda yazar kendi yorumunu katmaz. Her iki türde konunun ilginç ve çekici, inandırıcı olması; görme ve incelemeye dayalı bilgi toplama, diyalog ve soru sorma yoluyla anlatım benzer yönlerdir. Buna dayalı olarak bazı kaynaklarda gezi türü eserlerin röportaj başlığı altında ele alındığı görülmektedir. Ancak bu iki türün sınırları içerik ve yapısal anlamda kesinlikle birbirinden farklıdır. Röportaj güncel konuları irdeleme, ele alınan konuları işleyiş tarzı, duyulan ve anlatılanlardan değil bizzat gerçeklerden hareket edilmesi; tasvir ağırlıklı sanatsal bir dile yer vermemesi, daha çok kısa ve anlaşılır cümlelerin tercih edilmesi özelliği ile gezi türünden ayrılır. Röportaj, gezi türü tekniğinden kısmen faydalanılan bir türdür. Gezi röportaja göre çok daha kapsamlı, çok daha eski bir türdür.

Röportaj, ele aldığı konuları, sorunları, sebeplerini de ifade ederek aktarılmasıyla ve yapısal anlamda soru cevap tekniği üzerine kurulmasıyla haberdan ayrılır. Gerçekleri olduğu gibi ele alırken değişik açılardan yaklaşması da röportajın ayırt edici bir özelliğidir. Denemeden farklı olarak ise röportajda düşünceye dayalı bir plan vardır.

Röportajda anlatılanlar mantık sınırları içerisinde de olmalıdır. Verilen bilgiler kendi içerisinde çelişmemelidir. Bu anlamda da planlı bir anlatım türüdür. Dikkat ve titizlikle hazırlanan sorular, düşünceler karşı tarafa belli sırayla yö-

neltilir. Soruların niteliği röportajı yapanın bilgi birikimini, deneyimini ortaya koyar. Sorular zaman zaman teklifleri ve eleştirileri de içerisinde barındırır.

Canlı ve çekici bir üslubu olan röportajda betimleyici, öyküleyici, açıklayıcı, bilgilendirici, tartışmacı anlatım yollarından faydalanılır. Bu bakımdan diğer türlerle benzer tarafları vardır. Örneklerle karşılaştırmalar, fotoğraf ve belgeler bu türü güçlendiren diğer unsurlardır. Bu özellikleriyle de röportaj zamanla tarihi bir belge olma niteliği kazanır.

Röportajlar bazen tek yazı, bazen de bir yazı dizisi halinde yayımlanabilir. Bu anlamda tek röportaj ve röportaj dizisi olarak ikiye ayrılırlar. Dizi röportajlar daha sonra toplanarak kitap haline getirilir. Bugün, röportajlar karşılıklı olduğu gibi elektronik ortamda da yapılmaktadır.

Röportajlarda asıl olan karşılıklı konuşma olmasına rağmen belgesel röportajlar da vardır. Ele aldıkları konulara göre röportajlar çeşitlenmektedir: Siyasi röportajlar, edebi röportajlar, eğitim röportajları vb.

Dünya edebiyatında J. London, E. Hemingway, M. Gorki, N. Mailer, L. Collins, M. Şolohov, J. P. Sartre bu türün önemli temsilcileri arasında yer alır.

Türk edebiyatında ilk röportaj örnekleri 20. yüzyıl başlarında mülakat denemeleri olarak karşımıza çıkar. Günümüzdeki şekliyle Türk edebiyatında ilk röportaj örneklerini gazete ve dergilerde yayımlanan yazılarından oluşan *Di-yorlar ki* adlı eseriyle Ruşen Eşref Ünaydın vermiştir. Hikmet Feridun Es, Mustafa Baydar, Yaşar Nabi Nayır, Yaşar Kemal, Mehmet Seyda, Fusun Özbilgen, Leyla Umar, Nuriye Akman, Fehmi Kuru, Hikmet Çetinkaya, Feridun Andaç bu türün temsilcileri arasındadır.

Örnek Metin:

2009 Yaşar Nabi Nayır Gençlik Ödülleri Öykü Ödülünü Kazanan Aslı Akarsakarya ile Varlık Dergisinde Yapılan Röportaj:

"1980 yılında Ankara'da doğdunuz. Hacettepe Üniversitesi Bilgisayar Bilimleri Mühendisliğinden 2002 yılında mezun oldunuz. Hakkınızda başka neler söylemek ister-siniz?"

'Yapmak istediklerim' ve 'yaptıklarım' arasındaki ikilemi eritmeye çalışmak, asli görevim. Oldukça yorucu bir görev ve daha uzun bir süre tamamlanacak gibi de görünmüyor. Edebiyat, okumak ve yazmak malum. Onun dışında ne yaptım, ne yapıyorum dersenez; hayatımı bordrolu bir çalışan olmak, seyahat etmek, gitar çalmak ve fotoğraf çekmek arasında, dönem dönem değişen yüzdelerle paylaşıyorum.

Öykü ve çevirilerinizi Karakalem, Kül Öykü ve aynı zamanda katkıda bulunduğunuz Yalınayak Edebiyat Dergisi de yayımladınız. 2003'te Talip Apaydın Öykü Yarışması'nda mansiyon, 2004 Ömer Seyfettin Yarışması'nda 'jüri özel ödülü' aldınız. Sizce ödülleri genç bir öykücüye ne gibi katkıları vardır.

Kendi yazdığımız bir metin nesnel bir bakış açısı değerlendirebilmek, pratikte bir yere kadar mümkün olabilse de, kavramsal olarak imkânsız bir eylem. El yordamıyla ağır, aksak ilerlediğim yazı yolunda, zaman zaman bir ışığın yolunu aydınlatıvermesi 'oluyor-aynen devam' ya da 'yanlış yoldasın-biraz toparlan' diyen tabelaların önüne çıkması, önemi yadsınamaz bir destek. Dereceye girmekten ya da girememekten illaki yapıcı sonuçlar, dersler çıkarıyorsunuz. Ama belki de en önemlisi, ödüle layık görüldü-

günüzde gelen o hoş heyecan ve sayfalarca yazmak için enerjinizin, güdünüzün logaritmik artışı.

Yaşar Nabi Nayır Ödülü... 2008 sonbaharında ani bir kararla, yamayı hayatımdaki en ciddiye aldığım şey haline getirdim. İstemli ve planlıydı. İşimden istifa ettim, bohçamı yüklenip Bursa'dan Ankara'ya taşındım ve elimden geldiğince dört duvar arasında kapandım. Bu süreci yaşamak, şu cümleyi telaffuz etmek kadar kolay olmadı elbette. Ne denli inatçı olursanız olun motivasyonu sadece telkin besleyemiyorsunuz. "Ee şimdi ne yapacaksın" sorusuna "yazar olacağım," diye cevap verirken gözleriniz ister istemez yere düşüyor, zira maruz kaldığınız bakışlar bunun bir şaka olup olmadığını merak ediyor. Ayaklarınızı yolunda tutaca, yüzümü güldürecek, önümü gösterecek bir işarete, desteğe ihtiyacım vardı. Öykü dosyama Varlık dergisine gönderirken böyle bir ruh hali içerisindeydim. Şimdi önümde güçlü bir ışık yanıverdi.

Öykü ile nasıl bir serüveniniz oldu? Yerli-yabancı hangi kaynaklardan beslendiniz? Ustalarınız kimler? Günümüz yazarlardan kimleri izliyorsunuz? Kendi kuşağınızdan aramızda kan bağı olduğuna inandığınız öykücüler var mı?

İlk okumalarımı, okuduğum şeylerin öykü olduğunun pek de idrakinde olmadan yaptığımı itiraf edeyim. Romana nazaran çok daha vurucu bulduğum, bir solukta bitiriverdiğim o, ince kitaplar hoşuma gidiyordu. İlk Murathan Mungan, sonra da G.G. Marquez girdi hayatıma. Fantastik, biraz da masalsı havayı seviyorum deyince, edebiyat hocam "O zaman bir de borges oku, seveceksin" demişti. Borges'i okumuş, ilk üç öyküden sonra anlamayıp kitaplığımın raflarından birine kaldırmıştım. Yıllar sonra o kitap, sıkıştığı raftan çıkıp tekrar elime gelecekti. Sonra bir diğeri, bir diğeri... "E, şimdi anlıyor musun?" diye sorarsanız, açık yüreklilikle "Hayır", derim. O büyük dehayı hala okuyamıyorum.

Gözümü kapatıp etkilendiğim öykücülerini düşünecek olursam; Sartre, Poe, Cortazar, Yusuf Atılgan, Oğuz Atay ve ve ve Sait Faik aklıma ilk geliverenler. Sait Faik'i çok geç bulduğumu söylemeliyim. Pek akla yatkın bir kronoloji değil aslında bu, ama artık çok hayıflanıyor da değilim. Zira belki de iyi geç bulmuşum-kıymetini çok iyi biliyorum.

Kan bağı biraz iddialı bir betimleme olsa da, günümüz yazarlarında Hulki Aktunç, Aslı Erdoğan, Sema Kaygusuz ve Murat Gülsoy'ı hayranlıkla okuyorum.

Ödüle değer görülen Düşe Kalka adlı dosyanızdaki öykülerinizin konuları oldukça çeşitlilik gösteriyor: kadın erkek ve aile ilişkileri, toplumsal normlardan ayrılan bireyin üstündeki düzenleyici baskılar ve bunlara karşı bireylerin direnişi, rüya ile gerçek arasındaki geçişkenlik ve bireysel hafıza gibi temalar ağır basıyor. İçerik olarak birbirinden farklılık gösteren öyküleri Düşe Kalka'da bir araya getiren unsur nedir?

Aslında Düşe Kalka'da toplanma fikirlerinde önce, her biri birbirinden bağımsız öyküler olarak dizi dizi biriktirirler. Kendimi bir konu ya da his üzerine yoğunlaştırmaya çalışmadım. Kendiliğinden zaman içinde ortaya çıkan kurgular birbirlerinin peşinde sıralandılar. Onları aynı dosya içerisinde toplayan ortak nokta, sadece şu an itibarıyla öykülerimin arasında en sevdiğim olmaları. Karakterle ya da konular arasında altını çizmek istediğim bir bağlantı yok. Üsluplar da öyküden öyküye oldukça değişiklik gösteriyor. Böyle olması da hoşuma gidiyor. Kesme şekeri sürekli dilin aynı yerinde tutunca kısa süre sonra tat zayıflamaya başlar. Hâlbuki yuvarlayıp yerini değiştirdince tat, koku daha bir keskinleşir, diyerek de kendime bir kılıf uydurayım.

Hal böyle olunca, bu harmana isim bulmak da bir hayli güçleşti. Yine de kolaylaştırıcı birkaç unsur sayabilirim. İstisnasız tümü öykülerin buruk bir tadının olması, hep-
270

sinin -masalsı da olsalar- şu inişli çıkışlı hayattan olmaları ve hayatımın düşmeli kalkmalı bir döneminde birbirlerini bularak aynı dosyanın içine sığıştırmeleri.

Karakterleriniz de en az işlediğiniz konular kadar farklılık gösteriyor doğal olarak. Zira özellikle "Büyük Balık Küçük Balığı Yutar", "Kısa Boylular" ve "Gak" adlı öykülerinizde ailesel ya da toplumsal otorite figürleri tarafından bastırılan ve kimlik oluşumları değişik seviyelerde şiddet uygulanarak kontrol altına alınmaya çalışılan kişiler göze çarpıyor. Örneğin "Gak" ta kendini karga sanan küçük bir çocuğun hayal gücünün bir "hastalık" olarak tanımlanması ve daha sonra "iyileştirilmeye" çalışılması söz konusuydu. "Kısa Boylular"da ise herkesin kısa boylu olduğu bir yaşam alanında uzun boyuyla yüz karası haline gelen bir çocuğun fiziksel şiddet içeren bir yöntemle normlara uydurulmaya çalışılması anlatılıyor. İnsanları yola getirmeye çalışan unsurları ve "Ekşili Bulgur Pilavı vb. Hint Usulü Ananaslı Ekvator Tavuğu", "Huzursuz Bacak" adlı öykülerde olduğu gibi bu baskı unsurlarına karşı direnişi anlattığınızı söyleyebilir miyiz?

Düşe Kalka'nın sınırları belli olup da şemaline biraz uzaktan bakmak kısmet olduğunda, ben de yaklaşık sizin söylediklerinizi hissettim. Bu bir anlamda yazarın karakter tahlili tadını alınca, sıkıntılarımın ayan beyan ortada olmasından hafif huysuzlandım ama 'Yazar derdini yazar' diyen bir deyiş aklıma gelince tekrar yatıştım. Kafa kurcalayan, dikkat çeken, dilde büyüye ne ise, kalemden akan da o oluyor ister istemez.

Ama itiraf edeyim, bu ortak boyutları sizin kadar kapsamlı ifade edemeyebilirim, teşekkürler. Doğrudur, bu konu -otorite ile birey ilişkisi- benim yumuşak karnım, takıntılı olduğum hususlardan biri. Buna bir ekleme yapacak olursam; "Duvar", "Kabih" ve "Bartolomeu Dias ve Şemsi" öykülerinde de yine diriltilen güzellik mefhumunun sorgulanması, onunla ilgili geçimsizlik su yüzüne çıkıyor. Bu da başka bir ağrım.

"Buluş ve Unutus", "Kısa Boylular" ve "Kabih" adlı öykülerinizdeki masalsı dil dikkat çekiyor. Tarih, mitoloji ve mesellerle hangi ölçüde ilgilisiniz?

"İlgiliyim'den ziyade 'meraklıyım' sözcüğü durumumu daha iyi ifade edecek. Sistematik ve aynı yoğunlukta bir tarih ya da mitoloji okuma yaptığımı iddia edemem. Fizik, tıp ya da felsefeye olan ilgimden daha fazla değil. Dönemler şekline gelen heyecanlı ataklarım vardır. Örneğin bunların en sonuncusu Heredot'un Tarih'ini elimden düşüremediğim dönemde; anlattıysınan, yazdığı fantastik dünyalardan öyle hoşlanmıştım ki, en sonunda bir pasajını çok vurucu bulup üzerine öykü yazmaya giriştim.

Okura karakterlerinizin iç dünyasına girme imkânı tanıyorsunuz sık sık, izlenimci bir anlatıcı değilsiniz. Ayrıca öykülerinizde şimdiki zaman sürekli anlatın taarruzunda. Kitabınızda bir girizgâh niteliği taşıyan "Buluş ve Unutus" ta öykü anlatmak, hatırlamak, unutmak arasında masalsı bir gezinti yapıyorsunuz. "Akis" te genç bir kadının babaannesi ile geçmişte yaşadığı bir anı film gibi dışarıdan izlediğine tanık oluyunuz. "Atman" ise anlatıcı bir problemi dolayısıyla geçmişe dönüyor. Karakterlerinizin kimliklerinin ve düşüncelerinin okuyucuya yansıtılmasında hafızalarından kopup gelen parçaların anlatıya yerleştirilmesinin ne derece önemli olduğunu düşünüyorsunuz?

İzlenimci bir anlatımcı mıyım, değil miyim, bunu söylemek benim için o kadar kolay değil. Zira karakterlerin iç dünyasına pek dokunmadan geçtiğim "Büyük Balık Küçük Balığı Yutar", "Huzursuz Bacak" "Gak", "İşaretler", "Kabih", "Kısa Boylular" gibi ekseri üçüncü şahıs ağzından yazdığım öyküleri önermenize anti-tez olarak ileri sürebilirim.

"Hafızalardan kopup gelen parçalar" olarak tanımladığınız olgu, okurken de yazarken de bana keyif veriyor. Bunun dışında, yöntemin çok elzem ya da biricik olduğu-

nu düşünmüyorum. İllaki farklı tekniklerle de anlatılabilir. Ama bana sorarsanız bu yöntem yazıyı durağanlıktan ve sıradanlıktan bir nebze kurtarıyor. Geri dönüşler, kahramanın düşüncelerinde yolculuklar; kanımca yazıya dinamizm katan unsurlar. Yine de bu, üçüncü şahsın ağzından yazdığı öykülerde çok sık kullandığım bir yordam değil. Böyle öykülerde anlatıcıyı sadece keskin bir gözlemci olarak tanımlar ve sınırlarını çizerim. Genelde anlatıcıya kahramanların hatıralarını bilme, duygularını etraflıca tasvir etme yetisi tanımam. Ama birinci şahıs anlatımda-ister istemez-,düşüncenin doğasının, anlatımının akışının beni sürüklediği yol; geçmişe dönmeler, hatıraların çağrılar, onları anmalardan geçer ki, bundan hiç şikâyetçi değilim.

Günümüz okurunun öyküye ilgisi hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce nasıl bir öykü yazılıyor ve yazılmalı?

Öykünün günümüzde okurun heyecanla beklediği, yazarın da geniş kitlelere ulaşabileceği bir tür olduğunu düşünmüyorum. Daha evvel için ahkâm kesmeyeceğim ama 21. yy.da okumayı ciddiye alınan 'iş' olarak yapamıyoruz. En iyi ihtimalle yanımızda gezen kitabı, metroda banka kuyruğunda ya da yarım saatliğine gittiğimiz parkta okuyoruz. Hal böyle olunca, örneğin sık sık karşılaştırıldığı romana nazaran daha derin, anlaşılması biraz daha yoğunlaşma ve düşünce gücü gerektiren öykü ikinci, üçüncü plana itiliyor. Kısılalığı sebebiyle sık sık günümüzün hızlı temposuna çok uygun olduğu ileri sürülse de katılmadığımı belirtiyim. Rahat, hızlı ya da tek gözle okunmuyor çünkü öykü. İhtiyaç duyduğu yoğunlaşma ve düşünce gücünü bulamadığı okuyucuyu çok kolay sarmalayamıyor. (*Varlık, Temmuz 2009: 8-10.*)

8- Gezi (Seyahat)

Bir kişinin ya da grubun yurdun değişik bölgelerine ya da başka ülkelere değişik amaçlarla yaptıkları gezilerde gözleyip izlediklerini, ele geçirdikleri bilgi ve bulguları, oralarla ilgili duygu ve düşüncelerini anlattıkları yazılara *gezi* denir.

Gezi yazarı gezip gördüğü yerlerin hem kendisi hem de okuyucular için tarihî ve coğrafi açıdan ilgi çeken yönlerini, özelliklerini, kültürel, jeolojik güzelliklerini, halkının gelenek, görenek, töre ve âdetlerini akıcı, ilgi çekici ve etkili bir üslupla kaleme döker.

Gezi yazıları genellikle mensur ise de manzum olanlar da vardır. Gezi yazarları, gözlem ve izlenimlerini daha çok tasvîri bir üslupla kaleme alırlar. Bazı yazarlar, olay ve olguları olduğu gibi aktarırken, bazıları günlük, mektup, röportaj gibi türlere ait tekniklerle yazma yöntemini tercih ederler.

Dünya edebiyatının en önemli seyahatnameleri arasında 13. yüzyılda yayımlanmış Marko Polo'nun Uzak Doğu izlenimlerini içeren seyahatnamesi ve 14. yüzyılda yaşamış Arap gezgin İbni Batuta'nın İslam dünyası gezilerini konu edinen seyahatnamesi yer alır.

Türk edebiyatının ilk seyahatname eserleri arasında Farsça yazılan Hoca Gıyaseddin Nakkaş'ın *Acâibü'l Letâif* adlı eseriyle Ali Ekber Hatâi'nin 1515'te yazdığı *Hitâinâme* adlı eseri sayılabilir.

Seydi Ali Reis, *Mir'âtü'l Memâlik* adlı seyahatnamesinde Belücistan, Hindistan, Afganistan, Buhara, Maveraünnehir'le ilgili gözlemlerini ve yaşadığı olayları anlatmıştır. III. Sultan Murat döneminde Tokatlı İbrahim oğlu Ahmet, 272

Acâibnamei Hindistan adlı eserinde Kabil, Hindistan, Basra, Yemen, Hicaz izlenimlerini aktarır.

Trabzonlu Mehmet Aşık'ın *Menâzırı'l Avâlim* adındaki eseri de gezi edebiyatının önemli eserlerindedir.

Türk edebiyatının en önemli seyahatname eserlerinden biri Evliya Çelebi'nin 10 ciltlik *Seyahat-nâmesidir*. Evliya Çelebi, 40 yıllık gezilerinden elde ettiği coğrafî, etnografik, tarihî, kültürel pek çok bilgiyi akıcı ve mübalâğalı bir üslupla kaleme almıştır.

Türk edebiyatında "seyahatname" adıyla birçok eser yazıldığı gibi, adı "seyahatname" olmadığı hâlde bu türe özgü özellikler gösteren başka eserler de vardır. Piri Reis'in *Bahriye* adlı eseri buna bir örnektir.

İlk seyahatnameler, genellikle başka ülkelerde elçi olarak gönderilen devlet memurlarının gittikleri ülkenin yaşama biçimi, kültürel özellikleri, sosyal ilişkileri, giyim kuşamları, sokakları, şehircilikleri, bürokrasileri ve başka özellikleri hakkında Türk okuyucusu için aktardıkları ilgi çekici bilgilerden oluşmaktadır.

Kimi yazarlar, gittikleri ülkelerden gönderdikleri mektuplarda buldukları ülke ile ilgili bazı bilgiler de vermişlerdir.

Sultanların sefer sırasında konaklar arası mesafeleri gösteren menâzil kitapları, her gün yapılan işleri anlatan rûznâmeler de gezi türüne ilişkin bilgiler içermektedirler. Haydar Çelebi *Rûznâmesi* buna örnek olarak gösterilebilir.

Keçecizade İzzet Molla sürgüne gönderildiği Keşan ve İstanbul'a dönüş izlenimlerini *Mihnet Keşan* adlı eserinde anlatır.

Ömer Lütfi, *Ümit Burnu Seyahatnamesi*'nde dört yıl din bilgisi hocası olarak kaldığı Ümit Burnu ve havalisini değişik yönleriyle tanıtır.

Türk edebiyatında modern zamanlarda da yurt içine, İslam dünyasına, Batıya ve başka ülkelere yapılmış pek çok gezinin notları yayımlanmıştır.

Gezi yazılarını, yolculuk yapılan yer bakımından ikiye ayırmak mümkündür: Yurt içi gezi yazıları ve yurt dışı gezi yazıları.

Yurtiçi gezi yazıları, bir yazarın herhangi bir amaçla kendi ülkesinde yaptığı bir yolculuk sırasında gezip gördüğü yerleri ve edindiği izlenimleri anlattığı yazılardır. Bu tür gezi yazılarına, Reşat Nuri Güntekin'in *Anadolu Notları* örnek gösterilebilir.

Yurtdışı gezi yazıları ise bir yazarın kendi ülkesi dışında yaptığı gezi ve incelemelerinin bir ürünüdür. Bu tür gezi yazısına da Falih Rıfkı Atay'ın *Deniz Aşırı* adlı eseri örnek olarak gösterilebilir.

Gezi yazılarını, gezi türünde eser veren kimselerin durumları bakımından da ikiye ayırmak mümkündür: uğraşları yazarlık olan kimselerin kalemlerinden çıkan gezi yazıları, uğraşları yazarlık olmayan kimselerin ortaya koyduğu gezi yazıları.

Yazarlığı bir meslek olarak benimsemiş kimselerin eserlerinde gezilen görülen yerler, değinilen konular, insanlarla ilgili gözlemler yazı sanatının birçok özelliğini yansıtan renkli bir dille anlatılır.

İkinci kategoriye giren yazılar, genellikle yazarlıkla ilgili olmayan, fakat yurt içinde veya dışında bazı yerleri görmek üzere geziye çıkanların veya geçici görevlerle yabancı bir ülkede oturanların kaleme aldıkları yazılardır. Bu gibi kimselerin eserlerinde anlatım kuru ve renksiz olabilir.

Gezi yazılarını amaç ve yazılış bakımından da üçe ayırmak mümkündür: Günü gününe alınmış notlara dayalı gezi yazıları, mektup biçiminde yazılan gezi yazıları ve bir ülkeyi daha nesnel ve derinlemesine tanıtmayı amaçlayan gezi yazıları.

Kimi yazarlar, gezip gördükleri yerleri günü gününe veya aralıklı olarak tuttukları notlarla anlatırlar. Bu gibi gezi yazıları çoğu kez anı türünün de özelliklerini taşır. Bu çeşit gezi yazılarına Burhan Arpad'ın *Gezi Günlüğü* adlı eseri örnek olabilir.

Kimi yazarlar da gezi izlenimlerini belli aralıklarla arkadaşlarına yazdıkları mektuplarda anlatırlar. Bu gibi gezi yazılarında mektup türünün hemen hemen her özelliğini görebiliriz. Bu çeşit gezi yazılarına Celaleddin Ezine'nin *Amerika Mektupları* örnek olarak gösterilebilir.

Üçüncü tür gezi yazıları, yazarın kişisel gözlemleri yanında daha başka bilgi ve belgelere dayalı tasvir ve yorumları içerir. Örneğin Falih Rıfkı Atay'ın gezi kitapları genellikle bu biçimde yazılmış eserlerdir.

Gezi yazısının belirleyici özellikleri nelerdir?

- Gezi yazılarında çoğu kez kronolojik zamanlı plan uygulanır. Gezi için yapılan hazırlıklar; yolculuk, yolculuk sırasında görülen ilgi çekici olaylar; varış, varıştaki ilk izlenimler.

- Gezi yazılarında da kendinden önceki söylenmişlerden, yazılmışlardan ayrı olmak önemlidir. Aynı yerler daha önce de başkaları tarafından görülmüş, yazılmış olabilir. İkinci gidişte görülenlerle, ilk gidişte görülenler arasındaki farklara bile değinmek gerekir. Bu da gezi yazılarının zamanla tarihsel belge olduğunu ortaya koymaktadır.

-Yazar anlattıklarının doğruluğunu; konuşma ile, bilgi toplama ve fotoğraflarla desteklemeli, anlattıklarını bir mantık çerçevesine oturtabilmelidir. Her anlattığı, önceki anlattıklarıyla çelişmemelidir.

- Gezi yazılarında yazar; açıklayıcı anlatım, öyküleyici anlatım, betimleyici anlatım ve tartışmalı anlatım gibi bütün anlatım yollarından yararlanır. Ayrıca okuyucuya değişikliği gösterebilmek için örnekleme, karşılaştırma, tanık gösterme gibi nesnel verilerden de yararlanabilir.

- Resim kullanılmalıdır.

Örnek Metin:

Kırıkkale'ye Giderken

Ankara kalesi, telsiz direkleri ve bir tünel. Yarım dakika karanlık. Ankara geride kaldı. Bu yol, bütün bozkırı geçer, Karadeniz'e dek ulaşır.

İsmet Paşa yıllardır fikir döktü, ray döşedi. Şimdi ben, bu ray üstünden fikir taşıyan kültür savaşının zırlı trenine yetişmek için kilometrelerin sekişini sayıyorum. Tren yolunda. Gezici eğitim sergisi Kırıkkale istasyonunda.

Tren yolunda dediğim zaman dudaklarımızda yabansı bir kıvrıntı seziyor gibiyim. Sezmeye de gerek yok gerçekten: "Tren yolunda da laf mı a canım." diyebilirsiniz.

Eğer siz, bir zamanlar Yahşihan'a dek böyle gidip gelen eski tren bozuntusunu anımsarsınız hiç de böyle düşünmezsiniz. Hele benim gibi Yahşihan yolunda tuhaflıkla tanış olmuştunuz.

Size, istasyonların kimi bodurumsu, kimi kavaklar gibi birbirlerinin sırtından sırttan uzun dallı ağaçlarından, çeşmelerinden, bayrak direklerinden, makaslarından, telgraf direklerine tünemiş güvercinlerinden, yol kenarında doygun doygun treni seyreden öküzlerden, özgür ve neşeli sıpalardan söz edeceğimize bizim orta Anadolu'ya kültür ve yeninin aşkını taşıyan trene rast gelinceye dek bugünkü güzel trenin yerindeki o eski tren ve ray bozuntusundan söz edeyim, her halde canınız sıkılmaz. Yıl 1921, İnönü ile Sakarya savaşının araları. Ankara'dan Kayseri'ye doğru bir akın var. Kağrı, kağrı, kağrı Yollardan, dağlardan, taşlardan gıcırtdan geçilmiyor.

Mumyalanmış bir eşeğe benzeyen cılız, sanki tenekeden yapılmış bir lokomotif, ince, uzun hörgücünü kaldırmış, bitkin develeri anımsatan vagonlar da bunların arasında Kayseri yolunu tutuyor. Her nedense o zaman burada işleyen dekovilde, sudan geçmeyen hayvanın inadına benzer bir inat vardı. Zaman zaman tutarağı tutardı. Bakarsınız, tıptı tıptı giderken birdenbire zınk yerinde sayar. Bir ses duyulur:

"Lokomotifin suyu tükendi. Allah'ını seven su getirsin!"

Kovalarla, ibriklerle, testilerle bir sürü halk su aramaya çıkar, su bulunmayan bir yerde ise herkes mataralarındaki, testilerindeki, teneke ya da toprak ibriklerindeki suları lokomotifte boşaltırlar. Mübarek, yürümeye başlar. Ama yürüyüş de ne yürüyüş!

Trenin üstünde pinekleyen ihtiyarlar, kimi zaman şöyle konuşurlardı:

"Tren giderken indim, aptes bozdum, elimi yudum, trene bindim."

"Abdest tazeledim, yine geldim, yetiştim."

Yokuş bir yere gelindi mi bir ses yükselirdi:

"Allah'ını seven vagonları ardından itsin!"

Yüzlerce adam trenden iner, trenin durduğunu gören köylüler de gelir. Helele yelesle ile treni yürütürlerdi. Trenin kömürü tükenip yöreden çalı çırpı topladığımızı da ben bilirim. Bunları söylerken sadece bir anıyı anlatıyorum. Dün süngüsünü tüfeğine çaputla bağlayıp düşmana saldıran bir ulusun o günü böyle geçirdi.

Şimdi İsmet Paşa'nın döşediği raylar üstünde fikir gibi hızlı, düzenli ve rahat trenle Kırıkkale'ye yaklaşıyoruz.

Makinenin, tekniğin dokunduğu yer, çölün ortasında bile olsa yepyeni bir uygarlığı fışkırtıyor. Kırıkkale işte böyle bozkırın ortasında baca, fabrika, asfalt, geometri, boyalı ev, sağlam tavan, iş gömleği giyen alın terli insan demektir. Kırıkkale bana, kopmuş bir film parçasının sarı bakkal kâğıdına yapıştırılması etkisini yaptı. Kırıkkale, başlı başına minnacık bir fabrika yuvasıdır. Sağı solu, önü arkası bozkırdır.

İstasyon kalabalık. Siyahlar giyinmiş öğretmenler, iş gömleklili işçiler, ustalar, mühendisler, bereli kadınlar, irili ufaklı çocuklar vagonların çevresinde toplanıyorlar.

Sadri Etem -Ertem

9- Mektup

Uzakta bulunan herhangi dosta, arkadaşına gönderilen ya da kamu kuruluşları arasında haberleşmeyi sağlayan bir yazı türüdür. Mektuplarda dilek ve arzu bildiren duygu ve düşüncelere yer verilir.

Mektupta kullanılacak anlatım, bunu okuyacak kişinin kültür düzeyine göre ayarlanır. Arkadaşa yazılacak bir mektupta kullanılacak dil, büyüğe yazılacak mektuptaki dilden elbette farklı olmalıdır.

Türk edebiyatında mektup türü, Tanzimat Edebiyatı döneminde gelişmeye başlar. Özellikle Abdülhak Hamit tarhan ile Namık Kemal'in birbirlerine yazdıkları mektuplar, bu gelişmenin önemli ve tipik örnekleridir. Bilim, edebiyat ve siyaset adamlarının mektupları, ayrıca çağının özelliklerini yansıttığı için, birer "belge" niteliği de taşırlar.

Mektuplar, dört grupta sınıflanmaktadır:

- 1- Özel Mektuplar
- 2- Edebî Mektuplar
- 3- Resmî ve İş Mektupları
- 4- Açık Mektuplar

Özel Mektuplar

Akraba ve dost gibi yakın çevredeki insanlara yazılan mektup çeşididir. Bu tür mektuplarda doğal ve samimi anlatım ön plândadır. Sanatçı ve edebiyatçıların, daha çok genel konular üzerinde yazdıkları özel mektuplara "edebî mektup" da denmektedir.

Özel mektupları yazarken dikkat edilecek özellikler şunlardır:

- a- Mektup yazılacak kağıt, şekil yönünden düzenli ve temiz olmalıdır.
- b- Mektup, mürekkepli ya da tükenmez siyah renkli kalemle yazılmalıdır.
- c- Mektubun sağ üst köşesine "tarih", yanına da yazıldığı "yerin adı" konmalıdır.
- ç- Mektup gönderilecek kişinin genel özelliklerine göre (yaşı, kültür düzeyi, yakınlık derecesi vb.) "hitap cümlesi" bulunmalıdır.
- d- Mektubun sağ alt köşesine "ad-soyad" yazılmalı ve "imza" atılmalıdır.
- e- Mektubun sol alt köşesine "adres" yazılmalıdır.

Edebî Mektuplar:

Edebî mektuplar; yazarları, içerikleri ve ifade şekilleri ile özel mektuplar içinde ayrı yer tutar ve ayrı şekilde ele alınırlar. Edebî mektuplarda, mektubun yazıldığı dönemin edebiyat ve düşünce olayları yer alır. Yazar, karşısındakine öğüt verir, yol gösterir. Eski dönemlerde, bu tür kişisel edebî mektuplar, "Mektûbât = Mektuplar" adı altında toplanır ve geniş kitlelerin de okuyabilmesi için yayımlanırdı.

Düşünce ve edebiyat alanındaki görüşleri sergilemeleri bakımından mektupları yayımlanan yazar ve şairlerimizden bazıları şunlardır: Ali Şir Nevaî (15. 276

yy.), Kınalızade Ali (16 yy.), Veysî (17. yy.), Ragıp Paşa (18. yy.), Namık Kemal (19. yy.), Ahmet Hamdi Tanpınar (20. yy.) vb.

Ayrıca mektup tarzında eleştirî, seyahatname, roman, hikâye, şiir gibi yazılı kompozisyon türlerinin (edebî türler) de yazıldığı görülmektedir.

Resmî Mektuplar

Resmî dairelerin ve tüzel kişilik taşıyan kuruluşların birbirlerine yazdıkları resmî yazılarla; bunların, vatandaşların başvurularına verdikleri yazılı cevaplara denir. İş mektuplarına benzerler.

Bu mektupların hitap başlığı, yazılan dairenin ya da tüzel kişilik sahibi kuruluşun kanun ve tüzüklerdeki tam adıdır. Bu mektuplarda tarih ile birlikte mektubun sıra numarası ve konusu belirtilir. Mektup, cevap mahiyetinde ise "ilgi" hanesine cevabı olduğu mektubun sayı ve tarihi, "konu" hanesine de kısaca amaç yazılır. Bu yapıldıktan sonra iki ya da üç satır aralığı bırakılarak mektup yazılır.

Resmî mektuplarda açık, kesin, anlaşılır bir dil kullanılır. Mektubun sonu, alt makama yazılıyorsa "... rica ederim.", üst makama yazılıyorsa "... arz ederim." şeklinde biter. Mektup metninin sağ altında ise mektubu yazanın makamı, adı ve soyadı ile imzası bulunur.

İş Mektupları

Özel kişilerle iş kurumları ve iş kurumlarının kendi arasında, işle ilgili olarak yazılan mektuplara denir. Bu mektuplarda konusu ne olursa olsun bir iş ya da hizmet söz konusudur. Bu bir sipariş, satış, şikâyet, borç alıp verme isteği, tavsiye ya da bilgi isteme olabilir.

İş mektupları, konularına göre altı başlık altında incelenebilir:

- Sipariş mektupları
- Satış mektupları
- Şikâyet mektupları
- Alacak mektupları
- Tavsiye mektupları
- Başvuru mektupları vb.

İş mektuplarına, kendisine mektup yazılan kişi ya da kurumun ad ve adresi ile başlanır. Kağıdın sağ tarafına tarih yazılır. Adres ve tarihten sonra uygun bir aralık bırakılır, paragraf yapılarak doğrudan istek yazılır. Son bölüme saygı ifade eden bir söz eklenerek mektup bitirilir. Mektup metninin sağ altında mektubu yazanın adı ve soyadı ile imzası yer alır.

İş mektuplarında şekil birliğini sağlamak için, son zamanlarda satır başı yapılmamakta, satır başları, satır aralıkları daha da açılarak gösterilmektedir. Böylece yazı, sol ve sağ yarlardan bir blok hâlinde ve aynı ölçüler içinde kalmaktadır.

Resmî ve iş mektuplarında dikkat edilecek özellikler şunlardır:

- 1- Mektup yazılacak kağıt şekil yönünden düzenli ve temiz olmalıdır.

2- Bu tür mektuplar, mümkünse daktilo ya da bilgisayarla yazılmalıdır. Mümkün değilse, özel mektuplarda olduğu gibi siyah mürekkep ya da tükenmez kalemle yazılmalıdır.

3- Resmî mektuplarda yazının çıktığı kurumun adı, kâğıdın üstüne ortalanarak büyük harflerle yazılmalıdır.

4- Kâğıdın sağ üst köşesine tarih yazılmalıdır.

5- Mektubun gideceği makamın adı ve yeri ise kâğıdın orta üst yerine ortalanarak yazılmalıdır.

6- Yazı metnine başlamadan hangi tarih ve sayılı yazının cevabı olduğu yazılmalıdır.

7- Mektubun giriş paragrafında sorun ya da konu kısaca belirtilmelidir. Gelişme paragraflarında ise konu ve sorun açılmalıdır. Sonuçta ise, arz / rica ifadelerine yer verilmelidir

Açık Mektup

Her hangi bir düşünceyi, görüşü açıklamak, bir tezi savunmak için bir devlet yetkilisine ya da halka hitaben, bir kişi ya da kurum tarafından yazılan, gazete, dergi aracılığı ile yayımlanan mektuplardır.

Açık mektuplarda sadece yazanı değil, geniş kitleleri ilgilendiren önemli konular ele alınır.

Açık mektubun türü; makale, fıkra, inceleme yazılarından birine uygun olabilir. Açık mektup örneklerine zaman zaman gazete ve sanat dergilerinde rastlanmaktadır.

Örnek Metin:

Ceyhan Atuf Kansu' dan Orhan Asena' ya

Ankara, 4 Ekim 1964

Sevgili kardeşim Orhan,

Belki bu mektubum oraya vardığı zaman, sen bir çocuk hastanesine kavuşmuş olacaksın. Böylece huzurunun bir bölümü gerçekleşmiş olacak. Bütün sıkıntılarım sanatçı-hekim ikiliğinden doğuyor. Şimdi Ankara'da tiyatrolar perdelerini açıyor. Gözüm o kadar alışmış ki, Orhan Asena adı altında bir oyun arıyorum, bulvarları dolduran afişlerde. Bu yıl, yerli oyun bakımından tiyatrolar oldukça dolgun. Geçen yılın en güzel başarısı Haldun Taner'in "Keşanlı Ali Destanı" oldu. Bu Türk oyun biçiminden yararlanılan -toplumsal yergiyi- temel alan ve Türk opereti geleneğine dayalı güzel bir oyundu. Gilgames sergisi üzerine yazdıklarını okudum. Orhan, burada da ayırd ettiğim bir kusurun - kusur denebilirse buna- var senin, başkalarının yargısına çok değer veriyorsun. Otuz yıla varan yazarlık hayatımda ben, kimin ne dediğine pek önem vermedim: yapabileceğim, yapmak istediğim şeyi yaptım. Bir az gelişmiş toplumda, onun bunun yetersiz -çoğu kez bilgisiz ve dayanaksız- yargılarına hiç aldırmadım. Bir az gelişmiş toplumun sanat eserleri karşısında eleştiri ve yargı gücü de az gelişmiş oluyor: tozdan, dumandan ve -manevi eresiondan- gerçek ölçüler kayıp gidiyor.

Bu yıl, Tahsin Saraç'ın "Günümüz Fransız Şiiri" kitabı, Türk Dil Kurumu "Çeviri Ödülü"nü kazandı. Bundan Türk Kültür Derneklerinde attığımız adımın güzelliğini ve yararını anla. "Pusuda", bütün Türkiye'de oynanıyor. Yalan ve Ocak öyle... Ama ne

oldu, -az gelişmiş toplumun ürettiği o yetersizler kadrosu- işlerimize ve yaptıklarımıza engel oldular. Peki kendileri bir şey yapabildiler mi? Neden ki, yetersizdiler ve bizimle temel anlaşmazlıkları bundan doğuyordu.

Basılı Eğitim Malzemeleri Hazırlama Merkezi'nden iki ay önce kadar ben de ayıldım. Şimdi kitap verilerse yazacağım. Her şey – her yer, az gelişmiş bir ülkede yetersizlerin, sığınan eline geçiyor. Bir kurumu hızla bir (yemlik) haline getirmenin yolunu buluyoruz. Bunların dışında soyut diye beğenmediğimiz halk yönetimi ortamında Türkiye hızla uyanıyor: güzel bir demokrasi savaşı. Türkiye'nin geleceğine umutlarla, iyimserlikle bakıyorum. Düşüncenin uyandırdığı her yerde, umut ve yapıcılık da boy atar.

10- Biyografi

Bir kimsenin hayatını anlatan yazılardır. Tanınmış, sevilmiş, hayatında örnek olmuş, eserler yazmış, yurtlarına, insanlığa büyük hizmetleri dokunmuş önemli kişilerin çalışmalarını, hayat hikâyelerini yazmaları önemli ve yararlıdır. Eskiden *tercüme-i hâl* diye bilinen biyografiler yeni kuşaklara ibret verici, örnek yaşantıları öğretirler.

Biyografiler, gerçekleri dile getirmelidir. Sağlam kanıtlara dayanmalıdır. Biyografi yazan eserinde tarafsız davranmalıdır; biyografisi yazılan kişi hakkında kişisel duygu ve düşüncelere pek yer vermemelidir. Biyografisi yazılan kişinin yaşadığı dönem, çevresi, hayat şartları, eserleri üzerinde durulmalıdır. Biyografi yazan, gözlem, araştırma ve toplama işi bittikten sonra bunları bir sorumluluk içinde zevkle okunabilecek bir hale getirebilmelidir. Bu sebeple biyografi yazımı öyle bir çırpıda yapılabilecek bir şey değildir; araştırma yapmak, objektif olmak zorunluluğu vardır.

Biyografi yazarı nesnel olarak belgelere dayanan bilgi ve görüşlerle kahramanının hayatını, devrini, çevresini de belirterek anlatmalıdır. Dili ise açık, sade ve yalın olmalıdır.

Örnek metin:

Cemil Meriç

Yazar ve mütercim. 12 Aralık 1917'de Hatay Reyhanlı'da doğdu. Hatay Lisesini bitirdi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümüne girdi. Öğrenimini tamamlayamadan Hatay'a döndü. Bir süre ilkokul öğretmenliği ve nahiye müdürlüğü, Tercüme Kalemi'nde reis muavinliği yaptı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Elazığ Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yaptı (1942-45). İstanbul Üniversitesi yabancı diller okulunda okutman olarak çalıştı (1946). 1955'te gözleri görmez oldu. Fakat talebelerinin yardımıyla çalışmalarını ölüme kadar sürdürdü. 1974 senesinde İstanbul Üniversitesi'nden emekli oldu. 13 Haziran 1987 günü İstanbul'da vefat etti.

Cemil Meriç'in ilk yazısı Hatay'da Yeni Gün Gazetesi'nde çıktı (1928). Sonra Yirminci Asır, Yeni İnsan, Hisar, Türk Edebiyatı, Yeni Devir, Pınar, Doğu ve Edebiyat dergilerinde yazılar yazdı. Cemil Meriç, gençlik yıllarında Fransızcadan tercümeyle başladı. Hanore de Balzac ve Victor Hugo'dan yaptığı tercümeyle kuvvetli bir mütercim olduğunu gösterdi. Batı medeniyetinin temelini araştırdı. Dil meseleleri üzerinde önemle durdu. Dilin, bir milletin özü olduğunu savundu. Sansüre ve anarşik edebiyata şiddetle karşı çıktı.

Eserleri: Umrandan Uyarlığa (1974), Kırk Ambar (1983), Hint Edebiyatı, Saint Simon, İlk Sosyolog, İlk Sosyalist, Bir Dünyanın Eşiğinde, Bu Ülke, Mağaradakiler, Bir Facianın Hikâyesi, Işık Doğudan Gelir ve Kültürden İrfana başlıca eserleridir.

Aldığı Ödüller: Kırk Ambar adlı eseriyle iki defa "Türkiye Milli Kültür Vakfı" ödülü, Ankara Yazarlar Birliği Derneği'nin "Yılın Yazarı", Kayseri Sanatçılar Derneği. "İnceleme", Kültürden İrfana adlı eseriyle, Türkiye Yazarlar Birliği "Yılın Fikir Eserleri" ödülleri aldı.

11- Otobiyografi

Bir kimsenin, kendi hakkında yazdığı yazı ya da eser; diğer bir deyişle kişinin, kendi hayat olaylarını anlatan biyografidir. Otobiyografi yazılırken, çevre ve aile büyüklerinin bilgisinden yararlanmak, konu ile ilgili bütün gereçler tamamlanmak ve sonra içtenlikle kaleme almak gerekir. Açık, yalın, inandırıncı ve canlı bir anlatımla yazılmalıdır. Otobiyografide hayat ve çevre ile bağlantılı aile, doğulan ve yaşanılan yer veya yerler, ilk sevgi, ilk arkadaşlık, okul yılları gibi aşamalar anlatılırsa daha orijinal olunabilir. Başanlı bir otobiyografide, toplumsal konu ve düşünceler, dini inançlar, ahlaki ve siyasal görüşler, mutluluklar, ıstıraplar gibi ana unsurlar bulunmalıdır.

Örnek Metin:

Tek çocuktum.

60'larda 6'ncı ayın 16'sında saat 6'yı 56 geçe, 06 trafik kodlu şehirde doğdum. Bu 6'lar hayat boyu peşimi bırakmadı. Can Bartu'dan ad takmışlar; adımları ve tutacağımı takımı seçme şansım olmadı.

21 Mayıs 1963. Ankara'da bir ihtilal günü, stüdyoda babam ve annemle... Doğduğumda anayasa kabul edileli birkaç hafta olmuştu ve Menderes'in asılmasına birkaç ay vardı. Anayasayı 10 yaşıma gelmeden budadılar, 30'uma varmadan Menderes'in itibarını iade ettiler.

Haziran 1961 tarihli Cumhuriyet: Bizim evi basan selin haberi manşette... Daha göbük bağımın ucu kurumadan evin önünden akan boklu dere taşıdığından bütün zıbırlarımı sel aldı; çıplak doğdum denilebilir. Annem babam memurdu.

Annemin "daire"sinde, facit hesap makinalarıyla, DMO damgalı daktilolar arasında büyüdüm. Yandaki bina Tuslog'tu. Birtakım kızgın gençler üç günde bir gelip bağırır, çağırır, taşlardı. 68 kuşağıyla orada tanıştım.

Kreş yılları-(1964) Usluydum.

Sabah bir koltuğun üzerine bırakırlar, akşam gelip oradan alırlardı.

Utanılabilecek kadar normaldim. Hiçbir oyuncuğımı kırmadım, zil çalıp kaçmadım, Ayşegül'erimi yırtmadım. Şimdi onları tek tek oğlum yırtıyor.

Pazar'ları Ankara'da banyo günüydü. Koca odun parçalarıyla zor yanan kazanların kaynar sularında tuğla büyüklüğünde yeşil sabunları kafama yiye yiye yıkandım.

Babamdan fiske yemedim, ama annem feci keseler ve vurdu mu çınlatırdı. Babamla 6.yaş günümde-Lunaparkta alınma yazısını bırakan kazanın izlerini silmeye çalışıyordum.(16.06.1966) Ulus'ta Santral Bebe'den giyinirdim. 5 yaşında teyzem beyaz puantiyeli kırmızı gömleğimin üzerine maşrapayla su dökünce ilk kez intiharı düşündüm. Sonra vazgeçtim.

6 yaşımda feci bir trafik kazası geçirdim. Bir minibüs taklalar atarak geldi ve içinde bulunduğumuz Citroen'in üstüne çöktü. Arabanın motoru dizlerime bindi, kafam ön cama geçti. Alnıma çizili yara, alın yazısı değil, kaza kalıntısıdır.

Handan halamla lunaparkta (23.09.1967) sünnet davetiyem... Bir yaşgünümde sünnet oldum. Sünnet davetiyemin üzerinde baltasıyla bir adam ve kenarda bekleyen kedi figürü vardı. "Maşallah" yazılı şapka giydim.

3-5 arabalık konvoyla kısa bir Ankara turunun ardından Hacı Bayram'a gittik. Tören Harita müdürlüğünün bahçesindeydi, ama aksilik işte, Haziran ortasında yağmur yağdı. Neyse ki top ve saat geldi de hediye, sevindim...

Can Dündar

12- Telgraf

Acele haberleşmede kullanılan bir çeşit kısa mektup türüdür. Bir istek, olay veya durum en kısa şekilde anlatılmaya çalışılır. Çünkü telgrafta her kelime ücrete tabidir. Bu sebeple iletilmek istenen mesaj kısa, açık ve net olmalıdır. Ancak günümüzde özellikle cep telefonlarının yaygınlaşması sebebiyle artık telgraf pek kullanılmamaktadır.

Telgrafta; önce telgrafı alacak kişinin adı, soyadı ve açık adresi yazılır. Sonra telgraf metni kısa ve öz olarak yazılır. Telgraf metninin altına bir çizgi çizilir. Bu çizginin altına gönderenin adresi yazılır.

Örnek Metin:

Mehmert Gedik
Aksu Mahallesi
Karanfil Sokak No: 32
Milas/MUĞLA

Sözünü ettiğim kitapları otobüsle gönderiyorum. Yarın sabah karşıla.

Attila Yalçın
Cihan Mah. 5. Sokak, Vardar Apt. 2/4
Ayvalık/BALIKESİR

I. Biyografi

II. Anı

III. Günlük

IV. Masal

V. Otobiyografi

6) Yukarıdaki edebi türlerden hangisi gerçek yaşamdan kaynaklanan yazı türlerine girmez?

a) V

b) IV

c) III

d) II

e) I

I. Olağanüstü olayları kendine özgü bir dille anlatan bir türdür.

II. Yer ve zaman belli değildir.

III. Kahramanlar olağanüstü kişiler veya varlıklardır.

IV. Genellikle bir tekerleme ile başlar.

7) Yukarıda özellikleri verilen edebi tür aşağıdakilerden hangisidir?

a) Hikâye

b) Fabl

c) Roman

d) Masal

e) Günlük

I. Okurları bilgilendirmeyi ve ona bazı gerçekleri öğretmeyi amaçlar.

II. Uzman kişilerce yazılır.

III. Yazının merkezi doğrudan doğruya yazarın kendisidir.

IV. Kesin sonuçlara varmaz.

V. Güncel konularda veya güncellikle ilgisi olmayan bilimsel konularda yazılabılır.

8) Yukarıdaki verilen özelliklerden hangisi veya hangileri "makalenin" özelliklerinden değildir?

a) Yalnız III

b) I-II-IV

c) IV-V

d) III-IV

e) I-II-V

I. Bugün, diğerlerinden daha farklı bir gün benim için.

II. Pencere bir tuvalin çerçevesi gibi, ve bana bu tablo şimdi sonbaharı anlatıyor.

III. Bana böyle davranmış olması aramıza bir soğukluk girdiğinin göstergesi gibi.

IV. Birazdan uyuyacağım ve yarımının bugünkü gibi olmasını diliyorum.

V. Aradan yıllar geçmiş olmasına karşın o üç sözcük aynı ses tonuyla çınlıyor kulaklarımda.

9) Yukarıda verilen tümcelerden hangisi bir "günlük"ten alınmış olamaz?

a) I

b) II

c) III

d) IV

e) V

..... Burası bir köyden çok şehirleşmeye başlamış bir kasabaya benziyordu. Etrafta bir tek eski veya topraktan ev görünmüyordu. Otlamaya çıkarılacak hayvanlar için özel bir yol yapılmış ve diğer yolların hemen hepsi asfaltla döşenmişti. Ama bir evin

VIII. BÖLÜM

YAZIM VE NOKTALAMA ESASLARI

A- TÜRKÇENİN YAZIM KURALLARI NELERDİR?

1- Bazı Kelime ve Eklerin Yazılışı:

Bağlaç Olan *da, de*'nin Yazılışı

Bağlaç olan *da, de* ayrı yazılır. Kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar: *Kızı da geldi gelini de. Durumu oğluna da bildirdi. Sen de mi kardeşim? Güç de olsa. Konuşur da konuşur.*

UYARI : Ayrı yazılan *da, de* hiçbir zaman *ta, te* biçiminde yazılmaz.

UYARI : *Ya* sözüyle birlikte kullanılan *da* mutlaka ayrı yazılır: *ya da*.

UYARI : *Da, de* bağlacını kendisinden önceki kelimedenden kesme ile ayırmak yanlıştır: *Ayşe de geldi (Ayşe 'de geldi değil).*

UYARI : *Da, de* bağlacının bulunma durumu eki olan *-da, -de, -ta, -te* ile hiçbir ilgisi yoktur. Bulunma durumu eki getirildiği kelimeye bitişik yazılır: *devede (deve-de) kulak, evde (ev-de) kalmak, yolda (yol-da) kalmak, ayakta (ayak-ta) durmak, çantada (çanta-da) kekkik. İkide (iki-de) bir aynı sözü söyleyip durma.*

Yurtta sulh, cihanda sulh. (Mustafa Kemal Atatürk)

Bağlaç Olan *ki*'nin Yazılışı

Bağlaç olan *ki* ayrı yazılır: *demek ki, kaldı ki, bilmem ki.*

Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil, şuurla işlensin. (Mustafa Kemal Atatürk)

Olmaz ki!

Böyle de yazılmaz ki! (Orhan Veli Kanık)

Ruşen Eşref Ünaydın'ın "Diyorlar ki" adlı eseri ne güzeldir!

Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer.

Ki bağlacı, birkaç örnekte kalıplaşmış olduğu için bitişik yazılır: *belki, çünkü, hâlbuki, mademki, meğerki, oysaki, sanki.* Bu örneklerden *çünkü* sözünde ek aynı zamanda küçük ünlü uyumuna uymuştur.

Şüphe ve pekiştirme göreviyle kullanılan *ki* sözü de ayrı yazılır: *Babam geldi mi ki? Başbakan konuşacak mı ki?*

Bağlaç Olan *ne ... ne ...*'nin Yazılışı

Bu bağlacın kullanıldığı cümlelerde fiil olumlu olmalıdır: *Ne Fransa'da ne de Almanya'da aradığını bulabilmişti.*

Onlar ne arsız ne yılışkan ve yırtık gülmelidirler; ne de somurtmalıdır.
(Refik Halit Karay)

Ne ziraat ne ticaret için kâfi nüfus kaldı. (Falih Rıfki Atay)

Soru Eki mi, mi, mu, mü'nün Yazılışı

Bu ek gelenekleşmiş olarak ayrı yazılır ve kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak ün.5 uyumlarına uyar: *Kaldı mı? Sen de mi geldin? Olur mu? İnsanlık öldü mü?*

Soru ekinden sonra gelen ekler, bu eke bitişik olarak yazılır: *Verecek misin? Okuyor muyuz? Çocuk muyum? Gelecek miydi? Güler misin, ağlar mısın?*

Bu ek sorudan başka görevlerde kullanıldığında da ayrı yazılır: *Güzel mi güzel! Yağmur yağdı mı dışarı çıkamayız.*

UYARI: Vazgeçmek birleşik fiili, *mi* soru ekiyle birlikte kullanıldığında iki ayrı biçimde yazılabilir: *Vaz mı geçtin? Vazgeçtin mi?*

Fiil Çekimi ile İlgili Yazılışlar

Gelecek zaman ekinin ünlüleri ile zaman ekinden önceki ünlü, söyleyişe bakılmaksızın bütün şahıslarda *a, e* ile yazılır: *geleceğim, gelmeyeceğim, gelmeyeceğim, geleceğiz, gelmeyeceğiz, gelemeyeceğiz, gelmeyeceksin, gelemeyeceksin; alacağım, almayacağım, alamayacağım, almayacaksın, alamayacaksın; başlayacağım.*

Teklik ve çokluk 1. kişi emir eklerinin ünlüsü ile ekten önceki ünlü, söyleyişe bakılmaksızın *a, e* ile yazılır: *başlayayım, gelmeyeyim; başlayalım, gelmeyelim.*

İstek ekinden önce gelen ünlü, söyleyişe bakılmaksızın *a, e* ile yazılır: *başlayasın, başlaya, başlayasınız, başlayalar; gelmesin, gelmeye, gelmesiniz, gelmeyeler*

2- Mastar Eklerinin Yazılışı

-mak, -mek ile biten mastarlardan sonra *-a, -e, -ı, -i* eklerinden biri geldiğinde araya *y* ünsüzü girer: *kazanmak-a > kazanma-y-a, aldanmak-ı > aldanma-y-ı, sevmek-e > sevmey-e, görmek-i > görme-y-i.*

3- İken'in Yazılışı

İken ayrı olarak yazılabildiği gibi kelimelere eklenerek de yazılabilir. Bu durumda başındaki *i* ünlüsü düşer. Getirildiği kelimenin ünlüleri kalın da olsa, bu ekin ünlüsü ince kalır: *okur-ken (< okur iken), yazar-ken (< yazar iken), çalışır-ken (< çalışır iken), uyur-ken (< uyur iken), başlar-ken (< başlar iken), durmuş-ken (< durmuş iken), olgun-ken (< olgun iken), durgun-ken (< durgun iken).*

İken, ünlüyle biten kelimelere ek olarak getirildiğinde başındaki *i* ünlüsü düşer ve araya *y* ünsüzü girer: *okulday-ken (< okulda iken), yolday-ken (< yolda iken).*

4- İle'nin Ek Olarak Yazılışı

İle ayrı olarak yazılabildiği gibi kelimelere eklenerek de yazılabilir. Kelimelere eklenerek yazıldığında ünlü uyumlarına uyar.

İle, ünsüzle biten kelimelere ek olarak getirildiğinde *i* ünlüsü düşer ve bitişik yazılır: *bulut-la* (*bulut ile*), *çiçek-le* (*çiçek ile*), *kuş-la* (*kuş ile*).

İle, ünlüyle biten kelimelere ek olarak getirildiğinde başındaki *i* ünlüsü düşer ve araya *y* ünsüzü girer. Ek, ünlü uyumlarına uyar: *arkadaşı-y-la* (*arkadaşı ile*), *anası-y-la*, (*anası ile*), *çevre-y-le* (*çevre ile*), *sürü-y-le* (*sürü ile*), *yapı-y-la* (*yapı ile*).

5- Ek Fiil Olan *imek*'in Yazılışı

İmek fiili bugün daha çok ekleşmiş olarak kullanılmakta ve ünlü uyumlarına uymaktadır.

Ünlüyle biten kelimelere eklendiğinde *i* ünlüsü düşer. Bu durumda araya *y* ünsüzü girer: *ne-y-se* (*ne ise*), *sonuncu-y-du* (*sonuncu idi*), *yabancı-y-muş* (*yabancı imiş*).

Ünsüzle biten kelimelere eklendiğinde de *i* ünlüsü düşer: *gelir-se* (*gelir ise*), *güzel-miş* (*güzel imiş*), *yorgun-du* (*yorgun idi*).

6- Pekiştirmeli Sıfatların Yazılışı

Pekiştirmeli sıfatlar bitişik yazılır: *apaçık*, *apak*, *büsbütün*, *çepeçevre*, *çırçıplak*, *çırılçırplak*, *dümdüz*, *düpedüz*, *gömgök*, *güpegündüz*, *kapkara*, *kupkuru*, *paramparça*, *sapasağlam*, *sapsarı*, *sırsıklam*, *sırlıslıklam*, *sipsivri*, *yemyeşil*.

7- Sayıların Yazılışı

a- Sayılar metin içerisinde yazıyla yazılır: *bin yıldan beri*, *dört kardeş*, *haftanın beşinci günü*, *üç ayda bir*, *yüz soru*, *iki hafta sonra*, *üçüncü sınıf*.

Yaş otuz beş, yolun yarısı eder. (Cahit Sıtkı Tarancı)

Buna karşılık saat, para tutarı, ölçü, istatistik verilere ilişkin sayılarda rakam kullanılır: *17.30'da*, *11.00'de*, *1.500.000 lira*, *25 kilogram*, *150 kilometre*, *15 metre kumaş*, *1.250.000 kişi*, *% 25*, *% 50*.

Saat ve dakikalar metin içinde yazıyla da yazılabilir: *saat dokuzu beş geçe*, *saat yediye çeyrek kala*, *saat sekizi on dakika üç saniye geçe*, *mesela saat onda*.

b- Birden fazla kelimedenden oluşan sayılar ayrı yazılır: *iki yüz*, *üç yüz altmış beş*.

c- Para ile ilgili işlem ve senet, çek vb. ticarî belgelerde geçen sayılar bitişik yazılır: *650,35* (*altıyüzelliTL, otuzbeşKr*).

d- Notayı niteleyen sayılar ayrı yazılır: *on altılık*.

e- Oyun adlarını niteleyen sayılar bitişik yazılır: *altmışaltı*.

f- Romen rakamları ancak yüzyıllarda, hükümdar adlarında, tarihlerde ayarın yazılışında, kitap ve dergi ciltlerinde ve kitapların asıl bölümlerinden ön-

ceki sayfaların numaralandırılmasında kullanılabilir: *XX. yüzyıl, III. Selim, XIV. Louis, II. Wilhelm, V. Karl, VIII. Edward, I.XI.1928, I. Cilt, XII. Cilt.*

g- Beş ve beşten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur: *326.197, 49.750.812, 28.434.250.310.500 .*

h- Sayılarda kesirler virgül ile ayrılır: *15,2 (15 tam, onda 2), 5,26 (5 tam, yüzde 26).*

ı- Sıra sayıları yazıyla ve rakamla gösterilebilir. Rakamla gösterilmesi durumunda ya rakamdan sonra bir nokta konur ya da rakamdan sonra kesme işareti konularak derece gösteren ek yazılır: *15., 56., XX.; 5'inci, 6'ncı.*

UYARI : Sıra sayıları ekle gösterildiğinde rakamdan sonra sadece kesme işareti ve ek yazılır; ayrıca nokta konmaz: *8.'inci değil 8'inci, 2.'nci değil 2'nci.*

i- Üleştirme sayıları rakamla değil yazıyla belirtilir: *2'şer değil ikişer, 9'ar değil dokuzar, 100'er değil yüzer.*

8- Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler

Büyük harflerin kullanıldığı yerler aşağıda sıralanmıştır:

A- Cümle büyük harfle başlar: *Ak akçe kara gün içindir.*

Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir. (Atatürk)

Cümle içinde tırmak veya yay ayraç içine alınan cümleler büyük harfle başlar ve sonlarına uygun noktalama işareti (nokta, soru, ünlem) konur:

Atatürk, "Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!" diyor.

Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz. (Nurullah Ataç)

Ancak iki çizgi arasındaki açıklama cümleleri büyük harfle başlamaz:

Bir zamanlar -bu zamanlar çok da uzak değildir, bundan on, on iki yıl önce- Türk saltanatının maddi sınırları uçsuz bucaksız denilecek kadar genişti. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

İki noktadan sonra gelen cümleler büyük harfle başlar:

Menfaat sandalyeye benzer: Başında taşarsan seni küçültür, ayağının altına alırsan yükseltir. (Cenap Şahabettin)

Ancak iki noktadan sonra cümle niteliğinde olmayan örnekler sıralandığında bu örnekler büyük harfle başlamaz:

Bu eskiliği siz de çok evde görmüştünüzdür: duvarlarda çiviler, çivi yerleri, lekeler... (Memduh Şevket Esental)

UYARI: Rakamla başlayan cümlelerde rakamdan sonra gelen kelime büyük harfle başlamaz: *2005 yılında Türk Dil Kurumununun 73. yılını kutladık.*

UYARI: Örnek niteliğindeki kelimelerle başlayan cümlede de ilk harf büyük yazılır: "*Banka, bütçe, devlet, fındık, kanep, menekşe, şemsiye*" gibi yüzlerce kelime, kökenleri yabancı olmakla birlikte artık dilimizin malı olmuştur. "*Et-, ol-*" fiilleri, dilimizde en sık kullanılan yardımcı fiillerdir.

B- Dizeler genellikle büyük harfle başlar:

Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi;

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi. (Muhibbi)

Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. (Mehmet Akif Ersoy)

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik;

Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik. (Yahya Kemal Beyatlı)

C- Özel adlar büyük harfle başlar:

1. Kişi adlarıyla soyadları büyük harfle başlar: *Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Kâzım Karabekir, Ahmet Haşim, Tevfik Fikret, Mehmet Emin Yurdakul, Hüseyin Cahit Yalçın, Orhan Veli Kanık, Sait Faik Abasıyanık, Yunus Emre, Evliya Çelebi, Gevheri, Karacaoğlan, Âşık Ömer, Wolfgang von Goethe, Wilhelm Radloff, Vilhelm Thomsen, Victor Hugo.*

Takma adlar da büyük harfle başlar: *Muhibbi (Kanuni Sultan Süleyman), Demirtaş (Ziya Gökalp), Tarhan (Ömer Seyfettin), AkaGündüz (Hüseyin Avni, Enis Avni), Kirpi (Refik Halit Karay), Deli Ozan (Faruk Nafiz Çamlıbel), Server Bedi (Peyami Safa), İrfan Kudret (Cahit Sıtkı Tarancı), Mehmet Ali Sel (Orhan Veli Kanık).*

2. Kişi adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar, lakaplar, meslek ve rütbe adları büyük harfle başlar: *Cunhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Kaymakam Erol Bey, Sayın Prof. Dr. Hasan Eren, Hamdi Bey, Mustafa Efendi, Zeynep Hanım, Bay Ali Çiçekçi, Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Doktor Behçet Uz, Mareşal Fevzi Çakmak, Yüzbaşı Cengiz Topel; Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Genç Osman, Deli İbrahim, Avcı Mehmet, Nişancı Mehmet Paşa, Deli Petro.*

Akrabalık bildiren kelimeler büyük harfle başlamaz: *Tülay abla, Ayşe teyze, Fatma nine, Kemal dayı, Saim amca, Ali enişte.*

Akrabalık bildiren kelimeler başa geldiğinde lakap yerine kullanıldığı için büyük harfle başlar: *Nene Hatun, Baba Gündüz, Dayı Kemal, Hala Sultan.*

Bazı tarihî ve menkıbevi şahsiyetlerde ise akrabalık bildiren kelime sonda olduğu hâlde unvan değeri kazandığı ve özel ada dâhil olduğu için büyük harfle yazılır: *Gül Baba, Susuz Dede, Adile Hala, Gülsüm Bacı, Sultan Ana.*

Resmî yazılarda saygı bildiren sözlerden sonra gelen ve makam, mevki, unvan bildiren kelimeler de büyük harfle başlar:

Sayın Bakan,

Sayın Başkan,

Sayın Rektör,

Sayın Vali,

Hitap kelimeleri de büyük harfle başlar:

Sevgili Kardeşim,

Aziz Dostum,

Değerli Arkadaşım,

3. Hayvanlara verilen özel adlar büyük harfle başlar: *Sarıkız, Fino, Karabaş, Pamuk, Minnoş, Tekir.*

4. Millet, boy, oymak adları büyük harfle başlar: *Türk, Alman, İngiliz, Rus, Arap, Japon; Oğuz, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar; Karakeçili, Hacımusalı.*

5. Dil ve lehçe adları büyük harfle başlar: *Türkçe, Almanca, İngilizce, Rusça, Arapça; Oğuzca, Kazakça, Kırgızca, Özbekçe, Tatarca.*

6. Devlet adları büyük harfle başlar: *Türkiye Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Suudi Arabistan, Azerbaycan Cumhuriyeti.*

7. Din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını bildiren sözler büyük harfle başlar: *Müslümanlık, Müslüman; Hristiyanlık, Hristiyan; Musevilik, Musevi; Budizm, Budist; Hanefilik, Hanefi; Malikilik, Maliki; Protestanlık, Protestan; Katoliklik, Katolik.*

8. Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar büyük harfle başlar: *Tanrı, Allah, Cebrail, Zeus, Oziris, Kibele.* Ancak *tanrı* kelimesi özel ad olarak kullanılmadığında küçük harfle başlar: *Eski Yunan tanrıları.* Bazı dinî terimlerin küçük harfle başlaması gelenekleşmiştir: *cennet, cehennem, uçmak, tamu, peygamber, sırat köprüsü.*

9. Gezegen ve yıldız adları büyük harfle başlar: *Merkür, Neptün, Plüton, Halley, Dünya, Güneş, Ay vb.*

UYARI: *Dünya, güneş, ay* kelimeleri gezegen anlamı dışında kullanıldığında küçük harfle başlar.

10. Yer adları (kıta, bölge, il, ilçe, köy, semt, cadde, sokak, semt vb.) büyük harfle başlar: *Asya, Avrupa, Afrika, Amerika; İç Anadolu, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Yakın Doğu; Ankara, İstanbul, Taşkent, Bağdat, Moskova; Turgutlu, Ürgüp, Ahlat; Çayırbağı, Akçaköy; Bahçelievler, Cebeci; Atatürk Bulvarı, Ziya Gökalp Caddesi; Sankiyedim Sokağı, Asmalımescit Sokağı.*

UYARI: *Doğu* ve *batı* sözleri yön bildirdiğinde küçük olarak yazılır: *Bursa'nın doğusu.* Bu sözler düşünce, hayat tarzı, politika vb. anlamlar bildirdiğinde ise büyük olarak yazılır: *Batı medeniyeti, Doğu mistisizmi vb.*

Yer adlarında ilk isimden sonra gelen *deniz, nehir, göl, dağ, boğaz* vb. tür bildiren ikinci isimler büyük harfle başlar: *Ağrı Dağı, Aral Gölü, Çanakkale Boğazı, Dicle Irmağı, Ege Denizi, Erciyes Dağı, Fırat Nehri, Tuna Nehri, Van Gölü, Zigana Geçidi, Süveyş Kanalı.*

UYARI: Özel ada dâhil olmayıp tamlama kuran şehir, il, ilçe, bucak, belde, köy vb. sözler küçük harfle başlar: *Konya ili, Etimesgut ilçesi, Taflan köyü* vb.

Mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak adlarında geçen *mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak* kelimeleri büyük harfle başlar: *Gazi Osmanpaşa Mahallesi, Yıldız Mahallesi, Yunus Emre Mahallesi, Karaköy Meydanı, Zafer Meydanı, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Ziya Gökalp Bulvarı, Nene Hatun Caddesi, Cemal Nadir Sokağı, Fevzi Çakmak Sokağı, İnkılap Sokağı, Reşat Nuri Sokağı, Türk Ocağı Sokağı.*

UYARI: Yer bildiren özel isimlerde de kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman, kelime başında büyük harf kullanılır: *Hisar'dan, Boğaz'dan, Bulvar'dan.*

11. *Saray, köşk, han, kale, köprü, anıt* vb. yapı adlarının bütün kelimeleri büyük harfle başlar: *Topkapı Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, İshakpaşa Sarayı, Çankaya Köşkü, Horozlu Han, Ankara Kalesi, Alanya Kalesi, Galata Köprüsü, Fatih Sultan Mehmet Köprüsü, Mostar Köprüsü, Beyazıt Kulesi, Zafer Abidesi, Bilge Kağan Anıtı.*

12. Kurum, kuruluş ve kurul adlarının her kelimesi büyük harfle başlar: *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Dil Kurumu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Devlet Malzeme Ofisi, Millî Kütüphane, Çocuk Esirgeme Kurumu, Atatürk Orman Çiftliği, Çankaya Lisesi; Anadolu Kulübü, Mavi Köşe Bakkaliesi; Türk Ocağı, Yeşilay Derneği, Muharip Gaziler Derneği, Emek İnşaat; Bakanlar Kurulu, Danışma Kurulu, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı; Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.*

13. Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge adlarının her kelimesi büyük harfle başlar: *Medeni Kanun, Borçlar Hukuku (kanun), Atatürk Uluslararası Barış Ödülü Tüzüğü, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği.*

UYARI: Kurum, kuruluş, kurul, merkez, bakanlık, üniversite, fakülte, bölüm, kanun, tüzük, yönetmelik vb.ni bildiren kelimeler, belli bir kurum vb. kastedildiğinde büyük harfle başlar: *Bu yıl Meclis, yeni döneme erken başlayacaktır. Son aylarda Kurum, yazım konusunda yoğun bir çalışma içine girmiştir. 2876 sayılı Kanun bu yıl yeniden gözden geçiriliyor. Bu madde Yönetmelik'in 4'üncü maddesine aykırı düşmektedir.*

14. Kitap, dergi, gazete ve sanat eserlerinin (tablo, heykel, müzik) her kelimesi büyük harfle başlar: *Nutuk, Safahat, Kendi Gök Kubbemiz, Anadolu Notları, Sinekli Bakkal; Türk Dili, Türk Kültürü, Varlık; Resmî Gazete, Hürriyet, Milliyet, Türkiye, Yeni Yüzyıl, Yeni Asır; Saraydan Kız Kaçırma, Onuncu Yıl Marşı.*

UYARI: Özel ada dâhil olmayan *gazete, dergi, tablo* vb. sözler büyük harfle başlamaz: *Milliyet gazetesi, Türk Dili dergisi, Halı Dokuyan Kızlar tablosu.*

UYARI: Büyük harflerin kullanıldığı yerlerde bulunan *ve, ile, ya, veya, yahut, ki, da, de* sözleriyle *mı, mi, mu, mü* soru eki küçük harfle yazılır: *Mai ve Siyah, Suç ve Ceza, Leyla ile Mecnun, Turfanda mı, Turfa mı? Diyorlar ki, Dünyaya İkinci Geliş yahut Sır İçinde Esrar, Ya Devlet Başa ya Kuzgun Leşe, Ben de Yazdım.*

15. Millî ve dinî bayramlarla bayram niteliği kazanmış günlerin adları büyük harfle başlar: *29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Nevruz Bayramı, Anneler Günü, Öğretmenler Günü, 27 Mart Dünya Tiyatrolar Günü, 14 Mart Tıp Bayramı, Hıdırellez.*

Kurultay, bilgi şöleni, açık oturum vb. toplantıların adlarında her kelime büyük harfle başlar: *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Manas Bilgi Şöleni.*

16. Tarihi olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar: *Kurtuluş Savaşı, Millî Mücadele, Cilalı Taş Devri, İlk Çağ, Yükselme Devri, Millî Edebiyat Dönemi, Servetifünun Dönemi, Tanzimat Dönemi.*

UYARI: Tarihi dönem bildirmeyip tür veya tarz bildiren terimler küçük harfle başlar: *divan şiiri, divan edebiyatı, halk şiiri, halk edebiyatı, eski Türk edebiyatı, Türk dili, Türk sanat müziği, Türk halk müziği, tekke edebiyatı.*

17. Özel adlardan türetilen bütün kelimeler büyük harfle başlar: *Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Türkçülük, Türkçe, Türkolog, Türkoloji, Avrupalı, Avrupa-lılaştırmak, Asyalılık, Darvinci, Konyalı, Bursalı.*

UYARI: Özel ad kendi anlamı dışında yeni bir anlam kazanmışsa büyük harfle başlamaz: *acem* (Türk müziğinde bir perde), *hicaz* (Türk müziğinde bir makam), *nihavent* (Türk müziğinde bir makam), *acemi* (tecrübesiz), *amper* (elektrik akımında şiddet birimi), *jul* (fizikte iş birimi), *allahlık* (saf, zararsız kimse), *donkişotluk* (gereği yokken kahramanlık göstermeye kalkışmak).

UYARI: Para birimleri büyük harfle başlamaz: *avro, dinar, dolar, lira, yeni kuruş, lîret.*

UYARI: Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz.

UYARI: Müzikte kullanılan makam ve tür adları büyük harfle başlamaz: *acemaşiran, acembuselik, bayatı, hicazkâr, türkû, varsağı, bayatı.*

18. Yer, millet ve kişi adlarıyla kurulan birleşik kelimelerde özel adlar büyük harfle başlar: *Antep fıstığı, Brüksel lahanası, Frenk gömleği, Hindistan cevizi, İngiliz anahtarı, Japon gülü, Maraş dondurmastı, Van kedisi.*

Ç. Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlar: *29 Mayıs 1453 Salı günü, 29 Ekim 1923, 28 Aralık 1982'de göreve başladı. Lale festivali 25 Haziranda başlayacak.*

1919 senesi Mayısının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. (Atatürk)

Belirli bir tarihi belirtmeyen ay ve gün adları küçük harfle başlar: *Okullar genellikle eylülün ikinci haftasında öğretime başlar. Yürütme Kurulu toplantılarını perşembe günleri yaparız.*

D. Levhalar ve açıklama yazıları büyük harfle başlar: *Giriş, Çıkış, Müdür, Vezne, Başkan, Doktor, Otobüs Durağı, Dolmuş Durağı, Şehirler Arası Telefon, III. Kat, IV. Sınıf, I. Blok.*

E. Bilim dallarında kullanılan terimlerin büyük harfle yazılışı, ilgili dallardaki uygulamaya bağlıdır: *Canis canis, Carduelis carduelis, Ardea alba, Populus alba, Prunus domestica, Pinus silvestris.*

F. Kitap, bildiri, makale vb.nde ana başlıkta bulunan kelimelerin tamamı, alt başlıkta bulunan kelimelerin ise yalnızca ilk harfleri büyük olarak yazılır.

G. Kitap, dergi vb.nde bulunan resim, çizelge, tablo vb.nin altında yer alan açıklayıcı yazılar büyük harfle başlar.

9- Birleşik Kelimelerin Yazımı

Belirtisiz isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, isnat grupları, birleşik fiiller, ikilemeler, kısaltma grupları ve kalıplaşmış çekimli fiillerden oluşan ifadeler, yeni bir kavramı karşıladıklarında birleşik kelime olurlar: *yer çekimi, hanımeli, ses bilgisi; beyaz peynir, açık göz, toplu iğne; eli açık, sırtı pek; söz etmek, zikretmek, hasta olmak, gelebilmek, yazadurmak, alivermek; çoluk çocuk, çıtçıt, altüst; başüstüne, günaydın; sağ ol, ateşkes, külbastı.*

Birleşik kelimeler belirli kurallar çerçevesinde bitişik veya ayrı olarak yazılır.

A. Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler

Birleşik kelimeler aşağıdaki durumlarda bitişik yazılırlar:

1- Ses düşmesine uğrayan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *kaynana* (< *ka-yın ana*), *kaynata* (< *kayın ata*), *nasıl* (< *ne asıl*), *niçin* (< *ne için*), *pazartesi* (< *pazar ertesi*), *sütlaç* (< *sütlü aş*), *birbiri* (< *biri biri*).

2- *Et-* ve *ol-* yardımcı fiilleriyle birleşirken ses düşmesine veya ses türemesine uğrayan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *emretmek* (< *emir etmek*), *kaybolmak* (< *kayıp olmak*); *haletmek* (< *hal' etmek=tahttan indirmek*), *menolunmak* (< *men' olunmak*); *afetmek* (< *af etmek*), *reddetmek* (< *ret etmek*).

UYARI : Sadece söyleyişte tonlulaşma biçiminde ses değişmesine uğrayanlar ayrı yazılır: *azat etmek, hamt etmek, izaç etmek, iktisap etmek.* Bu örneklerde tonluluk söyleyişte belirtilir.

3- Kelimelerden her ikisi veya ikincisi, birleşme sırasında benzetme yoluyla anlam değişmesine uğradığında bu tür birleşik kelimeler bitişik yazılır.

a- Bitki adları: *aslanagözü, civanperçemi, keçiboynuzu, kuşburnu, turnagagası, açığağz, akkuyruk* (çay), *alabaş, altınbaş* (kavun), *altıparmak* (palamut), *beşbiyik* (muşmula), *acemborusu, çobançantası, gelinfeneri, karnıkara* (börülce), *kuşyemi, şeytanarabası, venüsçarığı, yılanyaştığı, akşamsefası, camgüzeli,*

çadırşuşağı, gecese fası, ayşekadın (fasulye), hafızalı (üzüm), havvaanaeli, mer-yemanaeldiveni.

b- Hayvan adları: *danaburnu* (böcek), *akbaş* (kuş), *alabacak* (at), *bağrıka-ra* (kuş), *beşparmak* (deniz hayvanı), *beşpençe* (deniz hayvanı), *çakırkanat* (ördek), *elmabaş* (tepeli dalgıç), *kababurun* (balık), *kamçıkuyruk* (koyun), *ka-mışkulak* (at), *karabaş*, *karagöz* (balık), *karafatma* (böcek), *kızılkanat* (balık), *sarıkuyruk* (balık), *yeşilbaş* (ördek), *sazkayası* (balık), *sırtıkara* (balık), *şeytaniğnesi*, *yalıçapkıını* (kuş), *bozbakkal* (kuş), *bozyürük* (yılan), *karadul* (örümcek), *sarisabır* (bitki).

c- Hastalık adları: *itdirseği* (arpacık), *delibaş*, *karabacak*, *karataban*.

ç- Alet ve eşya adları: *balıkgözü* (halka), *deveboynu* (boru), *domuzayağı* (çubuk), *domuztırnağı* (kanca), *horozayağı* (burgu), *kargaburnu* (alet), *keçitür-nağı* (oyma kalemi), *kedigözü* (lamba), *leylekgagası* (alet), *sıçankuyruğu* (tör-pü), *baltabaş* (gemi) *gagaburun* (gemi), *kancabaş* (kayık), *adayavrusu* (tekne).

d- Biçim adları: *ayıbacağı* (yelken biçimi), *balıksırtı* (desen), *civankaşı* (nakış), *eşeksırtı* (çatı biçimi), *kazkanadı* (oyun), *kırlangıçkuyruğu* (işaret), *koçboynuzu* (işaret), *köpekkuyruğu* (spor), *sıçandışi* (dikiş), *balgümeçi* (dikiş), *beşikörtüsü* (çatı biçimi), *turnageçidi* (fırtına).

e- Yiyecek adları: *dilberdudağı* (tatlı), *hanımgöbeği* (tatlı), *hanımparmağı* (tatlı), *kadınbudu* (köfte), *kadingöbeği* (tatlı), *kargabeyni* (yemek), *kedidili* (bisküvi), *tavukgöğsü* (tatlı), *vezirparmağı* (tatlı), *bülbülyuvası* (tatlı), *kuşlokumu* (kurabiye), *alinazik* (kebab).

f- Oyun adları: *beştaş*, *dokuztaş*, *üçtaş*.

g- Gök cisimlerinin adları: *Altıkardeş* (yıldız kümesi), *Arıkovanı* (yıldız kümesi), *Büyükkayı* (yıldız kümesi), *Demirkazık* (yıldız), *Küçükkanı* (yıldız kümesi), *Kervankıran* (yıldız), *Samanyolu* (yıldız kümesi), *Yedikardeş* (yıldız kümesi).

h- Renk adları: *baklaçiçeği*, *balköpüğu*, *camgöbeği*, *devetüyü*, *fildişi*, *gül-kurusu*, *kavuniçi*, *narçiçeği*, *ördekbaşı*, *ördekgagası*, *tavşanağzı*, *tavşankanı*, *turnagözü*, *vapurdumanı*, *vişneçürüğu*, *yavruağzı*.

4- *-a, -e, -ı, -i, -u, -ü* zarf-fiil ekleriyle *bilmek*, *vermek*, *kalmak*, *durmak*, *gelmek*, *görmek* ve *yazmak* fiilleriyle yapılan tasvirî fiiller bitişik yazılır: *alabildiğine*, *düşünebilmek*, *yapabilmek*; *uyuyakalmak*; *gidedurmak*, *yazadurmak*; *çıkagelmek*, *olagelmek*, *süregelmek*; *düşeyazmak*, *öleyazmak*; *alıvermek*, *geli-vermek*, *gülüvermek*, *uçuvermek*; *düşmeyegör*, *ölmeyegör*.

5- Bir veya iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır: *alaşağı*, *albeni*, *ateşkes*, *çalçene*, *çalyaka*, *dönbaba*, *gelberi*, *incit-mebeni*, *rastgele*, *sallabaş*, *sallasırt*, *sıkboğaz*, *unutmabeni*; *çekyat*, *geçgeç*, *kaçgöç*, *kapkaç*, *örtbas*, *seçal*, *veryansın*, *yapboz*, *yazboz tahtası*.

6- *-an/-en, -r/-ar/-er/-ır/-ir, -maz/-mez* ve *-mış/-miş* sıfat-fiil eklerinin kalıplaşmasıyla oluşan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

ağaçkakan, alaybozan, cankurtaran, çöpçatan, dalgakıran, demirkapan, et-
yaran, filizkıran, gökdelen, oyunbozan, saçkıran, yelkovan, yolgeçen;

akımtoplar, altıpatlar, barışsever, basınçölçer, betonkarar, bilgisayar, çok-
satar, dilsever, füzeatar, özezer, pürüzalır, uçaksavar, yurtsever;

baştanımaz, değerbilmez, etyemez, hacıyatmaz, kadirbilmez, karıncaez-
mez, kuşkonmaz, külyutmaz, tanrıtanımaz, varyemez;

çokbilmiş, güngörmüş.

7- İkinci kelimesi *-dı* (*-di / -du / -dü, -tı / -ti / -tu / -tü*) kalıplaşmış belirli
geçmiş zaman ekleriyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *albastı, ciğer-
deldi, çıkırıldım, dalbastı, firdöndü, gecekondu, gündöndü, hünkârbeğendi,
imambayıldı, karyagdı, külbastı, mirasyedi, papazkaçtı, serdengeçti, şıpsevdi,
zıpçıktı.*

8- Her iki kelimesi de *-dı* (*-di / -du / -dü, -tı / -ti / -tu / -tü*) belirli geçmiş
zaman veya *-r / -ar / -er* geniş zaman eklerini almış ve kalıplaşmış bulunan bir-
leşik kelimeler bitişik yazılır: *dedikodu, kaptıkaçtı, oldubitti, uçtuuçtu* (oyun);
*biçerbağlar, biçerdöver, göçerkonar, kazaratar, konargöçer, okuryazar, uyur-
gezer, yanardöner, yüzergezer.*

Aynı yapıda olan *çakaralmaz* kelimesi de bitişik yazılır.

9- Somut olarak yer bildirmeyen *alt, üst* ve *üzeri* sözlerinin sona getirilme-
siyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *ayakaltı, bilinçaltı, gözaltı* (göze-
tim), *şuuraltı; akşamüstü, akşamüzeri, ayaküstü, ayaküzeri, bayramüstü, ger-
çeküstü, ikindiüstü, olağanüstü, öğleüstü, öğleüzeri, suçüstü, yüzüstü.*

10- İki veya daha çok kelimenin birleşmesinden oluşmuş kişi adları, soyad-
ları ve lakaplar bitişik yazılır: *Alper, Aydoğdu, Birol, Gülnihal, Gülseren,
Gündoğdu, Şenol, Varol; Abasıyanık, Adıvar, Atatürk, Gökalp, Güntekin, İnönü,
Karaosmanoğlu, Tanpınar, Yurdakul; Boynueğri Mehmet Paşa, Tepedelenli Ali Paşa, Yirmisekiz Çelebi Mehmet, Yedisekiz Hasan Paşa.*

11- İki veya daha çok kelimeden oluşmuş Türkçe yer adları bitişik yazılır:
*Çanakkale, Gümüşhane; Acıpayam, Pınarbaşı, Şebinkarahisar; Beşiktaş, Ka-
bataş.*

Şehir, kent, köy, mahalle, dağ, tepe, deniz, göl, ırmak, su vb. kelimelerle
kurulmuş sıfat tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması kalıbındaki yer adları
bitişik yazılır: *Akşehir, Eskişehir, Suşehri, Yenişehir; Atakent, Batıkent,
Konutkent, Korukent, Çengelköy, Sarıyer, Yenimahalle; Karabağ, Karadağ,
Uludağ; Kocatepe, Tınaztepe; Akdeniz, Karadeniz, Kızıldeniz; Acıgöl; Kızılır-
mak, Yeşilirmak; İncesu, Karasu, Sarısu, Akçay.*

12- Kişi adları ve unvanlarından oluşmuş mahalle, meydan, köy vb. yer ve
kuruluş adlarında unvan kelimesi sonda ise, gelenekleşmiş olarak bitişik yazı-
lır: *Abidinpaşa, Bayrampaşa, Davutpaşa, Ertuğrulgazi, Kemalpaşa (ilçesi);
Necatibey (Caddesi), Mustafabey (Caddesi).*

13- Ara yönleri belirten kelimeler bitişik yazılır: *güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu*.

14- Bunlardan başka dilimizde her iki ögesi de asıl anlamını koruduğu hâlde yaygın bir biçimde gelenekleşmiş olarak bitişik yazılan kelimeler de vardır:

a- Baş sözüyle oluşturulan sıfat tamlamaları: *başağırlık, başbakan, başçavuş, başeser, başfiyat, başhekim, başhemsire, başkahraman, başkarakter, başkent, başkomutan, başköşe, başmüfettiş, başöğretmen, başparmak, başpehlivan, başrol, başsavcı, başşehir, başyazar*.

b- Bir topluluğun yöneticisi anlamındaki *başı* sözüyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları: *aşçıbaşı, binbaşı, çarkçıbaşı, çeribaşı, elebaşı, mehterbaşı, onbaşı, ustabaşı, yüzbaşı*.

c- *Oğlu, kızı* sözlere: *çapanoğlu, eloğlu, hinoğlulu, elkızı*.

ç- *Ağa, bey, efendi, hanım, nine* vb. sözlere kurulan birleşik kelimeler: *ağababa, ağabey, beyefendi, efendibaba, hanımanne, hanımefendi, hacıağa, hiyarağalık, kadımine, paşababa*.

d- *Biraz, birkaç, birkaçı, birtakım, birçok, birçoğu, hiçbir, hiçbir, herhangi* belirsizlik sıfat ve zamirleri de gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

15- *Ev* kelimesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *aşevi, bakımevi, basımevi, doğumevi, gözlemevi, huzurevi, konukevi, orduevi, öğretmenevi, polisevi, yayınevi*.

16- *Hane, name, zade* kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *çayhane, dershane, kahvehane, yazıhane; beyanname, kanunname, seyahatname, siyasetname; amcazade, dayızade, teyzezade*.

UYARI: *Eczahane, hastahane, pastahane, postahane* sözlere kullarımdaki yaygınlık dolayısıyla *eczane, hastane, pastane, postane* biçiminde yazılmaktadır.

17- Farsça kurala göre oluşturulan isim ve sıfat tamlamaları ile kalıplaşmış biçimler bitişik yazılır: *cürmümeşhut, darüdünya, ehlibeyit, ehvenişer, erkâmharf, fecrisadık, gayrimenkul, gayrimeşru, hüsnükuruntu, hüsnüniyet, suikast, hamdüsenâ, hercümerç*.

18- Arapça kurala göre oluşturulan tamlamalar ve kalıplaşmış biçimler bitişik yazılır: *aliyyülâlâ, ceffelkalem, darülaceze, darülfünun, daüssıla, fevkalade, fevkalbeşer, hüfzıssıhha, hüvelbaki, şeyhülislam, tahtelbahir, tahteşşuur; âlemşümül, cihanşümül, aleykümselem, Allahualeml, bismillah, fenafillah, fisebilillah, hafazanallah, inşallah, maşallah, velhasıl, velhasılıkelam*.

19- Müzik makam adları bitişik yazılır: *acembuselik, hisarbuselik, muhayyerküirdi*.

Bir sıfatla oluşturulan usul adlarında sıfat ayrı yazılır: *ağır aksak, yürük aksak, yürük semai*.

20- Kanunda bitişik geçen veya bitişik olarak tescil ettirilmiş olan kuruluş adları bitişik yazılır: *İçişleri, Dışişleri, Genelkurmay, Yükseköğretim*.

B. Ayrı Yazılan Birleşik Kelimeler

1- *Etmek, edilmek, eylemek, kılmak, kılınmak, olmak, olunmak* yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller herhangi bir ses düşmesine veya türemesine uğramazsa ayrı yazılır: *alt etmek, arz etmek, azat etmek, boş olmak, dans etmek, el etmek, göç etmek, ilan etmek, kabul etmek, kul etmek, kul olmak, not etmek, oyun etmek, sağ olmak, söz etmek, terk etmek, var olmak, yok etmek, yok olmak.*

2- Birleşme sırasında kelimelerinden hiçbiri veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır.

a- Hayvan türlerinden birinin adıyla kurulanlar:

ada balığı, ateş balığı, dil balığı, fulya balığı, kedi balığı, kılıç balığı, köpek balığı, ton balığı, yılan balığı; acı balık, bıyıklı balık, dikenli balık.

ardıc kuşu, arı kuşu, çalı kuşu, deve kuşu, muhabbet kuşu, saka kuşu, tarla kuşu, yağmur kuşu; alıcı kuş, boğmaklı kuş, makaralı kuş.

ağustos böceği, ateş böceği, cırcır böceği, hamam böceği, ipek böceği, uçuç böceği, uğur böceği; ağılı böcek, çalgıcı böcek, sümüklü böcek.

at sineği, et sineği, meyve sineği, sığır sineği, su sineği, uyuz sineği.

deniz yılanı, ok yılanı, su yılanı; Ankara keçisi, dağ keçisi, yaban keçisi; fındık faresi, tarla faresi; dağ sıçanı, tarla sıçanı; Beç tavuğu, dağ tavuğu; Amerika tavşanı, yaban tavşanı; kaya örümceği, şeytan örümceği; bal arısı, yaban arısı; Pekin ördeği, yaban ördeği; Ankara kedisi, Van kedisi; Afrika domuzu, yaban domuzu.

b- Bitki türlerinden birinin adıyla kurulanlar:

ayrık otu, beşparmak otu, çörek otu, eğrelti otu, güzelavrat otu, kelebek otu, ökse otu, pisipisi otu, taşkıran otu, yüksük otu; acı ot, sütlü ot.

ateş çiçeği, çuha çiçeği, güzelhatun çiçeği, ipek çiçeği, küpe çiçeği, lavanta çiçeği, mum çiçeği, yayla çiçeği, yıldız çiçeği; ölmez çiçek.

avize ağacı, ban ağacı, dantel ağacı, kağıt ağacı, mantar ağacı, mercan ağacı, öd ağacı, pelesenk ağacı, süt ağacı, tespih ağacı; kör ağaç.

altın kökü, boya kökü, eğir kökü, helvacı kökü, meyan kökü; ek kök, saçak kök, yumru kök.

dağ elması, yer elması; çalı dikenini, deve dikenini; köpek üzümü, kuş üzümü; çakal armudu, dağ armudu; at kestanesi, kuzu kestanesi; can eriği, gövem eriği; kuzu mantarı, yer mantarı; su kamışı, şeker kamışı; dağ nanesi, taş nanesi; ayı gülü, Japon gülü; Antep fıstığı, çam fıstığı; sırık fasulyesi, soya fasulyesi; Amerika bademi, taş bademi; Afrika menekşesi, deniz menekşesi; Japon sarmaşığı, kuzu sarmaşığı; Hint inciri, kavak inciri; armut kurusu, kayısı kurusu; su sarımsağı, şeker pancarı.

kuru fasulye, kuru incir, kuru soğan, kuru üzüm.

UYARI : Çiçek dışında anlamlar taşıyan *baklaçiçeği* (renk), *narçiçeği* (renk), *suçiçeği* (hastalık); ot dışında anlamlar taşıyan *ağızotu* (barut), *sıçanotu* (arsenik); ses düşmesine uğramış olan *çöreotu* ve yaygın bir biçimde gelenekleşmiş olan *semizotu*, *dereotu* bitişik yazılır.

c- Nesne, eşya ve alet adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler:

alçı taşı, bileği taşı, çakmak taşı, damla taşı, Hacıbektaş taşı, kireç taşı, lüle taşı, Oltu taşı, sünger taşı, yılan taşı; buzul taş, damla taş, dikili taş, kayağan taş, yaprak taş.

arap sabunu, el sabunu; kahve değirmeni, yel değirmeni; kahve dolabı, su dolabı; oturma odası; duvar saati, kol saati; duvar takvimi, masa takvimi; yemek masası; itfaiye aracı, kurtarma aracı; masa örtüsü, yatak örtüsü; el kitabı, Frenk gömleği, İngiliz anahtarı, İngiliz sicimi; alt geçit, tüp geçit, üst geçit, çekme demir, çekme kat, dolma kalem, dönme dolap, kesme kaya, toplu iğne, vurmali çalgılar, vurmali sazlar, yapma çiçek.

afyon ruhu, katran ruhu, lokman ruhu, nane ruhu, tuz ruhu.

ç- Yol ve ulaşım ile ilgili birleşik kelimeler: *Arnavut kaldırımı; çevre yolu, deniz yolu, hava yolu, kara yolu, keçi yolu; köprü yol.*

d- Durum, olgu ve olay bildiren sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler: *açık oturum, açık öğretim, ana dili, ay tutulması, baş ağrısı, baş belası, baş dönmesi, çıkış yolu, çözüm yolu, dil birliği, din birliği, güç birliği, iş birliği, iş bölümü, madde başı, ses uyumu, yer çekimi.*

e- Bilim ve bilgi sözleriyle kurulan birleşik kelimeler: *anlam bilimi, dil bilimi, edebiyat bilimi, gök bilimi, halk bilimi, ruh bilimi, toplum bilimi, toprak bilimi, yer bilimi; dil bilgisi, halk bilgisi, ses bilgisi, şekil bilgisi.*

f- Yuvar ve küre sözleriyle kurulan birleşik kelimeler: *göz yuvarı, hava yuvarı, ısı yuvarı, ışık yuvarı, renk yuvarı, yer yuvarı; hava küre, ışık küre, su küre, taş küre, yarı küre, yarım küre.*

g- Yiyecek, içecek adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler: *bohça böreği, su böreği, talaş böreği; badem yağı, çiçek yağı, kuyruk yağı; arpa suyu, maden suyu, meyve suyu; kaşar peyniri, tulum peyniri, beyaz peynir; Adana kebabı, tas kebabı, Urfa kebabı; İnegöl köftesi, İzmir köftesi; ezogelin çorbası, mercimek çorbası, yoğurt çorbası; irmik helvası, kağıt helvası, koz helva; acı badem kurabiyesi; Kemalpaşa tatlısı, peynir tatlısı, yoğurt tatlısı; badem şekeri, balık yumurtası.*

burgu makarna, çubuk makarna, yüksük makarna; kakaolu kek, üzümlü kek; çiğ köfte, içli köfte; dolma biber, kesme şeker, süzme yoğurt, yarma şeftali; kuru yemiş.

h- Gök cisimleri: *Çoban Yıldızı, Kervan Yıldızı, Kutup Yıldızı, kuyruklu yıldız; gök taşı, hava taşı, meteor taşı.*

ı- Organ veya organ yerine geçen sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler: *patlak göz, süzgül göz; aşık kemiği, bel kemiği, elmacık kemiği; serçe*

parmak, şahadet parmağı, yüzük parmağı; azı dişi, köpek dişi, süt dişi; kuyruk sokumu, safra kesesi; çatma kaş, takma diş, takma kirpik, takma kol; ekşi surat, kepçe surat; gaga burun (kimse), karga burun, kepçe kulak, çakır pençe, demir yumruk, kuru kemik.

i- Benzetme yoluyla insanın bir niteliğini anlatmak üzere bitki, hayvan ve nesne adlarıyla kurulan birleşik kelimeler: *çetin ceviz, çöpsüz üzüm; eski kurt, sarı çıyan, sağmal inek; ağır top, eksik etek, eski toprak, eski tüfek, kara maşa, sapsız balta.*

j- Zamanla ilgili birleşik kelimeler: *bağ bozumu, gece yarısı, gün ortası, hafta başı, hafta sonu.*

3- *-r / -ar / -er, -maz / -mez ve -an / -en* sıfat-fiil ekleriyle kurulan sıfat tamlaması yapısındaki birleşik kelimeler ayrı yazılır: *bakar kör, çalar saat, çıkar yol, döner sermaye, güler yüz, koşar adım, yazar kasa, yeter sayı; çıkmaz sokak, geçmez akçe, görünmez kaza, ölmez çiçek, tükenmez kalem; akan yıldız, doyuran buhar, uçan daire.*

4- *Renk* sözü veya renklerden birinin adıyla kurulmuş isim tamlaması yapısındaki renk adları ayrı yazılır: *bal rengi, duman rengi, gümüş rengi, portakal rengi, saman rengi; ateş kırmızısı, boncuk mavisi, çivit mavisi, gece mavisi, limon sarısı, safra yeşili, süt kırtı.*

5- Rengin tonunu belirtmek üzere renkten önce kullanılan sıfatlar ayrı yazılır: *açık mavi, açık yeşil, kara sarı, kirli sarı, koyu mavi, koyu yeşil.*

6- Yer adlarında kullanılan *batı, doğu, güney, kuzey, güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu, aşağı, orta, yukarı, iç, yakın, uzak* kelimeleri ayrı yazılır: *Doğu Anadolu, Batı Trakya, Orta Anadolu, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Orta Asya, Orta Doğu, Yakın Doğu, Uzak Doğu, Güneybatı Anadolu, İç Asya, İç Anadolu, Aşağı Ayrancı, Yukarı Ayrancı.*

7- Kişi adlarından oluşmuş *mahalle, bulvar, cadde, sokak, ilçe, köy* vb. yer ve kuruluş adlarında sondaki unvanlar hariç, şahıs adları ayrı yazılır: *Yunus Emre Mahallesi; Gazi Mustafa Kemal Bulvarı; Ziya Gökalp Bulvarı; Nene Hatun Caddesi; Fevzi Çakmak Sokağı, Cemal Nadir Sokağı; Koca Mustafapaşa; Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Sultan Ahmet Camii, Sütçü İmam Üniversitesi.*

8- *Dış, iç, öte, sıra* sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: *ahlak dışı, çağ dışı, din dışı, kanun dışı, olağan dışı, yasa dışı; ceviz içi, hafta içi, yurt içi; fizik ötesi, kızıl ötesi, mor ötesi, sınır ötesi; aklı sıra, ardu sıra, peşi sıra, yanı sıra.*

9- Somut olarak yer belirten *alt* ve *üst* sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: *deri altı, su altı, toprak altı, yer altı (yüzey); arka üstü, baş üstü, böbrek üstü bezi, tepe üstü (trafikte).*

10- *Alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift* sözlerinin başa getirilmesiyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: *alt yazı; üst kat, üst küme; ana bilim dalı,*

ana dili; ön söz, ön yargı; art damak, art niyet; arka teker; yan cümle, yan eki; karşı görüş, karşı oy; iç savaş, iç tüzük; dış borç, dış hat; orta kulak, orta oyunu; büyük anne, büyük baba; küçük harf, küçük parmak; sağ açık, sağ bek; sol açık, sol bek; peşin fikir, peşin hüküm; bir güzeli, bir hücreli; iki anlamlı, iki eşeyli; tek eşli, tek hücreli; çok düzlemlı, çok hücreli; çift ayaklılar, çift kanatlılar

10- Deyimlerin, İkilemelerin ve Alıntı Kelimelerin Yazılışı

A- Deyimlerin Yazılışı:

Deyimler ayrı yazılır: *akıntıya kürek çekmek, çam devirmek, çanak tutmak, gönlünden geçirmek, göz atmak, kulak asmak, kulak vermek, çantada keklık, deve de kulak, yağlı kuyruk, yüz görümlüğü.*

B- İkilemelerin Yazılışı:

İkilemeler ayrı yazılır: *adım adım, ağır ağır, akın akın, allak bullak, aval aval (bakmak), cır cır (ötmek), çeşit çeşit, derin derin, gide gide, güzel güzel, karış karış, kös kös (dinlemek), kucak kucak, şıp şıp (damlamak), şıpır şıpır, tak tak (vurmak), takım takım, tıkır tıkır, yavaş yavaş.*

bata çıka, çoluk çocuk, düşe kalka, eciş bücüş, eğri büğrü, enine boyuna, eski püskü, ev bark, konu komşu, pılı pırtı, salkım saçak, sere serpe, soy sop, süklüm püklüm, yana yakıla, yarım yamalak.

m ile yapılmış ikilemeler de ayrı yazılır: *at mat, çocuk mocuk, dolap molap, kapı mapı, kitap mitap.*

İsim durum ekleri ve iyelik ekiyle yapılan ikilemeler de ayrı yazılır: *baş başa, diz dize, el ele, göz göze, iç içe, omuz omuza, yan yana; baştan başa, daldan dala, elden ele, günden güne, içten içe, yıldan yıla; başa baş, bire bir (ölçü), dişe diş, göze göz, teke tek; ardı ardına, boşu boşuna, günü gününe, peşi peşine, ucu ucuna.*

C- Alıntı Kelimelerin Yazılışı

Yabancı kökenli kelimelerin yazılışlarıyla ilgili bazı noktalar aşağıda gösterilmiştir:

1- İki ünsüzle başlayan batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır: *francala, gram, gramer, gramofon, grup, kral, kredi, kritik, plan, pratik, problem, profesör, program, proje, propaganda, protein, prova, psikoloji, slogan, snop, spiker, spor, staj, stil, stüdyo, trafik, tren, triptik.*

Bu tür birkaç alıntıda, söz başında veya iki ünsüz arasında bir ünlü türemiştir. Bu ünlü söylenişte de yazılışta da gösterilir: *iskarpın, iskele, iskelet, istasyon, istatistik, kulüp.*

2- İçinde yan yana iki veya daha fazla ünsüz bulunan batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır: *alafranga, apartman, biyografi, elektrik, gangster, kilogram, orkestra, paragraf, program, telgraf.*

3- İki ünsüzle biten batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır: *film, form, lüks, modern, natürmort, psikiyat, seks, slayt, teyp.*

4- Batı kökenli alıntuların içindeki ve sonundaki g ünsüzleri olduğu gibi konur: *biyografi, diyagram, dogma, magma, monografi, paragraf, program; arkeolog, demagog, diyalog, filolog, jeolog, katalog, monolog, psikolog, ürolog.*

Ancak *coğrafya, fotoğraf* ve *topoğraf* kelimelerinde g 'ler, ğ'ye döner.

Aşağıdaki durumlarda batı kökenli kelimeler, özgün biçimleri ile yazılırlar:

a- Bilim, sanat ve uzmanlık dallarında kullanılan bazı terimler: *andante* (müzik), *cuprum* (kimya), *deseptyl* (eczacılık), *quercus*, *terminus technicus* (teknik terim).

b- Latin yazı sistemini kullanan dillerden alınma deyim ve sözler: *Veni, vidi, vici* (Geldim, gördüm, yendim.); *conditio sine qua non* (Olmazsa olmaz.); *eppur si muove* (Dünya her şeye rağmen dönüyor.); *to be or not to be* (olmak veya olmamak); *l'art pour l'art* (Sanat sanat içindir.); *l'Etat c'est moi* (Devlet benim.); *traduttore traditore* (Çevirmen haindir.); *persona non grata* (istenmeyen kişi).

Mesele falan değildi öyle,

To be or not to be kendisi için;

Bir akşam uyudu;

Uyanmayıverdi. (Orhan Veli Kanık)

5- Arapça ve Farsça Adların Yazılışı

Arap ve Fars kökenli kişi ve yer adları Türkçenin ses ve yapı özelliklerine göre yazılır: *Ahmet, Bedrettin, Fuat, Mehmet, Necmettin, Nizamettin, Ömer, Rıza, Saadettin; Cezayir, Fas, Filistin, Mısır, Suudi Arabistan; Bağdat, Cidde, Erdebil, Halep, İsfahan, İskenderiye, Medine, Mekke, Şam, Şiraz, Tahran, Tebriz, Trablusgarp.*

6- Latin Yazı Sistemini Kullanan Dillerdeki Adların Yazılışı

a- Latin yazı sistemini kullanan dillerdeki özel adlar özgün biçimleriyle yazılır: *Beethoven, Byron, Cervantes, Chopin, Eminescu, Grimm, Horatius, Molière, Puccini, Rousseau, Shakespeare; Bologna, Buenos Aires, Iorga, Ile-de-France, Karlovy Vary, Latium, Loire, Mann, New York, Nice, Rio de Janerio, Vaasa, Wuppertal.* Ancak Batı dillerinde kullanılan adların okunuşları ayrıca içinde gösterilebilir: *Shakespeare (Şekspir)* vb.

Yabancı özel adlardan türetilmiş akım adları Türkçe söylenişlerine göre yazılır: *Dekartçılık, Epikürcülük, Kalvenci, Kalvencilik, Kalvenizm, Kartezyenizm, Lüterci, Lütercilik, Marksçılık, Marksist, Marksizm.*

b- Batı kökenli kişi ve yer adlarının bir bölümü eskiden beri dilimizde yerleştiği biçimiyle yazılır: *Napolyon, Şarlken, Şarl (Demirbaş Şarl); Atina, Brük-*

sel, Cenevre, Londra, Marsilya, Münih, Paris, Roma, Selanik, Venedik, Viyana, Zürich; Hollanda, Letonya, Lüksemburg.

c- Ait olduğu dilde ayrı yazılan yer adları Türkçede de ayrı yazılır: *Buenos Aires, Frankfurt am Main, Freiburg im Breisgau, Hyde Park, Mont Blanc, New Orleans, New York, Rio de Janeiro, San Marino, Wiener Neustadt, Titov Veles.*

6- Yunanca Adların Yazılışı

Yunanca adlar yazılırken Yunan harflerinin ses değerlerini karşılayan Türk harfleri kullanılır: *Homeros, Herodotos, Euripides, Pindaros, Solon, Sokrates, Aristoteles, Platon, Venizelos, Karamanlis, Papandreu, Onasis.*

Ancak *Herodotos, Sokrates, Aristoteles, Platon, Pythagoras, Euklides* adları dilimizde yaygın olarak *Herodot, Sokrat, Aristo, Eflatun, Pisagor, Öklid* biçimlerinde yerleşmiştir.

7- Rusça Adların Yazılışı

Rusça özel adlarda Rus harflerinin ses değerlerini karşılayan Türk harfleri kullanılır: *Bolşevik, Brejnev, Çaykovski, Çehov, Dostoyevski, Gogol, Gorbaçov, İlminskiy, İlyiç, Katayev, Klyaztorny, Malov, Mendelejev, Prokofjev, Puşkin, Şolohov, Tolstoy, Yeltsin; Moskova, Omsk, Orenburg, Petersburg, Volga, Yenisey.*

8- Çince ve Japonca Adların Yazılışı

a- Çince adlar, Türkçede yerleşmiş biçimlerine göre yazılır: *Honan, Huangho, Kanton, Nankin, Pekin, Şanghay, Vuhan.*

Çince soyadları küçük adlardan önce gelir. Soyadları çoklukla tek hecedir, küçük adlar ise bir veya iki heceden oluşur. Bu adlar büyük harfle başlar; heceler arasına çizgi konur: *Sun Yat-sen, Lin Yu-tang.* Yalnız *Konfüçyüs* gibi yaygınlık kazanmış adlar bitişik yazılır.

b- Japon yer ve kişi adları da Türkçede yerleşmiş biçimlerine göre yazılır: *Tokyo, Hiroşima, Nagazaki, Osaka, Hokkaydo, Kyoto; Hirohito, Nobuo Hamada, Kayıko Hayashi, Shuishi Kato, Masao Mori.*

9- Türk Devlet ve Topluluklarındaki Özel Adların Yazılışı

Türk devlet ve topluluklarındaki özel adlar Türkçede yerleşmiş söyleniş biçimlerine göre yazılır: *Azerbaycan, Özbekistan, Tacikistan, Semerkant, Bakü, Baskok; Abdullah Pıkay, Abdürrauf Fırat, Bektiyar Vakıfzade, Baykumar, Çapar Çelbəri, Cemal Kemal, Çengiz Aymanov, İslam Kerimov, Mülker Avazov, Osman Nisri.*

B- TÜRKÇENİN NOKTALAMA İŞARETLERİ NELERDİR?

Daygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlelerin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere noktalama işaretleri kullanılır.

Noktalama işaretlerinden nokta, virgöl, noktalı virgöl, iki nokta, üç nokta, soru, ünlem, tırnak işaretleri, ayraç ve kesme ait oldukları kelimelere bitişik olarak yazılır ve kesme dışındaki işaretlerden sonra bir harf boşluğu ara verilir.

Nokta (.)

1- Cümlelerin sonuna konur: *Türk Dil Kurumu, 1932 yılında kurulmuştur.*

Saatler geçtikçe yollara daha mahzun bir ıssızlık çöküyordu.

(Reşat Nuri Güntekin)

2- Bazı kısaltmaların sonuna konur: *Alb.* (albay), *Dr.* (doktor), *Yrd. Doç.* (yardımcı doçent), *Prof.* (profesör), *Cad.* (cadde), *Sok.* (sokak), *s.* (sayfa), *sf.* (sıfat), *vb.* (ve başkası, ve benzeri, ve bunun gibi), *Alm.* (Almanca), *Ar.* (Arapça), *İng.* (İngilizce).

3- Sayılardan sonra sıra bildirmek için konur: *3.* (üçüncü), *15.* (on beşinci); *II. Mehmet, XIV. Louis, XV. yüzyıl; 2. Cadde, 20. Sokak, 4. Levent.*

UYARI: Arka arkaya sıralandıkları için virgülle veya çizgiyle ayrılan rakamlardan yalnızca sonuncu rakamdan sonra nokta konur: *3, 4 ve 7. maddeler; XII - XIV. yüzyıllar arasında.*

4- Bir yazının maddelerini gösteren rakam veya harflerden sonra konur:

I.	1.	A.	a.
II.	2.	B.	b.

5- Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur: *29.5.1453, 29.X.1923.*

Tarihlerde ay adları yazıyla da yazılabilir. Bu durumda ay adlarından önce ve sonra nokta kullanılmaz: *29 Mayıs 1453, 29 Ekim 1923.*

6- Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur: *Tren 09.15'te kalktı. Toplantı 13.00'te başladı.*

Tören 17.30'da, hükümet daireleri kapandıktan yarım saat sonra başlayacaktır. (Tarkan Buğra)

7- Bibliyografik künyelerin sonuna konur:

Agâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, TDK Yayınları, Ankara, 1960.

8- Beş ve beşten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur: *326.197, 49.750.812, 28.434.250.310.500.*

9- Matematikte çarpma işareti yerine kullanılır: *4.5=20*

Virgöl (,)

1- Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına konur:

Fırtınadan, soğuktan, karanlıktan ve biraz da korkudan sonra bu sıcak, aydınlık ve sevimli odanın havasında erir gibi oldum. (Halide Edip Adivar)

Sessiz dereler, solgun ağaçlar, sarı güller

Dillenmiş ağızlarda tutuk dilli gönüller (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Zindana atılan mahkûmlar gibi titreyerek, haykırarak geri geri kaçmaya uğraşıyorduk. (Hüseyin Rahmi Gürpınar)

2- Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:

Bir varmış, bir yokmuş.

Umduk, bekledik, düşündük. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

Fakat yol otomobillere yasak olduğundan o da herkes gibi tramvaya biner, kimse kendisine dikkat etmez. (Faliş Rıfki Atay)

3- Cümlede özel olarak vurgulanması gereken öğelerden sonra konur:

Binaenaleyh, biz her vasıttadan, yalnız ve ancak, bir noktadan istifa ederiz. (Mustafa Kemal Atatürk)

4- Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan öğeleri belirtmek için konur:

Saniye Hanımefendi, merdivenlerde oğlunun ayak seslerini duyar duymaz, hasretlisini karşılamaya atılan bir genç kadın gibi, koltuğundan fırlamış ve ona kapıyı kendi eliyle açmaya gelmişti. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

5- Cümle içinde ara sözleri ve ara cümleleri ayırmak için konur:

Şimdi, efendiler, müsaade buyurursanız, size bir sorayım. (Mustafa Kemal Atatürk)

6- Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur:

Akşam, yine akşam, yine akşam,

Göllerde bu dem bir kamış olsam! (Ahmet Haşim)

Kopar sonbahar tellerinden

Derinden, derinden, derinden

Biten yazla başlar keder musikisi (Yahya Kemal Beyatlı)

7- Tırnak içinde olmayan aktarma cümlelerinden sonra konur: *Datça'ya yarın gideceğim, dedi.*

Şehirde ilk önce hükümet doktoruyla karşılaştım.

- *Bugünlerde başımı kaşımaya vakit bulamıyorum, dedi.* (Reşat Nuri Güntekin)

8- Konuşma çizgisinden önce konur:

Bahçe kapısını açtı. Sermet Bey'e,

- *Bu anahtar köşkü de açar, dedi.* (Ömer Seyfettin)

9- Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren *hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, başüstüne, öyle, haydi, elbette* gibi kelimelerden sonra konur: *Peki, gideriz. Olur, ben de size katılırım. Hayhay, memnun oluruz. Haydi, geç kalıyoruz.*

Evet, kırk seneden beri Türkçe merhale merhale Türkleşiyor. (Yahya Kemal Beyatlı)

10- Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemek için kullanılır:

Bu, tek gözlü, genç fakat ihtiyar görünen bir adamcağızdır. (Halit Ziya Uşaklıgil)

Bu gece, eğlenceleri içlerine sinmedi. (Reşat Nuri Güntekin)

11- Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur:

Efendiler, bilirsiniz ki hayat demek, mücadele, müsademe demektir. (Mustafa Kemal Atatürk)

Sayın Başkan,

Sevgili Kardeşim,

Değerli Arkadaşım,

12- Sayıların yazılışında, kesirleri ayırmak için konur: 38,6 (otuz sekiz tam, onda altı), 25,33 (yirmi beş tam, yüzde otuz üç), 0,45 (sıfır tam, yüzde kırk beş).

13- Bibliyografik künyelerde yazar, eser, basımevi vb. maddelerden sonra konur:

Falih Rıfki Atay, Tuna Kıyıları, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1938.

Yazarın soyadı önce yazılmışsa soyadından sonra da virgül konur:

Ergin, Muharrem, Dede Korkut Kitabı, Ankara, 1958.

UYARI: Metin içinde *ve*, *veya*, *yahut* bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz:

Nihat sabaha kadar uyuyamadı ve şafak sökerken Faik'e bol teşekkürlerle dolu bir kağıt bırakarak iki gün evvelki cephe dönüşü kıyafeti ile sokağa fırladı. (Peyami Safa)

Ben Atatürk'le üç veya iki defa karşılaştım. (Burhan Felek)

Ya şevk içinde harap ol ya aşk içinde gönül

Ya lale açmalıdır göğsümüzde yahut gül! (Yahya Kemal Beyatlı)

UYARI: Metin içinde tekrarlı bağlaçlardan önce ve sonra virgül konmaz:

Hem gider hem ağlar.

Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli. (Atasözü)

Gerek nesirde gerek nazımda yeni bir söyleyişe ulaşılmıştır.

Siz ister inanın ister inanmayın, bir gün bile durmam.

Ne kız verir ne dünürü küstürür.

UYARI: Cümlede pekiştirme ve bağlama görevinde kullanılan *da / de* bağlacından sonra virgül konmaz:

İmlamız, lisanımız düzelince lisanımız da kafamız düzelince düzelecek, çünkü o da ancak onlar kadar bozuktur, fazla değil! (Yahya Kemal Beyatlı)

UYARI: Metin içinde *-ınca / -ince* anlamında zarf-fiil görevinde kullanılan *mı / mi* ekinden sonra virgül konmaz:

Ben aç yattım mı kötü kötü rüyalar görürüm nedense. (Orhan Kemal)

Öyle zekiler vardır, konuşular mı ağızlarından bal akıyor sanırsın. (Atilla İlhan)

UYARI: Şart ekinden sonra virgül konmaz:

Tenha köşelerde ağız ağıza konuşurken yanlarına biri gelecek olursa he-men susuyorlardı. (Reşat Nuri Güntekin)

Gör gözleriyle de aklın yatarsa anlatıver millete. (Tark Buğra)

UYARI: Metin içinde zarf-fiil ekleriyle oluşturulmuş kelimelerden sonra virgül konmaz:

Cumaları bahçede buluştukça kıza kendisinin adı bir mektep talebesi olmadığını anlatmaya çalışıyordu. (Halide Edip Adıvar)

Şimdiye dek, ben kendimi bildim bileli kimse Değirmenoluk köyünden kaçıp da başka köyde çobanlık, yavaşmalık etmedi. (Yaşar Kemal)

Meydanlığa varmadan bir iki defa İsmail kendisini gördü mü diye kahveye baktı. (Necati Cumalı)

Ancak yemekte bir karara varıp arkadaşına dikkatli dikkatli bakarak konuştu. (Samim Kocagöz)

Noktalı Virgül (;)

1- Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur: *Erkek çocuklara Doğan, Tuğrul, Aslan, Orhan; kız çocuklara ise İnci, Çiçek, Gönül, Yonca adları verilir. Türkiye, İngiltere, Azerbaycan; İstanbul, Londra, Bakü.*

2- Ögeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur: *Sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağırmak, kahkahalar atmak, ağlamak istiyorum. At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır.*

İki Nokta (:)

1- Kendisinden sonra örnek verilecek cümlelerin sonuna konur:

Yeni harfler alındıktan sonra eski yazı ile bir tek kelime bile yazmayan iki kişi görmüşümdür: Atatürk ve İnönü! (Falih Rıfki Atay)

- Buğdayla arpadan başka ne biter bu topraklarda?

Ziraatçı sayar:

- Yulaf, pancar, zerzevat, tütün... (Falih Rıfki Atay)

2- Kendisinden sonra açıklama yapılacak cümlelerin sonuna konur:

Bu kararın istinat ettiği en kuvvetli muhakeme ve mantık şu idi: Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. (Mustafa Kemal Atatürk)

Kendimi takdim edeyim: Meclis kâtiplerindenim. (Faliş Rıfki Atay)

Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük;

Budur âlemde hudutsuz ve hazin öksüzlük. (Yahya Kemal Beyatlı)

3- Ses biliminde uzun ünlüyü göstermek için kullanılır: *a:ile, ka:til, usu:le, i:cat.*

4- Edebî eserlerdeki karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişinin adından sonra konur:

*Bilge Kağan: Türklerim, işitin!
Üstten gök çökmedikçe
alttan yer delinmedikçe
ülkenizi, törenizi kim bozabilir sizin?*

*Koro : Göğe erer başımız
başınla senin !*

*Bilge Kağan : Ulusum birleşip yücelsin diye
gece uyumadım, gündüz oturmadım.
Türklerim Bilge Kağan der bana.
Ben her şeyi onlar için bildim.
Nöbetteyim ! (A. Turan Oflazoğlu)*

5- Genel Ağ adreslerinde kullanılır: <http://tdk.org.tr>

6- Matematikte bölme işareti olarak kullanılır: $56:8=7$, $100:2=50$

Üç Nokta (...)

1- Tamamlanmamış cümlelerin sonuna konur:

Ne çare ki çirkinliği hemencecik ve herkes tarafından görülüyordu da, bu yanı... (Tarık Buğra)

2- Kaba sayıldığı için veya bir başka sebepten ötürü açıklanmak istenmeyen kelime ve bölümlerin yerine konur: *Kılavuzu karga olanın burnu b...tan çıkmaz.*

Arabacı B... 'a yaklaştığını söylüyor, ikide bir fırsat bularak arabanın içine doğru başını çeviriyordu. (Ahmet Hamdi Tanpınar)

3- Alıntılarda; başta, ortada ve sonda alınmayan kelime ve bölümlerin yerine konur:

... derken şehrin öte başından boğuk boğuk sesler gelmeye başladı... (Tarık Buğra)

4- Sözü bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun hayal dünyasına bırakıldığını göstermek veya ifadeye güç katmak için konur:

Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz! (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Binaenaleyh, biz her vasıttadan, yalnız ve ancak, bir noktainazardan istifade ederiz. O noktainazar şudur: Türk milletini, medeni cihanda, layık olduğu mevkiye isat etmek ve Türk cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün, daha ziyade takviye etmek... (Mustafa Kemal Atatürk)

5- Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur:

Gölgeler yaklaştılar. Bir adım kalınca onu kıyafetinden tanıdılar:

— *Koca Ali... Koca Ali, be!...* (Ömer Seyfettin)

6- Karşılıklı konuşmalarda, yeterli olmayan, eksik bırakılan cevaplarda kullanılır:

— *Yabancı yok!*

— *Kimsin?*

— *Ali...*

— *Hangi Ali?*

— ...

— *Sen misin, Ali usta?*

— *Benim!..*

— *Ne arıyorsun bu vakit buralarda?*

— *Hiç...*

— *Nasıl hiç? Suya çekicini mi düşürdün yoksa !..*

— *!.. (Ömer Seyfettin)*

UYARI: Üç nokta yerine iki veya daha çok nokta kullanılmaz.

Soru İşareti (?)

1- Soru bildiren cümle veya sözlerin sonuna konur:

Ne zaman tükenecek bu yollar, arabacı? (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Sular mı yandı? Neden tunca benziyor mermer? (Ahmet Haşim)

Atatürk bana sordu:

— *Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz? (Falih Rıfkı Atay)*

Soru eki ve soru kelimesi kullanılmadan ezgili söyleyişlerde soru işareti kullanılır:

Gümrükteki memur başını kaldırdı:

— *Adınız?*

2- Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüpheyle karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır: *Yunus Emre (1240?-1320), (Doğum yeri: ?).*

Türk halk felsefesinin, Türk nükteciliğinin ve mizah dehasının büyük mümessili Nasreddin Hoca da (Hâce Nasirüddin) bu asırda yaşamıştır (1208 ?-1284).

(Türk Dünyası El Kitabı)

Ankara'dan Konya'ya 1,5 (?) saatte gitmiş.

1496 (?) yılında doğan Fuzuli ...

UYARI : mı / mi eki -ınca / -ince anlamında zarf-fiil işleviyle kullanıldığında soru işareti konmaz: *Akşam oldu mu sürüler döner. Hava karardı mı eve gideriz.*

Bahar gelip de nehir çağıl çağıl kabarmaya başlamaz mı içimi geri kalmış bir saat huzursuzluğu kaplardı. (Haldun Taner)

UYARI : Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur:

Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı?

Üsküdar'dan mı, Hisar'dan mı, Kavaklar'dan mı?(Yahya Kemal Beyatlı)

Ünlem İşareti (!)

1- Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümlelerin sonuna konur:

Ne mutlu Türk'üm diyene! (Mustafa Kemal Atatürk)

Hava ne kadar da sıcak!

Aşk olsun!

Ne kadar akıllı adamlar var!

2- Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur:

Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri! (Mustafa Kemal Atatürk)

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini, ilet, muhafaza ve müdafaa etmektir. (Mustafa Kemal Atatürk)

Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle! (Yahya Kemal Beyatlı)

Dur, yolcu! Bilmeden gelip bastığın

Bu toprak bir devrin battığı yerdir. (Necmettin Halil Onan)

UYARI: Ünlem işareti, seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra konulabileceği gibi cümlenin sonuna da konabilir:

Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken

Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz! (Faruk Nafiz Çamlıbel)

3- Alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden hemen sonra yay ayrıç içinde ünlem işareti kullanılır:

İsteseymiş bir günde bitirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş (!).

Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.

UYARI: Ünlemden sonra üç nokta yerine iki nokta konulması yeterlidir.

Gök ekini biçer gibi!.. Başaklar daha dolmadan. (Tarık Buğra)

Kısa Çizgi (-)

1- Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna konur:

*Soğuktan mı titriyordum, yoksa heyecandan, üzüntüden mi bil- mem.
Havuzun suyu bulanık. Kapımın saatleri 12'yi geçmiş. Kanepelerde kimse- lerde kimse-
ler yok. Tramvay ne fena gıcırdadı! Tramvaydaki adam bir tanı- dık mı idi
acaba? Ne diye öyle dönüp dönüp baktı? Yoksa kimsecik- lerin oturmadığı
kanepelerde bu saatte pek başıboşlar mı oturur? (Sait Faik Abasıyanık)*

2- Ara sözleri ve ara cümleleri ayırmak için kullanılır:

*Küçük bir sürü -dört inekle birkaç koyun- köye giren geniş yolun ağzında
durmıştu. (Ömer Seyfettin)*

3- Dil bilgisinde kökleri ve ekleri ayırmak için konur: *al-ış, dur-ak, gör-gü-
süz-lük.*

4- Fiil kök ve gövdelerini göstermek için kullanılır: *al-, dur-, gör-, ver-;
başar-, kana-, okut-, taşıla-, yazdır-.*

5- Eklerin başına konur: *-ak, -den, -ış, -lık.*

6- Heceleri göstermek için kullanılır: *a-raş-tır-ma, bi-le-zik, du-ruş-ma, ku-
yum-cu-luk, prog-ram, ya-zar-lık.*

7- Kelimeler arasında "-den...-a, ve, ile, ila, arasında" anlamlarını vermek için kullanılır: *Türkçe-Fransızca Sözlük, Aydın-İzmir yolu, Ankara-İstanbul uçak seferleri, Türk-Alman ilişkileri, Ural-Altay dil grubu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 09.30-10.30, Beşiktaş-Fenerbahçe karşılaşması, Manas Destanı'nda soy-dil-din üçgeni, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, 2003-2004 öğretim yılı.*

8- Matematikte çıkarma işareti olarak kullanılır: *50-20=30*

Uzun Çizgi (—)

Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır. Buna *ko-
nuşma çizgisi* de denir.

Arabamız tutarken Erciyes'in yolunu:

"Hancı dedim bildin mi Maraşlı Şeyhoğlu'nu?"

Gözleri uzun uzun burkuldu kaldı bende,

Dedi:

— Hana sağ indi, ölü çıktı geçende! (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Frankfurt'a gelene herkesin sorduğu şunlardır:

— Eski şehri gezdin mi?

— Rothschild'in evine gittin mi?

— Goethe'nin evini gezdin mi? (Ahmet Haşim)

Oyunlarda uzun çizgi konuşanın adından sonra da konabilir:

*Sıtkı Bey — Kaleyi kurtarmak için daha güzel bir çare var. Gerçekten öle-
cek adam ister.*

İslam Bey — Ben daha ölmedim. (Namık Kemal)

UYARI : Konuşmalar tırnak içinde verildiğinde uzun çizgi kullanılmaz.

Eğik Çizgi (/)

1- Yan yana yazılması gereken durumlarda mısraların arasına konur: *Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak / O benim milletimin yıldızıdır parlayacak / O benimdir o benim milletimindir ancak.* (Mehmet Akif Ersoy)

2- Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasına ve semt ile şehir arasına konur: *Altay Sokağı, Nu.: 21/6 Kurtuluş / ANKARA*

3- Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur: *18/11/1969, 15/IX/1994.*

4- Dil bilgisinde eklerin farklı biçimlerini göstermek için kullanılır: *-a/-e, -an /-en, -lık /-lik, -madan /-meden.*

5- Genel Ağ adreslerinde kullanılır: *http://tdk.gov.tr*

6- Matematikte bölme işareti olarak kullanılır: *70/2=35*

Ters Eğik Çizgi (\)

Bilgisayar yazılımlarında art arda gelen dizinleri birbirinden ayırt etmek için kullanılır: *C:\Dos>MD \Oyun*

Tırnak İşareti (“ ”)

1- Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır: *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin ön cephesinde Atatürk'ün “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.” vecizesi yer almaktadır. Ulu önderin “Ne mutlu Türk'üm diyene!” sözü her Türk'ü duygulandırır.*

Bakınız, şair vatani ne güzel tarif ediyor:

“Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır.

Toprak eğer uğruna ölen varsa vatandır.”

UYARI : Tırnak içindeki alıntının sonunda bulunan işaret (nokta, soru işareti, ünlem işareti vb.) tırnak içinde kalır: *“Akıl yaşta değil baştadır.” atasözü yüzyılların tecrübesinden süzülüp gelen bir gerçeği ifade etmiyor mu?*

“İzmir üzerine dünyada bir şehir daha yoktur!” diyorlar. (Yahya Kemal Beyatlı)

UYARI : Uzun alıntılarda her paragraf ayrı ayrı tırnak içine alınır.

2- Özel olarak belirtilmek istenen sözler tırnak içine alınır: *Yeni bir “barış taarruzu” başladı.*

3- Cümle içerisinde kitapların ve yazıların adları ve başlıkları tırnak içine alınır:

Yahya Kemal'in bazı şiirleri “Kendi Gök Kubbeimiz” adı altında çıktı. (Ahmet Hamdi Tanpınar)

“Yazım Kuralları” bölümünde bazı uyarılara yer verilmiştir.

UYARI: Cümle içerisinde özel olarak belirtilmek istenen sözler, kitapların ve yazıların adları ve başlıkları tırnak içine alınmaksızın koyu yazılarak veya eğik yazıyla (italik) dizilerek de gösterilebilir:

Höyük sözü Anadolu'da tepe olarak geçer.

Cahit Sıtkı'nın Şairin Ölümü şiirini Yahya Kemal çok sevmiştir. (Ahmet Hamdi Tanpınar)

UYARI : Tırnak içine alınan sözlerden sonra kesme işareti kullanılmaz: *Yahya Kemal'in "Aziz İstanbul"unu okudunuz mu?*

4- Bibliyografik künyelerde makale adları tırnak içinde verilir.

Tek Tırnak İşareti (‘ ‘)

Tırnak içinde verilen ve yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü belirtmek için kullanılır:

Edebiyat öğretmeni "Şiirler içinde 'Han Duvarları' gibisi var mı?" dedi ve Faruk Nafiz'in bu güzel şiirini okumaya başladı.

"Atatürk henüz 'Gazi Mustafa Kemal Paşa' idi. Benden ona dair bir kitap için ön söz istemişlerdi." (Faliş Rıfkı Atay)

Denden İşareti (“ ”)

Bir yazıdaki maddelerin sıralanmasında veya bir çizelgede alt alta gelen aynı sözlerin, söz gruplarının ve sayıların tekrar yazılmasını önlemek için kullanılır:

a. *Etken* fiil

b. *Edilgen* “

c. *Dönüşlü* “

ç. *İşteş* “

Yay Ayraç (())

1- Cümlenin yapısıyla doğrudan doğruya ilgili olmayan açıklamalar için kullanılır:

Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz. (Nurullah Ataç)

UYARI: Yay ayraç içinde bulunan özel isimler ve yargı bildiren anlatımlar büyük harfle başlar ve sonuna uygun noktalama işareti getirilir.

UYARI : Hakkında açıklama yapılan söze ait ek, ayraç kapandıktan sonra yazılır:

Yunus Emre (1240?- 1320)'nin...

2- Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır:

İhtiyar - (Yavaş yavaş Kaymakama yaklaşıyor.) Ne oluyor beyefendi? Allah rızası için bana da anlatın... (Reşat Nuri Güntekin)

3- Alıntıların aktarıldığı eseri veya yazarı göstermek için kullanılır:

Cihanın tarihi, vatani uğrunda senin kadar uğraşan, kanını döken bir millet daha gösteremez. Senin kadar kimse kendi vatanına sahip olmaya hak kazanmamıştır. Bu vatan ya senindir, ya kimsenin. (Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

Eşin var, aşiyanın var, baharın var ki beklerdin

Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin? (Mehmet Akif Ersoy)

4- Alıntılarda, başta, ortada ve sonda alınmayan kelime ve bölümlerin yerine konulan üç nokta, yay ayraç içine alınabilir.

5- Bir söze alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırmak için kullanılan ünlem işareti yay ayraç içine alınır.

6- Bir bilginin şüpheyle karşılandığını veya kesin olmadığını göstermek için kullanılan soru işareti yay ayraç içine alınır.

7- Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayraç konur:

I) 1) A) a)

II) 2) B) b)

Köşeli Ayraç ([])

1- Ayraç içinde ayraç kullanılması gereken durumlarda yay ayraçtan önce köşeli ayraç kullanılır:

Halikarnas Balıkcısı [Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886-1973)] en güzel eserlerini Bodrum'da yazmıştır.

2- Bibliyografik künyelere ilişkin bazı ayrıntıları göstermek için kullanılır: *Reşat Nuri [Güntekin], Çalığışu, Dersaadet, 1922.*

Server Bedi [Peyami Safa]

Kesme İşareti (‘)

1- Aşağıda sıralanan özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır:

a- Kişi adları, soyadları ve takma adlar: *Atatürk'üm, Fatih Sultan Mehmet'e, Muhibbi'nin, Gül Baba'ya, Sultan Ana'nın, Yurdakul'dan, Kâzım Karabekir'i, Yunus Emre'yi, Ziya Gökalp'tan, Refik Halit Karay'mış, Ahmet Cevat Emre'dir, Namık Kemal'se.*

UYARI : Sonunda *p, ç, t, k* ünsüzlerinden biri bulunan *Ahmet, Çelik, Çiçek, Halit, Mehmet, Mesut, Murat, Özbek, Recep, Yiğit, Bosna-Hersek, Gaziantep, Kerkük, Sinop, Tokat, Zonguldak* gibi özel adlara ünlüyle başlayan ek getirildiğinde kesme işaretine rağmen *Ahmedi, Çeliği, Çiçeği, Halidi, Mehmedi, Mesudu, Muradı, Özbeği, Recebi, Yiğidi, Bosna-Herseği, Gaziantebi, Kerküğü, Sinobu, Tokadı, Zonguldağı* biçiminde son ses yumuşatılarak söylenir.

UYARI: Özel adlar için yay ayrıç içinde bir açıklama yapıldığında kesme işareti yay ayrıçtan sonra konur: *Yunus Emre (1240?-1320)'nin, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)'nin.*

Ancak cins isimler için yapılan açıklamalarda yay ayrıçtan sonra doğal olarak kesme işaretine gerek yoktur: *İmek fiili (ek fiil)nin geniş zamanı şahıs ekleriyle çekilir.*

UYARI : Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz ve kendisinden sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

b- Millet, boy, oymak adları: *Türk'üm, Alman'sınız, İngiliz'den, Rus'muş, Oğuz'un, Kazak'a, Kırgız'ım, Özbek'e, Karakeçili'nin, Hacimusalı'ya.*

c- Devlet adları: *Türkiye Cumhuriyeti'ni, Osmanlı Devleti'ndeki, Amerika Birleşik Devletleri'ne, Azerbaycan Cumhuriyeti'nden.*

ç- Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar: *Allah'ın, Tanrı'ya, Cebrail'den, Zeus'u.*

d- Kıta, deniz, nehir, göl, dağ, boğaz, geçit, yayla; ülke, bölge, il, ilçe, köy, semt, bulvar, cadde, sokak vb. coğrafyayla ilgili yer adları: *Asya'nın, Marmara Denizi'nden, Akdeniz'i, Meriç Nehri'ne, Van Gölü'ne, Ağrı Dağı'nın, Çanakkale Boğazı'nın, Zigana Geçidi'nden, Uzunyayla'ya, Türkiye'dir, İç Anadolu'da, Doğu Anadolu'ya, Ankara'yı, Sungurlu'ya, Ziya Gökalp Bulvarı'ndan, Yıldız Mahallesi'ne, Taksim Meydanı'ndan, Reşat Nuri Sokağı'na.*

UYARI: Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman ekten önce kesme işareti kullanılır: *Hisar'dan, Boğaz'dan.*

e- Gök bilimiyle ilgili adlar: *Jüpiter'den, Venüs'ü, Halley'in, Merih'e, Büyükeyi'da, Yedikardeş'ten, Samanyolu'nda.*

f- Saray, köşk, han, kale, köprü, anıt vb. adları: *Dolmabahçe Sarayı'nın, Çankaya Köşkü'ne, Sait Halim Paşa Yalısı'ndan, Ankara Kalesi'nden, Horozlu Han'ın, Galata Köprüsü'nün, Bilge Kağan Abidesi'nde, Çanakkale Şehitleri Anıtı'na.*

g- Kitap, dergi, gazete ve sanat eseri (tablo, heykel, müzik vb.) adları: *Nutuk'ta, Safahat'tan, Kiralık Konak'ta, Sinekli Bakkal'ı, Hürriyet'te, Resmî Gazete'de, Onuncu Yıl Marşı'nı, Yunus Emre Oratoryosu'nu, Atatürk Uluslararası Barış Ödülü'nü.*

h- Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge ve genelge adları: *Millî Eğitim Temel Kanunu'na, Medeni Kanun'un, Atatürk Uluslararası Barış Ödülü Tüzüğü'nde, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği'nin.*

UYARI: Belli bir kanun, tüzük, yönetmelik kastedildiğinde büyük harfle yazılan *kanun, tüzük, yönetmelik* sözlerinin ek alması durumunda kesme işareti kullanılır: *Bu Kanun'un 17. maddesinin c bendi... Yukarıda adı geçen Yönetmelik'in 2'nci maddesine göre... vb.*

ı- Hayvanlara verilen özel adlar: *Sarıköz'ın, Karabaş'a, Pamuk'u, Minnoş'tan.*

UYARI: Kurum, kuruluş, kurul ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz: *Türkiye Büyük Millet Meclisine, Türk Dil Kurumundan, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığına, Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğüne, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığına; Bakanlar Kurulunun, Danışma Kurulundan, Yürütme Kuruluna; Mavi Köşe Bakkaliesinden, Gimanın.*

UYARI: Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz: *Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Türkçülük, Türkçe, Müslümanlık, Hristiyanlık, Avrupalı, Avrupalılaştırmak, Aydınlatıcı, Konyalı, Bursalı, Ahmetler, Mehmetler, Yakup Kadri, Türklerin, Türklüğün, Türkleşmekte, Türkçenin, Müslümanlıkta, Hollandalıdan, Hristiyanlıktan, Atatürkçülüğün.*

2- Kişi adlarından sonra gelen saygı sözlere getirilen ekleri ayırmak için konur: *Nihat Bey'e, Ayşe Hanım'dan, Mahmut Efendi'ye, Enver Paşa'ya vb.*

UYARI: Unvanlardan sonra gelen ekler kesmeyle ayrılmaz: *Cumhurbaşkanınca, Başbakanca, Türk Dil Kurumu Başkanına göre vb.*

3- Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur: *TBMM'nin, TDK'nin, BM'de, ABD'de, TV'ye.*

UYARI: Sonunda nokta bulunan kısaltmalarla üs işaretli kısaltmalar kesmeyle ayrılmaz. Bu tür kısaltmalarda ek noktadan ve üs işaretinden sonra, kelimenin ve üs işaretinin okunuşuna uygun olarak yazılır: *vb.leri, Alm.dan, İng.yi, cm'e* (santimetre küpe), *m'ye* (metre kareye), *6'ten* (altı üssü dörtten).

4- Sayılara getirilen ekleri ayırmak için konur: *1985'te, 8'inci madde, 2'inci kat; 7,65'lik, 9,65'lik.*

1919 senesi Mayısının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. (Mustafa Kemal Atatürk)

5- Şiirde seslerin ölçü dolayısıyla düştüğünü göstermek için kesme işareti kullanılır:

Bir ok attım karlı dağın ardına

Düştü n'ola sevdiğimin yurduna

İl yanmazken ben yanarım derdine

Engel aramızı açtı n'eyleyim (Karacaoğlan)

6- Bir ek veya harften sonra gelen ekleri ayırmak için konur: *a'dan z'ye kadar, b'nin m'ye dönüşmesi, Türkçede -lık'la yapılmış sözler.*

UYARI: Akım, çağ ve dönem adlarından sonra gelen ekler kesmeyle ayrılmaz: *Eski Çağın, Yükselme Döneminin, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatına.*

C- TÜRKÇEDE KULLANILAN KISALTMALAR NELERDİR?

Kısaltma; bir kelime, terim veya özel adın, içerdiği harflerden biri veya birkaçı ile daha kısa olarak ifade edilmesi ve simgeleştirilmesidir. Kısaltmalarla ilgili kurallar şunlardır:

1- Kuruluş, kitap, dergi ve yön adlarının kısaltmaları genellikle her kelimenin ilk harfinin büyük olarak yazılmasıyla yapılır: *TBMM* (Türkiye Büyük Millet Meclisi), *TDK* (Türk Dil Kurumu), *ABD* (Amerika Birleşik Devletleri); *KB* (Kutadgu Bilig); *TD* (Türk Dili), *TK* (Türk Kültürü), *TDED* (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi); *B* (batı), *D* (doğu), *G* (güney), *K* (kuzey); *GB* (güneybatı), *GD* (güneydoğu), *KB* (kuzeybatı), *KD* (kuzeydoğu).

Ancak bazen kelimelerin, özellikle son kelimenin birkaç harfinin kısaltmaya alındığı da görülür. Bazen de aradaki kelimelerden hiç harf alınmadığı olur. Bu tür kısaltmalarda, kısaltmanın akılda kalabilmesi için yeni bir kelime oluşturma amacı güdülür: *BOTAŞ* (Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi), *İLESAM* (İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği), *TÖMER* (Türkçe Öğretim Merkezi).

Gelenekleşmiş olan *T.C.* (Türkiye Cumhuriyeti) ve *T.* (Türkçe) kısaltmalarının dışında büyük harflerle yapılan kısaltmalarda nokta kullanılmaz.

2- Element ve ölçülerin uluslararası kısaltmaları kabul edilmiştir: *C* (karbon), *Ca* (kalsiyum), *Fe* (demir); *m* (metre), *mm* (milimetre), *cm* (santimetre), *km* (kilometre), *g* (gram), *kg* (kilogram), *l* (litre), *hl* (hektolitre), *mg* (miligram), *m²* (metre kare), *cm²* (santimetre kare).

3- Kuruluş, kitap, dergi ve yön adlarıyla element ve ölçülerin dışında kalan kelime veya kelime gruplarının kısaltılmasında, ilk harfle birlikte kelimeyi oluşturan temel harfler dikkate alınır. Kısaltılan kelime veya kelime grubu; özel ad, unvan veya rütbe ise ilk harf büyük; cins isim ise ilk harf küçük olur: *Alm.* (Almanca), *İng.* (İngilizce), *Kocatepe Mah.* (Kocatepe Mahallesi), *Güniz Sok.* (Güniz Sokağı), *Prof.* (Profesör), *Dr.* (Doktor), *Av.* (Avukat), *Alb.* (Albay), *Gen.* (General); *is.* (isim), *sf.* (sıfat), *hızl.* (hazırlayan), *çev.* (çeviren), *ed.* (edebiyat), *fiz.* (fizik), *kim.* (kimya).

Küçük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kelimenin okunuşu esas alınır: *cm*'yi, *kg*'dan, *mm*'den, *YKr*'un. Büyük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde ise kısaltmanın son harfinin okunuşu esas alınır: *BDT*'ye, *TDK*'den, *THY*'de, *TRT*'den, *YTL*'nin. Ancak kısaltması büyük harflerle yapıldığı hâlde bir kelime gibi okunan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın okunuşu esas alınır: *ASELSAN*'da, *BOTAŞ*'m, *NATO*'dan, *UNESCO*'ya.

Sonunda nokta bulunan kısaltmalar kesmeyle ayrılmaz. Bu tür kısaltmalarda ek, noktadan sonra ve kelimenin okunuşuna uygun olarak yazılır: *Alm.dan*, *İng.yi*, *vb.leri*.

Tonsuz (sert) ünsüzle biten kısaltmalar, ek aldıkları zaman okunuşta tonsuz ses tonlaştırılmaz: *AGİK*'in (AGİĞ'in değil), *CMUK*'un (CMUĞ'un değil), *RTÜK*'e (RTÜĞ'e değil), *TÜBİTAK*'ın (TÜBİTAĞ'ın değil).

Ancak *birlik* kelimesiyle yapılan kısaltmalarda söyleyişte *k*'nin yumuşatılması normaldir: *ÇUKOBİRLİK*'e (söylenişi ÇUKOBİRLİĞE), *FİSKOBİRLİK*'in (söylenişi FİSKOBİRLİĞİN).

KISALTMALAR DİZİNİ

<i>A</i>	Alay
<i>AA</i>	Anadolu Ajansı
<i>AAFSE</i>	Güney Avrupa Müttefik Hava Kuvvetleri (Allied Air Forces Southern Europe)
<i>AAM</i>	Atatürk Araştırma Merkezi
<i>AB</i>	Avrupa Birliği
<i>ABD</i>	Amerika Birleşik Devletleri
<i>ABS</i>	Motorlu taşıtlarda fren sistemi (Antilock Braking System)
<i>ADSL</i>	Asimetrik sayısal abone hattı (Asymmetric Digital Subscriber Line)
<i>AET</i>	Avrupa Ekonomik Topluluğu
<i>AFP</i>	Fransız Basın Ajansı (Agence France Press)
<i>Age</i>	Adı geçen eser
<i>AGİK</i>	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı
<i>AGİT</i>	Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
<i>agm.</i>	Adı geçen makale
<i>agy.</i>	Adı geçen yayın
<i>AI</i>	Uluslararası Af Teşkilatı (Amnesty International)
<i>AID</i>	Uluslararası Kalkınma Ajansı (Agency for International Development)
<i>AIDS</i>	Edinilmiş bağışıklık yetersizliği belirtisi (Acquired immune deficiency syndrome)
<i>AİHM</i>	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

<i>AİHS</i>	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
<i>AK</i>	Avrupa Konseyi
<i>AKBİL</i>	Akıllı bilet
<i>AKDITYK</i>	Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
<i>AKM</i>	Atatürk Kültür Merkezi
<i>AKPM</i>	Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi
<i>AKUT</i>	Arama Kurtarma Teşkilatı
<i>Alb.</i>	Albay
<i>Alm.</i>	Almanca
<i>anat.</i>	Anatomi
<i>ant.</i>	Antropoloji
<i>AO</i>	Anonim ortaklık
<i>AOÇ</i>	Atatürk Orman Çiftliği
<i>AÖF</i>	Açıköğretim Fakültesi
<i>AP</i>	ABD Haber Ajansı (Associated Press)
<i>APS</i>	Acele Posta Servisi
<i>Apt.</i>	Apartman, apartmanı
<i>Ar.</i>	Arapça
<i>ARGE</i>	Araştırma geliştirme
<i>Arş. Gör.</i>	Araştırma Görevlisi
<i>ark.</i>	Arkeoloji
<i>As.</i>	Asker, askerî, askerlik
<i>Asb.</i>	Astsubay
<i>ASELSAN</i>	Askerî Elektronik Sanayii
<i>As. İz.</i>	Askerî İnzibat
<i>ASKİ</i>	Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi
<i>ASO</i>	Ankara Sanayi Odası
<i>AST</i>	Ankara Sanat Tiyatrosu

<i>astr.</i>	Astronomi
<i>astrol.</i>	Astroloji
<i>AŞ</i>	Anonim şirket
<i>AŞTİ</i>	Ankara Şehirler Arası Terminal İşletmesi
<i>AT</i>	Avrupa Topluluğu
<i>Aıǧm.</i>	Asteǧmen
<i>atm.</i>	Atmosfer
<i>ATO</i>	Ankara Ticaret Odası
<i>AÜ</i>	Anadolu Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi
<i>Av.</i>	Avukat
<i>B</i>	Batı, bay
<i>BAE</i>	Birleşik Arap Emirlikleri
<i>bağ.</i>	Bağlaç
<i>BAĞ-KUR</i>	Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
<i>BBC</i>	İngiliz Radyo Televizyon Kurumu (British Broadcasting Corporation)
<i>BCG</i>	Verem aşısı (Bacillus Calmette Guèrin)
<i>Bçvş.</i>	Başçavuş
<i>BDDK</i>	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
<i>BDT</i>	Bağımsız Devletler Topluluğu
<i>BE</i>	Büyükelçi
<i>belgeç</i>	Belgegeçer (faks)
<i>bitb.</i>	Bitki bilimi
<i>biy.</i>	Biyoloji
<i>bk.</i>	Bakınız
<i>Bl.</i>	Bölük
<i>bl.</i>	Bilişim

<i>BM</i>	Birleşmiş Milletler
<i>Bn.</i>	Bayan
<i>Bnb.</i>	Binbaşı
<i>bot.</i>	Botanik
<i>BOTAŞ</i>	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
<i>Böl.</i>	Bölüm
<i>bs.</i>	Baskı, basım
<i>Bşk.</i>	Başkan, başkanlık, başkanı, başkanlığı
<i>BUE</i>	Avrupa Birliği Bankası (Bank of Union European)
<i>Bul.</i>	Bulvar, bulvarı
<i>Bulg.</i>	Bulgarca
<i>BÜ</i>	Boğaziçi Üniversitesi
<i>C</i>	Cilt
<i>Cad.</i>	Cadde, caddesi
<i>CAEC</i>	Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (Consultative Assembly of European Council)
<i>cal</i>	Kalori
<i>CAO</i>	Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (Civil Aviation Organization)
<i>CC</i>	Konsolosluk birimi (Corps Consulaire)
<i>CD</i>	Kordiplomatik (Corps Diplomatique)
<i>CDH</i>	Avrupa İnsan Hakları Adalet Divanı (Cour Europeenne des Droits de l'Homme)
<i>CE</i>	Avrupa Konseyi (Council of Europe)
<i>CENTO</i>	Merkezî Antlaşma Örgütü (Central Treaty Organization)
<i>CIA</i>	ABD Merkezî Haber Alma Teşkilatı (Central Intelligence Agency)
<i>CIF</i>	Maliyet-sigorta-navlun (cost, insurance, freight)
<i>CIOS</i>	Uluslararası Bilimsel Organizasyon Konseyi (Conseil

	International pour l'Organisation Scientifique)
<i>CIP</i>	Taşıma ve sigorta bedeli ödenmiş olarak teslim
<i>CIP</i>	Ticaretle uğraşan önemli kişiler (Commercially Important Person)
<i>cm</i>	Santimetre
<i>CMUK</i>	Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
<i>CNRS</i>	Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi (Centre National de la Recherche Scientifique)
<i>coğ.</i>	Coğrafya
<i>COMECON</i>	Doğu Bloku Ülkeleri Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (Council for Mutual Economic Assistance)
<i>cos</i>	Kosinüs
<i>CSO</i>	Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası
<i>Cum. Bşk.</i>	Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanlığı
<i>CÜ</i>	Cumhuriyet Üniversitesi
<i>ÇAYKUR</i>	Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü
<i>çev.</i>	Çeviren
<i>ÇS</i>	Çimento Sanayisi
<i>ÇUKOBİRLİK</i>	Çukurova Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
<i>ÇÜ</i>	Çankaya Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi
<i>Çvş.</i>	Çavuş
<i>D</i>	Doğu
<i>dal</i>	Dekalitre
<i>dam</i>	Dekametre
<i>DAP</i>	Doğu Anadolu Projesi
<i>db.</i>	Dil bilimi
<i>dbl.</i>	Dil bilgisi
<i>DDT</i>	Böcek öldürücü (Dichloro-diphenol-trichloro-ethane)
<i>DDY</i>	Devlet Deniz Yolları

<i>DEÜ</i>	Dokuz Eylül Üniversitesi
<i>dg</i>	Desigram
<i>DGM</i>	Devlet Güvenlik Mahkemesi
<i>DGS</i>	Dikey Geçiş Sınavı
<i>DHMI</i>	Devlet Hava Meydanları İşletmesi
<i>DİE</i>	Devlet İstatistik Enstitüsü
<i>dk.</i>	Dakika
<i>dl</i>	Desilitre
<i>DLH</i>	Demiryollar Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü
<i>dm</i>	Desimetre
<i>DMO</i>	Devlet Malzeme Ofisi
<i>DNA</i>	Deoksirübo nükleik asit
<i>Doç.</i>	Doçent
<i>doğ.</i>	Doğum tarihi
<i>DPT</i>	Devlet Planlama Teşkilatı
<i>Dr.</i>	Doktor
<i>drl.</i>	Derleyen
<i>DSİ</i>	Devlet Su İşleri
<i>DSÖ</i>	Dünya Sağlık Örgütü
<i>DT</i>	Devlet Tiyatroları
<i>DTCF</i>	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
<i>DTÖ</i>	Dünya Ticaret Örgütü
<i>DÜ</i>	Dicle Üniversitesi
<i>Dz. Kuv.</i>	Deniz Kuvvetleri
<i>Dz. Kuv. K.</i>	Deniz Kuvvetleri Komutanı, Komutanlığı
<i>dzl.</i>	Düzenleyen
<i>l.</i>	Edat

<i>EAC</i>	Avrupa İş Birliği Örgütü (European Association for Cooperation)
<i>EAT</i>	Eski Anadolu Türkçesi
<i>EBU</i>	Avrupa Yayın Birliği (European Broadcasting Union)
<i>Ecz.</i>	Eczacı
<i>ed.</i>	Edebiyat, editör
<i>EEG</i>	Beyin akım grafiği (Elektroensefalogram)
<i>EFT</i>	Elektronik fon transferi
<i>EFTA</i>	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi/Birliği (European Free Trade Area/Association)
<i>EGO</i>	Elektrik, Gaz, Otobüs İşletmeleri (Ankara Belediyesi)
<i>EİEİ</i>	Elektrik İşleri Etüt İdaresi
<i>EKG</i>	Kalp akım grafiği (Elektrokardiyogram)
<i>ekon.</i>	Ekonomi
<i>EMG</i>	Kas akım grafiği (Electromyographie)
<i>EMK</i>	Elektromotor kuvvet
<i>Ens.</i>	Enstitü, enstitüsü
<i>EPA</i>	Avrupa Parlamenterler Örgütü (European Parliamentary Association)
<i>EPDK</i>	Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu
<i>ERDEMİR</i>	Ereğli Demir Çelik Fabrikaları
<i>Erm.</i>	Ermenice
<i>ESA</i>	Avrupa Uzay Ajansı (European Space Agency)
<i>ESHOT</i>	Elektrik, Su, Hava Gazı, Otobüs, Tramvay İşletmeleri (İzmir Belediyesi)
<i>ET</i>	Eski Türkçe
<i>EÜ</i>	Ege Üniversitesi
<i>F</i>	Fiyat, fiyatı
<i>f.</i>	Fiil

<i>Fak.</i>	Fakülte
<i>FAO</i>	BM Gıda ve Tarım Teşkilatı (Food and Agriculture Organization)
<i>Far.</i>	Farsça
<i>FBI</i>	ABD Federal Araştırma Bürosu (Federal Bureau of Investigation)
<i>fel.</i>	Felsefe
<i>FIBA</i>	Uluslararası Basketbol Federasyonu (Fédération Internationale de Basketball Association)
<i>FIDE</i>	Uluslararası Satranç Federasyonu (Fédération Internationale des Échecs)
<i>FIFA</i>	Uluslararası Futbol Federasyonu (Fédération Internationale de Football Association)
<i>FILA</i>	Uluslararası Amatör Güreş Federasyonu (Fédération Internationale des Luttés Associées)
<i>FIR</i>	Uçuş hattı düzenlemesi (Flight Information Region)
<i>fil.</i>	Filoloji, filolojisi
<i>FİSKOBİRLİK</i>	Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
<i>fiz.</i>	Fizik
<i>fizy.</i>	Fizyoloji
<i>FKB</i>	Fizik, kimya, biyoloji
<i>FM</i>	Frekans modülasyonu (Frequency Modulation)
<i>Fr.</i>	Fransızca
<i>FÜ</i>	Fırat Üniversitesi
<i>G</i>	Güney
<i>g</i>	Gram
<i>GAP</i>	Güneydoğu Anadolu Projesi
<i>GATA</i>	Gülhane Askerî Tıp Akademisi
<i>GAZÜ</i>	Gaziantep Üniversitesi
<i>GB</i>	Bilgisayarda bellek birimi (Gigabyte)

<i>GB</i>	Güneybatı
<i>GB</i>	Gümrük Birliği
<i>GD</i>	Güneydoğu
<i>Gen.</i>	General
<i>geom.</i>	Geometri
<i>gn.</i>	Genel
<i>Gnkur.</i>	Genelkurmay
<i>GOÜ</i>	Gazi Osmanpaşa Üniversitesi
<i>Gön.</i>	Gönderen
<i>gr.</i>	Gramer
<i>Grt</i>	Groston
<i>GSM</i>	Mobil cep telefonu (Global System for Mobile Communications)
<i>GSMH</i>	Gayrisafi milli hasıla
<i>GSYH</i>	Gayrisafi yurt içi hasıla
<i>GÜ</i>	Gazi Üniversitesi
<i>H</i>	Hicri
<i>HA</i>	Harp Akademisi
<i>HABITAT</i>	Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Centre for Human Settlements)
<i>HAVAŞ</i>	Hava Alanları ve Yer Hizmetleri Genel Müdürlüğü
<i>HDD</i>	Ana bellek sürücüsü (Hard Disk Drive)
<i>hek.</i>	Hekimlik, hekim, hekimi
<i>HIV</i>	AIDS hastalığına neden olan virüs (Human Immunodeficiency Virus)
<i>hl</i>	Hektolitre
<i>hlk.</i>	Halk ağzı
<i>hm</i>	Hektometre
<i>HMUK</i>	Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu

<i>HO</i>	Harp Okulu
<i>Hst.</i>	Hastane, hastanesi
<i>Hs. Uzm.</i>	Hesap Uzmanı
<i>huk.</i>	Hukuk
<i>HÜ</i>	Hacettepe Üniversitesi
<i>Hv. Kuv.</i>	Hava Kuvvetleri
<i>Hv. Kuv. K.</i>	Hava Kuvvetleri Komutanı, Komutanlığı
<i>Hz.</i>	Hazret
<i>Hz.</i>	Hizmet, hizmette
<i>hızl.</i>	Hazırlayan
<i>Hz. öz.</i>	Hizmete özel
<i>IAAF</i>	Uluslararası Amatör Atletizm Federasyonu (International Amateur Athletic Federation)
<i>IAEA</i>	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (International Atomic Energy Agency)
<i>IATA</i>	Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (International Air Transport Association)
<i>ICAO</i>	Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (International Civil Aviation Organization)
<i>ICJ</i>	Uluslararası Adalet Divanı (International Court of Justice)
<i>ICRC</i>	Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross)
<i>IDA</i>	Uluslararası Kalkınma Bankası (International Development Association)
<i>IDB</i>	İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank)
<i>ILO</i>	Uluslararası Çalışma Teşkilatı (International Labor Organization)
<i>IMF</i>	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
<i>INTERPOL</i>	Uluslararası Cinayet Polisi Komisyonu (International Criminal Police Commission)
<i>IOC</i>	Uluslararası Olimpiyat Komitesi (International

	Olympic Committee)
<i>IPI</i>	Uluslararası Basın Enstitüsü (International Press Institute)
<i>IRO</i>	Uluslararası Mülteci Teşkilatı (International Refugee Organization)
<i>ISBN</i>	Uluslararası standart kitap numarası (International Standard Book Number)
<i>ISMN</i>	Uluslararası standart müzik numarası (International Standard Music Number)
<i>ISO</i>	Uluslararası Standartlar Örgütü (International Organization for Standardization)
<i>ISSN</i>	Uluslararası standart dizi numarası (International Standard Serial Number)
<i>ITO</i>	Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Birliği (International Trade Organization)
<i>İbr.</i>	İbranice
<i>İETT</i>	İstanbul Elektrik, Tünel, Tramvay İşletmesi
<i>İKÖ</i>	İslam Konferansı Örgütü
<i>İMKB</i>	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
<i>İng.</i>	İngilizce
<i>is.</i>	İsim
<i>İSDEMİR</i>	İskenderun Demir Çelik Fabrikaları
<i>İSKİ</i>	İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
<i>İSO</i>	İstanbul Sanayi Odası
<i>İsp.</i>	İspanyolca
<i>İŞKUR</i>	Türkiye İş Kurumu
<i>işl.</i>	İşleyen
<i>İŞOT</i>	İstanbul Şehirler Arası Otobüs Terminali
<i>İt.</i>	İtalyanca
<i>İTB</i>	İstanbul Ticaret Borsası
<i>İTO</i>	İstanbul Ticaret Odası

<i>İTÜ</i>	İstanbul Teknik Üniversitesi
<i>İÜ</i>	İstanbul Üniversitesi
<i>İZTB</i>	İzmir Ticaret Borsası
<i>İZTO</i>	İzmir Ticaret Odası
<i>J</i>	Jandarma
<i>JAL</i>	Japon Hava Yolları (Japan Airlines)
<i>Jap.</i>	Japonca
<i>jeol.</i>	Jeoloji
<i>JGK</i>	Jandarma Genel Komutanlığı
<i>K</i>	Kuzey
<i>K</i>	Komutan, komutanlığı
<i>KARDEMİR</i>	Karabük Demir Çelik Fabrikaları
<i>KB</i>	Kuzeybatı
<i>KBB</i>	Kulak, Burun, Boğaz
<i>KD</i>	Kuzeydoğu
<i>KDV</i>	Katma değer vergisi
<i>KEİ</i>	Karadeniz Ekonomik İş Birliği
<i>kg</i>	Kilogram
<i>KGB</i>	Sovyet Gizli Haber Alma Teşkilatı (Komitet Gossudarstvennoi Bezopastnosti)
<i>KHK</i>	Kanun hükmünde kararname
<i>KİK</i>	Kamu İhale Kurumu
<i>kim.</i>	Kimya
<i>KİT</i>	Kamu İktisadi Teşekkülü
<i>KKK</i>	Kara Kuvvetleri Komutanlığı
<i>KKTC</i>	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
<i>km</i>	Kilometre
<i>KMS</i>	Kurumlar İçi Merkezi Eleme Sınavı

<i>KOBİ</i>	Küçük ve Orta Boy (Ölçekli) İşletme
<i>KOI</i>	Kamu Ortaklığı İdaresi
<i>koor.</i>	Koordinasyon
<i>Kor.</i>	Kolordu
<i>Kora.</i>	Koramiral
<i>Korg.</i>	Korgeneral
<i>KOSGEB</i>	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiye Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
<i>KPDS</i>	Kamu Personeli Yabancı Dil Tespit Sınavı
<i>krş.</i>	Karşılaştırınız
<i>KTÜ</i>	Karadeniz Teknik Üniversitesi
<i>Kur.</i>	Kurmay
<i>Kur. Bşk.</i>	Kurmay Başkanı, Başkanlığı
<i>KÜ</i>	Kırıkkale Üniversitesi
<i>l</i>	Litre
<i>Lat.</i>	Latince
<i>LCV</i>	Lütfen cevap veriniz
<i>LES</i>	Lisansüstü Eğitim Giriş Sınavı
<i>LİBOR</i>	Londra bankaları gecelik faiz oranı
<i>LP</i>	Uzunçalar (Long play)
<i>LPG</i>	Sıvılaştırılmış Petrol Gazı (Liquified Petroleum Gas)
<i>Ltd.</i>	Limitet
<i>M</i>	Miladi
<i>m</i>	Metre
<i>Mac.</i>	Macarca
<i>Mah.</i>	Mahalle, mahallesi
<i>Mah.</i>	Mahkeme, mahkemesi
<i>man.</i>	Mantık

<i>mat.</i>	Matematik
<i>MB</i>	Bilgisayarda bellek birimi (Megabyte)
<i>Md.</i>	Müdür, müdürlük, müdürlüğü
<i>MEB</i>	Millî Eğitim Bakanlığı
<i>mec.</i>	Mecaz
<i>MGK</i>	Millî Güvenlik Kurulu
<i>mim.</i>	Mimarlık
<i>min.</i>	Mineraloji
<i>MİT</i>	Millî İstihbarat Teşkilatı
<i>MK</i>	Medeni Kanun
<i>MKE</i>	Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu
<i>MKS</i>	Metre-Kilogram-Saat
<i>MKYK</i>	Merkez Karar Yönetim Kurulu
<i>mm</i>	Milimetre
<i>MOSSAD</i>	İsrail Gizli Haber Alma Örgütü
<i>MÖ</i>	Milattan önce
<i>MPI</i>	Millî Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü
<i>MPM</i>	Millî Prodüktivite Merkezi
<i>MS</i>	Milattan sonra
<i>MSÜ</i>	Mimar Sinan Üniversitesi
<i>MTA</i>	Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
<i>MÜ</i>	Marmara Üniversitesi, Muğla Üniversitesi
<i>Müh.</i>	Mühendis, mühendisi, mühendislik
<i>Mür.</i>	Müracaat
<i>müz.</i>	
<i>MYK</i>	Merkez Yönetim Kurulu
<i>NASA</i>	Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay Araştırmaları Merkezi (National Aeronautics and Space Administration)

<i>NATO</i>	Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (North Atlantic Treaty Organization)
<i>NOTAM</i>	Havacılar ve denizciler için uyarı bildirimi (Notice to Airmen)
<i>Nö.</i>	Nöbet, nöbetçi
<i>Nö. Sb.</i>	Nöbetçi subayı
<i>Nu.</i>	Numara
<i>OAPEC</i>	Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü
<i>ODTÜ</i>	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
<i>OECD</i>	Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization for Economic Cooperation and Development)
<i>Okt.</i>	Okutman
<i>Onb.</i>	Onbaşı
<i>OPEC</i>	Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (Organization of Petroleum Exporting Countries)
<i>Opr.</i>	Operatör
<i>Or.</i>	Ordu
<i>Ora.</i>	Oramiral
<i>Ord.</i>	Ordinaryüs
<i>Org.</i>	Orgeneral
<i>Ort.</i>	Ortaklık, ortakları, ortaklığı
<i>OSB</i>	Organize Sanayi Bölgesi
<i>Osm. T.</i>	Osmanlı Türkçesi
<i>OYAK</i>	Ordu Yardımlaşma Kurumu
<i>ÖİB</i>	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
<i>öl.</i>	Ölüm tarihi
<i>ör.</i>	Örnek
<i>ÖSS</i>	Öğrenci Seçme Sınavı
<i>ÖSYM</i>	Öğrenci Seçme Yerleştirme Merkezi

<i>ÖTV</i>	Özel tüketim vergisi
<i>ÖYK</i>	Özelleştirme Yüksek Kurulu
<i>ÖYS</i>	Öğrenci Yerleştirme Sınavı
<i>öz.</i>	Özel
<i>ped.</i>	Pedagoji
<i>PEN</i>	Uluslararası Yazarlar Birliği (International Association of Poets, Playwrights, Editors, Essayists and Novelists)
<i>PETKİM</i>	Petrokimya Endüstrisi Genel Müdürlüğü
<i>PK</i>	Posta kutusu
<i>PO</i>	Petrol Ofisi
<i>POAŞ</i>	Petrol Ofisi Anonim Şirketi
<i>Port.</i>	Portekizce
<i>Prof.</i>	Profesör
<i>psikol.</i>	Psikoloji
<i>PTT</i>	Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü
<i>RAM</i>	Bilgisayarda okunabilir ve yazılabilir bellek (Random Access Memory)
<i>RC</i>	Kızılhaç (Red Cross)
<i>RCD</i>	Kalkınma İçin Bölgesel İş Birliği (Regional Cooperation for Development)
<i>RNA</i>	Ribo nükleik asit
<i>ROM</i>	Bilgisayarda yalnızca okunabilir bellek (Read-Only Memory)
<i>Ro-Ro</i>	Gemiye taşıt indirme bindirme (rolon-roloff)
<i>RTÜK</i>	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
<i>Rum.</i>	Rumence
<i>Rus.</i>	Rusça
<i>S</i>	Sayı
<i>s.</i>	Sayfa

<i>sa.</i>	Saat
<i>SALT</i>	Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (Strategic Arms Limitation Talks)
<i>SAS</i>	Su Altı Savunma (Komandoları)
<i>SAT</i>	Su Altı Taarruz (Komandoları)
<i>Sb.</i>	Subay
<i>SBF</i>	Siyasal Bilgiler Fakültesi
<i>SEK</i>	Süt Endüstrisi Kurumu AŞ
<i>SEKA</i>	Selüloz ve Kağıt Sanayii Kurumu
<i>sf.</i>	Sıfat
<i>SHÇEK</i>	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
<i>SKT</i>	Son kullanma tarihi
<i>Sl.</i>	Slavca
<i>Sn.</i>	Sayın
<i>sn.</i>	Saniye
<i>snt.</i>	Santral
<i>Sok.</i>	Sokak
<i>sos.</i>	Sosyoloji
<i>SOS</i>	Uluslararası yardım isteme uyarısı (Save Our Souls)
<i>sp.</i>	Spor
<i>SPK</i>	Sermaye Piyasası Kurulu
<i>SSCB</i>	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
<i>SSK</i>	Sosyal Sigortalar Kurumu
<i>STK</i>	Sivil Toplum Kuruluşu
<i>STÖ</i>	Sivil Toplum Örgütü
<i>SÜ</i>	Selçuk Üniversitesi
<i>Ş</i>	Şirket
<i>Şb.</i>	Şube

<i>T.</i>	Türkçe
<i>t</i>	Ton
<i>TAEK</i>	Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
<i>TAI</i>	Türk Havacılık Sanayii (Turkish Aerospace Industry)
<i>TAO</i>	Türk Anonim Ortaklığı
<i>tar.</i>	Tarih
<i>TARİŞ</i>	Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
<i>TASS</i>	Sovyetler Birliği Telgraf Ajansı (Telegrafnoe Agentstvo Sovetskogo Soyuza)
<i>TAŞ</i>	Türk Anonim Şirketi
<i>Tb.</i>	Tabur
<i>TBB</i>	Türkiye Barolar Birliği
<i>TBMM</i>	Türkiye Büyük Millet Meclisi
<i>T.C.</i>	Türkiye Cumhuriyeti
<i>TCDD</i>	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
<i>TCK</i>	Türkiye Cumhuriyeti Karayolları
<i>TCK</i>	Türk Ceza Kanunu
<i>TCMB</i>	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
<i>TCZB</i>	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası
<i>TDÇİ</i>	Türkiye Demir Çelik İşletmeleri
<i>TDİ</i>	Türkiye Denizcilik İşletmeleri
<i>TDK</i>	Türk Dil Kurumu
<i>TEAŞ</i>	Türkiye Elektrik Üretim AŞ
<i>TEDAŞ</i>	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
<i>TEFE</i>	Toptan eşya fiyatları endeksi
<i>TEİAŞ</i>	Türkiye Elektrik İletim AŞ
<i>tek.</i>	Teknik, teknoloji
<i>TEK</i>	Türkiye Elektrik Kurumu

<i>tel.</i>	Telefon
<i>telg.</i>	Telgraf
<i>TEM</i>	Avrupa Transit Kara Yolu (Trans European Motor Way)
<i>TETAŞ</i>	Türkiye Elektrik, Ticaret ve Taahhüt AŞ
<i>TGC</i>	Türkiye Gazeteciler Cemiyeti
<i>TGS</i>	Türkiye Gazeteciler Sendikası
<i>Tğm.</i>	Teğmen
<i>THA</i>	Türk Haberler Ajansı
<i>THK</i>	Türk Hava Kurumu
<i>THK</i>	Türk Hukuk Kurumu
<i>THY</i>	Türk Hava Yolları
<i>TIR</i>	Uluslararası Kara Yolu Taşımacılığı (Transport International Routier)
<i>tic.</i>	Ticaret
<i>TİGEM</i>	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
<i>TİKA</i>	Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı
<i>TİM</i>	Türkiye İhracatçılar Merkezi
<i>TİSK</i>	Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu
<i>tiy.</i>	Tiyatro
<i>TKAE</i>	Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
<i>TKB</i>	Türk Kadınlar Birliği
<i>TKF</i>	Toplu Konut Fonu
<i>TKİ</i>	Türkiye Kömür İşletmeleri
<i>TL</i>	Türk lirası
<i>tlks.</i>	Teleks
<i>tls.</i>	Telsiz
<i>TM</i>	Türk malı
<i>TMMOB</i>	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

<i>TMO</i>	Toprak Mahsulleri Ofisi
<i>TOBB</i>	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
<i>TODAİE</i>	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
<i>TOEFL</i>	Yabancı dil olarak İngilizce testi (Test of English as a Foreign Language)
<i>TOKİ</i>	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
<i>Top.</i>	Topçu
<i>TP</i>	Türk Petrolleri
<i>TPAO</i>	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
<i>TR</i>	Türkiye
<i>TRT</i>	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
<i>TSE</i>	Türk Standartları Enstitüsü
<i>TSİ</i>	Türkiye saati ile
<i>TSK</i>	Türk Silahlı Kuvvetleri
<i>TT</i>	Türkiye Türkçesi
<i>TTB</i>	Türk Tabipleri Birliği
<i>TTOK</i>	Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
<i>TTKB</i>	Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
<i>TTK</i>	Türk Tarih Kurumu
<i>Tug.</i>	Tugay
<i>Tuğa.</i>	Tuğamiral
<i>Tuğg.</i>	Tuğgeneral
<i>TUS</i>	Tıpta Uzmanlık Sınavı
<i>TÜ</i>	Trakya Üniversitesi
<i>TÜBA</i>	Türkiye Bilimler Akademisi
<i>TÜBİTAK</i>	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
<i>TÜFE</i>	Tüketici fiyatları endeksi
<i>Tüm.</i>	Tümen

<i>Tüma.</i>	Tümamiral
<i>Tümg.</i>	Tümgeneral
<i>TÜPRAŞ</i>	Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi
<i>TÜRDOK</i>	Türkiye Dokümantasyon Merkezi
<i>TÜRSAT</i>	Türk uydusu (Turkish satellite)
<i>TÜRSAB</i>	Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği
<i>TÜTAV</i>	Türk Tanıtma Vakfı
<i>TV</i>	Televizyon
<i>TZDK</i>	Türkiye Zirai Donatım Kurumu
<i>TZOB</i>	Türkiye Ziraat Odaları Birliği
<i>UEFA</i>	Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (Union of European Football Associations)
<i>UFO</i>	Tanımlanmamış Uçan Nesne (Unidentified Flying Object)
<i>UHF</i>	Ultra yüksek frekans (Ultra High Frequency)
<i>UK</i>	Birleşik Krallık, İngiltere (United Kingdom)
<i>UN</i>	Birleşmiş Milletler (United Nations)
<i>UNAC</i>	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Teşkilatı (United Nations Aid to Children)
<i>UNESCO</i>	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
<i>UNICEF</i>	Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund)
<i>UNO</i>	Birleşmiş Milletler Teşkilatı (United Nations Organization)
<i>UPI</i>	Uluslararası Basın Birliği (United Press International)
<i>UPU</i>	Uluslararası Posta Birliği (Universal Postal Union)
<i>USA</i>	Amerika Birleşik Devletleri (United States of America)
<i>USAŞ</i>	Uçak Sanayi AŞ

<i>UÜ</i>	Uludağ Üniversitesi
<i>Uzm.</i>	Uzman
<i>Ü</i>	Üniversite
<i>Üçvş.</i>	Üstçavuş
<i>ÜDS</i>	Üniversiteler Arası Kurul Yabancı Dil Sınavı
<i>ÜFE</i>	Üretici fiyatları endeksi
<i>ünl.</i>	Ünlem
<i>Üğm.</i>	Üsteğmen
<i>ÜT</i>	Üretim tarihi
<i>vb.</i>	Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
<i>vd.</i>	Ve devamı, ve diğerleri
<i>VDMK</i>	Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler
<i>Vet.</i>	Veteriner
<i>VHF</i>	Çok yüksek frekans (Very High Frequency)
<i>VIP</i>	Çok önemli kişi (Very Important Person)
<i>vb.</i>	Vesaire
<i>w</i>	Elektrik güç birimi (Watt)
<i>WAP</i>	Kablosuz uygulama protokolü; İnternet sistemine kablosuz erişim (Wireless Application Protocol)
<i>WB</i>	Dünya Bankası (World Bank)
<i>WHO</i>	Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)
<i>WTO</i>	Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)
<i>Yrd. Doç.</i>	Yardımcı Doçent
<i>Yay.</i>	Yayını, yayınları
<i>Yb.</i>	Yarbay
<i>YDS</i>	Yabancı Dil Sınavı
<i>Yd. Sb.</i>	Yedek subay
<i>YKr</i>	Yeni kuruş

<i>YÖK</i>	Yükseköğretim Kurulu
<i>YÖS</i>	Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı
<i>YSE</i>	Yol, Su, Elektrik Genel Müdürlüğü
<i>YSK</i>	Yüksek Seçim Kurulu
<i>YTL</i>	Yeni Türk lirası
<i>YTÜ</i>	Yıldız Teknik Üniversitesi
<i>Yun.</i>	Yunanca
<i>YURTKUR</i>	Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu
<i>Y. Mim.</i>	Yüksek mimar
<i>Y. Müh.</i>	Yüksek mühendis
<i>YYÜ</i>	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
<i>Yzb.</i>	Yüzbaşı
<i>z.f.</i>	Zarf
<i>ZF</i>	Ziraat Fakültesi
<i>zm.</i>	Zamir
<i>ZMO</i>	Ziraat Mühendisleri Odası
<i>zool.</i>	Zooloji

YAZIDA KULLANILAN DİĞER İŞARETLER

+	Toplama işareti, artı
-	Çıkarma işareti, eksi, kısa çizgi
x	Çarpma işareti, çarpı
÷	Bölme işareti, bölü
/	Bölme işareti, bölü, eğik çizgi
:	Bölme işareti, bölü, iki nokta
√	Karekök işareti

=	Eşitlik işareti
%	Yüzde işareti
ˆ	Üs işareti
§	Paragraf işareti
¶	Paragraf işareti
∕.	Çeviriniz
•	Kelimedен sonra dip not işareti; kelimedен önce varsayım işareti
°	Derece işareti
′	Dakika işareti
⇒	Devam işareti
→	Devam işareti; gönderme işareti
~	Benzerlik, yaklaşıklık, denklik işareti
>	Büyük; dil bilgisinde çıkma işareti
<	Küçük; dil bilgisinde gelişme işareti
≐	Yaklaşık olarak eşit
·	Bitti
***	Bölüm sonu işareti
±	Eksiği veya fazlası
\$	Dolar
€	Avro
@	Kuyruklu a
©	Telif hakkına sahip (copyright)
®	Telif hakkı alınmış (registered)

VIII. BÖLÜMLE İLGİLİ SINAMA SORULARI

1) Aşağıdaki cümlelerde yer alan altı çizili sözcüklerin hangisinde yazım yanlışı vardır?

- Bu çocuk, ne ters biridir, bilemezsiniz.
- Babamı karşılamak için terminale gideceğim.
- Bizi törenle karşılacaklarını umuyordum oysa.
- İş yerindeki ünvanınız nedir sizin?
- Ondan ölmüncüye kadar ses seda çıkmadı.

2) Aşağıdaki cümlelerde yer alan altı çizili sözcüklerin hangisinde yazım yanlışı vardır?

- Onun babası Süt Endüstrisi Kurumunda çalışıyormuş.
- Milli Eğitim Bakanlığı yeni bir açıklama yapmış.
- Bu topraklardan senin gibi daha niceleri gelip geçecek.
- Bu yıl gardrobunu ağzına kadar doldurmuştu.
- Üstüne "Sayın Umut Çelikler" diye yazarak zarfı kapattı.

3) Aşağıdaki cümlelerde yer alan altı çizili sözcüklerin hangisinde yazım yanlışı vardır?

- Bugün Türkiye Büyük Millet Meclisinde hep nitelikli insanlar var.
- Savaştan sonra Kuzey ve Güney Amerika birleşmişti.
- Genç çocuk, Ön Asya'daki uyfarlıkları bir türlü öğrenememişti.
- Okulun en çalışkan öğrencileri de sınava giriyormuş.
- Müdür dediğin yeri gelince insiyatif kullanabilmeli.

4) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir yazım yanlışı yoktur?

- Anlaşılan bura da rahat yok bize.
- Aile'lerin bu konuda aykırı davranmaması gerekiyor.
- Bu pikniğe Mehmet'siz gitmeyiz.
- Demek ki bizim iyiliğimizi düşünüyormuş.
- Bu acaip saç rengi bu yıl modaymış.

5) Aşağıdaki cümlelerin hangisi, yazım ve noktalama yönünden doğru cümledir?

- Sabah ki olayı kısaca anlatabilirmisin?
- Bunları yaparken banamı sordunuz?
- O, şehir Osmanlıların başkenti olmuştur.
- 160'ın yarısı 80'mi eder?
- Bize: "Size, olanları anlatamam." dedi.

6) Aşağıdakilerin hangisinde büyük harflerin yazımıyla ilgili bir yanlışlık ya-pılmamıştır?

- a) Tuz gölünde değişik balıklar yaşayamaz.
- b) Cemil bey toplantı için Ankara'ya gitti.
- c) Bu yazıyı bir Edebiyat Dergisi'nden aldım.
- d) İstanbul Üniversitesi'nde bir profesör konuşma yaptı.
- e) H. Edip Anılarını "Dağa Çıkan Kurt"ta yazdı.
- I. Salonda konsolos Vefik Bey'in arkadaşları oturuyordu.
- II. 14 Aralık Salı günü yapılan toplantı çok verimli olmuştu.
- III. Başkalarına kızıpta bize bağırıma hakkın yok.
- IV. Göz göze geldiğimizde ne demek istediğini anlamıştım.

7) Yukarıdaki numaralanmış cümlelerin hangi ikisinde yazım yanlışlığı vardır?

- a) I – II
- b) I – III
- c) II – III
- d) II – IV
- e) III – IV

Çamlıbelden Tokat'a doğru

Tozlu yolların aktığı ırmak

Ben seni çokdan unuttum

Sende unuttunmu dön geri bak

8) Bu dizelerde aşağıdakilerin hangisinden kaynaklanan bir yazım yanlışlığı yoktur?

- a) "de" ekinin yazımı
- b) "mi"nin yazımı
- c) kesme işaretinin kullanılmaması
- d) "de" bağlacının yazımı
- e) ünsüz benzeşmesine aykırılık.

9) Aşağıdakilerin hangisinde kesme (‘) işareti doğru kullanılmıştır?

- a) Nesrin'siz şuradan şuraya gitmem!
- b) 1930'lu yıllarda İstanbul bir başka güzeldi.
- c) Ayşen'ler Trabzon'dan dönüyormuş.
- d) Aile'mizin yüz karası olan bu çocuğu Rıfat Bey sahiplendi.
- e) Mersin'li bir ev arkadaşım vardı o yıllarda.

10) Aşağıdaki cümlelerin hangisinin sonuna soru işareti (?) getirilemez?

- a) Yarın hangi sınava gireceğinizi bana mı soruyorsunuz
- b) Kulağımın dibinde ne bağırıp duruyorsun
- c) Gidip gitmeme konusunda bir karar verdi mi

IX. BÖLÜM

BİLİMSEL ARAŞTIRMA

A- BİLİMSEL ARAŞTIRMA NEDİR VE NASIL YAPILIR?

Bilimsel araştırma, üniversite içinde veya dışında araştırılacak konunun kaynaklarına bağlı kalınarak belli bir plan ve yöntem izlenerek gerçekleştirilen çalışmadır. Bunlar genellikle seminer ve tez çalışmaları olarak adlandırılmaktadır. Kısacası bütün bilimsel yayınları "bilimsel araştırma" içinde değerlendirmek gerekir.

İlgili bilim dallarına göre araştırmaların bazıları laboratuvar sonuçlarına, bazıları türlü deneylere, bazıları da malzemeye dayanır. Filmler, slaytlar ve bantlar da malzeme sayılır. Her araştırma sonucu, bilimde bir adım ilerleme sağlayacağından doğru ve inandırıcı olmalıdır. Bilimsel araştırmalar, insanlığın yararına ve ona zarar vermeyen bir amaca yöneliktir.

Bir araştırmanın değeri bilimsel olup olmayışı ile ölçülür. Araştırmanın bilimsel olması için içindeki bilgilerin doğruluğu, sonuçların doyurucu olması yanında onun iyi bir yöntemle yazılmış olması da gereklidir. Belirlenmiş bir araştırma konusu, daha önce o konuda veya o konuya yakın kitap ve makaleler gözden geçirilmeden ve gerekli notlar alınmadan işlenmez. İncelenecek konu araştırmacının kendi bilim dalı ile ilgili olduğundan konu üzerinde onun az çok ön bilgileri olmalıdır.

Bir araştırmada şu sıra izlenmelidir:

- 1- Konu seçme
- 2- Malzeme bulma
- 3- Kaynak bulma
- 4- Okuma ve not alma
- 5- Notları sıralama
- 6- Yazmaya başlama
 - a- Önsöz
 - b- Giriş
 - c- Bölümler
- 7- Sonuç
- 8- Dizin
- 9- Bibliyografya.

1- Konu Seçme

Düzenli bir biçimde işleyen ana bilim dalı ve bölümlerde öğrenciye verilecek araştırma konularının listesi bulunur. Önceden işlenmiş ve bir araştırma

olarak sunulmuş bitirme tezleri, yüksek lisans tezleri ve doktora çalışmalarının listesi o ana bilim dalı veya bölümün yayın organlarında yayımlanır. Gerektiğinde bu tezlerin özetleri de verilir. Böylece hangi konunun ne ölçüde işlendiği, anlaşılması olur. Bununla aynı konunun değişik zamanlarda ayrı ayrı kimselere işletilmesi de önlenmiş olur.

Konular önceden belirlenmiş ise, öğrencinin seçeceği araştırma konusunun, genişlik açısından tezin türüne uygun olmasına dikkat edilmelidir. O, böyle bir araştırmanın ne kadar bir sürede tamamlanabileceğini kestiremeyebilir. Konu ne kadar sınırlanır ve daraltılırsa, araştırma o ölçüde derinleşir ve sağlıklı olur. "Türk Edebiyatında Kadın" geniş ve genel bir konudur. Bu konu araştırmanın türüne göre daraltılabilir. "Servet-i Fünun Dönemi Türk Romanında Kadın" bir doktora çalışması olabilir; fakat bir bitirme tezi için geniş bir konudur, öğrencinin bilgi düzeyi, kaynaklardan yararlanma yeteneği göz önüne alınırsa, bu konu bir bitirme tezi olarak "Halide Edip'in Romanlarında Kadın" biçiminde sıralanabilir. Konunun seçiminde öğrencinin yararlanabileceği kaynak kitapların olması da gözetilmelidir. Bu da bir bakıma araştırmanın türüne bağlıdır. Bir seminer ödevi, ya da bitirme tezi konusu hiç ele alınmamış, dolaylı veya dolaysız üzerinde hiçbir şey söylenmemiş bir konu olmamalıdır. Yetiştirici nitelikte olan seminer ödevlerinde konu belirlenirken öğrencinin o konuda yazılmış bütün kaynakları görebilmesi, hiç olmazsa, öncelikle göz önünde tutulmalıdır. Ayrıca konu seçiminde malzemenin nasıl sağlanacağı, yeterli malzeme bulunup bulunamayacağı imkânları da gözetilmelidir.

2- Malzeme Bulma

Malzeme, işlenecek konunun türüne bağlıdır. Tarihi değeri olan bir vazo, arkeologun; bir bölgenin bitki örtüsü, bir ziraatçının; toplumsal olaylar, bir sosyoloğun; dildeki herhangi bir gelişme veya değişme bir filoloğun malzemesidir. Yeryüzündeki herhangi bir olay soyoloğun, bir belge ise, tarihçini somut belgesidir. Bilimsel çalışmalar, malzemeye dayanır. Malzemenin daha önce işlenip işlenmediği araştırılmalıdır. Bir malzemenin bütünü işlenmemişse, eksik kalan bölümleri varsa ve malzeme bir araştırmaya yetecek ölçüde ise bir araştırmada konu edilebilir.

Bir konunun işlenişinde malzeme tanıklık görevi yapar. Araştırmacının varacağı her sonuç bu malzemeye dayanacaktır. O yüzden malzemenin sağlam, inandırıcı ve kanıtlama özelliğine sahip olması gerekir. Malzemenin geçtiği ve alındığı yer araştırmada sayfa numaraları ile belirtilmelidir. Malzeme iyi kullanıldığı ölçüde yapı sağlam olur. Malzeme düşüncelerin dayanağıdır.

3- Kaynak Bulma

Kaynaklar, herhangi bir konuda daha önce yazılmış, doğruluğuna güvenilir eserlerdir. Kaynak eserler, yüzlerce yıl önce yazılmış olabileceği gibi bulunduğumuz yüzyıl içinde veya günümüzde yazılmış geniş bir araştırmaya dayanan incelemeler de olabilir. Gazete ve dergiler de kaynak sayılabilir. Bütün olayları günü gününe belgeleyen gazeteler bir tarihçi, için bir sosyolog için iyi birer kaynaktır. Gene herhangi bir edebî konuda bir dergide yapılan tartışmalar, bir

yazarın görüşü, bir edebiyatçı için kaynaklık yapabilir. İyi tasnif edilmiş bir kütüphanenin başvurma kitapları (referans) bölümünde yer alan ansiklopediler, büyük sözlükler, ünlü kütüphanelerin kitap katalogları, indeksleri bibliyografya yayınları her konuda ilk kaynaklık görevini yapabilirler. Tabiiattaki türlü olaylar, cansız ve canlı varlıklar da kaynak olur.

İyi düzenlenmiş bir araştırma kütüphanesinde kataloglar, araştırmaya geniş ölçüde yardımcı olur. Böyle bir kütüphanede okuyucuların aradıkları kitabın yazarını veya adını bilmedikleri göz önüne alınarak her kitap, yazar adına, kitabın adına ve konusuna göre üç ayrı kartla kataloglandırılır. Konularına göre tasnif, bir araştırmacıya en büyük kolaylığı sağlar. Araştırmacı, kendi konusu ile ilgili bütün yayınları böyle bir katalogda bir arada bulabilir. Bazı araştırma kütüphanelerinde konu tasnifine o kadar önem verilmiştir ki, herhangi bir konuda yazılmış, ama o kütüphanede bulunmaya bir kitabın hangi kütüphanede olduğu da gösterilmiştir. Bu kitap istendiğinde getirilebilir.

Kütüphaneler, türlü sistemlere göre tasnif edilir. Bunlardan biri ve en yaygın olanı, Dewey'in orlu sistemine göre yapılan sınıflandırılmalarıdır. Buna göre konular 9 bölüme ayrılmıştır. 000-099 arası genel konuları, 100-199 felsefe konularını, 200-299 din konularını, 300-399 toplumsal konuları, 400-499 dil bilimi konuları, 500-599 teorik konuları, 600-699 uygulamalı konuları, 700-799 güzel sanatları; 800-899 edebiyat kanunları, 900-999 tarih konularını içine alır. Her ana konu da kendi aralarında bölümlenir.

Kaynak bulmakta, kaynakları çoğaltmakta veya ilgilenilen konu üzerinde daha başka ne gibi yazılar yazıldığını bulmakta bibliyografya yayınları da büyük ölçüde yardımcı olur. Türkiye'de, Millî Kütüphaneye yayınlanmakta olan **Türkiye Bibliyografyası, Türkiye Makaleler Bibliyografyası, Klasikler Bibliyografyası** ile bibliyografik eserler, bu açıdan yararlı olmaktadır. Öte yandan her bilimsel eserin sonunda yer alan bibliyografyalar da bir araştırma için kaynaklık yapabilir.

4- Okuma ve Not Alma

Bir araştırmacı okuduğu kaynak kitaplardan notlar alır. Zekâya güvenerek not almamak yanlış olur. Notun alındığı kitabın adı, baskı yılı ve sayfa numarası kaydedilmelidir. Dergilerin aylık veya haftalık oluşuna göre sayıları yazılmaz. Gazete ise, hangi günün gazetesi olduğu belirlenmelidir. Yararlanılan kaynak kitabın, derginin ve gazetenin bilinen kısaltmaları varsa, bu kısaltmalar kullanılmalıdır. Kısaltması yoksa, o eserin adı uygun bir biçimde kısaltılmalıdır.

Notlar, 10 x 15 cm. ebadında kesilmiş fişlere alınır. Bu fişler kalın kâğıttan veya ince kartondan yapılmıştır. Fişlerin kolayca tasnif edilebilmesi ve fiş kullarında dik ve düzenli bir biçimde durması için boylarının aynı ölçüde bulunması gerekir.

Fişler numaralandırılmalıdır. Yararlanılan kitap ve makalelerden çıkarılan notların hangi sayfalardan alındığı fişe işlenmelidir. Sayfa, sayı numaraları,

kısaltmalar fişin bir köşesinde yer alır. Fişlerin önünde taranan eserin bibliyografya fişi bulunur. Yararlanılan kaynakların bibliyografya fişleri yazılırken yazarı, kitabın adı, cilt ve sayı numarası, basıldığı yer, basıldığı kurum ve baskı evi, kaçınıcı baskı olduğu fişe işlenmelidir. Yararlanılan kaynak yazmanın ise en eski nüshasını bulup ondan yararlanmak daha yerinde olur.

5- Notların Sıralanması

Fişlere aktarılan bilgiler eğer dikkatlice alınmışsa, araştırmacının işi kolaylaşır. Tekrar kaynaklara dönmeye gerek kalmaz. Ayrıca taranan malzemenin fişlerinde de sayfa numaraları dikkatlice fişlere getirilmişse, araştırmacı malzemeye tekrar döndüğünde bir zorlukla karşılaşmaz. Kaynakların taranması işlemi bittikten sonra fişlerde yer alan bilgiler, yazılacak araştırmaya göre sıralanır. Gruplandırılan bilgiler gerekiyorsa, kendi aralarında tekrar gruplandırılır. Bu malzemeye göre uygun bir plan hazırlandıktan sonra yazmaya geçilebilir.

6- Yazmaya Başlama

Her araştırma genellikle bir ön sözle başlar. Ön sözün yazma işi bittikten sonra yazılması daha uygun olur. Ön söz, giriş demek değildir. Ön sözde genellikle şu konular işlenir:

Bu araştırmanın gereği, neden yapıldığı, amacının ne olduğu, neleri kapsadığı, araştırma hazırlanırken hangi yöntemler uygulandığı ve nasıl bir yol izlendiği gerektiğinde ayrı paragraflarla kısaca anlatılır. Bunları kısımlara ayırıp başlıklar altında vermeye gerek yoktur. Ön söz içinde içinde başlıklar yer almaz. Bunları teşekkür ve kusurların bağışlanması paragrafları izler. Araştırma, bir bilim adamının yönetrimi altında yapılmışsa, ona teşekkür edilir. Gene bu araştırma ortaya konulurken herhangi bir kurum veya kuruluşun destek görülmüşse, onlara da teşekkür edilir. Bazen de araştırmanın sunulmasından önce onu okuyup yararlı uyanlarda bulunan kimseler olur. Bu durumda da o kimselerin adı verilerek teşekkür edilir. Her eserde kusurların bağışlanması paragrafının bulunması gerekmez. Ancak yazar, eserinde gerçekten yetiştirmediği, eksik bıraktığı konuların olduğuna inanıyorsa, ön sözde bağışlanmasını isteyen bir paragraf yazılabilir.

Ayrıca yazar, araştırmasında kullandığı kısaltmaların, notların, dip notların ve bibliyografyanın verilisinde değişik bir yol izlemişse, onları da ön sözünde belirtir. Araştırma bir malzemeye veya deneylere dayanıyorsa, araştırmacı, ön sözde deney sonuçlarının ve malzemenin değerlendirilişinde, nasıl bir yol tuttuğunu ve hangi yöntemleri uyguladığını kısaca bildirir.

Ön sözün alt sağ yanında yazarın adı ve soyadı, varsa unvanı, sol alt yanında ise, araştırmanın yapıldığı şehir ve tarih yer alır.

Giriş, ön sözden sonra gelen bölümdür. Bu iki bölüm arasında "içindekiler" bölümü girebileceği gibi, "içindekiler" bölümünün ön sözden önce yer aldığı da görülür.

Girişte ana çizgileri ile araştırma konusu ve kapsamı ile ilgili bilgiler verilir. Giriş ayrı bir bölüm değildir. Bu yüzden 1. BÖLÜM altına GİRİŞ yazmak

doğru olmaz. Girişten sonra yer alacak bağımsız ayrımlar, I. BÖLÜM, II. BÖLÜM, III. BÖLÜM diye sürüp gider. Giriş konunun takdim edilmiştir. Girişte o alanda yapılan incelemelerin, araştırmaların durumu belirtilir, ilerlemeler gösterilir, doldurulmamış boşluklar, eksiklikler anlatılır, gerektiğinde yapılan araştırmalar eleştirilir. Giriş, araştırmanın açılışı ve serilişidir.

Başka ülkelerde o alanlarda yapılmış çalışmalar varsa, bu çalışmalardan kısaca söz edilir ve ne kadar yol alındığı anlatılır. Girişte açılan ve gözler önünde serilen konu, daha geniş bir biçimde ve derinlemesine girişli izleyen bölümlerde ele alınır. Bölümlerde işlenecek konuların daha kolay anlaşılmasını sağlamak için girişte gerekli tanımlar yapılır ve bazı açıklayıcı bilgiler verilir. Giriş araştırmanın özeti değildir. Giriş, sonuç bölümü de değildir. Girişte konularına göre bazı başlıkların bulunması doğaldır. Giriş, çok uzun olmamalıdır. Girişte araştırılmakta olan konunun sınırları da çizilebilir. Böylece ağırlığın araştırma alanının hangi dalına verilmiş olduğunu belirlemiş olur.

Bölümler, konuların planlı ve düzenli bir biçimde anlatılmasını sağlar. Bir araştırmanın bütünü içinde yer alan konular ayrı bölümler altında verilir. Her bölüm yeni bir sayfayla başlar. Bölümler Romen rakamlarıyla numaralandırılır. Bölümler araştırma içinde konunun gelişmesi göz önüne alınarak sıralanır. Araştırma yazılırken önceden hazırlanmış olan plan uygulanır. Malzemenin bir araya getirilmesi sırasında sağlanan düzen, araştırmanın işleniş sırasında da uygulanmaya çalışılır. Konular arasında mantıklı bir uygunluk olmalıdır. Düşünceler arasındaki bağ iyi kurulmuşsa, bilgiler iyi sıralanmış sayılır.

Düşüncelerin uygun bir biçimde sıralanışı konuya açıklık getirir. Bölümler kendi arasında konunun akışına göre tekrar bölümlenir. Bu bölümlere "alt bölümler" adı verilir. Alt bölümler de kendi aralarında ayrılır. Bunlara ise, ikinci derecede alt bölümler, üçüncü derecede alt bölümler diyebiliriz. Bütün bu alt bölümler, rakamlardan ve alfabeden yararlanarak numaralandırılır. Rakamlarla numaralandırma, alfabenin ilk harfinden başlayarak küçük veya büyük harf olarak alt bölümleri belirleme, araştırmanın kolay anlaşılmasını ve konular arasında bağların kurulmasını sağlar. Birkaç numaralandırma yöntemi vardır. Batıda uygulanan ve yaygın olan numaralandırma genellikle şöyledir: Bölümler Romen Rakamları ile numaralandırılır. Alt bölümler ise, önce bölümün, rakamı siyah olarak yazılır yanına da daha küçük puntoda alt bölümün rakamı yazılır. Bölüm numarası siyah, alt bölümün beyazdır. Bölüm numarası ile alt bölüm numarası alt bölüm numarası arasına nokta konular. Alt bölümler, ikinci ve üçüncü derecede gene bölümlendirilmişse, araya noktalar koyarak daha küçük puntolarla yeni numaralar birlikte verilir. Bölüm başlığı "Edilgen Filler" ise ve buna kitaptaki sırasına 12 rakamı verilmişse, bu rakam ilk alt bölümde 12.1 diye gösterilir. İlk alt bölümü izleyen ikinci ve üçüncü alt bölümler 12.2, 12.3 diye gider. Alt bölüm içinde ikinci ve üçüncü derecede yer alan öteki alt bölümler ise, 12.1, 12.12, 12.1 biçiminde daha küçük olarak numaralandırılır. Böylece ikinci ve üçüncü derecedeki alt bölümler 12.1.1, 12.1.2 diye sürüp gider.

Türkiye’de yayınlanan kitaplarda yaygın olan numaralandırma genel olarak daha değişik bir biçimdedir. Bölümlerin Romen rakamları ile numaralandırılması yanında alt bölümler A, B, C alt bölümler içinde yer alan ikinci ve üçüncü drecedeki başlıklar ise a, b, c biçiminde ayrılmaktadır. Metin içinde sıralanması gereken maddeler varsa, onlar da 1, 2, 3 diye numaralandırmaktadır. Numaralandırma, biri birinden konuya az da olsa, farklı olan ve bir ad verebilen bölümler, alt bölümler ve alt bölümler içindeki öteki alt bölümler için kullanılır. Yoksa bu, her paragraf için bir ad bir numara vermek demek değildir.

Bir araştırmanın belirli bir süre içinde tamamlanması söz konusu olduğundan ayrıntılardan kaçınmak gerekir. Ayrıntıdan kaçarken gerekli açıklamalar ve verilmesi gereken bilgiler, araştırmadan çıkarılmamalıdır. Neyin ayrıntı ve neyin yazılması gerekli olduğu bilinmelidir.

Bir araştırmacı, yazmaya başlamadan önce araştırmasının nasıl son bulacağını düşünmelidir. Yazının başlangıcı ile sonucunu tasarlayabilen bir kimse, planını kolayca çizebilir. Plansız yazı yazılmaz. Araştırmacılar, genellikle eldeki malzemeye dayanarak bir ön plan yaparlar. Yazının müsvetdesi bittikten sonra beliren plana göre müsvetdeleri yeniden düzenlerler. Gerçek plan bu safhada ortaya çıkar.

Bir araştırmada önemle üzerinde durulması gereken bir husus da paragraflar arasında anlatım uyumluluğunun sağlanmasıdır. Paragraflara numara vermek doğru olmaz. Paragraflarda anlatılmak istenen en ilgi çekici cümle, paragrafın ilk cümlesi olmalıdır. Daha doğrusu ana düşünce ilk cümle olmalı ve paragraf içinde sürüp giden cümleler, bu ilk cümlenin açıklayıcıları durumunda bulunmalıdır.

Bir araştırmada kullanılan dil de önemlidir. Bütün anlatımlar o günün yaygın olan dilinde yazılmalıdır. Araştırma, aşırıya kaçmadan, anlaşılır ve düzgün bir anlatımla verilmelidir.

Dilimizde karşılığı olmadığı için yeni türetilen veya karşılığı olup da tanınmayan, bilinmeyen terimlerin ayaç içinde batı dillerindeki karşılıkları vermek yerinde bir davranış olur. Ayaç içinde karşılık vermekle bir terimin gerçekten neyin karşılığı olduğunu bir kültür diline göre belirlemiş oluruz. Bu tür terimler sayıca fazla ise, araştırmanın sonunda yazar, bunların Batı dillerindeki karşılıklarını bir dizin yaparak vermelidir. Aksi durumda okuyucu yorulur ve istenen randıman elde edilemez. Yayınlanmış birçok terim kitapları olduğuna göre terimler, belirli bir kitapdan alınır ve uygulanırsa, araştırma daha da sağlamlaşır. Terimlerimiz Türk bilim dalları içinde aynı olmalıdır. Eğer Türkçe bir terim türetmek zorundaysak, bilinen bir kökten yararlanmak daha doğru olur. Bu, o terimin tutunmasına ve kolayca anlaşılmasına yardımcı olur.

Bir araştırmada türlü dip notlar verilir. Bunlar, verilen bilgilerin doğruluğunu ortaya koyar. Notlar, konuya açıklık getirir. Dip notunun ilgili sayfanın altına gelmesine dikkat etmeliyiz. Dip notlarının alındığı yerler belirtilmelidir. Dip notları, araştırmada verilen bilgilerin doğruluğunu ortaya koyar. Bunlar birer tanıktır. Sayfa altında verilen dip notları basılı eserlerde küçük puntolarla

dizilir. Daktilo metinlerinde ise dip notlarla esas metin bir çizgiyle ayrılır. Dizilmiş eserlerde ise çizgi istemez. Bir iki aralık vererek daha küçük bir punto ile dizmek yeterlidir. Dip notları, ya sayfalara göre 1, 2, 3 diye numaralandırılır ya da araştırmanın başından başlayarak 1, 2, 3 diye numaralandırılarak sona doğru gider.

Metnin anlaşılmasına yardımcı olmayan, daha çok ek bilgi niteliğindeki notlar, sayfa altında verilmeyebilir. Bunlar, eserin sonunda da yer alabilir.

7- Sonuç

En önemli bölüm, sonuç bölümüdür. Sonuç bölümü, araştırmanın özünü ve genel niteliklerini verir. Araştırmacının başlangıçtan beri yaptığı açıklamalar burada özetlenir. Sonuç okuyucuyu tatmin etmeli, onu etkilemeli, öğretici ve kısa olmalıdır. Sonuçlar işlenen konuya göre değişik olur. Matematiğe, istatistiğe dayanan araştırmaları sonuçları rakamlara dayandığı için çok kısa olabilir. Sonucu okuyan, bu araştırma ile bu dalda ne kazanıldığını anlamalıdır. Sonucun okuyucuya bırakılması da söz konusu olabilir. Bu daha çok bilimsel olmayan çalışmalarda görülür. Sonuç, bir veya birkaç paragraf olarak araştırmanın sonunda yer alır. Sonuçta gereksiz uzatmalar, bütün konuyu yeniden özetlemeye gidilmemelidir. Sonuç, yeni bir sayfa ile başlamalıdır.

8- Dizin

Dizin (indeks), bir araştırmanın sonunda ondan yararlanmayı kolaylaştıran bilgilerin verildiği listedir. Bir araştırmanın türüne ve karmaşıklığına göre değişik dizinler yapılır. Kişi adları dizini, yer adları dizini, konu adları dizini, konu adları dizini, terimler dizini gibi. Bazen de genel dizin yapılarak bütün bu dizinler veya bu dizinlerden bazıları bir arada verilir. Her dizinde yer alan maddeler önünde ya sayfa numarası ya da alt bölüm başlıklarının numarası verilir. Sayfa numaraları ile maddelerin dizilişi ülkemizde daha çok yayındır. Bir dizinde maddeler alfabetik sıraya göre dizilir. Gerektiğinde her harf sırayla başlık olarak verilir maddeler bölümlenir. Dizin, içindekiler bölümü değildir. İçindekiler bölümü araştırmanın kuruluşunu belgeleyen bir iskelet görünümündedir.

Kişi ve yer adları dizini daha çok tarihî, filolojik ve coğrafik çalışmalarda görülür. Bir seyahatname yayınında kişi ve yer adları dizinin bulunması, başka bir araştırmacı için büyük yararlar sağlar. Edebyat araştırmalarında da verilen yazar adlarının dizini, kişi adları dizinine girer.

Konular dizini, bir araştırmada işlenmiş ve sözü geçen bütün konuları içine alır. Araştırmanın türüne göre bu dizinler değişik biçimlerde verilir, "ada çayı" konusunda araştırma yapan bir kişi "ada çayı" ile ilgili bibliyografyaları tararken bir de bu konu ile yakından veya uzaktan ilgisi olan eserlerin dizinlerine bakar. Sözcüğü *Bitki Coğrafyası* adlı bir eserin dizininde "ada çayı" maddesini bulur. Bu maddenin geçtiği sayfa numartalarını alarak eserde "ada çayı" ile ilgili neler söylediğini okur. Araştırmacı için böyle bir maddeyi aramanın en sağlıklı yolu önce içindekiler bölümüne bakmaktır. Bu bölümde konu, başlı

başına bir başlık olarak ele alınmışsa, dizine başvurulur. Dizinde yer alan madde, çoğu kez bir başlık değildir. Eserde aranan madde ile ilgili belki bir cümle veya bir paragraf bulunabilir; Bu kısa bilgiler bile araştırmacıya yararlı olabilir. Böyle bir madde için eserde verilmiş bir dip notu bir tanım veya bir bibliyografya da bulunabilir. Bütün bunlar, araştırmacıya birer ipucu olabilir.

Ülkemizde terim konusu iyi çözümlenmediği için bazı araştırmacılar, eserlerinin kolay anlaşılmasını sağlamak ve kullandıkları yeni terimlerle neyi amaçladıklarını belirtmek için eserlerin sonunda bu terimlerin karşılıklarına Batı terimlerini de vererek bir dizin yaparlar. Bu, eserden yararlanmak bakımından son derece önemlidir. Bu dizinler, hem Türkçe ile hem de yabancı dillere göre ayrı ayrı verilebilir.

Filolojik çalışmalarda kişi ve yer adları ile eserde geçen bilinmeyen kelimelerin Sözlük Dizin biçiminde bir arada verildiği de görülür. Sözlük Dizinde sayfa numaralarından başka her kelimenin tanımlamaları ve anlamları yer alır.

9- Bibliyografya

Çalışmadan kullanılan tüm kaynaklar eksiksiz olarak sistematik bir biçimde çalışmanın son kısmında belirtilmelidir. Kitabın ilerleyen bölümlerinde bibliyografyanın nasıl hazırlanacağı ile ilgili bilgi verilmiştir.

Gözden Geçirme

Her araştırma, yazılıp bitirildikten sonra birkaç kez okunulmalıdır. Her yeni okuyuşta bilgi yanlışlarına, anlatım ve yazım bozukluklarına rastlanabilir. Yazıyı gözden geçirmenin amacı işte bu anlatım ve yazım bozukluklarını düzeltmek içindir.

Araştırma sürdürüldüğü sürece o konuda araştırmacı da yetişmiş olur. O nun yazıp bir kenara koyduğu açıklamalara bir süre sonra tekrar dönüldüğünde o açıklamalar olgunlaştırılabilir. Bu yüzden araştırmanın sonunda yapılacak yeniden bir gözden geçirme, eksiklikleri ortaya çıkarır. Bu eksiklikler düzenlenişteki terslikler, uygun düşmemiş başlıklar, çelişkiler, uyumsuzluklar ve tekrarlardır. Fazla tekrarlar can sıkır. Gereksiz tekrarlar çıkarılmalıdır. Düşük cümleler, terim ve tanım yanlışlıkları yensiden gözden geçirilmelidir. Araya sokulması gereken bir kelime, bir cümle, bir çıkma işareti () ile metne eklenmelidir. Araştırma bir süreye bağlı ise gözden geçirmek için gerekli süre önceden hesaplanmalıdır.

Araştırma basılacaksa, bir tez olarak daktilo ile sunulmayacaksa, düzeltme yapılan bazı yerleri yeniden yazmaya gerek yoktur. Standart baskı işaretlerinden yararlanılarak metin üzerinde bu düzeltmeler yapılır.

B- DİP NOT VE BİBLİYOGRAFYA NASIL HAZIRLANIR?

1- Dip Not Nedir ve Nasıl Hazırlanır?

Bilimsel eserler yazıldığında bazı kaynaklardan alıntı yapılır, bazı bölümlerin ayrıca açıklanması gerekir. Bunlar sayfanın en altına yazılabildiği gibi metin içinde de çeşitli yöntemlerle gösterilebilir. Dip not, sayfa altında veya metin

içinde belirtilen açıklama yazılarıdır. Dip not yazının akışını bozmamak için sayfanın altına açıklama halinde yapılır. Dip not kullanılmasının faydası daha çok okuyucu içindir. Okuyucu yazarın o fikri nerden aldığını öğrenmiş olur. Bu sayede atf yapılan ilgili eseride tanımış olur. Diğer yandan dip not aynı zamanda emeğe saygının bir ifadesidir; aksi halde intihal olur. Son yıllarda metin içi dip not yöntemi yaygınlaşmakta ve bu yolla diğer uluslara ait bilimsel çalışmalarla paralellik sağlanmaktadır. Zira diğer pek çok ülkede bu tarz dip not tercih edilmektedir.

Makale:

a- Sayfa altı dip not. Yazarın Adı Soyadı, "Makalenin Tam Başlığı", İçinde yer aldığı dergi, kitap, ansiklopedi vb.'nin tam adı, Cilt ve Sayı numaraları, Basım yeri ve yılı, yararlanılan sayfa numarası.

Mustafa Aça, "Şeyyat Hamza'nın Yusuf u Züleyha Mesnevisi İle Tatar Türklerinin Yosif Kitabı Üzerine Mukayeseli Bir Bakış", Milli Folklor, 2004, C. 8, S. 61, s. 152.

b- Metin içi dip not. (Yazarın Soyadı, Eserin Basım Yılı: Yararlanılan sayfa numarası).

(Aça 2004: 152).

Kitap:

a- Sayfa altı dip not. Yazarın Adı Soyadı, Kitabın Tam Başlığı, varsa Cilt veya Sayı numaraları, Basım yeri ve yılı, yararlanılan sayfa numarası.

Mustafa Aça, Oğuznamecilik Geleneği ve Andalıp Oğuznamesi, İstanbul 2003, s. 182.

b- Metin içi dip not. (Yazarın Soyadı, Eserin Basım Yılı: Yararlanılan sayfa numarası).

(Aça 2003: 182).

2- Bibliyografya Nedir ve Nasıl Hazırlanır?

Okuyucunun daha kolay yararlanmasını sağlamak ve yapılan çalışmanın bilimselliğini ortaya koymak amacıyla yapılan çalışmanın son bölümüne yararlanılan kaynaklar eksiksiz olarak yazılmalıdır. Sistematik bir biçimde hazırlanmış bu listeye bibliyografya denir.

Okuyucunun daha kolay yararlanmasını sağlamak ve esere bir başka değer katmak için bibliyografyalar, kitap, makale, belge, yayımlanmış eser oluşlarına göre de ayrı ayrı bölümlendirilir. Faruk Sümer, **Oğuzlar** adlı eserinde bibliyografyayı on üç bölüme ayırmıştır; Kitabeler, Meskukat, Tahrir Desteri, Kadı Sicilleri, Han-ı Hümayunlar, Dağınık Vesikalar, Tarihi Kaynaklar (Arapça, Fransızca, Türkçe ve Başka Dillerde), Coğrafi Kaynaklar, Seyahatnameler, Destanlar, Diğer Kaynaklar, Tenkitler.

Metin içinde ve dip notlarında kaynaklardan söz etmeyip her bölümün sonunda bir bibliyografya listesi veren araştırmacılar da vardır. Bunlardan bazıları her bölümün sonunda o bölümle ilgili bütün bibliyografyalar vermekte, bazıları da bölümlerin bitiminde yalnızca kullanılan kaynak kısaltmalarını vererek eserin sonunda genel bir bibliyografya yapmaktadırlar. Anttila Roime, *Comparative Linguistics* adlı eserinde her bölümün sonunda "Başvurulan Kaynaklar" listesi vermiştir. Bu listelerde bibliyografyanın yayın bilgileri tam olarak verilmeyip yayın yılı ve yazar adı ile yetinilmiştir. Her bölümün sonundaki kaynaklar, daha sonra eserin sonunda bütün yayın bilgileri ile genel bibliyografyada toplanmıştır. Bu eserde genel bibliyografya listesinde başka iki liste daha yer almaktadır. Bunlardan birincisi "Tarihî Dilbilimin Tanıtılması" ile ilgili kaynaklar, öteki ise, bu dalda ilerlemiş kimselerin yararlanabileceği kaynakları göstermektedir. Ancak her iki listede de bibliyografyalar tam olarak verilmemiş, yazar ve yıl adları verilerek okuyucu genel bibliyografyaya gönderilmiştir. Ülkemizde bibliyografyalarını bu tarzda veren bilim adamları vardır.

Bir bibliyografya verilirken bibliyografyada yer alan yazar adı, başlık ve yayın bilgileri şöyle sıralanmalıdır.

1- Yazar adı. Önce yazarın soyadı, arkasından adı veya adları gelir. Soyadı ile ad arasına virgül konur. *Levend, Agâh Sırı; Eren, Hasan*. Bibliyografyası çıkarılacak eserin kapağında yazarın öteki adları kısaltılarak verilmişse ve bu adlar bilinmiyorsa, olduğu gibi alınır. Lees, R.B. Küçük adlardan sonra başlığa geçmeden bir virgül konur. Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Huzur*; Jespersen, Otto, *Essentials of English Grammar*. Yazar unvanlarını belirtmeye gerek yoktur. Prof. Dr., Bştab., Yzb. gibi.

2- Başlık adı. Kitabın, makalenin veya herhangi bir yazarın adına "başlık" deriz. Başlık, daktilo metninde altı çizilerek verilir. Basılırken bibliyografya listesinde başlıklar italik yazılır. Başlıkta yer alan ile, ve, veya, ya da, gibi bağlaçlar dışında her kelimenin ilk harfi büyük dizilir. Bazı yazarlar bir dergiden veya bir ansiklopediden aldıkları yazının adını tırnak içinde; dergi, ansiklopedi adlarını ise italik dizdirmektedirler.

Allibone, Philip, "Culture Of the Troglodytes", *Encyclopedia of Troglodytic Lore*, 3rd edition III 1070 – 1095.

Göğüş, Beşir, "Türkçede Cümlemsilerin Kuruluşu ve Temel Cümlecige Bağlanma Şekilleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* (1968), Ankara 1968, 89-142 s.

Yabancı dillerde yazılmış bibliyografyaların başlıkları olduğu gibi alınmalıdır. İngilizce yazılmış bir kitabın veya makalenin bibliyografyası çıkarılırken, *of, in, on, at* gibi prepozisyonlarla *a, the vb.* artikellerin başlık içinde küçük yazıldığı görülür. Gene Almancada isim olan kelimelerin ilk harflerinin büyük, öteki kelimelerin ilk harflerinin küçük yazıldığı görülür. Bunlar, o dillerin özellikleridir. Bir eserin bibliyografyası verilirken bu özellikler korunmalıdır.

3- Başlıktan sonra eserin, varsa, kaçınıcı baskı olduğu başlıktan hemen sonra yazılmalıdır. Yabancılar İçin Türkçe Dil Bilgisi, 2. baskı

4- Yayın bilgileri

a- Bibliyografyası verilecek eser, bir kitap ise:

Başlıktan sonra eserin baskısı, çevirmeni, cildi, basıldığı kurumun adı, baskı numarası, serisi, basım evi, yeri, tarihi, sayfası ile ilgili bilgiler yer alır. Bibliyografyası verilecek her eser çevirme olmayacağı gibi birkaç ciltten de oluşmayabilir. Ayrıca eseri yazar, kendi hesabına da bastırılmış olabilir. Bu yüzden yukarıdaki sıra genel olarak düşünölmüştür.

Balzac, H. de, *Top Oynayan Kedi Mağazası*, çev. Necdet Bingöl, Millî Eğitim Bakanlığı, Dünya Edebiyatından Tercümeleler, Fransız Kasikleri: 156, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1948.

Yazar adlarını bibliyografya listesinde rahatlıkla izleyebilmek için satır sonundan arta kalan kısımları satır başına geçerken biraz içerden yazmalıyız. Ayrıca eserin sonunda levhalar, haritalar, resimler, tıpkıbasım fotokopiler yer alıyorsa sayfa numarası ile birlikte bunlar da belirtilmelidir.

Korkmaz, Zeynep, *Sadru'd-din Şeyhoğlu Marzuban-name Tercümesi, (İnceleme- Metin- Sözlük-Tıpkıbasım)*, DTCF yayını no:219, Malazgirt Zaferinin 900. Yıldönümü Kutlama Serisi: III, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara 1973, 460 s. -XXXVII tıpkıbasım.

Bibliyografyası verilecek eser, bir dergide yer almışsa, başlıktan sonra verilecek bilgiler şöyle sıralanır: Dergini adı ya olduğu gibi ya da kısaltılması ile yazılır. Bazı dergiler aylık, bazıları altı aylık, bazıları da yıllıktır. Derginin haftalık, altı aylık, yıllık oluşu ile ilgili bilgiler derginin adından sonra yer alır. Bu bilgiler cildi, sayı veya yılı gösteren bilgilerdir. *Türk Dili ve Türk Kültürü* gibi dergilerde sayfa numaraları sayılara göre değil, ciltlere göre düzenlenmiştir. Bu yüzden sayıyı dolayısıyla ayını bildirmeye gerek yoktur. Yazını cildini ve bu cilt içinde yer aldığı sayfayı vermek yeterlidir.

Ağakay, Mehmet Ali, "Dilde Özleşmenin Sınırları", *Türk Dili*, VII. C, 1958, 531-533. s.

Çağatay, Saadet, "Kutadgu Bilig'de Ögdölmüş", *Türk Kültürü*, IX c, 1970, 95-11. s.

Verilecek bibliyografya bir kongrede okunmuş veya bir armağanda yazılmış yazılardan biri ise adı yerine kongrede okunan bildirilerin yer aldığı kitabın veya armağanın adı yazılır.

Eren, Hasan, "Türkçede Gök Kelimesinin Türevleri", TDK, Jean Deny Armağanı.

Melanges Jean Deny, Ankara 1958, 85-89. s.

Mazıoğlu, Hasibe, "Mevlid Yazarları Üzerine", TDK Bilimsel Bildiriler, Ankara 1975, 73-98 s.

Ansiklopedilerden alınan maddelerin bibliyografyalarında da aynı yöntem uygulanmalıdır. Ancak ansiklopedilerin baskı sayısına dikkat etmeliyiz. Bazı maddeler, yeni baskıları yapılan ansiklopediler de yeniden ele alınıp genişletilir. Birinci baskısında olmayan, ancak ikinci baskısında yer alan maddelerin bulunabileceği unutulmamalıdır. Ansiklopedilerin başka baskıları yoksa baskı sayısının gösterilmesi doğaldır. Ansiklopedilerde yer alan yazıların çoğunun yazarı bellidir. Yazarı belli olan maddelerden herhangi biri bibliyografyaya alınacak olursa, yazar adı ile birlikte cildi ve bulunduğu sayfayı vermek yeterlidir. Fasikül sayısını bildirmeye gerek yoktur.

Örs, Vedat, "Nakış", Türk ansiklopedisi XXV. c. 1976, 83-86. s.

Bir bibliyografya listesinde herhangi bir yazarın birden çok eseri yer alıyorsa, yazar adının yazıldığı ilk bibliyografyadan sonra gelen bibliyografyalardan sonra gelen bibliyografyalarda yazarın tekrar edilmesine gerek yoktur. Yazar adı yerine çizgi çekilir.

Saussure, Ferdinand de, Mémoire sur le Systemc Piritif des Voyelles Dans les Langues Indo – Européennes, Leipzig 1879.

-----, Course, in General Linguistics (tranl. by Wade Baskin) Philosophical Library. New York 1959

Bir eser, birkaç ciltten oluşmuşsa ve her cildi de bibliyografyaya alınacaksa, başlıktan sonraki bilgiler değişebileceğinden her cildin bilgileri başlıktan sonra sırayla ayrı ayrı verilmelidir. Böyle bir eseri basan kurum ve basım evi değişebilir. Ayrıca seri numaraları ve sayfa sayısı da değişebilir.

Bibliyografyası verilecek bir eserin birden çok yazarı varsa, iki yol izlenir. Eğer eser iki yazarlı ise, yazar adı hanesinde bu iki yazarında adı verilir. Eserin yazarın ikiden fazla ise, bu durumda ilk yazarı verip yazar adı önüne "Orya." Kısaltılmasını koymak gerekir. "Orya." ile "ortak yapım" sözü kısaltılmıştır.

Büyük C harfinin, cilt için; küçük s harfinin sayfa için kısaltılmış olması ülkemizde yaygınlık kazanmıştır. Gerektiğinde "sayı" içinde büyük S kullanılır.

Bazı kitaplar, bir kurum veya devlet tarafından yayımlanır. Eserde yazar adı verilmez. Bu durumda böyle bir eserin başlıktaki ilk kelimesi yazar adı hizasına alınarak bibliyografyaya konur. Bu arada alfabetik sıraya girip girmediği de gözetilmelidir.

Gazete makalelerinde ise, bibliyografyada yazarını, yazarın adını (başlığı), gazatenin adını ve tarihini vermek yeterlidir. Her gazatenin adını ve tarihini vermek yeterlidir. Her gazatenin yılı ve sayısı ilk sayfada üstte belirtilir. Ancak sayısını bibliyografyada vermek bizce gereksizdir. Çetiner, Yılmaz, "Üçü Kırk Paraydı Yumurtanın", *Milliyet*, 2.5.1977

Ulvi Yenal, "Bir Seneryo Üç Olay", *Tercüman*, 2.5.1977

SINAMA BÖLÜMLERİ CEVAP ANAHTARLARI

I. Bölümle İlgili Sınama Soruları

1- C / 2-B / 3-D / 4-C / 5-E / 6-D / 7-A / 8-A / 9- E / 10-E / 11-A / 12-B / 13-D / 14-E / 15-D

II. Bölümle İlgili Sınama Soruları

1-B / 2-C / 3-B / 4-C / 5-B / 6-D / 7-A / 8-E / 9- E / 10-C / 11-A / 12-D / 13-C / 14-B / 15-E

III. Bölümle İlgili Sınama Soruları

1- C / 2-A / 3- C / 4-D / 5-E / 6-E / 7-D / 8-C / 9- D / 10-B / 11-A / 12-E / 13-E / 14-D / 15-B

IV. Bölümle İlgili Sınama Soruları

1- E / 2-D / 3- E / 4-C / 5-C / 6-E / 7-C / 8-A / 9- D / 10-A / 11-E / 12-A / 13-E / 14-B / 15-...

V. Bölümle İlgili Sınama Soruları

1- A / 2-D / 3- C / 4-D / 5-E / 6-A / 7-A / 8-E / 9- B / 10-C / 11-E / 12-D / 13-B / 14-D / 15-C

VI. Bölümle İlgili Sınama Soruları

1- ... / 2-... / 3-... / 4-... / 5... / 6- D / 7-E / 8- C / 9-B / 10-E / 11-B / 12-E / 13-D / 14-C / 15-A

VII. Bölümle İlgili Sınama Soruları

1-B / 2-D / 3- C / 4-C / 5-D / 6-B / 7-D / 8-D / 9- E / 10-C / 11-A / 12-E / 13-C / 14-D / 15-B

VIII. Bölümle İlgili Sınama Soruları

1- D / 2-D / 3- E / 4-D / 5-E / 6-D / 7-B / 8-A / 9- B / 10-E / 11-D / 12-D / 13-E / 14-D / 15-A

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- ABASIYANIK Sait Faik, Bütün Eserleri 2: Şahmerdan-Lüzumsuz Adam, Ankara 2000, Bilgi Yay.
- ACAR İsmail, Türk Dili, Balıkesir 1998, Alem Kitabevi.
- AÇA Mehmet - vd., Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi, İstanbul 2009, Kriter Yay.
- ADALI Oya, Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler, İstanbul 2004, Papatya Yay.
- ADALI Oya, Anlamak ve Anlatmak, İstanbul 2003, Pan Yay.
- AKALIN Şükrü Haluk, Binyıl Önce Binyıl Sonra Kaşgarlı Mahmud ve Divanü Lugati't-Türk, Ankara 2008, TDK Yay.
- AKARSU Bedia, Wilhem Von Humbold'da Dil-Kültür Bağlantısı, İstanbul 1984, Remzi Kitabevi.
- AKBAL Oktay, Anılarda Görmek, İstanbul 2004, Alkım Yay.
- AKSAN Doğan, Türkçenin Gücü Türk Dilinin Zenginliklerine Tanıklar, Ankara 1993, Bilgi Yay.
- AKSAN Doğan, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, 3 C., Ankara 1998, TDK Yay.
- AKSAN Doğan, Dilbilim ve Türkçe Yazıları, İstanbul 2004, Multilingual Yay.
- AKSAN Doğan, Türkçenin Zenginlikleri ve İncelikleri, Ankara 2005, Bilgi Yay.
- AKSAN Doğan, Yunus Emre Şiirinin Gücü, Ankara 2005, Bilgi Yay.
- AKSAN Doğan, Dil, Şu Büyülü Düzen, Ankara 2006, Bilgi Yay.
- AKSAN Doğan, Türkçenin Söz Varlığı, Ankara 2006, Engin Yay.
- ALTUN Ara, Dip Notu ve Bibliyografya Esasları, İstanbul 1986, İÜ. Edebiyat Fakültesi Yay.
- ATINKAYNAK Erdoğan, Gregoryan Kıpçak Dil Yadigarları, İstanbul 2006, IQ Kültür Sanat Yay.
- AKTAN Bilal, Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi, Ankara 2009, Gazi Kitabevi.
- ATA Aysu, Harezmi-Atın Ordu Türkçesi, İstanbul 2002, Kebikeç Yay.
- ATABAY Neşe-Sevgi Özel-Ayfer Çam, Türkiye Türkçesinin Sözdizimi, İstanbul 2003, Papatya Yay.
- ATAÖV Türkkaya, Bilimsel Araştırma El Kitabı, Ankara 1989, Savaş Yay.
- BANGUOĞLU Tahsin, Türkçenin Grameri, Ankara 1990, TDK Yay.
- BAYRAM Yavuz, Kuramdan Uygulamaya Yazma Yöntemleri, İstanbul 2009, Kriter Yay.
- BURAN Ahmet - Ercan Alkaya, Çağış Türk Lehçeleri, Ankara 2001, Akçağ Yay.
- CAFEROĞLU Ahmet, Türk Dili Tarihi, I-II C., İstanbul 1984, Enderun Kitabevi.
- ÇOTUKSÖKEN Yusuf, Uygulamalı Türk Dili, İstanbul 2005, Papatya Yay.
- DELİCE H. İbrahim, Türkçe Sözdizimi, İstanbul 2007, Kitabevi Yay.
- DEMİR Nurettin - Emine Yılmaz, Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım, Ankara 2009, Nobel Yay.

- DEMİR Nurettin - Emine Yılmaz, Türk Dili El Kitabı, Ankara 2006, Grafiker Yay.
- DEMİRCAN Ömer, Türk Dilinde Çatı, İstanbul 2003, Papatya Yay.
- DEMİRCAN Ömer, Türkçenin Ses Dizimi, İstanbul 2009, D-R Yay.
- DİLAÇAR Agop, Türk Diline Genel Bir Bakış, Ankara 1964, TDK Yay.
- DİLAÇAR Agop, "Gramer, Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı/Belleten 1970, Ankara 1971, TDK Yay., s. 197-210.
- ERGİN Muharrem, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1993, Bayrak Yay.
- ETEM Sadri, "Kırıkkale'ye Gideren", Türk Dili Dergisi, Gezi Özel Sayısı, 1 Mart 1973.
- FROMM Eric, Erdem ve Mutluluk, (çev.: Dr. Ayda Yörük), İstanbul 1993.
- GARKAVETS Aleksandır, Turkskiye Yazıki na Ukraine, Almaata 1988.
- GENCAN Tahir Nejat, Türk Dilbilgisi, Ankara 1979, TDK Yay.
- GÖKYAY Orhan Şaik, Seçme Makaleler 2-Kim Etti Sana Bu Kârı Teklif, İstanbul 1997, İletişim Yay.
- GÖZLER H. Fethi, Örnekleriyle Türkçe ve Edebiyat Bilgileri, İstanbul 1975, İnkılap ve Aka Yay.
- GÜLENSOY Tuncer, Türkçe El Kitabı-1, Kayseri 1994.
- GÜLSEVİN Gürer, Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, Ankara 1997, TDK Yay.
- GÜNYOL, Vedat, Uzak Yakın, Bölük Pörçük Anılar, İstanbul 2004.
- HATİBOĞLU Vecihe, Türkçenin Sözdizimi, Ankara 1972, AÜ DTCF Yay.
- KAFESOĞLU İbrahim, Türk Milli Kültürü, İstanbul 2004, Ötügen Yay.
- KAPLAN Mehmet, Dil ve Kültür, İstanbul 2002, Dergah Yay.
- KARAAĞAÇ Günay, Türkçe Verintiler Sözlüğü, Ankara 2008, TDK Yay.
- KARAAĞAÇ Günay, Türkçenin Söz Dizimi, İstanbul 2009, Kesit Yay.
- KARAHAN Leyla, Türkçenin Söz Dizimi, Ankara 1991, Akçağ Yay.
- KARAMANLIOĞLU Ali, Türk Dili, İstanbul 1986, Dergah Yay.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, 2 c., Ankara 1991, Kültür Bakanlığı Yay.
- KEMAL Yaşar, Kale Kapısı-Kimsecik 2, İstanbul 1995, Yapı Kredi Yay.
- KEMAL Yaşar, Ağrı Dağı Efsanesi, İstanbul 1994, Yapı Kredi Yay.
- KOCA Salim, Türk Kültürünün Temelleri, İstanbul 2004, Bulak Yay.
- SAADETTİN KOÇ - vd., Üniversiteler İçin Dil ve Anlatım (Dil, Yazılı Anlatım, Sözlü Anlatım, Etkili İletişim), Konya 2009, Palet Yay.
- KOLCU Hasan-Gürkan Yavaş, Türkçenin Şiiri: Türk Edebiyatında Türkçe Üzerine Şiirler, Ankara 2006, Aydın Kitabevi.
- KOLCU Hasan, Türk Dili Ders Kitabı, İstanbul 2009, Kalemus Yay.
- KORKMAZ Zeynep, Türk Dili Üzerine Araştırmalar-1, Ankara 1995, TDK Yay.
- KORKMAZ Zeynep-İsmail Parlatur vd., Türk Dili ve Kompozisyon, Bursa 2007, Ekin Yay.
- KORKMAZ Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara 2007, TDK Yay.

KORKMAZ Zeynep, Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), Ankara 2003, TDK Yay.

MAUPASSANT G., Seçme Hikâyeler-I (çev. Behiç Enver Koryak), İstanbul 1966, MEB Yay.

MEHMEDOĞLU Alaeddin, Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle Söz Dizimi, Adapazarı 2001, Aşiyân Yay.

ORKUN Hüseyin Namık, Eski Türk Yazıtları, Ankara 1994, TDK Yay.

ÖKSÜZ Yusuf Ziya, Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi, Ankara 2004, TDK Yay.

ÖZKAN Mustafa, Türkçenin Ses ve Yazım Özellikleri, İstanbul 2001.

ÖZKAN Mustafa, Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi, İstanbul 2000, Filiz Kitabevi.

ÖZKAN Mustafa-Veysi Sevinçli, Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli), İstanbul 2009, Akademik Kitaplar Yay.

ÖZTEKİN Dilek, Ya Vezirsin Ya Rezil (Türkçeyi Doğru Etkili ve Güzel Konuşma Kit-hapı), İstanbul 2004, Sistem Yay.

PAMUKÇIYAN Kevork, Ermeni Harfli Türkçe Metinler, İstanbul 2002.

PARLATIR İsmail-Hatice Şahin, Türk Dili (Sözlü ve Yazılı Anlatım Türleri ve Anlatım Teknikleri), Bursa 2010, Ekin Yay.

PORZIG Walter, Dil Denen Mucize, (çev.: Vural Ülkü), Ankara 1995, TDK Yay.

SAFA Peyami, Gençliğimiz, İstanbul 1966, Ötügen Yay.

SEYİDOĞLU Halil, Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı, İstanbul 2003, Güzem Yay.

ŞAHİN Haluk, Türk Olmak Kolay Değil, İstanbul 1985, İletişim Yay.

TANER Haldun, Hikâyeler, Ankara 1970, Bilgi Yay.

TANSEL Fevziye Abdullah, İyi ve Doğru Yazma Usulleri III, Edebiyat-Kompozisyon İlmî Araştırma ve Metotları, İstanbul 1987, Kubbealtı Yay.

TATÇI Mustafa, Yunus Emre Divanı, Ankara 1998, Akçağ Yay.

TEKİN Talat – Mehmet Ölmez, Türk Dilleri Giriş, İstanbul 1999, Simurg Yay.

TİMURTAŞ Faruk Kadri, Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl (Gramer-Metin-Sözlük), İstanbul 1994, Enderun Kitabevi.

TOKLU Osman, Dilbilime Giriş, Ankara 2003, Akçağ Yay.

TOPALOĞLU Ahmet, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1989, Ötügen Yay.

TUNA Osman Nedim, Altay Dilleri Teorisi, İstanbul 1983, TÜDAV Yay.

Türk Dünyası El Kitabı Tarih-Coğrafya, C. 1, Ankara 1992, TKAE Yay.

USER ŞİRİN Hatice, Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri, Ankara 2006, Akçağ Yay.

UZUN Nadir Engin, Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe, İstanbul 2000, Multilingual Yay.

VARDAR Berke, Dilbilim Temel Kavramları ve İlkeleri, İstanbul 2001, Multilingual Yay.

- VARDAR Berke, Dilbilim Terimleri Sözlüğü, İstanbul 2002, Multilingual Yay.
- VENDRYES J.V., Dil ve Düşünce, (çev.: Berke Vardar), İstanbul 2001, Multilingual Yay.
- VON GABAİN A., Eski Türkçenin Grameri, (çev.: Mehmet Akalın), Ankara 2000, TDK Yay.
- YAKICI Ali-Mustafa Yücel vd., Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Ankara 2004, Bilge Yay.
- Yazım Kılavuzu, Ankara 2005, 24. b., TDK Yay.
- YILDIRIM Turan, Vatandaşlık Bilgisi, 1998.
- YILMAZ Durmuş, Üniversiteler İçin Vatandaşlık Bilgisi, Konya 2000, Çizgi Kitabevi.
- Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig, (çev.: Reşid Rahmeti Arat), Ankara 2003, TDK Yay.
- ZWEIG Stefan, Hikâyeler, (çev. Burhan Arpad), İstanbul 1966, MEB Yay.
- ZÜLFİKAR Hamza, Doğru Yazma ve Konuşma Bilgileri-1, Ankara 2009, Zerpa Yay.

2. IX. 1930

Milli his ile dil arasın-
daki bağ çok kuvvetlidir.
Dilin milli ve zengin
olması milli hissin in-
kızafında başlıca müessirdir.
Türk dili, dillerin en zengin
lerindedir; yeter ki bu dil,
şuurla işlensin..

Ülkesini, yüksek istik-
lâlini korumovsini bilen
Türk milleti, dilini de
yalancı diller bozmuşlu-
rundan kurtarmalıdır.

Garzi M. Kemal

